

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yazan :
BURSALI MEHMED TÂHİR BEY

OSMANLI MÜELLİFLERİ

Osmanlılar'ın kuruluşundan zamanımıza kadar gelen ve mesleklerinde
eser yazan Türk mutasavvıf, âlim, şâir - edib, târihçi, tabib, riyâzi-
yecî ve coğrafyacıların kısaca hayatları ile eserlerine
dâir kâfi ma'lûmâtı mütevidir.

2. Cild

A. FİKRİ YAVUZ
İstanbul Müftü V.

Hazırlayanlar :

İSMAİL ÖZEN
İstanbul Müftü Muavini

MERAL YAYINEVİ
Bakırcılar, İbnül-Emin Han 13/A, Beyazıt - İstanbul
Tel : 26 39 61

YAYLACIK MATBAASI
İSTANBUL — 1972

ALFABETİK FİHRİST

	Sayfa
Şiir ve Şâirlerin Faziletleri hakkında Hadis-i şerifler	3
A	3— 48
B	48— 65
C	65— 79
Ç	79— 80
D	81— 85
E	86—102
F	103—128
G - Ğ	129—137
H	137—179
İ	179—189
K	189—211
L	212—219
M	220—224
N	245—298
O - Ö	293—294
P	295—298
R	298—338
S	340—389
Ş	390—412
T	413—417
U	16, 17, 24—421
V	421—432
Y	433—436
Z	437—446

İÇİNDEKİLER

Giriş mevzuları	Sayfa

Şiirler ve Şairler Hakkında Hadis-i Şerifler	3

A

Âhi Hasan Çelebi	5
Âzeri İbrahim Çelebi	6
Ağazâde Muhammed Dede	7
Ârâyıcızâde Merdi Hüseyin Efendi	7
Âni Fatma Hanım	8
Âsaf Paşa	8
Ayet'ullah Muhammed Bey	8
Âgâh Osman Paşa	9
Ahmedi (Tâceddin İbrahim b. Hızır)	10
Ahmed Han (Birinci)	12
Ahmed Paşa (Veliyy'ud-Din Oğlu)	13
Ahmed Han (Üçüncü)	14
Ahmed Mithat Efendi	14
Adni Mahmud Paşa	15
Alâeddin Ali Çelebi (Filibe'î)	17
Aşki	18
Ârifi Hüseyin Çelebi (İstanbuli)	18
Abdül-Vehhab (İs'lı Sarık Abdi Bursavî)	19
Âşık Muhammed Çelebi (Bursavî)	19
Arşi Dede (Tirevî)	20
Askeri Muhammed Efendi (Külâboğlu - Kütahyalı)	21
Ali Efendi (Ümm-i Veled-zâde)	22
Azmi Efendi (İstanbuli)	22
Ulvi Muhammed Çelebi (İstanbuli)	24
Azmî-zâde Hâletî Mustafa Efendi (İstanbuli)	24
Abdül-Lâtîf Efendi (İstanbuli)	25

VI

Giriş mevzûları	Sayfa
Âşık Ömer Konevi	25
Abdi Efendi (Himmat-zâde)	26
Âtîf Mustafa Efendi (İstanbuli)	27
Abdu'r-Rahmân Efendi (İstanbuli)	27
Aziz Efendi (İstanbuli)	27
Ârifî Ahmed Paşa (İstanbuli)	28
Ârif Süleyman Bey (İstanbuli)	28
Ali b. Muslihiddin	29
Ali Efendi (İlmi) Çelebi-zâde	30
Ârif Muhammed Efendi (Reisü'l-Küttâb)	30
Aynî Hüseyin Efendi (Ayıntablı)	31
Âkîf Muhammed Paşa (Yozgadi)	31
Ârif Muhammed Efendi (Kedhudâ-zâde (İstanbuli)	32
Abdi Efendi	33
Ali Efendi (İstanbuli)	34
Ârif Hikmet Bey (Şeyhu'l-İslâm)	34
Aczi Ağa (Mürîd-zâde Mustafa Aczi Ağa)	35
Abbas Kemal Efendi	36
Avni Bey (Yeni Şehirli)	37
Ali Rûhî Bey (İstanbuli)	37
Âkîf Muhammed Paşa (Kalkandelenli)	38
Ali Şehbaz Efendi (Kayserili)	39
Ârif Muhammed Bey (Erzurûmî)	40
Ali Muhammed Bey (İstanbuli)	40
Âdile Sultan	40
Ârif Hikmet Bey (Hersekli)	41
Andelib Es'ad Fâik Bey (İstanbuli)	43
Âsım Mustafa Bey	44
Abdurrahman Süreyya (Süleymaniyeli)	44
Abdurrahman Fehmi Efendi (Manastırlı)	45
Abdülhalim Mahmud Bey (İstanbuli)	45
Âbidin Paşa (Prevezeli)	47
Ali Muzaffer Bey	47
Ârif Bey (Cebbâr-zâde)	47

B

Bâyezid Hân (II)	48
Behiştî Ahmed Sinan Çelebi	49

Giriş mevzuları

Sayfa

Bekai	49
Bâyezîd (Şehzâde)	49
Bahti	50
Beyânî Mustafa Efendi (Cârullah-zâde)	51
Bâkî (Mahmud Abdülbâkî Efendi)	52
Bahâî Muhammed Efendi	55
Berri Muhammed Dede	55
Beliğ İsmail Efendi	56
Beliğ Muhammed Emin Efendi	58
Bekaai	59
Beşir Fuad Bey	59
Benlerli-zâde Hâfız Ahmed Tal'at Efendi	60
Bedri Paşa (Hasan Bedri Paşa)	63
Baban-zâde İsmail Hakkı Bey	64
Bahâ Tevfik Bey	65

C

Cemâli-i Germiyânî (Şeyhoğlu)	65
Cemâli-i Karamânî (Hurrem Cemâli-i Karamanî)	66
Cem (Şeh-zâde)	67
Cemâli Ahmed (Çilli) İstanbulî	68
Cevherî (İbn-i Yemin)	68
Celâl Hüseyin Çelebi	69
Celîlî (Mevlânâ Celîlî)	69
Celîlî (Hamdî-zâde)	69
Cenânî Mustafa Çelebi (Bursavî)	70
Cevri İbrahim Çelebi	71
Cezbi İbrahim Efendi	73
Cezbi Ahmed Bey	74
Cevdet Ahmed Efendi	74
Cevdet Ahmed Paşa	75
Celâl Molla Bey	77
Celâl Paşa (Ali Tevfik Paşa-zâde)	78
Celâl Muhammed Bey (Hakkı Paşa-zâde)	79
Çâkerî Sinan Bey	79
Çelebi Tevfik Bey	81

VIII

Giriş mevrûları

Sayfa

D

Derviş Niyazi (İlyas Şucaaddin)	81
Dâi Ahmed	81
Derviş Sümman	82
Dânişi Ali Dede	82
Didâr Osman Bey (Ma'den Emîni-zâde)	83
Dülbendci-zâde Muhammed Efendi	83
Dâniş Muhammed Bey	83
Dâniş Hasan Bey	84
Dâmad Mahmud Paşa	84

E

Ezherî Nureddin	86
Emri Edirne'li	86
Emîni Muhammed Efendi	87
Esrar Muhammed Dede	87
Ebû Bekir Bey	88
Ebû Bekir Sâmi Paşa	88
Es'ad Muhlis Paşa (Müfti-zâde)	89
Emin Efendi (Muhammed Emin Efendi)	91
Emrah	91
Eşref Mustafa Paşa	92
Es'ad Efendi	93
Ebu'l-Kelâm Seyyid Muhammed Paşa (Emin Paşa)	93
Es'ad Muhammed Dede	95
Eşref Muhammed Efendi (Heccav)	95
Edib Halil Bey (Bursavî)	96
Ebuz-Ziya Tevfik Bey	98
Ekrem Bey (Recâi-zâde Mahmud Ekrem Bey)	99
Emrullah Efendi	102

F

Fâtih Sultan Muhammed	103
Firdevsî-i Rûmî (Uzun Firdevsî)	105
Fazlı Ali Çelebi (Kara Fazlı - Saraç-zâde)	107
Fuzûlîli Bağdâdî (Muhammed b. Süleyman)	107

Fütûhî Hüseyin Çelebi (İstanbulî)	110
Fikrî (Bursavi)	110
Fikrî Derviş Çelebi	110
Firakî Abdurrahman Çelebi (Kütahyavi)	110
Feridun Ahmed Bey	111
Ferrûhî (Akhisari)	112
Fehim Mustafa Çelebi (Kadim İstanbulî)	113
Fâmî İsmâil Efendi (Âmîdî)	113
Fasîh Ahmed Dede (İstanbulî)	113
Fenni Muhammed Dede (İstanbulî)	114
Feyzi Efendi (Bursaşî)	115
Fâik Osman Efendi (Gürcü-zâde, Amasyalı)	116
Fîtnat Zübeyde Hanım (İstanbulî)	116
Feyzi-i Üsküdâri (Sadreddin-zâde Feyzullah Efendi)	117
Fâzıl Hüseyin Bey (Safdl)	118
Fehim Süleyman Efendi (Hoca - İstanbulî)	119
Fehmi Bey (Süleyman Paşa-zâde)	120
Fâtîn Dâvud Efendi (Dıramanlı)	121
Fuad Muhammed Paşa (Keçeci-zâde)	121
Fâik Sâlih Bey (Manastırlı)	122
Fîtnat Hanım (Hazine-dar-zâde)	123
Feride Hanım (Bahar-zâde) Kerimesi - Kastamonu'lu)	124
Ferruh Ali Bey (Çürüksulu Reşad Paşa-zâde - İstanbulî)	125
Fikret Tevfik Bey	127
Feyzi Ahmed Efendi	128

G

Gülşeni-i Saruhânî	129
Güvâhî (Geyveli)	130
Güftî Ali Efendi (Edirnevi)	130
Garikî	131
Gubârî	131
Gazalî Muhammed Efendi (Deli Birader - Bursavi)	131
Ğâzî Giray (Kırımlı)	132
Gani-zâde Nâdiri Muhammed Efendi (İstanbulî)	132
Garbî Derviş Ahmed	133
Ğâlib Es'ad Dede (Şeyh Ğâlib - İstanbulî)	134
Ğâlib Mustafa Bey (Leskofçalı)	135

X

Giriş mevzuları

Sayfa

Gulâmî Abdülkadir Efendi	137
Garibî (A'mâ Yûsuf)	137

H

Hamdullah Ahmed Çelebi (Akşemseddin-zâde)	137
Hacı Kemal	138
Hilâli (Takyeci-zâde İstanbuli)	139
Humamî (İzniki)	139
Hudâî Mustafa Efendi (Müezzîn - İstanbuli)	139
Himmetî (Denizlîli)	140
Hevâî Mustafa Efendi (Bursavî)	140
Hâsimî Muhammed Çelebi (Bursavî)	141
Hüdâî Ahi-zâde Hüseyin Efendi (Şeyhu'l-İslâm)	141
Hevâî Abdurrahman Efendi (İstanbuli)	142
Hâtîf Hasan Efendi (Sarac-zâde Bursavî)	142
Hümayî Muhammed Emin Bey (İstanbuli)	142
Hâşim Bey (Abdülkadir-zâde) Hüseyin Hâşim Bey, Yenişehirli	143
Hay Âişe Kadın	145
Hüseyinî	145
Hâfız Abdüllâtîf Ali Efendi (Südçü-zâde)	146
Hâmî Ahmed Efendi (Diyar-i Bekirli)	147
Hasib Ahmed Efendi	147
Hulvî Abdûllah Efendi	148
Haşmet Efendi	148
Hâkim Seyyid Muhammed Efendi	149
Hakkî Muhammed Paşa	150
Halim Giray	151
Hayret Muhammed Efendi	151
Hâfız Abdullah Efendi (Seyyid Abdullah b. Seyyid Halil)	152
Hasan Muhammed Bey	152
Hilmi Hasan Efendi (Kıbrıs Müftüsü)	153
Hâfız Müşfik İsmail Efendi	153
Hâlet İbrahim Bey	155
Hilmi Mustafa Bey (Elmas-Tıraş-zâde)	156
Hilmi Emin Efendi	156
Habibe Hanım	157
Hasırcı-zâde Hâfız Muhammed Ağa	157
Hüsnü Hüseyin Efendi	158

İlakkı İbrahim Bey	158
Hasan Hüsnü Paşa	159
Hasan Tevfik Efendi	161
Hâfız İshak Efendi	162
Hacı Hüsnü Hüseyin Efendi (Çizmeci-zâde)	162
Hasan Fehmi Paşa	163
Hayret Efendi (Hoca Muhammed Bahaeddin Hayret Efendi)	163
Hilmi Bey (Şehbender-zâde Ahmed Hilmi Bey)	164
Hamdi Bey (Nâzımü'l-Hikem Ahmed Hamdi Bey)	165
Hudâyî Sâlih Dede	167
Halili (Âmîdi)	167
Hayâlî Muhammed Bey	168
Hızri Bey	169
Hilâli (Sarı Halil)	170
Hâtemî İbrahim Bey	170
Hâkaanî Muhammed Bey (Hassan-i Rûm)	171
Hayâlî Ahmed Bey	172
Hisâlî	172
Hâki Mustafa Efendi	173
Hâtem Ahmed Efendi (Akovalı-zâde)	174
Hayri Muhammed Efendi	175
Hızır Ağa-zâde Saîd Bey	176
Hâlis Yusuf Efendi	177
Hayri Bey	177
Hâlid Eyyub Bey	178
Hâlid Hasan Efendi	178

İ

Ishak Çelebi (Üsküplü)	179
İntizâmî-i Bosnavî	180
İzzet Ali Paşa (Kaymakam)	181
İzzet Muhammed Bey (Beylikçi - İstanbulî)	181
İffet Muhammed Efendi (Bursavî)	183
İbret Muhammed Efendi (Bursavî)	183
İffet Hatice Hanım	184
İsâ-zâde Muhammed Saadeddin Efendi (İstanbulî)	185
İzzet Efendi (Kazasker Mustafa)	185
İzzet Efendi	186

XII

Giriş mevzûları	Sayfa
İzzet Paşa (Kayserili Mehmet İzzet Paşa)	186
İsmet Bey (Müstecâbi-zâde Balıkesirli)	188

K

Korkud (Şehzâde Korkud)	189
Kutbi Paşa Çelebi (İzniki)	192
Kınalı-zâde Hasan Çelebi	193
Kaadi Hasan b. Ali Manastırı	193
Kaf-zâde Fâizi Abdülhayy Efendi	194
Kâni Ahmed Efendi (Müezzin-zâde)	194
Kudsi Abdullah Efendi (Alaşehirli)	195
Kâmi Muhammed (Karamâni)	195
Kirâmî (Kınalı-zâde Abdükerî Çelebi)	195
Kâmi Ahmed Çelebi (Mesnevihan-zâde)	196
Kâmil-i Mevlevî (Manisalı)	196
Güfti Ali Efendi (Edirnevi)	197
Kâmi Muhammed Efendi (Edirnevi)	197
Kâşif Efendi (Ali Kâşif - Üsküdarî)	198
Kâni Ebu Bekir Efendi (Tokadlı)	198
Kalayî Ref'i Efendi (İstanbuli)	199
Kâmil Yusuf Paşa (Arapgiri)	199
Kenan Bey (Maraşlı)	200
Kemal Ahmed Paşa (İstanbuli)	201
Kemal Bey (Mehmed Namık Kemal Bey)	201
Kemaleddin Mahmud Efendi (Yenişehir Fenârî)	208
Kâzım İbrahim Paşa (Feriğ - Koçinevi)	208
Kemal İsmail Sadık Paşa Vecihi (Paşa-zâde)	209
Kâmil Bey (Hersekli Hacı Mahmud Kâmil Bey)	211
Kâmile Hanım (Fatma Kâmile - Balıkesirli)	211

L

Livayî	212
Levhi Hasan Efendi (Bursavî)	212
Leylâ Hanım (İstanbuli)	213
Lebi Muhammed Efendi (İstanbuli)	214
Lâmil Çelebi (Mahmud b. Osman - Bursavî)	215
Lâyihî Mustafa Efendi (Sirozi)	219

Giriş mevzuları	Sayfa
Lâli Dede (Aydınlı)	219
Lütfi Sâlih Efendi	219

M

Mihri Hanım (Fahru'n-Nisâ - Amasyalı)	220
Mesihî (Piriştineli)	221
Muidi (Kalkandelenli)	221
Makaali Mustafa Bey (Alaşehirli)	222
Meşâmi (Konevi)	223
Merdümi Abdüsselâm Efendi	224
Murad Han (III.)	224
Mustafa Çelebi (Küçük - Tosyalı)	225
Mantıkî Ahmed Efendi	225
Muîmî (İstanbuli)	227
Misali Hasan Çelebi (Edirnevi)	227
Muidi Muhammed Efendi (İstanbuli)	228
Mevkûfâtî Muhammed Efendi (Midillili)	228
Mezâkî Süleyman Dede (Bosnavi)	229
Mûsâ Efendi	229
Mîri Hasan Efendi (Budin - Peşteli)	230
Münif Mustafa Efendi (Antakyavi)	230
Mustafa Han Sultan (III)	231
Meş'aleci-zâde Es'ad Bey (İstanbuli)	231
Mekki Muhammed Efendi (İstanbuli - Şeyhul-İslâm)	232
Müşâk Mustafa Efendi (Bitlisi)	232
Mâhir Nûman Bey (Eğribozî)	233
Meşhuri Ahmed Efendi (Selâniki)	233
Mahvi Muhammed Muhyiddin Efendi (Rehavi)	234
Muallim Nâci Ömer Efendi	234
Mahmud Celâleddin Paşa (İstanbuli)	238
Makbule Leman Hanım (İstanbuli)	238
Münif Muhammed Paşa (İstanbuli)	240
Muhtâr Efendi (Giridli Ahmed Muhtâr)	243
Mazhar Bey	243
Mustafa Paşa (Dini bütün Kayserili)	244

N

Nesîmî (Seyyid Ömer İmâdeddin)	245
Nizâmî-i Konevi	248

Giriş mevzûları	Sayfa
Necati Bey (Edirnevî)	248
Nureddin Efendi	249
Nazmî Muhammed Bey (Edirnevî)	250
Nihali İbrahim Çelebi (Edirnevî)	251
Nisârî (Sirozî)	251
Nev'i Yahya Efendi (Malkarevi)	251
Neharî-zâde (Perzerîni)	254
Niksari Muhammed Çelebi	254
Nergisi Muhammed Efendi (Bosnalı)	254
Nef'i Ömer Efendi (Erzurumlu)	255
Nâili Mustafa Efendi (Kadim-İstanbulî)	258
Neşâtî Ahmed Dede (Edirnevî)	260
Nâli Muhammed Efendi (Konyalı)	261
Na'tî Muhammed Efendi	262
Nâzik Abdulla Efendi (İstanbulî)	262
Nâkî İbrahim Efendi (Yenişehir şehir Fenârî)	262
Nâim İsmail Efendi (Sarı Nâib-zâde, Üsküdarlı)	263
Nâbi Yusuf Efendi (Rehavî-Urfalı)	263
Nesib Yusuf Dede (Konevi)	265
Na'tî Mustafa Bey (Defterdâr Hüseyin Paşa-zâde)	266
Nâzım Yahya Efendi (İstanbulî)	267
Nedim Ahmed Efendi (İstanbulî)	269
Nâyi Osman Dede (İstanbulî)	270
Nahifi Süleyman Efendi (İstanbulî)	271
Neyli Ahmed Efendi (İstanbulî)	274
Necip Mustafa Efendi (Eyyüblü)	276
Nevres Abdürrazzâk Efendi (Kerküklü)	276
Nüzhet Ömer Efendi (Urfalı)	277
Nâsit İbrahim Bey (Moralı)	278
Nesib Muhammed Efendi (İki Yapraklı-zâde)	278
Neş'et Süleyman Efendi (Hoca-Edirnevî)	279
Nûri Efendi (Kolağası Ahmed Bey-zâde)	280
Nüzhet Osman Efendi (Bursalı)	280
Nesîba Tefvikâ Hanım (İstanbulî)	280
Nazif Ahmed Efendi (İstanbulî)	281
Nihad Bey (İstanbulî)	282
Nâili Sâlih Efendi (Manastırlı)	282
Nevres Osman Efendi (Nevres-i Cedid-Sakızlı)	283
Nâli Molla Hızır	284

Giriş mevzûları	Sayfa
Nüzhət Efendi (Hasan Nüzhət-Dili)	284
Nüzhət Muhammed Efendi (Dili Nüzhət-Sivaslı)	285
Nâbi-zâde Nâzım Bey (İstanbuli)	285
Necmî Ömer Efendi	286
Nebil Bey (Hafız Muhammed)	287
Nâcim Abdurrahman Efendi (Süleymaniyeli)	287
Nâim Bey	288
Nakiye Şerife Hanım	288
Nâsır Mahmur Efendi	289
Nusret Ali Bey (Yenişehir Fenârî)	289
Nigâr Hanım (Bint-i Osman Paşa)	290
Nâhid Tahsin Bey (İstanbulu)	291
Nâci Bey (Alay Beyi-zâde)	291
Nâci Ömer Bey	292

O-Ö

Okçu-zâde Muhammed Şâhî Bey	293
Ömer Seyfeddin Bey	294

P

Pirî Muhammed Paşa	295
Pertev Ali Efendi	295
Piri-zâde Muhammed Sâhib Efendi	296
Pertev Muhammed Said Paşa	297
Pertev Edhem Paşa	298

R

Revânî İlyas Çelebi	298
Rahmî Pir Muhammed Çelebi	299
Riyâzî Ahmed b. Kâdı Sinan	300
Rûhî Osman Bağdadi	300
Râşid Efendi (Molla Feyzi-zâde)	302
Riyâzî Muhammed Efendi	302
Rif'atî Abdül - Hay Çelebi	303
Rüşdî Ahmed Efendi	304
Rıza Muhammed Efendi Râgıb Ali Efendi	304

XVI

Giriş mevzûları	Sayfa
Râmi Muhammed Paşa	305
Rîzâ (Şeyh Rıza-Racâizâde Efendi)	306
Râsih Ahmed Bey	307
Râkım İbrahim Efendi	307
Râtıb Ahmed Paşa	308
Râgıb Muhammed Paşa (Koca Râgıb Paşa)	308
Rif'at Hüseyin Efendi (Gökmüş-zâde)	311
Resima Ahmed Dede	312
Reşik	312
Rûhi Mustafa Efendi	312
Râmiz Abdullah Paşa	313
Reşid Bey (Yeniçeri Ağası-zâde)	314
Ref'et Muhammed Efendi	314
Râşid Muhammed Efendi	314
Refi Muhammed Efendi (Âmîdi)	315
Râgıb Muhammed Paşa	315
Rüşdü Muhammed Paşa	316
Ra'nâ Mustafa Efendi	317
Rıza Ali Paşa	317
Râsim Efendi (Fodlacı-zâde)	318
Resâ Mustafa Maksûd Efendi	319
Râgıb Ahmed Efendi (Âmîdi)	320
Râgıb Ahmed Efendi	320
Reşid Mustafa Paşa (Büyük Reşid Paşa)	321
Rifat Muhammed Sâdik Paşa	322
Recâi Muhammed Şâkir Efendi	323
Rif'at Muhammed Bey (Şehid)	323
Râsih Osman Efendi	325
Rahmi Efendi (Hoca)	323
Rif'at Bey (Kâni Paşa-zâde)	326
Râci Efendi	326
Rahmi İbrahim Efendi	327
Rıza Bey (Ali Rıza Bey)	328
Râtıb Bey	331
Rif'at Muhammed Bey (Manastırlı)	331
Râşid Ali Efendi	332
Rıza Paşa (Hüseyin Rıza Paşa)	333
Rüşdü Paşa (Ahmed Rüşdü)	334
Rıza Efendi (Bursalı A. Rıza Efendi)	334

Giriş mevzûları	Sayfa
Rıza Safvet Bey	334
Refik Bey (Mustafa Refik Bey)	335
Râşid Efendi (Giridli Ali Râşid)	335
Râşid Aşki Bey	336
Reşad Bey (İhya Efendi Torunu Fâik Reşad Bey)	337
Reşid Âkif Paşa	338
Râûf Bey (M. Râuf Bey)	338

S

Senâi Muhammed Çelebi	340
Sâbit Alâeddin Efendi	340
Senâi Muhammed Efendi	341
Servet Hasan Efendi	342
Süleyman Çelebi (Süleyman Dede)	343
Sinan Paşa (Sinaneddin Yusuf)	343
Sehî Bey (Edirnevi)	346
Sürûri Mustafa Efendi (Muslihuddin)	347
Sultan Süleyman-i Kânûni	348
Sâi Mustafa Çelebi (Nakkaş)	349
Sehîni Muhammed Çelebi	350
Sebzi Muhammed Efendi	350
Sâmi Abdülkerim Efendi	350
Sirri İbrahim Efendi	351
Sûzi-- Perzerini (Sûzi-i Haksibendi)	351
Sâcidi Ali Efendi	352
Sâmi Mustafa Bey	353
Seyyid Vehbi Hüseyin Efendi	354
Sâlim Muhammed Emin Efendi (Mirzâ - zâde)	355
Sünbül-zâde Vehbi Muhammed Efendi	356
Sekbanbaşı (Koca Sekban)	357
Sultan III. Selim	358
Sürûri Osman Efendi (Müverrih)	358
Said Muhammed Efendi (Şey-Baba Efendi-zâde)	359
Sirri Râhile Hanım	360
Sâmi Abdurrahman Paşa	361
Said Paşa (Diyar-i Bekirli)	362
Sa'dullah Sâmi Paşa (Es'ad Mushins Paşa-zâde)	365
Sâlim Süleyman Bey (Üsküdâri)	367

XVIII

Giriş mevzûları	Sayfa
Sirri Paşa (Giridli)	368
Sedât Ali Bey (Cevdet Paşa-zâde)	369
Senih Süleyman Efendi (Bursalı)	369
Süleyman Paşa (İstanbuli)	370
Selânikli Tevfik Efendi	371
Selim Sâbit Efendi (İstanbuli)	371
Said Efendi (Muhammed Said Efendi)	372
Sâmi Bey (Süleyman Paşa-zâde)	372
Said Bey (Kemal Paşa-zâde Muhammed Said)	374
Sarıca Kemal (Bargama'lı)	375
Sabayı Hayreddin Çelebi	375
Salih Efendi (Celâl-zâde)	375
Sâmi Dede (Konevi)	377
Sabri (Muhammed Şerif Sabri-Edirnevi)	378
Sabûhi Ahmed Dede (Tokadi)	379
Sâhib İsmail Dede	380
Subhi Muhammed Ali Çelebi (Bursavi)	381
Safhi	382
Sıdkı Mustafa Efendi	382
Sâlih Efendi	382
Sıdkı Emetullah Hanım (İstanbuli)	383
Sabih Ahmed Efendi	383
Sabri Efendi (Muhammed Emin)	384
Sâib Ahmed Efendi	384
Safvet Nesibe Hanım (İstanbuli)	385
Şâdık Muhammed Efendi (Antakya Müftüsü)	385
Safvet Mustafa Efendi (İstanbuli)	386
Sıdkı Efendi (Hasırcı-zâde Şeyh Süleyman Sıdkı)	387
Safa İsmail Bey (Trabzon)	388
Sâfi-i Üsküdâri	389

Ş

Şâh Çelebi (Afyonkarahisarlı)	390
Şeyhi (Yusuf Sinan Germiyâni)	390
Şerifi-i Âmîdi	392
Şâmi Mustafa Bey	393
Şehdi Muhammed Çelebi (Amasyalı)	393
Şem'i Şem'ullah (Perzerini)	394

Giriş mevzûları	Sayfa
Şûri-i Meczûb	395
Şuhudî Dede (Muğlalı)	395
Şefîi Dede (Konyalı)	396
Şehidi	396
Şuûri Hasan Efendi (Çelebî)	396
Şâban-zâde Muhammed Muhteşem Efendi	397
Şinasi Muhammed Çelebi (İstanbuli)	398
Şemseddin Muhammed Efendi	399
Şâkir Ahamed Paşa (Trabzonlu)	401
Şefkat Efendi (Abdûlfettâh)	401
Şâkir Muhammed Efendi	402
Şeref Hanım	402
Şevket Muhammed Efendi (İstanbulu), ...	403
Şinasi İbrahim Efendi (İstanbulu)	403
Şems Osman Efendi (Şeyh Üsküdâri)	406
Şemseddin Muhammed Bey (Üsküdâri)	407
Şid Enveri Bey (İstanbuli)	408
Şeyh Ali Vafı Efendi (İstanbuli)	408
Suayb Bey (Ahmed-İstanbuli)	410
Şâkir Efendi Hâfız (Muhammed)	411
Şeyh Rıza Efendi	411
Şâkir Efendi (Muhammed-Feraizci-zâde)	412

T

Tireli Derviş Hâleti	413
Tâbi Derviş Ahmed Mevlevî	413
Tecelli Abdulkâdir Efendi	414
Tâib Ahmed Efendi (Osman-zâde)	414
Tevfik Muhammed Efendi	415
Terzi Muhammed Efendi (Zağralı)	415
Tâhir Abdullah Çelebi (Bursavî)	416
Tâlib Muhammed Efendi (Bursavî)	416
Tâhir Muhammed Efendi	417
Tayyar Mahmud Paşa (Samsunlu)	417
Tâhir Ahmed Efendi (Hanîf-zâde)	418
Tâhir Selâm Muhammed Bey	418
Tâlim Mustafa Efendi (Âmîdi)	419
Tâhir Muhammed Bey (Menemenli-zâde-Adanalı)	419

Giriş mevzûları	Sayfa

U

Usuli		421
Ulvi Şâh Ali (Bursavi)		16
Ulvi (Müderris-Bursavi)		16
Ulvi Muhammed Çelebi		24

V

Vâhidi (Karadavud-zâde-İstanbuli)	421
Vusuli Muhammed Efendi (Molla Çelebi-İstanbuli)	422
Vâlihi (Kurt-zâde-Edirnevi)	422
Veysi Efendi (Akşehirli)	422
Va'dî Muhammed Çelebi (Bursavi)	425
Vecdi Abdülbâki Bey	426
Vişne-zâde İzzetâ Muhammed Efendi (İstanbuli)	426
Vâhid Muhammed Çelebi (Sofyavi)	427
Vâlî Abdurrahman Efendi (Ankaravi)	427
Vâhyî Muhammed Efendi (Balat Şeyh-zâde-İstanbuli)	428
Vassaf Abdullah Efendi (Şey'ulislâm-Akbisarlı)	428
Vasfî Ali Galıb Efendi (Nazillili)	430
Vâsıf Osman Bey (Enderûni-İstanbuli)	431
Vasfî Efendi (Seyyid Ali Vasfî Efendi-İstanbuli)	432
Vehbî Hamid Efendi (İstanbuli)	432
Vecihi Bey (İstanbuli)	432

Y

Yavuz Sultan Selim		4333
Yahya Bey (Dükakin-zâde)		434
Yahya Efendi (Şeyhülislâm-İstanbulî)		435
Yüsri Ahmed Efendi (İstanbulî)		436

$$Z$$

Zatî İvaz Çelebi	437
Zikri İbrahim Efendi	438
Zâik Muhammed Emin Efendi (Şeyh)	439
Zihni Efendi b. Osman	440

Giriş mevzûları	Sayfa
Zeyneb Hanım (Zeyn'ün-Nisâ)	441
Ziver Ahmad Sâdık Paşa	441
Zühdi Efendi (Hafız Muhammed)	442
Zaîfi Muhammed Efendi	443
Zaîfi Efendi (Pir Muhammed b. Avranos-Karatovalı)	443
Ziya Yusuf Çelebi	443
Zâmiri Ahmed Efendi (İstanbulî)	444
Şâmiri Muhammed Sâdık Efendi	444
Ziya Paşa (Abdülhamid)	444
Zuhuri Muhammed Efendi (Kara Çelebi-zâde)	445
Zarif Muhammed Efendi (İstanbulî)	446

Muhterem okuyucularımıza!

«Osmanlı Müellifleri» adı altında neşredilen bu kıymetli eser, altı asırlık haşmetli bir imparatorluğun irfan hayâtını dile getirmektedir. 3 cild hâlinde Türk kültürüne hediye edeceğimiz bu eserin birinci cildinde «Mutasavvıflar ve Âlimler» faslı yazılmış, işbu ikinci cildde de «Şâirler ve Edibler» yer almıştır. Pek yakında neşredeceğimiz üçüncü cildde de «Târihçiler», «Tabibler», «Matematikçiler» ve «Coğrafyacılar» yer alacaktır.

Her üç cildde geçen Osmanlıca kelimeler ve Arapça - Farsça terkipler, üçüncü cildin sonunda «Lügatçe» olarak gösterilecektir.

ŞAİR ve EDİBLER

F A S L I

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ŞİİR VE ŞÂİRLERİN FAZİLETLERİ HAKKINDA İRAD BUYURULAN
HADİS-İ ŞERİFLERDEN BÂZILARI

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) şöyle buyurdu:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ الشِّعْرَ فَإِنَّهُ
نُقُ الثَّوْنِ وَيُورِثُ الشَّجَاعَةَ

«Çocuklarınıza şiiri öğretiniz. Çünkü şiir zihni açar ve cesaret verir.»

إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا وَإِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمًا

«Beyan ve ifadeden bir kısmı stihir etkisi yapar. [büyüleyicidir.]
Şiirlerden bir kısmında da hikmetler vardır.»

لِسَانَ الشُّعْرَاءِ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ

«Şâirlerin dili cennet'in anahtarıdır.»

قُلْ يَا حَسَّانُ وَالرُّوحُ مَعَكَ

«Ey Hassan! (R.A.) söyle Cibrîl seninledir. [seninle beraberdir.]»

إِنَّ اللَّهَ كُنُوزًا فِي تَحْتِ الْعَرْشِ وَمِمَّا يَخُفُّهَا أَلْسِنَةُ الشُّعَرَاءِ هـ

«Cenâb-ı Hakkın Arş altında hazineleri var ve bu hazinelerin anahtarları da şâirlerin dilleridir.»

تَعَلَّمُوا مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً وَأَمْتَالَهُ

«Şiirden hikmetli olanlarını ve emsâllerini [ata sözlerini] öğreniniz.»

قُلُوبُ الشُّعَرَاءِ خَزَائِنُ الرَّحْمَنِ

«Şâirlerin kalbleri, Rahmân'ın hazineleridir.»

Şâirler ve Edibler ()*

ÂHÎ HASAN ÇELEBİ

923 = 1517

Yavuz Sultan Selim Han devri şâirlerinden ve eski Osmanlı şâirlerinin en mümtazlarından olup Niğbolu'dandır. Kendine mahsus hazîn bir âhenk sâhibidir. Tahsîlini tamamlayıp kadılık ve müderrislik ile bir hayli dolaştıktan sonra Riyazî ve Sehî tezkirelerinde yazılı olduğu üzere Karafriye müderrisi iken «Sûz-i Ahî ile tutuşdu cihan» mısraının delâleti olan 923 H. de vefat ettiği belirtilmişse de Kınalı-Zâde Hasan Çelebi tezkiresinde «Havri'nin (**) hemşiresini alup Manastır'da vefat etmiştir», diye kayıtlıdır. Fakat [Sehî tezkiresi] ile Âlî'nin [Kühû'l-ahbar]'ının basılı olmayan kısmında «Karafriye'de müderris iken fevt oldu. Mezârı andadır.», ibâresine göre Karafriye'de hayûta vedâ ettiği anlaşılmaktadır.

Bununla beraber her iki yerde kabrini araştırdımsa da bir iz bulamadım. Divanından başka Şeyhî'nin [Hüsrev ü Şîrin]'ine nazire olarak [Şîrin ve Perviz], [Rivâyet-i Gülgûn ve Şebdiz] ve Fettâh-ı Nişâburî'nin [Hüsn-i Dil]'ini (***) pek çok yenilikler ve değişiklikler yaparak yine o isimle terceme ettiği mensûr eserleridir ki birincisini bitiremediği gibi ikincisinin ikmâline de ömrü vefâ etmemiştir. Eserlerinden yalnız [Hüsn-i Dil] basılmıştır. [Sehî Tezkiresi]nde [Hüsrev ve Şîrin] üslûbunda [Gül ve Hüsrev] adlı bir kitabı var», ibâresi mevcut bulunduğuna göre böyle bir eseri olduğu anlaşılmaktadır.

(*) Şâirlerin ve ediblerin hemen hepsi mahlâsları ile bilindiklerinden mahlâsları isimlerinden önce yazılmıştır. Bununla beraber bu husus diğer fasılların bâzı isimlerinde de dikkat nazarına alınmıştır.

(**) Ali Havri, şâirlerden divan sâhibi bir zât olup Manastır'lıdır. Karafriye kadısı iken vefat etti. Şiirlerinden:

Rûzigârına göre kullan cihânı Havri
Gâh pürçüş ol gehî hâmûş deryâlar gibi.

(***) Lâmi'i Çelebi ile Sabri'nin bu isimde birer manzûmeleri vardır.

Âhî'nin ki [Kaafî-i Şuarâ] müellifi Tefik Efendi tarafından 1277 tarihinde basılmıştır.

Birinci manzûmesinden :

Gönül âyinedir sevmez gubârı
Götürmez Câm-ı Cemşit inkisârı.

İkinci manzûmesinden :

Câhilin fahri cem'-i mâl iledir
Ârifin izzeti kemâl iledir.
Aşk u şevk ehli vecd ü hâl ister
Ne kemâl ister ve ne mâl ister.

Gazellerinden :

Ne musâhib bulunur derd ü gamm-ı yâr gibi
Ne ferâgat yeri var kûşe-i humâr gibi.
Getirip nokta gibi ortaya attı beni çarh
Başladı kendi kıyı çizmeye perkâr gibi.
Ol kıyâmet beni ferdâya salıp «Âhî» yine
Yârına kaldı işim va'de-i dîdar gibi.

ÂZERÎ İBRAHİM ÇELEBÎ (*)

993 = 1588

Meşhur şâirlerden ve Ebussuûd Efendi'nin talebelerindendir. «Geçdi Âzerî Çelebi» terkibinin delâlet ettiği 993'de Hama kadılığında iken vefat ederek şehir hâricinde defnolundu. Basılmamış Divânından başka matbû' «Nakş-i Hayâl» adındaki selis manzûmesi ediblerce makbûldür. Mükemmel bir nüshası İstanbul'da Es'ad Efendi kütüphanesinde vardır. Şeyh Nizâmî'nin [Mahzen-i Esrâr]'ını taklîd etmiş olduğu zannedilmektedir. Oniki bin beyti hâvî olup temsiller ve hikâyelerle tasvir edilmiş güzel bir ahlâk kitabıdır.

Ne gam ger «Âzerî» âlûde-i gerd-i günah olsa
Olur rûz-i Cezâ'da lütfun izhar etmeye bâis.

«Nakş-i Hayâl» mukaddimesinden :

Besmeledir lâle-i nûmân-ı dîn
Besmeledir gurre-i ferd-i yakîn
Besmeledir nâdire perdâz-ı şer'
Besmeledir râbta-i asl ü fer'.

(*) Bursa'lı Belğ'in [Nuhbetü'l-âsâr]'ı ile Şeyhî de aynı isim ve ve mahlâs-da İstabl-ı Âmire [pâdişah sarayının ahır] me'murlarından Edirne'li Bostanzâ-de adıyla şöhet kazanmış bir şâir daha vardır ki vefâtı 1052 dir.

Besmeledir hâme-i müşkîn rakam
Fâtiha-i sûre-i Nûn ve'l-Kalem
Hân-ı saâdetten olan behremend
Kendin ider mihr sıfat ser bülend
Bâdiye-i aşkda nâbûd olan
Vâsıl-ı ser menzil-i maksûd olan
Lâbüdd ider besmeleden ibtidâ
Besmeledir lâzım olan evvelâ
Sen de dilâ besmeleden ezber it
Menzile-i hamde anı rehber it
Besmeleden vasfın idüp vâsıtâ
Hamd-i Hudâ yâdına kıl râbıtâ.

AĞAZÂDE MUHAMMED DEDE

1063 = 1652

Mevlevî ulularından ve şiirlerinde mahlâs kullanmayan ârif şâirlerden olup Gelibolu'dandır. «Sâatül-karar» terkîbinin delâleti olan 1063 H. de vefat ederek şeyhlik makamında bulunduğu Gelibolu Mevlevîhânesine defnedildi.

Ârifâne beyitlerinden:

Bir penâh olmaz külâh-ı Hazret-i Molla gibi
Umarız aybımızı setr ide Settâr-ı Uyûb
Sırr-ı mahbûbiyyet-i Mevlâ'ya Mevlânâ-yi Rûm
Vech-i mir'ât olduğün oldu mahbûbü'l-kulûb.

ÂRÂYICI-ZÂDE MERDÎ HÜSEYİN EFENDİ

1121 = 1709

Yüksek bir kaabiliyete sâhip şâirlerden olup İstanbul'ludur. Mâliye tezkireciliğinde bulundu. 1121 H. de İstanbul'da vefat etti. Bir nüshası Osmanlı Müzesi kütüphânesinde mevcut bin beyitli «Şapurnâme»si ile memleket isimlerini bildiren uzun bir manzûmesi, mürettep bir divânı vardır.

ÂNÎ FATMA HANIM

1122 = 1710

[Tâcü't-Tevârih] sâhibi Hoca Sâdeddin Efendi şulâlesinden olup Yenişehir kadısı olan oğluyla beraber adı geçen şehirde bulunmakta iken 1122 H. târihinde vefat etti. Şiiri orta derecededir. Zamanında «Hâce-i Zenan» ismiyle meşhûr olup hat san'atına da intisâbı vardı. Mürettep dîvânı varsa da basılmamıştır.

Beyitlerinden:

**Kalupdur bahr-i gamda fûlk-i dil yok sâhil-i maksûd
Hayflar rûzigârım bana imdât itmeden kaldı.
Nâr-ı gam Nûr-i safâ hep bir çerâğın pertevî
Çeşm-i irfân ile baksan arada bigâne yok.**

ÂSAF PAŞA

1195 = 1780

Sadrâzam Topal Osman Paşa-zâde Ahmed Paşa'nın oğlu, fazilet sâhibi, işinin ehli bir vezîrdir. 1195 H. de Belgrad muhâfızı iken vefât etti. Şiirle meşguliyeti az olmakla beraber şâirâne ve hakîmâne şiirleri vardır.

Şiirlerinden :

**Her dil şarâb-ı aşk ile pürnûr olur mu hiç
Her tûde-i siyah cebel-i Tûr olur mu hiç
«Âsaf» şerâb-ı aşk u muhabbetle mest olan
Tâ haşredeki yaşarsa da mahmûr olur mu hiç.**

ÂYETULLAH MUHAMMED BEY

Hâl tercemesi «Târihciler Faslı»nda yazılı Suphî Paşa'nın oğludur. Şark edebiyatı ile Fransız edebiyatına vâkıf, münşi ve şâir bir zattır. 1295 H. tarihlerinde Erzurum mektupcusu iken vefât etti. «Rü'yâ» ismindeki risalesi sonradan basılmıştır.

Matbû «Terkîb-i Bend»inden:

**Âl-i himem ol, verme sakın sa'yine noksan
İnsânı yolundan alıkor ye's ü atâlet.**

**Gadretme sakın kimseye ömründe bazer kıl
Dünyada ve Ukbâda saâdetdir adâlet.
Hakka nazar et hak deyû, hem bâtıla bâtıl
Ağrâzı için hakkı fedâ eylemez âkıl.**

Fransız şâirlerinden Filozof Volney'in [Tedmür Harâbeleri] adlı meşhûr eserini kısmen terceme ederek husûsî bir risale hâlinde bastırmıştır ki bir parçası aşağıdadır:

«Merhabâ ey تنها harâbeler, ey mukaddes mezarlar, ıssız duvarlar, ben sizden istimdât eder, selâm ve münâcâtımı size arzederim. Evet manzaranız insanların bakışlarında bir dehşet uyandırır da benim kalbim sizin temâşânızdan derin bir cesaret ve yüksek fikirler kazanarak ferah bulur. Sizin hallerinizi düşünmeye muktedir olan bir kalb, hâsıl edeceği şiddetli üzüntülerden alacağı ibretle müstefid olmaz mı?»

ÂGÂH OSMAN PAŞA

1324 = 1906

Mîr-i îrandan [Beylerbeylerinden], «yaradılışı itibariyle yüksek kabiliyete sâhip, derviş tabîatlı» lâübâlî meşrepli bir zât olup Trabzon'lıdur. Şiir tarzı Avnî ve Hakkî beyler tarzındadır. [Müretteb divânı] ile «Bülbülnâme» isimindeki manzûmesi basılmamıştır. Evvelâ bahriye askerliği mesleğine dâhil olarak bilâhare jandarma kumandanlığı hizmeti ile muhtelif vilâyetlerde bulunduktan sonra Ankara'da tekaaüde ayrılmış ve oraya yerleşmiştir. 1324 H. Muharreminde vefat ederek büyük mutasavvıf Hacı Bayram Velî Hazretlerinin türbesi civarına defnolunmuştur.

«Ehlüllah» manzûmesinden :

**Almak istersen eğer himmet-i ehlüllah'ı
Biedeb olma gözet hürmet-i ehlüllah'ı
Nâm-ı âlîlerini yâd ile kıl istimdâd
Göresin tâ ki nedir kuvvet-i ehlüllah'ı
Ebedî hayy olarak terk-i fenâ eylerler
Sanma herkes gibidir rihlet-i ehlüllah'ı
Kurb-i Hakk'a varamaz dağdağ-i kesretten
Bulmayan şahrâh-ı vahdet-i ehlüllah'ı**

Şiirleri mutasavvıfâne ve hakîmânedir. «Parasız» redifli uzun manzûmesi meşhûrdur.

Matlâ'ı :

Gam değildir kalsa da sôfi-i şeydâ pârasız
Bulmak âsândır ona nampâre zîra pârasız.
Koymasun Hakk rindimey âşâmî anma pârasız
Neş'e bahş olmaz dile câm-ı musaffâ pârasız
Çâre yok def'-i gamm ü emdûhe asla pârasız.

Beyitlerinden :

Bir dil ki ola nâil-i didâr-ı hakikat
Ferdâ elemi hasret-i cennet mi çeker hiç
Pençe-i ismet idi ancak gerîbân-gîr olan
Yoksa Yûsuf sanma bilmezdi Zeliha kıymetin

Mısra'larından:

Dest-i hâcetin hemîşe dergeh-i Allaâh'a aç.

A H M E D İ
TÂCEDDİN İBRAHİM İBNİ HIZIR (*)
815 = 1412

Fazilet sâhiblerinden ve eski Osmanlı şâirlerindendir. Mısır'a gide-
rek Molla Fenârî ve Hacı Paşa ile [Hidâye] şâirhi Şeyh Ekmelüddin'den
tahsîlini tamamlamıştır.

Yüksek ilimlerde, hikmet ve riyaîye ilimlerinde tam bir ihtisas sâ-
hibidir. Şiirdeki üslûbu Şeyhi tarzına yakındır. Muallimi bulunduğu Yıl-
dırım Beyazîd Han'ın şehzâdelerinden Emîr Süleyman adına [mesnevî]
tarzında yazdığı «İskendernâme»si (**) meşhur olduğu gibi «Hayretü'l-
Ukalâ» ile Heca harfleri sayısınca yirmi dokuz beyitten ibaret olup her

(*) [Lâtîfi Tezkiresi]nde Sivas'lı olduğu yazılmışsa da eskilerin nak-
lettiği gibi Amasya'lıdır.

(**) 808 H. de yazdığı içindekilerde tasrih edilmiş olan [İskendernâme]si-
nin mukaddimesi Osmanlı Edebiyatı târihi bakımından ehemmiyeti hâiz oldu-
ğundan nümûne olmak üzere mukaddimesinden bir mikdarı aşağıda gösteril-
miştir:

Zikr-i Bismillâhirrahmânirrahîm
Kamû nesne bize gider ey hakim.
Çünkü tevfiği oldu bize hem tarîk
Dürr-i mânâya kulak tut ey refik.
Andelîbin nağmeler sâz ideyim
Tütiyem sekker söz âğâz ideyim

beyti eksiksiz hecâ harflerinin hepsini ihtivâ eden «Sarsar» ismindeki kasidesinin şerhi gibi diğer eserleri ve [müretteb Dîvanı] da vardır ki hiçbiri basılmamıştır. Ayasofya ve Revan-Odası kütüphanelerinde tıb ilminden türkçe «Tefrihu'l-Ervâh» ismindeki manzûm büyük bir cild eseri ve «Hekimoğlu Ali Paşa» kütüphanesinde yazılı [divânı] vardır. 815 H. de Amasya'da vefat ettiyse de kabri malûm değildir. İbn-i Sînâ'nın eserlerinin en meşhûru «Kaanun» ile «Şifâ»yı manzûm olarak terceme ettiğini [Lâtifi] rivayet etmektedir. Timurleng'in maiyyetinde de bulunmuştur. Şu fıkrası meşhûrdur:

Timurleng bâzı yakınlarıyla hamama girer. Ahmedî de beraberinde bulunur. Timur lâtife yollu şâire hitâben: «Hepimize birer kıymet tak-

Söz diyeyim söz nice kim söyle lügâz
Kim revan andık muattar kula mugâz.
Bir gülistan bezeyeyim şevkla
Kim ânı Rıdvan temâşâla kala.
Yazayım bir nakş kim nakkâş-i Çin
Görse kula ana yüzbin âferin
Rûh-i kudsüm söyle urayım nefes
Kim ana İsa ola candan heves.

«Hazan sıfatı»na dair [İskendernâme]sinden:

İ'tidâlden udûl etti heva
Gitti gülden berk ve bülbül den nevâ.
Lâle vü gülden muarrâ oldu bâğ
Bülbülün işret-gehini tuttu zâğ.
Hâr-i püştün hâr saklar cânını
Terliği döker samurun kaanını

Bir de Şeyh Attar'ın [Esrarnâme]sini manzûm olarak terceme etmiştir. Adı geçen terceme nihayetinden:

Çünkü Attar'ın sözü oldu tamam
Ahmedî'ye düştü nevbet ey hümâm.
Dinle ânın dâhi birden sözünü
Nice kul etmiş bu yolda özünü.
Hôşa çin-i harmen-i attâr olup
Yôla düşmüş nâzım-ı esrâr olup.
Fârisî'den Türkçe kılmış terceme
Yâdigâr olmağı çün her encüme.
Rûhuna şeyhin kulübün itimâd
Eyledim Allah'ı hem oldemde yâd
Hem Resûlün rûhuna yüzbin selâm
Çâr-yarıylan kamû kıldım tamam.

dir et» der. Ahmedî, Timur'dan başka hepsine birer paha biçer. Timur kendisi için de bir kıymet takdir etmesini ısrarla teklif eder. Şâir ona da seksen akça paha tâyin eder. Timur: «Bu adâlet üzerine olmadı. Benim yalnız şu peştemalım seksen akça eder», der. Ahmedî: «Ben de yalnız ona paha biçtim», cevabını verir.

Kardeşi Hamzavî'nin de Peygamber Efendimizin (S.A.V.) amcası Hazret-i Hamza'ya ait bir takım hâdiseler ve kahrâmanlık muharebelelerinden bahseden ve «Hamzanâme» ismiyle tanınmış olan kırk kûsûr cildten ibaret bulunan sâde bir üslûp üzerine yazılmış kalın bir târihi eseri vardır. Bu eser gerçi hayâlî ve kısmen târihi bir roman tarzında kaleme alınmışsa da olayların tasviri bakımından dikkate şâyândır. Vaktiyle yenigeri neferlerini teşci' maksadıyla kış geceleri kışlalarda okutturulduğu tarihte yazılıdır. «Hamzavî» mahlâslı bir zâtın «Câmiu'l-meknûnât» isminde kısmen manzûm bir Osmanlı târihi de vardır ki bir nüshası devrimizin ilim adamlarından İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl Bey Efendi'de mevcuttur.

Otuz kûsur sene evveline gelinceye kadar Bursa mahalle kahvelerinin bâzılarında da okunmakta idi. Bu eserin bir kısmı Bursa'da Akbıyık türbeseinde mevcut idi.

Ahmedî'nin beyitlerinden:

**Bî bekaadır bu menzil ey ahhâb
Fettekullahe yâ üli'l-elbâb.**

BİRİNCİ AHMED HAN

Garib tevâfuklardan olarak on dört yaşında pâdişâh olup on dört sene saltanat süren on dördüncü pâdişahdır. Cûlûs târihlerini bildirici olmak üzere şiirde «Bahtî» mahlâsını kullanırlardı. Müretteb Divânı Aya-sofya Kütüphanesinde mevcuttur. Farsca şiirleri öe güzeldir. Vefatları 1026 da, türbeleri kendileri tarafından yaptırılan câmi-i şerîfin yakınındadır.

Türkçe şiirlerinden :

**«Hudâ'dan isterim «Bahtî» umûrumda hemen tevfik
Riza-yı Hakk'dan özge yok derûnumda emel tahkik
Zikr eyle ey dil her nefes Allah bes bâkıy heves
Pes gayrîden ümmîdi kes tekrar zikrullah eyle.**

Sultan II. Ahmed'in de şâirâne tabiatları [istîdad ve kaabiliyetleri] vardır. [Atâ Târihi] «Bahtî» mahlâsını bu pâdişaha nisbet ediyorsa da doğru değildir.

AHMED PAŞA «VELİYYÜDDİN OĞLU»

902 = 1496

Osmanlı şâirlerinin başı ve Bursa'nın medâr-ı iftihârı olup en evvel Türk şiirine letâfet veren ve Osmanlı şâirleri içinde ilk def'a «Fahriye» inşâd eden bu zâttır. Bir aralık Ali Şîr-Nevâî'yi taklid etti. Bâkî devrine kadar devam eden eski tarz edebiyatın en meşhur üstâdı gene bu zattır. Fâtih Sultan Mehmed Han bir gün Hâfız Şîrâzî'nin şiirlerindeki belâgat-

tan bahsettiği sırada: **آنان که خاک را بنظر کیمیا کد**

mısraını inşâd ile: «Alt tarafı nedir?» buyurduğunda düşünmeksizin

derhal **کحل الجواهر قد مت تو تیا کند** cevabını vermesi

gibi zarîf söz söyleyiciliği sayesinde teveccühe mazhar ola ola pâdişah hocalığına yükselmiştir. Bu üstâdâne yakınlığın şerefli neticesi olmak üzere biraz sonra hocanın vezir olduğu görüldü.

Fakat çok geçmeden bâzı rindâne tavırlarından dolayı Yedikule'de hapsolunduğu zaman Matlâ'ı şu:

**Ey muhît-i keremin katresi ummân-i kerem
Bâğ-ı cûd-i ebr-i keffinde dolu bârân-ı kerem**

**Kul günah etse nola afv-ı şehinşâh kanî
Tutahm iki elim kanda imiş kanî kerem.**

olan meşhûr kerem kasidesini takdîm ederek serbest bırakılmıştır. Sultan İkinci Beyazıd Han devrinde memleketi olan Bursa'da şehrin mutasarrıfı iken «geçdi meded şâir-i Rûm»un delâleti olan 902 H. târihinde vefat etti. Sultan Üçüncü Murad Han Câmi-i Şerîfi kapısına karşı olan türbesinde medfundur.

Beyitlerinden :

**Kûyini görmekle dilde sâkin olmaz şevk-i yâr
Kaani olmaz Cennet-i Firdevs'e didar isteyen.
Müşkil budur ki herkime kim hâlim ağlasam
Aşkın yolunda ol dahî benden beter çıkar.**

Mısra'larından :

Yarsız kalmış cibanda ayıpsız yâr isteyen

*

Zihî Tasavvur-i bâtil! Zihî Hayâl-i muhal!

*

Eyle âkil isen mecnûnu mahrem râzına

*

Bir vakit olur ki derler o da bir zamân imiş.

Dîvânı basılmamışsa da şiirlerinin bir haylisi [Atâ Târîhi]nin beşinci cildinde yayınlanmıştır.

Bir nüshası Hamidiye ve Âşirefendi kütüphanelerinde vardır. Bir de [Leylâ ve Mecnûn] manzûmesi olduğu [Sehî tezkiresi]nde yazılıdır.

ÜÇÜNCÜ AHMED HAN

Osmanlı pâdişahlarının şâirlerinden olup 1084 târihinde doğmuş, 1115 H. târihinde tahta çıkmış, «Serîr-i Pâk-i Firdevs ola Sultan Ahmed'e me'vâ» mısra'ının delâleti olan târihte vefat etmiştir. Şiirlerinde ki «Necîb» ahlâsı ömürleri müddetine muvâfıktır.

Hat san'atında da tam ihtisasları vardı. Yazdıkları dört kıt'a [Kelâm-ı Kadîm]den birini Ravza-i Mutahhara'ya hediye buyurmuşlardır. Bâb-ı Hümâyûn karşısındaki çeşmede ve Dıraman Câmi-i Şerîfi tekkesi kapısındaki târihler Üçüncü Ahmed Han'ın nefis hatlarıdır. Ta'lik yazısını meşhûr Veliyyüddin Efendi'den meşk etmişlerdir. Âlimleri ve san'atkârları ihsan ve iltifatlarına mazhar buyururlardı. Meşhûr hattat Hâfız Osman merhûmun mürekkebi hokkasını aldırarak cevahirle doldurup iade buyurmaları da maârife hizmet hususundaki şâhâne ve unutulmaz iyiliklerindendir.

**Tenezziül eylemez zînetsaray-î dehre âşıklar
Hümâ pervâz-ı aşka cây-i süfli âşîyân olmaz.**

AHMED MÎTHAT EFENDİ

1329 = 1911

Merhûm en çok yazı yazmış, mevzu'ları da muhtelif olmak üzere en çok eser meydana getirmiş bir muharririmizdir. Halkımızda okuma hevesini merhum uyandırmış ve her muharrirden çok bu hevesi besleyip

büyütmüştür. Mithat Efendi'nin esaslı ve muntazam bir tahsil görmemiş olmasına rağmen Doğu ve Batı maâriflerinden milletimize umûmî bir hocalık yapacak derecede haberdâr oluşu gayret ve sebat sâhiblerinden olduğunu güzelce gösterir.

Hayâtının son zamanlarında Dârü'l-Fünûn - Dinler Dârihi, Umûmî Târih, ve sâire muallimliklerinde bulunması umumî malûmatının bu mevzularda bir ihtisas ve husûsiyet şeklini almış olduğunu ispat eder.

Merhûm bizde ilk sâde itnablı [uzun sözlü] hâsılı husûsî tâbiri ile, «halka âit» bir üslûb sâhibidir. Bununla beraber tek tük yüksek üslûbda yazılmış eserleri de vardır. Mithat Efendi, bizde en çok kalemi ile çalışmak ve kazanmak örneği olarak yaşamıştır. Hikâyeleri pek büyük alâka ile okunmuştur. Dârü's-şafakatü'l-İslâmiyye Cem'iyeti ve Târih-i Osmani Encümeni âzâlıklarında bulunduğu gibi 1301 senesinde Stokholm'da toplanan müsteşrikler kongresinde de Osmanlı Hükûmeti tarafından temsilci olarak gönderilmiştir. 1329 senesi ortalarında âhirete intikal ederek Fatih Cami-i Şerifindeki avluya defn olunmuştur.

Başlıca eserleri aşağıdadır:

1 — Târih-i Edyân	18 — Mufasssal Târih-i Umûmî
2 — Üssü İnkılâb	19 — Nevm ve Hâlât-ı Nevm
3 — Hakikatü'l-hakaaik	20 — Medhal-i Târih ve Fünûn-ı Coğrafya
4 — Kâinat	21 — Sevdâ-yi Sa'y ü Amel
5 — Hâce-i evvel	22 — Demir Bey
6 — Müdafaa	23 — Ben neyim
7 — Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediye	24 — Paris'te Otuz bin Bûdî
8 — Avrupada bir cevelân	25 — Müşahadat
9 — Süleyman Muslu	26 — Üssü imlâ
10 — Dağarcık	27 — İstibşar
11 — Kırk ambar	28 — Ahmet Metin ve Şirzad
12 — Hasan Mellâh	29 — Avrupa Âdâb-ı Muâşeretî
13 — Hüseyin Fellâh	30 — Taaffüf
14 — Yeryüzünde bir melek	31 — Zâbit
15 — Dünyaya ikinci geliş	32 — Ahbâr-ı âsâra tâmim-i enzâr
16 — Paris'te bir Türk	33 — Hilâl-i Ahmer Târihi
17 — Kamere Âşık	34 — Beşir Fuad (Hâl Tercemesi)

ADNÎ «MAHMÛD PAŞA»

879 = 1474

Üç lisanda nesir ve nazma muktedir şâirlerden ve Fatih devrinin en meşhur vezirlerinden hikmet sâhibi, şâir bir zat olup Sırbistan'ın [Ala-

cahisar Kuruşuvaç] kasabasındandır. Harb esiri sıfatıyla alınan devşirmelerdendir. Devlete yaptığı hizmetler târih sayfalarında yazılıdır. [Müretteb divânı] olup mahlâsı «Adnî» dir. «Terceme-i Hâl-i Mahmûd Pâşa-yi Velî» ismindeki hurâfelerle karışık matbû risalecikde Manastır'lı gösterilmesi doğru değildir. 879 târihinde Fatih'in bilâhara itiraf etmiş olduğu hatâsıyla ecel-i kazâya uğradı. Yaptırdığı cam-i şerîf yanında medfûndur. «Zâhir-i Feryâbî»nin kasidelerine, «Hâce Hâfız»ın gazellerine nazîreleri ve «Hâce-i Cihan» ile karşılıklı yazılmış mektupları vardır. Şâirler tezkirelerinin beyanlarına göre nesri nâzmından daha kuvvetlidir.

Beyitlerinden :

**Aşk-ı cânân ile ma'mûre-i âlemdir dili
Gerçi bîderd olanlar ânı vîrâne sanır**

*

**Sinemde rûhun mihri nice gizlene çünkü
Hurşid-i gül içinde nihan eylemek olmaz.**

Mısra'larından:

Kimse mi vardır cihanda lûtf u ihsandan kaçır

*

Ser vermek olur sırrı ıyân eylemek olmaz.

*

Şâdolmak isteyen gammile âşına gerek

*

Halâs olmaz cihanda kimse halkın iftirâsından.

ULVÎ «ŞAH ALÎ - BURSAVÎ»

Sultan İkinci Murad ve Fatih devrinin faziletli şâirlerinden olup Bursa'lıdır. Şeyh Nizamî'nin «Hefti Peyker»'ini terceme etmiştir. «Revnakı bu kâinatın şehri-i Kostantîn'dedir» şeklindeki meşhûr mısra' bunundur. [Divânı] da varsa da her ikisi de basılmıştır. Yine Fâtih devri şâirlerinden Kudsînin ve 938 de vefat eden Ramazan Trabzonî'nin de bu isimde manzûmeleri vardır.

Şiirlerinden:

**Ey sefer azmin iden yâr, Hudâ yârin ola
Himmet-i ehl-i nazar kaafîle sâlârın ola.**

ULVÎ «MÜDERRİS - BURSAVÎ»

Yavuz Sultan Selim Han'ın şâirlerinden ve Molla Yegân evlâdından olup Bursa'lıdır. Müderris iken Bursa'da vefat etti. Basılmamış bir [dîvanı] vardır. Ömrünün sonlarına doğru müderrislik mesleğini terk ile Nakşibendî tarikatına sülûk edip inzivâyâ çekildi.

Tamamı «Âşık Çelebi Tezkiresi»nde yazılı uzun bir gazelinden:

**Dâr-ı Dünyâ'yı denînin kim cefâ bünyâdıdır
Mihnet ü derd ü belâ vü gam çihar erkânıdır.**

**İzzete erdim diyen dünyada zillet ehlidir
Hacesûd ettim deyû zu'm ettiği husrânıdır.**

**Rıbka-i ve rukbe-i dünyadan it nefsin hlâs
Bende-i fakr ol ki fakr ehli cihan sultânıdır.**

ALÂADDİN ALİ ÇELEBİ «FİLİBEVÎ»

905 = 1499

Ahlâkî hikmetlerden bahseder olup esasen üllerin anası sayılan eski Hind'in Sanskrit lisânı üzerine yazılmış olan ve sonradan Hüseyin Vâiz tarafından Farsca'ya «Envâr-ı Süheylî» ismiyle terceme edilen meşhur «Kelile ve Dimne»'yi «Hümâyûn-nâme» adıyla Türkçe'ye çeviren Filibe'li edib ve değerli nesir yazarıdır. Bu eserine mükâfat olarak Bursa Kadılığına getirilmiştir. 905 H. de vefat etti. Kabri Emir Sultan Hazretlerinin türbesi yakınındadır. [Hümâyûn-nâme] bastırılmıştır İbaresî eski kâtip dili tarzında ağır bir üslûbla yazılmış olan bu eser ahlâk felsefesi bakımından tedkike şâyândır. 950 H. de vefat eden İstanbul'lu şâir Hilâlî'yi de manzûm olarak terceme etmiştir. 1227 de Vidin vâlisi olan Hâfız Ali Paşa'nın dîvan efendisi Şerif İbrahim Mâhir Efendi tarafından da sade bir dille terceme edilmiştir. Eski tercemelerden biri de Aydınoğulları'ndan Umur Bey nâmına Kul Mes'ud tarafından yapılan tercemedir ki Lâleli kütüphanesinde vardır.

Nasihatlarından:

**Bir belâ nâzil olsa itme ceza,
Ki anda var iki şer işit benden
Evvelâ dostlar olur gamgîn
Sâniyen şâdimân olur düşmen**

OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

F.: 2

A Ş K İ

Mutasavvıf ediblerden Farsca'ya vâkıf bir zât olup büyük şeyhlerden Aynü'l-kuzât-ı Hemedânî'nin «Kenzü'l-hakaaik» ismindeki Farsca ünlü eserini terceme etmiştir. Bunun yazma nüshası bu âciz muharrir tarafından Üsküdar'da Aziz Mahmûd Hüdâî Efendi dergâhı kütüphanesine hediye olunmuştur. Bu tercemenin mukaddimesinde Serdâr-ı ebrâr Şeyh Attar'ın «Muhtarnâme»sini de terceme ettiğini açıklamaktadır.

Matlâ'ından :

Hudâyâ sözlerimi pür safâ kıl
Sözüm tevhid ü na't-ı Mustafâ kıl
Ki can bahşola tâ İsâ deminden
Alâmet göstere ruh âleminden.

Nihâyetinden :

Gelüp «Aşkî» dilinden bu risâle
Ki tuhfe ola her ehl-i kemâle
«Fakîre işbu nazm olmuştu rûzî»
«Dokuz yüz Hicretin yetmiş dokuzî»

Tezkirelerde 900 târîhi içinde bir kaç «Aşkî» olduğu zikredilmişse de hangisi olduğu tesbit edilememiştir.

ÂRİFÎ HÜSEYİN ÇELEBİ «İSTANBULÎ»

940 = 1533

Şeyh İbrahim Gülşenî'den feyz alanlardan şâir ve nesir yazarı bir zât olup İstanbul'ludur. Üç lisanda nesir ve nazma muktedir bir ârifdir. İbrahim Gülşenî'ye söylediği târihinden:

اَكْتُفَ هَاتِفَ بَرَايِ اَوْ تَارِيخٍ - مَا تَقُطُّ الزَّمَانِ اِبْرَاهِيمُ.

940 = 1533

Hakkın ârif kullarından Emir Hüsrev Dehlevî'nin «Deryâk-ı ebrâr»-ına söylediği nazîresinin matlâ'ından :

سبز زار چرخ کوهر روز سبز و تراست - از سر شاک چشم غمگینان محنت پر است

Sebzezâr-ı çarh gevher rûzi ser sebz ü terâst
Ezser şek çeşm-i gamginân mihnet perast

Mutasavvifâne yazdığı «terci'-i bendi» matlâ'ından :

عين عارفه وجود أشيا - كورونور جملة كنفتي في الماء

Ayn-i ârifde vücûd-ı eşyâ
Görünür cümle kenakş-i filmâ'

Meşhûr şâir Bursa'lı Ahmed Paşa'nın «Güneş Kasidesi»ne nazîre yazanların seçkinlerindendir. Mısır'dan İstanbul'a dönüşünde Kanûnî Sultan Süleyman'ın lûtfuna mazhar olarak bâzı me'mûriyetlere geçmiş ve 959 da İstanbul'da vefat etmiştir. Hat ilmine de vukufu vardır.

ABDÜ'L-VAHHAB «ISLI SARIK ABDİ - BURSAVÎ»

Bursa'dan yetişen şâirlerden olup Lâmiî Çelebi ile mühâcâtı vardır. Şiirlerinde mahlâs kullanmayan şâirlerdendir. [Beyânî tezkiresi]nde aşâğıdaki manzûmesi neşredilmiştir:

Maraz-ı aşkı gör şifâ yerine
Alıgör derdini devâ yerine
Bana sevdâ-yi zûlfün âhir-i kâr
Kara çul giydirir kabâ yerine
Yüzüme bakmadan geçip gitme
Söğ beğim bâri merhabâ yerine
Müft-i mesken sanır cihânı kişi
Nakd-i ömrün verir kirâ yerine.

ÂŞIK MUHAMMED ÇELEBÎ «BURSAVÎ»

979 = 1571

İlk devir şâirlerinden ve târih bilginlerinden bir zât olup Bursa'da doğmuştur. Bâzı eserlerde Perzerinde doğduğu yazılmışsa da Beyânî, Lâ-tifi ve Kınalı-zâde Çelebi ile [Güldeste] sâhibi İsmâil Belîğ Efendi Bursa'da olduğunu yazıyorlar. Tahsilden sonra kadılık mesleğine girerek epeyce dolaştıktan sonra vefâtı târihine Bursa'lı Cenânî'nin bulunduğu

«Âşık sefer eyledi cihandan» mısra'ının gösterdiği 979 da Üsküb'de vefat etti. Bu zâtın Üsküb'deki kabri hakkında ihtilâf vardır. Bâzıları [Kaadi Baba - Gazî Baba] denilen zât olduğunu rivâyet ediyor. Evliyâ Çelebi de [Seyâhatnâmesi]nin beşinci cildinde Meddâh - Baba Camii yakınında bulunduğunu nakletmektedir. Eserleri: [Zeyl-i Şakaayık], [Kaami-ü'l-bid'ati Fî nusreti's-sünne], [Tezkiretü's-şuarâ]'dır ki «Meşâiru's-şuarâ» adında olan ve ebced harfleri üzerine tertiplenmiş bulunan bu eserin bir nüshası Viyana İmparatorluk Kütüphanesinde mevcut olduğu târihci Mös-yö Hammer'in rivayetleri cümlesindendir. Bir nüshası da İstanbul'da Âşir Efendi, Üsküdar'da Aziz Hüdâî Efendi kütüphanesinde mevcuttur. Diğer eserleri de [Zigetvernâme], [Şerhu Ehâdis-i Erbain] ve [Manzûme-i Şehr-Engiz] ile [Mürettep Divânı]ndan ibarettir. Bunlardan başka «Taşköprülüzâde»nin «Şakaayık-ı Nûmâniye»sini, İmam Galzâlî'nin [Etteber-rü'l-mesbûk fî nesâyih'l-mülûk] adlı eserini ve Hatip Kasımoğlu'nun «Ravza»sını da terceme etmiştir. Ahlâk ve askerî siyasetten bahseden Sultan İkinci Selim nâmına geniş bir şekilde terceme ettiği «Mi'râcû'l-eyâleti ve Minhâcû'l-adâlet.» Bu eser İbn-i Teymiyenin «Essiyâsetü's-şer'iyye fî İslâhırrâi Verraiyye» adlı eserinin tercemesidir. Kırk bab üzerine tertip edilen mezkûr eser mütâleaya değer eserlerdendir ki yazma bir nüshası Âşir Efendi ile Manastır kütüphanelerinde mevcuddur. İşbu eserlerinden yalnız «Hadis-i Erbain» şerhi basılmıştır.

Beyitlerinden:

Âr eder bir zerre-i serkeşeden ol âfitâb
Mihrim efzûn olduğunca benden eyler ictinâb

ARŞİ DEDE «TİREVİ»

1000 = 1591

Mevlevî şâirlerinden âşık ve mücâhid bir zât olup Tire'lidir. Şâhidî ve Şuhûdî gibi büyüklere hizmet etmiş, molla iken Mevlevî olmuştur. Ünlü şâirlerden Yeniceî Hayâlî Bey'le bir müddet arkadaşlığı ve bir kaç şiir yarışması vardır. Bin târihine yakın Mora'da vefat etti. Aşağıdaki manzûme şâirâne kaabiliyetinin delilidir.

Yatma uyan, itme ziyan
Vakt-i seher kum kum kum.
Tâ olasın vâkıf-ı can
Vakt-i seher kum kum kum.

Doğdu saâdet güneşi
Tuttu ziyâ dâğ ü taş
Gaflete aldırma baş
Vakt-i seher kum kum kum.

Âdem'e oldunsa halef	«Arşî-i şeydâüan eğer
Eyleme evvâmı telef	İster isen doğru haber
İster isen îre şeref	Râh-ı Hakka eyle sefer
Vakt-i seher kum kum kum.	Vakt-i seher kum kum kum.

ASKERÎ MUHAMMED EFENDÎ
«KÜLÂBOĞLU - KÜTAHYAVÎ»

Mutasavvıf şâirlerden irfan sâhibi bir şeyh olup Kütahya'ya bağlı Zemha köyündendir. Hâl tercemesi «Şeyhler Fashı»nda yazılı Elmalı'lı Sinân Ümmî Hazretlerinin halîfelerinden olduğu divânındaki:

Mürşidimdir pîr Sinân Ümmî azîzim aşkına
Pâdişâhım bizi bizden lütfedip etme sül.

beytinden anlaşılmaktadır .Afyon-Karahisar'ında Çavuşlar Sultan Mezarlığında medfundur. Aşağıdaki gazel irfânına, şâirliğine kesin delildir:

Şimdi irfan vaktidir takvâya hâcet kalmadı
Zevk-i vicdan vaktidir ferdâyâ hâcet kalmadı.

*

Ehl-i vahdetten alanlar ilm-i Tevhid dersini
Gizli irfan buldular fetvâyâ hâcet kalmadı.

*

«Lî maallah» bâdesi çün cânı sermesi eyledi
Doldu dil peymânesi sahbâyâ hâcet kalmadı.

*

Hamdü-lillâh sôfiyâ aldık müsemmâdan haber
Zâte mazhardır gönül esmâyâ hâcet kalmadı.

*

Etti şems-i ahadiyyet burc-i vahdetten tulû'
Leyl-i firkat zâil oldu ây'e hâcet kalmadı.

*

Kande kim kılsam nazar Hak aynına olur ıyân
Berzah u bâtındaki rû'yâye hâcet kalmadı.

*

Ravza-i bâğ-ı behiştir cümle [âlem] ârife
«Askerîyâ» Cennet-i Me'vâye hâcet kalmadı.

Divânındaki :

Cihan fânîdir aldanma «Muhammed» ey Külâboğlu!
Gözün bağlamasın hırs ü hased akl-i maaş-i süflî.

beytinden lâkabının «Külâboğlu» olduğu anlaşılmaktadır. Pîrdaşları Ni-yâzî-i Mısırî divânında: «Biz beş er idik, çıktık birdem de yola girdik» mısra'ındaki beş erden birinin de bu zât olduğu şeyeheler arasında riva-yet olunmuştur.

ALÎ EFENDÎ «ÜMM-İ VELED-ZÂDE»
980 = 1572

Eski tarz inşâda meşhûr münşilerden olup atalar boyunca bir âlim-ler sülâlesine mensubdur. 980 târihinde Haleb mollası iken vefat etti. [Risâle-i kalemiyye], [Risale-i seyfiyye], [Risale-i şem'iyye] gibi basıl-mamış mensûr eserleri vardır ki birer parçası [Şakaayık]'da yazılıdır. Arap edebiyâtına vâkıf idi. Acem şâirlerinden Asâr'ın «Mihr-ü Müşteri» sini terceme ve Mevlânâ Ebu's-Suûd'un «Kasîde-i Mîmiye»sini tanzîr et-miştir ki matlâ'ı şudur:

اَيَّا لَصَدِّ يَخْلُو عَشْرَةَ وَمَدَامَ - وَفِي الْقَلْبِ مِنْ نَارِ الْغَرَامِ حَرَامَ

Eyâ lesadd yahlû aşrete ve müdâm
Ve fil kalbi min nâril garâmi harâm.

AZMÎ EFENDÎ «İSTANBULÎ»
990 = 1582

Defterdar Ahmed Çelebi'nin oğludur. İsmi Pîr Muhammed'dir. Za-manında âlimlerin ve edîblerin varlığı ile iftihar ettiği bir zât idi. Bir nüs-hası Nur-i Osmâniye kütüphânesinde mevcut bulunan «Merâtibü'l-ah-lâk» isminde bir eseri vardır. Sultan İkinci Selim'in emri ile Muhammed Asâr Tebrizî'nin «Mihr-ü Müşteri»sini mesnevî tarzında tercemeye baş-layıp bin beyit kadar yazmışsa da bitirmeye muvaffak olamamıştır. Son-radan oğlu Hâleti Efendî dört-beşyüz beyit ilâve etmiştir. Eğri fâtihi Sul-tan Mehmed'in şehzâde iken muallimliğinde bulunduğu halde

عز می دار علاوه عزم ایتدی

«[Azmi] Dâr-ı ulâya azmetdi» mısra'nının gösterdiği 990 târihinde İstan-bul'da vefat etti.

Hazret-i Eyyûb civarında medfundur. [Manzûm vasiyetnâmesi] matlâ'ından :

**Her işe Besmele'yle kıl ibtidâ
Zikrin olsun dâima hamd ü senâ
Tâhir ol dâim salâhipîşe kıl
Hem azâb-ı dûzahı endîşe kıl.**

Beyitlerinden:

**Halilim sûz-i aşkı âteş-i aşka düşenden sor
Bir od'dan pîrehendir ânı başından geçenden sor.**

ULVÎ MUHAMMED ÇELEBÎ «İSTANBULÎ»

993 = 1585

Âlimlerin şâirlerinden olup İstanbul'ludur. İlmiye makamlarını terk ederek uzlete çekildi. Basılmamış divânında parlak renkli, mânâlı bir hayli mazmûnlar vardır. «İçüp Ulvî baka câminı geçdi bezm-i mihnetden» mısra'ının delâlet ettiği 993 târihinde vefât ederek Galata Mezarlığında Kanlı-Kozlar denilen yere defnolundu.

Beyitlerinden:

**Câna âteş bırakır teşne-dile âb sunar
Reng-i âteşde aceb âb değil mi mey-i nâb.**

*

**Yıkanlar hâtır-ı nâşâdımı yâ Rabbî şâd olsun
Benim çün nâmurâd olsun diyenler bermurâd olsun.**

*

**Gurûr etme libâs-ı fahr ile ömrüm cihandır bu
Kabâ-yi cismini kor bunda herkes câmekândır bu**

*

**Arz-ı hâl etmeye cânâ seni tenhâ bulamam
Seni تنها bulacak kendimi aslâ bulamam.**

*

**Bir bîkesim ki hâlîme mahrem bulunmadı
Kanlı yaşım gibi bana hemdem bulunmadı.**

*

**Dârü's-sifâ-yi âlemi keş eyledim diriğ
Ölmekten özge yâreme merhem bulunmadı.**

*

**Bir bezm-i bîsafâya getirdi felek beni
Bâde tükendi câm-ı tehî hum bulunmadı.**

Çarh inlemekte, mihr ise yanıp yakılmada
Âlem-i elemde bir dil-i bîgam bulunmadı.

*

Ne acep tiz geçer zevk u sürûr eyyâmı
İrmeden nısf-ı nehârı irişür akşâmı.

Mısra'larından :

Yürü ey hasta gönül hikmeti lokmandan sor

*

Gönül dirler bu illerde hele bir gam-küsârım var

*

Ey dil hikâyete-i gammı nâdâna söyleme
Gökten ne yağdı ki anı yer itmedi kabûl

*

Ne yeller esti şimdi doğrulup benden yana geldin

*

Gam çekme gönül kim çoğu gitti azı kaldı.

AZMÎ-ZÂDE HALETİ MUSTAFA EFENDİ «İSTANBULİ»

1040 = 1630

Hâl tercemesi yukarıda geçen Azmi Efendi'nin fazileti ile mâruf oğludur. Her vâdide güzel şiir söylemek istidadını hâiz şairlerdendir. Husûsiyle kıt'a söyleyicilikde Acem şairlerinin Ömer Hayyâm'ı gibi tek sayılabilir. Şiirlerinden yalnız [rübâileri] bir mecmua teşkil edebilir. Eserleri: Usûlden, [Menâr şerhi - İbni Melek], Fıkıhdan [Dürer'e Hâşiyesi], [Hidâye] ve [Miftah şerhlerine tâlikatı], nahivden [Muğni'l-lebîb şerhi], ahlâk ilminden [Enisü'l-ârifin fi tercemeti ahlâki'l-muhsinîn] ile [münşeâtı] ve [mürettep divânı] varsa da hepsi basılı değildir. Ömrünün sonlarında Rumeli Kazaskeri olmuştur.

«Etdi Azmî-Zâde Firdevsi mekân», «Rûh-i pâkine dembedem rahmet»

mısra'larının gösterdiği 1040 târihinde memleketi olan İstanbul'da vefat etti. Mahallesi olan Sofular Çarşısı yakınındaki mektebin sahasında medfundur. Kendi kalemi ile tashih ve hâşiye olunmuş dört bin cild kadar kitabı çıktığı rivayet edilmiştir.

Beyitlerinden :

Sen idin külbe-i ahzâna koyan Ya'kub'u
Ayrıp Hazret-i Yûsuf gibi göz nûrundan.

ABDÜ'L-LÂTİF EFENDİ «İSTANBULİ»

1100 = 1688

Hicretin onbirinci asrı ediblerinden ve Mevlevî tarikatı mensublarından olup Cenâb-ı Mevlânâ'nın [Mesnevî]'sine «Letâif-i Mâ'nevî» unvanı ile bir şerh ve lügat ilminden «Letâifü'l-lügat» isminde bir eser yazmıştır ki her ikisi de basılı değildir. 1100 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de vefat etti.

ÂŞIK ÖMER KONEVİ

Çocuklar, tahsilsiz halk ve hattâ münevverler arasında bile onu bilmeyen yoktur. Sözleri çocukların zevklerine uygun ve halk tabakasının idrâkine göre harc-ı âlem olduğundan şiir divânı defalarca basılmış iken yine mevcûdu az kalmıştır. Vâkıa Âşık Ömer saz şâiridir. Fakat bâzan kalem şâirleri kadar güzel ve selis sözleri de vardır. Bunlar arasında:

**Vermem sana çek benden elin ey Melekü'l-mevt
Cânânıma nezreylediğim cânâ dokunma**

beyti, Bâkileri,, Nâbileri bile takdir-hân eder. Âşık Ömer ilim ve tahsil bakımından değil, yaratılış noktasından benzeri az bulunur bir millî şâiridir. Vefat târihi: «Ola Âşık Ömer'in cilvegâhı Adn-i celil» mısra'nının delâlet ettiği 1119 dur. Zamanında Yeniçeri saz şâiri imiş. Ekseriya askerle Rumelinde seferde ve hazerde bulunmuş, hattâ harbe iştirâk etmiş, askere cesaret vermiş, ordunun sevgilisi olmuş, bildiklerini onlara bildirmiştir. Bir müseddesinde Mevlevî olduğunu söylüyor.

«Râ» kaafiyesindeki:

**Zât-ı cemîlemiz ıyân ederiz
Vatan-ı aslîmiz Aydın ilidir.**

beytinden de doğduğu yer anlaşılıyor.

**Açam bâşım, dökem yâşım, yakam yırtam kılın râzî
O yâr ile benim dâvam Hudâ fasl eyleye bârî**

nakaratını hâvi olan müseddesi de Anadolu'nun birçok yerlerinde dillerde dolaşmaktadır.

Divânı, hâl tercemesi «Târihciler Faslı»nda yazılı Ayvansaraylı Hâfız Hüseyin Efendi tarafından 1197 târihinde derlenip toplanmıştır ki matbûunun beş on misli olan yazma bir nüshası Konya'da Mevlânâ der-

gâhı kütüphânesinde vardır. Büyük bir cilt tutan bir nüshası da Beşiktaş'da Yahya Efendi kütüphânesi ile Samatya'da Uşşâkî kütüphânesindedir.

ABDÎ EFENDİ «HİMMET-ZÂDE»

Ârif şâirlerden bir zât olup hâl tercemesi «Şeyhler Faslı»nda geçen Himmet Efendi'nin değerli oğludur. Vaaz ve irşatla hayâtını geçirerek 1122 de vefat etti. Pederinin yanında medfundur. [Tezkire-i Şuarâ]sı, [Mürettep divânı] ve [Gencine-i icaz] isminde manzûm bir eseri vardır. Bir naatının matlâ'ından:

İstanın ey şeh-i «Levlâk» me'mendir bana
Hâk-i pâyin tûtiyâ-yi çeşm-i rûşendir bana

Meşhûr şâir Örfî'nin

آئِ مَتَاعِ دَرْدِ دَرِیَا زَارِ جَانِ اَنْدَاخْتِه

matlâ'lı kasidesini de şerh etmiştir. Oğlu ve halifesi olup 1156 da vefat ederek yanına defn olunan Abdü's-Samed Efendi de şâirlerin âriflerinden bir zâttır.

Bir na'tından :

Tende cânım canda cânânım Muhammed Mustafa
Mülk-i dil tahtında sultânım Muhammed Mustafa.
Muntazırdır Mah cemâlin görmeye âşıkların
Gel tulû' et mâh-ı tâbânım Muhammed Mustafa.
Cilvegerdir dâima nakş-i cemâlin sînede
Hâne-i kalbimde mihmânım Muhammed Mustafa.
Yâ Resûlellah garîbindir senin Abdü's-Samed
Kıl şefâat ey kerem-kârım Muhammed Mustafa.

Abdü's-Samed Efendi'nin biraderi Abdü's-Şekûr efendi de âlimlerden ve şâirlerden bir zât idi. 1180 târihinde vefat ederek Üsküdar'da dedesinin yanına defnedildi. Mev'ıza tertibinde [tefsîr-i şerîfi], [divân-ı ilâhiyâtı] vardır.

ÂTIF MUSTAFA EFENDİ «İSTANBULÎ»
1155 = 1742

İlim ve irfan sâhiplerinden bir zât olup İstanbul'ludur. Defterdarlık vesaire gibi devlet hizmetlerinde bulundu. 1155 de vefat ederek Üsküdar'da Miskinler civarında Şerif kuyusu denilen yere defnedildi. [Mürettep dîvânı] vardır. «Miyârü'l-kelâm» ismindeki [Galataî] risalesinin de bu zâtın eserlerinden olması muhtemeldir.

Hayırlı eserlerinden Vefa'da mükemmel bir kütüphânesi vardır.

İşret hakkındaki manzûmesinden :

Seni mecbûr eder ahbabdan isti'zara
Tutalım yek-deme gamdan seni âzad eyler.

Sâir beyitlerinden:

Mâyedâr-ı emel-i âkibet ol mûr gibi
Aldırıp mâmeleki inleme zenbûr gibi.

ABDURRAHMAN EFENDİ «İSTANBULÎ»
1140 = 1277

Üç lisanda şiir yazmaya muktedir değerli şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. Zamanında pâdişah hocası olmuştur. 1140 kûsûr târihlerinde vefât etti.

Beyitlerinden :

O rütbe mürtefi bünyaddır kasr-ı tevâzu' kim
Riyâz-ı cennete nazzâra kaabildir zemîninden

Mest-i zehrâb-ı humâr-âlûd bu işretgâhda
Neşve ümmîd eyleyenler girdiş-i peymâneden.

AZİZ EFENDİ «İSTANBULÎ»

Sultan Dördüncü Murad devrinde Darbhâne Emîni olan Bekir Efendi'nin oğlu olup pâdişahın kilercisi idi. [Dîvânı] mürettep değilse de aşâğıdaki âşıkaane gazel şâirâne kaabiliyetipin delilidir.

Ey gamze söyle zahm-ı dilimden zebânım ol
Ey çâk-sîne nusha-i şerh u beyânım ol.

Ey hûn-dide ben diyemem yâre derdimi
Sen rûy-i zerdin üzre gelip tercemânım ol

Ey Hatt gezend-i gamzeden eyle beni emîn
Ta'viz-i «inyekâdü» gibi hırz-ı cânım ol

Ey çeşm-i yâr vâkıf-ı râz-ı kelîm isen
Gel fen-i sihri söyleşelim hem-zebânım ol

Mest eyle bir nigâh ile «Cevherî» gibi beni
Hem sen de mest-i neşve-i zevk-i beyânım ol

Ey zülf-i ham beham dökülüp sînem üstüne
Zencîri pâ-yi bend-i ömr-i şitâbânım ol.

Bu gazel [Atâ Târîhi]nde hâl tercemesini yazdığımız zâta nisbet olunmuştur. Fakat [Cevrî divânı]nda aynen mevcut bulunduğu göre Cevrî'nin olduğu anlaşılmaktadır.

ÂRİFÎ AHMED PAŞA «İSTANBULÎ»

115 = 1703

Şiir ve hat ilminde ihtisas sâhibi irfanlı bir vezîr olup İstanbul'ludur. 1115 de Tekke'de eccl-i kazâ ile vefât etti. Çeşitli İslâmî yazılardan Altı kalemi yazmağa muktedirdi. [Mürettep divanesi] vardıçr.

Beyitlerinden :

İtmez tarîk-ı Hakda olan halka serfürû'
EymeZ minâre kaametini bâd eserse de.

ÂRİF SÜLEYMAN BEY «İSTANBULÎ»

1183 = 1769

Lisân-ı vahdete [tasavvuf diline] âşinâ şâirlerdendir. Rumeli Ordû-yi Hümâyûnu Defter Eminliği hizmeti ile İsakcı'da iken 1183 târihinde vefat etti. «Hilye-i Hâkaanî» naziresi vardır ki bir nüshası Şehzâdebaşı'nda İbrahim Paşa kütüphânesinde mevcuddur. [Mürettep divânı] ile [mi'râciyesi] ve Farsca [Regaai biyye]si vardır.

[Hilye]nin mukaddimesinden:

Kılâhım besmele meddîn-i miftah
Fethola fazl-ı der-i fevz ü felâh
Besmele kadri aceb a'lâdır
Ya'ni genc-i güher-i mânâdır
Evvelin satr-i kelâm-ı vehhab
Ebrû-yi vesmekeş-i ümmü kitap
Nahl-i zîbende hırâm-ı tevhîd
Zinet-i ravza-i Furkan-ı Mecîd. [ilh.]

[Mi'râciyesi] tedkiksizlik neticesi olarak Reisül-küttâb Ârif Efendi'nin divânının başına konularak basılmıştır.

«Mi'râciyye-i Hazret-i Fahr-i Kâinat Aleyhi Efdalü't-tahiyyât» mukaddimesinden:

Sad-hamd o kadîm-i kâr sâze
Ol sâni-i âsuman tarrâze
Sad-şükr ü sitâyîş ol Hudâya
Kim Âdem'i kıldı Arş-ı pâye
Etti yed-i sun'-i saz-kârı
Ber-pâ bu revak-ı zer-ni gârı
İnsânı kılıp melekden ekrem
Mescûd-i melâik oldu Âdem
Oldu keremiyle nev'-i insan
Mergûb-terin-i cins-i hayvan

Kıldı ana verip akl ü idrâk
Ber daşte-i firaz-ı eflâk
Ol hatm-i risaletin hususa
Menzilgehin etti Arş-ı a'lâ
Ol server-i hayl-i enbiyâyı
Ol mefhar-i cem'-i asfiyâyı
Hem eşref-i mübdiat kıldı
Hem ekrem-i kâinat kıldı
Hurşîd-i cihan-fürûz-i sermed
Ser defter-i enbiya Muhammed.

Olsun o şeh-i kerem-şîara
Hem sahibına âl-i pür-vekaara

يَحْدِ صَلَوَاتُ وَصَدِّحِيَّتْ - مَا أَسْرَعَتِ الصَّبَا وَهَبَتْ

ALİ İBNU MUSLİHUDDİN

«Muhammediye» tarzında ve «Zemmü'l-fenâ» isminde bir manzûmenin sâhibi olup Konya vilâyetine bağlı Bozkır'dan olduğunu:

Bizim mevlûdumuz Bozkır kazâsında «Siristed»dir
Ki muslihuddin oğlu Ali'dir ismimiz ey ihvan

beyti ile bildirmektedir. Mezkûr eserinin matlâ'ından:

Senâ vü hamd-i lâyuhsâ sana ey Hâlik-ı feyyâz
Ki yoktur sana hiç emsâl ki sensin kaahir ü feyyaz.

Vefat târihi ile kabri bulunamadı. Manzûmesinin matbû' bir nüshası Yıldız kütüphanesinde vardır.

İLMÎ ALÎ EFENDİ «ÇELEBÎ-ZÂDE»

Maraş'tan yetişen âlim şâirlerdendir. 1224 târihinde yazdığı «Nazm-ı Bedî» adında «Tuhfe-i Vehbî» tarzında Farsca kelimeleri ihtivâ eden manzûmesi ile Tuhfe-i Vehbî şerhi ve bir hayli şiirleri vardır. Pederi Ahmed Efendi de değerli bir zât olup mufasssal bir [Fâtîha-i Şerife tefsîri] yazmıştır. Her ikisinin de eserleri basılı değildir.

Beyitlerinden :

Deminde yağmasa bârân-ı ihsan
Letâfet sebze-zârı tâze olmaz

*

Cihanda küçük ü bozork katında
Keremden rast ter-âvâze olmaz.

*

Efendi lütfet ölçüp biçmeyi ko
Meta'-ı himmete endâze olmaz.

ÂRİF MUHAMMED EFENDİ «REİSÜ'L-KÜTTAB»

1228 = 1813

Şiir ve nesir yazarlarından siyasî bir zât olup Kastamonu'ludur. İstanbul'da tahsîlini bitirdikten sonra devlet me'murluklarında yükselerek Reisü'l-küttâb «Hâriciye vekîli» olmuştur. 1228 târihinde İstanbul'da vefat etti. Soğuk-çeşme önünde Zeyneb Sultan Câmîi avlusunda medfunur. Farsca ve Türkçe şiir yazmaya muktedir. [Dîvânı] vardır.

Şiirlerinden :

Dilâ şeb mâni'-i kesb-i safâ-yi mâhitâb olmaz
İyândır vech-i Hakda fikir şekk ü inkılâb olmaz
Sipîhr-i evc-i hurşîd-i hidâyette sehâb olmaz
O vechi seyreden muhtâc-ı feyz-i âfitâb olmaz
Înâyet herkime yüz tutsa isyânı nikaab olmaz
Güneş doğdukda zira perde-i zulmet hicâb olmaz.

Âkıbet cümlemizin menzili hâk olsa gerek
Kime etmiş bu felek kâm ü merâm üzre vefâ.

AYNÎ HÜSEYİN EFENDİ «AYINTABLI»
1245 = 1829

Âlim şâirlerden olup Ayıntab'lıdır. Bâb-ı âlî'de Arabca ve Farsca hocası idi. Vefâtı 1254 târîhinde, kabri Galata Mevlevîhânesindedir. [Divânı] ile [Nazm-ı Cevâhir] adındaki lügat manzûmesi basılmıştır.

Beyitlerinden:

Dil hevâ vü hevese uydu cihâna geldi
Etti «Aynî» vatanımdan beni bu dâr ile dûr

*

Envâr-ı feyze mazhar olur kalbi sâf olan
Almakta mah mihr-i cihantâbtan fûrûğ

Mısra'larından :

Kuş gibi âdemi pâbeste eder dâm-ı tama'
Tecellî-i füyûzât-ı sabâha hâb olur mânî

ÂKÎF MUHAMMED PAŞA «YOZGADÎ»

Vezirlerden ve büyük ediblerden olup Yozgat sancağına bağlı Bozok'ludur. Pederi kadılardan Ayıntâbî-zâde Muhammed Efendi'dir. Başlangıçta Reisü'l-küttâb iken bu ismin hâriciye nezâretine çevrilmesinde uhdesine vezirlik rütbesi tevcih olunmuş ve bilâhara Hac farızasını edâ için Hicaz'a gidip dönüşü sırasında 1261 târîhinde İskenderiye'de vefat etmiştir. En evvel yeni edebiyat tarzını icad eden edebiyat cereyânı kurucularından olduğuna [Tab' sırası] ile — «Fransızcaya terceme olunmuştur.» — [Tıfl-ı nâzenînim] matlâ'lı kuvvetli mersiyesi kesin bir delildir. Muhtelif tarzda yazılmış [münşeât]ları da, nesirleri de basılmıştır. 1290 târîhinde bastırılan ufak [münşeât]ında hâl tercemesi yazılıdır. «Adem» redifli kasîdesi meşhûrdur. Tarikat bakımından Halvetiliğin Şâbânî koluna mensûbdur.

Beyitlerinden :

Herkese bâğ-ı belâ kendisinin varlığıdır
Gamm ü âlâmdan âzâde bir eyyâm-ı adem
Şâh-ı bâlâda olan meyve-i nahvet-endâz
Zahm-i hârânde-i seng-i sitem olmaz da n'olur

Tıfl-ı nâzeninim unutmam seni
Aylar günler değil geçse de yıllar
Telh-kâm etti firâkın beni
Çıkar mı hâtırdan o tatlı diller.

Kıyamaz iken öpmeye tenin
Şimdi ne haldedir o gül bedenin
Andıkça gülşende gonca dehenin
Yansın âhım ile kül olsun güller

Tagayyürler gelip cism-i semîne
Döküldü mü siyah ebrû cebîne
Sırma saçlar yayıldı mı zemine
Dağıldı mı kokladığım sümbüller.

Feleğin kînesi yerin buldu mu
Gül yanağın reng-i rûyi soldu mu
Aceba çürüdü toprak oldu mu
Öpüp okşadığım o nâzik eller

[Risaletü'l-ferâset ve's-siyâset] ismindeki kıymetli eseri de Âkif Paşa terceme etmiştir.

ÂRİF MUHAMMED EFENDİ
— KETHUDÂ-ZÂDE — «İSTANBULİ»
1265 = 1848

Vâlîde Sultan Kethudâsı reisü'l-ulemâ [Âlimlerin reisi] Sâdık Efendinin oğlu lâübâlî meşreblî ârif ve filozof değerli bir zattır. Tahsîlini tamamladıktan sonra bir aralık Kadılıkla gezerek kazaskerler zümresine katıldı. Ortada [Dîvânçe]sinden başka bir eseri görülemez. Esasen şâirlikten ziyade matematik ve hikmet ilimlerindeki vukûfu ile şöhret kazanmıştır. İslâm filozoflarından sayılmıştır. 1265 târihinde İstanbul'da vefat ederek Beşiktaş'lı Yahyâ Efendi Dergâhına defnedildi. [Cevdet târihi]nde, [Muallim mecmuası]nda [Mecmua-i Muallim]de ârifâne ve hakîmâne hallerine dâir malûmat olduğu gibi, talebelerinden Emin Efendi tarafından da ayrıca menkıbeleri yazılmış ve basılmıştır.

Gayrın eliyle bakma gönül arz-ı hâline
Ey kâmkâr-ı nâz mübarek elinle bak.
beytiyle aşağıdaki mersiyesi meşhurdur.

MERSİYE

Kurretü'l-ayn-i Habîb-i Kibriyâ'sın yâ Hüseyin
Nûr-i çeşm-i Şâh-ı merdân-ı Mürtezâsın yâ Hüseyin.

Hem ciğerpâre-i Zehrâ Fâtıma Hayru'n-nisâ
Ehl-i Beyt-i Mustafâ Âl-i Abâ'sın yâ Hüseyin.

Halkan ve hulkan müşâbihsin Resûlüllahe sen
Nâzenîn-i enbiyâ' ü evliyâsın yâ Hüseyin.

Seyyid-i Şübbân-ı cennet dendi şânında senin
Pişivâ-yı etkîyâ vü asfiyâsın yâ Hüseyin.

Vâlidin şânında dendi «lâ fetâ illâ Ali»
Mazhar-ı sırr-ı etemm-i «lâ fetâ'sın yâ Hüseyin.

Ehl-i mahşer dest-i Hayderden içerken kevseri
Sen susuzluktan şehîd-i Kerbelâ'sın yâ Hüseyin.

Kıl şefâat «Ârif»'e ceddin Muhammed aşkına
Arsa-i mahşerde makbûlü'r-ricâsın yâ Hüseyin.

Şiirlerinden bir kısmını hâvî olan divânı 1271 de basılmıştır. Farsçayı Hoca Neş'et merhumdan öğrenmiştir.

ABDÎ EFENDİ

1270 = 1853

Şiir ve nesir üstadlarından bir zât olup Şarkî-Karahisar'lıdır. Tahsil ve irfanını İstanbul'da görmüştür. Tahsilini tamamladıktan sonra bâzı vezirlerin kâtibi sıfatıyla seyahat edip 1269 da İstanbul'da yerleşti. 1270 târihlerinde vefat etti. [Mürettep divânı], matbû [Terkîb-i Bendi] ve münâzara usûlüne dair «Nâpeydâ» isminde eseri, «Nutk-ı bî-pervâ ile Akl-ı dânâ beyninde bir muhavere» adında bir risalesi vardır.

«Terkîb-i Bendi»'nden :

Kûy-i emele irdiren insanı Hüdâdır

Bu yolda bizim rehberimiz Aşk-ı Hudâ'dır.

Şehrâh-ı hakikatde yorulmaz dil-i dâna
Bunda yorulan merdüm-i biberk ü nevâdır
Cânâna gider kaasımız yok mu sınırlar
Peygaamımızı hep götüren peyk-i sabâdır.

ÂLÎ ALÎ EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1273 = 1856

Mümtaz şâir ve ediblerden olup İstanbul'ludur. Sultanahmed Câmii'ndeki mahfel-i hümayûn dairesinde Sultan İkinci Mahmûd tarafından açılan [Mekteb-i İrfan]dan yetişmiştir. 10 sene kadar [Ceride-i Havâdis] muharrirliğinde bulunduğu rivâyet edilmiştir. Ebû'z-Ziya Tevfik Bey merhûmun sözüne göre adı geçen ceridenin 1268'den 1272 târihine kadar olan nüshalarında nesir yazıları mevcuttur. 1273 de vefat edip Silivri-kapısındaki mezarlığa defnedildiği, taş dikilmediği rivâyet olduğu gibi Ziya Paşa'nın «Göçdü Âli-i suhan-ver hayf ü hayıf» târihi mısra'ı da bunu anlatmaktadır. Kuşadalı Hazretleri merhuma intisab ettiğini bir manzûmesinin makta'ında söylemektedir.

«Kendini kendine verdim arada Âli bîç
Cism ü can çeşm ü lisan kevn ü mekân Kuşadalı»

Beyitlerinden :

Neşve tahsîl ettiğin sâğar da senden gamlıdır
Bir dokun bin âh dinle kâse-i fağfurdanı.

«Hidâyetül-veli fi vâridât-i Kuşadalı» ismindeki menkıbeleri [Şeyhler Fashı]'nda «Kuşadalı» maddesinde zikredilmiştir.

ÂRİF HİKMET BEY «ŞEYHÜ'L-İSLÂM»

Sultan Abdül-mecid devrinde Şeyhü'l-İslâmlık makamına geçen âlimlerden olup İstanbul'ludur. Tanınmış sadr-ı azamlardan Râif İsmâil Paşa'nın oğlu İsmet Bey'in oğludur. Şeyhu'l-İslâmların büyüklerinden sayılmaktadır. «Oldu Hikmet Beğefendi rehru sû-yi bekaa» mısraının delâleti olan 1276 da vefat etti. Üsküdar'da Nuh-Kuyusu civarındaki cadde üzerinde medfundur. Medine-i münevvere'de yedi bin cilt kitabı hâvî bir kütüphâne kurmuştur. İlimlerin çoğuna vâkıf ve edebiyatta derin bir ih-

tisâsa sâhip olarak üç lisanda yazılmış şiirlerini hâvî [mürettep divânı] basılmıştır.

Meşhurların hâl tercemelerini ihtivâ etmek üzere tertibine başladığı fakat bitirmeye muvaffak olamadığı Mecmûatü't-terâcüm» ile «Zeylû Keşfi'z-zünûn» müsveddeleri tarafımdan mütâlea edilmiştir. 1250 târihi-ne kadar 210 şâirin hâl tercemelerini açıklayan bir de «Tezkire-i şuarâ» tertip ettiği «Mecma-i şuarâ» mukaddimesinde mezkûrdur. Türkçe mat-bû' «El-Ahkâmü'l-mer'iyyeti fi'larazi'l-emiriyye» değerli eserlerindendir. Ramazanın 15 inde Hırka-i Saâdet ziyâretinde tevzi olunan mendiller üzerinde yazılı:

**Hırka-i Hazret-i Fahr-i rusûle
Atlas çarh olamaz pay-endâz
Yüz sürüp zeyline takbîl ederek
Kıl şefî-i ümeme arz-ı niyâz**

kıt'ası da Ârif Hikmet Beğ'in ârifâne bir eseridir.

Beyitlerinden :

**Kılmaz ehl-i mârifet ser-riştesiz tedbîrkâr
Her tabîb-i hâzıkın miyârı mabz-ı hastadır.**

*

**Merâsimi meclis-i ins-i sebûkrûhâne sıkletdir
Meyân-ı asdikaada şart-ı ülfet terk-i külfetdir.**

Mısra'larından :

Her katra-i bârân olamaz lü'lü-i nâyâb

*

Hıfz-ı lisan medâr-ı selâmet değil midir

*

Bakılsa her varak âyine-i âsâr-ı kudretidir.

ACZÎ AĞA «MÜRİD-ZÂDE MUSTAFA ACZÎ AĞA»

1292 = 1875

Kaadirî tarîkatı mensublarından âşık bir zât olup Edremit'lidir. 1292 târihinde memleketinde vefât etti. [Divân-ı İlâhiyatı] basılmıştır. Niyâ-zî-i Mısri hazretlerinin:

**Her neye baksa gözün bil sırr-ı Sübhan andadır
Hak göziyle bak ki bîşek nûr-i Yezdân andadır.**

beytiyle başlayan gazelini şerhetmiştir.

Dîvânının matlâ'ından :

Ey mürebbî-i hakîki hamdola bîhad sana
Feyz-i cûdundan kamû âlem ider ahz-i nevâ
Rahmetin bahrine nisbet onsekiz bin âlemi
Zerre mikdârı demek târif için oldu edâ.

ABBAS KEMÂL EFENDİ

1310 = 1892

Üç dilin edebiyâtına vâkıf bir zât olup Kerküklüdür. Beşiktaş'da Yahyâ Efendi kütüphanesinde 1275 târihinde toplanmış «Kenz-i Füsahâ» nâmında büyük bir cilt hâlinde müretteb [Müntahabât-ı eş'âr-i Osmâniye mecmûası] vardır. 1295 târihinde «Bahçe» adında bir risale-i mevku-te neşretmiştir. 1310 da memleketine gönderilerek orada vefat etmiştir.

AVNÎ BEĞ «YENİŞEHİRLİ»

Geniş bir hayâl gücüne sâhip Osmanlı şâirlerinin başta gelenlerinden olduğuna Farsca ve Türkçe şiirleri âdil şâhiddir. Muallim Nâcî Efendi merhûm bu zâtın Türkçe şiirlerini fevkalâde takdîr ettiği gibi Farsca şiirlerini de «Nef'i'den sonra Osmanlılar'da en güzel Farsca şiir söyleyen Avnî Bey merhumdur» diye övmüştür. Hâl tercemesi «Şeyhler Faslı»nda yazılı Şeyh Nazîf Mevlevî'nin dâmâdıdır. 1301 târihinde İstanbul'da vefat ederek kayınpederinin medfûn olduğu Bahâriye Mevlevihânesinde zevcesinin kabrinde toprağa verildi. Türkçe şiirlerinden bir kısmını hâvî olan belîğ ifâdeli [dîvânı] basılmıştır.

Şiirleri şâirâne olmakla beraber aynı zamanda mutasavvîfâne ve hakîmânedir.

Beyitlerinden :

Ehîbbâ şîve-i yağmâda mebhût eyler â'dâyı
Hudâ göstermesin âsâr-ı izmihlâli bir yerde.

*

Zehr-i tiryâk eyleyip tiryâki zehreylerdi halk
Olmasa tağyîr-i mâhiyât-ı eşya mümteni'.

*

Kalb-i Mecnûn'u yararsan Hazret-i Mevlâ çıkar
«Avniyâ» sen sanma Leylâ başka Mecnûn başkadır.

★

Râh-ı aşka girmeye mecbûrdur üftâdeler
Ol yolu uşşâka enküşt-i kazâdır gösteren.

*

Erbâb-ı kalem terbiyet âmûz-i ümemdir
Âdâb-ı ümem mâhasal-i feyz-i kalemdir.

*

Görür sabâh-ı kıyâmette Hakkı dîde-i dil
Bu hâbgâh-ı fenâ içre intibâhı kadar.

*

Vakt-i idbârında renciş görür ahvâlinde
Halkı azorde idem mevki-i ikbâlinde.

*

İntizamkâr için düşmenden istifsâr-ı re'y
Râh-ı Firdevs yerini sormalıdır İblis'ten.

Üsküdar'lı Hakkı Bey'in divânına yazdığı takrîzden :

Söz ki elbet kadr-i benî Âdem'e candır
Söz vâsıta-i râbıta-i âlemyândır.
Söz bir nefes-i sâzic-i bîrenktir ammâ
Ber-hem-zen sûret ged-i kevn-i mekândır.
Yâ Rabb! Bu ne hâlet, bu ne te'sir ki bir söz
Revnak şiken-i mâ'reke-i seyf ü sinandır.

Mısra'larından :

Mest-i sahbâ-yi muhabbet gözlerinden bellidir.

*

Zemîn handân olur mu girye-perdâz olmadan eflâk

*

Gamm-ı âlem kibâr-ı âlemin gamsızlığındandır.

ALİ RÛHÎ BEĞ- «İSTANBULİ»

1308 = 1890

Kayseri mutasarrıfı iken ecel-i kazâ ile vefat eden Darbâz-zâde Veyis Paşanın oğlu olup Osmanlı şâirlerinin seçkinlerinden Melâmî-meşrep bir ârif şâirdir. 1308 târihinde 38 yaşında Japonya sularında kazaya uğrayan Ertuğrul gemisinde rahmet-i rahmâna kavuşmuştur. [Lemâat] ismindeki matbû' şiir mecmûası edebî kudretinin delilidir. Birçok eserleri ile tamamlanmamış [Tezkiretü's-suarâ]'sı ve pederinden kalan kitapları ma-

alesef kaybolmuştur. Şiirleri Avnî Bey tarzında mutasavvıfâne ve hakî-mânedir. Büyük biraderi Zeyne'l-âbidîn Reşid Bey de nesir yazarı ve şâirdir.

Beyitlerinden :

Nûr-i hikmet kalb-i nâ-kaabilde işrâk eylemez
Çeşmen etmez merdüm-i hâbidenin rûşen-çerâğ.

Bir gazeli :

Vâreste olmak isteyen âdem melâlden
Ayrılmasın işinde reh-i i'tidâlden

Gafletle itme ömr-i azizi hevâya sarf
İkaz eyle kendini hâb ü hayâlden.

Ey sâhib-cemâl kemâlınden eyle bahs
Maksad kemâldır bize ancak cemâlden

Azminde sâbit olmalıdır kâm-cûy olan
Hirmân olur nasîbe-i âdem kelâlden.

Bıktık hilâf-ı hikmet olan türrehatdan
Kim müstefîd olur sühan-i hîmeâlden

«Rûhî» eğer neşve dilersen humârdan
Ayrılma bezm-i sohbet-i ehl-i kemâlden.

ÂKÎF MUHAMMED PAŞA «KALKANDELENLÎ»

1311 = 1893

Osmanlı vezirlerinden faziletli, edîb bir zâttır. Vilâyet vâililiği ve Şû-râ-yi Devlet Reisliği vesâire gibi mühim devlet işlerinde iyi hizmetler yapmağa muvaffak olmuştur. 1311 târihinde İstanbul'da vefât etti. Fâtih Câmii avlusunda medfûndur. Edebiyat ve münşaatı müteallık eserleri varsa da basılmamıştır. Oğlu A'yândan Reşid Paşa da pederi gibi şâir, edîb - âlim bir zâttır. Meşhûr şâir «Bî-dil»in gazeline tasavvuf dili ile yazdığı ârifâne tahmîsinden :

ای جهان را تو جمالی و معالی و ادائی
حاضری در همه ذرات ولی غیب نمائی
کیستم کا غائی رخ و کاهی نمائی
ای جگر خون کن پوشیده و پیدایچه بلائی
جلو هایت همه اینجاست تو باری ز کجائی

Ey cihan-râ tü cemâli vü meâli vü edâi
Hâzırî derheme zerrât-ı velî gayb-nümâi

Kiştem gâh-i nümâi rûh ü gâhî ne nümâi
Ey ciğerrhûn kon pûşide vü peydâ-çı belâi

Cilve hâyet heme incâst tûbârî zi köcâi

Eserlerinin çoğu Konya'da vâli iken kazâyâ uğrayarak yanmıştır.

ALÎ ŞEHBAZ EFENDİ «KAYSERİLİ»

Osmanlı devlet adamlarından hukuk ilminin muhtelif dallarında ihtisas kazanmış değerli bir zâttır. Aslen Ermeni olup ilmî tedkikat neticesinde Cenâb-ı Hakkın yardımına mazhar olarak hidâyet yolunu bulmuştur. İlk tahsîlini memleketi olan Kayseri'de yapmış, İstanbul ve Avrupa'da tamamlamıştır. Eserlerinden [Kaanûn-u Ticaret] ile iki cilt [Mufasssal Hukuk-u Düvel] ve [Usûl-i Muhâkemât] meşhûr olmuştur. Bununla beraber en değerli eseri Devletler hukukuna âit Şeriat hükümleri ile Avrupa kaanunlarını mukaayese eden Fransızca ve Türkçe olarak yazdığı mühim eserdir. 1316 târihinde vefat ederek Rumelihisarı mezarlığına defnedildi. Mülkiye Mektebi ve Hukuk Mektebi, Devletler hukuku ve Ticaret muallimi ve Temyiz Mahkemesi âzalarındandı.

ÂRİF MUHAMMED BEY «ERZURUMÎ»

1315 = 1897

Meşhûr Kara-Cehennem İbrâhim Paşa'nın yeğeni Erzurum Topçu Kumandanı Miralay Hacı Ömer Bey'in oğludur. İstâmî ilimleri tahsilden sonra Devlet hizmetine girerek emûlkiye, adliye ve siyaset işlerinde bilgisiyle, nâmûsiyle, ciddiyetle vazife görmüştür. Son me'murluğu Mısır Fevka'l-âde Komiserliği Başkâtipliği idi. 1315 de hava tebdili için geldiği İstanbul'da vefât ederek Merkezefendi civarına defnedildi. Şark ve Garbı hakkıyla tanıyanlardandır. Matbû' eserleri [Binbir Hadîs-i Şerîf Şerhi] ile [Başımıza Gelenler]'dir. Mısır'da basılan bu eserlerden birincisi İslâm âleminin birliği ve İslâmî siyaset bakımından gerçekten muhtaç olduğu dinî eserlerdendir. İkincisi 1293 Rus muhârebесinin Anadolu kısmına ve Mısır'a dâir birçok târihi hakikatleri açıklar. İkisi de hakikaten kıymetlidir. Abdürreşid İbrahim tarafından Türkçenin Kuzey lehçesine terceme edilmiş ve basılmıştır.

ÂLÎ MUHAMMED BEY «İSTANBULÎ»

1316 = 1898

Kapı Kethudâlarından Yûsuf Cemîl Efendi'nin oğludur. Osmanlı - Türk dili ve Fransız edebiyatına vâkıf büyük yazarlardan yüksek bir edîb olup mutasarrıflık, vâilîlik gibi hizmetlerle Varna, Mâ'mûretü'l-Aziz [El-Aziz] ve Trabzon'da bulunduğu zaman maârifî hizmetleri görüldü. Edebiyatın bilhâssa mizah kısmında olan kalem kudretine neşrettiği [Diyojen] gazetesi şâhiddir. Matbû' eserlerinden «Seyahat Jurnalı» ismindeki eseri İstanbul'dan Hindistan'daki Bombay şehrine kadar gördüklerini anlatır. Dilimizde ilk önce yazılan tiyatro bu zâtın eserlerindendir. Dü-yûn-ı Umûmiye Direktörü [müdürü] iken 1316 da vefat ederek Anadoluhisarında Göksu mezarlığına pederinin yanına defnedildi. Diyojenin sözlerinden olduğu nakledilen «Gölge etme başka ihsan istemem» Âli beyin manzûm olarak terceme ettiği mısra'dır ki atalar sözü yerinde kullanılmaktadır. Diğer eserleri [Lehçetü'l-hakaaik], [Ayyar Hamza], [Müsafiri İstiskâl], [Evlenmek İster bir Adam], [Kokona Yatıyor] ve-sâiredir.

ÂDİLE SULTAN

1316 = 1898

Sultan İkinci Mahmûd'un kızı sâlih müslüman kadınlarından cömertliği ile tanınmış bir sultandır. «Cennet-i me'vâ'yi itdi Âdile Sultan me-kân» mısraının delâleti olan 1316 da vefat ederek Eyyüb'de Bostan İske-

lesi'nde zevci Mehmed Ali Paşa'nın yanına defnedildi. Nakşî tarikatı büyüklerinden Muhammed Can halifelerinden Bâlâ Telkesi Şeyhi Ali Efendiye bağlı oldukları müretteb divânındaki mersiyeden anlaşılmaktadır. Divânının bir nüshası Yıldız Kütüphanesinde.

Bir münâcâtından :

**Yâ İlâhî senden özge yok hudâ
Pâdişâh-i bîzeval ü Kibriyâ
Bir şerik ü bir nazîr olmaz sanâ
Hükmüne ferman senin yâ Rabbenâ.**

Bir gazelinden :

**Gubâr-ı gayrden pâk eyle kalbim hem mücellâ et
Harîm-i zâte envâr-ı sıfâtın şû'le bahşâ et
Rehâ eyle amâ-yi ma'nevîden dîde-i cânı
Safâ-yi tûtîyâ-yi nûr-i irfân ile bînâ et.**

ÂRÎF HKMET BEY «HERSEKLİ»

1321 = 1903

Hersek Vâlisi Ali Paşa-zâde Zülfikar Paşa'nın oğlu olup Mostar'lıdır. Evvelâ askerlik mesleğine sonra Adliye mesleğine girerek en sonra Mahkame-i Temyiz âzâlığına tâyin buyurulmuştur. Şiir ve inşâda gerçekten kudretli olup Osmanlı şâirlerinin büyüklerinden sayılmıştır. Şiirde Nâilî-i Kadîm tarzını tâkib etmiş idi. Kıymetli şiirlerini eskilerle son devir şâirleri tarzı arasında kendisine mahsûs bir üslûpla yazmıştır. Coşturucu ve heyecan verici şekilde yazılmış olan gazellerinde kuvvet ve mânâ düzgünlüğü beyitlerinin çoğunda ata sözü sayılabilecek bir hikmet inceliği mevcûd bulunurdu. Adı geçen lâtifeciliği ve lâübâlılığı ile beraber ciddi, vâüur ve muhterem bir zât idi. Arapça ve Farsça'ya vâkıf olup kültürünü hâfızasına yerleştirdiği birçok bilgi ile süslemiş ve İslâm felsefesi ile de meşgul olarak bu yolda birçok eser meydana getirmiştir. Bu arada son senelerde bâzı mecmûalarda neşrettiği «Levâyihu'l-hikem» ismi altındaki makaaleleri herkes için istifadeli olmuştur. Mezkûr zâtın kendisinden işitildiğine göre büyük bir divân teşkil edebilecek şiirleri bilâhara bir yangında mahv olmuş ve pek azı, bâzı mecmûa sütunlarında parça parça yayınlanmıştır. Sonradan meydana getirdiği eserleri ile bir [dîvançe] teşkil eden şiirlerini tertip etmiş ve kitap hâline getirmiştir. 1321 târihinde İstanbul'da vefat ederek Topkapı dışındaki mezarlığın sol tarafında vâli-desinin yanında toprağa verilmiştir.

İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemal Bey-Efendi tarafından yazılan hâl tercemesini muhtevî olan [dîvânı] «Âsâr-ı Müfide Kütüphânesi» hey'eti tarafından bastırılmıştır. İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Bey tarafından [Kemâlül'hikme] ismiyle yazılan hâl tercemesi basılarak geliri Osmanlı Donanmasına yardım olarak hediye edilmiştir. Hakîmâne eserleri: 1 — Levâiyhü'l-Hikem, 2 — Levâmiü'l-Efkâr, 3 — Savânihü'l-Beyân, 4 — Misbâhu'l-izah, 5 — Dîvân, 6 — Mecelle'nin bâzı maddelerini tenkîde dâir risâle.

Hakîmâne beyitlerinden :

Lâbeka olduğun idrâk eden eshâb-ı şuur
Olmaz âlemde heveskâr surûr-i ikbâl.

*

Değildir intibâda zevk ü lezzet iptidadandır
Civanlık âlemin yâdetmeyen yoktur yok.

*

Mikdâr-ı kaabiliyet olur mevrîd-i füyûz
Her câmı vüs'atince lebâleb ider sebû

*

Mısra'larından :

Mî'râc-ı aşk u şevk idi Mansûr'a dâr-ı Hak

*

Devha-yi maksûd alınmaz gonca-i tasvîrden

*

Âkil düşer mi düştüğü zindana bir dahî

*

Gazellerinden :

Mağrûr-i dâniş olma edîb ü hakîm isen
Bildin mi sırr-ı cîlve-i aşkı alîm isen.

Nefsin tefekkür eyle fesâd ü salâhın:
Râz-âşinâ-yi bahs-i Cinân ü cahîm isen.

Herdem-güşâde çehre-i feyz-i beşâset ol
Gösterme halka rûy-i huşûnet kerîm isen.

Mâhiyet-i vücûdün ademden kinâyedir
Fehmeyle var mı varlığın ey can fehîm isen.

Gayret-güzîn-i nakş-i behîn-i hakikat ol
Aldanma reng-i tavr-i cihâne hakîm isen.

Mahrûm-i hân-ı tecrîbe-i rûz-igârsın
Perverde-i nevâle-i nâz ü naîm isen.

Kayd-ı belâ-yi minnet ider selb-i râhatın
Muhtâc-ı istiâne-i baht-ı leîm isen.

«Hikmet» gibi rehâ şidde-i ye's olur dilin
Vâreste-i alâik ümmid ü bîm isen.

Yok kayd-ı mâsivâ dil-i kudsî cenâbda
Olmaz hatâ sahîfe-i ümmü'l-kitabda

Bir neş'edir ki ser terâkîb-i unsurî
Kalmış nefhte ma'sara-i ıztırabda

Ervâhın inbisâtı eşbah ider ıyân
Fehmet bu râz-ı mühimmi hengâm-ı hâbda

Tedkik olursa sûret-i mevhûmedir cihan
Yoktur vücûd nakş-i nümâyiş-i serabda

Anlardı ehl-i zühd-i tabîat kerâmetin
Bilseydi sırr-ı nef'ü neşâtı şarabda

Ahkâm-ı ictihâd idemez def'-i iştibah
Mahdûd iken meyân-ı hatâ vü savabda

Red itme intisâb iden erbâb-ı zilleti
Bir noktadır medâr-ı terakkî hesabda

Neşret kemâlin âleme ehl-i kemâl isen
Rûşendir iştihâr-ı ziyâ âfitabda

«Hikmet» nevâ-yi nâliş-i feyz-i âşikâredir
Sâz-ı sarîr-i hâme-i mu'ciz hitabda.

ANDELİB ES'AD FAİK BEY «İSTANBULÎ»

1320 = 1902

Yüksek rütbeli kadılardan Paşmakçı-zâde Zühdi Molla'nın oğlu olup İstanbul'ludur. Üç dilin edebiyâtına vâkıf şâirlerden ve nesir yazarlarından. Henüz genç denecek bir yaşta 1320 târihlerinde Malatya'da sürgünde iken vefat etti. Şiirlerinden bir kısmını «Bir Demet Çiçek» adlı risalesinde toplamıştır. Diğer eserlerinden bâzılarını da vaktiyle baş-muharrirliğinde bulunduğu «Hazine-i Fünûn» ismindeki mecmuada neşredilmiştir.

Beyitlerinden :

Serfürû' etmez kilâb-ı nahvete rindân-ı aşk
Pîşe-i himmetde zîra herbiri bir şîrdir.

*

Cihât-ı âleme bir kere eyler atf-ı nigâh
Nukuş-i safhası hep «lâ ilâhe illâllah».

*

Aşk bir sâika şiddetli gazanferdir kim
Çâk olur sine-i gam pençe-i pür-zûrundan

ÂSİM MUSTAFA BEY

1320 = 1902

Huzûr-i Hümâyûn dersleri mukarrirliğinden mütekaaaid küçüçk [Filibe'li Hoca] adıyla mârûf Abdullah Efendi'nin oğlu olup İstanbul'da doğdu. Sıbyan ve rüşdiye mektepleri ile Câmî' derslerinden ve husûsî muallimlerden tahsil gördü. İlk me'mûriyete 1289'da Şeyhu'l-İslâmlık dâiresi mektûbî kaleminde başladı. Buradan ayrıldıktan sonra Kudûs mukaave-lât muharriri [Noteri] ve 1311 de tahrîrat müdürü oldu. Aynı târihte amcası büyük Filibe'li Hoca Halil Efendi ile birlikte Hac vazifesini îfa etti. Bundan sonra Basra mektubculuğunda, Anmâre mutasarrıf vekilliğinde bulundu. Nihâyet Trabzon mektubcusu iken 1320 senesinde Trabzonda vefat ederek İmâret mezarlığına defnedildi. Arabca konuşur ve yazardı. Farsca ve Fransızca da bilirdi.

Kerbelâ vak'ası hakkında «Nâle-i Uşşak» ismiyle bir risâle nazm ve [Pend-i Attar]ı yine manzûm olarak Türkçe'ye terceme etmişse de yalnız [Nâle-i Uşşak] 1301 de İstanbul'da basılmıştır.

Dîvançe olabilecek şiirleri varsa da basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Garaz tahsîl-i ilm ü fazl'dan kesb-i mehâsindir
Mehâsin olmayınca mârifet malız-ı musîbetdir.

ABDURRAHMAN SÜREYYA «SÜLEYMANİYELİ»

1322 = 1904

Değerli ediblerden bir zât olup Süleymaniye'nin Mir-dohî âilesine mensûb olarak Bağdad'da doğmuştur. Âlet ilimlerini ve yüksek ilimleri doğduğu yerde ve İstanbul'da tamamlayarak yerleşti. Arabca ve Farsca-

nın muhtelif devirlere âit şiirlerini bütün nükteleri ile şerh ve takrire muktedir idi.

Bir aralık bâzı me'mûriyetlerle taşrada bulunduktan sonra 1288 de [Ceride-i Askeriyye] baş-muharrirliğine tâyin olundu. 1308 de Lizbon şehrinde yapılan Müsteşrikler Kongresine me'mur olarak gönderildi. [Dârü'l-fünûn] ile [Dârü'l-muallimîn] de hocalığı vardır. 1322 de vefat edip Hazret-i Hâlid civârına defnedildi. Basılmış eserleri; [Mizânü'l-Belâğa], [Sefine-i Belâgat], [Fezâil-i Askeriyye], [Ta'likaat-ı Belâgat-i Osmaniye], [Râhatü'l-Ervâh - Mukaddime-i Mesnevî şerhi], [Burhânü's-Sâkibi fî isbâti'l-vâcib] ile [Akvemü'l-mesâlik] tercemesinden ibarettir. Üç lisana hakkıyla vâkıf olduğu gibi Kürtce ve Fransızca'yı da öğrenmiştir. Lisan ve edebiyata dair gazetelere birçok makaleler yazmıştır.

[Mizânü'l-Belâgat] ile [Sefine-i Belâgat] Osmanlı Türk dili edebiyat kaidelerinden bahseder. Osmanlı edebiyatı ile uğraşanlara lüzumlu eserlerdir.

[Ta'likaat-ı Belâgat-i Osmaniye]: Cevdet Paşa'nın [Belâgat-ı Osmaniye] adlı eserinin bâzı noktalarının tenkidine dâirdir. Bu esere cevap olarak Mahmud Es'ad Efendi tarafından «Redd-i Tablil» ve Hacı İbrahim Efendi tarafından «Temyiz-i Ta'likat» isimlerinde eserler yazılmıştır.

[Terceme-i Akvemü'l-mesâlik]: Eski Sadr-iâzam Tunuslu Hayreddin Paşa merhûmun siyaset ve hikmet-i hükûmetten bahseden Arabca mühim eserinden derleme yolu ile meydana gelmiş bir eseridir. Dilimizde Şer'î siyaset ve Hikmet-i Hükûmet noktasından yazılmış tek eserdir. Arabca metni 1284'de Tunus'da basılmıştır.

ABDURRAHMAN FEHMÎ EFENDİ «MANASTIRLI»

Değerli ediblerden bir zât olup Manastır'lıdır. İlk tahsilini Manastır'da pederi Manastır köylerinden Kaytalı'lı Tâlib Fâikî Efendi'den yapmış, İstanbul'da tamamlamıştır. Üç dilin edebiyâtına vâkıf ediblerdendir. Fransızca'yı da öğrenmişti. 1322 târihinde Diyârbekir Vâililiğinden azledilerek İstanbul'a gelirken Urfa'da vefat etti. İslâm medeniyetinden bahseden «Medresetü'l-Arab» isminde genişletilmiş bir şekilde Fransızca'dan terceme edilmiş târihî bir eseri ile edebiyat kaidelerini bildiren «Tedrîsât-ı Edebiyye» adlı eseri basılmıştır.

ABDÜLHALİM MEMDÜH BEY «İSTANBULÎ»

1323 = 1905

Şark ve garb edebiyatına vâkıf şâir ve nesir yazarı bir zât olup İstanbul'ludur. Ne yazık ki genç yaşta istibdat idaresi yüzünden Avrupa'ya

kaçarak 1323 târihinde İngiltere'nin Folkiston şehrinde vefat etti. Basılmış eserleri: [Târîh-i Edebiyat-ı Osmaniye], [Reşid Paşa - Terceme-i Hâli], [Manzûm Tasvîr-i Vicdan], [İclâl yahut Viyana muhâsarası], [Bedriye], bir de Fransız muharrirlerinden Mösyö Fazi ile beraber «Amur Türk - Amaur Turque» isminde Fransızca bir eseri vardır.

Bülbül manzûmesinden :

Hilâf-ı hükm-i hilkat âdeme mesken-i sefâletdir
Teâlî bunda insandan ziyade bir tabiattır
Bu âciz kuşda âyâ böyle ulviyyet ne hâletdir
Küçüklükle büyüklük gösterir kim cây-ı hayretdir
Ne ulvîdir ki hep ulviyyeti ilham eder Bülbül

«Lâzımsa» redifli gazelinden :

Sakın bir ferdi incitme uyup da nefsine bir dem
Temeddün âleminde gayret-i efrad lâzımsa
Sutûr-i akl ü şer'i hûn-i ilhâd ile hâk eyle
Eğer bir milletin ahlâkını ifsad lâzımsa.

Sa'ydir (*) bahşeyleyen insana fer
Cehd ü himmet nâil-i devlet eder
İlim ise servet gibi etmez keder
İlimdir ehl-i kemâle sîm ü zer
Sa'y ile âlemde bir âdem gezer
«Leyse lil'insâni illâ mâ seâ.»

İlm ü fazl âdemi eyler şehir
İlm eder vicdânını şahsa emîr
Cây-i izzî ehline eyler serîr
Kim olursa râh-ı gayretde dilîr
Kendine maksûdu bulmaktır yesîr
«Leyse lil'insâni illâ mâ seâ.»

Sa'y ider erbâbına devlet atâ
İzz ü ferî ehline eyler lîka
Nâil-i âmâl eyler mutlaka
Kim olursa mâlik-i fazl ü dehâ
Câyidir ol fâzılın cây-i ulâ

لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

(*) Sa'y: Çalışmak.

Hiciv şâiri Eşref merhûmun [Hasbihâl] ismindeki eserinde Memdûh Bey hakkında mufasssal bir târihî manzûme vardır.

ÂBİDİN PAŞA «PREVEZELİ»

1324 = 1906

Âlim ve edib vezîrlerden münşî «güzel nesir yazan» bir zât olup Preveze'lidir. Son me'mûriyeti olan Cezâyir-i Bahr-i Sefid «Akdeniz adaları» Vilâyeti vâililiğinden mezûniyetle İstanbul'a gelerek Yemen işlerini düzeltmek için kurulan Komisyona tâyin edilmiştir. 1324 de Yıldız Sarayında ansızın vefat ederek Fatih Türbesi avlusuna defnedildi. Arapça, Farsça, Türkçe, Arnavutça, Fransızca ve Rum dillerine vâkîf idi. Basılmış eserlerinin en büyüğü [Mesnevi-i Şerîf Tercemesi]dir. «Kaside-i Bürde»yi de terceme etmiştir. Ahlâka dâir «Saâdet-i Dünyâ» isminde bir eseri ile İslâm dîninin değerleri ve üstünlüklerine âit «Meâlî-i İslâmiyye» ve Hristiyan papaslarından birinin Kuran-ı Kerîm hakkındaki hezeyanlarına karşı «Müdâfaa» adında risalesi ve Bursa'ya dâir bir eseri vardır. Türkçe «Nahv-ı Arabî»si ve Rumca manzûmeleri olduğu rivayet edilmiştir.

ALİ MUZAFFER BEY

1330 = 1911

Osmanlı yazarlarından değerli bir zât olup İstanbulludur. 1330 da vefat ederek Üsküdar'da Karacaahmed mezarlığında âilesine mahsus kabristana defnedildi. Otuz kadar çeşitli eserleri vardır ki bâzıları aşağıdadır: [Bir Sergüzeşt], [Letâif-i Nâdide], [Japonya'da Seyahat], [Çin], [Babilonla Seyahat], [Terâcüm-i Ahvâl-i Meşâhir], [Abdûlezel Paşa], [İspanya - Amerika Muhârebesi], [Habeshistan hakkında mâlûmât-i mücmele], [Küre-i Arz'ın sûret-i teşekkülü], [Zelzele hakkında mâlûmât.]

ÂRİF BEY «CEBBAR-ZÂDE»

[Çapan-zâde Muhammed Ârif Bey]

Şa'bânî Tarîkatı âriflerinden âlim ve edib bir zât olup Karadeniz Boğazı'nın Baltalimanı'nda doğmuştur. O zamanın yüksek okulu olan [Mekteb-i İrfan]da tahsîlini tamamladıktan sonra Bâb-ı âlî ve bilâhara Bâb-ı Seraskerî kalemlerinde başarıyla hizmet görmüş ve kendi arzusu ile te-

kaüde ayrılıp 1339 târihinde ikaamet ettiği Çengelköyü'nde vefat ederek vasiyyeti gereğince Nakkaş mezarlığına defnolunmuştur. Yazdığı eserler aşağıdadır:

- 1 — Atiyye-i Sübhâniyye - Şerh-i Gavs-i Geylâniyye. Basılmıştır.
- 2 — Hazîne-i Nûr. Basılmıştır.
- 3 — Terceme-i Fıkh-i Keydânî.
- 4 — Şerh-i Gazel-i İsmet Buhârî - Güldeste-i İsmet.
- 5 — Miftâhu Hasîn-i Rahmâniyye Fî Arzi vücûd-i Rahmâniye - Şerh-u Nutk-i Hazret-i Sünbül.
- 6 — Dâfiu'z-zulmi fî kulûbi'l-ümem - Şerh-u Nutk-i Hazret-i Vefâ.
- 7 — Tuhfe-i Şemsiyye - Şerh-i Nutk-i Mevlânâ.
- 8 — Tuhfe-i Seyfiye.
- 9 — İzâhu'l-merâmi alâ velâdet-i Seyyidi'l-Enâm - Şerh-i Mevlid-i Nebî.
- 10 — Hazâin-i Envâr ve Defâin-i Esrâr - Terâcüm-i ahvâl-i eshab.
- 11 — Şuûnâtı Hakkın alâ mâcerassebaki - Vakaayi'-i İslâmiyye.
- 12 — Vâridât-ı Seferiyye.
- 13 — Zeyl-i Vâridât.
- 14 — İsti'dâ-yi Merhamet - Şerh-i Nutk-i Seyyid Bedevî.
- 15 — Celb-i Sürûr ve selb-i Küdûr - Şerh-i Kaside-i Münferice.
- 16 — Dîvânçe.

Eserlerinin büyük kısmı, daha hayatta iken bu âciz müellifin delâleti ile Hüdâyî Efendi Hazretleri dergâhı kütüphânesine vakfedilmiştir.

SULTAN İKİNCİ BÂYEZİD HAN

918 = 1512

Hilmi ile mâ'rûf olan Osmanlı Pâdişahlarındandır. Şiirde «ADLÎ» mahlâsını kullanmıştır. Vefatı «Geçdi Sultan Bâyezid Hân-ı Velî» mısra'-ının gösterdiği 918 târihindedir. Câmi-i şerifleri yanındaki türbesinde medfundur.

Bir mânâcâtından :

**Hudâyâ Hudâlık sana yaraşır
Nitekim gedâlik bana yakişır**

**Çü sensin penâhı cihan halkının
Kamudan sana ilticâ yaraşır.**

Farsca beyitlerinden :

هر دود که پیدا شود از سینه چاکم - ابری شود و گریه کند بر سر خاکم

Her dût ki peydâ şevêd ez sîne-i çâkem
Ebrî şod ve girye koned ber ser-i hakem.

BEHİŞTÎ AHMED SİNAN ÇELEBÎ

Sultan İkinci Bâyezid Devri şâirlerinden olup Karışdıranlı Süleyman Bey'in oğludur. Bir aralık İran'a giderek Mevlânâ Câmî ve Ali Şîr Nevâî'den istifade etmiştir. Dönüşünde Keban Beyliği hizmetine tâyin edildi. Acem şâirlerini örnek alarak beş hikâyeyi toplayıp bir «Hamse» nazmetmiştir ki Osmanlı şâirleri arasında ilk def'a bu usûlü kullanan kendisi olmuştur. Hikâyeler şunlardır: «Vâmık ve Azrâ», «Yûsuf ve Zeliha», Leylâ ve Mecnûn», «Hasan ve Nigâr», «Süheyl ve Nevbahar».

Bir de Sultan Bâyezid ile Şehzâde Cem olaylarını anlatan bir târihçesi vardır ki bir nüshası Revan Odası kütüphanesinde dir. Sehî Bey'in [Tezkiresi]nde [Hamse-i Nizâmî]'yi terceme ettiği de yazılıdır. Karıştıran, Çorlu'ya bağlı bir köydür. Manisa'lı Câmî'inde [Vâmık ve Azrâ]'sı ve Hakimoglu kütüphanesinde «Mahzen-i Esrâr» isminde bir manzûmesi vardır.

Behiştî'nin mısralarından:

Zerre-i nâçizden âr itmesin mi âfitâb.

B E K - Â İ

980 = 1572

Şâir kadılardan bir zât olup İznik'lidir. 980 küsur târihinde ma'zûl olduğu halde vefat etti. [Mürettep dîvânı] ve 973 de nazmettiği [Gül ve Bülbül manzûmesi] vardır.

Beyitlerinden :

Âşıkân kûy-i yâre cem' olsun
Hacı hacıyı Mekke'de bulsun.

BÂYEZİD «ŞEHZÂDE»

Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzâdelerinden olup kaderin cilvesi ile Sivas'ta şehid olarak vefat etti. Türkçe ve Rarsça şiirleri vardır. Mahlâsı
OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

F.: 4

«Şâhî»dir. Hayâtından ümid kestiği bir zamanda söylediği rivâyet edilen gönülleri yakan bir şiirinden :

Nideyim zâyî' edip tûl-i emelle nefesi
Kalmadı zerre kadar dilde bu dünya hevesi.
İztırabı ko ki ey murg-i revân seyreyle
Eskiyüp işte harâbe varıyor ten kafesi.

Kârbân-ı reh-i iklim-i adem menziletin
Dokunur oldu dilâ sem'ime bânın cereşi
Gaafil olma gözüñ aç dîde-i hak-bîn ol
Boş görme hass ü hâşâk ile mûr ü megesi.

Şâhî-i bî-dil ü bîçâre günahkâre ne gam
Sen olursan eğer ey lûtf-i Hudâ dest-resî.

Ahvâlini tasvîr eden Farsca beyitlerinden:

درد و بلا و غم شد حاصل مرا ز کرد و ن
یارب چه چاره سازم شد حال ما دیگر کون

Derd ü belâ ve gam şod hâsıl mera zi kerdun
Yâ Rab çe çâre sâzem şod hâl ma diger gûn.

Biraderi Şehzâde Mustafa Çelebi'den şâirâne kaabiliyete sâhip olup üstâdı Sürûrî-i Kadîm idi. Pederinin Bağdad seferine gidişi esnâsında Rüstem Paşa'nın tezvîrâtı netîcesinde Konya Ereğlisi'nde ecel-i kazâyâ uğradı. «Mekr-i Rüstem» şehâdeti târihidir.

Beyitlerinden :

Rif'at istersen eğer mihr-i cihân-ârâ gibi
Sür yüzün her gün yere eyle tenezzül mâ gibi.

B A H T İ

Değerli şâirlerden, üç lisanda nesir ve nazm yazmağa muktedir bir zât olup Mora'daki İzdin kasabasıındandır. [Münşeât mecmûası]yla [Mürettep divânı] ve 989 târihinde nazmettiği 150 beyitli Farsca yazılmış

«Tuhfetü'l-efkâr der-cevâb-ı deryâ-yi ebrâr» isminde bir manzûmesi vardır ki matlâ'ı şudur:

آتشین لعلی که تاج خسروانرا زیورست
آحکری بهر خیال خام بچخن در سرت

Ateşin lâ'li ki tâc-ı hüsrevân râ ziverest
Ahkeri behr-i hayâl ham pohten derserest.

Münşeâtının bâzılarındaki imzasından :

نه رخت بخت دارد نه درختی
اینس صدق و صفا آواره بختی

Ne raht ve baht dâret ne dirahî
Enis-i sıdk u safâ âvâre Bahtî.

Vefat târihi ile kabri bulunamadı. Yıldız Kütüphanesinde Türkçe bir manzûmesi mevcuddur.

BEYÂNÎ MUSTAFA EFENDİ «CÂRÜLLAH-ZÂDE»

1006 = 1597

Âlim şâirlerden olup Ruscuk'ludur. Ebü's-Suûd Efendi'den tahsîlini tamamladıktan sonra Hac farızasını edâ ederek İstanbul'a dönüşünde Okmeydanı yanında Sofular dergâhına intisâb edip şeyh oldu. Vefâtı 1006 dadır. Kendi tertîbi olan [Tezkire-i Şuarâ]sını, [Kınalı-zâde Tezkiresi]ni telhîs ve ilâve ile meydana getirmiştir.

Beyitlerinden :

Ey Beyânî tünd bâd-i mihnet-i hicranla
Aşk oldu hâküster-i tende nice pinhân ola.

Halvetî tarikatına mensubdur. «Kaafî-i Şuarâ»da: «Dâhil-i sûr-i İstanbul'da [İstanbul surları] içinde mutasarrıf olduğu Ekmel Tekkesinde defnedilmiştir.» diye yazılıdır.

BÂKÎ «MAHMÛD ABDÛ'L-BÂKÎ EFENDÎ» (*)

10058 = 1599

Eski tarz nazmı zamanın müsâade ettiği nisbette yenilemeye çalışmış ve muvaffak olmuştur. Ziyâ Paşa'nın

باقیہ سزا اولونہ تعمیر
تعبیر مجدد نخستین

«Bâkî'ye sezâ olunsa tâ'yîn:

Tâ'bîr-i müceddid nohostin»

beytide buna şâhiddir.

Osmanlılarca «Melikü's-suarâ - Şâirler Hükümdârı» ünvanı ile anılan büyük bir şâirdir İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşta saraç çıraklığına verilmiş iken yaradılışındaki isti'dad kendisini tahsîl yoluna sevk ve irşâd etmiştir.

(*) Bâkî'nin edebî şahsiyetine dâir:

Osmanlı Müellifleri sâhibi, Bâkî'yi şânına lâyık bir önem ve ifâde ile takdim etmiştir. Bu itibarla burada müellifin metin ve üslûbuna tarafımızdan dokunulmamıştır. Ancak yaşayan nesillere kolaylık olmak üzere bu metnin günümüz Türkçesiyle açıklanması faydalı görülmüştür.

Tabiatının tatlılığı, nezâketi, emellerinin şenliği, fikirlerinin derinliği, ifadesinin güzelliği gibi makbûl u haslet ve meziyetlerin hepsi bu yüksek kaabiliyetli şâir'de toplanmıştır, denilebilir. Şâir Bâkî için zevk yalnız hakikatdedir [gerçektedir]. Tabiatı ve ahlâkı, şâirâne zahmet ve âşıkaane kederlerden çok maddi ve dünyevî [dünyaya âit] zevk ve lezzetlerden haz duyma istikametindedir.

Bağlı olduğu felsefe mesleği [dünya görüşü] yaşadıkça gam ve gussadan âzâde ömür sürmektir. Gazelleri umumiyetle Frenkler'in (lirik) dedikleri tarzda yâni sazla terennüm edilebilecek bir şekilde ve ekseriyetle içki düşkünlerine has biçimde yazılmıştır.

Bâkî'nin ara-sıra kinâye ve cinas tarzında hafifliklerde bulunması (teşbih ve istiârelerde bir dereceye kadar dikkatsizlik göstermesi kendisinin ilmi kemâlâtı ve tabiatının güzelliğiyle [edebî kudret ve kaabiliyetinin güzelliğiyle] te'lif edilmemiştir ki bu kanâat pek doğrudur.

Bâkî'ye göre; güzel bir yüzün biçim düzeni hayranlık uyandıracak en muhteşem tabii güzellikleri hatırlatır. İlhamları dâima şarka mahsus hayâllere münhasır kalmaz. Buna da en güzel delil meşhûr «mersiyesî»dir ki bu manzûme Osmanlı edebiyatının en kıymetli bir incisi makaamında kabûl edilse yeridir.

Kazaskerlik rütbesine kadar yükselmiştir. Başlıca eserleri: [Terce-me-i Mevâhib-i Ledüniye], [El'âlem fi ahvâl-i beledillâhi'l-Harem terce-mesi], [Hz. Hâlid'den rivâyet edilmiş olan ehâdis-i şerife risalesi], [Fe-zâil-i Cihad], [Divân-ı Belâgat-Ünvan]'larıdır. Vefatı: «İntikal eyledi Bâ-kî bu fena dünya'dan», «Fenâya verdi cismi, kaldı bâkî ismi âlemde», «Vây geçdi şuarâ-yi selevin Bâkisi», «Oku rûh- iBâkî için Fâtiha» mısra'-larının gösterdiği 1008 târihinde olup kabirleri İstanbul'da Edirnekapısı hâricinden Eyyûb'e giden caddenin sol tarafında yol kenarındadır. Mezar taşında yazılı ibâre: «Ulemâdan sultân-ı şuarâdan merhûm ve mağfûr Abdü'l-Bâkî Efendi'nin rûhu için Fâtiha.»

**Kadrini seng-i muşallâda bilüp ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşına yârân sâf sâf.**

hazîn beyti filhakîka cenazesinde bulunan zamanın kadir ve kıymet bi-len insanlarını ağlatmıştır.

Hâteminde «mühüründe» şu beyit nakşolunmuş idi:

فانیست جهان درووفانیست - باقی همه اوست جمله فانیست

Fânist cihan derû ve fânist: Bâkî heme üst cümle fânist.

[Divânı] ile [Mevâhib-i Ledünniye Tercemesi] basılmıştır. [Fezâil-i Cihad] ismindeki eserinin kendi el yazısı ile yazma nüshası Nur-i Osma-niye Kütüphânesinde vardır. Bu yolda yazılan eserlerin büyüğü ve en istifadelisidir. Bu eser «Meşâriu'l-eşvak ilâ mesâriu'l-uşşak»'ın genişle-tilmiş tercemesidir. [Divânı] Hammer tarafından Almanca'ya terceme edilmiştir.

Halâvet-i tab', nezâket, şetâret-i âmâl, umkiyyet-i efkâr ve bediyyet-i ifade gibi hasâil-i makbûle ve ber-güzîdenin hemen kâffesi bu şâ-ir-i âlî-nihadda ictima' etmiştir, denilebilir. Kendisi için zevk yalnız ha-kîkatdedir. Tab' ve hulku mezâhim-i şâirâne ve ekdâr-ı âşıkaaneden zi-yade ezvak ve lezâiz-i maddeye ve dünyeviyyeden mütelezviz. Meslek-i hikemîsi ber-hayat bulundukça gussa ve garâdan âzâde ömür sürmektir. Gazelleri umûmiyetle Frenkler'in «lirik» dedikleri sûretde yâni saz ile terennüm edilebilecek şekilde ve eksriyetle mey-perestâne yazılmıştır. Bâkî'nin ara-sıra kinâye ve cinas tarzında hafifliklerde bulunması «teşbi-hat ve istiâratda bâzı mertebe mübalâtsizlik göstermesi» kendi kemâlât-ı kesbiyyesi ve hüsn-i tabîatiyle şâyân-ı te'lîf görülmemiştir ki pek doğ-rudur. Bâkî'ye göre bir çehre-i hüsnün tertibât-ı sûriyesi enzâr-ı tehay-yüre en muhteşem nefâis-i tabîiyyeyi ihtar ,ilhâmâtı dâima şarka mah-

sûs tehayyülâta münhasır kalmaz. Buna da en güzel delil «mâniyye-i meşhûresi»dir ki bu manzûme Edebiyyat-ı Osmâniyye'nin en kıymetdar bir incisi ad ve telâkki edilse becâdır.

Beyitlerinden :

Derûnun pür-maârif hemnişinin merd-i ârif kıl ,
Açılma ey yüzü gül şahs-ı nâdâna kitâb âsâ.

*

Zer-efşân ol keff-i ihsân ile seyreyle âlemde
Cihangerd ü civanmerd-i cihan ol âfitâb-âsâ.

*

Zâhid ol siklet ile uçmağa hazırlanma
Çıkar ol cübbe vü destârı biraz hiffet bul.

*

Şeref vermez dürr ü gevher, kemâl olmaz zer ü ziver
Hüner kesbet hünerbahri faziletkân-ı irfân ol.

*

Canlar fedâ muhabbet-i cânâna ser değil
Erbâb-ı aşka terk-i ser etmek hüner değil.

*

Gark eder âlemleri bir katre âb-ı mağfiret
Var kıyâs et vüs'at-i deryâ-yi rahmet nidûğün.

Mısra'larından :

Himmet-i merdân ile âsân olur her müşkil iş

*

Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

*

Söz güherdir ne bilir kadrini nâdân güherin
Bîmar hâlini yine bîmar olanlar bilir

*

Gerdûn-i dâne âkıl isen kılma i'timâd

*

Bu dünyadır gehî mâtem, gehî sûr

*

Nâdan komaz ki merdüm-i dâna huzûr ide

*

Dâna dil isen sırrını nâdâna duyurma

*

Akıl etmez abes yere hande

*

Kerem gördükçe ey Bâkî reca artar

İnsân-ı kâmil olmaya sa'y eyle âdem ol

*

Çok olur yâr velî yâr-ı vefâdâr olmaz

*

Înâyet Hazret-i Hakdan, kerem Feyyâz-ı Mutlak'dan.

BAHÂÎ MUHAMMED EFENDÎ

1064 = 1653

Şeyhu'l-İslâmlık makamına yükselen değerli şâirlerden olup Şeyhu'l-İslâm Hoca Sâdeddin Efendi-zâde Abdü'l-Azîz Efendi'nin oğludur. Şiir mecmûası meşhûr olduğu gibi fetvâya dâir eseri de tanınmıştır. Gazel yazmada ileri gitmiş seçkin bir zâttır.

«Neylersin» redifindeki âşıkaane gazeli şâirlerin hâfızasını süsleyicidir. Vefâtı: «Menzilin Firdevs ola el-Fâtiha» mısra'nının gösterdiği 1064 târihidir, kabri Fâtih civarında Boyacıkapısı yakınındaki hânelerinin karşısındadır. Tütütnün mubah olduğuna dâir fetvâ verdiği rivâyet edilmiştir. Fakat tıbbî bakımdan sâbit olan zararına göre kerâhetinde şüphesi yok idi. [Divançesi] basılmamıştır.

Gazellerinden :

Dillerde dolaşan şu :

Güzel tasvîr edersin hâl ü hatt-ı dilberi ammâ

Füsûn ü fitneye geldikte ey Bihzad neylersin

beytini hâvî meşhûr gazeli, hâl tercemesi ileride yazılı «Nâilî»'nin tahmisi ile beraber zikredilmiştir.

Sâir beyitlerinden:

Bahâî hâne-i ümmîd kalmaz böyle derbeste

Nesim-i lûtf eser elbette bir gün feth-i bâb eyler

Mısra'larından :

Feryâd-ı andelîbe sebeb nevbahardır

BERRÎ MUHAMMED DEDE

Hoş sözlü şâirlerden ve Mevlevî tarikatı müntesiblerinden bir zât olup Manisa'lıdır. [Dîvânı] ile [Bülbülüyye] ismindeki mensûr eseri Manisa'da [Çaşnigir] Kütüphânesinde mevcuddur.

Dîvânını büyük şâir Nâbi Efendi takrîz etmiştir. Manisa hakkında uzun bir kasîdesi vardır. «Bülbüliyyesi » basılmıştır. 1128 târihinde memleketinde vefat etmiştir. Eski Mevlevîhâne avlusunda medfun olduğu rivâyet edilmiştir. Attarlık mesleği ile meşgul olmuştur.

Bir tesdîsinden: «Altılama»

Hâlınden etme «Berri» şikâyet rızâ gözet
Rabb'ın ko eylesin seni mihnetle terbiyet

Mihnetsiz olmaz ehl-i dile kesh-i menzilet
Eyle dil-i hazîne yine bu beyt ile tesliyet

هر کس بقدرِ خویش گرفتار محنت است
کس را نداده اند برات مُسَلِّمی

Herkes bekadri his giriftârı mihnetest
Kesi râ nedâde end berâtı müsellemlî.

BELİĞ İSMAİL EFENDİ

Değerli şâirlerden olup Bursa'lıdır. Vefatı 1142 târihinde, kabri Bursa'da Yeni-yer (1) mezarlığındadır. Eserleri: [Dîvan], [Manzûme-i Gül-i Sad-berk] (2), [Manzûm sergüzeşt-nâme], [Seb'a-i Seyyâre], (3) [Nuhbetü'l-âsâr lizeyli zübdetü'l-eş'âr] (4) dır ki hepsi de basılmamıştır. Bir de [Genc-i şâyegân] isminde fıkıh, edebiyat ve hâl tercemelerinden bahseden muhâdarattan « » bir mecmûası vardır ki kendi el yazısı ile yazma nüshası Hâlid Efendi kütüphanesinde vardır. Şeyh

(1) «Yeni-yer» isminde Bursa'da iki mezarlık vardır. Birisi, Namazgâhtan Işıklara giden şosenin sağ tarafında, diğeri de Çatal fırının aşağısında Araba-yatağı ismi verilen Hoca Hasan Mezarlığının alt tarafında «Mer'a Mezarlığı» da denilen terdir ki Belîğ merhûm burada medfûndur.

(2) Yüz Hadîs-i Şerîfin manzûm olarak tercemelerini hâvidir.

(3) Yedi tane «Na't-i şerîfe»lerini hâvidir.

(4) Müellifin el yazısı ile yazma nüshası bu âciz muharrir tarafından görüldü. Bu eser Fâizi'nin «Zübdetü'l-eş'âr»ının zeylidir ki 450 şâirin pek kısa hâl tercemesi ile seçme şiirlerini toplamıştır.

İsmail Hakkı Hazretlerinin manzûm takrizlerini hâvî olan ve bâzı ilâ-velerle Bursalı Şâir Eşref Bey merhûm tarafından 1302 de Hudâvendigâr matbaasında basılan «Güldeste-i Riyâz-i İrfan ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân (*) ismindeki eseri Bursa'da medfûn bulunan pâdişahlar, şeh-zâdeler, vezîrler, şeyhler, âlimler, şâirler ve san'atkârların hâl tercemele-ri beyânında olup eserlerinin en meşhûrudur. Bu eser 1260 târîhinde ilim adamlarından bir zat tarafından kısaltılmıştır ki bir nüshası Yıldız Kütüp-hânesinde vardır.

Bir Na'tından :

Vücûdün bâis-i icâd-ı âlem yâ Resûlellah
Anın çün cümleden sensin mükerrerem yâ Resûlellah.

Beyitlerinden :

Sim ü zer eyliyemez âheni zôr-i bâzû
Devlet-i dâd-i Hudâ sa'y ile tahsîl olmaz.

Bir de üç cilt üzerine mürettep, Bursa'ya mahsus bir «Şehr-engîz»i olduğu Safâî tezkiresinde açıklanmıştır.

(*) Bursa'da yatan pâdişahlar, şehzâdeler, vezîrler, şeyhler, âlimler, şâirler vesâirenin hâl tercemelerine dâir [Güldeste]den başka yazılan eserler:

1 — 1060 târîhinde Bursa'da vefat ederek Abdâl Mehmed Câmi-i şerifi av-lusuna defnedilen âlimler ve kadılar zümresinden Bursalı Baldırzâde Selisi Mu-hammed Efendi'nin [Vefeyetnâme]sidir ki Şeyhu'l-İslâm Kara Çelebi-zâde Ab-dü'l-Aziz Efendi tarafından yazılış târihini göstermek üzere «Ravza-i Evliyâ» ismi verilmiştir, basılmamıştır. Birer nüshası Bursa'da Haraççioğlu ve Orhan kütüphâneleri ile İstanbul'da Veli Efendi Kütüphânesinde vardır.

2 — 1055 de Bursa'da vefat ederek Hünkâr-Köşkü civarında [Temennâ] de-nilen mezarlığa defnedilen Bursa'nın değerli şâirlerinden Sehimî Muhammed Çelebi tarafından Bursa'da medfun tarikat ve tasavvuf büyüklerinin hâl terce-melerine dâir yazılan bir eserdir ki basılmamıştır. Bu eser tarafımdan görüle-memiştir.

3 — 1198 de Bursa'da vefat ederek Sed-Baş'ında Büyük-Kilise karşısındaki sokakta Şeyh Eyyûb zâviyesine defnedilen Bursalı Eşref-zâde Şeyh Ahmed Zi-yâeddin Efendi tarafından yazılan «Gülzâr-ı Sulehâ - Vefeyât-ı Urefâ» adlı eserdir ki mezkûr zât şâir Belîğ İsmâil Efendinin eserine zeyl olarak yazılmış-tır. 1135 den 1196 târîhine kadardır. Basılmamış olup müellifin el yazısı ile yaz-ma nüshası bu âciz muharrir tarafından görülmüştür.

4 — 1272 de Bursa'da vefat ederek Şeyhi bulunduğu Narlı Dergâhına def-nedilen Şeyh Fahreddin Efendi tarafından «Gülzâr-ı İrfan» ismiyle yazılan Zeyl-dir ki esasen 1196 dan 1258 târîhine kadardır. 1263 te tamamlanmıştır. Müellif tarafından Sultan Abdü'l-Mecîd Han'a takdim olunmuş, kayd-ı hayat şartı ile aylık beşyüz kuruş atıyye [hediye] ile taltif edilmiştir. Bir nüshası İstanbul'da

BELİĞ MUHAMMED EMİN EFENDİ

1172 = 1758

Şâirlerden ve Akovalızâde Ahmed Hâtem Efendi merhûmun talebe-
lerinden dîvân sâhibi bir zât olup Yenişehir'lidir. 1172 târihinde Eski-Zağ-
ra kadısı iken vefat etti. Dîvânı basılmıştır. «Kaafiye-i Şuarâ» da bu dî-
van Bursa'lı Belîğ'e nisbet olunuyorsa da doğru değildir.

«Hamamnâme» ve «Berbernâme» isimlerinde şıhca manzûmeleri de
vardır.

Hâl tercemesi «Şeyhler Faslı»nda yazılı Hüseyin Lâmekânî'nin gaze-
line nazîresinden :

Maksûduna sa'y eyle tarikinde bulunca
Deryâya irer âb-ı revan gitse yolunca

Elbette olur zâlîme vâsıl eser-i âh

Duymaz elem-i zahmini âdem urulunca

Mağhûn-i kâlâ-yi fenâ zâhir olur hep

Sabreyle bu bâzâr-ı nedâmet bozulunca

Erbâb-ı kemâlin yer ihâküsteri gamdır

Hâk üzre düşer meyve kemâliyle olunca

Âtîf Efendi Kütüphânesinde, bir nüshası da değerli edîblerden Diyâribekirli Ali
Emîri Efendi Kütüphânesindedir. Bu eser ötekilerle kıyas kabûl etmiyecek dere-
cede mufassaldır. Çünkü kendisinden evvel yazılmış eserleri toplama sûretiyle
hazırlanmıştır. Mukaddimesinde yukarıda sözü geçen Belîğ Efendi taklid edile-
rek Bursa târihine dâir de biraz mâlûmat verilmiştir.

5 — 1140 târihi ricâlinden «1140 târihinde yaşayanlardan» Emir Sultan Haz-
retleri Medresesi müderrisi Bursa'lı Sahhaf Süleyman Hâlis Efendi tarafından
yazılan [Vefeyetnâme]dir ki ekseri parçaları Orhan Kütüphânesindeki [Baldır-
zâde Vefeyetnâmesi]'nin kenarlarında vardır.

6 — 1147 târihinde Bursa'da vefat ederek büyük pederinin yanına defnedi-
len İzzî-zâde Seyh Abdül-lâtîf Efendi tarafından «Ravzatü'l-müflihin» isim-
deki mufassal [Vefeyetnâme]dir ki bir nüshası Orhan Câmîi Kütüphânesindedir.
Bu zâtın yine Bursa'da vefat eden meşhurlar ve büyüklerle Bursa sularına, kap-
lıcalarına ve mesirelerine dâir ayrıca muhtasar bir eseri vardır ki nüshaları ek-
seri kütüphânelerde mevcuddur.

7 — 1232 de vefat ederek Molla Fenâri Câmî-i Şerîfi batısında pederinin ya-
nına defnedilen şâirlerden Bakırcı Râşid Muhammed Efendi tarafından [Züb-
detü'l-vakaayi', Der-belde-i celîle-i Bursa] adıyla Bursa'ya âit mufassal [Vefe-
yatnâme]dir ki müellifin el yazısı ile yazma nüshası emekli adliyecilerden to-
runu merhûm Mecdi Efendi âilesinde olup, bu eserin âciz müellifi tarafından
görölmüştür. Bir nüshası da Fatih'de Millet Kütüphânesinde mevcuddur.

8 — «Ravzatü'l-müflihin» ile «Gülzâr-ı Sulehâ» ikisi bir cildde olarak Orhan
Gaazî Kütüphânesinde mevcuddur ki Sahhaf Süleyman Efendi'nin [Vefeyâtı]
nın ekseri kısmının da hâşiyesi yapılmıştır.

Beyitlerinden :

**Siyeh tab'ân olur rûşen dilânın düşmen-i cânı
Ki doz-d-i tîre rûzî dâima dilgîr eder mehtâb.**

Mısra'larından :

Bilâda'vet oturma hânına gayrın zubâl-âsâ

*

Kaabil-i feyz olana ehl-i hüner buhl etmez.

*

A'mâya şerh-i hâssiyet-i tûtiyâ abes.

*

Ehl-i mansıb geçemez dâiye-i mansıbdan.

BEKAAÎ

Hâl tercemesi «H» harfinde geçen Dârende'li Hayret Efendi'nin büyük kardeşidir. Memleketinde Kâtibzâde şöhretiyle tanınmıştır. 1200 tâ-rihlerinde memleketinde vefât etti. «Mevlid-i Nebî» manzûmesi olduğu gibi «Seyyid Battal Gaazî» savaşlarını ve «Hadîkatü's-süadâ»yı nazmetmiştir. Şiirleri Orta seviyededir. Büyük Abdî Paşa'nın yakınlarından idi.

BEŞİR FUAD BEY

1305 = 1887

Batı kültürüne vâkıf yazarlardan zekî bir zât olup İstanbul'ludur. Maal'eseif 1305 de intihar etmiştir. Eyyûb'de medfundur. Eserleri:

1 — Bedreka-i Lisân-ı Fransavî: Hâl-i hâzırdaki Fransızca'nın imkân nisbetinde çabuk ve kolaylıkla ve tam bir şekilde öğrenilmesi için koyduğu metod dolayısıyla Avrupa'da şöhret kazanan Haydelberg Üniversitesi Lisan muallimi Emil Otto'nun büyük gramerinin [Sarf] Türkçe tercemesidir.

Bu eser iki kısımdan mürekkebe olup birinci kısmı Fransızca'nın gramer kaidelerini, ikincisi [Nahiv] «Sentaks» kaidelerini nazari ve tatbiki olarak toplanmıştır.

Bu metod, kendi kendine ve hocaya ihtiyaç kalmadan Fransızca'yı öğrenmeye müsaide olduğu gibi Fransızca bilmeyenlerin de öğrenebilmeleri için gerek memleketimizde ve gerek Avrupa'da çıkarılan metodların en mükemmelidir.

2 — Miftahu Bedraka-i Lisan-ı Fransavî: [Bedraka-i Lisan-ı Fransavî]'de (*) mevcut olan tercemelerin Fransızca karşılıklarını ihtivâ edici olup kendi kendine [Bedreka] ile Fransızca'yı öğrenerek âdetâ hocalık yapacağı gibi bu metodla ders veren hocalara da kolaylık te'min eder. Tercemeler evvelâ kolay ve kısa cümlelerden başlayıp gittikçe yavaş yavaş güçleşip uzun cümleler ve hattâ bir takım fıkralar ihtivâ ettiğinden bu eser mekteplerde kırâat kitabı olarak da okutturulabilir.

3 — Viktor Hugo: Adı geçen edibin hâl tercemesi ile eserlerinden bahseder olup Cep Kütüphânesi'nin 22 ve 23. sayılarını teşkil etmiştir.

4 — Almanca Muallimi: Almanca'nın nazarî bilgilerini ve pratiğini [uygulanışını] ihtivâ eder.

5 — İngilizce Muallimi: Bu da İngilizce'nin nazarî bilgilerini ve pratiğini [uygulanışını] toplamıştır.

6 — Cinâyetin Te'sîri: Meşhûr muharrirlerden Emil Zola'nın romanlarından birinin tercemesidir.

7 — Binbaşy Dâvet: Komedi. Bir perde. «Almanca'dan terceme.»

8 — İki Bebek: Bu da Fransızca'dan terceme. Komedi.

9 — Birinci Kat: Komedi. İki perde «İngilizce'den terceme.»

BENLERLİ-ZÂDE HÂFİZ AHMED TAL'AT EFENDİ

1321 = 1903

Âlim şâirlerden Allah'ın Resûlüne âşık bir zât olup pederi İzmir'e bağlı Benler köyünden olduğu için İzmir'de Benlerli-zâde şöhretiyle tanınmıştır. Tahsilini meşhûr hoca Hâfız Şâkir Efendi merhûm'dan tamamlamıştır. İcâzet almaya muvaffak olduktan sonra İzmir'de kitapçılıkla meşgul olmuştur. 1321 de vefat ederek Karşıyaka'da Soğuk-kuyu mezarlığına defn olundu. «Manzûme-i Mevlid»'in yalnız [Velâdet-i Nebi] kısmına âit nazma muvaffak olduğu tesdîs «Altılama» aşağıda gösterilmiştir:

Mekke'dir nûr-i saâdet lânesi	Anda doğdu âşıkın cânânesi
Yâ nice etmez tavaf pervânesi	Oldu Beytullah velâdethânesi
Âmine Hâtûn Muhammed ânesi	
Ol sadefden doğdu ol dür dânesi.	

Hem kıyâs olmaz bu hâs ü âmile	Âdet-i nisvanda olmaz kâmile
Zâhiren bulmuştu ol gülfâmile	Sırr-ı Hakk etti zuhûr bu nâmile
Çünkü Abdullah'dan oldu hâmile	
Vakt erişti hefte vü eyyâmile.	

(*) [«Fransız Dili Rehberi» demektir.]

Tuttu âfâkı sadâ-yi hûr ü ıyn Arştan âli dediler ol zemîn
Bu sözün fehmindedir hep ârifin Ol cihâna lem'a verdi nûr-i din
Hem Muhammed gelmesi oldu yakîn
Çok alâmetler belürdi gelmedin.

Müttefikdir ulemâ epeycesi Böyle tahkik etdiler haylıcesi
Hep seçildi sözlerin iyicesi İhtilâfın oldu bu neticesi
Ol Rebiul'evvel âyî nicesi
Onikinci gece isneyn gicesi.

Küfrün oldu hep harâp kâşânesi Hem dahî Nûş-i revân'ın kâşânesi
Bitdi âteş-gedeler efsânesi Çünkü doğru âlemin pervânesi
Dîdi gördüm ol Habîbin ânesi
Bir aceb nûr kim güneş pervânesi.

Menba'-i nûr olduğun gördü ayân Kaldı nûr içre hayretde civan
Arş ü kürsî vü kalem şöyle hemân Gözümün önünde dedi bîgümân
Berk urup çıktı evimden nâgehân
Göklere dek nûrile doldu cihân.

Âsuman yüzler sürüp etdi dilek Mehdini ta'rife geldi nüh felek
Hâdimi oldu melâik itme şek Cibrîl tutdu kanadın arşe dek
Hem hevâ üzre dōşendi bir dōšek
Âdı sündüs dōşeyen ânı melek.

Arz îdemem böyle zevki her ere Söylerim esrârı ben âşıklara
Ârife hâil değil dâğ u dere Bak ne gördü dîdeler birden bire
Üç alem dahî dikildi üç yere
Her birisin îdeyim nirden nire.

Vaktidir Fahr-i risâlet gelmenin Ba'sı da haik-ı cihâna olmanın
Matlâ'-ı nûr olması da Mekke'nin İşte ma'ûnâsı nişan dikilmenin
Mağrib ü maşrik'da ikisi anın
Biri dâmindâ dikildi Kâ'be'nin

İstedim dildeki hayret gitmeyi Şeş-cihâtı yek nazarda görmeyi
Tâ ki bu gördüklerim bilinmeyi Mefhar-i âlemle ben fahretmeyi
Bildim anlardan ki ol halkın beyi
Kim yakîn oldu cihâna gelmeyi.

Âfitab'da yok bu tavr-ı inkişâf Hep sükûnet üzre itmezlerdi lâf
Servi boylu kızlar idî bihilâf İntizamda yoğ idi hiç inhirâf
İndiler gökden melekler sâf sâf
Kâ'be gibi ettiler evim tavâf.

Bir şifâ idi refikam ey cihan Yok idi hânemde başka ins ü cân
Ben neler gördümse gördü bigümân Hâdim-i hâs olmak içindi hemân
Yârlıp divar çıktı nâgehân
Geldi üç hûrî bana oldu iyân.

Bir zaman karşımda şöyle durdular Birbiriyle hayliden konuştuılar
Bilemem ki bana neler sordular Hayret ender hayret mi gördüler
Çevre yânıma gelip oturdular
Mustafâ'yı birbirine muştular.

Dediler cümle melâik indi bil Bak kapı önünde bekler Cebreîl
Hep behişt-enhârı oldu selsebîl Âlî oldu bâhusus nesl-i Halîl
Bu senin oğlun gibi kadrî cemîl
Bir anâya vermemiştir ol Celîl.

Biz ki âciz bendeyiz vahşet neden Şekl-i hoş endâm ile gelmiş iken
Hâlikıdır dû cihânın gönderen Gerçi zâhırde biziz neşreyleyen
Ülu devlet buldun ey dildâr sen
Dôğiserdir senden ol hulk-i hasen.

Enbiyâ vü asfiyânın cânıdır Dergehinde hâdim olmak şânıdır
İns ü cinnin hâsılı cânânıdır Halk-ı kevneyn cümle bendegânıdır
Bû gelen ilm-i ledün sultânıdır
Bû gelen tevhîd ü irfan kânıdır.

Kalbgâhım nurla tezhîb etdiler Hâtır-ı virânı tatyîb etdiler
Bu hususda medh ü tavsîf etdiler Hayli sözü şevkle terkîb etdiler
Vasfını bu resme tertîb ettiler
Ol mübârek nûru terğîb etdiler.

Mihr ü mâhın pertevinde yok devam Her birinin zulmeti var ve's-selâm
Doğmasın Hurşîd, doğsun ol Hüsam Tan yeri ağardığın gördükte tâm
Âmine ider çü vakt oldu tamâm
Kim vücûda gele ol Hayru'l-enâm.

Âteş-i aşkın gönülde şiddeti Bir taraftan yavrumun da firkati
Anladılar bendeki bu hâleti Görmedim âlemde böyle hürmeti
Sûsadım gaayet harâretten katî
Sundular bir câm dolusu şerbeti.

Bilemem sâkisi ne mahlûk idi Hûb idi bir dilber-i ma'sûk idi
Hem hârikul-âdeler pek çok idi Bu husus ol dem gönül mahrûk idi
Kardan âk idi vü hem soğuk idi
Lezzeti dahî şekerde yok idi.

Gitmedi hâlâ dimâğımdan o zevk Neşvesinden oldu hâsıl dilde şevk
Tâ derûnumdan beni urdukça berk Doğmadan ol doğdu sandım Şems-i şark
İçtim ânı oldu cismim nûra gark
İdemezdim kendimi nûrdan fark.

Kalktı gözüm perdesi gördüm ıyân Oldu birden bire başka bir cihân
Her tarafta çağrışırlar Kudsiyân Kalmadı havf ü telâşım ol zaman
Geldi bir ak kuş kanadıyla revân
Arkamı sıgadı kuvvetle hemân.

Şâh-ı kevneyni gören aynel-yakîn Şâdolun mesrûr olun ey âşkın
Şevkile tekbir getirsin ârifin İşte geldi rahmeten-lil-âlemîn
Doğdu ol sâatde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldu semâvât ü zemîn.

Nûr-i çeşm-i enbiyâ-i mürselîn
Salâvâtüllâhi aleyhim ecma'in.

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ هـ

BEDRÎ PAŞA «HASAN BEDRÎ PAŞA»

1330 = 1911

Kılıç ve kalem sâhibi bir zât olup Simav'da doğmuştur. Askerî kumandanlardan olan babasının yanında Şam'a giderek hususî ve lise tah-

silini burada bitirdi. Harbiye mektebinden kurmay subay olarak yetişip bir zamanlar Süleyman Paşa merhûmun yanında kıymetli arkadaşı Manastır'lı Rif'at Bey'le beraber Harbiye'de muallimlik yaptı. Bu sırada kozmografya ile atış tekniği hakkında ilmi eserler terceme etti. Yine bu sırada «İskaat-ı Cenîn» fâcianâmesi ile «Bir günlük İkbâl», «Jirofle» ve «Madam Lârşidük» operalarını terceme etti. Arkadaşı Rifat Beyle ortaklaşa «Temâşâ» adı altında bir tiyatro külliyyâtı tertib ettiler. Şiir inşâdında şer'î yaratılışlı idi. Son me'murluğu olan İşkodra Vâli ve Kumandanlığından tekaüde ayrılmış iken 1330 târihinde İstanbul'da vefat etti. Fatih'e defnedildi. Meşrûtiyet inkılâbından evvelki hayâtının çoğu sürgünde geçmiş, hattâ askerlik rütbesi olan Albaylıktan bile mahrûm edilmiştir. Meşrûtiyetten sonra kaybettiklerini elde etti.

Gaazi Giray'ın meşhur gazelini tahmîsinden:

**Koklarınız bâd-i gazâ sûsen ü şebbû yerine
Seyfi tercîh ederiz zînet-i bâzû yerine
Dâima kan içeriz bâde-i meynû yerine
Râyete meylederiz kaamet-i dil-cûr yerine
Tûğa dil bağlamışız kâkül-i hoşbû yerine.**

**Gerçi sa'y etti dili bende o şûh-i rânâ
Lîk kâr eylemedi eylediği istiğnâ
Biz ki sâbit-kademiz merdliğimizde hâlâ.
Heves-i tîr ü kemân çıkmadı dilden aslâ
Nâvek-i gamze-i dilduz ile ebrû yerine.**

**Bezm-i dilber ne kadar olsa dahî dâfi'-i gam
Neşve bahş eylemede cenk ile olmaz tev'em
Pek hatâ neşve-i sahbâ ile olmak sersem
Süreriz tiğimizi nzevk u safâsın her dem
Sîmtenlerle olan lezzet-i pehlû yerine.**

BABAN-ZÂDE İSMAİL HAKKI BEY

1329 = 1911

Bağdad Vilâyetine bağlı Süleymaniye Sancağı Kürt beylerinden ve Baban âilesi torunlarından İslâm muharrirlerinden Zihni Paşa'nın oğlu olup muharrirlikle, bilhâssa siyasî muharrirlikle şöhrat kazanmıştır.

Meşrûtiyet'ten evvel günlük İkdâm gazetesinde muharrirlik yapmış, bu sırada Ali Reşad Beyle birlikte «Bismark'ın Hayât-ı Siyasiyesi» ve

«Dreyfûs Mes'elesi» isminde iki eser hazırlayıp neşrine muvaffak olmuş; daha o zaman bir siyâsî muharrir için son derece iüzumlu olan ileri görüş ve ince bir muhâkemeye sâhip bulunduğunu göstermiştir. Meşrûtiyet'le beraber siyâsî hayâta atılmış «Tanin» gazetesinin siyâsî muharriri olduğu gibi ilk «Meclis-i Meb'ûsan'ın da en tanınmış siyâsî hatibleri sırasına girmiştir. Mülkiye ve Hukuk mekteblerinde «Anayasa Hukuku» muallimliğinde ve bir müddet Maârif Nâzırlığında bulunmuş, son nefesini mektebde vazifesi başında vermiştir. Vefâtı, Osmanlı siyaset dünyasında pek büyük üzüntü uyandırmıştır. 1329 senesi sonlarında vefat etmiş, Bayezid Câmii avlusuna defnolunmuştur.

«Hukuk-ı Esâsiyye »pek meşhur ve tanınmış bir eseridir.

BAHÂ TEVFİK BEY

1332 = 1913

Genç Osmanlı muharrirlerinden Felsefe ile meşgul bir zât olup İzmir'lidir. Tahsîlini İstanbul'da yapmıştır. Hürriyet'in ilânını müteâkip gazeteciliğe başlayarak [Hâle], [Tenkîd], [Piyanò], [Felsefe mecmûası], [Zekâ] adları ile mecmûalar çıkarmıştır. Avrupa eserlerinden [Madde ve Kuvvet], [Vahdet-i Mevcûd], [Târih-i Felsefe] gibi kitapları dilimize terceme etmiştir. [Yeni ahlâk], [Hassâsiyet] ve [Felsefe Dersleri] gibi eserleri de vardır. 1332 târihinde genç yaşda öldü. Karacaahmed mezarlığında gömülüdür.

CEMÂLÎ-İ GERMİYÂNÎ «ŞEYHOĞLU»

Mevlânâ Şeyhî'nin kızkardeşinin oğlu Yıldırım Bâyezid Hân'ın büyük oğlu Emir Süleyman'ın nedîmi olup ismi Bâyezid'dir. İran şâirlerinin şiirlerini tedkîk eden ilk şâirlerden olup ekseri şiirleri ahlâkî ve tasavvufidir.

Şeyhî, Ahmedî, Hamzavî, Dâî ile «şiir yarışması» vardır. Şeyhî'nin «Hüsrev ü şirin»ini tamamlamıştır. «Ferahnâme» ismindeki manzûmesini Yıldırım Bâyezid Hân'a takdîm ederek iltifâtına mazhar olmuştur. Babası şeyhlerden olduğundan dolayı «Şeyhoğlu» mahlâsını kullanmıştır.

«Kasîde-i Râiye»'sinden :

Çün gönüldür hazîne-i esrâr
Taleb et ol hazîneyi ey yâr
Sîneni rûşen eyle yoklukdan
Tâ sana rûşen ola her ne ki var

Devlet iklimine azîmet için
Himmet atına fikri eyle süvâr
Yâr idin îtikad ü fikrin
Ki yolundan ayırmaya deyyâr.

[Hurşîd ü Ferahşâd] manzûmesinin bir nüshası Hamidiye kütüphânesinde vardır. Matlâ'ından :

Çü bismillâh pes Allahuekber
Diyessin kalmaya her işin ebter

*

Kaçan başlansa Allah'la herdem
Tamâm iden gerû Allah olur hem

*

Önü Allah olucak, sonu Allah
Ol işde kalmaya hiç dürlü ikrah

*

Gel imdi öğelim ol pâdişâhı
Ki oldur kamûnun peşt ü penâhı.

Bir de 803 târîhinde yazılmış «Kenzü'l-küberâ ve Mahakku'l-ulemâ» isminde Türkçe dört bab üzerine müretteb bir eseri de vardır. Bu eserin birinci bâbı «Pâdişahlar gidişinde», ikinci bâbı «Melekler ve ulu beğler derneğinde», üçüncüsü «Vezîr ve nâibler gidişinde», dördüncüsü «Âlimler, kadılar ve vâizlerin hâli» beyânındadır.

CEMÂLÎ-İ KARAMÂNÎ «HURREM CEMÂLÎ-İ KARAMÂNÎ»

İlkdevir şâirlerindendir. Sultan İkinci Murad zamanında meşhûr olmuş, Sultan İkinci Bâyezîd devrine kadar yaşamıştır. Şöhret kazanmasının sebebi Fâtih nâmına yazdığı «Hümâ-yi Hümâyûn» manzûmesidir. Edirnekapı hâricinde Emîr Buhârî Tekkesi yakınında medfundur.

Riyâzî Bursa'lı olduğunu yazıyorsa da şîirlerinden Karaman'lı oldu-

ğu tahmîn edilmektedir. Üsküdar'da Aziz Mahmûd Hüdâyî Kütüphâne-sinde «Miftâhu'l-ferec» isminde büyük bir manzûmesi vardır.

Beyitlerinden :

Aktı gönlüm su gibi bir dilberin didârına
Tûr-i Mûsâ'dan beter yandım tecellî nârına.

CEM ŞEHZÂDE

900 = 1494

Fâtih Sultan Muhammed Hân'ın küçük oğludur. Te'sirli ve rindâne şiirleri ile Osmanlı şâirleri arasında mühim bir mevki işgal eder. Beyit-leri yanık ve hüznüldür. Kaderin cilvesi ile

ز دنیا رفت جم و ا حیف - رحمت باد بر جم

Zî dünya reft-Cem vâ hayf

Rahmet-bâd ber-Cem

mısra'larının delâlet ettiği 900 târihinde İtalya'da zehirlenerek vefat etmiş, nâşi Bursa'ya naklolunup Sultan İkinci Murad türbesi yakınındaki şehzadeler mezarlığında ismiyle anılan türbeye defnolundu. Avrupa tâ-rihlerinde «Zizim» adıyla tanınmıştır. Türkçe ve husûsiyle Farsca şiirleri üstâdâne ve şâirânedir. Farsca [müretteb divânı]nın bir nüshası Bursa'da Haraççı-zâde kütüphânesinde, Türkçe divânı da Hamidiye'de vardır. Hoca Süleyman Savcının «Cemşid ve Hurşid» manzûmesini pederi cen-netmekân Sultan Muhammed Hân adına terceme etmiştir.

Mukarreplerinden birisi tarafından «Gurbet nâme'i Sultan Cem» is-mindeki mensur eserde Edirne'deki târih-i velâdetinden zehirlendiği za-mana kadar olan hâlin tafsîli dercedilmiştir. Bir nüshası Hâlis Efendi kütüphânesinde vardır. Sonra Târih-i Osmanî Encümeni mecmûasında da basılmıştır.

Türkçe şiirlerinden :

Herçend âdemî zâd olmaz bigam
Gam sonu şâdlıktır ey dil darılma ebsem

Avrupa'da iken yazdığı şiirlerinden :

Câm-ı cem nûş eyle ey Cem, bu frengistandır
Her kulun başına yazılan gelir devrandır.

Farsca şiirlerinden

خوہی اگر بدانی احوال درمندان یکسو نظر بیند از از روزن غریبی

Hâhî eger beden-i ahvâl dermendân
Yeksû nazar binedâz ez rûzen garîbî

[Firkat-nâme]sinden:

Taşlarla dövünüp yürür âb-ı revâmı gör
Rahmeylemedi bu hâlîme kevn ü mekânı gör
Dağlar başında ebr-i felek ağlayıp gezer
Yanınca ra'dın ettiği âh ü figaanı gör
Çâk eyledi yakasını derdile subh-gâh,
Çarhın şafak yerine yâ döktüğü kaanı gör.

«Hurşîd ü Ferahşâd» ismindeki manzûmesi hakkında en evvel «Tez-kire-i Şuarâ» yazan Edirne'li Sehî Bey, «nazmı selâ ve üslûbu nefis ki-tabdır» diyor.

CEMÂLÎ AHMED ÇİLLÎ «İSTİNYELÎ»

991 = 1553

Şûh meşrepli bir şâir olup «Benim her matlâ'm cins-i suhanda nev'-i müfreddir» mısra'ı veçhile orijinallığıyle temâyüz etmiş şâirlerindendir. «Nihân oldu Cemâlî yüz tutup sıdk ile Allah'a» mısra'ının gösterdiği 991 H. de vefat ederek İstinye mezarlığına defn edildi. Beyitlerinden:

Tecelliyât-ı İlâhî durur kamû bu cihân
Cemâl-i yâre nazar kıl «bieyyi vechin kân»

Mısra'larından :

Mâh-ı tâbânım Hudâ eksikliğın göstermesin.

CEVHERÎ «İBN-İ YEMİN»

999 = 1590

Âlim şâirlerden ve kadılar sınıfından bir zât olup Karafriye'lidir. Perviz Efendi'den icâzetlidir. Dimetoka kadısı iken «Etdi Cevherî seferi» târihinin delâleti olan 999 da vefat etti.

Dîvânından :

**Aldanma nakş-ı hüsnüne hâb ü hayâldir
Leylâ'dan örnek al ki bu bir dest-i mâldir.**

CELÂL HÜSEYİN ÇELEBİ

Nüktedan şâirlerden olup Manastır'lıdır. Sultan İkinci Selim devrinde devlet hizmetlerinde bulunduktan sonra emekliye ayrılıp memleketine yerleşmiştir. Divânı basılmamıştır. Yazı [hat] san'atına ve güzel sese sâhip idi.

Beyitlerinden :

**Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecellî
Her şahsı birer hâl ile kılmış mütesellî**
hikmetli beyti meşhurdur.

**Bunca feryâd işitdin demedin dâd ideyim
Sen ki dâd itmeyesin ben kime feryâd edeyim.**
şairini Sultan Selim Han'ın eşigine tekdîm ederek pâdişahın iltifat ve mükâfatına mazhar olmuştur. Hat san'atını hattatların kıblesi «Kıbletü'l-küttâb» Şeyh Hamdullah Efendiden meşk etmiştir.

CELİLÎ «MEVLÂNÂ CELİLÎ»

Âlim şâirlerden bir zât olup İznik'lidir. Tasavvuf mesleğine girmiş-
tir. [Hamse-i Nizâmî]yi manzûm olarak terceme etti. [Schî Tezkiresi]n-
de yazılı beyitlerinden :

**Ey gönül bu dünya ki gaddârdır andan sakın
Hilesi çok mekri çok ayyârdır andan sakın
Ger sana yârım deyû eylerse her deni işehand
Kavline aldanma kim ağyârdır andan sakın**

«Ravzatü't-tevhid» ismindeki manzûme sâhibi [Ârif] de İznik'den yetişen şâirlerdendir.

CELİLÎ «HAMDÎ-ZÂDE»

İlk devir şâirlerinden olup Bursa'lıdır. Tahsîlini bitirdikten sonra inzivâyâ çekilmiştir.

Âhî ile «şîir yarışması» vardır. Bursa'da vefat etti. Şiirleri renkli olduğu gibi [Gül-i sad-berk] ismiyle tertib edilmiş divânı ve «Penç-genç» isminde mensûr hamsesi ile «Husrev ü Şîrîn», «Leylâ vü Mecnûn» isimleri ile iki manzûmesi vardır ki basılmamıştır. Meşhûr Firdevsî'nin [Şehnâme]sini dahi manzûm olarak terceme ettiği bildirilmiştir ki ne derece kıymetli olacağı âşikârdır.

Beyitlerinden :

**Gör ne mihnet bezmini kurdu felek Mecnûn'a kim
Bâdesin gözyaşı, sâzın savt-ı zencîr eyledi.**

*

**Çıksın ol göz ki şeb-i hicrde hûn-bâr değil
Meded ey hûn-i ciğer eşk bana yâr değil.**

CENÂNÎ MUSTAFA ÇELEBÎ «BURSAVÎ»

1004 = 1595

Bu isimde ü şâir oluçp en meşhûru Âzerî'nin «Nakş ü Hayâl»ine bir nevi' cevab tarzında nazîre olmak üzere manzûm «Riyâzü'l-Cenân»ı yazan Kadılar sınıfından Bursa'lı Mustafa Cenânî'dir ki [mürettep divânı]ndan başka «Mahzenü'l-esrâr», «Bedâiyü'l-âsar», «Cilâü'l-kulûb» isimlerinde roman tarzında kıymetli birer mecmûası da vardır. [Riyâzü'l-cenân], Ayasofya kütüphânesinde vardır. Vefatı, mezar taşında yazılı olan «Dâr-ı dünyadan Cenânî meded gitdi bugün», «Cenânî Cennet-i ulyâyı kıldı kendüye me'vâ» mısra'ları ile «Feyz-i Cenânî» terkîbinin delâleti olan 1004 de, kabri Bursa'da Hamza-Bey Câmîi civarındaki mezarlıktadır. Tabiatında mizah temâyülü vardır. Eserleri basılmamıştır. Şâirliğinin kuvveti [Muhammes] ve [Müseddes]lerinde daha çok görülür. Farsça şiirleri de mânâlıdır.

Beyitlerinden :

**Haber al Kays'dan sahrâ-i gamda aşk-ı Leylâ'dan
Gam-ı Şîrîn'i dâğ-ı mihnet içre kûh-i kenden sor**

*

**Var mı ruhsâra kim hatt-ı siyeh-fam olmaya
Dehr içinde hangi gün gördün ki akşam olmaya.**

*

Halkın ne aceb hikmet olur ad ile halli
Her hâle münâsib görünür cümle mahallî
Eyler kimi fikr-i terakkî vü teâlî
Gelmiş kimine âlem-i süflîde tecellî

*Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecellî
Her şahsı birer halle kılmuş mütesellî*

Olmuş kimisi cümle cihan mülküne sultân
Bâşında gam tantana-i şevket-i dîvân
Ammâ kimisi fikr ile âlûde vü hayrân
Hikmet bu ki her biri yine hirâm ü handân

*Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecellî
Her şahsı birer halle kılmuş mütesellî*

Olmuş kimisi mîr ü kimi muhız ü kaadî
Kavgaası olup derd ü belâ mütekaazî
Sorsan yine ahvâlini müstakbel ü mâzî
Her birisi hâlerinden olur şâkir ü râzî

*Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecellî
Her şahsı birer halle kılmuş mütesellî*

Geymiş kimisi câme-i zer büft ü zer endûd
Peşmine giyip kimi gezer fakrile merdûd
Fermanladır kimi yeni vâsıl-ı maksûd
Sorsan yine her birisi ahvâline hoşnûd

*Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecellî
Her şahsı birer halle kılmuş mütesellî*

Erbâb-ı gınâ devlet-i ikbâl ile mağrûr
Eshâb-ı hüner fazl ü kemâlât ile mesrûr
Zühhâda cinân-ı harem-i cennet ile hûr
Uşşâka sadâ-yi ney ü âvâze-i tambûr

*Hallâk-ı cihan âleme kıldıkda tecellî
Her şahsı birer halle kılmuş mütesellî*

CEVRÎ İBRAHİM ÇELEBÎ

1065 = 1654

Ârif şâirlerden olup İstanbul'ludur. Mesnevi şârihi Sarı Abdullah Efendi'den feyz alanlar arasında olduğu Müstakim-zâde'nin «Beyân-ı ah-

vâl-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye» risâlesinde zikredilmiştir. Mevlevî tarikatına da intisâbı vardır. Şiirleri mutasavvıfâne ve hakîmânedir. Başlıca eserleri: [Mesnevî]den seçilmiş kırk beytin her birini beşer beyitle şerh ve îzah eden «Hall-i tahkîkat» ve «Cezîre-i Mevleviyye» tercemesi olan «Aynü'l-füyûz»dur. Rûhî'nin [Terkîb-i bendî]ni, Nefî'nin kasîdelerini ustalıkla tanzir etmiştir. [Hilye-i Hâkaanî]ye uygun yolda söylediği na't-ı şerîf takdire şâyândır.

«Hilye-i Çeharyâr-i Güzîn», «Terceme-i hâl-i Hâfız Şîrâzî» isimlerindeki risaleleri, [mürettep divânı], aslı Farsca olup hâl tercemesi [Riyâziyeciler Fashı]nda yazılı Yazısı Salâhaddîn tarafından terceme olunan [Melhame] isminde Meteoroloji ile alâkalı eserin şivesini süsleyip düzeltmek üzere meydana getirdiği manzûmesi vardır. Vefâtı «Cevrî'yi memnûn-i lûtf ide Cenâb-ı Gird-i-gâr», «Eyle yâ Rab Cevrî'ye Firdevs-i a'lâda mekân» mısra'larının gösterdiği 1065 târîhindedir. Müstakim-zâde'nin adı geçen risalesindeki rivâyete göre Eğrikapı hâricinde ve Defterdar İskelesine Cemâlî Tekkesi tarafından giden yolun solundaki caddeden iki üç adım ileride defnedilmiştir. Cevrî hem güzel, hem sür'atlı yazdığından bir günde bin beyit kaleme aldığı olurmuş. Bu münâsebetle müteaddid [Mesnevî-i Şerîf] ile Sarı Abdullah Efendi'nin eserlerinden birçok kitap ve risale kaleme almıştır. Mesnevî-i Şeriflerin sayısı Mevlânâ'nın nezri olan Onsekizdir. Külliyyâtı Nur-i Osmâniye Kütüphânesinde vardır.

Beyitlerinden :

**Azmeylese nüh-cânibe ol kâ'be-i ümmîd
Kıblenümâ gibi yüreğim titrer üstüne**

[Riyâzî Tezkiresi]nde bu beyit 994 de vefat eden Edirne'li Cevrî'ye nisbet edilmiştir.

Mısra'larından :

Erbâb-ı dile sıklet-i nâdân ne belâdır

*

**Bir sînede mestûr olamaz râz-ı mahabbet
Âşinâya âşinâ, bigâneye bigâneyiz**

*

Âlem-i fânîde resm-i zindegâni böyledir.

Divânından başkası matbû'dur.

Ârifâne bir gazeli:

**Gerçi kemter katre-i nîsan-ı fıtratdır gönül
Gevher-i yekdâne-i deryâ-yi hikmetdir gönül**

Reng ü sûretten müberrâ bu'l'-aceb terkîbdir
Tarfa resm-i hâme-i nakkaş-ı kudrettir gönül
Şu'lesinden pür-ziyâdır daima kasr-ı vücûd
Şeb-çerağ-ı dûdiman pîrâ-yi hilkatdır gönül
Zerreves gerçi gubâr-âlûdedir baksan yine
Cevher-i âyine-i mânâ vü sûretdir gönül
Seng-i diller destine «Cevrî» düşürmekten sakın
Şîşe-i pür bâde-i aşk u mahabbetdir gönül.

[HİLYE-İ ÇEHARYAR] MUKADDİMESİNDEN :

Minnet Allah'a ki bir vech-i kemâl
Âdem'e kıldı atâ hüsn ü cemâl

Kalem sun-i Bedîu'l-eseri
Çekti çün nakş-i vücûda beşcri

Halk edip «ahsen-i takvîm» üzre
Yazdı ünvânını ta'zîm üzre

Âdem'e verdi aceb fer ü benî
«Halâkallahü alâ sûretihî»

Hem idüp lâyük-ı izzet bizzât
Vechini vechine kıldı mir'ât

Şekl-i zîbâsını bîmisli-i nazîr
Eyledi levh-i vücûde tasvîr

Verdi pîrâye yed-i kudret ile
İtdi zibinde anı hikmet ile

Eyleyüp izzet ü şâmın a'lâ
Dedi hakkında anın «kerremnâ»

Geldi bu sûret ile çün Âdem
İtdiler secde melâik ol-dem

Habbezâ kudret-i Hakk Celle Celâl
Habbezâ su'i Hudâ-yi müteâl

CEZBÎ İBRAHİM EFENDİ

1161 = 1748

Âlim şâirlerden ve Bayrâmî tarîkatı mensubu bir zât olup Turhala'lıdır. Himmet-zâde Abdullah ve Abdü's-samed Efendilerden feyz almıştır.

Bâzı cezbe eseri sözleri kendisinin İstanbul'dan uzaklaştırılmasını gerektirmiştir. Serbest bırakıldıktan sonra İstanbul'a gelerek 1161 de vefat etti. Edirnekapısı Mezarlığında medfundur.

Bir gazelinden :

Ehl-i Hakka sıdk ile bağlayan âgâh olur
Kapısında kul olanlar ârif-i billâh olur

Kim özünden bî-haber bî-behre olduysa yazık
Sanma kim bî-mürşide meftuh-i bâb-i râh olur

Hây ü hûy-i nâlemiz sanma tehîdir dinle gel
Bûlbül-âsâ nâlemiz bî şüphe zikrullah olur

Bil ki emr-i Hakk'ı icrâda taannüd eyleyen
Pîr-ü şeytan olur hem de adüvvullah olur

Dîde-i cânın uyar gafletten ey hodbin-dîlî
Gaafilânın her dem-i ferdâsı sâd eyvâh olur

Ehl-i Hakk'ı hak bilip her kim ki etmez iktidâ
Şöyle bil «Cezbî» anın hasmı yarın Allah olur.

CEZBÎ AHMED BEY

1245 = 1829

Hâl tercemesi «Şeyhler Fashı»nda yazılı Himmet Efendi'ninin torunlarından şâir ve âşık bir zâtdır. [Mürettep divânı] ve «Aşkîyye» isminde manzûm bir eseri vardır. Tarikat bakımından Bayrâmî ve Nakşi-bendîdir. 1245 de vefat ederek Aksaray civarında Taşkasab'daki Nakşi-bendî dergâhına defnedildi. [Aşkîyye]sinin matlândan :

Besmeleyle îdelim feth-i kelâm
Virelim nice dürer-bâre kelâm
«Bâ»-i [Bismillâh]dır bir tâc-i ser
Hazret-i Kuran üzre serteser

CEVDET AHMED EFENDİ

«REİSÜ'L-KÜTTAB RECAÎ EFENDİ-ZÂDE»

Son devir şâirlerinden olup İstanbul'ludur. Dâhiliyye kalemi halifelerinden [me'murlarından] iken 1247 de vefat etmiştir. Hecâ harfleri sıra-

sına göre Osmanlı Edebiyatından seçme beyitleri hâvî «Nevâdirü'l-âsâr» ve seçme mısra'ları hâvî «Zînetü'l-mecâlis» adları ile matbû' iki eseri ve bir [divançesi] vardır. «Nevâdirü'l-âsâr»ı kardeşi «Şâmil Efendi» bastırmıştır.

CEVDET AHMED PAŞA

1311 = 1893

Kıymetli vezirlerden, âlimlerin, ediblerin ve târihçilerin en büyüklelerinden olup Lofça'lıdır. Tahsiline memleketinde başlayıp İstanbul'da tamamladıktan sonra pek çok mühim ve yüksek devlet hizmetlerinde bulunarak 1311 senesinde vefat etmiş, Fâtih Câmi-i Şerîfi avlusuna defn olunmuştur. En son me'murluğu, Adliye Nâzirliğini müteâkip «Meclis-i Hâss-ı Vükelâ»ya olan me'muriyetidir. Basılmış eserleri:

«Münakkah Osmanlı târihlerinden olan oniki cildlik Târîhi» 1188 den 1231 senesine kadar cereyân eden olayları toplamış olmakla beraber târih ilmine müteallık daha pek çok faydaları muhtevidir.

Fuad Paşa ile Bursa'da bulundukları zamanda meydana getirdikleri «Kavâid-i Osmâniyye»nin 1268 H. senesi Muharreminde yazılan bir nüshası Umumî Kütüphânede vardır. Cevdet Paşa merhum bu eserini sonradan [«Tertîb-i Cedid-i Kavâid-i Osmâniyye» - Osmanlı Türk Dili kaaide-lerinin yeni tertîbi] ismiyle ayrıca yazıp bastırmıştır.

Diğer eserleri :

1 — «Hulâsa-i Te'lîfi'l-Kur'an»: Kur'an-ı Kerîmin toplanması ve yazılması hakkında kaleme alınmış, Arapça bir risale olup mevzûunun kudsiyeti dolayısıyla her bakımdan ehemmiyetlidir.

2 — «Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ»: Hazret-i Âdem'den itibaren Peygamberlerin kıssalarından ve bütün halîfeler târihi ile İslâm Hükûmetleri târihinden ve kısmen Osmanlı târihinden bahseden bir eserdir. İbâresi de zamanımızda yazılan Türkçe eserlerin en güzel bir misâli olup âdetâ sehl-i mümteni' kabîlindedir. Eserin tamâmı oniki cild üzerine hazırlanmıştır. Önce beş cildi neşrolunmuş, sonradan devamı da yayınlanmıştır.

3 — «Belâgat-ı Osmâniyye»: Başlıca kaynak Sa'deddin Taftazânî'nin [Muhtasar Maânî Şerhi] olmak üzere meydana gelmiş bir eser olup Osmanlı Türk Dili Edebiyatına dâir Osmanlı eserlerinin en mühimlerinden- dir. Eser [Âlimler Fash]nda hâl tercemesi geçen Hacı İbrahim Efendi tarafından şerh olunmuştur. [Belâgat-i Osmâniyye]'nin bâzı noktaları hakkında hâl tercemesi ileride yazılı Abdurrahman Süreyyâ Efendi'nin [Ta'lîkat] ismiyle kaleme aldığı risâleye müdâfaalar yazılmıştır.

4 — [Mukaddime-i İbn-i Haldun]'un birinci kitabının altıncı faslının tercemesi: Târih ilminin aynası, faydası makarında olup muhâkeme ve tenkid metodunun kurucusu Filozof ve târihçi meşhûr Tunuslu İbn-i Haldun'un ünlü eseridir ki hemen hemen bütün medenî milletler tarafından terceme edilen ve bilhâssa mukaddimesiyle tanınmış olan felsefî bir kitabdır. Bu mukaddimenin bir kısmı Pîrî-zâde Sâhib Efendi, diğer kısmının Suphi Paşa tarafından terceme edildiği ilgili bahislerde yazılmıştır.

5 — «Mi'yâr-ı Sedad ve Âdâb-ı Sedâd ve fenn-i İlmi'l-âdâb»: «Mi'yâr-ı Sedad» mantika dâir «Âdâb-ı Sedad»: Münâzara ilmi usûllerine dâir lisânımızda yazılan kitapların münakkahlarından [klâsik] eserlerdir. Âci-zâne fikrime göre mekteplerde Mantık ve Münâzara usûllerine dâir bu eserlerden fazlası lüzumsuzdur.

6 — «Takvîmü'l-edvâr»: Güneş senesi esasına müstenid ilmî bir eserdir. Birinci def'a 1287 de, ikinci def'a da bu maddeyi müzâkere etmek üzere kurulan komisyonun mazbatası ile 1288 de, bu maddeye dâir sâdır olan yüksek fermân ilâve olunarak 1300 senesinde basılmıştır. Mâliyeciler ve Kozmoğrafya ile meşgul olanlara lüzumlu bir eserdir.

7 — «Beyânü'l-unvan»: Usûle müteallık Türkçe bir eserdir. Birinci bahisde «kitâbet hutbesi», ikincide «Besmele-i Şerîfe», üçüncüde «Hamdele», dördüncüde «Salvele», beşincide kitabın girişi anlatılmış olup hâtimesinde de ilimlerin taksîmi vardır.

Bâyezid Câmii içindeki «Veliyyüddin Efendi Kütüphânesine hediye ettiği kitaplar arasında «Târifü'l-irtifâ» ile Yanya Vâlisi iken «Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye Cem'iyyeti»ne gönderdiği el yazısı ile yazdığı «Risâletü'l-Vefâ» isminde eserleri de vardır.

Farsca ve husûsiyle Arapça'da fasîh bir şekilde konuşmaya ve yazmaya muktedir olduğu gibi Bulgarca ile biraz da Fransızca'ya âşinâ idi. «Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye»yi toplamağa ve yazmağa me'mûr olan ilmî cem'iyete başkanlık yapmıştır ki bu husustaki kalem hizmeti pek meşhûrdur. Hâsılı âlimlerin en âlimi olduğu gibi siyasetçi, felsefeci, edebiyatçı ve târihçi idi. Pek az şiirle de meşgul olmuştur. Mufasssal hâl tercemesi 1308 târihinde muharrirlerden İsmâil Hakkı Bey tarafından «On-dördüncü Asrın Türk Muharrirleri»nin üçüncü defteri olmak üzere eserden müessire intikal kaidesine göre yazıldığı gibi fazîletli kızı Fatma Aliye Hanımefendi tarafından da daha etraflı bir tarzda «Cevdet Paşa ve Zamanı» ismiyle yazılıp neşrolunmuştur.

Diğer eserleri:

1 — «Mecmûa-i Aliyye'nin Dersleri»: Fazîletli kızı Fatma Aliye Ha-

nimefendiye okuttuğu ilmî mecmûalardır ki hikmet, felsefe, psikoloji, akli ilimler ve yüksek din ilimleri kısımlarına ayrılmış olup adı geçen Hanımın hususî kütüphânesinde tarafımdan mütâlea edilmiştir.

2 — «Tezkire-i Cevdet» Üç kısım olup birinci kısmı Vak'a Nüvis Lütfi Efendi'ye verdikleri, ikinci kısmı Sultan İkinci Abdülhamid'in iradesi ile yazılan kısımları üçüncü kısmı da kızı Fatma Aliye Hanımefendi'ye verdiği derslere dâirdir ki ikinci kısmın bâzı parçaları Osmanlı Târihi Encümeni Kütüphânesinde, çüncü kısmı da Aliye Hanım Efendi'nin Husûsî Kütüphânesinde mahfuzdur.

3 — «Kırım ve Kafkas târihçesi»

4 — «Sâip Divânı Şerhinin tetimmesi»

5 — İbn-i Hâcib'in [Şâfiye], [Mutavval], [Netâyicü'l-efkâr], [Binâ] ve [Emsile-i muhtelifa] üzerine [Ta'lîkat].

6 — «Medhal-i Kavâid»

7 — «Kavâid-i Türkiye»

8 — İmâm-ı Münzirî'nin «Etterhib ve't-tergîb»inin tercemesi

9 — Mecmûa-i Eş'âr

10 — Esmâ-i Şerife Şerhi.

11 — «Mecmûa-i Ahmed Cevdet»: Müslümanlığı kabûl eden iki mütefekkir zâta kendi kalemleri ile Şeyhu'l-İslâmlık tarafından yazılan cevablar ve Şam Eski Müftüsü meşhûr Mahmûd Hamzavî Efendi ile şer'î mes'eeler hakkında cereyân eden muhâbereleri hâvîdir.

Beyitlerinden :

Ger ye's ü humârın verecek ise sonunda
Evvelce şikest olsun o peymâne-i ümmîd

*

Uymaz zamâne kimseye hakkıyla çâresiz
Lâkayd olup da gitmeli âdem uyarına

*

Hûbân-ı bîvefâ gibi dehr desise-bâz
Nâz ehline niyâz eder, ehl-i niyâza nâz.

Mısra'larından :

Şâne-i zülf-i sühandır îtiraz

CELÂL MOLLA BEY
«SÜLEYMAN CELÂLEDDİN MOLLA BEY»

1308 = 1890

Âlimlerden Ömer Efendi-zâde Sâlih Efendinin oğlu ve Şeyhu'l-İslâm Üryânî-zâde Ahmed Es'ad Efendinin dâmâdıdır. İlk tahsîlini bitirdikten

sonra Abdülmecid Han devrinde yegâne irfan müessesesi olan ve Sultanahmed Câmii'nin Hünkâr mahfilinde açılan «İrfânîye» mektebinden şehâdetnâme almış, değerli âlimlerden Eyyûbî Feyzullah Efendi merhumdan yüksek ilimleri ve müsbet bilgileri öğrenmiştir. Şiir ve inşâda [san'atlı] nesirde kendine mahsus bir üslûba sâhip ve tekke şâirlerinin izinde gitmiştir. Senelerce mübtelâ olduğu bir hastalık yüzünden yatalak olarak ömrü geçmiş ve 1308 târihinde vefat ederek Eyyûb'da Kâşgarî dergâhı avlusuna defnolunmuştur.

«Devrnâme», «Sâkînâme», «Mevlid-i Cenâb-ı Ali» adlarında matbû' manzûmeleri ve matbû olmayan [dîvânı] vardır.

Bir [Na't-ı Nebevîsi]nden :

Merhabâ ey nûr-i tekvîn-i sivâyâ ibtidâ
Feyz-i hubbun âlem-i imkâna verdi intihâ
Merhabâ mahbûb-i bihemtâ-yi zât-ı kibriyâ
Seyyidü'l-kevneyn-i serdâr-ı gürûh-i enbiyâ
Dilde cânım, dîn ü îmânım Muhammed Mustafâ.

*

Sensin ol nûr-i safâ bahşâ-yi bezm-i kün fekân
Sûretin hayrû'l-beşer'dir, sîretin sırr-ı nihân
Ey olan sadberk-i aşk-ı gülistân-ı lâmekân
Neş'e-i bûyinle geldi âleme peygamberân
Dilde cânım, dîn ü îmânım Muhammed Mustafâ.

CELÂL PAŞA «ALİ TEVFİK PAŞA-ZÂDE».

1321 = 1903

'Gazel meydâna getirmede, lâtif kıt'alar tanzîm ve inşâdında birinci derecede sayılan kudretli şâirlerdendir. Üslûbunda da kemâl mertebesindedir. Sirozlu'dur. Son me'muriyeti Hama Mutasarrıflığı idi. 1321 senesinde İstanbul'da vefat etti. Eyyûb'de Otakçılar dergâhında medfundur. Mevlevî tarîkatı mensublarındandır.

Beitlerinden :

Düşme ümmîd-i sıyt ile dünyada mihnete
Âfet olur mürâdif-i terkîbi şöhretin

*

İtme leîm olandan ümmîd-i kerem (Celâl)
Yoktur muhâle ruhsatı kaanûn-i hikmetin

*

Yok itibârı menziletin râh-ı aşkda
Her kim ki pâyimâl olur âlicenâb olur

**Füyûz-i vahdet-i zât özge bir ummân-ı kudsîdir
O ummâna hubâb ü mevcelerdir âferîneş hep**

**CELÂL MUHAMMED BEY «HAKKI PAŞA-ZÂDE»
1330 = 1911**

Zamanımız ediblerinden irticâl sâhibi bir şâir olup İstanbul'ludur. 1330 târihinde genç denecek bir yaşta vefat ederek Yenikapı Mevlevîhânesine defnolundu. Matbû' eserlerinden bâzıları şunlardır:

[Âsâr-ı Celâl], [Gazellerim], [İstiğrak], [Elvâh-ı Şâirâne], [Osmanlı Edebiyatı nümûneleri], [Zâde-i Şâir], [Served]. [Adada Söylediklerim], [Elvâh-ı Ma'sûmâne], [İkinci Murad'a kadar Manzûm Osmanlı Târîhi], [Şir-i Gazâ] ile milli romanlardan [Cemile], [Venüs], [Sevdâ Lügatı], [Mev'id-i Mülâkat], [Zehrâ], [Bîvefâ], [Mükâfat], [Elvâh-ı Sevdâ], [Mâi Sünbül], [Küçük Gelin], [Dâmen-Âlûde], vesâiredir.

«Melâ-ı şâir» ünvanlı manzûmesinden :

**Mechûl bir yed beni etdi cerihadâr
Ezfûn eder teessürümü şehbâl-i leyâl
Düştükçe vech-i zerdime şehbâl-i iğbirâr
Okşar dil-i hazînimi sevdâlı bir melâl.**

*

**Verdikçe ihtizaz nesîm-i şeb-i bahâr
Eşcâr-ı bîkarâra hazîn çağlayanlara
Zanneyleirim bahar idiyor girye âh ü zâr
Her cûy-bârı benzetirim ağlayanlara.**

ÇÂKERÎ SİNAN BEY

Sultan İkinci Bâyezid'in emîrlerinden kılıç ve kalem sâhibi, Farsca-ya vâkıf bir zât idi. Meşhûr Zâhir Faryâbî'nin ekseri şiirlerine nazîreler söylemiştir. Mesnevîleri de güzel olup «Leylâ ve Mecnûn», «Yûsuf ve Zeliha» manzûmeleri vardır.

Beyitlerinden :

**Sâkî piyâle sun ki zaman bî-amân imiş
Ol dahî dilberim gibi nâ-mehribân imiş
Çarh-ı felek kemân ü havâdisdir okları
Derdâ kî âdemoğlu ne âciz nişân imiş.**

ÇELEBİ Derviş

Mevlânâ Hazretlerinin evlâdlarından ve ileri gelen şâirlerindendir. Seyâhat sırasında 1083 târîhinde Hacıoğlu Pazarcığı kasabasında vefat etti.

Gazellerinden :

یار سرکش سینه پر آتش کو کل سودا یرست
بخت تا هموار و طالع سر نکون خاطر شکست
شهر غم آباد و بهجت خانه عالم خراب
رتبه اہمال عالی پایۂ اقبال پست
کیسه امید خالی دست استغنا تھی
منزل فرصت بعید و پای استغنا شکست
ظلمت محنت هویدا صبح ہمت نابدید
نیک و بد بر مقتضای قسمت روز الست
قصۂ ہجران ایلہ شکوای جور و یار ایلہ
این ورق بر حسب حال دردمندان دفترست
پنچۂ کام دل درویش زیر دست غم
چارۂ نہ مشہور در چون دست بر بالای دست

Yâr serkeş, sîne pâ-râ-teş, gönül sevdâ-perest
Baht-ı nâ-hem vâ-r ü tâli' sernigûn-hâtır-şikest.

Şehr-i gam-âbâd ü Behcet hâne-i âlem harâb
Rûtbe-i ihmâl-i âli, pâye-i ikbâl-perest.

Kiyse-i ümmid-i hâlî dest-i istiğnâ tehi
Menzil-i fırsat baîd ü pâ-yi istiğnâ şikest.

Zulmet-i mihnet hüveydâ subh-i himmet nâbedid
Nik ü bed bermuktezâ-yi kısmet rûz-i elest.

Kıssa-i hicrân ile, şekvâ-yi cev-r-i yâr ile
İnvarak berhasb-ihâl derd-i mendan-i defterest.

Pençe-i kâm-ı dil-i derviş zir-i dest-i gam
Çâre ne meşhûr der çün dest-i berbâlâ-yi dest.

DERVİŞ NİYAZÎ «İLYAS ŞÜCÂADDİN»

Osmanlı şiirine kasîde ve gazel bakımından tertîb ve güzelliik veren eski Osmanlı şâirlerinin kudretlilerinden olup Bursa'lıdır. (*) Üç lisanda manzûm olarak yazmağa muktedir usta bir şâirdir. Farsça ve Türkçe mükemmel dîvanları varsa da Timur fitnesinde kaybolmuştur. Ekseri kasîdeleri Ahmed Paşa'ya nazîre ve cevab tarzındadır. Yıldırım Bâyezid Han nâmına birçok kasîdeleri vardır.

Beyitlerinden :

Zülfün gîcesinden başına gün doğa bir gün
Tahkîk ise ger nûkte-i el-leyletü hublâ»

D Â İ AHMED

Eski Osmanlı şâirlerinin değerlilerindendir. Dîvânından başka Yıldırım Bâyezid Hân'ın şehzâdelerinden Emîr Süleyman adına [Çengnâme] makamında «Ferahnâme» ismiyle yine savaş ve muhârebeye âit bir manzûme takdîm ettiğini [Âli Efendi «Künhü'l-Ahbâr»]'ında rivâyet etmiştir. [Ukuudü'l-cevâhir] isminde [Reşid ve Tavat]'ın manzûm lûgati-

(*) «Kınalı-zâde Hasan Çelebi», «Siroz'lu Lâtîfî», «Âli», «İsmail Belîğ» Efendiler Bursa'lı olduğunu yazıyorlar.

ni teşkil ederek Arapça ve Farsça kelimelerden mürekkebi bir manzûmesi vardır ki bir nüshası Hâlis Efendi kütüphanesinde.

[Miftâhu'l-cennet] isminde Arabcadan terceme bir eseri vardır. [Dîvânı] Bursa'da Orhangazî Kütüphanesinde mevcuttur. Hepsi de basılmamıştır. Demirtaş Paşa-zâde Umurbey emri ile [Ebû Naîm Hâfız İsfahanî] nin Peygamber Efendimizin tıbbından bahseden yüz fasıl üzerine mürettep «Kitâbü's-Şifâ fi ehâdisi'l-Mustafâ» ismindeki tıbbî eserini de terceme etmiştir. Bir nüshası Şehzâde Câmî içindeki kütüphanede vardır. Meşhûr [Tefsîr-i Ebi'l-leys]i de terceme etmiştir ki bir nüshası Nur-i Osmaniyye kütüphanesinde mevcuttur.

Şiirlerinden :

Eyâ hurşîd-i meh-peyker	Cemâlin müşteri manzar
Ne manzar manzar-ı t'âlî	Ne tâ'li tâ'li-i enver
Yüzündür âyet-i rahmet	Özündür mazhar-i kudret
Ne kudret kudret-i Sâni'	Ne sâni' Sâni'-i Ekber
Süleyman sîreti sende	Sikender sîreti sende
Ne sûret sûret-i Yûsuf	Ne Yûsuf Yûsuf-u server
Felek Şatrancını öttün	Saâdet mülkünü tuttun
Ne mülket mülket-i devlet	Ne devlet Devlet-i Kayser
Kapunda kulların bihad	Veli kemter kulun Ahmed
Ne Ahmed Ahmed-i Dâi	Ne Dâi Dâi-i Kemter

DERVİŞ SÜMMAN

1055 = 1645

Mevlevî şâirlerinden, âşık bir zât olup Elbasan'lıdır. Mevlevî büyüklerinden Ağa-zâde ve [Mesnevî] şâiri Ankara'lı gibi zatların sohbetleri ile müşerref olarak Galata Mevlevihânesinde inzivâyâ çekilerek yaşamış ve evlenmemiştir. Göğsü açık gezdiği için «Sîne-çâk» şöhretiyle tanınmıştır. 1055 de vefat ederek Dergâh'a defnolundu. Ahlâk ve nasîhata dâir on cüz miktarında ve «Gülşen-i İrfan» isminde bir eser hazırlayarak kardeşi Kara-Mustafa Paşa'ya hediye etti. [Esrâr Dede Tezkiresi]nde «Derviş» mahlâslı bir gazeli zikredilmiştir.

DÂNİŞ ALİ DEDE

1095 = 1683

Mevlevî tarîkatı rûmuzlarına âşinâ bir zât olup İstanbul'ludur. 1095 târihinde Kudüs'te vefat etti. [Mürettep divânı]nda âşıkane ve ârifâne kasîde ve gazelleri vardır.

Aşk'dır ol şems kim bix zerre sebdir âfitâb
Heft-yem yanında ol bahrın değil bir katre âb.
matnâh Cenâb-ı Mevlânâ hakkındaki meşhûr kasidesi [Tezkire-i Esrâr]'-
da yazılıdır.

Beyitlerinden :

«Dânişî» Leylâ vü Mecnûn kıssasın nazmeyle kim
Bilmeyen bîzsin ne sırdır dâsitân-i «Hüsn ü Aşk»

DİDAR OSMAN BEY «MA'DEN EMİNİ-ZÂDE»

1256 = 1840

Mâdin-i Hümayun [Devlet Mâdenleri] Emîni Abdî Paşa'nın oğlu-
dur. Mûderrislik yoluna dâhil olarak Galaia, Bursa mevleviyetlerinden
[Yüksək Kadılıklarına] kadar yükselmiştir. 1256 senesinde Cenâb-ı Hak-
kın rahmetine kavuştu. Şiirleri mutasavvifâne ve hakîmânedir.

Beyitlerinden :

Cümle vârm vermeyen dildâra olmaz âşinâ
Bildiginden geçmeyen esrâra olmaz âşinâ.
Görmeyen çeşm-i basiretle vücûd-i vahdeti
Zâkir ü mezkûr nedir ezkâra olmaz âşinâ.
Andelib-âsâ seherler zâr ü giryân olmayan
Bâg-ı aşk içre gül-i bihâre olmaz âşinâ.

Urefâ sırrını her âlim-i yektâ bilmez
Bu nihan-nükteyi onlar hele kat'a bilmez
Tutalım zâhir-i mânâyı bilir ey «Dîdar»!
Nükte-i bâtını te'vil ile molla bilmez.

DÜLBENDCİ-ZÂDE MUHAMMED EFENDİ

Âlim şâirlerden olup Manastır'lıdır. Nâib sıfatıyla dolaştıktan sonra
İstanbul'da Şehremîni «Belediye Reisi» olmuştur. Molla Câmiî'nin «Lüc-
cetü'lEsrâr»ına nazîresi de vardır. [Beyânî Tezkiresi]nde bâzı şiirleri zik-
redilmiştir.

DÂNİŞ MUHAMMED BEY

1245 = 1829

Âkif Paşa'nın [Tabsıra]sında isminden sitayişle bahsedilen zât olup
İstanbul'ludur. Henüz yirmi beş yaşında iken «Genç idi Dâniş bey etdi

irtihâl» mısra'nın menkut olarak delâlet ettiği 1245 senesinde dünyadan ayrıldı. [Letâif-i İnşâ]da mezkûr müsveddesi değerli bir münşi [nesir yazarı] olduğunu isbat eder. [Dîvânçe]si basılmamıştır.

Sultan İkinci Mahmud zamanı olaylarının hulâsasını beyan edici olup bir nüshası Yıldız kütüphanesinde mevcut bulunan «Neticetü'l-Vakaayi» ismindeki târihi eserin bu zâta âit olduğu anlaşılmaktadır.

Beyitlerinden :

**Merkez-i vahdette ancak halka-i bezm-i visâl
Aşk ise bir vechile şirket kabûl etmek muhâl.**

*

**Vasfın inşâd ettiğim bu âfitâb-ı gül-cemâl
Ey gönül yâ [Dâniş]'indir yâ benimdir yâ senin.**

DÂNİŞ HASAN BEY

1293 = 1876

Silistire muhârebesinde muhafız iken abdest aldığı sırada şehid olan Selânik'li Mûsâ Hulûsî Paşa'nın oğludur. Topçu Mektebinde tahsilini bitirdikten sonra vücudundaki ârızadan dolayı mülkiye hizmetine geçti. 1293 târihinde Mudanya Kaymakamı iken vefat etti.

[Dîvânı] basılı değilse de birkaç kasidesini hâvî olan parçası hâl tercemesi ile beraber muharrir ve mûsiki-şinas oğlu Şevket Gavsî Bey tarafından basılmıştır. Faziletli Nakşibendî Şeyhlerinden Sıbgatullah Nûri Efendi'den feyzalmıştır.

Bir na'tının matlâ'ından :

**Bir nûr idi cihan yok iken Zât-ı Ahmedî
Rahşân olurdu anda tecellî-i İzid'i
Şems-i hakikat idi vücûd-i mücerredî
Hep ittisâf-ı vahdet idi hulk-i emcedî
Birdir cihanda cevher-i aşk-ı Muhammedî
Allah kıldı âyine-i zât-ı sermedî.**

DÂMAD MAHMÛD PAŞA

1320 = 1902

Dâmad Halil Paşa'nın oğlu, yaratılıştan istidatlı bir şâir olup üç lisanla Fransız edebiyâtına vâkıf idi. Âmedî Kalemı ile Şûrâ-yı Devlet

âzâlığında, üç ay kadar da Adliye Nâzırlığında bulunduktan sonra Avrupa'ya kaçmış, Fransa'ya yerleşmiştir. 1320 de vefat etti. Hürriyet'in ilânından sonra kemiklerinin kalıntısı İstanbul'a getirilerek Eyyûb'de Bostan İskelesinde Hüsrev Paşa dâiresinde babasını ynına defnedildi. Mahlâs ismi «Celâleddin», şiirde mahlâsı «Âsaf»dır. Divânı nefis bir şekilde Mısır'da basılmıştır.

Bir Na't-ı Nebevîsi :

Ey yüzünden yüz bulan esmâ, müsemnâ ibtidâ
Hep yüzünden yüz bulur a'lâ vü edrâ ibtidâ

Eylemiş mir'ât Zât-ı Pâkine Mevlâ seni
Senden etmiş arz-ı dîdar tecellâ ibtidâ

Vech-i Hakkın sensin ol meşşâta-i bîmisli kim
Hakkı hakkıyla eden sensin hüveydâ ibtidâ

Matlâu'l-esrârısın ümmü'l-kitâbı fıtratın
Rûnümâdır tal'atından lâfz ü mânâ ibtidâ

Hâk-i pâyindir safâ bahş-ı uyûn-i âlemîn
Dâmenindir ins ü cinne sâye-bahşâ ibtidâ

Sâhib-i Levlâksın, Şâhinşeh-i eflâksın
Emr ü nehyindir iden dünyayı dünya ibtidâ

Her söziün bir menba'-ı rahmet-feşândır ümmete
Şer'-i pâkindir açan tahkika mecra ibtidâ

Sen o Mahmûdü'l-hasâil Mustafâ-yı pâksın
Makdeminle müftehirdir Arş-ı a'lâ ibtidâ

Fahr-i âlemsin Habîbüllah Resûlüllahsın
Nâminı zikrelemiş nâminla Mevlâ ibtidâ

Sensin ol Mahbûb-i hak, Ey Rahmeten-lî'l-âlemîn
Âlem olmuştur senin sâyende ihyâ ibtidâ

«Âsaf»-ı kemter senâ-i devletinde neylesin?
Vasfını Hakk eylemiş Kur'an'da a'lâ ibtidâ

Maksadım kesb-i şereftir, yoksa hiç haddim midir?
Hâmerân-ı na'tın olmak bîmehâbâ ibtidâ.

EZHERÎ NÜREDDİN

Gaazî Murâd-ı Hudâvendigâr devri şâirlerinden derviş tabiatlı bir zât olup Akşehir'lidir. Osmanlı şiirinin kurucularından sayılır. Gerek bunun, gerek çağdaşı olan Şeyhî'nin eserlerinde o kadar akıl ve hikmete muhâlif mübâlâgalar görülmez.

Şiirlerinden :

Fırsat elvermiş iken vakti ganimet bilelim
Ömrümüz hâsılını nihr ü muhabbet bilelim

Her azizin ayağı tozuna yüzler sürelim
Ger kabûl eyler ise anı saâdet bilelim

Her denî minnetini çekmeyelim nefse uyup
Dûnlar minnetini nefse denâet bilelim.

EMRÎ «EDİRNELİ»

982 = 1574

Osmanlıların ilk devir şâirlerinden sayılan yaradılışdan istidatlı kuvvetli bir şâir olup Edirne'lidir. İmâret kâtipliği [me'murluğu] vesâire gibi hizmetlerde çalışırken 982 târihinde memleketinde vefat etti. Farsça-ya vâkıf muammâ ilminde emsâlinen üstün idi. [Mürettep divânı] basılmamış, manzûm [Pend-i Attar] tercemesi basılmıştır. Zamanında kıymeti takdîr olunamayan bedbahtlar zümresinden olduğuna aşağıdaki kıtası delâlet etmektedir.

Sôfi mecaz anladı yâre muhabbetim
Âlemde kimse bilmedi gitdi hakikatim

Bir gevherim ki hâk-i siyah içinde kalmışım
Sarrâf-ı dehir bilmez ise nola kıymetim.

[Pend-i Attar] tercemesi mukaddimesinden :

حمد بیحد ان خدای پاک را
آن که ایمان داد مشتی خالک را
حمد بیحد اول خدای عالمه
نور ایمان وردی خالک آدمه

Hamd-i bihad an Hudâ-yi pâk râ
An ki îman dâd müştî hâk râ

Hamd-i bihad ol hudâ-yi âleme
Nûr-i îman verdi hâk-i Âdem'e.

EMİNÎ MUHAMMED EFENDİ

? = 1074

Kadılar sınıfından ve değerli şâirlerden olup Bursa'lıdır. Bayrâmî tarikatına mensubdur. 1074 târihinde vefat ederek Boğaziçi'nde Kanlıca'da İskenderpaşa Câmii avlusuna defnedildi. Basılmamış [divânçe]si vardır.

«Olmaz» redifindeki meşhûr gazelinden :

Değil târ-ı taallûk kâmile seddi - sefer sâzı
Sülûk-i sûzene peyvend-i rişte bend-i pâ olmaz.

ESRÂR MUHAMMED DEDE

? = 1221

İstanbul'da yetişen şâirlerden ve gönül ehlîndendir. Galata Mevlevî-hânesi hücrelerinde oturanlardan olup Şeyh Gaalib Dede ile aralarında fevka'l-âde yakın dostluk vardı. Şiirleri ârifâne olmakla beraber rikkatlıdır. [Divânı] basılmıştır. Mevlevî şâirlerinin hâl tercemelerini hikâye eden basılmamış «Tezkire»si de vardır ki «Semânâne-i Edeb» bundan ıktibâs olunmuştur. «Hayflar göz yumup Esrâr Dede sırr oldu» mısra'ının gösterdiği 1211 târihinde vefat etmiştir. Kabri adı geçen dergâhın mezarlığında Fâsîh Dede'nin yanındadır.

Şeyh Gaalib merhûmun bu zat hakkında yanık bir mersiyesi vardır.

Ârifâne şiirlerinden :

Seherde bâğa geldi seyre cânân
Neler seyreyledi bîdâr olanlar

Beyitlerinden :

Esrâr-ı ehl-i hayrete has istilâhı var
Her bî-haberle söyleşiler sanma hâl-i dil

*

Felâh bulmadı râh-ı talebde benlik eden
Sana sen oldun o meslekde rahzenlik eden.

*

[Tezkire]sinin hâtimesinden :

Dervîş-i garîb-i Mevlevîyim
Sermest-i şarâb-ı [Mesnevî]'yim
Ser-tâ beka dem niyâz-i aşkım
Müstağrak-ı sûz ü sâz-ı aşkım
Yâ Rab beni Mevlevîden asla
Dûr itme bihakkı zât-i Molla
Tahrîr olunan zevât hakkı
Anlardaki kaal ü hâl hakkı
«Esrâr»'ı o hayle peyrev eyle
Âgâh-ı sadâ-yı bişnev eyle.

EBÛBEKİR BEY

Hâl tercemesi «Târihçiler Fashı»nda yazılı Âkif Beyin oğludur. İlim ve kalem sâhibi bir zâttır. Bir nüshası Yahya Efendi Kütüphanesinde mevcut «Gülşen-i Esrâr »ismini verdiği «İlm-i Hâl-i Birgivi» şerhinin mukaddimesinde aşağıdaki eserleri olduğunu yazmıştır:

Rüchan — [Besmele Şerhi]

Mi'yâr-ı Suhan — [Galatat]

Eyyühe'l-Ebrâr — [Eyyühe'l-Veled Şerhi]

Zübdetü'l-Akvâl — [Âlemî merhûmun ilm-i hâl şerhi]

Rızâiyye

Fî evkaati'l-mardıyye — [Dârendeli'nin Rubu' risâlesinin şerhi]

EBÛBEKİR SÂMÎ PAŞA

1229 = 1813

Sultan Birinci Abdü'l-hamid devri vezîrlerinden şâir ve siyasî bir zât olup Eğriboz'ludur. Sadâret Kaymakamlığı, Eyâlet vâililiği gibi mü-

him işlerde bulunduktan sonra 1229 târihinde Eğriboz'da vefat etti. Asrın kıymetli zâtlarının takrîzleri ile müveşşah [süslenmiş] basılmamış [dîvânı] vardır.

Mektupcu İsmail Efendi merhûmdan me'zundur.

Beyitlerinden :

**Ey olan kâşâne-i nahvette sermest-i gurûr
Bir de fikret hâl-i zillette humâr-ı nihneti**

*

**Tarîk geç düşürür dâme âdemi «Sâmî»
Vüsûl-i vuslate râh-ı sevab olur bâis**

ES'AD MUHLİS PAŞA «MÜFTİ-ZÂDE»

1267 = 1850

Şâir vezirlerden ve Bayrâmî Melâmîliği büyüklerinden Bünyâmîn Velî neslinden olup Ayaşlıdır. Âlim ve fâzıl bir zât idi. Büyüklüğüne dâir şöhreti hakkında müteaddit fıkralar naklederler. 1267 târihinde Di-yâr-ı bekir Vâlisi iken vefat etti. Şiirleri hakîmâne olup [Divânçe]si basılmıştır. Hâl tercemesi ilerde yazılı Sa'dullah Paşa'nın babasıdır.

Gazel :

**Zâde-i Nûh'a şeref vermeyicek Hazret-i eb
Âharın oğluna bilmem ne verir izzet-i eb**

Sebeb-i kesb-i şeref zâtının ehliyetidir

Yoksa değmez denes-i irsle ehliyet-i eb

**Nâmı hayru'l-halef ünvânına şâyân olamaz
Olmayan mültezemi tavr-ı edeb-sîret-i eb**

İtmeyen karta-i gûş-i dil ü can pend-i ebî

Kutb-i vakt olsa da bîfâidedir himmet-i eb

**Kıymet ü kadr-i hayât-ı pederi bilmeyene
Bildirir sonra zamane ne imiş kıymet-i eb**

Kim kalır pûr-i pederden bu fenâ dünyâda

Veled-i âkile ibret mi değil rihlet-i eb

**«Muhlisâ» Hazret-i Hak'dan budur aksâ-yi niyâz
Veled-i nâ-halefe düşmeye hiç hâcet-i eb**

Yeniçerilerin imhâsında söylediği târih:

Pâdişah seyf-i şeriatla kesip
İrkinı ehl-i fesâdın yekser.
Dedi «Muhlis »kuluna hâtif-i gayb
Oldu târihi gazâ-yı ekber.
«1241» = 1825

Aşağıdaki kıt'ayı Beyrut'ta hükûmet konağındaki odaya asmıştı:

Şer'ü kaanûna o kim emrini tatbî keyler
Ânı da Hazret-i Hakk mazhar-ı tevfik eyler
İki dîvanda mes'ûldür ol vâli kim
Fasl-ı dâvâda ne tahkik ü ne tedkik eyler

ES'AD MUHAMMED EFENDİ

1269 = 1852

Değerli şâirlerden bir zât olup Manisa'lıdır. Pederinden tahsîlini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelip Hoca Abdürrahim Efendi merhumdan Arabcanın derinliklerini, Hoc Neş'et Efendiden Farscanın inceliklerini öğrenerek müftî olup memleketine döndü. Birkaç sene fetvâ hizmeti yapıp 1269 da Kudüs Mevleviyetine [yüksek kadılığı] tâyin edildi. Kaadirî tarikatı mensublarından divan sâhibi Kuddûsî Ahmed Efendiye intisâb etmiştir. [Nasihatü'l-Mülûk]'ü terceme ve Mütercim Âsım Efendi'nin «Tuhfe-i Arabiyye»sini şerh etmiştir. Aşağıdaki na'tı âşıkane tabiatının mahsûlüdür:

Dü âlem nûr-i zâtından eserdir yâ Resûlellah
Vücûdundan halâyık behreverdir yâ Resûlellah

Cebinin ahter-i burc-i hidâyet ehl-i irfâne
Dü çeşmin manzar-ı levh-i kaderdir yâ Resûlellah

Dil-i uşşâkı bülbül-veş nevâsâz eyliyen herdem
Cemâlin goncesinden bûy-i terdir yâ Resûlellah.

Adüvvî bed-zebâne cây-i emn olmazdı dünyada
Veli âsâr-ı feyzin serteserdir yâ Resûlellah.

Ne mümkündür beşer küh-i şerifin eyliye idrâk
Sana vassâf olan Rabb-i kaderdir yâ Resûlellah.

Şefâatle bula fevz ü felâhı Es'ad-ı âsî
Eğer olmazsa hâli derbederdir yâ Resûlellah.

1284 târihinde Manisa'da vefat ederek pederi Naîmî Halîl Efendi'nin yanına defnedildi.

**EMİN EFENDİ «MUHAMMED EMİN EFENDİ
İSTANBULİ»**

1291 = 1874

Bağdad Vâlîsi Necib Paşa-zâde Sağır Ahmed Bey'in oğludur. Bâb-ı âli terceme odasında bulunup arkadaşları ile beraber kurduğu Yeni Osmanlılar Cem'iyyetinin gaayelerini tahakkuk ettirmek maksadı ile Avrupa'ya gitmiş ve amcası Mahmud Nedim Paşa'nın Sadr-ı âzamlığında İstanbul'a dönmüştür. 1291 târihinde vefat ederek Rumelihisarı mezarlığında sâhil kısmına yakın bir yere defnolunmuştur. Kendisi ile görüşenler aşırı zekâ sâhibi olduğunu bildirmektedirler. «Güldan» adlı şiir mecmûası basılmıştır. Kardeşi Dâhiliyye Nezâreti Evrak Müdürlüğünden emekli Ali Haydar Bey de şâirdir. «Beyân-ı Hakikat» isminde kıymetli bir risâlesi vardır.

«Güldan»dan :

**Cihanda hoş yaşamak, rahat etmek istersen
Ne sür safâ-yı visâli, ne eçk cefâ-yı firak.**

E M R A H

1293 = 1876

İrticâlen şiir söylemekteki şâirâne kudreti herkesce müseilem olan saz şâirlerinin sonuncularından ve ileri gelenlerinden Nakşibendî tarikatı mensublarından bir zât olup Erzurum'ludur. 1293 de Niksar'da vefât etti. Şiirlerinden bir kısmını ihtivâ eden [Dîvânı] sonradan bastırılmıştır. Yetiştirdiklerinin en tanınmış Tokat'lı Nûri'dir. Şâirlerimizin bu kaafîlesinin vasıfları ve husûsiyetleri hakkında Edebiyat Târîhi tedkikçilerimizden Köprülü-zâde Fuad Beyefendi'nin saz şâirleri ismindeki kıymetli eserine mürâcaat etmek lâzımdır.

Meşhûr «Müstezâd»'ı :

**Aşk-ı ezeli âşık ilhâm-ı Hudâdır
Tahkik gönül şehrine bir nûr-i ziyâdır
*Bir neşve-nümâdır, minhâc-ı hücdâdır***

**Her kimde var lezzet-i aşkın cevelânı
Esmâsı anın bu dil-i uşşâka cilâdır
*Eyler deverânî, hem rûha gıdâdır***

Vâiz bana vasfeyleme cennât ile hûrî
Âşık olanın aşk ile matlûbu rızâdır
Bilmem o huzûru, bâkisi hevâdır

Hâce beni men'etme cünûniyyet-i aşkdan
Bu cezbe-i aşk âşık bir özge edâdır
Vir dersem o meşkten, bilsen ne safâdır

Zâhid beni ta'n eyleme kim mescide gelmez
Ben mu'tekifim kûşe-i meyhâne banâdır
Râh-ı Hakki bilmez, mescidde sanadır

Bir dil ki bilir aşk-ı hakikat haberinden
Elbette o dil beyt-i nazargâh-ı Hudâ'dır.
Söyler eserinden, kaal ehli cüdâdır

Emrah güher izhâr edip ehl-i nazar ister
Hâk-i der-i cânânda gerçi fukarâdır
Yâni dürer ister, ammâ şuarâdır.

ESREF MUSTAFA PAŞA

1316 = 1898

Büyük müşirlerden [mareşallardan] ve ölçülü şiir ve [inşâ] nesir yazarlarından derviş-meşrepli bir zât olup Bursa'lıdır. «Eşrefü's-şuarâ» ismiyle matbû' [Divânı] vardır. Ekseriyetle Rumeli taraflarında vâililik ve kumandanlık gibi mühim hizmetlerde bulunduktan sonra 1316 da İstanbul'da vefat ederek Merkez Efendi Dergâhına defnedildi. Mânîdar kasideleri, yanık mersiyeleri vardır.

Beyitlerinden :

Herkesin gayreti memdûh olur idrâki kadar
Bir midir himmet-i âkıl ile sa'yı bâkıl.

*

Zât-ı Hak san'atıdır nüsha-i imkân ammâ
Ana şîrâze-i tertîb-i nebî bir de velî
Biri ma'nâ-yi ehaddır, biri mevlâ-yi samed
Yekvücûd âlem-i vahdetde Muhammed'le Âlî.

Mısra'larından :

Merd-i lâkaydi giriftâr edemez dâm-ı emel

ES'AD EFENDİ

1317 = 1899

Kalem kudretine sâhip, siyaset diline vâkîf hâmiyet-sever bir zât olup Çorlu'dandır. İstanbul'da tahsilini bitirdikten sonra devlet kalemle-
rinde ve matbûatta kalemi ile hizmetlerde bulundu. Zamanının iktizâsı-
na göre muhtelif sürgünlere uğradı. 1317 de sürgün bulunduğu Bitlis'de
vefat etti.

Basılmış eserleri :

1 — [İttihâd-ı İslâm],

2 — [Hükûmet-i Meşrûta],

3 — [Coğrafya Lûgatı]: Doktor Albay Hüseyin Beyle ortaklaşa ha-
zırlanmıştır. Kuleli Askerî Lisesi'nde yazı muallimliği, «Basîret Gazete-
si»nde başmuharrirliği, «İstikbâl», «Hayâl», «Vakit» ve «Dimişk-Şam» ga-
zetelerinde birçok makaleleri vardır.

EBÜ'L-KEMÂL SEYYİD MUHAMMED EMİN PAŞA «EMİN PAŞA»

Buhârâ'nın eski Emirzâdelerinden Seyyid Ahmed Celâleddin Bey to-
runlarından Keban Ma'den-i Hümâyûn Müdürü Seyyid Mustafa Mazhar
Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta babası tarafından İstanbul'a gönderilerek
dayısı Tomruk Müdürü Hüseyin Bey'in yanında ilk tahsilini yaptı. Ana
tarafından akrabası büyük edebî: olan eski Sadr-ı âzam Yusuf Kâ-
mil Paşa 1266 da İstanbul'a hânesini naklettiği sırada tahsîl ve terbiye-
sine bizzat dikkat etti, bilhâssa Kâmil Paşa'dan ve onun hakikaten bir
akademi mâhiyetinde olan olgunlar meclisine devm eden büyüak âlim ve
ediblerden din ilimlerini, felsefe ve edebiyatı öğrendi. Halk arasında Kâ-
mil Paşa «mühürdârı» olarak tanınmıştır. [Meclis-i Vâlâ]da, [Şûrâ-yı
Devlet]de otuz sene hizmet ederek bilâhare bâzı mutasarrıflıklarda bu-
lundu. Rumeli Beylerbeyliği rütbesini elde etti. Onüç sene Yakacık'daki
inzivâyâ çekildiği evinde azledilmiş olarak kaldıktan sonra bu def'a ku-
rulan Adalar Mutasarrıflığına tâyin olundu. Adalar'ın yine kazâ hâline
çevrilmesi üzerine eskisi gibi hânesinde inzivâyâ çekildi. 1326 da vefat
ederek Merkez Efendi Mezarlığına defnolundu. Yetişmesinden itibaren
yüksek ahlâk ve doğrulukla tanınarak herkesin emniyetini kazanmışdı.
Arap, Fars dillerine, dinî ilimlere, felsefe ve edebiyâta vâkîf, ilmiyle
âmil - ârif bir insandı. Gaayet nefis olan yazısı ile birçok değerli kitapla-
rı istinsah etmiş ve hayli eser hazırlamıştır.

Bu eserler oğlu İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl Bey'in kütüphânesinde mahfuzdur.

Tasavvuf, felsefe, edebiyat ve muhâdârata âit basılı olmayan mevcud eserleri aşağıdadır:

1 — «Dürerü'n-nasâih El-Müntehab Gurarü'l-hasâis»: Ebû İshak El-Vatvat'ın «Gurarü'l-hasâis» adlı eserinin tercemesidir.

2 — Şeyh Abdü'l-mecîd'in «Tuhfetü'l-merdiyye fi Ahbâri'l-kudsiyye» ismindeki eserinin seçilmiş olarak tercemesi.

3 — Allâme Yâfiî'nin «Ravzu'r-Reyyâhîn fi menâkıbı's-sâlihîn» ismindeki eserinin seçme yoluyla tercemesi.

4 — Bahâeddin Âmilî'nin «El-muhallât» ismindeki eserinin seçme sûretiyle tercemesi.

5 — Üvânü'l-beyan ve Bostânü'l-iz'an» tercemesi.

6 — Celâleddin Süyûtî'nin «El-Erec fi'l-ferec» ismindeki eserinin tercemesi.

7 — Ali Es-Sübkî Eş-Şâfiî'nin «Muîdü'n-niam ve Mübidü'n-nikam» ismindeki eserinin seçme yapılarak tercemesi.

8 — Tennûhî'nin «El-ferec ve's-şiddet» ismindeki eserinin seçmeler yapılmak suretiyle tercemesi.

9 — İhyâü'l-Ulûm»dan seçilmiş bâzı bahislerin tercemesi.

10 — Şeyh Ahmed Kalyûbî'nin «Nevâdirü'l-Âlem» ismindeki eserinin seçmeler yapılarak tercemesi.

11 — «Kurretü'l-uyûn ve Müfrihu'l-kalb» ismindeki eserinin seçmeler yapılarak tercemesi.

12 — «Fâkîhetü'l-Hulefâ» isimli eserinin seçilmiş bâzı kısımlarının tercemesi.

13 — Şeyh Nasr İbn-i Muhammed'in «Tenbihü'l-gaafilîn» ismindeki eserinin seçmeler yapılmak suretiyle tercemesi.

14 — Şeyh İbrâhim El-Mâlikî'nin «Umdetü't-tahkik fi beşâiri's-Sıddik» ismindeki eserinin seçme yoluyla tercemesi.

15 — «Edebü'd-Dîn-i Ve'd-Dünyâ»dan ekseri bahislerin seçilmiş olarak tercemesi.

16 — «Ravzatü'l-Ahyâr»dan bahislerinin çoğunun yapılan seçmelere göre tercemesi.

17 — «A'lâmü'n-nâs»dan bahislerin ekserisinin yapılan seçmelere göre tercemesi.

18 — «Tezkire-i İmam-ı Kurtubî» Tercemesi.

ES'AD MUHAMMED DEDE

1329 = 1911

Âlim ve ârif Mevlevîlerden [Mesnevî]'nin remizlerine vâkîf deryâ-dıl [kalbi deniz gibi geniş] bir zât olup Selânîk'lidir Bekâr olarak yaşamış, kemâl kazanmıştır. 1329 târihinde vefat ederek Kasımpaşa Mevlevîhânesine defn olundu. «Nümûne-i Kavâid-i Fârisî» ismindeki risalesi basılmıştır. İbn-i Fâriz'in «Kasîde-i Tâiye»sinin bâzı beyitlerini şerh ve Hindli İmâdullah Hazretlerinin «Ziyâu'l-kulûb»ü ile tasavvufa dâir bâzı Farsça eserleri terceme ettiği gibi Mevlânâ Câmî'nin kendi rubâîlerine ve İbn-i Fâriz'in «Hamriye»sine yazdığı şerhi de bastırmış ve [Sipehsâlâr]'ın Hindistan'da basılan «Menâkıb-i Mevlânâ»sının tashihi hizmetini yapmıştır. Topladığı nefis kitaplardan bine yakınını Umumî Kütüphâneye hediye etmiştir. Maal'esef diğer kitapları Yenikapı Mevlevîhânesindeki hücresinde yandı. Mezar taşındaki târih aşağıdadır:

**Mesnevîhân kenz-i esrâr-i hikem Es'ad Dede
Âlem-i devranda dervîş-i hü mâ pervâz idi
Feyz-i nutkun ahz idenler söyledi târihini
Gitdi sûy-i lâmekâna nâsîh-i mümtâz idi.**

Mesnevîhânlık icâzetini başlangıçta intisab ettiği âriflerden Osman Salâhaddin Efendi'den, Mevlevî tarikatı hilâfetnâmesini de Eskişehir Mevlevîhânesi Şeyhi kıymetli Mevlevîlerden Hasan Dede Efendi'den almıştır. Bununla beraber Hindistan'ın ârif şeyhlerinden İsmail Nüvvâb ile İmâdullah Hazretlerinden de ayrıca halîfelik almaya muvaffak olmuştur.

Matlâ'ı :

**Görünen cümle esyâdan Hudâ'dır
Sakın sanma ânı senden cüdâdır
olan «Tevhîd» başlıklı üçyüz beyitli bir [Mesnevî]sî vardır.**

EŞREF MUHAMMED EFENDİ «HECCA»

1330 = 1911

Nev'-i şahsına münhasır [Oriijinal] Osmanlı şâirlerinden olup Kırkağaç nâhiyelerinden Gelenbe'lidir. Hiciv ve mizah alanında sehl-i mümteni' tarzındaki şiirleri ile tanınmıştır. Bu sâhadaki şiirlerinin çoğu âdetâ dillere perseng olmuştur. Uzun müddet husûsiyle mensûb olduğu Aydın vilâyetindeki muhtelif kazâlarda kaymakamlık yaparak bir aralık

zamanın idaresi ile anlaşılamadığından Mısır'a kaçmış, kalemi ile mücadele etmiştir. Son me'mûriyeti Adana Vâli muavinliğidir. 1330 da Kırkağaç'ta vefat etti. Şiirlerinin büyük kısmı «Hasbihâl», «Deccâl», «Şah ve Pâdişah», «İran'da Yangın Var», «İstimdâd» isimlerindeki matbû risalelerinde, bâzıları da «Eşref» ismiyle çıkan gazetede yayınlanmıştır. «Hasbihâl»deki şiirlerinden :

Eder celb-i şefâat kesret-i eşkin kıvâmetde
Hudâ'nın lûtfu çoktur gam yeme «Eşref» söner dûzah
Riyâkârân-ı ümmetden eğer bir zâhid-i bârid
İderse bir nefes Kânûn-ı sâni'ye döner dûzah.

Birdir Allah nazîri yoktur

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ bîşekdir

Şâhid-i âdilken mevcûdât
Şekk eden birliğine eşekdir.

*

Kabrimi kimse ziyâret etmesin Allah için
Gelmesin reddeylerim billâhi özkardâşımı
Gözlerim ebnâ-yi Âdem'den o rütbe yıldî kim
İstemem ben [Fâtîha] tek çalmasıñlar tâşımı.

*

[Çaryâr]'ın adedi çar kitaba eştir
Şart-ı İslâm gibi «Âl-i Abâ» da beştir.

Alî'den isterim kevser, şefâat Fahr-i âlem'den
Müheyyâdır, husûle gelse bunlar rahmet-i Bârî
Nasıl hüsn-i tesâdüf eylemiş Ebced hesâbiyle
«Muhammed»le «Âli» kaçsa odur «Rabb»in de mikdârı.

EDİB HALİL BEY «BURSAVÎ»

1330 = 1911

Zamanımız ediblerinin seçkinlerinden bir zât olup Bursa'lıdır. Çocukluk çağını babasıyla taşralarda geçirerek İstanbul'a gelişinde tâyin olunduğu devlet kalemlerinde me'mûr olarak güzel vazife gördü. Bu esnâda bâzı mekteplerde de muallimlik hizmetinde bulundu. Son me'mû-

riyeti «Meclis-i Maârif» baş-kâtipliği idi. 1330 da vefat ederek Eyüb ci-varına defn edildi. Gerek te'lif, gerek terceme sûretiyile meydana getirdiği eserlerde İslâmî âdab ve ahlâk dâiresinden ayrılmamıştır. Tabîat itibarıyla hassas ve teessüre meyyâl idi.

Matbu' eserleri aşağıdadır:

Bir Mektup Paketi ve Gümüş Muhâfaza: Fransızca'dan terceme edilmiş olup eserlerinin ilkidir.

«Âşıkane Bir Dram», «Mesîre-i Etfal», «Cümel-i Hıkemiyye-i Ecnebiyye», «Terkîb-i Bend», «İki Refîka», «Sa'y Mecnûası», «Paris Esrârı», «Güvercin Mükâfâtı», «Mis Mari Yahut Mürebbiye», «13 Numaralı Araba» vesairedir. «Mektep» unvanlı manzûmesinden :

Mektep ki mehd-i nâzıdır cfkâr-ı hıkmetin
Her lâhza mültecâsıdır ikbâl ü izzetin

Mektebdir en güzîdesi ezvâk ü nüzhetin
Mektüepdir âfitâb-ı cihan-ı saâdetin

Mektep melâz-ı rif'atıdır âdemiyyetin
Mektep kemâl-ü ziynetidir akl ü fikretin

Mektep hemîşe masdarıdır her meziyyetin
Hâmî-i zî şukûhî değil mi selâmetin

Mâhîsidir mezellet ü idbâr ü nikbetin
Mektep hulâsa matlâ'ıdır feyz ü himmetin

Mektebden intişar eder envâr-ı intibah
Zira odur meâlî-i edvâra cilvegâh

Dikkatle bak nedir bu kemâlât-ı şûle-zâ
Bunca bedîalar kim ider çeşm-i rû-şenâ

İrşâd için yeter bu bize işte rehnümâ
Hep gördüğün mesâir-i iclâl ü îtilâ

Mahsûl-i ma'rifet ki verir tab'a incilâ
Mektep nedir ne şanlı mahall bildirir sana

Sahrâya, kûhe, sâhile, deryâyâ câbecâ
Şâmil-füyûz ü sâye-i ikbâlî dâima

Evsâfına, kemâline yok hadd ü intihâ
Âkıl bunu nasıl ider inkâra ictirâ

Mektep deyince pîş-i nazarda olur ıyân
Envâr içinde ruh-fezâ başka bir cihan

Mektep, o cây-i dilkeş o bâlâ berin makam
Ol merkez-i saâdet ü iclâl-i hâs ü âmm
Mihmân ü mültecîsin ider her zaman bekâm
Her yüzden eyler âdemi şâyân-ı ihtisâm
Ancak bulur o yerde beşer feyz-i müstedâm
Ma'nen o yerde gizlenir envâ'-ı ihtisâm
Vaz'-ı bülend pâyesidir ahsenü'n-nizâm
Tâb ü fûrûği şevketidir mâhi-i zalâm
Dâi udâl-i cehli iden oldur iltikam
Erbâb-ı sa'ye her dem iden arz-ı ibtisâm
En bir küüçk iltifâtı ânın bir cihan değer
Hem bir cihan muâdili hem bin de can değer
Seyf ü kalem ki hâdim-i iclâl ü şandır
Hep mektebin celâdetine tercemandır
Bin şekl-i dîlîrîbe girer bir cihandır
Bir öyle vazodur ki tarâvet nişandır
Âzâde-i melâlet ü reng-i hazandır
Her hâlini mevlid-i şevk-i cinandır
Fikrimce mahz-ı candır evet mahz-ı candır
İşte hümâ-yi izzet o yüzden ibârettir
Zill-i saâdet vâyesi de câvidandır
Mektep umûma hâsılı kehfü'l-émandır
Âkıl olan bilir ne demek kadr-i mektebi
Takdîs ider o cây-i füyûzât-i mektebi

EBÛ'Z-ZÎYA TEVFİK BEY

1329 = 1911

N. Kemâl bey, edebî mektebine mensub beyânının sertliği, bilgisinin ve zevkinin isabetiyle «doğruluğu ile» tanınmış büyük muharrirlerimizden biridir. Zekâsının keskinliği «eser ve makalelerinde» görünücüdür.

Osmanlı matbaacılığına gerçekten hizmet etmiş, hürriyetçi fikirleri sevmesinden dolayı bir kaç kere hükûmet merkezinden uzaklaştırılarak sürgün cezalarına uğramıştır. Meşrûtiyet'in ilânı ile sürgün yeri olan

Konya'dan İstanbul'a dönmüş ve ilk seçimde Antalya meb'ûsu sıfatıyla milletvekilleri sıralarında bulunmuş; bir taraftan da «Tasvîr-i Efkâr» gazetesini çıkararak yaratılışındaki yazı, münakaşa istidad ve kaabiliyetini tatmîn etmiştir. «Mecmûa-i Ebû'z-Ziya»daki makaleleri, «Nümûne-i Edebiyyat-ı Osmâniyye», «Takvîm-i Ebû'z-Ziya», «NE hakkında tettebbuat», «Nevsâl-i Mârifet», «Lügat-ı Ebû'z-Ziya», Doğu ve Batı ilimlerindeki vukufunun, yazı ve «anlatmadaki üslûbu» te'sir derecesinin ve başarısının ölçüsüdür. 329 senesi ortalarında âniden vefât etmiştir. Kabri: Makri köyünde [Bakırköy] oğlu Ziya Bey'in yanındadır. Diğer eserleri:

«Millet», «İbn-i Sina», «Ezop», «Nef'î», «Napolyon», «Sürûrî-i Müverrih», «Götenberg», «Buffon», «Franklin», «Diyojen», «Yeni Osmanlılar».

EKREM BEY «RECÂİZÂDE MAHMUD EKREM BEY»

1329 = 1911

Üstad Ekrem» nâmını alan merhûm, Osmanlı edebiyâtının, daha husûsî bir tâbirle Şinâsî ve N. Kemal edebî devrinin yeni tarzda nazariyelerini ilk olarak kitap hâline getirmiş ve öğretmiş büyük bir edibimizdir. Hissiyâtının inceliği, beyânının nezâketi, üslûbunun intizâmı ile seçilip tanındığı gibi ahlâk ve davranışlarındaki temkîn ve vekar ile de talebelerine ve tanıdıklarına büyük bir saygı ve sevgi hissi telkin etmiştir. Dünyadan ayrılışına, baba kalbinin pek güç tahammül ettiği yavrularının «husûsiyle «Nejad»ının ayrılık derdiyle meydana getirdiği eserler ve şiirler gerçekten yanık ve içlidir.

Meşrûtiyet'in ilânını müteâkıb sadece kazandığı haklı edebî şöhret dolayısıyla Evkaf ve Maârif nâzırlıklarına tâyin edilmişse de, kalben sükûn ve inzivâyâ düşkün olması istifa etmesini gerektirmiştir. Âyan âzâlığına da yükselmiştir. 329 senesi vefat etmiş ve Küçüksu'daki sevgili oğlu «Nejad»ının yanına defn olunmuştur. Basılmış edebî eserleri:

«Kudemâdan Bir Kaç Şâir», «Nefrîn», «Tâlim-i Edebiyat», «Takdîr-i Elhan», «Yâdigâr-ı Şebab», «Muhsin Bey», «Zemzeme», «Nâciz», «Mehperizon», «Şemsa», «Tefekkür», «Takrîzât», «Pejmurde», «Nejad Ekrem» (Cild: 2), «Atala Tercemesi», «Çok Bilen Çok Yaralı» 4 perdelik komedi).

Neşîde-i Harp

Hıfz-ı vatana himmet-i merdan günüdür bu,
Vahdetle fedakârî-i ihvan günüdür bu
Serhadlere tahşid-i diliran günüdür bu
Durmak mı olur? Gayret-i akran günüdür bu

Derd ehli olan bizlere derman günüdür bu,
Bin minnet ile bezl-i ser ü can günüdür bu
Hakkın bizi te'yîdine îman günüdür bu,
A'dâmıza husran günü hızlân günüdür bu
Balkanlara tûfan salacak kan günüdür bu,
Târihimizin hürmete şâyân günüdür bu

Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu.

*

Millet ki ahr kuvvetini avn-i Hudâ'dan
Millet ki bulur zevk-i revan rûh-i gazâdan
Millet ki irer gûşuna tekbir-semâdan.
Vâreste tamamıyla bu gün havf ü recâdan
Çok sar alacak düşmen-i bed-ahd ü vefâdan
Onlar bizi korkar mı sanırdı bu vegaadan

... ..
... ..

Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu.

*

Ser-tâc olalı bizlere ey râyet-i gül-renk :
Hiç perdesini gördü mü bir melhame bir cenk?

... ..
... ..

Mümkün mü tekabül ide timsah ile Harçeng
Balkanların artık yetişir ettiği nîreng;
Tecvîz idemez tâ bu kadar zilleti ferheng;
Hâinlere oldukça meyâdîn-i vega teng.
Kaçdıkça delikden deliğe leng ü bî-neng,
Kurşun ne reva, onları tedmîre yeter seng.

Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu.

*

Olduk, yetişir, Avrupa'ya karşı rızâ-cû,
Azdırdı eşirrayı tezellülle tekâpû.
Elvermedi mi sabr ü tehammülse bu, yâhû?!
«Çekmez o kadar sıkleti artık bu terâzû!»
Hâlâ ne diyor, dinleyiniz, hâtif-i Hakk gû,
Pâkîze vatan, mâderimiz, [Hazret-i Bânû]:
Döndürmemeye ahd idin erler, bu sefer rû,
«Dolsun, yürüyün, âteş ile, hûn ile her sû:

«Yık, yak müdün-i düşmeni ey muhteşem ordu!
«Gaafillere göster ne imiş şiddet-i bâzû!»

Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu!

*

Sırb'ın sözü olmaz, Karadağ harbe mübâşir
Olmakla mürüvvetli göründü. Şu da zâhir;

... ..
... ..

«Âdet budur: Âhirde gelir bezme ekâbir!»
Lâkin bu şematet, bu nümâyiş, bu zevâhir,
Bilsen kimi mebhût idecek? Bârî şu mâhir
Aktörlerine fâciayı anlatalım bir.

Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu!

*

Urmuş ser sâfillerine neşve-i haşhaş,
Pür velvele, pür harhara, pür vesvese leşlaş,
Gelmiş kapuya, çırpınıyor bir sürü ayyaş,
Bir sâika-i hısm-ı İlâhî gibi dehhaş,
İn başlarına hepsinin ey tığ-i güherpaş!
Tatsın o senin darbeni her sine-i kallaş,
Görsün o senin berkını her dide-i huffâş,
Git cenge vekaarınla, telâş itme vatandaş,
Karşı duramaz Hakka o yüzlerce bin o baş.
Minnet sana ey seyf-i celâdet, sana şâbâş!

Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu!

*

Ey Avrupa! Ey mağrib-i nûr-i medeniyet
Âfâkını sarmış görünür zulmet-i gaflet
Sensin viren ancak bu kîtâle sebebiyyet
Senden geliyor hep bu eşirrâya cesâret;
Zâlimleri tevkîr ile mazlûma hakaaret.
Senden deymedir hep bu felâket, bu musîbet
Çarpışmalı mı tâ bu kadar hak ile kuvvet?
Çiğnenmeli mi tâ bu kadar hakk u hakikat?
Mahvolسا da çekmez bu kadar zulmü bu millet;
Vermek bize farz oldu şu hâlâta nihâyet:

Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu!

İslâma olan zulmü gör ey Hâkim-i Mutlak!
Sâbirlere ey nâsır olan Hâlik-ı eşfak
Osmanlıları eyle bu derdinde muvaffak!
Eyyâm geçer bir dem olur emr-i muhakkak,
Biz Türk eriyiz, çarpışarak yüz kişi kalsak,
Ecdâdımızın yurdunu çiğnetmeyiz ancak.
Çok sürdü yeter lâklaka-i müz'ic lâklak;
Asker yürüsün, şimdi budur elzem ü evfak.
Sancağımızın şevk ile tâban günüdür bu,
Ey ordusu Osmanlıların, şan günüdür bu!

Recâi-zâde Mahmud Ekrem Bey

EMRULLAH EFENDİ

1332 = 1913

İlmî şahsiyetini «İKDAM» ile neşrine başladığı [Muhitü'l-Maârif] makaleleri ile gerçekten mümtaz ve müstesna bir hâle koymuştur. Denebilir ki bizde lisan ilminden ve lisanın felsefesinden ilk bahseden Emrullah Efendi olduğu gibi, zamanlarına kadar her cîs kalem tutanın girmekde bir mahzûr görmediği lisan münâzara ve münakaşalarına ilmî bir renk, fennî bir kıymet getiren de ilk Emrullah Efendi'dir.

Sultan II. Abdü'l-hamîd devrinde baş-muharrirliği ile bir cildi tamamen basılıp neşredilen [Muhitü'l-Maârif], Emrullah Efendi'nin kavrayışının heykeli, irfânının âbidesi telâkki edilmeğe lâyıktır. Vâkıa Meşrûtiyet devrinin gelişyle; Osmanlı Milletince bir [Muhitü'l-Maârif — Ansiklopedi]nin lüzûmunun derecesi takdir edilmiş; ve başda Saltanat'ın veliahd'ı merhûm Yûsuf İzzeddîn Efendi Hazretleri olmak üzere bu babda Emrullah Efendi'ye malla ve sözle, fiilî ve ameli olarak çok mürâcaatlarda bulunmak sûretiyle husûsî bir hey'et kurulmuş. yeniden [Muhitü'l-Maârif]'in yazılmasına başlanmış, hattâ bu def'a da yine ancak bir cild çıkarılmışsa da merhûmun vefâtıyla gecikmeye uğramıştır.

Emrullah Efendi'nin Dârü'l-Fünûn Felsefe Muallimliğinde iken not ettirdikleri felsefe dersleri de adı geçenin gerçekten fen ve lisan ilimlerinde, felsefede, ilmî tedkikat ve araştırmacılıkta ne kadar derin olduklarını pek açık gösterir. Kırklareli Meb'usluğu ile başlayan siyâsî hayâtı Maârif Nâzirliğine kadar kendisini yükseltmiş ve bâzı takrîr ve siyâsî lâyhaları siyâsî ilimlerdeki ihtisâsını isbat etmiştir. Fakat siyâsî hayâtı ilmî hayâtının inkişâfına ve milletin kendilerinden hakikaten beklediği maârif hizmetlerini ifâsına engel olmuştur.

Emrullah Efendi, Lüleburgaz'da doğmuş; 332 H. senesinde fânî dünyâdan Bekaa âlemine göçmüş, Fâtih Câmi-i Şerifi avlusuna defn olunmuştur.

FÂTİH SULTAN MUHAMMED

«Ni'mel-emîr» (*) hadis-i şerifi ile müjdelenen bu şanlı pâdişâhın eriştiği büyük fetihlerin şerefinden başka altı lisâna vukufu gibi **fazilet**lerine ilâve olarak şâirlikdeki kudreti de herkesce kabûl edilmiştir. Şiirlerinde «Avnî» mahlâsını kullanmışlardır. Hamâsî tarzında olup aşağıdaki beyitle başlayan gazelleri meşhûrdur. Gerçi mevcûd şâirler tezkirelerinde bir iki gazelinden başka şiirleri görülemezse de devrimizin maârifçilerinden Diyâribekirli Ali Emîrî Efendi'nin uzun bir araştırma neticesi olarak yazdıkları «Cevâhirü'l-Mülûk» isimindeki matbû' eserinde Fâtih'in [mürettep divânı] olduğu açıklanmıştır. Şâhâne gazellerinden ondört gazeli hâvî olup «Divân-ı Avnî» başlığı altında 1904 Milâdî târihinde Berlin'de basılan nüsha bunu te'yîd etmektedir.

Şâirâne beyitlerinden :

Sâkıyâ mey sun ki birden lâlezâr elden gider
Erişir fasl-ı hazân vakt-i bahar elden gider.

*

Yoktur zulme rızamız adle biz mâilleriz
Gözleriz Hakkın rızâsın emrine kaaileriz.

*

Vefâtı **نَوْرَ اللَّهِ وَقَبْرَهُ نُورًا** «Nevverallahü kabrehü nûran» mis-

ra'ı ile **دُعَاءُ حَيْرٍ** «Duâ-i hayr» terkibinin delâleti olan 886 târihin-

dedir.

Fâtih Sultan Muhammed Hân Hazretlerinin ilimlerin ve fenlerin ilerlemesi husûsunda sarfettikleri hükümdâra yaraşan yüksek gayret ve büyük himmet ve o zamanki mekteblerde tadrîs usûlünün islâhı yolunda

(*) (İstanbul'u fetheden kumandan ne güzel kumandandır. Onun askeri de ne güzel askerdir.)

gösterdiği çalışmayı belirtmek için mutlaka mekteplerden ve tedris usûlünden bahse ihtiyaç vardır. İstanbul'un fethinden sonra yaptırdığı İlmîye medreselerine ilâve olmak üzere kendi ismiyle anılan Câmi-i Şerîfin ikmâlini müteâkıb orada da medreseler açmışlardır. Bu medreselerdeki müderrislerin vazifeleri şimdiye kadar diğer mekteplerde bulunanlardan fazla idi. «Ulemânın rütbe ve derecelerine göre sıralarının» teşkili ve tedris usûlünün muhtelif şûbelere ayrılması Sadr-ı âzam Mahmud Paşa'nın eseridir ki kendisi de ilim ve mârifetin kıymetini bilen bir zât olduğundan bu ilmî müesseselerin genişlemesi için çok hizmet etmiştir. Medrese müdâvimleri «tâlib» adıyla tanınmıştır. Bunlar «Tetimme» ismindeki sekiz mektebe bitişik hücrelerde otururlardı. Her [Tetimme]-nin sekiz hücresi vardı. Her hücre üç tâlibe tahsis edilmişti. Demek ki her medrese 190 tâlibi istiâb edebilirdi. Her tâlibin aylık on-iki akçe vazifesi vardı. Tahsilleri bir usûl ve intizam dâiresinde idi. Gördükleri dersler «ilim» ismi altında on şûbeye ayrılmıştı. «İlm-i Sarf, İlm-i Nahiv, İlm-i Mantık, İlm-i Kelâm, İlm-i Âdâb, İlm-i Bedî', İlm-i Maânî, İlm-i Beyan, İlm-i Hendese [Geometri], İlm-i Hey'et [Kozmoğrafya]». Bu ilimlerin hepsini öğrenenler «Dânişmend» ünvanını alırlar ve bu isimle yahut «Muîd» sıfatıyla genç tâliblerin öğretimine me'mur olurlardı. «Dânişmendler» yukarıda sayılan ilimleri bitirince küçük mekteplere muallim yahut imam olmaya ehliyet kazanırlardı ki bu takdirde Ulûm-i İlmiyyeyi [yüksek ilimleri] tahsile ihtiyaçları kalmazdı. Şu kadar ki müderrislik ve mollalık gibi yüksek mevkilerden sarf-ı nazar etmeye mecbûr olurlardı. Çünkü bu makamlar [Usûl-i Fıkıh]a vâkıf ve yüksek rütbeleri hâiz olanlara münhasırdı. Adaylar «Mülâzım» ismiyle anılırlardı. Müderrislerin derecelerine göre yirmi'den altmış akçeye kadar vazîfeleri vardı. Bu vazîfeleri itibariyle kendileri de «İşrîn, selâsîn, erbaîn, hamsîn, sittîn = yirmi - otuz - kırk - elli - altmış gibi adları hâiz olurlardı.

Fâtih Sultan Muhammed Câmiine bağlı sekiz mektebin muallimleri ellişer akçe alırlardı. Mektepleri de «Cennât-ı Ulûm — İlim Cennetleri» ismini hâiz idi. Hazret-i Fâtih, Eyyûb Sultan Câmii ile Ayasofya'da da birer medrese inşâ ettirmişti. Vazifeleri eşit olan büyük müderrisler arasında Fahrî rütbelere vaz'olundu. Müderrisler unûmiyetle «Hâriç ve Dâhil» olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Muallimlerin vazife dereceleri okutukları ilimlere göre değişirdi. Bu itibarla birinciler [Akaaîd], [Tefsir] izah ederler, ikinciler [Fesâhat], diğerleri Hadis-i Nebeviyye ile hâsıl en sondakiler Kur'ân-ı Kerim'in tefsîrini öğretirlerdi (*).

(*) **Fatih Medreseleri hakkında daha geniş malûmat ve tafsîlât için bak: Osmanlı İmparatorluğunda İlmiye Teşkilâtı: Yazan: İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu.**

«Kanun-u Muhammedî» ismiyle siyâsî hukuka, idare usûlüne, medenî ve ceza hukukuna dâir koyduğu kanunlar zikre şâyandır. Şiirle merâmını aniatmağa meraklı olan bu pâdişah bir Lâtin şâirinin takdim ettiği kasideye câize olmak üzere hemşehrilerinden birçok esiri âzâd etmiş, Molla Câmi'yi ihsanlarına garketmiş, Ali Kuşçu, Osmanlı ülkesine gelirken masrafları için her konakta bin akçe vermiş, Molla Gürânî'nin elini öper, kendisine «Zamanın İmam-ı A'zam'ı» dediği Molla Hüsrev'i câmi-de bile görse ayağa kalkardı. Altı lisânı konuşan ve yazan bu pâdişah Osmanlı - Türk dilinde ve Farscada mükemmel bir edîb idi.

FİRDEVSÎ «UZUN FİRDEVSÎ - FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ»

İrticâlen kelâm nazmına muktedir, kemâl sâhibi bir şâir olup Bursa'lıdır. Usûlüne göre tahsil yaptıktan sonra târîh ve muhâdarât ile meşgul olarak bu arada felsefe, hendese, [Nücûm - Astroloji] ile de uğraştı. İstanbul'a geldiğinde zamanın pâdişâhı olan Sultan İkinci Bâyezid'in emri ile Süleyman Aleyhisselâm'ın hayat ve menkıbelerinden bahseden çoğu manzûm olarak yazmağa başladığı «Süleyman-nâme»sini tamamlayarak takdim etmişse de «her devirde eksik olmayan rakiplerinin kötülenmesi ile »umduğu kadar kabûle mazhar olamayıp mürekkep olduğu 366 cüzden ancak seksen cüzü seçtiğine müteessir oldu. Ve şikâyet dolu bir manzûme yazarak İran'a gitti. Bir müddet sonra orada vefat etti. Mesnevîlerinin ekserisi mânidar ve ruh okşayıcıdır. Eserleri:

1 — Süleyman-nâme: 366 cüzden ve 399 meclisten [bâbdan] mürekkep büyük bir eser olup bâzı cüzleri İstanbul kütüphânelerinde vardır.

Beyitlerinden :

Hamd idelim cân ü dilden ol Mecîd'e bihîsâb
Mîhr-i derse bil Süleyman tahtına merkeb olur.
Buldu hilkat «kün» demekle çarh u mâh ü âfitâb
Kahriderse kavm-i Nûh'u garka verir bahr-i âb.

2 — Silâhşor-nâme : Müsteşriklerden Baron İşlâhta Oktar tarafından Viyana'da basıldığı gibi bir kısmı da bilâhara Roma'da basılmıştır.

3 — Şatranç-nâme-i Kebîr: Bir nüshası Nûr-i Osmâniyye kütüphânesinde mevcut olan bu eserini 909 târihinde Balıkesir'de yazdığını ve kırk kadar başka eseri olduğunu da beyân etmektedir.

4 — Kutup-nâme - Kıssa-i Midilli: Venedik ve Fransız'ların Midilli adasına hücumlarını beyân eden târihî ve manzûm bir eser olup bir nüshası Galata Mevlevihânesi Kütüphânesinde vardır.

5 — Hayat ve Memat: Ahlâk ve tasavvufdan bahseden Farscadan terceme mensûr bir eser olup bir nüshası Beşiktaş'da Yahyâ Efendi Kütüphanesinde vardır.

Bu eserin baş taraflarında bir münâsebet getirerek «Süleyman-nâme-i Kebîr»inin 82 inci cüz'ünü tamamladığını yazmaktadır.

6 — Pend-nâme-i Eflâtun: Sağlık bilgisine dair ufak çapta terceme bir eserdir.

İslâm'ın güzel san'atlarından hüsn-i hatta da vâkıf olduğuna kendi el yazısı ile yazma olup nüshası «Osmanlı Müzesi» kütüphanesinde mevcud olan «Gülistan» şâhittir. Sonundaki ketebesinde «yazarın belirtildiği ibarede» ismini: «İlyas İbn-i Hızır El-mütahallâs bi'l-Firdevsî» diye yazmaktadır. Mesken [yerleşme yeri] seçme hususunda [Lâtîfî Tezkiresi]nde yazılı [mesnevîsi]nden:

Gel ey vâzî işit söziün hakîmin	Eğer kim vâir ise tab'-ı selîmin
Dilersen vaz'edesin bir imâret	Eğer kûy ü eğer şehîr ü vilâyet
Gerek seyreyleyesin yeryüzünde	Yürüyesin yücesinde düzünde
Bulasın bir yeri kim ola âli	Şimâline yan olan cibâlî
Açık ola velî garbî havası	Önü sahrâ ve dağ ola verâsî
Düşe bir ulu su garbî yanına	Yürüye anda sandalla sefine
Yüzünden her kaçan bahrin eseriñ	Vire enfâsî ol âraya tervih.

7 — Terceme-i Câmeşûy-nâme: Eserin aslı Farsca olmak üzere dokuz bâba ayrılmış olup esâsen Nasîr-i Tûsî tarafından yazıldığı ve bir bâb ilâvesi ile terceme olunduğu eserin başında açıklanmıştır. Muhtelif kumaşlar ve sâireye ârız olan lekelerin giderilmesinden bahseden bu eser sanâyi târihi noktasından ehemmiyetlidir .914 târihinde terceme edildiği sonundaki manzûmeden anlaşılmaktadır.

8 — Dâvetnâme: 893 de Balıkesir'de meydana getirildiği mukaddimesinde yazılıdır.

Garib ilimlere vâkıf kimseler arasında önemli sayılan [«Dâvetiye»lerin cin çağırmaya ait] çeşitlerinden bahseder olup sekiz bâb üzerine tertiplenmiştir.

9 — Münâzara-i Seyf ü Kalem: Bir nüshası Millet Kütüphanesinde vardır. 980 târihinde Balıkesir'de hazırladığını yazmaktadır.

10 — Ferâset-nâme: Böyle bir eseri olduğunu «Münâzara-i Seyf ve Kalem» mukaddimesinde zikretmiştir.

11 — Hadikatü'l-hakaaik: Buda yukarıdaki gibidir.

12 — Tecnisat: Ayni şekildedir.

13 — Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr: Ayni şekildedir.

14 — Hadîs-i Ahsen: Ayni şekildedir.

FAZLI ALİ ÇELEBİ «KARA FAZLI-SARAÇ-ZÂDE»

Zâtî'nin talebelerinden aslen İstanbul'lu olan bu zât «Kara Fazlı» lâkabı ile meşhûr olmuştur.

[Âşık ve Hasan Çelebi Tezkireleri]nde ismi «Muhammed » diye yazılıdır. Osmanlı pâdişahlarının kâtiplik hizmetlerinde bulunarak «Fazlı oldu» cümlesinin gösterdiği 971 H. târihinde Kütahya'da vefat etti. Şiirleri selis ve metin olup «Hüsrev ü Şîrîn» tarzında beş bin beyitli «Hümâ-yi Hümâyûn» ünvanlı bir manzûmesi, diğer birkaç mesnevîsi ile Sâdî'nin [Gülistan]'ına nazîre makamında «Nahlistan» ismindeki bir kitabı, Kirmânî'nin «Ravzatü'n-nûr» ve Hocandî'nin «Bedîu'l-esmâr»'ına taklid olarak yazdığı «Gül ü Bülbül » isminde ve [Mesnevî] tarzında meşhûr bir manzûmesi vardır ki bir nüshası Nûr-i Osmâniyye Kütüphânesindedir. Bu manzûme târihci Hammer tarafından Almanca'ya manzûm olarak çevrilmiş ve aslı ile beraber 1833 de Viyana'da basılmıştır. Kitabın kapaklarının birinde bülbül, diğerinde gül resmi vardır.

Beyitlerinden :

Leylâ'nın Mecnûn'u, Şîrîn'in dilâ Ferhâd'ı var
Kâr-ı aşkı bana sor her san'atın üstâdî var.

*

Dökme kaanın ehl-i Hakk'ın zulmile nâhak yere
Çün bilirsin pâdişâhım yerde kalmaz kaanımız.

«Gül ü Bülbül» matlâ'ından :

Medd-i «Bismillâh» oldu eyle nigâh
Gülbün-i gülşen-i Kelâmullah
Gülşen-i cân anınla dibâdır
Bülbül-i dil anınla gûyadır
Oldu her harfi bir gül-i rengin
Buldu zînet anınla gülşen-i dîn

FUZÛLÎ «MUHAMMED İBN-İ SÜLEYMAN - BAĞDÂDÎ»

Irak'da yerleşen Türk kabilelerinden Bayat kabilesinden olup şöhret yeri Bağdad'dır (*). Osmanlılar'ca «Reîsü's-şuarâ» adıyla anılan, hakî-

(*) Hâşim Nâhid Bey'in «Irak Türkleri» adlı makalesinden :

Hakikatte «Bağdadlı» diye meşhûr olan «Fuzûlî»; «Bayat» aşiretindendir.

katlara vâkıf bir şâirdir. Vicdânına mağlûb olduğu zaman taklidi kaabil olmayan bir müciddir. Osmanlı Edebiyatı târihinde Sinan Paşa'dan sonra gelenlerin birincisidir. Fakat hikmetle alâkalı fikirlerde ona talebe olamaz. Lâkin şâirâne tabiatta ona üstâd olabilir. Nazım ve nesri kendine mahsûs bir letâfeti hâizdir. Hele âşıkaane gazelleri o kadar lâtif ve te'sirlidir ki ta'rîf kabûl etmez. San'at ile sâdeliği tam bir âhenkle imtizâc ettirmiştir. Nesrinin en meşhûru Nişanlı Muhammed Paşa'ya yazdığı [Şikâyet-nâme]sidir ki [Dîvânı]'nın başında basılmıştır.

Eserleri:

Meşhûr [Dîvân-ı Belâgat] ünvânı ile [Fârsca Dîvân], «Otuz bin beyitli bir de [Arabca Dîvânı]nı gördüğünü [Cevâhir-i Mültekata] sâhibi Lebîb Efendi rivayet etmiştir».

Leylâ vü Mecnûn (*) Manzûmesi, Hüseyin Vâiz'in «Ravzatü's-şühedâ»sının [Sultan Üçüncü Murad] devrinde Mısır'da me'murluk yaparken vefat eden Gelibolu'lu şâir Câmi Efendi'nin de bâzı ilâvelerle terceme ettiğini [Riyâzî Efendi] naklediyor ki bu eserin bir nüshası Manisa'da Murâdiye Kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür» genişçe tercemesi olan «Hadîkatü's-süadâ»sı, «Muhâvere-i Rind ü Zâhid [1215 de Üsküdarlı Mustafa Sâlim tarafından terceme olunmuştur]. Fârsca «Sıhhat ü Maraz» risaleleri, İlm-i Kelâmdan «Matlâu'l-İ'tikad»'dan ibarettir. Mevlânâ Câmi'nin Farsca «Hadîs-i Erbaîn Şerhi» ni de terceme ettiği «Keşfü'z-Zunûn»da yazılıdır. Vefatı «Göçdü Fuzûlî» terkibinin gösterdiği 929 da, kabri Kerbelâ'da İmam Hüseyin (R.A.)'ın meşhedindedir.

Eserlerinden «Matlâu'l-İ'tikad» ile Hadîs-i Erbaîn Şerhi» basılmamıştır.

Bu aşiret, bu gün; Irak'ın en güzel, en şirin bir Türk kasabası olan «Kefri» civarında köylü hâlinde yaşıyor. Bağdad şehrinin iç mahallelerinden bir kısmı bile Türk olduğu için Fuzûlî'nin Bağdad şehrine mensup olması garip görünmez. Ancak Fuzûlî'ye «Bağdad'lı» denilmesi, büyük şehirlerin civarındaki ahâlinin her zaman o şehre nisbet edilmesi âdetinden ileri gelmiş kanâatındayız.

Fuzûlî'nin Bayat aşiretinden olduğu Irak Türkleri arasında yaygındır. Bu itibarla Fuzûlî'ye karşı bir hemşehrilik duygusu da onlarda mevcuttur.

Fuzûlî'nin yüksek dehâsı ve Irak Türkleri ile olan hissi yakınlığı onun dîvânını elden ele, mısra'larını dilden dile dolaştırır. İstanbul'da sadece münevverler Fuzûlî'yi tanırlar. Halbuki Irak'da her yanık gönlün ve her mahzun dudagın ilk tattığı aşk meyvası Fuzûlî'nin eseridir. Erbil'in, Kerkük'ün, Salâhiye'nin yaşlı-başlı ağalarının divanhânelerinde; dinî bir merasım hissini veren herkesin hürmet ve sükûnu ortasında onun ilâhî sesi ve nefesi bir kalb gibi çarpar. Fuzûlî Irak Türkleri'nin bedii zevkini canlı olarak devam ettiren ve yükselten bir âmildir.»

(*) Sultan Cem medihcilerinden Edirne'li Şâhidî'nin de [Leylâ vü Mecnûn] manzûmesi vardır.

«Dîvânı»nın matlâ'ından :

قَدْ أَنَارَ الْعَشَقُ الْعُشَّاقَ مِنْهَاجِ الْهُدَى - سَالِكٍ رَأَى حَقِيقَتَ عَشْقِهِ أَيْلُرَ أَقْدَا

Kad enâre'l-aşku li'l-uşşâkı minhâci'l-Hudâ
Sâlik-i râh-ı hakikat aşka eyler iktidâ.

Beyitlerinden :

Olsa istidâd-ı ârif kaabil-i idrâk-i vahiy
Emr-i Hak irsâline her zerredir bir Cebrâil.

*

Eylesen tûtiye ta'lîm edâ-yi kelimât
Sözü insan olur ammâ özü insan olmaz.

*

Dost bî-pervâ felek bî-rahm, devran bî-sükûn
Derd çok, hemderd yok, düşmen kavî, tâlî' zebûn.

Mısra'larından :

Elinden geldiği hayrı dirîğ etme gedâlardan.

*

Bir aceb meydır mahabbet kim içen hoşyâr olur.

*

Kim bilir âlemde anka, eşyanın kandedir.

Câhil kâtiplerden şikâyeti hâvî kıt'ası:

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin
Ki fesâd-ı rakamı sözümüzü şûr eyler
Gâh bir harf sukutiyle ider nâdir'i nâr
Gâh bir nokta kusûriyle gözü kör eyler.

Fuzûlî'nin 959 da Bağdad'a yazılmış [Farsca dîvânı], Manisa'da Murâdiye Kütüphânesinde tarafımdan görülmüştür. Bir nüshası da Hâlis Efendi Kütüphânesinde vardır. Baındaki Tevhîd-i Bârî'si Arapçadır ki matlâ'ı:

بِسْمِكَ اللَّهُمَّ يَا فَتَّاحَ أَبْوَابِ الْمَنَّا - يَا غَنِيَّ الدَّارِ يَا مَنْ فِيهِ بُرْهَانُ الْغِنَا

Bismikellahümme yâ Fettâha ebvâbe'l-münâ.
Yâ Ganiyyezzâtı yâmen fihi Burhâne'l-ginâ.

Türkçe ve Farsca şiir nazmına muktedir «Fazlî» isminde bir oğlu olduğu Bağdad'lı Ahdî'nin «Gülşen-i Şuarâ»sında yazılıdır.

FÜTÜHÎ HÜSEYİN ÇELEBÎ «İSTANBULÎ»

Kaanûnî Sultan Süleyman devri şâirlerinden olup adı geçen pâdişâhın 932 senesi Macaristan seferini «Enîsü'l-guzât» ismiyle nazmetmiştir. [Divançesi] ile beraber olan nüshası Ayasofya Kütüphânesinde vardır. Bunlardan başka «Tuhfetü'l-Mecâlis» ismindeki manzûmesi Yıldız Kütüphânesinde mevcuttur. «Nâz-ü Niyâz» adlı manzûm eseri de tarafımdan görülmüştür.

FİKRÎ «BURSAVÎ»

Şâirlerden derviş tabîatlı bir zât olup Bursa'lıdır. «Fikrî Bireft» terkibinin delâleti olan 992'de Vardar Yenicesi'nde vefat etti.

Beyitlerinden :

Yâredir sanman görünen ârız-ı dildârda
Bir elifdir gûyâ zâhir olur ruhsârda
Ya kamer şakk eyledi engüşt-i Fahr-i Kâinât
Diktiler bitti yâhut bir servdir gülzârda.

FİKRÎ DERVİŞ ÇELEBÎ «MOLLA MÂŞÎ-ZÂDE- İSTANBULÎ»

Fuzûlî'nin çağdaşı olan Osmanlı şâirlerinin seçkinlerinden ve kadılar sınıfından olup İstanbul'da doğmuştur. Babası Amasya kadısı iken vefat eden Mâşî Şemseddin Efendi'dir. «Derviş Çelebi» adıyla tanınmıştır. «Mihr ü Nâhid», «Behram ü Zühre», «Şükûfe-zâr», «Ebkâr-ı Efkâr» isimlerindeki manzûmelerinde kulağa hoş gelen beyitlere tesâdüf olunur. [Sehî Tezkiresi]'nde «Hurşid ü Mihr» isminde bir [mesnevisi] daha olduğu yazılıdır. İilm-i Kelâm mes'eleleri ile alâkalı üçyüz beyitli bir manzûmesi olduğunu da Âşık Çelebi nakletmiştir.

FIRAKÎ ABDURRAHMAN ÇELEBÎ «KÜTAHYAVÎ»

Zeyniye tarikatı şeyhlerinden Kütahya'lı bir zâtın oğludur. Tahsîlini bitirdikten sonra baba mesleğine girerek iç âlemini tasfiye etti. Vaaz ve

irşadından pek çok kimseler istifade etmiştir. 983'de memleketinde vefat etti. 694 târihinde «Ahlâk-ı Muhsinî»'yi terceme etmiştir ki bir nüshası Enderûn-i Hümâyûn'da [Revan Odası] kütüphânesindedir.

Beyitlerinden :

Gülşeninde âlemin bu sırra ermez hiç kes
Dağlar âzâde vü bülbül giriftâr-ı kafes.

*

Deme herbir gubâr olmuş gedâ-yi hâk-i rehdir bû
Fenâ mülkünde çok tozlar koparmış pâdişehdir bû.

Mısra'larından :

Nîdeyim elverdiğin dünya bana şimden-gerû.

Naklettiği malûmatın çoğu İsrâiliyyâtтан ibaret olan «Kırk Suâl» adındaki basılmış eserin mukaddimesindeki ibareye göre bu zâta nisbet ediliyorsa da şüphelidir.

FERİDUN AHMED BEY «PAŞA»

990 = 1582

Eski Osmanlı münşîlerinin en tanınmışlarından olup İstanbul'ludur. Vezîr-i A'zam Sokullu Muhammed Paşa'nın başkâtipliğinden yetişmiştir. Kendisinin ismiyle anılan Osmanlı Târîhi ve Osmanlı Edebiyatı Târîhi noktalarından ehemmiyeti hâiz bulunan ve halkın dilinde «Feridun Bey Münşeâtı» diye meşhûr olan matbû iki büyük cild «Münşeâtü's-Salâtîn» ünvanlı değerli eserin sâhibidir. Bu eserlerinden başka Sokullu Muhammed Paşa adına «Zigetvar» seferinden itibaren iki senelik olayları anlatan «Nüzhetü'l-Ahbâr» isimli târihi ise sekiz bâb üzerine tertiplenmiş «Miftâh-ı Cennet» adlı ahlâkî risalesi vardır. Vefatı «Nişânın kaldı dünyada Feridun» mısra'ının delâlet ettiği 990 târihindedir. Kabri Hazret-i Hâlid Câmi'inin kible tarafındaki mezarlığında kendisine âit türbededir. Zigetvar seferinde bulunduğu zaman gösterdiği celâdet Kaanûnî Hazretlerinin takdîrini mücib olmuştur. Türbe kapısının solunda kendisine tâbî olanlara mahsus mezarlık kapısının üzerinde nakşedilmiş «Âmentü bil-lâhi» yazısı bâzı hattatların sözüne göre hattatların reîsi Şeyh Hamdullah merhûmun olduğu nakledilmişse de torunu Muhammed Dede'nin talebesi olup 1023'de vefat ederek Şeyh merhumun civarına defnedilen Hasan Üsküdârî'nin olduğu Civâr-ı Eyyûb'de Medfûnûnı = «Eyûb civarında gömülü bulunanlar» risalesinde yazılıdır ki târih de müsâiddir. [Miftâh-ı Cennet] risâlesindeki manzûmesi :

Dostlukdan bu gün ey ehl-i vefâ dünyada
Sıdk-u ihlâsla bir hayır duâdır maksûd

Sana her kim ki duâ ide Feridun Ahmed
Eyliye âkıbetin Hazret-i Mevlâ Mahmûd

FERRÛHÎ «AKHÎSARÎ»

Mevlevî şâirlerinden bir zât olup Akhisar'lıdır. Bin küsur târihlerinde İstanbul'da vefat etti. Âşık Çelebi, Ferrûhî'yi Hac ziyaretinden dönüşünü müteâkıb İstanbul'da gördüğünü ve uzun ömür geçirenlerden bir zât olduğunu yazar. Sultan İkinci Bâyezid :

هر آه که پیدا شود از سینه چاکم
ابری شود و گریه کند بر سر خاکم

Her âh ki peydâşod ez sine-i çâkem
Ebrî şod ve Gırye Koned ber ser-i hâkem

beytini inşâd buyurarak nazîre yazmasını emir buyurduklarında Ferrûhî:

هر داغ که رسته شود در دل چاکم
لاله شود و پای زند بر سر خاکم

Her dâğ ki reste şod der dil-i çâkem
Lâle şod ve pâ-y-i zened her ser-i hâkem

beytiyle cevap vermesi üzerine pâdişah'ın iltifâtına mazhar olmuştur. Aşağıdaki kıt'a da âşıkane şiirlerindendir:

Dile birdem gamını etmedik eksik sanemâ
Eğer âdemlik ise ancak olur vâir olasin

Bilesin hâlini herdem ne çekmiş âşık
Göreyim aşka düşüp se nde giriftâr olasin.

FEHİM MUSTAFA ÇELEBİ «KADİM - İSTANBULİ»
1058 = 1648

Değerli şâirlerden olup İstanbul'ludur. «Uncu-zâde» ismiyle meşhûr olmuştur. Mısır Vâlisi Eyyûb Paşa'nın kâtipliğinde bulundu. Dönüşünde Ilgın kasabasında «Vefât-ı Şâir» terkibinin delâleti olan 1058 târihinde dünyadan geçti. Basılmamış divânı vardır ki onsekiz yaşında iken tertip etmiştir.

Beyitlerinden :

Sebeb-i rif'at olur gam yime üftâde isen
Bir binâ tâ ki harâb olmaya ma'mûr olmaz.

*

Sa'ye hurşid-i karîn olmağla nûr olmaz.
Tîredil kesb-i safâ eyleyimez âşıkdan

*

Aşk her kalıb-ı bî-rûha tecellî etmez
Tûde-i Merkad-i Mûsâ Cebel-i Tûr olmaz.

*

Dil-i gürg zîb-i silâh ile şecî olmaz merd
Pençe-i şîr-i musavverde belî zor olmaz.

FAMÎ İSMAİL EFENDİ «AMİDÎ»

1105 = 1693

Âlim şâirlerden bir zât olup Diyâribekir'lidir. 1105 de Üsküdar'da vefât etti. Üç bin beyit üzerine manzûm [Ferâizi] ve [Mürettep divânı] vardır.

Beyitlerinden :

Ne mümkündür dile ol gamzeden bî-vehm ü pâk olmak
Şifâsı olmayan bîmâra sıhhatdır helâk olmak.

FASİH AHMED DEDE «İSTANBULİ»

111 = 1699

Mevlevî şâirlerinin başta gelenlerinden olup İstanbul'ludur. «Dukakin-zâde» ismiyle şöhet kazanmıştır. Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın hazine kâtibi idi. İlâhî aşkın câzibesi ile Mevlânâ mesleğini seçip Galata dergâhında Mevlevî şeyhi Gavsî'ye intisab etti. Vefatı «Göçtü Bâkî mül-
OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

küne Dervîş-i Fasîh-i Mevlevî», [Bu târîh Şâhingirây]'ındır. Söyleyip bir taş a yazdırarak göndermesi ile bundan evvel Nihâdî Muhammed efendi'nin «Cilvegâh ola Fasîh'e gülşen-i Dârü'n-naîm» târîhini hâvî olan taşın yanına teberrüken dikildiği için [Dede Merhum'un mezartaşı ikidir] mısra'ının delâleti olan 1111 târîhinde, kabri Galata Mevlevihânesindedir.

Eserleri üç lisanda yazılmış [dîvânı] ile [Münâzara-i Gül ü Mül], «Münâzara-i Şeb ü rûz», «Hüsrev ü Şîrin», «Mahmûd ü Ayaz», «Behîşt-âbâd», «Tenbâgû-nâme isimlerindeki lâtif risalelerinden ibarettir. Bâzı kıymet bilenler adı geçenin dîvânını yine kendine yazdırırlardı. Bu çalışmasının ücreti ile yaşardı. Kedilere düşküdü. Tasvîr fenninde [resim ve minyatür] yapmada mâhir idi. İbnü'l-Emin Mahmûd Kemal Bey'in Kütüphânesinde adı geçenin ustaca çizdiği bir gemi resmi vardır.

Beyitlerinden :

Hâl-i dili suâle ne hâcet ki dembedem
Söyler zebân-ı hâl ile her bir nigâhımız

*

Berk ü bârından biz el çektik bu fânî gülşenin
Meyve-i maksûd ister olsun ister olmasın.

*

Etmîş kabûl-feyz-i nefes tâ dem-i ezel
Olsa aceb mi nâle ile serfirâzney
Kesbeylemiş harâret şems-i firâk ile
Sûrah şerhalar ten-i lâgar nümâ-yi ney.

*

İki âlem güneşi burc-i saâdette iken
Vâlideynine nice vermeye Mevlâ şerefi
Çeşm-i ibretle ey dil nezaret gavvâs'a
Alıcak dürrünü yabana atar mı sadefi.

FENNÎ MUHAMMED DEDE İSTANBULÎ

1127 = 1715

Sadr-ı âzam Avlonya'lı Ayas Paşa torunlarından olup Mevlevî âriflerinden ve İstanbul'da yetişen değerli şâirlerdendir. Eserlerinden Boğaziçi'nin vasıflarını anlatan «Sevâhil-nâme»si meşhurdur. Ve basılmıştır. 1127 târîhinde vefat ederek Kayalar Mezarlığına defnolundu. [Mürettep dîvânı] varsa da basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Sikender seyr isen de sedd-i nutk et pîş-i Kâmil'de
Felâtuni hakikat-bîne nakl-i mâcera olmaz.

*

Âşık ki vuzû eylemeye eşk-i ter ile
Sâcid olamaz kıble-i maksûda yerile

*

Reşk eylerim ol âşık kim bezm-i belâya
Zinet vere fevvere-i hûn-i ciğer ile

Mısra'larından :

Meşhûr meseldir âşıkı çok nâz usandırır.

*

Âsûdelik murâd ise derviş meşrebol

*

Dünyada derdi gayret-i akran çeken çeker

FEYZÎ EFENDİ «BURSAVÎ»

1185 = 1771

Aşk ve ihlâs erbâbından yaratılış itibariyle şiire kaabiliyetli bir zât olup Bursa vâizlerinden Hasan Efendi'nin oğludur. [Mürettep divânı] Millet kütüphanesinde. 1185 târihinde memleketinde vefat etti. Divânının mat'lâından

Ser-nâme olur matlâ'-ı inşâ-i «Bismillâh»
Olur gencine-i nazma kilid eczâ-yi «Bismillâh»
Kelâmın nâfiz olmaz şâh olup etsen dahî ferman
Çeker küttâb-ı aşk elbet ana tuğrâ-yı «Bismillâh»
Hezar aczile te'lif eylemiştir şerhini Keşşâf
Gören terkîbini cüz'î sanır mânâ-yı «Bismillâh»
Elif'dir gerçi her matlebde maksûd evvel ü âhir
Kelâm-ı cerr için geldi mukaddem «bâ»-yi «Bismillâh»
Sözün âb-ı hayât olsa sezâdır mürde-i aşka
Revandır çeşme-i güftâra cün mecrâ-yı «Bismillâh»
Yazılsa hâme-i himmetle bâlâ-yı makaalâta
Verir serlevha-i mektûba renk imlâ-yı «Bismillâh»
Mutavval bir kitap olsa eğer manzûme ey «Feyzî»
Gerekdir safha-i evvelde bir imzâ-yı «Bismillâh»

FÂİK OSMAN EFENDİ «GÜRCÜ-ZÂDE AMASYALI»

1170 = 1756

Âlim şâirlerden bir zât olup Amasya'lıdır. 1170 târihlerinde memleketinde vefat etti. Burma-minare bitişiğinde yaptırdığı Kütüphâne civarında medfundur. [Mürettep divânı] ile [Hadîs-i Erbaîn Şerhi] vardır.

FİTNAT ZÜBEYDE HANIM «İSTANBULİ»

Aslen İstanbul'lu olup Şeyhu'l-İslâm Ebû İshak-Zâde Es'ad Efendi'nin kızıdır. Meşhûr ve matbû' [divânı] ile adını ebedileştirmiş bir Osmanlı şâiresidir. Vefâtı 1194 târihindedir. Kabri kesin olarak tesbit edilemedi. Kitâbiyat [Bibliyoğrafya] ve hal tercemecri [Biyoğrafya] mütehasısı İsmet Efendi merhûme göre; Hz. Hâlid (R.A.) türbe-i şerîfesi arkasındaki sırtta olduğu nakledilmiştir.

Eyyüb'lü ekserî zatların da sözlü olarak nakillerine göre Feshâne'ye giden caddenin sağındaki hâlen harap bir türbede bulunduğu rivâyet edilmiştir.

Bir ihtimâlê göre de âilesi kabristanı demek olan Çarşamba'daki İsmâil-ağa Câmii mezarlığında medfundur. Fakat yapılan araştırmalarda mezar taşını gösteren bir iz bulunamamıştır. [Abdullah Eyyûbî]'nin Eyyûb Sultan ve civarına âit [Vefeyât mecmûası]nda Şeyhu'l-İslâm Mürteza Efendi bahsinde «Türbe-i Şerife hariminde cânib-i yesardaki duvara muttasıl [içinde sol taraftaki duvar] [bitişiğinde] medfundur. Şuarâdan [şâirlerden] Derviş Efendi zevcesi Fitnat Hanım dahî civarlarında medfundur», ibâresi görülmektedir.

Müslüman kadınları içinde varlığı ile iftihar edilecek bir belâgat nûmûnesidir.

Bir gazeli :

Tezellül ile dökme âb-ı rûyin izzet istersen
Misâl-i gevher-i şehvar kadr ü kıymet istersen
Sakın telh etmevaz'-ı bînemekle kimsenin ayşın
Nevâl-i süfre-i bezm-i cihandan lezzet istersen
Cihâna neşve-i şevk u safâ bahşeyle feyzinle
Mey-i berrak-veş bu bezm-gehde safvet istersen
Cefâ-yı zahm-ı çarha sîne-gür fass-ı igîn-âsâ
Murâd üzre cihanda nâm ü şân ü şöhret istersen
Olur encâm-kâr derd-i ser mey-hârenin «Fitnat»
Mey-i mânî-i rengin ile mest ol işret istersen.

Sözlerindeki kusur pek çok şâirleri gıptaya düşürerek derecede azdır. Yaratılıştaki kusursuzluğa ifâdesinin selâseti ve seçmiş olduğu mazmunlarının inceliği iki şahittir. Fakat fikrinde bir çeşit darlık görülürse de yine umûmiyetle takdîre şâyandır.

Beyitlerinden :

**Tabîat rûşen olmaz olmadıkça dîde-i hak-bîn
Alır mı beyt-i bî-revzen-zıya hurşîd-i enverden**

*

**Tevekkül bâd bânın kıl kûşede fûlk-i ihlâsa
Eser bahr-ı emelde bir muvâfık rûzgâr elbet**

*

**Kalır tâ subh-i mahşer neşve-i şevk-ı mahabbetle
Şarâb-ı aşk-ı Fıtrat nûş iden dilde humâr olmaz**

*

**«Fıtnat»a ârâyiş-i dünyaya itmez itibar
Gevher-i pâk-i maârifle o kim zînetlenir.**

Mısra'larından :

Fasl-ı bahar murg-i hoş-âvâzı söylerdir

*

Olmayınca hasta kadrin bilmez âdem sıhhatın

*

Âferin erbâb-ı aşkın kuvvet-i bâzûsuna

**FEYZÎ-İ ÜSKÜDÂRÎ
«SADREDDİN-ZÂDE FEYZULLAH EFENDÎ»**

1180 = 1766

İlim ve edebiyat adamlarından bir zât olup Üsküdar'lıdır. Tahsilini tamamladıktan sonra Üsküdar Mahkemesi kâtipliği vazîfesi ile meşgul oldu. 1180 küsur târihinde vefat etti. Miskinler'de medfundur. 1180 târihinde «Şâhidî» manzûmenin arûz ve taktîni (*) anlatan mufassal bir eser yazmıştır. Bir de Şâhidî gidişinde bir manzûmesi vardır ki matlâ'ı şudur :

**Tannı Allah vâhid birdir Uludur hem celîl
Hamd övmek hûb sevmek dostu der hem halîl**

(*) Manzûmenin vezin parçalarına göre ayrılarak okunmasına «taktî» denir. «Arûz vezni» bahsinde açıklanmıştır.

Bektâşî tarikatı mensuplarından olduğu manzûmesinin mukaddimesinde

**Zümre-i Bektâşiyandan Moravî Mahmûd-gedâ
Cem idüben dedi nâmın bihasbî'l-iktizâ**

beytinden anlaşılan zâtın da Türkçe ve Rumca bir manzûmesi vardır ki onun da matlâ'ı şudur:

چالاب نامی شو انا بر اینان - پیروفتی بی دی پیستی ایمان
آنکوس ملک خاروس عزرائیل - پاراز یسوجت بیتختی دی سنجان

Çalab nâmı seû ene bir inan
Pîr ü fetâ nebî di pesti îman
Angelos melek haros Azrail
Paraz yesu cennet pi sohti di pescan

FÂZIL HÜSEYİN BEY «SAFDÎ»

1225 = 1810

Ünlü şâirlerden olup Akkâ civarındaki Safd kasabasında doğmuştur. Meşhur Tâhir Ömer torunlarından. Çocukluğunda [Enderûn-i Hümâyûn]'a alınarak orada tahsîl ve terbiye görmüştür. «Defter-i aşk» ünvânıyla «Hubban-nâme», «Zenan-nâme», [Fransızcaya çevrilmiştir] ismindeki eserlerinin pek çoğu gerçi rindâne ve âdeta pervasızca açık - saçık yazılmışsa da mânidâr mukaddimesi edebiyatçılarca beğenilmiştir. [Dîvânı] ile «Defter-i Aşk'ı» matbû'dur.

**Nûr-i pâk-i Nebevî bâis-i îcâd-ı felek
İki şâhid bu söze nev'-i beşer cins-i melek**

matlâ'lı Peygamber Efendimiz'e âit na'tı meşhûrdur. Rodos'da sürgün iken körlük ârız olarak bilâhara İstanbul'a gelmiştir. Vefâtı: «Göçdü Fâzıl Bey gece, ahhâbı nâlân eyledi» mısra'ının delâlet ettiği 1225 târihinde, kabri Hz. Hâlid civarında Kızıl-Mescid mezarlığındadır. Şehid Sultan Üçüncü Selim'e söylediği mersiyesi ciğerleri dağlayıcıdır. Meyhâne-ciye takdim ettiği borç senedi gaayyet hoştur.

Beyitlerinden :

**Ne sâhib-i himmete minnet et, ne bî-himmetden et şekvâ
Gönül mâlûmun olsun hayr ü şer Allah'dandır hep.**

**Haris olur kişi pek men' olunduğu fi'le
Revâç-ı bâdeye fart-ı yasağdır bâis.**

Mısra'larından :

Bilinir kadr-i abâ mevsim-i bâran olsun

«Defter-i Aşk» mukaddimesinden :

Bism-i ebrû-yi siyâh-ı cânân	Kıssa-i aşka gerektir ünvan
Ba'dehû hamde sezâdır biçün	Eyleyen hüsn ile aşkı makrûn
Çün cemâl oldu sıfat-ı zâtı	Hüsne verdi bu acib hâlâtı
Kudret-i câzibe-i Rahmânî	Şu'le-i muhrika-i Rabbânî
Nedir ol câzibede ol te'sir	Çeşm ü ebrûde nedir ol teshîr
Sıfât-ı Hazret-i Mevlâdır hüsn	Aks-i mir'ât-ı mücellâdır hüsn
Katredir zâhir olan deryâdan	Zerredir şu'le-i bihemtâdan.

Kardeşi Kâmil Bey de orta seviyede bir şâirdir.

FEHİM SÜLEYMAN EFENDİ «HOCA - İSTANBULÎ»

Değerli şâirlerden olup İstanbul'ludur. Hilâtet merkezinde pek çok zât kendisinden Farsca okumuştur. Bâzı devlet memurluklarında bulunarak «Nâle kılsun ins ü cinn gitdi Süleyman Fehîm» mısraının delâleti olan 1262 târihinde İstanbul'da vefat etti. Kabri tesbit edilemedi. Galata Mevlevihânesine defnedildiği rivâyeti nazar-ı itibâre alınarak adı geçen dergâhta araştırılmışsa da bulunamamıştır. «Tezkire-i Devlet-şâhi», «Tezkire-i Ali Şîr» ve «Tezkire-i Sam-Mirza»dan bâzı ilâvelerle «Sefinetü's-suarâ» ismiyle terceme ettiği gibi «Sâib-i İsfahânî»nin bâzı seçilmiş gazellerini şerh etmiştir. «Seîne» ile «müretteb divânçesi» matbû'dur. Şiîrleri hakîmânedir.

Beyit'lerinden :

**Rûhdur kalb-i insâna «Fehîmâ» irfan
Heykel-i bihünerân addolunur seng-i mezar**

*

**Şehd-i râhat kesb ider tedbîr-i menzil eyleyen
Aldı erbâb-ı hikem bu hikmeti zenbûrdan**

*

**Kesr-i hâtır eyleyen nakş-i mücâzâtı görür
Sûret-i bed aks ider âyine-i meksûrdan**

Hacc-i ekberse garaz sûret-perestîden geçip
Zâhidâ gel tâif ol bir kerre de dil-kâ'besin

*

Bize arz-ı cemâl etmez mi Belkîs-i emel âhir
«Fehîma» hâtem-i dâğ-ı mahabbetle süleymânız

*

«Fehîmâ» şâirân-i «bu'l-heves»de kalmamış insaf
Kanâat eylemez mazmûna dîvânı çalar çarpar

Mısra'larından :

Olmasın hemrâz-ı yâ Rab kimsenin ehl-i nifak

*

Tâ kıyâmet fasl olunmaz şûriş-i dâvâ-yi aşk

EFEHMÎ BEY «SÜLEYMAN PAŞA-ZÂDE İBRAHİM FEHMÎ BEY»

İşkodra'ya bağlı Beklin kazâsı eşraf ve hânedarından Mevlevî tarîkatına sevgi besliyen bir zât olup torunu Sâlim Bey tarafından söylenilen :

«Nokta-i eşkimle Sâlim târihi fevtin dedim

Oldu Fehmî Bey bekaada bûlbûl-i bâğ-ı Naîm»

târih-i menkutunun (*) delâlet ettiği 1270'de memleketinde vefat etti. Orta dereceli şâirlerden «Ehl-i Beyt»e bağlı yüksek ahlâklı bir zât idi. Dîvânı 1287'de torunu Sâlim Bey tarafından toplanmış ve basılmıştır.

Bir gazeli :

Nâdim olur cihanda şurûr-ü fesâd iden

Menkûbdur o hâleti her îtiyâd iden

Yokdur hulûs ü sîdk gibi mûcib-i necât

Mîhrâb-ı sîdka râhat ider istinâd iden

İsyandan muhâfaza a'zâ-yı akl ider

Hiç var mı pâdişeh gibi hıfz-ı bilâd iden

Lecc ü sitiz ider mi ya baht ü çarh ile

Şartınca hikmet-i kadere itimad eden

Ben görmedim ki başkasına bir ziyân ede

Kendi işin bozar yine hep bir inâd eden

(*) «Târih-i menkut» Ebcad hesâbı münâsebetiyle açıklanmıştır.

Kalb-i beşer çû arş-ı ilâhî'dir ey gönül
Mesrûr olur mu kesr-i kulûb-i ibâd eden
Dil-beste-i mahabbet-i Âl-i Abâ» olur
«Fehmî» iki cihanda selâmet murâd iden

FATİN DÂVÛD EFENDİ «DIRAMALI»

1283 = 1866

Orta dereceli şâirlerden ve tezkire yazarlarındandır. Dırama âyanından Hacı Hâlid Bey'in oğludur. İlk tahsilini ikmâlden sonra Mısır'a gidip amcasının yanında öğrenimini tamamladı. İstanbul'a gelerek Dîvân-ı Hümâyûn kalemine girdi ve «Fatîn» mahlâsına nâil oldu. Bilâhare Ticârethâne-i Âmire'de mukabelecî oldu. 1283 târihinde vefat etti. Gök-su deresine nâzır kabristanda medfundur.

Eserleri :

«Tezkire-i Sâlim»e zeyl olmak üzere 1135 den 1270 küsur târihine kadar «Hâtimetü'l-Eş'ar» ismindeki matbû [tezkiresi]yle [müretteb dîvânı]ndan ibarettir. [Tezkiresi]ne mükâfat olarak rütbe-i râbia - [dördüncü derece rütbe] ile taltif olunmuştu.

Beyitlerinden :

Bir karar üzre değildir dâima eshâb-ı feyz
Neşve kim sahbâda geh mevcûd ü geh nâbûd olur

FUAD MUHAMMED PAŞA «KEÇECİ-ZÂDE»

1285 = 1868

Şark lisanları ve edebiyatı ile Garp kültürüne vâkıf, edib bir Osmanlı siyaset adamı olup ilim sâhibi şâirlerden hâl tercemesi yukarıda geçen Keçeci-zâde İzzet Molla merhûmun oğludur. Nüktedanlık ve hâzır-cevablık gibi vasıfları ile de meşhûr idi. Yazılarındaki en büyük mehâreti muhâtabının, «yazıda kendisine hitab edilen zâtın», isterse rütbesi küçük olsun, davranışlarına ve temâyüllerine muvâfık lisan kullanışıdır. Seraskerlik, Hâriciye Nezâreti gibi pek çok mühim devlet hizmetlerinde ve iki def'a Sadr-ı âzamlık makamında bulunarak hizmet görmüştür. 1285 târihinde hava değiştirme maksadiyle bulunduğu Fransa'nın Nis şehrinde vefat ederek cenazesi İstanbul'a getirildi. Sultan Ahmed civarındaki türbesine defn edildi. Cevdet Paşa merhum ile müştereken yazdıkları «Kavâid-i Osmâniyye» lisânımızın esâsına hizmet eden faydalı eserlerdendir.

Eş'âr-ı kadîmelerinden :

**Zehr-i merdüm-keşden ümmîd-i şifâ etmek abes
Olma mümkün mi «Fuad'a!» sana hiç ağıyâr yâr**

Bir gazelinden :

**Çâha düşse dahî câhe çıkarır Yûsuf-veş
Rif'ate var mı tenezzül gibi bir doğru sebîl**

Mısra'larından :

Cihanda çok yaşayandan bilir ziyâde gezen

*

Cilâ-yi terbiyedir âdeme cilâ-yi vatan

FÂİK SÂLİH BEY «MANASTIRÎ»

1317 = 1899

Meşhûr şâirlerden fazîletli bir zâtdır. Sinop mutasarrıflığından sonra emekli olarak İstanbul'da ikaamet edip 1317 senesinde vefat etti. Rumeli-Hisarı kabristanında medfûndur. [Müretteb Dîvânı] ile «Elfiye-i Seniyye» yâni Bin Hadîs-i Şerîf Şerhi, Türkçe ve Farsça rubâileri toplayan «Peymâne» ve Arûz-i Türkî» edebî eserleri cümlesindendir. «Arûz-i Türkî» matbûdur. «Elfiye-i Seniyye fi'l-âdâbi'l-Ahmediyye» ismiyle 1300 târihinde yazdığı «Bin Hadîs-i Şerîf Şerhi»r'ı açıklayan eseri Peygamber Efendimiz (S.A.V.)'in:

لَا تَحْدُثُوا امْتِيًا مِنْ أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ بِحَمْلِهِ عَقُولَهُمْ

«Ümmetime akıllarının almayacağı sözleri söylemeyin» emrine uyarak ahlâkın iyiliği, edebin güzelliği, zulmün kötülüğü ve adâletin kudsiyeti, hikmet, siyaset, ülü'l-emre — emir sâhiblerine — itâat, ana - babaya gereken hurmet, ilme râğbet, mârifet ve fazîlet sâhiblerine riâyet ve mahabbet, müslümanlar arasındaki kardeşlik râbâtasına bağlı kalmak, karşılıklı yardımlaşma, birbirimizle iyi geçinme mevzûlarında seçilmiş hadîs-i şerîf tercemelerini ihtivâ eder.

Şiirlerinin bir kısmı «Harâbat»'da yer almıştır.

Beyitlerinden :

**Değildir câ-yi âram olmağa mülk-i sivâ kaabil
Hudâ âşıklara kevn ü mekânı tenk göstermiş**

*

**Kerbelâ-yı aşka im'ân ile eylersen nazar
Sû besû seyrâbe-i hûn-i şehîdandır benüz.**

Mezar taşına yazılması için nazm ettiği rubâî:

**Ben mu'terif-i cürm ü kusûrum yâ Rabb
Âlûde-i çirkâb-ı şürûrum yâ Rabb
Bâb-ı kerem-i afvına düşdüm şimdi
Bir mültecî-i ism-i gafûrum yâ Rabb.**

Âşıkaane ve hakîmâne na'tlarından :

**Bu çâr-tâk-ı âlem zindan-ı pür belâdır
Her ferd-i âferide bir derde mühtelâdır
Bir kârhânedir kim kevn ü fesâd-ı nâsût
Her ân ü her zamanda sad-şâ'beze nümâdır
Tesrîr-i kabz-ı bastı te'sîr-i huzn ü velhmi
Ahlâm ü ibtilâdır edgaas ü hulyâdır
Hân-ı emelde olma ser germ-i câm-ı ikhâl
Zîra emel elemdir ikbâl lâ bekaadır.**

Hâlidiye şeyhlêrinin büyüklerinden Feyzullah Efendi'ye müntesib idi. Adı geçenin Midilli'de sürgün bulunduğu sırada yazdığı manzûm bir mektubun aşağıdaki beyitleri pek hoştur:

**Kime derdim hikâyet eyliyeyim Kime kimden şikâyet eyliyeyim
Derd-i dilden hikâyetim sanadır Yine senden şikâyetim sanadır**

«Peymâne» matlâ'ından :

Ey câm-ı rahik-ı iştîyâkı	Raksa getiren bu nüh revâkı
Bûy-i mey-i aşkın oldu saarî	Mest eyledi akl ü ıstıbârı
Humhâne-i hikmetinde her ân	Eshâb-ı ukul denk ü hayran
Keyfiyet-i câm-ı kibriyâyı	Gaşy etti dimâğ-ı mâsivâyı
Zerrât-ı surâdik-ı avâlim	Aşkın ile oldu mest-i dâim
Şevkinle bilâ sükûn ü âram	Devr etmede bi nihâye ecrâm.

FITNAT HANIM «HAZİNE-DÂR-ZÂDE»

Ordu'nun Aybastı kazâsından ve Canikli Hazînedar-zâde Süleyman Paşa sülâlesindendir. Uzun müddet Trabzon Vâililiğinde bulunmuş olan

Hazînedâr-zâde Osman Paşa'nın kethudâsı Ahmed Paşa'nın kızı olup Trabzon'da doğmuştur. İlk tahsîlini Trabzon'da yapmış, İstanbul'da tamamlamıştır. Hat «yazı» san'atında da ihtisası vardır. [Mürettep Divânı] varsa da basılmamıştır. 1327 târihinde vefat ederek Edirne-kapısı hâricine defn olundu.

Bir muhammesinden :

Gamzeler kim tab'-ı mey'den gâh hûn-âlûd olur
Lâhzada bin âşık-ı âşifte-dil nâbûd olur
Nazra-i çeşmin dahî ihsandan ma'dûd olur
Her nigâhın âfet-i cân-ı (dil) yine hoşnûd olur
Ne belâya düşmüş ol âvâre Allah aşkına.

Beyitlerinden :

Kim bilir derd ehlinin hâlin yine ehli bilir
Kıl terahhum dide-i giryâna Allah aşkına.

FERİDE HANIM «BAHAR-ZÂDE KERİMESİ - KASTAMONULU»

1253 = 1837

1321 = 1903

Kastamonu âlimlerinden ve şâirlerinden olup 1295'de vefat eden «Bahar-zâde» ismiyle meşhûr (*) Râşid Muhammed Efendi'nin kızıdır. Doğum târihi 1253, doğum yeri Kastamonu'dur. Yedi yaşında iken Kur'ân-ı Kerim'i hıfz ile meşgul olup babasından Arabca ve Farsca tahsîl gördükden başka hat «sülûs ve nesih» yazılarını da meşk etmiştir. İcâzet aldıktan sonra sekiz - on adet Kur'ân-ı Kerim ve bir o kadar da «Muhammedîye» yazmıştır. On altı yaşında iken aslen Kastamonu'lu olup izinli olarak adı geçen şehre gelen Meclis-i Zabtiye âzasından Ali Râîf Efendi ile 1269 senesi evlenerek İstanbul'a gelmiş, zevcinin rahatsızlığından dolayı hava tebdili için 1273 de Kastamonu'ya dönmüştür. Müteâkıben zevcinin vefat etmesiyle bir daha evlenmiyerek zamanını okumaya ve ilmî tedkikata hasr etmiştir.

(*) [«Tezkire-i Fatîm» — Hâtîmetü'l-Eş'ar] mathû', sayfa 330 ile bu esere atfen «Meşâhirü'n-Nisâ» cild 2, sayfa 135 de «Hamâmî» denilmesi bu zâtın Kastamonu'da ayrıca kendilerinin yaptırdığı mescidin yakınında medfun bulunan emirlerden [beylerden] Firenksah Cemâleddin Aksarâyî evlâdından olup adı geçen Kastamonu'da inşâ ettirdiği câmi ve hamamının 638 târihli Arabca ibâreli vakfiyesi mûcibince mütevellisi olmasına istinad etmiş olsa gerektir.

1288'de ikinci def'a olarak İstanbul'a gelmiş ,iki sene kadar burada kaldıktan sonra memleketine dönmüş, 1321 senesi Cemâziye'l-evvelinin 10'unda 68 yaşında vefat etmiştir. Kabri Kastamonu'nun Ağa İmâreti denilen Yâkub Ağa Câmii avlusunda baba ve anasının yanındadır. Mezar taşına nakş olunmuş şiir, Kastamonu âlimlerinden Sofu-zâde Tevfik Efendi'nin olup târih kısmı aşağıdadır:

**Getirdim çâr tekbîr eyledim târihini tam «Tevfik»
Feride Hanım'ın olsun makamı cennet-i a'lâ.**

Şiirlerini toplama ve tanzim etme âdeti olmadığından oğlu Cemâl Efendi ve torunu Râif Bey tarafından evrâkı arasında bulunanlardan mâ-adâ pek çok şiiri zâyî' olmuş.

Şa'bâniye tarikatına intisâbı olup son derece mütevâzi' ve hâtır-şinas imiş. Pek az sokağa çıkar, dâvet vukuunda icâbet eder, lâtifeleri ve hâzır-cevablıklarıyla bulunduğu meclisi ziynetlendirir ve neş'elendirirmiş (*).

Beyitlerinden :

**Fikr idüp baht-ı siyâhım katî yandım bu gece
Cevr-i dildâr ile cânımdan usandım bu gece.**

**FERRUH ALİ BEY
«ÇÜRÜKSULU REŞAD PAŞA-ZÂDE - İSTANBULÎ»
1324 = 1906**

Osmanlı edebiyatçıları ve mülkiye mensublarından Çürüksulu Reşad Paşa'nın oğludur. Mekteb-i Mülkiye'de tahsilden sonra Paris'te politika mektebinde tahsîlini ikmâl ederek devlet hizmetine girip, dikkat ve gayretle vâkıfâne bir sûretde makbûl hizmetler görmeğe muvaffak olmuştur. Son me'mûriyeti Bulgaristan Komiserliği idi. Amerika - İspanya muharebesi sırasında elçi sıfatıyla Amerika'da bulunarak pek mühim raporlar göndermişti. 1324 târihinde Sofya'da vefat ederek cenazesi İstanbul'a getirilip Kadıköyü'nde Kuşdili yakınındaki Mahmud Baba türbesi civarında babasının yanına gömüldü.

Edebiyâta, târihe, siyasî ilimlere vâkıf olduğuna eserleri şahiddir. Genç denecek bir yaşta vefat etti. Babası gibi mizâha meyilli pek zekî bir zât idi.

(*) Muallim İsmail Hakkı Bey tarafından yazılmış olan hâl tercemesi Kastamonu'da yayınlanan «Doğu» mecmûasının 1. sayısında neşr edilmiştir.

Matbû' eserleri :

Hikmet-i Ahlâk: (mensûr)

Tâlikat: (Dâi-i tezyîf-i lâ yüflihûn (manzûm)

Devlet: Târihçe-i Osmânî (manzûm)

Hevşeng: Bir Fâcia-i Târihiyye (manzûm)

Kaanûn-i Tabîat: Wolney'den terceme (mensûr)

Şâyân: Bir manzûme-i müstezad

Üssü'l-esas: (manzûm)

Taklîbü'l-elfaz: (mensûr)

Küfran: (mukaffa)

Kerbelâ: Kısım-ı evvel (manzûm)

Teşhîr-i Ebâtıl: Renan'a Reddiye (mensûr)

Basılı olmayan eserleri :

Kerbelâ: Kısım-ı sâni (manzûme)

İbnü'r-Reşad: Kısım-ı evvel ve sâni (manzûm ve mensûr)

Türab: (manzûm)

Safvan: (manzûm)

İlm-i ensab: Terceme (mensûr)

Ziya Paşa: Terceme-i hâl (manzûm)

Rüşvet: Arz-ı hakikat (manzûm)

Taklîb-i Elfâz: Kısım-ı sâni (mensûr)

Kerbelâ manzûmesinden :

Bismillâhi'l-alîm-i mennân

Bismillâhi'l-kerîm-i hannân

Râvi-i hakaayık-ı vukûât

Hâkî-i dekaayık-ı şûûnat

Âsâr-ı muharrirîn-i eslâf

Efkâr-ı muâsırîn-i eslâf

Takrîrde vak'a-i belâyî

Tasvîrde şâh-ı Kerbelâyî

Bir noktada müttehid muhakkık Mevzûu hakikatı muhakkık.

Hikmet-i Ahlâk mukaddimesinden : (*)

Tabîat sözünü duyunca zihne tevârüd idecek şey evvel-emirde ancak bir hakikat-ı mahzdır. İnsan o hakikatı tahöik ide ide, taharrî eyliye eyliye Hakka vâsıl olur.

(*) Mukaddimede geçen Arabca ve Farsca kelimeler ve terkebiler, kitabın sonundaki lûgatçe kısmında gösterilmiştir.

Tabîata «mir'at-ı Ehadiyyet» unvânı âli'l-âlini veren erbâb-ı tedkîk-i müntesibîn Ehadiyyete ne büyük bir hakikat, ne ciddî bir mâhiyet ibraz eylemişlerdir. Tabiatı «dest-i gâhı sermediyyet» yolunda telâkki eden es-hâb-ı tâmik-ı mu.tekîdyn rubûbiyyete ne ulvî bir heyûlâne tâbî' bir esâs-ı garrâ göstermişlerdir. Bir kalb tasavvur olunabilir mi ki etrafını ihâta eden bunca teceddüdat ve tehavvülât-ı muhtelifle ile mütehassis olsun da Allah'ı hissetmesin. Bir vicdan olur mu ki her biri kendisi için bir âmir-i mücbir hükmünde olan bin türlü hâdisat ve eşkâle bir takım sâ-nihat ve ahvâle mahkûm olsun da vücûd-i Vâcibü'l-vücud'a hükmetmesin?!

Bir bedbaht bulunabilir mi ki her nazarda bir bedîaya her kûşede bir hârikaya tesâdüf etsin de Allah'ı yâd eylesin?! Bir şükûfe-i ren-gîni, nevzad bir cenîni seyr ve temâşâ ile meşhûn olup da bir manzara-i behiştîye, bir nazar-ı lâhûtîye ahrârâne tesadüfle esîrâne meftun olup da bir örümceğin geçirdiği zamanı, bir sevdiği azamet ve şânı ve bir me'yûsun hayat nâmına sürüklediği bar-girâne muhâke-me ve muvâzene ile dilhûn olup da neticesinde vücûd-i hâssü'l-hâss-ı sermediyi lüzûm-i kat'îyi Rubûbî'yi teslim etmesin ve tasdik etmemesi değil bir sâhib-i kalbin, hattâ yürekleri cehennem taşından, kafaları ci-nâyet taşından yapılmış olan insan canavarlarının bile elinden gelmez. Tabiat bir dest-i gâh-ı vesîu'l-civandır ki âsâr-ı İlâhiyye masnûât-ı same-dâniyye fez-yı hestîye ancak o mukaddes vâsıta ile çıkarılır. Tabiat bir mîzân-ı hâssadır ki dirhem tâdili zunundur, maddiyyat ve mâneviyyat zevâhir ve bevâtın behemehal o âlet-i azîmü'l-kıymetle tartılır. Tabiat bir kible-nümâ-yı zü'l-vücuhdur ki akl-ı selîme her zerrede manzûr sâ-nia-i ezeliyyeyi her noktada mestûr, seciyye-i sıfatiyyeyi teşhîr ve irâe eyler.

FİKRET TEVFİK BEY

Tevfik Fikret merhum yüksek bir âilenin, memleketimize göre yüksek tahsil görmüş bir evlâdıdır. Üstad Ekrem Recâî-zâde'nin delâletiyle haf-talık «Servet-i Fünûn» gazetesi edebî kısmı başmuharrirliğine geçmiş, ve bu zamandan itibaren de edebiyatımız yeni bir devreye girmiş, nazım dilimiz büyük bir serbestlik, hareket, esneklik ve sadeliğe mazhar olmuş-tur. Hattâ bugün genç edîblerimiz bu devreye [Fikret - Hâlid Ziya dev-resi], derler ki birinin nazımında, diğeri'nin de nesirde o zaman için birer edebiyat kutbu telâkki edildiğine delâlet eder. Hakikatde Tevfik Fikret merhum yüksek bir zevk sâhibi olduğunu edebiyatçılarımızın ekseriye-ti tarafından üstadlığa, reisliğe kabûl edilmesiyle de isbat etmiştir. Kal-

dı ki manzûmeleri, eserleri derecesinde umûmun rağbetine mazhar olmuş başka eserler göstermek imkânı yok gibidir. Matbû' eserleri aşağıdadır:

- 1 — Rebâb-ı Şikeste
- 2 — Halûk'un Defteri
- 3 — Doksan Beşe Doğru
- 4 — Rebâbın Cevabı.
- 5 — Şermin: (Çocuklar için yazılmış, millî ve canlı bir esercikdir.)

Fikret 1333 senesi ebediyete intikal etmiş; her ölüm yıldönümünde memleketin kadir-şinas ilim ve edebiyat adamları tarafından husûsî bir ihtifal yapılarak hâtırası tebçil olunmaktadır. Tevfik Fikret yüksek edebî zevki ile mütenasib bir azîm ve vekar ile de mücehhez idi. Rast gele bir manzûmesi aşağıdadır:

Köyün Mezarlığında

Bütün mezarlığa sinmişti bir tarâvet lâl ;
İşitdim inledi, — ben gözlerimle dinlerken
Sükûn mevkî, âzâde fikir hikmetden; —
İçimde şüpheli bir sesle nâgehan şu suâl:
«Nedir hakikatı, ey sırr-ı ekber-i mescûd,
«Uyandı koskoca bir kâinat hiss ü şuhûd
«Kalıp, ümid be-leb, katre cûy-i ihsânın
«Zelîl, titreşiyorken der-i celâlinde;
Bu seng-zâre yeşil bir sehâbe hâlinde
Yağar yağar mütemadî esîr-i gufrânın?...»
Cevab alır gibi oldum, içimde aynı sadâ
Tekerrür etdi: «Yarın sen de bir avuç toprak
«kesâfetiyle gelirsın bu sâyeğâha, bırak
«Esîr-i feyzini döksün ile'l-ebed Mevlâ!»

«FEVZÎ AHMED EFENDİ»

1337 = 1918

Mekteb-i Sultânî «Galatasaray» me'zunlarından Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Rumca gibi birçok lisana vâkıf çalışan 'bir ilim adamı olup Manisa'lıdır. Çeşitli mekteplerde hocalık, müdürlük yaptı. 1337 târihinde İstanbul'da vefat ederek Merkez-efendi mezarlığına gömüldü. Türkçe, Arapça «Hazîne-i Esmâ-yi Türkiye» ismindeki kıymetli

lûgatı basılmıştır. Bir de her birinin meâlen karşılıkları gösterilmek sûretiyle altı lisan üzerine hazırlanmış mufasssal bir «Durûb-i Emsâl Mecmûası» ve muhtelif mevzularda yazılmış ilmi makaleleri ve lisan çalışmaları vardır.

GÜLŞENÎ-İ SARUHANÎ

Fâtih devrinin ârif şâirlerinden tevekkül ve kanâat sâhibi bir zâttır. Yedi bab üzerine [Mesnevî tarzında bir manzûmesi], [Mevlid-i Nebî manzûmesi] ve [tasavvufî şiirleri] vardır. Mesnevisinden :

Gel vücûdun mülkü elden çıkmadan
Dûr-i eyyâm ol hisârı yıkmadan
Hubb-i dünyayı zamîrinden gider
Tâ ki can mülkünden alâsın haber
Sûret ü mânâ ikisi yâr iken
İki âlemde elinde vâir iken
Nûr ü zulmetden yoğurmuşlar seni
Cânını nûr anla vü zulmet teni
Ten murâdı yemek içmek mülk ü mâl
Can temennâsı cemâl-i Zül-celâl
Lâcerem ednâ yeri ednâ sever
Yâni ten dünya vü can Mevlâ sever
Âriyet tutturmuş on günlük tenia
Besle cânı âriyet nendir senin
Âlemin maksûdu sensin cânı sen
Hayf ola kim olâsın şâkird-i ten
Mecmau'l-bahreyn özündür aç gözüm
Câm-ı cemsin hiçe satma kend'özüm

Bir de «Râz-nâme» isminde ahlâk ve tasavvufa dâir bir manzûmesi vardır. Bir nüshası Millet Kütüphanesinde dir .Matlâ'ından :

Hamd-i pâk ol pâke cân-ı pâkden
K'Âdem etdi kudretiyle hâkden
Âfitâb-ı rûha ol verir zıyâ
Şem'-i akl andan bulur nûr-ü safâ

Hikmetiyle lûtfeder ol can ider
Âfitâb-ı zerrede pinhân ider
Bahr-i feyzinden dü âlem katredir
Mihr ü cûdundan dil ü can zerredir.

Bu manzûmenin 684 târihinde yazıldığı sonundaki beyitlerden anlaşılmaktadır.

GÜVÂHÎ «GEYVELİ»

926 = 1519

Sultan Birinci Selim Han ile Şark seferinde bulunan Sipâhîler zümresinden kudretli bir şâirdir. Sonradan Geyve'de yerleşti. Sultan Selim Hân adına Türk darb-ı mesellerini «Atasözlerini» toplayan «Kenzü'l-Besâyi» isminde bir eser azdığı gibi 1891 beyti ihtivâ eden «Pendnâme-i Güvâhî» ismiyle ahlâk ilmine dâir bir de manzûmesi vardır. Hâtimesindeki beyitlerden:

«Güvâhî» nazımını her kim işitir Eğer tuta saâdetli kişidir
Bu gevherler yaraşır ol kulakda Ki sağır olmaya güftâr-ı hakda

Dokuz yüz yirmi altı da Geyve'de vefat etti. Eserleri basılmamıştır.

Şeker zülâl-i lâ'lin	Lâ'lin zülâl-i şeker
Ar'ar nihâl-i kaddin	Kaddin nihâl-i ar'ar
Olsun Güvâhî şâha	Şâha Güvâhî olsun
Çâker kapında dâim	Dâim kapında çâker

GÜFTÎ ALÎ EFENDİ «EDİRNEVÎ

Değerli şâirlerden ve kadılar sınıfından olup Edirne'lidir. 1088 de vefat etti. [Dîvânı], «Tezkire-i şuarâsı» ile «Eimme-i İsnâ Aşer» Hazretlerinin husûsiyetlerine dâir bir manzûmesi vardır. Eserleri basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Âşkın sûz-i dili dâğ-ı serinden bellidir
Şû'le-i âteş zuhûr-i âhirinden bellidir.

[Manzûm Tezkire-i Şuarâsı] maal'esef hezel [şaka] ve istihfaf tarzındadır. Fakat şâirâne teşbihleri toplayıcı ve güldürücüdür. Çağdaşı bulunduğu şâirlerin hayâtından bahseder. Bir nüshası Ali Emîdî Efendi Kü-

tüphânesinde vardır. [Gam-nâme], [Şâh ve Derviş] isimlerindeki manzûmeleri ile [Rubâîleri]ni ihtivâ eden mecmûa Edirne'de Sultan Selim Kütüphânesindedir.

G A R î K î

Mutasavvıf şâirlerden bir zât olup künyesi Garîkî İbn-i Yûsuf İbn-i Mezîd'dir. [Mürettep dîvânı] ve 1951 târihinde yazdığı «Esrâr-ı Evliyâ» isminde Türkçe bir eseri vardır.

GAZÂLÎ MUHAMMED EFENDÎ

«DELÎ BİRADER - BURSAVÎ»

942 = 1535

Kudretli Osmanlı şâirlerinden olup Bursalı'dır. «Deli Birâder» ismiyle meşhûr olmuştur. Sultan İkinci Bâyezîd'in şehzâdelerinden Sultan Korkud'un yakınlarından. «Dâfiu'l-gumûm ve Râfiu'l-hümûm» ismindeki eserini sözü geçen şehzâde adına yazmıştır. Hazret-i Âdem'in yaradılışından Kanunî Sultan Süleyman devrine kadar Farsça «Mir'atü'l-Kâinat» isminde bir târihi olduğu rivayet edilmiştir. Bursa'da Geyikli Baba dergâhına şeyh olduğu için şiirlerinde «Gazâlî» mahlâsını seçmiştir. Ömrünün sonlarını tekaaüd olarak Mekke-i Mükerreme'de geçirmiştir. «Mâte Birâder-i azîz» terkîbinin delâleti olan 942 târihinde vefat ederek yaptırdığı mescidin avlusuna defnolundu. Beşiktaş civarında da ismiyle anılan bir mescidi vardır.

Şiirlerinden :

Mecnûn ki fenâ deştini seyretti serâser

Gamhâneme geldi dedi hâlin ne birâder

beyti «Deli Birâder» lâkabıyla şöhrat bulmasına sebep oldu. Eserleri basılı değildir.

G U B Â R î

Kaadılar sınıfından ve eski devir şâirlerinden bir zât olup Muğla civarında [Ula] kasabasındandır. [Sehî Tezkiresi]nde yazılı beyitleri buraya kaydedilmiştir.

Zerrece bulmayı ben sende nişan-ı dîhenî

Gonca diltenk olup çâk ider ûş pîrehenî

Gül-rûhun şevkiyle Lâle şehîd oldu meğer

Kâvel ciğer-i sohtenin kana boyandı kefeni

GAAZÎ GİRAY «KIRIMÎ»

1016 = 1607

Kırım Hânları içinde kahramanlık ve şâirliği ile temâyüz edenlerdendir. Bir aralık İranlılar'a esir düştü. Osmanlı ordusuna hizmetleri geçmiştir. Üç lisanda inşâ ve şiire muktedir olup [mürettep divânı] ve Fuzûlî'nin «Beng ü Bâde» manzûmesinde «Gül ü Bülbül» ünvanlı nazîresi, [Hoca Sâdeddîn], [Ganî-zâde Nâdirî], [Hüseyn Kefevî] ile manzûm ve mensûr mektuplaşmaları vardır. Mûsikîye de âşina idi. Ganîmet malları ile sağlam bir kal'a yaptırmıştır. 1016 da Akmesicid'de tâun hastalığından vefat etti. Burada bir câmi yaptırmıştır. Kahramanlığa dâir olup Askeriye bilginleri ile bütün Osmanlı şâirlerinin malûmları olan şu:

Râyete meylederiz kaamet-i dil-cû yerine
Tûğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine
Heves-i tîr-ü keman çıkmadı dilden aslâ
Nâvek-i gamze-i dildûz ile ebrû yerine
Süreriz tîğimizin zevk-u safâsın her dem
Sîm-tenlerle olan lezzet-i pehlû yerine
Gerdiş-i tevsen-i zîbada kutası dilbend
Bağladı gönlümüzü zülflü geysû yerine
Severiz esb-i hünermend-i sabâ refâtârı
Bir perî şekl-i sanem bir gözü âhû yerine
Gönlümüz şâhid-i zîbâ-yi cihâda verdik
Dilber-i mâh-rûh-i yâr-i perî-rû yerine
Seferin sevri çok ümmîd-i vefâ cyle velî
Olduk âşiftesi bir şûh-i cefâ-cû yerine
Olmuşuz cân ile billâh gazâ-yı teşne
Kaanını düşmen-i Dînin içeriz sû yerine.

Gazeli birçok şâir tarafından tanzîr ve tahmis edilmiştir ki şehid saâdetli pederi Rif'at bey de nazîre yapanlar arasındadır. «Kaafî-i Şuarâ»-da Kurmay Albaylardan Bedri Beyin «eski İşkodra Vâli ve Kumandanı Bedri Paşa» tahmisi «beşleme» yazılıdır.

GANÎ-ZÂDE NÂDİRÎ MUHAMMED EFENDÎ »İSTANBULÎ«

1036 = 1626

Abdülganî Efendi'nin oğlu Hoca Sâdeddîn Efendi'nin talebesidir. Âlim şâirlerin en büyüklerinden olup Kazâşker iken «El-cennetü mes-

vâhü» terkîbiyle «Nâdirî gitdi bu devrin hayfâ» mısra'ının delâleti olan 1036 târihinde İstanbul'da vefat etti. Fâtih'de Âbid Çelebi Mescidi avlusunda medfundur. [Mürettep divânı]ndan başka [Beyzâvî Tefsîri] üzerine tamamlanmamış bir hâşiyesi, iki bin beyitli bir «Şeh-nâme» siyle husûsiyle sekiz yüz beyitten ibaret olan «Mi'râciyye»si ve «Risâle-i Kalemiyyesi» vardır. Hat san'atına da vâkıftı. [Şeh-nâme]si Sultan Üçüncü Muhammed'le Sultan Birinci Ahmed zamânını tasvir etmekte olup bir nüshası Yahyâ Efendi Kütüphânesindedir.

Beyitlerinden :

**Derdinle andelib çemen kıldı nâleleı
Senden şikâyet etti gülü eyleyip seyr**

GARBÎ Dervîş Ahmed

Dervîş Ahmed veya [Ahmed El-garbî] mahlâsı ile hece ve arûz vezninde çeşitli konularda eserler yazmış olan bu zâtın Tosya'lı olduğu rivayet edilmiştir. Onikinci yüzyıl'da yaşayanlardan olduğu divânındaki bazı târihî kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1175 Muharreminin 15 inde tâun hastalığından 16 yaşında vefat eden oğlu Abdül-Vehhâb hakkında hece ve aruz vezinlerinde müteaddit ve müessir mersiyeler tanzim etmiştir. O mersiyelerden, zevcesinin oğlundan evvel vefat ettiği, bir kızı ile bir oğlu kaldığı ve âilece çok sıkıntılara düştükleri anlaşılmaktadır. Divânının bir yerinde Tuna'dan bahsetmektedir. Kendisiyle aynı yüzyılda yaşayan Ferhad Ağa-zâde Yaşar bey ile 1166 da vefat eden Hüdâverdi Paşa hakkında târihleri tanzim etmiştir. Yenipazar'da medfundur.

Bâkî ile Nâbî'nin birer gazelini tahmis etmiş olan bu şâirin arûz vezni ile yazdığı şiirler oldukça metîn ve selis'tir.

**Ehl-i Hakkın nazarı herkese kimyâ gibidir
Gönlü kâmil olanın aynla derya gibidir.
Kim ki sa'y ile ârif-i billâh ola
Hak hakikatle olan sûreti mâna gibidir**

**Meşreb-i âli kimin olsa bilâ şek o vücud
Bâğ-ı âlemde heman bir gül-i ra'nâ gibidir
Her ki hizmetle musâhib ola âşık olana
Sıdkla sâdık olan ilimle dâna gibidir.**

**Ehl-i nazm olan erenler arasında «Garbî»
Kuşlar içinde o bülbül-i gûya gibidir.**

GAALİB ES'AD DEDE «ŞEYH GAALİB - İSTANBULİ»

1213 = 1798

Aslen İstanbul'lu olup Osmanlı şâirlerinin başta gelenlerinden ârif bir zattır. «Eser-i Aşk» terkibi doğum târihidir. Pek genç iken İlâhî aşkın sevkı ile Konya'ya giderek Mevlânâ dergâhında çilesini ikmâl etti. Bilâhara İstanbul'a dönüp bir müddet hücrede kaldıktan sonra Galata Mevlevihânesi şeyhliğine geçti. Önceleri mahlâsı «Es'ad» idi, sonradan «Gaalib» mahlâsını kullanmaya başladı. Şâirlik kaabiliyetine sâhip olanların fevkalâde yaratılmışlarından sayılır. Bedîî hisleri itibariyle Fuzûlî'nin «Leylâ ve Mecnûn»una bir bakımdan nazîre olan «Hüsn-ü Aşk» ismindeki manzûmesi dilimizde «Mesnevî» tarzında yazılmış, geçmişlerin şiirlerinin en güzeli sayılır ki «Hitâmü'l-misk» terkibinin gösterdiği târihte 26 yaşında iken yazmıştır. «Süleyman Dedenin [Mevlid'i], Fuzûlî'nin [Leylâ ve Mecnûn], Hâkaanî'nin [Hilye-i Nebeviyyesi], Neğâtî'nin [Hilye-i Enbiyası], Nâyî Osman Dede'nin [Mi'râciyesi], Cevrînin [Hilye-yi Çihâr-yârı], Âzerî'nin [Nakş-ü Hayâlî], Yahyâ Bey'in [Gencîne-i Râzı], Hamdullah Çelebî'nin [Yûsuf ve Zeliha]'sı, Nâbî'nin [Hâyriye]'si de Mesnevî tarzında yazılmış eserlerdendir.»

Gaalib Dede'nin divânında âşıkaane, mutasavvifâne şiirler vardır. Divânı ile «Hüsn ü Aşk»ı bir arada olarak Mısır'da basılmıştır. Ziyâ Paşa bu eser hakkında: «Gelmıştır o şâir-i yegâne, güyâ bu kitap için cihâna» beytini söylemiştir. Bunlardan başka, «Şerh-i cezîre-i Mesnevî», Terce-me-i Tuhfe-i Behiyye», Sohbetü's-Sâfiye» isimlerinde basılmamış eserleri vardır. Vefâtı «Göçdü Gaalib Dede yâ hû deyip ehl-i hâle», «Geçdi Gaalib Dede candan yâ hû», mısra'larının delâlet ettiği 1213 târihindedir.

Kabri Galata Mevlevihânesinde Şârih Hazretleri türbesindedir. İntisâbı Yeni-Kapı Mevlevihânesi şeyhlerinden Ali Nutkî Dede vasıtasıyladır. Devrimizin büyük edipleri tarafından yazılan hâl tercemesi 1328 Hazi-ranında çıkan Hak» gazetesinin haftalık ilâvesinde yayınlanmıştır.

«Hüsn-ü Aşk» manzûmesinin «Mi'râc-ı Nebî» [Peygamber Efendimiz'in mi'râcı]

Faslından :

Cûş eyledi çün muhit-i vahdet
Hem sûrete girdi sırr-ı vahdet:
Tâ ki görünüp harîm-i Aksâ
Ol sâcid olup Hak oldu mescûd
Ervâh-ı rûsûl cemâat oldu
Ey hâme o rütbe olma çâlâk

Mânâya mübeddel oldu sûret
Ma'nâ-yı kadîm buldu sûret
Abdiyyetin oldu sırr-ı peydâ
Dendi bu makaama gayb-ı meşhûd
Allah bilir ne hâlet oldu
Esrâr-ı nübüvvet olmaz idrâk.

Beyitlerinden :

Kadr-i dürr'ü gevher-i âlim bilir
Âdemi amma yine âdem bilir

*

Tecerrüdse murâdın kûy-i cânânda fedâ kıl can
Çıkılmaz câme-i ihramdan sa'yetme kurbansız

*

Mısra'larından :

Çekme gam dest-i gîrdir Allah sana

*

Su uyur düşman uyur, hasta-i hicran uyumaz

*

Veled-i pâk olur bâis-i i'zâz-ı peder

*

Sîne-i Şeytanda cevher-i îman galat.

GAALİB MUSTAFA BEY «LESKOFÇALI»

1284 = 1867

Ateşli bir şâir olup Leskofça'lı İsmail Paşa'nın oğludur. Genç denecek bir yaşta iken 1284 târîhinde vefat ederek Topkapı dışında babasının yanında defnolundu. Devrimizin edîblerinden İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemal Beyefendi tarafından yazılan hâl tercemesini ihtiva eden divan [Âsâr-ı Müfide Kütüphânesi] hey'eti vasıtasıyla basıldı. Şiirdeki mesleki Nâil-i Kadim tarzıdır. Nâmık Kemâl ve Hersekli Ârif Hikmet Beyler gibi edebiyat üstadları kendisini «Üstâd-ı Muhterem» diye saygı gösterirlerdi. Ömrü vefâ edip de Edebiyât-ı Cedidenin [Yeni Edebiyatın] çıktığı ve rağbet gördüğü zamanlara yetişseydi eski tarzda gösterdiği ifade kudretini yeni tarzda da daha güzel ve daha san'atkârâne bir surette beyan edebilirdi. Basılmış olan divânından evvel tertib ettiği «Dîvân-ı Evvel»i gençliğinin başlangıçlarında söylediği şiirlerden müteşekkildir ki merhum pederinin Divân-kâtibi sıfatıyla Van'da bulunduğu sırada yanmıştır. Belâgat kudreti ve kaabiliyetinin meydana getirdiği:

«Kalıp Nef'i-i mû'ciz-gûdan evreng-i suhan mahlûl
Suhan-Sencân-ı Rûm olmuştu her bir asırda tâlib
Edince şimdi dâva tab'ım ol câh-ı muallâyı
Dedi Hükâm-ı dîvân-ı kazâ «el-hükmü li'l-gaalib»

kıt'ası zamanın edebiyatçıları tarafından takdîr edilmiştir.

Gazellerinden :

Ehl-i dil sohbet-i nâ-cins ile şâdân olmaz
Bezm-i cühhal gibi ârife zindan olmaz
Eyle tahsîl-i kemâl itme felekten şevvâ
Müddet-i ömrü gibi âkile devrân olmaz
Sırr-ı takdîr vukuât-ı cihandır nazar et
Çeşm-i ibret gibi hiç âdeme mizan olmaz
Mazhar-ı feyz-i ubûdiyyet olandır insan
Yoksa mânîda kişi şekl ile insan olmaz
İlm ise maksad eğer ârif-i nefis ol «Gaalib»
Kendini bilmeyen âdem gibi nâdân olmaz.

Diğer gazellerinden :

Serteser âyine olsa göremez rûy-i safâ
Saykal-ı vahdetle câna verineyen nûr-i cilâ
Tiz-i ser tiz-i duâsın arşa tâ isâl eder
Kible-i ebrû-yi yâre ol kim eyler ihtidâ
Âlem-i aşk içre bilmez râh ü rehdân ehl-i dil
Âşıka feyz-i Hudâ-yı müsteândır bir rehnümâ
Dâğ-dâğ et sîneni sertîşe-i tevhîd ile
Meş'al-efrûz-i reh-i aşk ol diler isen ihtidâ
Geçmem ey «Gaalib hevâ-yi kâkül-i dildârdan
Serteser bâğ-ı murâdım rûzigâr itse hebâ

Beyitlerinden :

Sırr-ı rûyün fehmeder mi «Gaalibâ!» hergeç nazar
Nokta-i hâl-i siyehde gizlidir mânâ yi aşk

*

Mübtelâ-yi aşk olan elbette cânânın arar
Böyledir kaanûn-i Hak, derd ehli dermânın arar

*

Ehl-i himmet sözü pâmâl olmaz
Küremâ va'dini incâz eyler

*

Tercemân-ı râzıdır nakş-i vücûh-ı âlemin
Hâlini herkes beyân eyler lisân-ı hâl ile

*

Müttehidir ol kadr-i âlemde «Gaalib» [Hüsni ü Aşk]
Ehl-i derdi sorsalar dildâr kendin gösterir.

Mısra'larından :

Mâni-i rızık olanın rızkını Mevlâ kessin

*

Lisâna gelmeyen burhân-ı vicdanı muattaldır

*

Hakikat-i âşinâyân-ı vücûda mâsivâ yoktur

*

Gülîstan-ı cihanda bir giyâh-i nâbecâ yoktur.

GULÂMÎ ABDÜ'L-KAADİR EFENDÎ

1303 = 1885

Mutasavvıf şâirlerden ve hâl tercemesi «Şeyhler Fashı»nda yazılı Şeyh Abdurrahman Tâlibânî halifelerinden Sivas'da medfun Ali Babanın oğludur. Genç denecek bir yaşta iken 1303 târihinde vefat ederek babasının yanına defnedildi. Divânı basılmıştır. Matîâ'ından :

Îlâhî rahmetin bârânını saç

Gönül bâğında ümmîdim gelen aç

Zebân-ı şevkle cân-ı andelîbi

Cihâna vasf ide hüsn-i Habîbi.

GARİBÎ «A'MA YÛSUF GARİBÎ»

Âşık şâirlerden bir zât olup Erbil'dendir. 1210 kûsûr târihlerinde memleketinde vefat etti. [Dîvânı] basılmıştır. Matlâından:

Hamd-i Hudâ ki vâcib olur cânâ ibtidâ

Kıldım edâ-yi hamd ile dîvâna ibtidâ

Hamd ol hâkim-i kaadir ü ferd ü kadîm'e kim

Hamd olundu matlâ'-ı unvâna ibtidâ

HAMDULLAH AHMED ÇELEBÎ «AKŞEMSEDDİN-ZÂDE»

914 = 1508

Ârif şâirlerden bir zât olup Akşemseddin Hazretlerinin en küçük oğludur. Hâl tercemesi «Şeyhler Fashı»nda yazılı İbrahim Tenrûrî'nin halifesidir. Mesnevîleri pek lâtif ve selîstir. Tefsîr ilminden [Mecâlisü't-Tefsîr] isminde bir eseriyle «Mevlid-i Nebî», «Leylâ ve Mecnûn», «Tuhfetü'l-

Uşşak», «Muhammediyye» isimlerinde manzûmeleri olup en meşhûru Mevlânâ Câmî'yi taklîd etmek sûretiyle yazdığı «Yûsuf ü Zeliha»'sıdır. (*) [Kıyâmet ilmine] ve [Kef ilmine] dâir manzûm eserleri vardır. Eserleri basılmamıştır. Ulu pederi gibi tıb ilmine de vukufu ve Mevlânâ Câmî' ile de mektuplaşmaları vardır. Hâl tercemesi ileride yazılı Necâtî ile aynı günde vefat etmiştir. Vefâtı 914'de, kabri Gönük'de babasının yanındadır. Dervîşâne şiiirlerinden:

Dervîş-i sâde dillere de dîbâ abâ yeter
Pehlûllerine nakş eseri bu riyâ yeter

Dervîşe terk-ü meskenet-ü fakr, fahr olur
Dervîşe kande akşam olursa serâ yeter

Dervîşe Kaadî hükmü kazâ-yi Hudâ olur
Dervîşe nefsiyle savaşı etmek gazâ yeter

HACI KEMAL

İlk devir şâirlerinden değerli bir zât olup bâzı karînelere göre Eğridir'li olması muhtemeldir. 268 Osmanlı şâirinin [yirmi dokuzbin dört yüz altmışbir] beytini toplayan kıymetli bir eseri vardır ki bâzılarına yazdığı nazîreleri de içindedir. Osmanlı Edebiyatı târihi için fevka'l-âde mühim bir eserdir. 918 de yazılan yegâne nüshası Umumî Kütüphânededir. Beşiktaş'daki Yahyâ Efendi Kütüphânesinde de 920 târihinde yazılmış «Âdâb-ı Mülûk ve Nesâyih» isminde mensûr bir eseri de vardır.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın bendelerinden Abdullah oğlu Pervâne'nin de 968 târihinde toplanmış büyük boyda Osmanlı şiiirlerinden seçilmiş kıymetli bir mecmûası vardır ki bunun yegâne nüshası Bağdad Köşkü Kütüphânesindedir.

(*) Kırmılı şâir Abdü'l-Mecid ile hicretî nonuncu yüzyıl şâirlerinden Manastır'lı Kaadî Sinan Efendi'nin de birer «Yûsuf ve Zeliha»sı vardır. [Riyâzî Tezkiresi]'nde İbn-i Kemal'in:

«Hamdî'nin [Yûsuf ü Zeliha]'sını evvelce görmüş olaydım nazm-ı [Yûsuf ü Zeliha]dan dem vurmazdım,» dediği yazılıdır. Bu eserden:

Ne için halk olundu ins ile can
Bulmak için hazîne-i pinhan
Mahzeni ol hazinenin candır
Cânını bil ki bulasın cânân
Velî yokluk kilidi varlıktır
Aç kilidi ki ola genc iyan

HİLÂLÎ «TAKYECİ-ZÂDE - İSTANBULÎ»

990 = 1582

Orta dereceli şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. 990 târihlerinde İstanbul'da vefat etti. Muhammed Hemedânî'nin «Seb'iyyat»'ını «Meclis-i ârâ» ismiyle terceme etmiştir. «Sıfatü'l-Âşikiyn» isminde bir manzûmesi de vardır. Bir nüshası Âşir Efendi Kütüphânesindedir.

Beyitlerinden :

Şikest olsa surâhî câm-ı meclis ber-karâr olmaz
Meseldir sâkiyâ baş gitse ayak pâyidâr olmaz.

HÜMAMÎ «İZNİKÎ»

Sultan II. Murad Hân'ın medhiyecilerinden ve ilk devir şâirlerinden olup İznik'lidir. Şeyhî ve Ahmedî ile muâsır [çağdaş] ve ara sıra bunlarla muâraza ve münâzara ederdi. «Hümamî-i Acem»in fırak ve iştiyâka dâir otuz tâne manzûm mektubunu içine alan «Sî-nâme»sini vezîrlerden «Kara Halîl Paşa» nâmına terceme ve yer yer de münâsib gazeller ilâve etmiştir. Kasîde söyleme cihetiyle İran şâirlerinin yegânelerinden olan Selmân-ı Savcî'nin «Kasîde-i musannâsı»na yazdığı nazîresi şâirlerin makbûlûdûr.

Mesnevîlerinden :

Elâ ey serv-i kadd ü lâle-peyker
Mübârek tal'at ü ferhunde ahter
Mahabbet ehlinin rûhu habîbi
Devâsız derde düşmüşler tabîbi
Kelâmı çün nevâ-yı sâz-ı bûlbûl
Selâmı çün nesîm-i sünbûl ü gül
Yedi tamû firâkından ibâret
Sekiz cennet visâlinden kinâyet.

HÜDÂÎ MUSTAFA EFENDÎ «MÜEZZİN - İSTANBULÎ»

991 = 1583

Sultan III. Murad devri şâirlerinden olup İstanbul'ludur. Şiirde olduğu kadar mûsikî san'atı ve [Fenn-i Edvar]da da malûmat ve şöhet sâhibi idi .Seçkin şâirlerdendir.

«Hüdâyî rehberin ola hidâyet-i Yezdan» mısra'nın gösterdiği 991 de vefat etti. Edirnekapısı hâricinde medfundur. Hasekî Câmi-i Şerifi müezzini idi.

Beyitlerinden :

Misâl-i Kâ'be eyâ nûr-i dîde-i uşşak
Gören cemâlini müştak, görmeyen müştak
*

Kıl nazar hâline eşkini revân eyliyenin
Dem gelir afv olunur suçları kan eyliyenin
*

Cemâlini nice yüzden görem diyen diller
Şikeste âyineler gibi pâre pâre gerek

Mısra'larından :

Hudâ kaadirdir eyler senk-i hârdan güher peydâ

HİMMETİ «DENİZLİ»

1001 = 1592

Ârif şâirlerden bir zât olup [Denizli - Lâzkiye]'dendir. Sultan III. Muhammed Manisa'da iken Arpa kâtibi olmuştu. 1001 de vefat etti.

Beyitlerinden :

Hayât-ı câvidânı düşde Yûsuf'dan suâl etdim
Habibim ölmeden ölmek deyince intikal etdim

HEVÂÎ MUSTAFA EFENDİ «BURSAVÎ»

1017 = 1608

Fazîletli şâirlerden ve Fârisî edebiyatı mütehasşslarından olup Bursa'lıdır. «Gülistan ve Bostan»ı şerh iderek gerekli yerlerde «Şem'î ve Sürûrî»yi tenkîd etmiştir. Mürettep divânı ile «Vâmık ü Azrâ», «Yûsuf ü Zeliha» manzûmeleri ve fıkından «Telhis ü Mûaddili's-salât» isminde bir eseri ve «Sadrü's-Şeria»ya bir hâşiyesi vardır. Vefâtı 1017 de, kabri Bursa'da Pınarbaşı makberesindedir.

Beyitlerinden :

Âh kim sîb-i zenehdânını eller okşa:
Benim işgaal-i gamından sanema değmez elem
*

Dâğınla kıldı mecrûh boynuna asdı resen
Derman diler «Hevâî» her demde götürüp el

Torunlarından olan Selânik Müftüsü Muhammed Efendi de ilim ve ma'rifet sâhiblerinden bir zât idi. Tâun hakkında Arabca risalesi vardır.

HÂŞİMÎ MUHAMMED ÇELEBÎ «BURSAVÎ»

1041 = 1613

Meşhur şâirlerden ve Bayrâmî Tarikatı müntesiblerinden gönül ehli bir zât olup Bursa'lıdır. [Mürettep divânı] basılı değildir. Târih söylemekdeki iktidarı cümlece [herkesce] teslim edilmiştir. Hattâ Cevdet Paşa merhum «Belâgat-ı Osmâniye»lerinde: «Sınâat-ı târihde imam olmuştur» buyuruyorlar. Vefâtı «Hâşimî geçdi server-i şuarâ» mısra'ının delâleti olan 1041 olup kabri İstanbul'da sur dışında Emir Buhârî dergâhı karşısındadır. Tâlik yazıda mehâreti vardı.

Beyitlerinden :

**Arz eyleme nâdâna ruhun genc-i nihân ol
Gir gönlüne erbâb-ı Hakmı gevher-i kân ol**

*

**Hakîrin gönlüne girmekde lûtfet eyleme te'hîr
Şikâf sîneden pertev salıp ey mihr-i âlemgir**

Târihlerinden :

**Fenâya verdi cismi Bâkî kaldı ismi âlemde (*)
Can verip oldu revan mülk-i bekaaya rûhu
Yol oldu Üsküdar'a bin otuzda Akdeniz dondu.**

Bir müseddesinden :

**Bî bekaadır gaafil olma dehr-i bî bünyâddan
Pîre-zendir köhne kalmıştır Semûd ü Âd'dan
Kıssa-i İskender'i gör hisse al Şeddâd'dan
Neyledi Kasr-ı Süleyman'ı suâl et bâd'dan
Merhamet umma gönül bu kerdiş-i bî dâddan
Kimse ma'mûr olmamıştır bu harâb-âbaddan**

HÜDÂÎ AHÎ-ZÂDE HÜSEYİN EFENDÎ

ŞEYHU'L-İSLÂM»

1043 = 1633

Âlim şâirlerden olup Kıbrıs'a sürgün edileceği sırada 1043 târihinde Küçükçekmece yakınındaki Filorya'da tevkîf ve şehîd edilerek sâhile ya-

(*) Şâir Bâkî'nin vefat târihi

kın defn olundu. Şiirde kullandığı mahlâsı «Hüdâî»dir.

Beyitlerinden :

Saldım bu evrak-ı dili deryâ-yı aşka ben
Girdâb-ı gamda kaldı gönül nice rûzîgâr

Mısra'larından :

Yâresi uşşâk-ı nâlânın bilinmez kandedir

*

Yerde kalmaz ettiği derd ehlinin feryâdı hiç

HEVÂÎ ABDURRAHMAN EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1122 = 1710

Âlim şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. 1122'de hacc yolunda vefat etti. Mürettep divânı ile «Vâmık ü Azrâ» ve «Yûsuf ü Zeliha» man-zûmeleri vardır.

HÂTİF HASAN EFENDÎ «SARAC-ZÂDE - BURSAVÎ»

1152 = 1739

Âlim şâirlerden bir zât olup Bursa'lıdır. 1152'de vefat etti. «Gülzâr-ı İrfan»'da Tokad Mollası iken, Ayvansarâyî «Vefeyât»'ında Kayseri Kaadîsi iken vefat ettiği yazılıdır. Hâl tercemesi «Tezkire-i Râmiz»de mezkûrdur. Kendi eliyle yazılmış divânı matlâ'ından :

Hezar hamd ü dürûd ol Hudâ-yı zîşâna
Ki verdi nâtuka ü fikri nev'-i insâna
Pes oldu zâhir ü bâtında bu zebân-ı cenân
Hemîşe matlâ'ı pâk-i kazıyye-i iymân

HÜMÂYÎ MUHAMMED EMÎN BEY «İSTANBULÎ»

1310 = 1892

Henüz yirmi - yirmibir yaşlarında iken «Hümâyî âsümân-ı vasla doğru kıldı bak pervâz» mücevher mısra'nın gösterdiği 1301 târîhinde dünyaya vedâ etmiş bir şâir olup İstanbul'ludur. Hz. Hâlid civarında medfundur. Şiiri ve nesre âit eserleri «Nevbahârım» ismiyle neşr olunmuştur ki Muallim Nâcî merhumun takdîrine mazhar olmuştur.

Şiirlerinden :

İrfân-ı beşer bahşış-i sultân-ı kaderdir
İkmâl eden irfânı fakat ilm ü hünerdir

Tahsîl-i hüner vâcibe-i nev'-i beşerdir
Ol vâcibe hem âdeme bir ziynet ü ferdîr

Her kim ki kılar vâcibe-i zimmetin îfâ
Kader ü şer fenn-i âleme karşı ider a'lâ.

*

Vakf-ı didâr-ı cemâl-i yârdır gönlüm gözüm
Müstefiz-i matlâ'ul-envârdır gönlüm gözüm.

**HÂŞİM BEY «ABDÜ'L-KAADİR-ZÂDE HÜSEYİN
HÂŞİM BEY - YENİŞEHRİ»**

1339 = 1920

Muallim Nâcî mektebinin güzide reislerinden, nazım ve nesirde akıcı ve hareketli bir üslûba mâlik her türlü mânâsiyle edîb ve nezîh bir zât olup Rumeli Yenişehir'inde Abdü'l-Kaadir -Ağa torunlarındandır. İlk ve orta tahsîlini memleketinde, yükseğini 1297 târihinde göç ettiği İstanbul'da tamamlamıştır. Arabî ilimleri tanınmış âlimlerden İstanbul'lu Ahmed Efendi'den ikmâl, resim vesâire gibi güzel san'atları da me'zun bulunduğu «Sanâyi-i Nefîse Mektebi» - [Güzel San'atlar Akademisi]nde tahsîl etmiştir. Hakkıyla mütehassıs olduğu yazı san'atını da zamanın üstâdı Sâmî Efendi merhumdan meşk ederek bir kaç kalemden icâzet almağa muvaffak olmuştur. Yıldız Kütüphânesinde mevcûd celî, sülûs, nesih, kûfî, reyhanî, ta'lik, rik'a, dîvânî yazılarından mürekkebi iki mecmûası İslâmî güzel san'atların mühim bir şû'besi olan hat -yazı - san'atındaki vukuf ve mehâretinin âdil şahididir. Tahsîlini ikmâlden sonra Mekteb-i Harbiye ve Jandarma Dâireleri baş-kâtipliklerinde başarılı hizmetler gördü. Hükûmet hizmetinden emekli olarak çekildikten sonra «Medresetü'l-Hattâtîn» hat ilmi târihi muallimliğine tâyîn olunmuştu. 1339 târihinde ufak bir hastalık netîcesinde Anadolu-hisarında vefat ederek Küçüksu mezarlığında üstad Ekrem'in yanına defn olundu. Şiire âit eserlerinin bir kısmı 1305 târihinde neşr ettiği «Şihab» ve 1315 de bastırdığı «Mülhemât» isimlerindeki risalelerde yer almıştır. İlm-i hat târihine dâir yazmakta olduğu eserinin ikmâlî bitmeğe yaklaşmıştı. Mûsikî ilmine olan vukuf ve ihtisâsı da kayda ve zikre şâyândır.

[Tevhîd]'inden :

Ey mübdi-i kâinat birsin
 Nûr-i arazın ü âsümânsın
 Fettâh-u basîrsin âlîsin
 Mennân-ü hasîbsin samedsin
 Kakhâr-ü kavî celîl-ü Cebbâr
 Kayyûm ü hamîd ü adl ü vâcid
 Kuddûs ü hakîmsin Îlâhî
 Settâr ü Halîmsin Îlâhî
 Muhsî-i mukaddim ü muahkir
 Mu'tî vü reşîd ü birr ü nâfi'
 Hâdî vü bedî' nûr ü vâsî'
 Seyret şu fezâyı pür-bedâyi'

Allâm ü kadîr muktedirsin
 Hallâk-ı bedâyi'-i cihansın
 Vehhâb-ü kebîrsin velîsin
 Hannân-ü mücîbsin ehadsin
 Mün'im ü hakem ü cemîl ü gaffâr
 Tevvâb ü mecîd ü Hakk ü mâcid
 Sübbûh-ü kerîmsin Îlâhî
 Rezzâk u azîmsin Îlâhî
 Muğnî vü müheymin ü musavvir
 Muhyî-i muîd ü hayy ü râfi'
 Bâkî-i semî' Rabb ü Câmî'
 Teslîm olunur vücûd-i Sâni'

*

«Mülhemât»'daki Resûl-i Ekrem Efendimiz hakkındaki na'tından :

Ey Hâce-i Hak senâ-yi irfâm
 Ey lem'a-i Hâlikî'l- berâyâ
 Ey vechi vücûd-i kevne bâdî
 Sernâme-i sûre-i belâgat
 Şirâze-i tıyb-i halâyık
 Burhân-ı ulûvv-i kudretullah
 Necm-i ihdu nizâm-ı eflâk
 Mishâh-ı cemîl-i Zü'l-celâlî
 Sultân-ı cihân-ı âdemoiyyet
 Deryâ-yı muhît-i ekmeliyyet
 Eflâk o muhitden kenâre
 Rûz-âyine-i celîn-i pâkî
 Kudsî cenânı ma'şerü'l-feyz
 Ahbâr-ı şûna mübtedâdır
 Her bir sözü nâşir-i a'lâdır
 Ser-i hayl-i celîl-i enbiyâdır
 Ey rûh-i cihan Nebiyy-i eflak

Ey sürûr-i can firûz-i ekvân
 Peygamber-i vâcibü't-tehâyâ
 Lûtfun şeref-i lisân-ı dâdî
 Ser satr-ı sahife-i fesâhat
 Enmûzec-i husn-i halk-ı Hâlık
 Vicdân-ı münîri Kâ'betullah
 Sâhib-i şeref-i serîr-i «Levlâk»
 Ma'şûk-ı celîl-i Zü'l-cemâli
 Şâhinşeh-i âlem-i risâlet
 Nûr-i mütebessim-i sabâhat
 Hurşîd o nûrdan şerâre
 Şeb-hâlet-i zülf-i tâbnâkî
 Rahşende azarî mahşerü'l-feyz
 Mânâ-yı ulûvve münte'hâdır
 Sultân-ı serây-ı «mâ gâvâ»dır
 Sertâc-ı şerîf-i asfiyâdır
 Feres-i kademi sipîhr-i a'zam

Eyler sana karşı rûh-i Cibrîl

وَالْخَيْرُ إِذَا هُوَ yı tertîl

HAY AYİŞE KADIN (*)

998 = 1589

Osmanlıların tanınmış kadın şâirlerinden olup Amasya'lıdır. Sultan İkinci Selim'in hocası Şemsi Çelebi'nin nikâhlısı, Beşiktaş'lı Yahyâ Efendi'nin akrabasından Cemâleddin Yahyâ Efendi'nin teyzesidir.

998'de İstanbul'da vefat etti. Kabri Eyyüb'de Debbag-hâne karşısındadır. Şiirleri pek lâtif olup birçok gazelleri, kasîde ve mesnevîleri olduğu gibi üç bin beyitli «Hurşid ü Cemşid» ünvânı ile ayrıca bir manzûmesi daha vardır. Sultan Üçüncü Murad'ın musâhibelerinden idi.

GAZEL

فَوَضَّ إِلَیَّ اللَّهُ هُوَ الرَّبُّ الْجَلِيلُ - حَيَّ مَهْدَ دَامَ لَهُ الْفَضْلُ جَمِيلُ

Fevaztu ilellahi hüve rabbü'l-celîl

Hayy-i Samed dâme lehül fazlü'l-cemîl

Yok varlığın isbâtı için gayre teklif

El-aklû lehû yeşhedü venna'klû delîl

Adl eylesin ol şeh ki bula Hakka tekarrüb

Eş-şer'u's-şerîfû ve ilellâhi sebîl

Aksa n'ola ârızın âbın görüp ey can

El-cinsü ile'l-cinsi kemâkiyle yemîl

Bu nazm-şeh'e nice nazîre diye Hubbî

Fi'lhuzni maza'l-ömri hiye'l ânü alîl

Devrimizin kıymetli âlimlerinden Hacı Zihnî Efendi merhum «Meşâhiru'n-nisâ» ismindeki eserlerinde bu beytin tamamını ve bilhassa dördüncü beytini takdir buyururlar. Şemsi Çelebi 958'de Hac yolunda vefat etti. «Tabâkat-i Hanefiyye» isminde bir eseri vardır.

H Ü S E Y N İ

Mutasavvıf edîblerden bir zât olup [Lâtîfî Tezkiresi]nde Rumeli'den gösterilen «Hüseynî»nin bu olması muhtemeldir. Bir de Gördes'de yatan

(*) «Gurâb Tûtî'ye Tûtî gurâba meyletmez» mısra'ının sâhibi olan Saraylı Tûtî Kadın da Osmanlı şâirlerinden olup Kanunî Sultan Süleyman Hân'ın tensibiyle Bâkî ile evlenmiştir.

Hüseyinî varsa da târih bakımından sonra yaşadığı anlaşılmaktadır. «Câmi'u'n-nesâyi» ismiyle «Muhammediyye» hacim ve tarzında yazdığı eserinin 1035 târihini taşıyan bir nüshası Selânik'de tarafımdan görülmüştür. Bir nüshası da Yahya Efendi Kütüphânesinde vardır. Matlâ'ı:

İlâhî sensin ol Hallâk ü Mevlâ
Ki zâtındır münezzeh kadrin a'lâ
Kimse yoktur hergiz şerîkin
Bedel mi oliser sana ya meselâ
Ehaddir zât-ı pâkin çok sıfâtın
Erişmez ilmine akl ü dil aslâ
Yalnızsın anadansın mücerred
Atadan gelmedin yok sana neslâ
İki diyen olur mağbûn ü mahrûm
Münezzeh Tanrısın hâşâ ve kellâ.

HAFİZ ABDÜ'L-LÂTİF ALİ EFENDİ «SÜDÇÜ-ZÂDE»

1099 = 1687

Açık şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. Hâ' tercemesi «Şeyhler Faslı»nda yazılı Ümmî Sinan-zâde Hasan Efendi'nin hizmetinde bulunduğu için «Ümmî Sinanân Hâfız» lâkabıyla meşhur olmuştur. Edvâr ilmine de vâkıf idi. Hicaz'a giderken 1099'da Mısır'da vefât etti.

Bir na'tından :

Mey-i aşkınla sermest ü harâbım yâ Resûlellah
Demâdem nâr-ı şevkînla keşâbım yâ Resûlellah
Kerem kıl hâtır-ı mahzûnumu lûtfunla şâdân it
Gamınla tâbe ey pür ıztırâbım yâ Resûlellah
Der-i devlet-maâbından beni redditme sultânım
Garîbim «Hâfız»-ı hasret-meâbım yâ Resûlellah

HIFZI MUHAMMED EFENDİ «SARI»

Âlim şâirlerden bir zât olup Edirne'lidir. Âhî'den sonra Karafriye'de müderris iken vefat etti. [Mürettep divânı] ile [Münşeâtı] ve [Durûb-i Emsâl-i Osmâniyye]yi «Atasözlerini» toplayan manzûmesi vardır. Üçüncü eseri basılmıştır. [Âşık Çelebi Tezkiresi]nde: «Fenn-i belâgat'da Câhız gibi idi», demiştir. Sultan Dördüncü Murad devri edib ve âlim-

lerinden olan **Hafız Efendi**'nin de ahlâk ve âdâb-ı muâşerete dâir Türkçe «A'mâl-i Sâlihât» ismindeki iki cild eseri vardır ki nüshası Umumî Kütüphâne'de vardır. 1300 târîhinde Limni'de vefat eden Vâcid Efendi'nin de manzûm [Durûb-i Emsâl - Ata sözleri] vardır.

HÂMÎ AHMED EFENDÎ «DİYAR-I BEKRÎ»
1160 = 1747

Bâzı zatların divân efendiliği hizmetinde görevlendirilmiş ve 1160 târîhinde memleketinde vefat etmiştir. Rumkapısı hâricinde medfundur. Matbû' [divânı]nın ekseri parçaları mütâlâa ve istifadeye şâyândır. Beyitlerinden :

Pâk-i tıynet gûşe-i gurbetde hâr olsun mu hiç
Gevher âgûş-i sadefden dûr olur kıymetlenir

*

Kemâlin nakısı noksanın kemâli oldığın derpey
Lisân-ı hâl ile kâmillere takrir eder mehtâb

*

Nergis gibi tefekkür idüp asl-ı merci'in
Aç çeşm-i i'tibârını dâim zemîne bak

*

Gevherin pâk ise âsârın çıkar nâmin yürür
Sen heman hânende kıl ârâm-ı mânend-i nigîn

*

İ'timâd etmez isen mehakk-i tecribeye
İşte levh, işte kalem, işte kütüb, işte fuhûl.

Mısra'larından :

Halka lûtf et sühan-serd ile nefret verme

*

Suâle kaanî olur mu gedâ kifâfı kadar

*

Gâh olur gurbet vatan, gâhî vatan gurbetlenir.

HASÎB AHMED EFENDÎ

Şâir kadılardan bir zât olup Bursa'lıdır. 1166'da İstanbul'da vefat etti. Emîr-Buhârî türbesi yakınındaki Mektep sâhasında medfundur. Mü-

rettep dîvânı ve Bursa sularının vasıflarına dâir manzûmesi vardır.
Manzûmesinin mukaddimesinden :

Bârekellah zehî şehr-i güzîn-i vâlâ
Habbezâ belde-i pâkîze-i cennet-âsâ
Var mı bir şehr ki bu beldeye mânend ola
Cümle büldân an'ola olsa müreccah Bursa
Şehr-i Bursa'da olan suları tâdâd ideyim
Vâdi vü nehr ü havîzat ü uyûn-i şettâ
Suların başı pınarbaşı suyudur elhak
Anı tercih eder cümle miyâha hükemâ

HULVÎ ABDULLAH EFENDİ
1159 = 1746

Değerli şâirlerden bir zât olup Akhisar kazâsının Marmara nâhiyesindendir. Tahsîlini tamamladıktan sonra memleketinin müftülüğünde vazife gördü. 1159 târihinde Marmara'da vefat etti. Pazar Câmi-i şerîfi avlusunda medfundur. Manzûm ve mathbû [Kasîde-i Bür'e tercemesi] eserlerinin en meşhûrudur. Mezar taşında nakşedilmiş olup zamanın şâirlerinden [Sâî] tarafından söylenilen târih aşağıdaçır:

Marmara Müftîsi Hulvî pür-efdalü kemâl
Yâni Abdullah Efendi «ahsenullahi ileyh»
Eyledi bâ emr-i Hak dâr-ı bekaaya irtihâl
Mak'ad-i Sıdk-ı melik üzre ola beyne yedeyye
Fevtinin târihini ihlâs ile «Sâî» dedi
Göçtü Abdullah Efendi «Rahmetullahi aleyh»

HAŞMET EFENDİ
1182 = 1768

Kazaskerlerden Abbas Efendi'nin oğlu olup meşhûr bir şâirdir. Koca Râgıb Paşa'nın başlıca bendelerinden olup tabîatı, lâtife ve mizâha meyyal olduğundan bir aralık ileri geri dil uzatmak suçu ile Bursa'ya, bilâhara Rodos'a sürgün edilerek 1182'de burada vefât etti. Dîvânı ile «Senedü's-suarâ» risalesi basılmıştır. Bu eseri şiirin meziyet ve kıymetini şâirlerin değer ve mevkiini anlatır.

Râgıb Paşa'nın emriyle «Süsnâme-i Hümayûn» adındaki mensûr eseri yazmıştır. 1257 târihinde Mısır'da Bulak Matbaasında basılan divânın sonunda Sultan Mustafa nâmına yazılmış «İn'isâbü'l-mülûk» ismindeki mensûr eseri yer almıştır.

Sözü geçen divânın toplayıcısı olan Bursa'lı İmam-zâde Muhammed Saîd Efendi'nin tertip ettiği mukaddimenin tedkikinden bu zâtın «Câmi-ateyn» isminde Arapça terkipleri derleyen lügata âit bir eseri de olduğu [Kasîde-i Bür'e] ve [Münferice]'ye dâir ayrıca şerhleri bulunduğu anlaşılmaktadır. [Esmâ-i Husnâ manzûmesi] ile [Kasîde-i Münferice Tahmîsi] Arapça şiirlerdeki kudretine, gazelleri de Türkçe şiirlerdeki dirâyetine delildir.

Râgıb Paşa ile olan lâîfe ve şakaları meşhurdur.

Beyitlerinden :

**Zâtında görür sûret-i Noksân ü kusûrun
Âyine-i ahvâline herkim nazar eyler**

*

**Fırsat bulunur dâme-i cânân ele girmez
Cânân bulunur gûşe-i imkân ele girmez**

*

**Gördün mü bu âyine-i devranda söyle
Kim verdi murâd üzre hayâlâtına sûret.**

HÂKİM SEYYİD MUHAMMED EFENDİ

Ârif şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. İrfan sâhibi şeyhlerden Sezâî ve İsmâîl Hakkı hazretlerinden feyz almıştır. 1184 de vefat etti. Üsküdar'da Haydarpâşa tarafında Ayrılık Çeşmesi yakınında medfundur.

Eserleri :

[Tevhîd-nâme], [Risâletü'l-mehdiyyeti'l-hakîka], [Kavâidi'l-Fürs], [Şerh-i Kasîde-i Örfî], [Her suhte hâlî ki bekeşmir dâred], [Risâletü'l-mehdiyyeti'l-Hanefiyye], [Şerh-i Rübâî-yi Hazret-i Mevlevî; «Beya ey aşk bi suret çe suret hayi hoş dâri»], [Şerh-i Kasîde-i Kâ'ab ibn-i Zübeyr], [Şerh-i Divân-ı Şevket Buhârî], [Şerh-i Kasîde-i Dimyatîyye], [Nazîre-i Hilye-yi Hâkaani], [Manzûm Şerh-i Esnâ-i Husnâ], [İşârât] dır ki hepsi de basılmamıştır. [İzzî Târîhi]'ne yazdığı tamam zeyli «[müellifin el yazısı ile yazma nüshası İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl Bey'in kütüphânesinde bu fakir tarafından görülmüştür]» [Vâsıf Târîhi]'nde mezkûrdur. 1168 târihinde Eyyub'daki Defterdar İskelesi ile Sütlüce arasının donduğuna dâir:

Buz üstünden geçen geldi bana yaz dedi târihin
Deniz altmış sekizde dondu buzdan ben deniz geçdim»
târihi tâ'miyedâr'ını söylemiştir.

Hat san'atını meşhur Hattât Suyolcuzâde'den meşk etmiştir. 1166'-dan 1172 târihine kadar yazdığı [Osmanlı Târihi]nin, bir nüshası Bağdad köşkündedir. Beş bab üzerine müretteb «Acâyibü'l-Ahbâr» Fî Ahbâr-i Seyyidi'l-Ahyâr» isminde müdekkikaane «Siyer-i Nebî'si vardır ki bir nüshası Hâlis Efendi Kütüphânesindedir. «Divân-ı Eş'âr»'ı [Şiirlerine âit divânı] Yıldız Kütüphânesindedir.

Şiirlerinden :

Ney ateşnevâdır bezm-i aşka sâzdır hâme
Nevâ-yi ehl-i derde her nefes demsâzdır hâme

Neyistân-ı tecelliden kesilmiş bir asâdır kim
Yed-i Beyzâ'da şâh-ı gülben-i î'cazdır hâme

Sultan Üçüncü Osman'ın yaptırdığı câmi', imâret ve sebîline yazdığı güzel târihleri vardır.

Türkçe beyitlerinden :

Gel, ey ârâm-ı nûr-i çeşmim derde derinânım
Beden bîmâr ü can bîzâr ü dil gamhârdır sensiz

HAKKI MUHAMMED PAŞA

1226 = 1811

Kâmil Ahmed Paşa'nın oğludur. Mütercim Âsım Efendi'nin muâsırı olup devrine göre sâde olmakla beraber metîn bir ifâdeye sâhip siyasî bir edîbdir ki aşağıda gösterilen mektûbu ifâdesinin sağlamlığına delildir.

«Silivri Nâibi, Şeriat hâini, İ'lâmını gördüm; Kahkaha ile güldüm. Meâli hezeyan, hükmü hilâf-ı Kur'andır. Mühr-i müeyyedemi basarım, seni mahkeme kapusuna asarım.»

Tepedelenli Ali Paşa'ya da gaayet güzel bir mektûbu vardır. Sadâret mektupçuluğu, Serdâr-ı Ekrem'in maiyyeti ile Ordû-yi Hümâyûnda riyâset vekilliği, Edirne Vilâyeti Vâliliği gibi mühim hizmetlerde bulunmuştur. «Vâsıl-ı mansıb-ı Cennet ola Hakkı Paşa» mısra'nın delâleti olan 1226 târihinde İstanköy Adası'nda vefat etti.

HALİM GİRAY (*)

1239 = 1823

Orta dereceli şâirlerden olup matbû divançesinden başka Cengiz Hânânedânı kollarından Kırım Hânları'nın hâl tercemeletine dâir «Gülben-i Hânân» (**) isminde matbû' bir eseri de vardır. Bu eser 1327 târihinde Kırım İlim adamlarından Ârif-zâde A. Hilmi Efendi tarafından bir takım faydalı notların ilâvesi ile ikinci def'a olarak basılmıştır. Vefâtı 1239 da olup, kabri İstanbul'a bağlı Çatalca'da Ferhad Paşa Câmii avlusundadır.

«Çeşm-i alil-i hasret ile pürnem eyledim
El «ıyd-i ekber» eyledi, ben mâtem eyledim»

[Terci'-i Bendi]nin nakarâtıdır.

Beyitlerinden :

Dilber tecâhül etse becâdır rakibden
Olmaz gedâ-yi dehre şeh-i âlem âşinâ

*

Çeşm-i Hak-binde ağyâr ile yâr ikisi bir
Bâğ-ı Tevhidde zîra gül ü hâr ikisi bir

*

Merhem-behbud-i vashnla tabîbim kıl devâ
Mübtelâ-yi derd-i hicrân olduğun bilmez misin

Mısra'larından :

Mudârâ eylemek lâzım imiş ağyâra bilmezdim

*

Allah'ı seversen beni söyletme gamım var

*

Dâd elinden gönlümün feryâd elinden gönlümü

*

Ehl-i Tevhidde yoktur ikilik Allah bir

HAYRET MUHAMMED EFENDİ

1242 = 1826

Değerli şâirlerden olup Dârende'lidir. Eski tarz üzerine yazılmış «Ri-yâzü'l-kütebâ ve Hiyâzü'l-üdebâ» isminde mufassal bir münşeât mec-

(*) Giraylar içinde kılıç ve kalem sâbibi olanlar Gaazi Giray. Menkli Giray'dır.

(*) Cevdet Paşa'nın [Kırım ve Kafkas târihçesi] ismindeki eseri «Gülben-i Hânân»dan derlenerek meydana gelmiştir.

mûası ile, [manzûm Farsça bir lûgat-nâmesi] ve nahiv ilminden İbn-i Melek'in «Elfiye»sine bir şerhi basılmıştır. İstanbul'da tahsîlini bitirdikten sonra Mısır'a giderek 1242 târihlerinde vefat etti.

Beyitlerinden :

**Döndü bir subha-i lü'lüye serişkim hayret
Katre-i hûn arasında bir serâğ-ı yâkut**

**HÂFİZ ABDULLAH EFENDİ
«SEYYİD ABDULLAH İBN-İ SEYYİD HALÎL»**

1158 = 1745

Kaadirî tarîkatı mensuplarından yaratılıştan şiir kaabiliyetine sâhip bir zât olup Ruscuk'ludur. [Şâhidî manzûmesi] tarzında «Tuhfetü'l-Hâfız» isminde Farsça manzûm lûgatı vardır ki 1158 târihinde nazmetmiştir. Bir de [Terci'-i Bendi] ile [Mürettep divânı] olduğunu naklediyor. [Tuhfe]sinin manzûm mukaddimesinden :

Muhibb-i Kaadirî Pîrim	Münîb-i dest-i meşhûrum
Hadîsin behredâriyım	Bu ümmet iftihâriyım
Ki Ruscuk yâdigâriyım	Diyârın hier-i kâriyım

HASAN MUHAMMED BEY

1257 = 1841

Şâir ve yazar bir zât olup Recâizâde Süleyman Hâdî Bey'in oğludur. Tahsîlini tamamladıktan sonra Sadâret Mektupçuluğu Odasına me'mûr oldu. 1257 senesinde Hac ziyâretinden dönüşte İstanbul'da vefat etti. Bir gazelinden :

**Safâ-yi âleme yek bilmeyen bilmez gamm-ı dehri
Belî âsâr-ı neşve olmayan serde humâr olmaz**

**Bulanmaz pâk-tıynet ta'ne-i erbâb-ı sûretten
Bu zâhirdir ki mir'ât-ı mücellâda gubâr olmaz**

**Vücûdun pûtasm kal' it çalış tehzîb-i ahlâka
Eğer zer-i saf ü hâlis olmazsa kâmil ayar olmaz.**

HİLMİ HASAN EFENDİ «KIBRIS MÜFTÜSÜ» (*)

Değerli, şâir bir zât olup Kıbrıs'lıdır. Uzun müddet Lefkoşe'de ilim yayma ile meşgul oldu. Şiirleri Sultan İkinci Mahmûd'un takdirlerine mazhar olduğu için İstanbul'a dâvet olunarak «Reisü's-suarâ - Şâirler reisi» ünvanı ile tebcil buyuruldu. Üç lisanda nazım inşâdına muktedir şâirlerdendir. 1264 târihinde Kıbrıs'da Lefkoşe'de vefat etti.

Beyitlerinden :

**Muhtelif Hazret-i Mansûr hakkında kelâm
Hak cevap olmuş bir ammâ sûret-i dâvâ iki**

*

**Doğru bak ahvâle ey ahvel olup vahdetşinâs
Nûr birdir olsa da misbâh-ı pertevzâ iki**

HÂFİZ MÜŞFİK İSMAİL EFENDİ

1294 = 1877

Edîb ve şâirlerden olup aslen Manastır'da Emîr-zâde adıyla tanınmış âiledendir .Kuşadalı merhûma müntesib idi. Bir müddet Sadâret mektupçuluğu kaleminde ve «Cerîde-i Havâdis» muharrirliğinde bulunmuştu.

«Müşfiknâme »ismiyle matbû bir mecmûası vardır ki bâzı şiirleri ile birkaç mektubunu ihtivâ eder. Merhûm pek değerli bir şâirdir. Lâti-fe ve mizahda usta olduğuna «Sevbiyye» manzûmesi ile Napolyon hakkında söylediği târihî manzûmesi şâhiddir.

**Berk uran nûh kubbe-i imkânda nûr-i aşkdır
Dâiren Mâdâr bu âlem tennûr-i aşktır**

matlâ'lı gazeli ârifçe yazılmıştır. 1294 târihlerinde Medîne-i Münnevver'e'de inzivaya çekilerek Uhud dağında vefat ettiği rivâyet edilmiştir. Bir rivâyete göre bir zaman İstanbul'da âdetâ meczûb vaziyette dolaşarak

(*) 1278 de vefat ederek Eyyûb'e defn olunan Rumeli Kazaskeri Hasan Tahsin Bey de Kıbrıs'dan yetişen şâirlerdendir. Nakşibendi tarikâtı ulularından Abdullah Dehlevî halifelerinden olup Mekke'de vefat eden [Muhammed Can] Nakşibendî'ye müntesibdir.

Beyitlerinden: . .

**Yâr için ez dil ü can terk-i vücûd eyliyenin
Söylenir elsinede şöreti Mansûr gibi.**

nihâyet Hindistan'a gidip 72 seneden beri ad ve sacının kaybolduğu da bildirilmişse de hakikatte nerede, ne sûretle vefat ettiği meçhul kalmıştır. [Fâtih Tezkiresi]nde İstanbul'lu gösterilmesi hatâdır.

Hâfız Müşfik Kırım mes'elesi sırasında «Ceride-i Havâdis»'de bulunmuş ve ekseriya güzel makaleler onun kaleminden çıkmıştır. Bu sebeple haberdar olduğu zekâ ve kaabiliyet sâhiplerini teşvik ve taltif âdeti olan Reşîd Paşa, Hâfız Müşfik Efendi merhûmu da iftara çağırmak, iftardan sonra sohbetine kabûl buyurarak fikir teâtisinde bulunmak ve ertesi günü 250 altın ihsanla birlikte kıymetli bir saat hediye etmek gibi hem kadir ve kıymetine, hem de sevinç ve iftihar duymasına sebep olacak mükâfat ve iltifatlarına mazhar etmiştir.

Hâfız Müşfik'in bu taltif ve hediye üzerine Reşîd Paşa'ya yazdığı teşekkür-nâme eski üslûbda olmakla beraber kalem kudretinin bir misâlidir. O târihde ise merhûm yirmi beş - yirmi altı yaşlarında imiş.

«[Bânî-i muvakkithâne-i imkân, tekaddeset zâtühû an ihâtati'z-zaman ve'l-mekân Hazretleri dakika-şinas-ı ümûr-i Dîn ü Devlet ve girih küşâ-yi mesâlih-ı mülk ü millet olan zât-ı Yûsuf-simat vekâletpenâhilerinin kefe-i mîzan şîngine-i hasene ve ma'nâ nümâ-yı

عدل ساعة خير من عبادة سبعين سنة هـ

olan dest-i kerem-i yübûset âsâf-ânelerini ilâ kıyâmî's-sâat mahfaza-i hâtem-i şehriyârî buyursun.

Bir aceb san'atlı sâat kim bakıldıkça verir

Rûze dârân-ı gama şâm-ı meserretten haber

dakikasınca bir sâat cihan kıymet dil-pesendide san'at ihsan buyurmaları niam-ı celile-i sâireleri mukabilinde sâniye be'sâniye hareket iden zebân-ı mahmedet-i beyân-ı âcizânemi bütün bütün hasr-ı edâ-yı şükrânî etmiş olduğu muhât-ı ilm-ârâ-yı Sadâret-penâhîleri buyuruldukta ol bab-da]». (*)

Ebyâtından :

Önünde şem'-i hidâyet delil olursa sana

Serâir-i reh-i vahdet ıyân olur gidcek.

(*) Bu metnin açıklanmış şekli şöyledir:

Bu fânî âlemi yaratan ve zâtı zaman ve mekâna muhtac olmaktan münezzeh Hak Teâlâ Hazretleri; dîn ve devlet işlerinin inceliğine vâkıf, mülk ve millet işlerinin düğümlerini çözen, «Bir saat adâlet, altmış sene ibâdetden [nâ-

HÂLET İBRAHİM BEY

Meşhûr muharrirlerden olup eski Mâliye Nâzırı Hâlid Efendi'nin küçük oğludur. Tahsîlini yaptıktan sonra «Ruznâme-i Ceride-i Havâdis» baş-muharrirliğinde değerini ispat etmiştir. Haleb mektupçuluğunda bulunduğu zaman «Fihrist-i Vilâyet-i Haleb» adıyla İstatistik mâhiyetinde bir [salnâme] neşretmiştir. Bilâhara bu yolda salnâme yayınlanması diğer vilâyetlere tâmin edilmiştir.

Eserleri: Oniki İmam'ın hayat ve husûsiyetlerine dâir risaleleriyle «Enmûzeç», «Mekteb-i Kitâbet», «Sefînetü'l-inşâ», «Terceme-i Hâl-i Molla Lütî», «Terceme-i Hâl-i Hoca Hüsâmeddin Efendi», «Sırru'l-esrâr», «Seyru'l-akmar» isimlerindeki risaleleri ile «Dolab» adındaki dergisi «Hâletü's-şehab» ünvanlı divânı vesâiredir. «Âl-i Osman» ismiyle yazmaya başladığı târihin ancak birinci cildini tamamlayabilmiştir. 1295 de maârif mektupçusu iken vefat etti. Hazret-i Hâlid civarında medfundur.

Beyitlerinden :

Sahtî-i dil nerm olur mihr-i havâdis-i tâb ile
Meyve-i bâğ-ı cihân hâm olmayınca olmuyor.

*

Nâle-i pür-sûz sanma ıztırâb-ı yâreden
Berk urur nûr-i tecellî sine-i sad-pâreden

Noktasız bir gazelinden :

Dil ola ser-germ-i ratl-i mül ve dâd-ı lâle
Sırr-ı rûhullah'a dâir mahrem-i esrâr olur.

file ibâdet] daha hayırlıdır,» hadis-i şeriflerinin mânâsını yüksek ahlâk terâzisinin kefesinde gösteren Hz. Yûsuf vasıflı, iyilik ve cömertlikleri Asaf gibi olan Sadr-ı âzam'ı, pâdişahımızın mührünün kıyâmete dek mahfazası buyursun.

Bu def'a Karakulak Ağa bendeleriyle âciz kullarına:»

«Bir aceb san'atlı sâat kim bakıldıkça verir
Rûze dârân-ı gam'a (*) şâm-ı meserretten (**) haber»

İnceliğince cihan kıymetinde gönlün beğendiği bir san'atlı sâat ihsan buyurmaları öbür yüksek ihsanları karşılığında saniyeden saniyeye devam eden teşekkür lisânının âcizâne ifadesini, büsbütün şükran borcumu yerine getirmeğe hasretmiş olduğu, ilminin ihâtası dünyayı süsleyen Sadr-ı âzam buyuruldukda ol babda emr ve ferman...

(*) Rûzedârân-ı gam: Gam orucu tutanlar

(**) Şâm-ı meserret: Sevinç akşamı.

HİLMÎ MUSTAFA BEY «ELMAS-TIRAŞ-ZÂDE»
1298 = 1880

Dîvân-ı Hümâyûn kalemi halifelerinden [me'murlarından] Elmas Tıraş Ahmed Bey'in oğlu olup İstanbul'ludur. Tahsîlini devrin mekteplerinden [Dârü'l-Maârif] ve [Mahrec-i Aklâm]'da yaptıktan sonra husûsî çalışmaları ile ilim ve irfanını geliştirdi. 1298'de vefât ederek Kuzguncukda Nakkaş mezarlığına defnolundu. Biri basılmış, diğeri basılmamış iki dîvânı [«Te'yid-i Aşk» yâhut «Zahmetsiz Ölüm»] isminde ve «Bahtiyar yâhut Son körlüğü» isminde manzûm tiyatro eserleri mevcut olduğu gibi mûsikiyê de vukufunun neticesi olarak bir hayli besteleri vardır. Bir «Na't-ı şerîfi»nden :

ای عذاری کل بخارجہ ازلی - قدی نورستہ نہال چمن لم یزلی

Ey uzârî gül-i bihâr-i çihâr-ı ezelî
Kaddî nevreste nihâl-i çemen-i lemyezelî
Sensin ol kân-ı risalet güher-i bî-bedeli
Vuslatındır iki âlemde gönüller emeli
Ola aşkında fedâ ömrümüzün mâhasalî

Âleme rahmet olan kân-ı risâlet sende
Müstemendân-ı ü garîbâna himâyet sende
Merhamet sende, kerem sende inâyet sende
Halkı dîvâne eden hüsn ü melâhat sende
Ola aşkında fedâ ömrümüzün mâhaselî

HİLMÎ EMÎN EFENDİ

Şâirlerden ve kalem sâhiplerinden bir zât olup Trabzon'ludur. Nesri nazmından üstündür. Muhtelif mülkiye [sivil, devlet] hizmetlerinde vazife gördükten sonra İstanbul'a gelerek Bahriye Nâzırlığı mektupçuluğu Kalem Müdürlüğü ile beraber Bahriye Matbaası nâzırlığına tâyin olunmuştur. 1301 târihinde hâl tercemesi yukarıda yazılı meşhûr şâir Aynî Bey'le aynı günde vefât ederek Edirnekapısı dışında «Müftî's-sakaleyn İbn-i Kemâl» civarında dayısı ve hocası Trabzon'lu Pîr Efendi'nin yakınına defnedildi. Şiirlerinde hakîmâne parçalar vardır.

Eserleri :

«Münşeât-ı Külliyyat-i Dîvân-ı Hilmî», Mahkeme-i Ye's ve Emel», «Muhakâme-i İkbâl ve İdbâr», «İstiğfarnâme-i Hilmî», «Manzûm Durûb-i Emsâl», «Yüz Beyitli Kasîde-i Kur'aniyye'dir.

Hemşehrisi Şâir Âgâh Paşa'nın yirmi beş beyitli «parasız» redifli gazelini de Ziya Paşa merhûm'un [Zafer-nâme]'si tarzında şerh etmiştir. Bir gazelinden :

**Mânend-i bûm-i meskeni yîrâneler olur
Her kim ki dest-i gadr ile âşiyân bozar
Mağrûr olup küşâyîş-i ikbâle al maâh
Zîbindeki gülşeni bâd-ı hazân bozar.**

HABİBE HANIM

1308 = 1890

Hersek'li Ali Paşa'nın kızı olup Hersek'de doğmuştur. Tahsîlini İstanbul'da yapmıştır. 1308 de vefat ederek Topkapı dışına defnedildi. Mezar taşı yoktur.

Beyitlerinden :

**«Habîbe» bîdevâ dertden halâs olmakta müşkil
Ümîd etmez esîr-i derd olanlar gayri dermânın**

HASIRCI-ZÂDE «HÂFİZ» MUHAMMED AĞA

1304 = 1886

Ayıntab'ın asil âilelerinden Hasırcı-zâde Hacı Abdullah Ağa'nın oğludur. Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzetmiş ve memleketinin âlimlerinden tahsil görmüştür. 79'da İstanbul'a gelip bir sene kalarak memleketine dönmüştür. İstanbul'da vekiller ve devlet adamları ile sohbet ederek herkesin hürmetini kazanmış, şöhret sâhibi olmuştur. 1304'de vefat etmiştir. Ayıntab'da Karlık Mezarlığında medfundur. Üç lisanda konuşur, yazar ve şiir söylerdi. Şiirde mahlâsı «Hâfız»dır. Babasından mirâs kalan emlâkin geliri ile yaşardı. Memleketinin eşrafından hâtırı sayılır ,nüktedan, hâzır - cevap zarîf esnaf kıyâfetinde ma'rifet ehli bir zât idi.

«Vatan Kasîdesi»nden :

**Âdem iskender-i vakt olsa dahî gurbetde
Cilve eyler yine gönlünde merâyâ-yi vatan**

**Kays-ı dil silsile-i gurbete pâ-bend olamaz
Eline girse eğer dâmen-i sahrâ-yi vatan**

HÜSNÜ HÜSEYİN EFENDİ

1308 = 1890

Genç edebiyatçılardan selâmî-sîret [iyi ahlâk sâhibi], İstanbul'lu şîrin ifâdeli bir şâir idi. 1308 târîhinde tebdil-i havâ maksadıyla bulunduğ u Mısır'da vefat ederek Mevlevî dergâhına defnedildi.

Şiirlerinin bir kısmı «Mecmûa-i Edebiyye» ismiyle basıldı

Beyitlerinden :

Nisbet idecek olsak eğer ehl-i kemâle
Bir kalıb-ı bîcan gibidir zümre-i cühhal

Bir gazelinden :

Mevceler peydâ olur sahrâ-yi dilde nûrdan
Bir tecellî-zârdır tefrîk olunmaz Tûr'dan
Vech-i bâkinin temâşâsında hayretdâr gönül
Ol sebebdan fâriğim sevdâ-yi huld ü hûrdan
Urduğu dem şevk-i vahdetle «Enc'l-hak» nâ'rasın
Nûr-i mutlak müştaildi sûret-i Mansûr'dan
Zann-ı mevhûme vücûd isnâd edip zâhid yine
Zannider bir bahr-i pâyân serâyî dûrdan
Bir hakaaikhânedir âlem ki «Hüsnî» scr-beser
Bin hakikat keşfeder Hak-bîn olan bir nûrdan

HAKKI İBRAHİM BEY

1312 = 1894

Kasîdecilikde İkinci Nef'i sayılmağa lâıyk kudretli bir şâir olup Mora'da Meysûrî muhâfızı İsmail Paşa'nın oğludur. İstanbul'da Evkaf Nâzırlığı kalemlerinde bulunduktan sonra emekliye ayrılmış, Üsküdar'da yerleşerek 1312 senesinde vefat etmiştir. Çamlıca'da Selâmî Ali Efendi yakınında medfûndur. Gözlerine karanlık, aklına hafiflik gelmişti. Dîvânı Bursa Matbaasında basılmıştır. Bu dîvâna Avnî Bey merhûmun yazdığı manzûm takrîz meşhûr ve mânâlıdır.

Bir naat kasîdesinden :

Merhabâ ey hitta-i vahyin şeh-i dâd-âverî
Ey behîn-i mesned-i tarrâz-ı dûde-i Peygamberî

Merhabâ ey şâhid-i ismet-sarây-ı مَاغَوَى

Kim cemâlin kurb-i اَوَاذِنِي ya verdi zîveri

HASAN HÜSNÜ PAŞA:
TÖYRÂNÎ «SEHRA-ZÂDE HOCAOĞLU»

Edîblerden değerli bir zât olup aslen Selânik vilâyeti dâhilindeki Toyran kasabasındansa da babası Mısır me'murlarından bulunduğundan Mısır'da doğmuş, orada yetişmiştir. Çeşitli ilimlerde husûsiyle Arab Edebiyatında tam bir ihtisas sâhibi olduğuna müteaddit eserleri şâhiddir.

İlk olarak Mısır me'murluklarında ve Mısır'da gazete muharrirliğinde bulunmuş, bilâhara İstanbul'da [Cem'iyet-i Rûsûmiye] âzalığına tâ-yîn olunmuştur.

Matbû' eserleri:

«Hulâsa-i Medeniyyet-i İslâmiyye», (*) «Semerâtü'l-hayat». «Divân-ı

(*) Diğer din mensupları ile bilhassa Avrupalılara karşı Şer'i hükümleri ve İslâmın hakikatlarını, maddi ve manevî fayda ve hikmetlerini duyurup ispat etmek için müdâfaa ve açıklama maksadıyla devrimizin âlim ve muharrirleri tarafından yazılmış, mütâlâa ettiğim değerli eserlerin isimleri aşağıdadır:

- 1 — Müdâfaa. Üç cilt — Ahmed Mithat Efendi
- 2 — İstibşar. Ahmed Mithat Efendi
- 3 — Niza'-ı İlm ü Din Ahmed Mithat Efendi
- 4 — Medeniyet-i İslâmiyye. Sâmî Bey
- 5 — Medeniyet-i İslâmiyye. Ali Vehbi Efendi
- 6 — Hulâsatü'l-keîâm fi Muâsıru'l-İslâm. Sâmî Efendi
- 7 — Medresetü'l-Arab. Abdurrahman Fehmî Efendi
- 8 — Nisvân-ı İslâm. Fâtıma Aliyye Hanım
- 9 — Tıbb-ı Nebevî. Hüseyin Remzi Bey
- 10 — İslâmiyet'in Maârifetü taallûku ve Nazar-ı Muâzırinde tebyîni. Atâullah Efendi
- 11 — Redd-i Renan. Atâullah Efendi
- 12 — Teşhir-i Ebâtıl. Ali Ferruh Bey
- 13 — İbtâl-i Mezheb-i Dehriyyin. Seyyid Cemâleddin Efgaani. (Arapça)
- 14 — Makaaletü'l-urefâ fi mesâil-i'l-hükemâ. Şirvânî Ahmed Hamdi Efendi.
- 15 — Mukaddime-i Kâinat. Ahmed Mithat Efendi
- 16 — Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye. Ahmed Mithat Efendi.
- 17 — Şemsü'l-Hakikat. Hoca İshak Efendi.

Eş'ar», «Levâhiku'l-haşrat», «Şathatü'l-kalem», «Masâbihu'l-fikri fi's-seyri ve'n-nazar», «Şemsü'l-maşrık», «Nûrü'l-uyûn», «İrşâd-ı İncil», «İsmetü'l-cemâat», «Hüccetü'l-kiram fi ilmi'l-kelâm», «Yevmü'd-dehr-i fi ahvâl-i Mısır», «En-neşrû'z-zehrâ», «Minhâcü'l-eslâf», «Behcetü'l-kirâm», «Seyfü'l-kaatı», «Felsefetü'l-ahlâk», «İcmâlü'l-kelâmi fi mes'eleti'l-hilâfeti beyne ehli'l-İslâm», «Elhakku Rûhu'l-fazilet», «Huccetü'l-kelâmi fi mahacceti Ehli'l-İslâm», «Delilü Ehl-i imân fi sıhhati'l-Kur'ân», «Avâmilü'l-müstakbeli fi'l-Avrupa», «Hıfzu'l-İşâret», «Şerhu'l-mebâdi el-Hüseyniyyin fi usûl-i hikmeti'd-dîniyye», «Cevâhirü'l-Akaaid», «Risâle-i Tevhid», «Nehcü'l-âmî fi Mebâdi'l-İslâm», «Edvârü'l-Mısri ve'l-Mısriyyîn», «Et-Tevfiku'l-hayri», «Ahlâk-ı Hasen», «Lâmiyetü't-Türk»dür. 1315 târihinde İstanbul'da vefat etti. «Gufire lehû» târih-i vefatıdır.

Merhûmun ayağı aksak ve gözleri şaşkı idi. Hazret-i Hâlid civarındaki Şeyh Habîb Efendi dergâhı avlusunda medfundur. Eserlerinin çoğu Mısır'da basılmıştır.

-
- 18 — İzhârü'l-Hak Tercemeleri. Nüzhet ve Ömer Fehmi Efendi.
 - 19 — Ben Neyim. Ahmed Mithat Efendi
 - 20 — Kanûn-i İslâm. Sava Paşa - Fransızca
 - 21 — Beyân-ı Hakikat. Sağır Ahmed Beyzâde Ali Haydar Bey
 - 22 — Terceme-i İ'tikad-ı İslâm. Abdullah Gobliyam - Mahmûd Es'ad Efendiler
 - 23 — Mısırdâ neşredilen El-İslâm Mecmûası. (Arapça)
 - 24 — Bâküretü'l-kelâmi Alâ Hukukî'n-nisâ Fi'l-İslâm. Seyh Hamza Fethullah Mısri. (Arapça)
 - 25 — Risâletü'l-Hamidiyye fi Hakikat-i Diyânet-i İslâmiyye Tercemesi. Manastırlı İsmail Hakkı Efendi
 - 26 — Tercemetü'r-rakki fi'l-İslâm. Ahmed Zeki Bey
 - 27 — İlm-ihâl-i Tıbbî. Hüseyin Remzi Efendi.
 - 28 — Mir'atü's-sıhhati fi Ahkâmî'l-İslâmiyye. Tabib Ahmed Ceyhun Efendi.
 - 29 — Burhân-ı Hakikat. Mustafa Şevket Bey
 - 30 — Hulâsa-i Medeniyyet-i İslâmiyye. Hasan Hüsnü Paşa Toyranı
 - 31 — Meziyyet-i İslâmiyye. Çerkes Şeyhi-zâde Muhammed Tefvik Efendi.
 - 32 — İlim ve İslâm. Baban-zâde Mustafa Zihni Paşa
 - 33 — Şark ve Garb. Zeki Efendi
 - 34 — Müdâfaa. Âbidin Paşa
 - 35 — İtlaku'l-efkâr fi İkdî'l-efkâr. Ethem Pertev Paşa
 - 36 — El-mufasssalü Beyne'l-hakki ve'l-bâtıl tercemesi. Adanalı Ahmed Ef.
 - 37 — İzâhu'l-meram Fi Keşfi'z-zalâm. Hacı Abdi Bey
 - 38 — Tuhfetü'l-erib fi redd-i Ehl-i Salib tercemesi. Zihni ve Said Efendiler
 - 39 — Es'ile-i Hikemiyye. Hoca İshak Efendi

HASAN TEVFİK EFENDİ

1326 = 1908)

İlim adamlarından ve edîblerden olup Batum'a bağlı Desekl köyünde doğmuştur. İstanbul'a gelerek ilim tahsil etti ve Büyük Hâzım Efendi'den icâzet aldı. Hoca Mecîd Efendi'den Farsca okudu. Bahriye Mektupçuluğu kalemine devam edip sırasıyla me'muriyet derecelerini geçmiş ve 99'da Bahriye mektupcusu olmuştur. Meslek ayrılığı dolayısıyla meşhur nâzır Bozca-adalı Hasan Kapdan Paşa'nın Gazab denizinde boğularak 305 de azledilmiştir. Çeşitli zarûret ve mihnete düşmüş, nihayet Musul ve bilâhare İşkodra mektupçuluklarına tâyin olunmuştur. Ayrılıp İstanbul'a dönüşünde tekaüd olmuş, 1326 târihinde vefat etmiştir. Eyyub mezarlığına defnedildi. Sâlih müslümanlardan yüksek ahlâklı mübarek ,hak ve hukuku seven bir zât idi. «Hayâlât-ı dil», «Ravza-i Âl-i Abâ», «Ravza-i Muhâvere» ismindeki edebî ve felsefî eserleri basılmıştır. «Ravzatü'l-İslâm», «Ravzatü'l-münşeât», «Minhâcü'l-aklâm», «Ravza-i Edebiyye», «Mecmûa-i Reşehat» adındaki basılı olmayan eserleri ile «Tuhfetü'l-ekyas fi'z-zanni Binnaş tercemesi», Kerküklü Şeyh Abdurrahman Tâlaban'ın «Kitâbü'l-maârifî fi şerh-i Mesnevî-i şerif» isimli risalesinin ve İmam-ı

-
- 40 — İstilâ-yi İslâm. Fâtıma Aliyye Hanım.
 - 41 — İslâm ve Fünûn. Hâlid Eyyûb Bey
 - 42 — Şeriat-ı İslâmiyye ve Mister Karlayl. Mahmûd Es'ad Efendi
 - 43 — Meâli-i İslâmiyye. Âbidin Paşa
 - 44 — Ziyâu'l-kulûb. Hoca İshak Efendi.
 - 45 — Mir'ât-ı Âlem-i İslâmiyet. Amasya'lı Cemâleddin Bey
 - 46 — Sıhhat ve Hayât-ı İslâm. Hekim-başı-zâde Dr. Muhyiddin Bey
 - 47 — Dîn-i İslâm - Ulûm ve Fünûn, Milâs'lı İsmâil Hakkı Efendi
 - 48 — Din Yolunda. Ayıntab'lı Abdullah Edib Efendi

İslâm Medeniyetine dâir eser yazan yabancı
ilim adamlarından bazıları:

- 1 — Güstav Löbon
- 2 — Maks Müller
- 3 — Hans Baret
- 4 — Fort
- 5 — Şefl
- 6 — Amerikalı Muallim Draper «Bu eseri Ahmed Mithat Efendi gerekli açıklama ve düzeltmeleri yapmak suretiyle terceme etmiş ve basılmıştır.
- 7 — Şarl Mismar
- 8 — Mister Karlayl «Eseri, Mahmûd Es'ad Efendi tarafından Ahmed Mithat Efendi'nin yaptığı gibi terceme edilerek basılmıştır. Bunların her ikisi de istifade edilecek eserlerdendir.

şârânî ve Askalânî'nin «Ahvâlü'l-meâd» risalelerinin tercemeleri ve «mü-
tettep şiir dîvânı» basılmamış olup ailesindedir.

HÂFİZ İSHAK EFENDİ

Değerli yazarlardan ve Nakşibendî tarikatı mensublarından olup Er-
zurumludur. Tahsîlini bitirip bâzı me'murluklarda bulunduktan sonra
İstanbul'a gelerek Altıncı Belediye Dâiresi Başkâtibi ve Müdür muavini
olmuştur. Nesri, nazmından daha kuvvetli, Derviş tabiatlı, sağlam itikad-
lı bir zattır. 1321 târihinde vefat ederek Üsküdar'da Karaca-Ahmed me-
zarlığında âilesine mahsus kabristana defnolundu. Yazı tarzı Sinan Paşa
üslûbunu andırır. Matbû eserleri:

[Mektûbât], [Sânihât], [İntibâh], [Zeyl-i intibâh]'dır.

«İntibah» mukaddimesinden:

«Bu maişethâne-i âlemin bâyinden gedâsına ve muvahhidinden mül-
hidine kadar bir kul var mıdır ki anın cisminde cânında Cenâb-ı Vâcibü'l-
atâyâ'nın hezârân hezar ni'met-i bî-imtinânı olmasun. Bir fakir-i sâbir
sıhhatle aldığı bir nefesi bin cihâne değiştiği halde boyunca müstağrak-i
ihsân olan bir ganî-i âkıl, gınâsının nereden geldiğini düşünmez. Ve mu-
tî-i hakîkiyi her demde bir şükr-i diğerk ile yâd etmez mi?» (*)

**Vücûd cûd-i îlâhî, hayat bahş-i kerîm
Nefes atıyye-i rahmet, kelâm fazl-ı kadîm
Beden binâ-yi Hudâ, ruh nefha-i tekrîm
Kuvâ vedî-ai kudret havass vaz'-ı hakîn
Bu kâr-hânede bilsem neyim, nem var benim.**

HACI HÜSNÜ HÜSEYİN EFENDİ: «ÇİZMECİ-ZÂDE»

Âlim şâirlerden Farsca'ya vâkıf değerli bir zât olup Trabzon'ludur.
Uzun müddet yüksek mektepler Fârisî edebiyâtı muallimliğinde güzel
hizmetleriyle değerini göstermiştir. 1327 târihinde İstanbul'da vefat ede-

(*) Metnin açıklanış şekli şöyledir:

Bu yaşadığımız dünyada zengininden fakirine, dindarından dinsizine kadar
bir kul var mıdır ki onun vücûdunda ve cânında Cenâb-ı Hakkın binlerce min-
netsiz [başa kakmadan verdiği] ni'meti olmasın. Sabırlı bir fakir sıhhatle al-
dığı bir nefesi bin cihâne değiştiği halde boyunca ihsâna gark olan akıllı bir
zengin servetinin nereden geldiğini düşünmez ve ni'metin hakikî sâhibini, esas
vericisini her demde başka bir şükürle yâd etmez mi?

rek Eyyûb'da Mesnevi-hân Hoca Hüsam Efendi merhûmun medfun bulunduğu Hâtûniye dergâhına defnolundu .

Kur'ân-ı Kerîm'in faziletleri hakkında bir manzûmesi ve basılmamış dîvançesi vardır.

HASAN FEHMÎ PAŞA

1328 = 1910

Osmanlı Vezîrlerinden ve Hukuk İlmi mütehassıslarından hatîb ve nâmuslu bir zât olup Batum'ludur. Birkaç vilâyet vâililikleri ile bâzı nâzırlıklarda bulunarak değerli hizmetler gördü.

1326 târîhinde İstanbul'da vefat ederek Ağa yokuşunda ailesine mahsus mezarlığa defnolundu. «Telhîs-i Hukuk-i Düvel» isimindeki matbû eseri meşhûr ve istifadeyi mûcibdir.

HAYRET EFENDÎ «HOCA MUHAMMED BAHAEDDİN HAYRET EFENDÎ

1331 = 1912

Üç İslâm dili edebiyâtının derinliklerine vâkıf, lâübâlî meşrebli, yaratılışdan kudretli bir şâir olup Adana'lıdır. Tahsîlini bitirdikten sonra İstanbul'da Maârif Nezâretinde vazife görmüş, bâzı yüksek mekteplerde edebiyat dersi okutmuştur.

1331 târîhinde vefat ederek Merkezefendi mezarlığına defnolundu. Üç lisanda nazmettiği şiirlerinin çoğu basılı değildir. Eserlerinden: «Sûk-i Ukkaz» ve «Şehrâyin» isimlerinde edebî risaleleri «Feridetülleâl» adında nâhivden Arapça bir manzûmeye ve «Mir'âtü'l-Haremeyn» ile «Mün-yetü'r-râgib»a belîğ olarak yazdığı takrîzleri basılmıştır.

«Mesnevî»sinin mukaddimesinden :

Bir nûkte-tırâz-ı şâir olsam
Olsam ne demek atba-i çâlâk
Parlarsa dahî güher gül olmaz
Gûş eyle semâyi ey füsûnsâz
Hâmen kuralı lâlâma bünyâd
Bekler sühanin suhan-perestan

Endişe-yi resme kaadir olsam
Şâirliği etmedik mi idrâk
Ârif bu kadar tecâhül olmaz
Tahsîn idiyor, kelâmın i'câz
Âbâd oluyor fesâhat-âbâd
Hükümünde imiş belâgatistan

«Sûk-i Ukkaz» mukaddimesindeki manzûmesinden :

Yâ Rab kerem it niam senindir **Redditme bu müttehem senindir**
Abdîn nesi var elinde Allah **Hattâ şu yazan kalem senindir.**

Manzûm ve mensûr bir hayli eserleriyle :

Kevn bir mecmûadır evrâkıdır leyl ü nehâr
Bir sahîfe nilgündür bir sahîfe zernigâr.

matlâ'lı «Mecmûa-i kevn» isminde yaklaşık olarak yüzelli beyitli bir manzûmesi vardır.

HİLMİ BEY «ŞEBBENDER-ZÂDE AHMED HİLMİ BEY»

Birçok emsâli gibi Hürriyet'in ilânı ile sürgün bulunduğu Fizan'dan İstanbul'a gelmiş ve «İttihâd-ı İslâm» ünvanıyla bir gazete çıkarmaya başlamış, bu suretle kendisini bir siyasî müslüman muharriri olarak tanıtmış; üslûbundaki sâdelik ve basitlik, açıklık ve şenlik, fikir ve muhâkemesindeki isabet ve kuvvet, doğruluk ve tâzelik kısa bir zaman içinde okuyucularını artırmış, kendisine mahsus mümtaz bir mevki kazandırmıştır. Evvelâ «İkdam», ikinci olarak «Tasvîr-i Efkâr»ın siyasî ve felsefi makalelerinin kendisinin kaleminden çıkması bu yüzdendir. Şebbender-zâde, kalemindeki tatlılık derecesinde konuşma ve nutuklarında da bir te'sir ve câzibeye sâhip olduğundan, ara-sıra konferanslar vermeye başlamış ve sevenlerini gittikçe artırmıştır. Yalnız başına çıkarmaya başladığı haftalık «Hikmet» gazetesi ile şahsî fikirlerini gereği gibi terceme ve telkin etmiş ve gerçekten bütün İslâm âleminde haklı bir şöhret kazanmıştır. Adı geçenin Batı felsefesi ile İslâm tasavvufundaki vukuf ve ihtisası hemen hemen görülmemiş bir derecededir. Bıraktığı eserlerinden matbû' olanları bunu isbâta kâfidir. Ne yazık ki kendisini lüzumundan fazla siyasî cereyanlara kaptırması, genç denecek bir yaşta vefatı, istenilen ve beklenen hizmetlerini yapmasına mâni olmuştur. 332 Hicrî târihinde vefat etmiş ve Fâtih Câmi-i Şerifi avlusuna defnolunmuştur.

Eserleri :

Târîh-i İslâm	Sunûsiler
Âmâk-ı Hayâl	Öksüz Turgut
Akvâm-i Cihan	Bir Fedâkârın Ölümü
Beşeriyetin Fahr-i Ebedîsi	Vay Kız Bekçiyi, Seviyor
İlm-i Ahvâl-i Ruh (tamamlanmamış- tır)	Yeni Akaaid Yeni Mantık (tamamlanmamıştır)
Tasavvuf-u İslâmî (eksik)	İblis-i Behmen (eksik)
Aşk-ı Bâlâ (tamam)	Tortu (tamam)

Kekyâil İbni Âsur (eksik)	İki Gavs-i Emân (tamam)
Maddiyyun mesleki dalâleti	İlm-i Tevhid
Rehber-i Siyaset	İslâm ve Dîn-i İstikbâl (eksik)
Şeyh Bedreddin (eksik)	Yûnus Emre (eksik)
Âlem-i İslâm ve Kadın Mes'elesi	Allah'ı inkâr mümkün mü ?
Târih-i İslâmî ve Osmanî	Tahrîri Konferans
Müslümanlar Dinleyiniz	Bektaşiler
Farmasonlar (eksik)	Murad Orta
Gazal-i Bedeviye	Üç Feylesof
Yaşasın Bâd-ı Sabâ	Yer, gök, insan
Melezkâde Ailesi	Türk Rûhu Nasıl Yayılıyor
Tabakat	(tamam)
Divançesi (tamam)	Türk Armağanı
İttihâd-ı İslâm (tamam)	

HAMDÎ BEY: «NÂZİMÜ'L-HİKEM AHMED HAMDÎ BEY»

1335 = 1916

Üç dilin edebiyâtına vâkıf, yaradılıştan kaabiliyetli bir şâir olup İstanbulludur. Tahsilini tamamladıktan sonra hükûmet işlerinde çalıştı. Son me'muriyeti olan Meclis-i Kebîr-i Maârif âzâlığından emekliye ayrılmış iken 1335 târihinde vefat etti. Kısıklı'da Selâmî Dergâhı avlusuna defn edildi. Bir aralık Aksaray'da kurduğu «Medrese-i Ebediyye» isimindeki mektebin müdürlük ve ders nâzırlığı vazifelerini yaparak memleket maârifine hizmet etti. «Nâzımü'l-hikem» vasfı merhum Muallim Nâcî Efendi tarafından verilmiştir. Divânı basılı değilse de bâzı şiirleri ayrı ayrı basılmıştır. Her konuda şiir söylemeğe muktedir olduğu gibi Şeyh Osman Şemsî Efendi ve Hersek'li Ârif Hikmet Bey tarzında da tasavvufî ve felsefî sözlerin nazmına muktediri.

Muallim Nâcî'nin «Nâzımü'l-hikem» vasfını vermesine dâir inşâd ettiği kıt'a:

«Hamdî! Midâd-ı hikmet ile kill-i mâhirin
Zînetlenir sahâif-i i'cazı dem-bedem
İtmektedir zaman seni bir şâir-i hakîm
Unvânın olsa hikmeti var «Nâzımü'l-hikem»

Bir gazeli :

Sanmayın takdire karşı arz-ı tedbîr eylerim
Ârifim ben inkıyâd-ı hükm-i takdîr eylerim

Dest-i yârî-i kemâlâtiyle feyz-i akdesin
Kâ'betullah-ı dil-i vîrânı tâ'mîr eylerim
Ben Melâmî sîretim meczûb-i şevk-ı vahdetim
Zühd-i hışk erbâbın evzâımla dîlgîr eylerim
Eylesem darb-ı âsâ-yı cezbe vâdî-i dile
Ayn-i i'câz-ı «Kelîmullah»'ı tefcîr eylerim
Mushaf-ı rûyin kılıp her lâhza derpîş-i nazar
Beyyinât-ı hüsn-i yârı hüsn-i tefsîr eylerim
Bir kitâbullah-ı nâtıkdır vücûdu âdemin
Hak bilip ol nüsha-yı kübrâyı tevkîr eylerim
Mîhr-i pertev-bâr-ı aşkım istesem «Hamdî» bu gün
Lem'a-i feyzimle çâr-ı aktârı tenvîr eylerim.

Manzûm bir nutku:

Ey muhterem refiklerim! Hazz ü şevk ile
Tahsîl-i fenn ü dânişe ikdâm-ı tâm idin
«Hayru'l-enîs» bence kitâb-ı nefisdir
Ol yâr-ı mihribâna aman ihtirâm idin
Yokdur cihanda farkı avâmın hevâmdan
Mümkünse terk-i ülfet-i sınıf-ı avâm idin
Hep şehsuvâr arsa-i hüsn-i beyan olup
Tab'-ı semend-i hâmeyî enküşte râm idin
İbkaa-yı zikr-i hayriden olmaz fenâ-pezîr
Neyl-i hayât-ı sermed için kesb-i nâm idin
İhrâz-ı şöhrat eylemenin bin tarîkı var
Amma tarîk-ı ma'rifeti iltizâm edin
Elden kitap düşmesin asla, şu hâl ile
Her şâm-ı subha münkalib ü subhu şâm idin
Kesb-i kemâle mâni' olur ekl ü şûrb ü hâb
Taki'l-i ekl ü şûrb ile kasr-ı menâm idin
Sermâye-yi husûl-i emel sa'y-i tâmdır
İbzâl-i nakd-ü vakt ile ihrâz-ı kâm idin
Âkıl ider mi beyhûdegûlukla iftihâr?
Ebhâs-ı ilm ü hikmete hasr-ı kelâm idin
Mektep değil mi matlâ'-ı envâr-ı ma'rifet?
Söz dinleyip, şu mektebe her gün devâm idin
Çıktıkda sıdk ile vatana hizmet eyleyip
Ahvâl-i mülkü behrever-i intizâm idin

Ahkâm-ı Şer'-ü Dîne kılup hüsn-i ımtisâl
Celb-i rızâyî sâye-i Rabbi'l-enâm idin
Hemşîreler! Nasîhatımı siz de dinleyin
İfâ-yî muktezâsına sa'y-i müdâm idin
Bu mekteb-i edebden idüp iktisâb-ı feyz
Akrân içinde kesb-i ulüvv-i makam idin
Bir gün gelir ki hâkime-i beyt olursunuz
Ol gün için bu gün çalışın, ihtimâm idin
Siz mehnivâl-i ravza-i ilm ü edebsiniz
Estikçe bâd-ı feyz-i îlâhî hırâm idin
Olsun duâ-i pâdişâh-ı cihan âhir-i kelâm
İfâ için şu resmi umûmen kıyâm idin.

HUDÂYÎ SALÎH DEDE

885 = 1480

Hâl tercemesi yukarıda geçen Şâhidî Hazretlerinin babasıdır. «Hâlet-i Mevt» terkîbinin gösterdiği 885 târihinde Muğla'da vefat etti. Şiirdeki ârifâne kaabiliyetinin mahsûlü olan aşağıdaki beyit Mevlevîler arasında meşhurdur.

Beyitlerinden :

Ey dil istersen eğer kâmil ola noksânın
Sikkesi altına gir Hazret-i Mevlânâ'nın

Aşağıdaki kıt'ada âşikaane tabiatlarının mahsûlüdür:

Aşka bağlandı gönül benden çekip el neyleyim
Bende çün râzı olur bendenden âzâd olmasın
Sormazam esrâr-ı aşkın müşkilinden zâhîde
Çünkü şâkird olmamış bu fende üstad olmasın

HALİLÎ «ÂMİDÎ»

890 = 1485

Şâir ve mutasavvîf bir zât olup Diyâr-ı bekir «Âmid»lidir.

Ezelî âlemle ebedî cihan ortasında şu ayrılık yerine düşmesinden bahsettiği için «Firkat-nâme» ismini verdiği manzûmesi şâirler arasında meşhûrdur. İrfan sâhibi şeyhlerden olan bu zat 890 târihlerinde yer-

leştigi İznik'de vefat etti. [Mürettep divânı] basılmamıştır. Manzûm eserlerinin bir kısmı Hacı Kemal isimli bir zâtın 918 târîhinde tamamladığı «Câmiu'n-nazâir»de mezkûrdur .Mufasssal hâl tercemesi «Tezkire-i Şuarâ-i Âmid»de yazılıdır.

[Firkat-nâme] dikkatle tedkîk edildiği takdirde böyle bâzı tezkire yazarlarının bahsettiği gibi mecâzî aşk yolunda yazılmadığı ortaya çıkar. Sultan Üçüncü Murâd devri edîb kaadılardan Manastır'lı Kaadî Hasan İbn-i Ali'nin de mensûr ve matbû [Firkat-nâme]si vardır ki «K» harfinde bahsedilmiştir.

Beyitlerinden :

Âşık-ı Hak-bîn sürer didâr-ı zevkin dâima
Zâhid-i hod-bîn oturmuş gussa-i ferdâ çeker

*

Bir âşiyân-ı vahdetin murg-i hümayun bâlîsın
Sen âfitâbı kıl taleb meyleyleme zerrâtına

Mısra'larından :

Ârif-i nefis olmayınca kimse bulmaz Hakk'a yol

*

Can nedir ki ânı kurban itmeyim cânâna ben

HAYÂLÎ MUHAMMED BEY

964 = 1556

Meşhur şâirlerden olup Vardar Yenicesi'ndendir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın mukarrebelerinden [yakınlarından] idi.

Sûzi dilde, «Hayâlî» gözde kaldı
«Hayâlî» oldu hayf «el-hükmü lillâh»

mısra'larının delâleti olan 964 târîhinde Edirne'de vefat etti. Kirişhâne civarında Ahmed Paşa Hanına yakın bir yerde yaptırdığı çeşmenin yanında medfundur.

[Mürettep divânı] ile [Leylâ ve Mecnûn] manzûmesi vardır. Şiirlerinde mutasavvîfâne ve hakîmâne beyitler mevcuttur (*)

(*) Oğlu Ömer Bey de şâir ve ilim sâhiplerinden bir zât olup 1022 târîhinde Edirne'de vefat ederek Kabaktepe mezarlığına gömülmüştür. Bir hayli şiiri ve Ayasofya Câmiî'ne dâir târihçesi olduğu «Enisü'l-müsâmirin»de zikredilmiştir.

Beyitlerinden :

Aşk bir şem'-i İlâhîdir benim pervânesi
Şevk bir zincîrdir gönlüm ânın pervânesi

*

Şeş cihetten semme vechullah nûrun görmeyip
Rû'yet-i dünya için zâhid riyâzetler çeker

Mısra'larından :

Hayli müşkildir kişi terk eylemek mu'tâdını

*

Muhammed ünsünün mâhiyyetin Veys-i Karan'dan sor

*

Bir şey mi var cihanda mahlûk-ı Hak değil

Bursa'da Murâdiye Çarşısındaki dergâhta medfun Bahri Dede'nin söylediği şu:

Cihan-ârâ cihan içindedir ârâyı bilmezler

Şu mâhiler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler

beytini tamamlayarak yaptığı gazeli de mânâlı ve muhtevâlî gazellerindendir ki metni aşağıdadır (*)

G A Z E L

Cihan-ârâ cihan içindedir ârâyı bilmezler

Şu mâhiler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler

Harâbât ehline mahşer azâbın anma ey zâhid

Ki bunlar ibn-i vakt oldu gam-ı ferdâyı bilmezler

Şafak-gû kan içinde dâğını seyreyler âşıklar

Güneşten zerrc görmezler felekde âyı bilmezler

Hamîde kadlerine rişte-i eşki takup bunlar

Atarlar tîr-i maksûdu nedendir yâyı bilmezler

«Hayâlî» fakr şâlına çekenler cism-i uryânı

Anınla fahr iderler atlas ü dibâyı bilmezler

HIZRÎ BEY

Osmanlı şâirlerinin eskilerinden olup Köprülü kütüphânesinde «Âb-ı Hayat» ismiyle «Muhammediye» kadar 989 târîhinde nazm edilmiş bir

(*) Bu ârifâne gazel ,birçok şâir tarafından tanzir ve tahmis edilmiştir. Tahmislerin en meşhûru hâl tercemesi ileride yazılı İzzet Ali Paşa'nındır. Onun bir parçası paşanın hâl tercemesinde zikredilmiştir.

manzûmesi vardır ki mevâiz ve ahlâk'dan bahseder. [Divânı] da olduğu rivâyet edilmiştir.

HALÎLÎ «SARI HALÎL»

Tatlı dilli şâirlerden rindce davranışlara sâhip bir zât olup Bursa'lıdır. Bekâr olarak ömür geçirmiştir. Bursa'da muhâsebeci Ahmed Çelebi'nin yanında çalışanlardan biriyle halvet ettiğine dâir hasedcilerin çıkardığı dedikodu üzerine «Halîlî» hacîl duruma düşerek yürüye yürüye Hicaz'a gitmiş, Kâ'be komşuluğu ile Mekke-i Mükerrreme'de kalmıştır. [Leylî vü Mecnûn] adındaki manzûme şâirane eserlerindendir.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin naklettiği gibi [Lâmîî]'nin «Pertevî İbrahim» isimli oğluna aşk ve alâkası bulunduğu, rivayet edildiğine göre Kanunî Sultan Süleyman devrinde yaşadığı anlaşılmaktadır.

Şiirlerinden :

Âşka dil-rubâ mı eksik olur
Ehl-i derde belâ mı eksik olur
Ben ölürsem belâ ile ey dil
Yâre bir mübtelâ mı eksik olur
Gülşen-i hüsnüne o gonca lebin
Bülbül-i hoş-nevâ mı eksik olur
Nola yâr olmaz ise ol yüzü gül
Bana bir mehlika mı eksik olur
Ne sorarsan «Halîlî» ağladığım
Yâr ile mâcerâ mı eksik olur

[Keşfü'z-zünûn]'da mezkûr olan «Hamse»nin bu zâtın olması kuvvetle muhtemeldir.

881'de vefat eden Edirne'li Şâhidî'nin de [Leylî vü Mecnûn] manzûmesi vardır.

HÂTEMÎ İBRAHİM BEY

1004 = 1595

Sipâhîler sınıfından ve tanınmış şâirlerden olup [Riyâzî Tezkiresi]ne göre Edirne'lidir. 1004 târihinde Edirne'de vefat etti. Ömrünün sonunda kalenderliğe vurarak bir hayli seyâhat etmiştir. [Mürettep divânı] varsa da basılmamıştır.

[Kaamûsu'l-A'lâm]'da «Bergos - Burgaz»lı, [Rızâ Tezkiresi]'nde Edirneli olarak kaydedilmiştir.

Beyitlerinden :

Tîz-i reftâr olanın pâyine dâmen dolaşır
İrüşür menzil-i maksûlüne âheste giden

beyti pek meşhûrdur.

Mısra'larından :

Tâze şâhın yine kendûye olur meyvesi bâr

HÂKAANÎ MUHAMMED BEY «HASSÂN-I RÛM»

Ayas Paşa torunlarından ve Osmanlı şâirlerinin seçkinlerinden olup hem âşıkane, hem şâirâne olan meşhûr ve matbû' «Hilye-i Şerife» manzûmesinin sâhibidir. Basılmamış «Hadîs-i Erbaîn» manzûmesi ile [Mürettep divânı] da vardır. [Hilye] «Vâhid keelf - bir bin gibidir,» kabilinden olarak yüksek kaabiliyetine şehâdet etmektedir. Vefâtı «İltifât-ı Bekaa» terkibinin delâleti olan 1015 de, kabri Edirnekapısı Câmii avlusundadır.

Sözü geçen manzûme «Hilye-i Hâkaanî» diye tanınmış olup Süleyman Çelebi merhûmun «Mevlid-i Nebî» manzûmesi gibi «Sehl-i mümteni» kabilinden ruhları okşayan yüksek bir eserdir ki bâzı beyitleri ârifler arasında dillerde dolaşır.

Söz konusu «Hilye»den bâzı beyitler :

Bahr-i efkâra dalıp çekme emek Nükte-i cün-ü çerâdan el çek

Kesmiş atmıştır ânı itme cedel Tig-i لَا يُسَلِّعَنَّ عَمَّا يَفْعَلُ

Lâyık oldur ki heman sâlik-i râh

Diye لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ

İktizâ etti müncczeh zâtı

İtti ol demde heman aşk zubûr

Sevdi ol nûru Habibim dedi Hak

Doldu âvâze-i Ahmed'le cihan

Sebeh-i hilkat-ı mevcûdâtı

Oldu elkıssa hüveydâ bir nûr

Oldu didârına âşık-ı mutlak

Eyledi aşk-ı İlâhî galeyan

Mâsivallâh'ı dilinden selb it

Vâdî-i nazma bu üslûb ile git

**Hep bu mânâyı bilir ehl-i usûl
Hikmet-âmûz idi evza'-ı Resûl**

Mısra'larından :

Kıssadan hissedir el-kıssa gazez.

HAYLÎ AHMED BEY

1040 = 1630

Osmanlı şâirlerinin seçkinlerinden ve sipâhiler sınıfından olup Bursa'lıdır. Basılı olmayan dîvânından şiirdeki kudreti anlaşılır. Vefâtı «Be-kaaya göçdü Haylî menzilin buldu» mısra'ının delâleti olan 1040'da, kabri Bağdad'da İmam A'zam «Rahimehullah» Hazretlerinin yakınındadır. Dîvânının müsveddesi Bağdad Köşkü kütüphânesindedir. Bir Na't'ından:

**Gösterip devr-i kamerde nice yüzden a'caz
Eyledin gün gibi âlemlere Hak dîni iyan
Gördü kim bilmediler halk-ı zemâne kadrin
Seni bildirmek için indi zemîne Kur'an**

Beyitlerinden :

**Olmaz uzâr-ı yâr hatt-ı müşkibârsız
Bir gül mü var bu gülşen-i âlemde hârsız**

HİSÂLÎ

1062 = 1651

Peşte'den yetişen Osmanlı şâirlerinden, üç lisanın edebiyâtına vâkıf, yaradılıştan kaabiliyetli fikir ve hayal gücü zengin değerli bir zâttır. 1062 târihinde memleketinde vefat etti. On kıt'a dîvan tertîbine muvafak olduğu kendi el yazısı ile yazma [dîvânı]'nda mevcut aşağıdaki beyitlerden anlaşılmaktadır.

**Hamdû lillâh ki dilâ tâsiidir dîvânın
Âşirî dahî olup cilveger inşâallah
Oldu beşyüz gazeli herbirinin bikem ü kâst
Sübha-veş elden ele devr ider inşâallah
Ey «Hisâlî» umarım Hazret-i Mevlâ'dan kim
Mülk-i nazmı bana teshîr ider inşâallah**

Peşte'de medfun «Gülbaba» hakkındaki manzûmesi :

Hâdî-i râh-ı Hüdâdır hedenân-ı Gül Baba
Mazhar-ı sırr-ı Hudâ'dır mahremân-ı Gül Baba

Kalb-i mahzûnum açıldı gonca-veş diltenk iken
Özge câ-yi dil-küvâdır âsitân-ı Gül Baba

Dâhil olan kurtulur endûh ü gamdan gûyiyâ
Abd-i mü'min mülküdür dâiü'l-emân-ı Gül Baba

Âsitânın secdegâh itmişdir abdâlân-ı Rûm
Kâ'be-veş yüz sürse ta'n mı tâlibân-ı Gül Baba

Ey «Hisâlî» Hân-ı aşkullah ile toylar ânı
Cân ile herkim olursa mihmân-ı Gül Baba

Dîvanlarından başka söyliyeni zikredilmek suretiyle Osmanlı şiirlerinden seçilmiş parçaları hâvî kendi el yazısı ile yazma «Matâliu'n-nazâir» isminde iki cild eseri Nûr-i Osmaniye kütüphânesinde ve Farsça şiirleri toplayan «Letâifü'l-hayâl» adındaki bir cilt eseri de Hamidiye kütüphânesindedir. Her ikisi de Edebiyat târihi ile meşgul olanlara kıymetli birer kaynaktır.

HÂKÎ MUSTAFA EFENDÎ

Âlimlerden bir zât olup Tire'lidir. Sonradan Üsküdar'a yerleşmiş manzûm bir lûgatçe tertip etmiştir. Matlâ'ından :
tir. Uç lisânın kelimelerinden müteşekkil «Nâzımü'l-cevâhir» ismiyle

Allah - Tanrı - İzed Yalnız ne ferd ü tenhâ
Şinev-İsmâ' işidir - bilir alim ü dânâ

Hâtimesinden :

Sorarlarsa senden» Hâkiyâ»
De — bin kırkiki — de tamâm eyledik

Yine bu konuda «Menâzımü'l-cevâhir» isminde bir manzûmesi de vardır.

Matlâ'ından :

الحمد لله الذي جعل الناس مكرماً
منت خدای را که بکردیست مرد می
بالنطق والدرایة واللب والذکا
مهتر بهوش و دانش و گفتار وزیر کی
شکر و سپاس او تکریمه انسانی بگلدی
زیر کلیکله سوز و بیلکو عقل ایله دخی

Elhamdü lillâhillezî cealennâse mûkerremen
Minnet Hudâyî râ ki bekerdist merdümî
Binnutki veddirâyeti vellübbi vezzekâ
Mehter behoş ve dânişi ve güftar vezîr ki
Şükr-ü sipas o Tanrıya insanı benledi
Zeyrekliğin ile söz ve bilgi akl ile dahî

HÂTEM AHMED EFENDÎ: «AKOVALI-ZÂDE»

1168 = 1754

Âlim şâirlerden fen bilgisine de sâhip bir zâtür.

Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan [Dîvân-ı Hümâyûn kalem me'mur-larından] olup Saray-Bosna'da kütüphânesi olan Akovalı Osman Şehdî Efendi'nin oğludur. Üç lisanda yazılmış şiirlerinden mürekkebe ve müret-teb dîvânı mathûdur.

İstanbul'da Lâleli Kütüphânesinde Ahlâktan Arapça bir manzûmesi ile şerhi ve bir de [Şâhidî Şerhi] vardır. Bedrî Reşid'in [Elfâz-ı Küfür] risâlesini de şerh etmiştir. Resûl-i Ekrem'e Ahmed Efendi hem-civar olsun» mısra'nının delâleti olan 1168 de yerleşmiş bulunduğu Rumeli Yenışehri'nde vefat etmiştir. Hesaptan «Şerhullem'a» isminde bir eseri ile [Mülteka şerhi] olduğu da rivâyet edilmiştir.

Farsça şiirlerinde mübâlâğa görülmez. Kendi el yazısı ile yazma olup nüshası Âşir Efendi Kütüphanesinde mevcut olan ahlâk ilmine âit Arapça kasidesindeki imzası: «Hâdim-i benî âdem Akovalı-zâde Hâtem» ibaresiyledir.

Beyitlerinden :

Dil-tenk isen âyine-i mehtâba nigâh it
Dâim nedir endîşe-i pîş ü keme bâis

*

Ey âşinâ-yi pişrev-i perdehâ-yi ney
Her müşkili ki dârî be-pürs ez nevâ-yi ney

Mekke-i Mükerreme'de Nakşibendî büyüklerinden Yekdest Şeyh Ahmed Cevriyânî'den feyz almıştır. Arapça yazılmış çeşitli takrirleri talebelerinden «İbn-i Reyhan» lâkabıyla anılan Muhammed Saîd Efendi tarafından toplanarak «Fevâid-i Hâtemiyye» ismi verilmiştir.

HAYRÎ MUHAMMED EFENDÎ

1204 = 1789

Bolu sancağına bağlı Viranşehir kazâsının Ömergi köyünden olup İstanbul'a gelerek devlet me'murluğuna girmiştir. Rütbe ve dereceleri aşarak Divân-ı Hümâyûn beğlikçisi, bundan sonra da üç def'a Reîsü'l-küttâb [Hâriciye vekili] olmuş, şâir, siyâsî bir zattır. Sadr-ı âlî kethudâsı iken sefer [harb] başlangıcının ortaya çıkmasıyla «sefere ekalli [en az] iki sene mukaddem [evvel] hazırlanmak lâzımdır» demesi azlini mûcib olmuştur. Bu durum siyaset târihimizde çok rastlanan gariplikler cümlesinden sayılmıştır.

Sürûrî merhûmun :

«Söyledim târih-i menkût eyleyüp bezl-i vücûd
Basdı seylâb-ı adem «Hayrî-i sâfi tıynetî»

beytinin delâlet ettiği 1204 târihinde Kalas civarında Tuna'ya karşı Boza suyunda boğularak vefat etti. Mürettep divânı varsa da basılmamıştır. Yazma bir nüshası Yıldız kütüphanesinde mevcuttur.

Vahdet-i vücûd görüşünü anlatan bir gazelinden:

Sırr-ı vahdet cilve-engîz-i mezâhirdir bütün
Nokta-i merkez cîlâsız-ı mezâhirdir bütün

Mevc-i deryâ pençesinden dâmen-i sâhil çıkar
Matlâbından dest-i ehl-i feyz kaasırdır bütün

Lâfz-ı nâziktir viren elfâza hüsn-i iştihâr
Gösteren a'râzı enzâr-ı cevâhirdir bütün

İhtilâfât-ı şuûnun gaayesi tevhîddir
Gösteren ecsâmı ezdâd-ı anâsırdır bütün

*

Vahdete nisbet ile kesret-i eşyâ birdir
Mevcler her ne kadar çok ise deryâ birdir

Mânî-i vahdet-i Hakk kesret ile sâbit olur
Gerçi şâhid ikidir şer'ide dâvâ birdir.

HIZIR AĞA-ZÂDE SAİD BEY

1252 = 1836

Hoş sözlü şâirlerden rind-meşrepli bir zât olup İstanbul'ludur. Gençliğinde Sarâ-yı Hümâyûn ağaları zümresine katılmış ve 48 de uhdesine «Hâcegânlık rütbesi» tevcih olunmuş ve musâhipler arasına girmiştir.

Edebiyattaki kudreti şöhretiyle mütenasip değildir. [Matbû' dîvan-çe]si vardır. 1252 târîhinde İstanbul'da vefat etti. Eyyub'dan Bahâriye'-ye giden caddenin sol tarafındaki mezarlıkta medfûndur.

Beyitlerinden :

Sükûtu bilmediğinden değil edebdendir
Gerçi söylemez amma neler bilir âşık

Mısra'larından :

Kiminle ülfet edersen var eyle tek bizi hoş gör.

*

Kişinin sevdiğinin hâtırı dünyaya değer.

*

Çok büyük lûtf u atâ bendeki teksîre göre

Kıt'alarından :

Söylemem derdimi hem-derdim olan âha bile
Belki sînemdeki şu nâle-i cângâha bile

Kendi bî-şüphe bilir râz-ı derûnum yoksa
Ehl-i dil söyliyemez derdini Allah'a bile.

HÂLİS YÜSUF EFENDİ

Tâhir Ömerzâdelerden şâir Fâzıl Beyin akrabasındandır. İstanbul'da doğmuştur. Evvelâ Dîvan kalemine, sonra da Terceme odasına devam etmiş ve baş kâtiplik ile Londra'ya gönderilmiştir. Son me'muriyeti Terceme odasındaki ikinci mütercimliktir. Maaşı ile emekliye ayrılmıştır.

[Şehnâme-i Osmanî], [Kıyâfetnâme-i Cedîd], [Miftâh-ı Lisan] ismindeki eserleri basılmıştır. 1300 H. Târihinde İstanbul'da vefat etmiştir. [Miftâh-ı Lisan] mukaddimesinden :

Bülbül-i nâtıka-i hamd ü salât
Dem-i tevhîd ile eyler nağamât
Pes duâ-yi şehe olur demsâz
Ki odur vâcib dîbâce tarâz

*

Kalb-i «Hâlis»de budur kasd ü merâm
Vire tahsîle suhûlet Allâm
Heman Allah ide hayre âlet
Devlet ü dînimize bir hidmet

[Miftâh-ı Lisan] matlâ'ından :

Allah «Diyö», gökler «siyö», yer «ter» «Komansa» ibtidâ
Dâim «Tujur» Bâki «Eternil» «Enfini»; bî-intihâ

HAYRÎ BEY

1308 = 1890

Yaradılışdan kuvvetli bir şâir olup Enderûn-i Hümayûndan tahsil ve terbiye görmüştür. Rûsûmat Emâneti «muâvin refiki» idi. İleride hâl tercemesi yazılı Bursalı Şâir Hakkâk İzzet Efendi'nin mecmûası tarzında «Kütük» ismiyle çıkardığı mecmûa «Ehced» hesabına göre birkaç senelik has isimleri toplamıştır.

Aşağıdaki beyit matbû eserlerinden olan [Manzûm Mesnevî-i Şerif] tercemesindendir. Diğer basılmış eserleri «Levha-i Kavâid-i Fârisiyye» ile [Şiirleri Dîvânı] makamında olan «Güvâh-ı Dil» olup «Âdâbü'l-mülûk ve Âdâbü'l-üdebâ», «Bahrü'l-kaafiye», «Se-zeban Hayrû'l-lügat» isimlerinde basılmamış eserleri de vardır.

1308 de vefat ederek Kadıköyü'nde Kuşdili civarında Mahmûd Dede Türbesi yakınındaki büyük mezarlığın yol tarafındaki köşesine defnedildi.

İsmail Safâ bey şu kıt'ayı söylemiştir:

Mesnevî'yi çalışıp tercemeye Hayrî Bey
Onile nayden dedi çok geçmedi çaldı düdüğü
Şecer-i ömrü hazân ber-zede-i merg oldu
Yâdigârı olarak âleme kaldı kütüğü

Beyitlerinden :

Var mıdır dünyada bânisiz binâ
Kim olur ya bânî-i arz u semâ

*

Esas-ı hestî-i âlem bilinmedi gitti
Nedir vezâif-i âdem bilinmedi gitti.
Kitâb-ı Mekteb-i Tekvîn okunmadı kaldı
Bu sırr-ı hikmet-i mübhem bilinmedi gitti.

HÂLİD EYYÛB BEY

1319 = 1901

Âlim edîblerden, iyi lisan bilen bir zât olup «Yenişehirli-zâde» şöhretiyle tanınmıştır. Kendisinden daha çok eser beklenmekte idi. Ne yazık ki genç yaşta 1319 Şevval'inde verem hastalığından İstanbul'da vefat etti. Beykoz'da medfundur. Ahmed Mithat Efendi'nin dâmâdıdır. Hukuk Mektebi me'zunlarındandır.

Matbû' eserleri :

[İslâm ve Fünûn], [Goriller İçinde], [Târihçe-i Afganistan], [Sevdâ-yi Nihan], [Şâdi], [Kayıkla Cevalân], [Göienberg], [Alp Dağlarında Temâşâ ve Edvâr-ı Arz].

[İslâm ve Fünûn], isminden de anlaşılacağı gibi Müslümanlığın müsbet ilimlerle uzlaştığına misâl olmak üzere İslâm âleminde yetişen ilim adamlarından başlıcalarının hayatları ile eserlerine dâir tedkikatı hâvidir .

HÂLİD HASAN EFENDİ

1324 = 1906

Mevlevî şâirlerinden bir zât olup İstanbul'ludur. Şevk ve hâl sâhiblerinden idi. Başlangıçta Hâlidîye şeyhlerinden Feyzullah Efendi'ye intisâb etmiş idi. İkinci Osmanlı Ordusu Levâzım Dâiresi İkinci Şûbe Müdürü iken kendi arzusu ile emekliye ayrılmış ,1324 de Edirne'de vefat et-

miştir. Murâdiye Câmii avlusunda medfundur. Eserlerinden sâdece «Şerh-i Aşk-nâme-yi Dil»den bir kısmı basılmıştır. Diğerleri: Tasavvuf istilâh-larını açıklayan bir eseri Muallim Nâci merhûmun «Reng-i ruhsârın gibi her renginin hayrânıyım», gazelinin iki beytine şerhi, Mevlânâ Celâled-din ile Sadreddin Konevî Hazretlerinin kemâillerini anlatan bir eseri, Bir Şehîdin Ahvâli'ni bildiren risâlesidir.

Şiirlerinden :

**Meydeki keyfiyyet-i teşvîşi idrâk eyleriz
Nâle-i meyle gönül mülkûn tarabnâk eyleriz.
Neşveyâb-ı câm-ı feyz-i Mevlevîyiz tâ ebed
Nûş-i meyle gûş-i neyle raksı bî-pâk eyleriz**

İSHAK ÇELEBİ «ÜSKÜPLÜ»

943 = 1536

Değerli şâirlerden bir zât olup hastalığı esnasında söylediği :

«Gelicek hâlet-i nez'a didi târîhini İshâk

Yöneldim cânib-i Hakka bâşı kabak, yâln ayâk»

beytinin delâlet ettiği 943 târîhinde Şam Kadılığında iken vefat etti. Bekâr olarak yaşamıştır. Tabiatı lâtifeciliğe meyyâl imiş. Sultan Birinci Selim Han'ın kahramanlık ve fetihlerini hikâye eden bir târihçesi ile mürettep dîvânı ve üç ilimden bahseden [İmtihan risâlesi] vardır. Eserlerinin hepsi de basılmamıştır.

Beyitlerinden :

**Gönül âyinesi sâfîdir ammâ
Temâsâ itmeğe sâhib-nazar yok**

*

**Sîne-i gül çâk-çâk ü cân-ı bülbül derd-nâk
Bâğ-ı dehrin mübtelâsı gül müdür bülbül müdür?**

*

**Mûy-i sefid başladı yer yer ağırmağa
Fasl-ı hazanda açılır oldu bahârımız**

Kürt beylerinden Şükrî'nin de bir [Selim-nâme]si vardır ki [Sücûdî] tarafından buna bir zeyil yazılmıştır. 1030 târîhinde «Ebeveyn-i ulûm» ismiyle sarf ve nahve dair beş kısım üzerine mürettep manzûm ve men-sûr eser yazan Mustafa İbn-i Zihni de Üsküp'te yetişen âlim şâirlerdendir.

İNTİZÂMÎ-İ BOSNAVÎ

Sultan Muhammed Hân'ın oğlu Sultan Ahmed devrinde yaşamış bir şâir olup birinci kısmı ahlâktan, ikinci kısmı Nemçe seferinden bahseden «Tuhfetü'l-İhvan» isminde manzûm bir eseri vardır.

Mukaddimesinden :

Hamd-i bîhadd o Yüce Sultân'a
Ol Kerîm ü Rahîm ü Rahmân'a

Birdir ol birliğin iden inkâr
Olur âhir makam ü menzili nâr

Hilye-i akl ile virüp tertîb
İtdi insânı zübde-i hilkat

İZZET ALÎ PAŞA «KAYMAKAM»

1147 = 1734

Hakîm [felsefeci - ahlâkçı] şâirlerden olup Dâmad Muhammed Paşa'nın oğludur. Bâzı yüksek me'muriyetlerde bulunmuştur. 1147 târihinde Şark seferi ordu kumandanı iken Revan'da vefat ederek Sâliha Sultan Câmii avlusuna defnedildi. Basılmamış divânçesi ve Hat ilmine de intisâbı vardır. Bilhâssa «Dîvânî» yazıdaki kaleminden çıkma eserler yazı tâlîminde düstur - kaaide - kabûl edilmiştir.

Bir gazelinden :

Şevk-i takdîrde endâze vü mîzan olmaz
Feyz-i Mevlâya göre nâkıs ü kâmil birdir
Bir olur adl-i Îlâhî'de Süleymân ile mûr
Dergeh-i Hak'da heman şâh ile sâil birdir.

Yine erbâbı bilir ehl-i kemâlin kadri
Bezm-i cühhâlde Hassân ile Bâkıl birdir
«İzzetâ» rahmet-i Hak nîk ü bedde yeksandır
Yağsa bârân-ı kerem bahrile sâhil birdir

Diğer beyitlerinden :

Teskîn-i cûşîş-i dil iden eşk-i dîdedir
Bârân olunca olmaz imiş pâyidâr mevc

*

Sûret pezîr-i mârifet olmakdandır hüner
Yoksa bu dehre nice heyûlâ gelir gider

Hayâlî Bey'in meşhûr «bilmezler» redifindeki gazelini tahmîsinden:

Düşünsün bîm-i haşr-ı zühdüne mağrûr olan âbid
Ezel yanıklarına âteş-i dûzah olur zâid
Geçenden bî-haber hâlâ [sey'eti]den ne der âid
Harâbât ehline mahşer azâbın anma ey zâhid
Ki bunlar ibn-i vakt olmuş gamm-ı ferdâyı bilmezler.

İZZET MUHAMMED BEY «BEYLİKÇİ - İSTANBULÎ»

1224 = 1809

Şehid şâirlerdendir. «Beylikçi İzzet Bey» ismiyle tanınmıştır. Kendisine isnad olunan bâzı münasebetsiz makalelerden dolayı «Rûhunu İzzet Bey'in izâz ide Rabbü'l-enâm» mısra'nın delâlet ettiği 1224 târihinde Kadıköyü'nde ecel-i kazâyâ uğradı. İlk olarak Hoca Nusret'den, ikinci olarak da Hoca Neş'et'den ders görmüştür.

Kısa bir zaman içinde şiir ve inş âile şöhret bulmuştur. Henüz genç iken vefat etmeseydi taşıdığı istidada göre Onüçüncü yüzyılın pek parlak bir şâiri olurdu. [Mürettep divânçesi] basılmıştır.

Beyitlerinden :

Eyleme uşşâkdan keyfiyyet-i aşkı suâl
Nakş hayrân-ı bîhaberdîr hâlet-i nakkaşdan

1223 târihinde «Üçüncü murahhas» sıfatıyla Yaş'da bulunduğu sırada söylediği aşağıdaki beyit beğenilmiştir:

İller hayâller kuruyor hem safâda çok
Yaş'da bizimse bir kuru eylencemiz de yok

İZZET MUHAMMED MOLLA «KEÇECİ-ZÂDE»

1245 = 1829

Belâgat sâhibi değerli bir şâirdir ki asrının edîblerinin reisi idi. Sadr-ı âzamlardan Sâlih Efendi'nin oğlu olup İstanbul'da doğmuştur. Kaderin bir neticesi olarak bir aralık Gelibolu civarındaki Keşan'da daha sonra da Sivas'da ikaamete tâbi tutularak «İzzet Şâire de kıydı cihan» mısra'nın delâleti olan 1245 târihinde Sivas'da vefat etti. Kemiklerinin kalıntısı 1335 târihinde İstanbul'a getirilerek Avrat Pazarı'nda Canbaziye Mahallesinde Mustafa Bey Mescidi avlusunda medfun bulunan baba-

sının yanına defnedildi. Hâl tercemesi yukarıda geçen Abdülbâkî Dede Efendi'ye müntesib idi. Eserleri: Biri «Bahâr-ı Efkâr» ismiyle [mürettep divânı] ile Sivas'da yazmış olduğu «Hazân-ı Âsar»ından başka «Mihnet-Keşan», «Gülşen-i Aşk» adlarındaki mesnevileri ve müteaddit lâyihaları vardır. Şiirleri ekseriyeti itibariyle hakîmânedir. Şûhâne ve rindâne olanları da vardır. [Mihnet-keşân] Almanca'ya terceme edilmiştir.

Beyitlerinden :

Maksûd kolaylıkla azîzim ele girmez
Çeşm etdi fedâ Yûsuf'a Yâkub-i mahabbet

Mısra'larından :

Zelîhâ-yi cihandan dâmenin tahlis eriktir

*

Meseldir gülşen-i âlemde bir gülle bahar olmaz

*

Hakka hak, bâtıla bâtıl görünür ârifler

*

Her «Alî» «Haydar» değil her seyfe denmez «Zül'f-ıkar»

*

Anılır gâh Süleyman ile bir mûr-i zaîf

*

Bende ol Hazret-i Mevlâ'ya ki âzad olasın

*

Âkıl oldur ki ide düşmenini rıfkla dost

*

Tâlii yâr olanın yâr sarar yâvesini

*

Teslimdir muârazanın seyf-i sârimi

*

Süleyman dahî olsa rûz-i gâra i'timâd etme

*

Hased bir mânevî ta'rîzdir eltâf-ı Mevlâ'ya

*

Kimseden havf eylemez Allah'dan havf eyleyen

*

İstikametdir menâr-ı câmiî hak-gû iden

*

Bellidir zîver-i efser olacak cevher-i sâf

Torunlarından Reşad Fuad Bey merhum tarafından yazılan hâl tercemesi «Târih-i Osmanî Encümeni mecmûası»nın «41» numaralı nüshasın-

da negredilmiştir. Molla merhum tarafından yazılan babası hakkındaki «Devhatü'l-mehâmid fî tercemeti'l-vâlid» isimindeki risâle de sözü geçen mecmûanın «37» nci nüshasında yayınlanmıştır.

İFFET MUHAMMED EFENDİ «BURSAVÎ»

1258 = 1842

Hoş sözlü şâirlerden olup Bursa'lıdır. Nakşibendî şeyhlerinden hâl tercemesi yukarıda geçen Behçet Ali Efendi'den feyiz almıştır. Şiirlerinden na'tları ve kasideleri lâtifdir. Kasidelerinde Necfî'yi taklîd etmeye çalıştığı anlaşılır. [Mürettep divânı] basılmıştır. Vefatı 1258 târihinde, kabri Bursa'da Mevlevihâne ile Hindiler dergâhı arasındadır.

Bir Na'tından :

**Kıldı envâr-ı cebîninden tecellî zât-ı Hak
Âleme mir'ât-ı vahdetdir cemâl-i Mustafâ**

Beyitlerinden :

**Ey iden Perverdigârın birr ü ihsânın ümîd
Bir şikeste sîneden ref'-i melâl ittin mi hiç**

*

**Sen sabr idüp hoş-hâtır ol, lûtf-i Hudâya hâzır ol
Koy halkı Hakka nâzır ol, «İffet» seni kim neylesin**

İBRET MUHAMMED EFENDİ «BURSAVÎ»

1261 = 1845

Bursa'dan yetişen âşık şâirlerdendir. Bir müddet mahkeme kâtipliğinde bulunduktan sonra muallimlik mesleğine geçmiştir. Sonradan Hicaz ve Bağdad'a giderek Hâlid-i Bağdâdî'ye intisab emiştir. Bundan sonra memleketine dönerek 1261 de vefat etti. Zindankapısı Mezarlığında medfundur. Başında hâl tercemesi yazılı divânının yazma bir nüshası Edirne'de Sultan Selim Kütüphânesinde mevcuttur.

Bir Na'tından :

**Vücûdun pertev-i nûr-i hakikat yâ Resûlellah
Visâlin âşıkâ tâc-i saâdet yâ Resûlellah.**

Meşhûr [Mersiye]si :

Çekilüp sînemize kerb-i belâ destiresi
Tâ süveydâ-yi derûnumda göründü beresi
Kurdular âleme hicran ile âteş küresi
Tığ-i mâtem açalı sîneme âh pençeresi
Çeşm ü dil oldu İmam aşkına bir kan deresi

Gösterir vechini derd-i dile mâb-ı mâtem
Pembe-i hecr ile uşşâka urur dâğ-ı elem
Dâğ-ı hicrânımıza dünyada olmaz merhem
Tığ-i mâtem açalı sîneye âh pençeresi
Çeşm ü dil oldu İmam aşkına bir kan deresi

Dolanıp burc-i Şeref'den şeb-i zulmetden o mâh
Kerbelâ deştine göründü hemîşe bir âh
Cânımı itdi fedâ Hazret-i Hakka ol Şâh
Tığ-i mâtem açalı sîneye âh pençeresi
Çeşm ü dil oldu İmam aşkına bir kan deresi

Nîm-nigâh itmediler dide-i giryânımıza
Kıydılar emr-i Yezid ile bizim cânımıza
Urdular âteşi bu cân ü cihan-bânımıza
Tığ-i mâtem açalı sîneye âh pençeresi
Çeşm ü dil oldu İmam aşkına bir kan deresi

«İbretâ» çeşm-i cırâğân-i Resûlü's-sekaleyn
Dürr-i sertâc-ı salâtın ü İmâmü'l-Hırameyn
Mâtemin haşre kadar eyliyelim farzu'l-ayn
Tığ-i mâtem açalı sîneye âh pençeresi
Çeşm ü dil oldu İmam aşkına bir kan deresi

İFFET HATİCE HANIM

1277 = 1860

Dîvan sâhibi Osmanlı kadın şâirlerinden olup hâl tercemesi ileride yazılı Sırrı Hanım'ın ablasıdır. 1277 târihinde memleketi olan Diyâr-ı Bekirde vefat ederek Behram Paşa Câmii avlusuna defnedildi.

Bir gazeli :

Remz ile fehmi eyledim aşkın imiş tâat bana
Zevk-ı kevneyn-i bıraktım elverir uzlet bana

İbret ü hayret göziyle âleme kıldım nazar
Oldu tâ bezm-i «Elest»in lûtfu bu dikkat bana

Zerreyim hâke beraber menzirim hurşiddir
Ehl-i diller himmetiyle geldi bu izzet bana

Gaflete salmış beni efsânelerle zâhidâ
Geçmişim me'vandan gel eyleme sıklet bana

Mazhar-ı sırr-ı İlâhî eyledim dil-hânesin
«İffetâ» rûz-i ezelde aşk imiş kısmet bana.

İSÂ-ZÂDE MUHAMMED SAADEDDİN EFENDİ «İSTANBULÎ»

1283 = 1866

Üç lisanda inşâ ve şiire muktedir âlim ve şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. [Dîvânçe]'si basılmamıştır. 1283 de vefat ederek büyük dedesi Ebü's-Suûd Efendi'nin yanına defnedildi. Rufâiyye ve Sa'diyye tarikâtına mensûb idi.

Bir kıt'ası :

Fahr-i âlem enbiyânın zât-ı müstesnâsıdır
Sırr-ı âyât-ı nübüvvet lâfzının mânâsıdır
Oldular bir huccet-i pâkîze cümle enbiya
Hatmile Zât-ı Muhammed Mustafâ imzâsıdır.

İZZET EFENDİ

«KAZASKER, HATTAT İMAM ŞEHİRİYÂRİ
MUSTAFA İZZET EFENDİ»

1294 = 1877

Mârifet sâhibi bir zât olup Tosya'lıdır. Tahsîl ve terbiyesi İstanbul'dadır. Bir müddet şehzadelerin hat ilmi muallimliğine tâyin olunarak hizmet gördü. Üç lisanda ârifâne ve mutasavvifâne şiirleri vardır. Zamanında Neyzenlikle de tanınmış hüner ve zerafet sâhibi idi. Zamanında haklı olarak «Reîsü'l-Hattâtın ve Şeyh-i Sâni» ünvanını elde etmiştir. Talebelerinden en meşhûrları «Şefik Bey, Abdullâh Zühdi, Muhsin-zâde Abdullâh Bey, Vahdetî Efendi, Burdurlu Osman Efendi» merhumlardır

ki hepsi de hat san'atında gerçekten başarı kazanmış meşhûr hattatlar-
dandır. 1294 de İstanbul'da vefat ederek sülâlesine mensub olduğu Şeyh
İsmâil-i Rûmî yakınına defnedildi. Hâlen matbûatımızın kullanılan ya-
zıları adı geçenin yâdigârıdır. [Avâmil Mû'ribi]yle [Keşfü'l-İ'râb] gibi
eserleri vardır. Mûsikî san'atında «Tarz-ı Cedid» adlı bir makamın müci-
didir ki sözü geçen makamın peşrevi de kendisininidir. Kaleminden çı-
kan eserler sayılmayacak derecede olup en meşhurları aşağıdadır:

Onaltı Kelâm-ı Kadîm, Onbeş Delâil-i Hayrat, İkiyüz elliden fazla
Hilye-i Şerife, Otuzu aşkın en'âm ve kasîde, birçok mürekkaat, Ayasofya
Câmi-i Şerifindeki mübarek levhalar, Hırka-i Saâdet ve Kasımpaşa Câ-
mîlerindeki levhalarla Bursa Ulu Câmi'indeki iki büyük levha vesâire
gibi pek çok eserleri vardır.

Bir kıt'ası :

Allah birdir iki cihan vahdet üzredir
İbret göziyle bak hele bir kere yek-ten ol
Terk eyle mâsivâyı gözet sırr-ı vahdeti
Benlik hayâlin eyleme zinhâr sen sen ol

Beyitlerinden :

«İzzetâ» dem de geçer, gam da geçer âlemde
Vaktini hoş geçirip şöylece eylenmelidir.

Nakşibendî tarikatı büyüklerinden Hind'li Muhammed Can Efendi
merhûmun halîfesidir.

İZZET EFENDİ

Eski tarz inşâyı andırır zengin fikir ve hayâl gücüne sâhip münşî
bir zât olup Rusçuk'ludur. Tahsîlini bitirdikten sonra devlet me'murlu-
ğuna girerek mektupçuluğa yükselmiştir. 1330 târihinde İstanbul'da emek-
li iken vefat etti. Kadıköyü'nde Kuşdilinde Mahmud Baba Türbesi civa-
rına defnedildi. [Münşeât-ı İzzet], [Nefhatü'l-edeb], [Yeni eserlerim],
[Cambaz Çocuk], [Derc-i Bedâyi'] isimlerinde inşâ ile alâkalı matbû
eserleri vardır.

İZZET PAŞA «KAYSERİLİ MEHMET İZZET PAŞA»

1258 = 1330

1842 = 1911

Askeriye mensuplarından değerli bir ilim adamı olup 1258 târihin-
de Kayseri köylerinden Tavloson'da âlimlerden «Âteş-zâde Muhammed

Efendi oğlu İsmail Efendi'nin soyundan» dünyaya gelmiştir. Yaşı tahsil çağına geldiği zaman dedesi Muhammed Efendi'den Kur'ân-ı Kerim'i öğrendi ve hâfız oldu. 1273 senesinde babası ile İstanbul'a gelip kaydolduğu [Bâyezid Rüşdiyesi]nde tahsilini bitirdikten sonra askerî liseye ve daha sonra Harbiye mektebine geçerek 1284 târihinde [erkân-ı harb — «Kurmay»] yüzbaşılıkla çıkıp Erzurum İstihkâmları inşaat komisyonuna tâyin olundu. Bu komisyon vazifeleri ile yedi sene uğraşarak Dersim - Diyâr-ı Bekir, Erzurum - Kars, Kars - Ardahan, Ardahan - Batum yollarının keşfinde ve Erzurum - Trabzon yolu inşaatında bulundu. 1293 senesi Karadağ, arkasından Yanya tarafında ve 1301 de Alasonya'da toplanan ordunun Birinci Recep Paşa Fırkası Erkân-ı Harbiye Reisliğinde vazife gördü. 1309 da Tuğgeneralliğe terfi ettirilerek Harbiye Nezâreti İnşaat dâiresine getirildi. Bu dâirede hizmet görmekte iken bedenî ârizası dolayısıyla 1325 târihinde emekliye sevkolundu. 1330 târihinde vefat ederek Karaca Ahmed mezarlığında ailesine mahsus kabristana defnedildi. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

1 — Kaamûs-i Fârisî: Yirmi senelik bir araştırma ve çalışmanın kıymetli bir semeresi olmak üzere meydana gelen bu eser müteaddid lügatlara baş vurulmak suretiyle [Burhân-ı Kaatı']ın genişletilmesinden ibarettir. Farsca kelimelerin Arapcadaki karşılıklarını bulmak için de [Mukaddimetü'l-edeb], [Kaamûs], [Sihah], [Ahterî] gibi meşhûr Arapça lügat kitaplarına müracaat olunmuştur.

Bir de Türkçe - Arapça birer fihrist ilâve edilmiştir ki bu fihrist vasıtasıyla da bir kelimenin üç dildeki karşılığı gösterilmiştir. Görmüş olduğum bu mühim eser birçok bakımlardan istifadeye şâyandır.

2 — Gonca-i Bostan: Şeyh Sâdî merhûmun meşhur [Bostan]ının manzûm tercemesidir.

3 — Terceme-i Yûsuf ü Zeliha: Mevlânâ Câmî'nin [Yûsuf ü Zeliha]sının manzûm tercemesidir.

4 — Terceme-i Nân ü Halvâ: Bahâeddin Âmilî'nin «Nân ü Halva» manzûmesinin manzûm tercemesidir.

5 — Terceme-i Nân ü Peynir: Bahâeddin Âmilî'nin «Nân ü Peynir» manzûmesinin manzûm tercemesidir. Bunlardan başka Arab Edebiyatı ile alâkalı bâzı eserleri de nesir olarak terceme etmiştir.

Hakimâne bir gazeli :

**Gör çeşm-i ibret ile a gaafil akar suyu
Ömrün de işte böyle geçer sanki kar suyu**

Allah yolunda sarf ide gör âb-ı rûyini
Her hâkisâra sarf olunmaz vekar suyu

Havf-ı Hudâ'da gözden akan iki katre su
Makbûldür sen aynına aîma kokar suyu

Âlim yanında bahse girişme sükût et
Sâhilde eşme kuyuyu acı çıkar suyu

Bir cisim kim gazap küpüdür herc ü merc olur
Nâr-ı gazab alevlene «İzzet» yakar suyu

İSMET BEY

«MÜSTECÂBÎ-ZÂDE İBRAHİM İSMET BEY - BALIKESİRİ»

1317 = 1899

İlk tahsîlini memleketi olan Balıkesir'de gördükten sonra genç iken İstanbul'a gelerek usûle göre Arâbî ilimleri tamamlayıp, Farsca ve Fransızca'yı öğrendi. 1313'de «Mekteb-i Hukuk»dan pek iyi derecede me'zûniyet ruûsu «doktora» aldı. Halvetî tarikatı şubelerinden Cerrâhiye koluna intisabı ve Mevlevî tarikatına da muhabbeti vardı.

İslâmî ilimlere ve Batı ilimlerine vâkıf, nazım ve nesirde kalem sâhibi, ahlâk ve fazilet erbâbından bir zât olduğuna eserleri şahiddir. Nâcî mektebine mensub olmakla beraber şiirde kendine mahsus bir üslûbu ince ve mânîdar şiirleri vardır. 1317 târihinde bir iftirâya kurban olarak Midilli kal'asında yaşamaya mahkûm edilmiş, Meşrûtiyet İnkılâbından evvel İzmir'de ikaamete tâbi' tutulmuştur. Hürriyet'in ilânından sonra İstînâf-ı Hukuk âzalığına ta'yîn olunmuşsa da biraz sonra istifa ederek dâva vekilliğiyle uğraşmağa başlamış ve 1335 muharreminde kabûl ettiği İsparta İstînaf Müdde-i umûmiliğinde dünyadan ayrılmıştır. Talebesi ve hâlis dostu Ebu's-Suûdzâde Suûd Bey'in söylediği menkût târih aşağıdadır:

Bir İlâhî edîb-i kâmil idi
Vâsıl oldu Hudâ'ya İsmet Bey
Oku bir Fâtîha'yla târihin
Rıhlet etti bekaaya İsmet Bey

1335 = 1916

Matbû' eserleri :

- 1 — «Fâ» harfinden itibaren «Lûgat-ı Nâcî»yi ikmâl etmiştir.
- 2 — «Fâruk-ı Elfaz»: Lûgat tedkîkatına dâirdir.
- 3 — «Tersâne»: Gençlik şiirlerini toplamıştır.

4 — «Destân-ı Zafer»: Osmanlılar'ın Rumeli'ye geçişlerini anlatan târihi bir manzûmedir.

5 — «Nâilî-i Kadîm»: Hâl tercemesi ve eserlerinin muhâkemesini muhtevîdir.

6 — «Şükûfe-i Çin»: Edebiyâta ve târihe âit seçilmiş mevzûlar hakkındadır.

7 — «Rufail»: İskender Efendi ile ortakdır.

8 — «Rubâiyyât-ı Hayyam'dan seçilmiş tercemeleri»: Basılmamış olup bütün nüshası Suûd Bey'de mahfuzdur.

Resûl-i Ekrem Efendimize (S.A.V.) âit bir na'tı:

Ey olan mi'râc-ı bürhân-i ulüvv-i şân sana
İritibâtiyle rehîn-i i'tidâldır can sana

Devr ider havl-i fûrûğ-i tal'atında subh ü şâm
Âfitâb ü meh iki pervâne-i sûzan sana

Anda her ahter bir rûkûzdur ki nûrun aks ider
Âsümân olmuş hezâran çeşm ile hayran sana

Arşa karşı çok mudur ey neyyir-i rahşân-ı Hakk
Mazhariyyetle tefâhur eylese devran sana

Fikr olundukça ulüvv-i pâye-i kudsiyyetin
Arz-ı takdîs eyleyip hayrân olur insan sana

Dök yaşın ey derd-i mend-i ma'siyet kim tâ ola
Mûcib-i gufrân serişk-i dîde-i giryan sana

Yâ Resûlellah olurdum ma'siyetle ben tebah
Olmasa gönlümde ger Allah bir îman sana

Etme mahrûm-i şefâat ey Habîb-i Hakk Nebî
Mâsivâdan yüz çevirdim bağladım vicdan sana

KORKUD «ŞEHZÂDE MUHAMMED KORKUD»

925 = 1519

Sultan II. Bâyezid'in şehzâdelerinden olup fazilet ve irfânı ve şiir-deki kudretiyle edebiyâtımızda mümtaz bir yer kazanmış ,tasavvufa, mûsikîye, ahlâk ilmine tam mânasiyle bağlanması münâsebetiyle dün-

ya âlâyışinden kendisini tamamen sıyrıp kendi fikirlerine uygun nedim ve ilim adamlarıyla yaşamağı zevklerin en iyisi bilmişti. «Korkudiyye» isminde bir fetva kitabı olduğı ve mûsikî âletlerinden «Gıdâ-yı rûh» isminde bir saz îcad ettiğı «Tezkire-i Sehî»de yazılıdır. Arabî ilimlere âid bâzı hâşiyeleri ve risaleleri de vardır. «Reddü'n-Nefsi'l-Câmia ile'l-A'mâli's-Sâliha» ismindeki ahlâk ve hikmetle alâkalı kitabı eserleri cümlesindendir. Şiirdeki mahlâsı «Harîmî»dir. «Mecmau'n-Nazâir»deki bir gazelininmakta'ından:

**Bu «Harîmî»ye nazar kılmazsa lûtf idüp nigâr
Mahv olur âsârı cümle bu dil-i vîrânenin**

([Divânı] Millet Kütüphânesindedir. Gazellerinin otuz kûsûru, bir nüshası Bağdad Köşkünde mevcûd «Pervâne ibni Abdullah»ın derlediğı «Osmanlı Şiirlerinden Seçmeler», «Eş'âr-ı Osmâniyye Müntehabatı»nda [Osmanlı Şiirinden Seçmelerinde] mezkûrdur.

«Harîmî» mahlâslı «Ferhâd ü Şîrin» manzûmesi de bu zâtın olması muhtemeldir. Vefatı 918 H. târîhinde, kabri Bursa'da Sultan Orhan Gaazi türbesindedir. Yazı ilminde de ihtisas sâhibi idi. Amasya'da iken Reisü'l-Hattâtın» Hattatların reisi Şeyh Hamdullah'dan meşk etmiştir. Şeyh Hazretleri İslâmiyetin güzel san'atlarının mühim bir şu'besi olan İslâmî yazı türlerinde yenilik yapmak sûretiyle iktidarını isbat etmiş olup bu ilimde hakikaten pîr ve reisdur. Şeyh yazısı nâmiyle mevcud eserler, yazı san'atlarına âşinâ olanlar katında pek büyük kıymetlerle alınıp bedenlerdeki can gibi saklanmaktadır. 925 H. târîhinde vefat ederek Üsküdar'da Karaca Ahmed kabristanı'na defn edildi. «İlm-i Sebâhat» yüzücülüğünde de mâhir idi. Hattâ Üsküdar'dan yüzerek Topkapı'ya geçtiğı kesinlikle nakledilmiştir.

**Yine bir âteş oldu canda peydâ
Ki cûş etti gönül mânend-i deryâ
Yine bu nâm ü tengin defterini
Salup deryâya diler k'ola rüsva**

**Yine divâne-i sevdâ-yi aşkım
Bana gavgaa-yı âlemden ne peydâ
Yine bir derd olupdur dilde zâhir
Devâ bilmez ana herkiz etıbbâ**

**Gammın üknûme bir kisvet giyerdi «giyverdi»
Palas oldu bana bilcümle dünya
Dili zîr ü zeber kılalı aşkın
Kamu yeksandır ana zîr ü bâlâ**

«Harîmî» sırrını fâş eylerim fâş
Ne bilir mest olan âşık müdârâ

Beyitlerinden :

Tûtiyâ-yı hâk-i pâyinden kat'-ı nazar
İki gözümse gerekmez çıksun ey nûr-i hasar

Eserleri :

1 — «Vesîletü'l-Ahbab bi encâzi te'lîf veled hareketü's-şevkî li'arzi'l-Hicaz»: Selîs bir ifade ile yazılmış Arapça bir eser olup aşağıdaki yedi fasıl üzerine tertib edilmiştir. Bir nüshası Ayasofya Kütüphanesinde vardır.

- * Sebebü Seferi'l-Hicaz.
- * Tesabburi kalbü'l-vâlid.
- * Fazîletü'l-Hacc.
- * Fazîletü Ziyâreti'l-Mustafâ.
- * Vücûb-i tâati'l-vâlideyn.
- * Yecibü li'l-veledi alâ vâlidihî mine'l-ihsâni ve'l-edeb.
- * Hıfzu'l-veddi ve'l-uhûdi ve'l-îman.

2 — «Kitâbü'l-Harîmî»: Muhâdaratdan «Edebiyat ve târihe âit fıkra ve hikâyeler»den bahseden bir cild üzerine mürettep Arabca kıymetli bir eser olup bunun da bir nüshası Ayasofya'da vardır.

3 — «Hâfızü'l-insan an lâfızı'l-îman»: Tasavvuf, kelâm, fıkıh ve ahlâkdan bahseden Arapça ve kıymetli bir eserdir. Bir nüshası Ayasofya'da vardır.

4 — «Hallü Eşkâli'l-efkâr fi halli emvâli'l-küffâr»: Harb esnasında düşmandan alınan ganimet mallarının keyfiyetine ve taksiminin nasıl yapılacağına dair Arabca fikhî bir eser olup bunun da bir nüshası Ayasofya'da mevcuttur. Bu eserin baş tarafındaki sayfanın arka tarafına müellifin kendi el yazısı ile yazılan ibarede

للعبد الفقير المفتقر الى رحمة ربه الغنى المقتد عامل الفضل الرحمانى
وراجع الهدى المنان ابى الخير محمد قورقود العثمانى ...

«Li'l-abdi'l-fakîr el-müftekr ilâ rahmeti Rabbihî'l-Ganiyyi'l-Muktedir âmilü'l-fazli'r-Rahmânî ve râci'l-hüde'l-Mennan Ebi'l-hayr Muhammed Korkud el-Osmânî...» kaydı mevcuttur.

5 — «Şerhu elfâz-ı küfür»: Bir nüshası Millet Kütüphanesinde.

KUTBÎ PAŞA ÇELEBÎ
«İZNİKÎ - KUTBÜD-DİN AHMED İBNİ MÛSÂ»

Sultan II. Bâyezid Amasya'da vâli iken nişancısı idi. Hâl tercemesi «Şeyhler Fashı»nda yazılı olan Kutbü'd-Din İznikî Hazretlerinin torunudur. «Enîsü'l-Uşşak» üslûbunda «Heves-nâme» ismindeki eserinde şâirâne ve mutasavvifâne beyitler bulunmaktadır.

Beyitlerinden :

Ne dil haste-i mecrûhuma merhem bulunur
Ne zaman gussaları def'ine derman bulunur

*

Ne perişanlığımı hâtıra sevdâ-zedenin
Şefkat ü rahim idüben bir sorar âdem bulunur

*

Âşinâlıkda sebat üzre iken kimse bulunur
Bu cihân içre karar üzre heman gamm bulunur

KARA MAHMÛD EFENDÎ «GELİBOLULÎ»

1007 = 1598

Edebiyatçı âlimlerden ve Ebû's-Suûd Efendi'nin icazetlilerinden bir zât olup Gelibolu'dandır. Mevleviyetle (yüksek kaadîliklerde) epeyce se-yâhatden sonra memleketine dönüşünü müteâkıp 1007 H. târîhinde vefat etti. Gaazî Süleyman Paşa Câmi-i Şerîfi avlusunda medfundur.

Arabca olarak belâgatlı bir sûretde yazılmış «Risâle-i Kalemîyye»sinin bir kısmı «Şakaayık» zeyli «Atâî» de mezkûrdur. «Medhî» mahlâslı şiirleri de vardır. Mezar taşının baş tarafında:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

âyet-i kerîmesi, ayak tarafında muâsır «çağdaş» şâirlerden hemşehrisi Na'tî'nin söylediği:

«Azm kıldı rahmet-i Hakk isteyüp
Hazret-i Hakkın dürr-i meftûhuna
Âh bihadle dedim târihini
Fâtiha Mahmûd Efendi rûhuna.»

târîhi nakş olunmuştur.

KINALI-ZÂDE HASAN ÇELEBİ

1012 = 1603

Kınalı-zâde Ali Çelebi'nin oğlu olup tanınmış âlim ve edebiyatçılarıdır. Eski tarz üzere yazılmış ismine muzaf basılı olmayan bir «Tezki-retü's-Şuarâ»siyle bâzı yüksek eserlere hâşiyeleri ve ta'lîkaatı vardır. 1012 H. târihinde arpalık şeklinde kendisine verilmiş olan Reşid'de vefat etti.

Beyitlerinden :

Gerek seng-i siyah olsun gerekse atlas ü dîba
Garez bir bâliş-i râhat bulunmaktır ser altında

*

Mir'ât-ı kalbi gerçi şikest eyledi felek
Hayr etmez anlarım ana da inkisârımı

KAADÎ HASAN İBNİ ALİ «MANASTIRÎ»

Sultan Murad devrinde yaşamış fazîlet sâhibi ve edebiyatçı kaadîlerden olup Manastır'lıdır. Manzûm ve mensûr bir çok edebî ilâvelerle Arabca'dan terceme ettiği «Fırak-nâme» ismindeki eseri basılmıştır ki eski kitabet tarzı üzere yazılan eserlerin seçkinlerindendir. Bir nüshası âciz tarafından Manastır kütüphanesine hediye olunmuştur. Bir de basılmamış manzûm «Hadîs-i Erbaîn Şerhi» vardır ki mensûr ve manzûm bir mukaddimeyi hâvidir. Hadîs-i şerîflerden

السُّيُوفُ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ

«Es-Süyüüfü Miftâhu'l-Cennet»

in şerhinden :

Var gazâ eyle fî sebilillâh
Oynadup Hakk yolunda baş ile can
Tîğlerdir çû cennete miftah
Kılıcınla olasın ehl-i cinan.

Bu eserin mukaddimesinden :

«Âlîmdir ki, serâir-i rumûz-i zamâir ve künûz-i babâyâ-yı havâtır-ı mânend-i levâmî-i mühürdârî, evkaat-ı hevâ haber-i levh-i ilm-i ezelîsinde rûşen ü zâhirdir. Ve hîred-i hardedan, nefsi müdrike-i insan ki per-

OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

verde-i neşîmen-i hudûs ü imkândır. Mebâdi-i bevâdî-i irfânında hâyim ü hâyirdir».

Bastıranı tarafından «Fırak-nâme» ismiyle basılan eserin aslı Arabî bir hikâyenin tercemesi olduğu mukaddimesinden anlaşılmaktadır.

KAF-ZÂDE FÂİZÎ ABDÜ'L-HAYY EFENDİ «İSTANBULÎ»

1031 = 1621

Şâir kaadilerden olup İstanbul'ludur. «Geçdi bin otuz bir Recebi Abdü'l-Hayy». 1031 târihinde 33 yaşında İstanbul'da dünyaya vedâ edip Zincirlikuyu'da cedit Ma'lûl Emîr Efendi Mektebi bahçesinde defn olundu. Mürettep Dîvânından başka «Leylâ ve Mecnûn», «Sââki-nâme» isimlerinde daha iki eseri vardır. «Zübdetü'l-Eş'ar» ismindeki basılmamış «Şâirler Tezkiresi» eserlerinin en meşhûr ve mu'teberidir ki beş yüz şâir ile on dört kadın şâirin şiirlerini ve nazımları hakkında bâzı mütâleaları ihtiva eder. «Zübdetü'l-Eş'ar»ın bir nüshası Hamidiye Kütüphânesinde mevcuddur. 1086 târihinde vefat ederek Edirne-kapısı hâricindeki Emîr Buhârî Zâviyesi karşısına defn olunan Seyrek-zâde Muhammed Asım Efendi tarafından zeyli yazılmıştır.

Fıkıhdan «Kaadihan» a da fihrist yazmıştır. Nesri nazmından daha kuvvetlidir. Arab ve Fars edebiyâtını tedkik ederek «Zübdetü'l-Eş'ar» tarzında yazmağa başladığı eserini maalesef tamamlamağa muvaffak olamamıştır. Şiirleri en yükseğe yakındır. Bir de meşhûr mücâhid Tiryakî Hasan Paşa'nın savaşlarını «Hasenât-ı Hasan» adıyla yazmıştır ki Kemal Bey merhûmun matbû ve meşhûr «Kaniye» risalesine kaynak olan eserlerdendir. Ömrünün sonlarına doğru hâl tercemesi «Şeyhler Fash»nda mezkûr Halevî Mahmûd Efendi'ye intisab etmiş idi.

KAANÎ AHMED EFENDİ «MÜEZZİN-ZÂDE - BURSAVÎ»

1054 = 1644

Fazilet sâhibi şâirlerden bir zât olup Bursa'lıdır. Ulu Câmi vâizi iken 1054'de vefat ederek Hacılar mahallesindeki muallimhâne avlusuna defn olundu. İmam Abdullah İbni Es'ad el-yâfiî'nin «Ravzu'r-Reyyâhiyn fi Hikâyeti's-sâlihîn»ini «Nüzhetü'l-Uyuni'n-Nevâzır» ismiyle terceme etmiştir ki bir nüshası Akhisar kütüphânesinde tarafımdan görülmüştür. Divançesi de vardır. Turhala kaadisi iken «Maârifü'l-Avârif» ismindeki eseri de «Şerefü'l-Mülûki fi'l-Adâleti ve's-sülûk» ismiyle terceme etmiştir ki Es'ad Efendi Kütüphânesindedir.

Beyitlerinden :

Tarîk-ı aşka giden bîneva nedir bilmez
Hevâ-yi dilbere uyan hevâ nedir bilmez

KUDSÎ ABDULLAH EFENDÎ «ALAŞEHRÎ»
1130 = 1717

Âlim şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. 1130 târîhinde misâfir olarak bulunduğu Edirne'de vefat etti. Dîvançesi basılmamıştır.

Bir gazelinden :

Tâb-ı zülfünle dili şem'-i şeb-efrûz idelim
Çıkarıp subha şebi işret-i nevrûz idelim
Nakş-ı şî're çalışup nâmımızı ey «Kudsî»
Sözün hâme ile şâir-i zerdûz idelim.

Âşık Çelebi Tezkiresinde hâl tercemesi yazılı olan ve Basra Defter-dârı iken vefat eden Zârî Abdurrahman Çelebi ile «Tezkire-i Râmiz»de hâl tercemesi yazılı olan ve 1161 de İstanbul'da vefat eden Muhammed Saîd Efendi de Alaşehir'den yetişen şâirlerdendir.

KÂMÎ MUHAMMED «KARAMÂNÎ»
952 = 1545

Kaadiler sınıfından ve Zenbilli Ali Efendi'den icâzet alanlardan olup fazîletli şâirlerdendir. Şeyh Cemâl Halvetî'nin kardeşi oğlu olduğu «Tezkire-i Beyânî»de yazılıdır. 952 de vefat etti. Bâzı ilâvelerle beraber Mevlânâ Câmî'nin «Yûsuf ü Zelîha» manzûmesini nazmen terceme etmiştir.

Beyitlerinden :

Güle gûş ettiremez yok yere bûlbûl inler
Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler

beyti ata sözü hükmündedir.

KİRÂMÎ «KINALI-ZÂDE ABDÜ'L-KERİM ÇELEBÎ»
982 = 1574

Şâir kaadilerden bir zât olup 982 H. târîhinde Yenişehir kaadisi iken vefat etti. Basılmamış divânı vardır.

Beyitlerinden :

Çarha dayanma her ne kadar üstüvâr ise
Yerin efendi altı da var üstü var ise

KÂMÎ AHMED ÇELEBÎ «MESNEVÎHAN-ZÂDE»

987 = 1579

Memleketi olan Edirne'de Mevlevihâne şeyhi iken ilmiye mesleğine girerek o yolda rütbelere kazanmış fazilet sâhibi şâir bir zattır. Sultan II. Selim'in huzûr-ı hümayûnuna girmeye mazhar olarak iltifat görmüştür. «Dil âyüz kodu hâke Kâmî-i nâkâm» mısra'sının delâlet ettiği 987 H. târihinde bekaa âlemine göçtü. Edirnekapısı hâricinde Emîr Bu-hârî Dergâhı yakınında medfundur. Tercemesine başladığı İmam Gazâlî'nin «Kimyâ-yı Saâdet»ini, te'lifine başladığı «Târih-i Âl-i Osman» ile «Menâkıb-ı Ulemâ'yı ikmâle muvaffak olamamıştır. Şiir ve inşâsı zamanın makbûlü idi.

Beyitlerinden :

Çâk it yakarı zümre-i uşşâka sîne aç
Gel bahşîş ile kullara şâhım hazîne aç

KÂMİL-İ MEVLEVÎ «MANİSAVÎ»

1068 = 1657

Mevlevî şâirlerinden olup Manisa'lıdır. 1068 târihinde Bursa'da âhîret âleminin perdesini açtı.

«Mevlevihâne karşısında Pınarbaşı mezarlığında medfundur. «Güldeste-i Riyâz-ı İrfan» sâhibi Bursalı Belîğ İsmail Efendi'nin, Faizi'nin «Zübdetü'l-Eş'ârına zeyil olarak yazdığı «Nuhbetü'l-Âsar» ismindeki tezkiresinde hal tercemesini yazdığımız Kâmil-i Mevlevî'nin «Nevrûziye» kasidesinden alınma aşağıdaki beyitleri mezkûrdur.

Bâis-i nâtika pîrâye-i mürgan-ı çemen
Bârekellâh zihî ukde küşâ-yi nevrûz
Demidir bülbül-i şeydâ ne kadar mest olsa
Her gülün sâgarı destinde berâ-yi nevrûz

Gaalib Dede hemdemlerinden «arkadaşlarından» olan Esrar Dede Efendi de Kâmil-i Mevlevî'nin övücülerindendir.»

GÜFTİ ALİ EFENDİ «EDİRNEVİ»

1088 = 1677

Fazilet sâhibi şâirlerden ve kaadiler sınıfından olup Edirne'lidir. 1088 de vefat etti. Divânı, «Tezkire-i Şuarâ» siyle Oniki İmam Hazretlerinin vasıflarına dâir bir manzûmesi vardır. Eserleri basılmamıştır:

Beyitlerinden :

Âşkın sûz-i dili dâğ-ı serinden bellidir
Şû'le-i âteş zuhûr-i âhkelerinden bellidir.

Manzûm «Tezkire-i Şuarâ»sı maalesef hezl ve istihfaf tarzındadır. Fakat şâirâne teşbihleri câmi ve güldürücüdür. Muâsırı «çağdaşı» bulunduğu şâirlerin hayat ve hâllerinden bahseder. Bir nüshası Ali Emiri Kütüphânesinde vardır. «Gam-nâme», «Şâh ü Derviş» isimlerindeki manzûmeleriyle rubâîlerini ihtiva eden mecmûası Edirne'de Sultan Selim Kütüphânesinde mevcuddur.

KÂMÎ MUHAMMED EFENDİ «EDİRNEVİ»

1136 = 1723

Osmanlı âlim ve şâirlerinden olup Edirne'lidir. 1102 de İstanbul'a gelip ilmiye mesleğine girerek Mekke pâyesini «rütbesini» kazanmıştır. Vefatı 1136 H. târihinde, kabri Üsküdar'da Karaca Ahmed Türbesi karışındadır.

Eserleri: «Terceme-i Fetavâ-yi Kaaidiye», «Mehâmül-Enam», «Mehâmül-Fukahâ» ismindeki « — Tabâkaat-ı Hanefiyye —», fıkıhdan «Nefisetü'l-Uhreviye», Nahivden «Huz mâ safâ» ile «Terceme-i Salât-ı Suûdî», «Riyâzü'l-Kaasimiyn», «Tuhfetü'z-Zevra», «Behçetü'n-Nuamâ», «Manzûme-i Fîruz-nâme», «Manzûme-i Âsaf-nâme» ve [mürettep divânı]ndan ibarettir. Bunların hiç biri basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Şi'rin müveşşah eyle sanâyi'le «Kimyâ»
İster edâ-yi tâze vü hem nev-zemîn-i zaman

*

Ziver-i gûş-i kabûl olmadığı zâhirdir
Eylesin dest-i riyâ sübhâsını incüden

Edebiyat ilmiyle Farsça'yı Neşâtî Dede'den tahsîl etmiştir.

KÂŞİF EFENDİ «ALİ KÂŞİF İBNİ ÖMER ÜSKÜDARİ»

Mülâzımıyn-i ilmiyyeden [Stajyer âlimlerden] yaradılıştan şiire istidadlı bir zât olup Üsküdar'lıdır. Şeyhu'l-İslâm Mîrzâ-zâde Muhammed Efendi'nin Kitapçılığında bulundu. Sultan III. Mustafa devrinde vefat etti. Meşhûr «Lehcetü'l-Lügat»ı kısaltmıştır ki bir nüshası asrımız maârifçilerinden İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Bey'in hususî kütüphânelerinde mevcuttur.

KÂNİ EBÛBEKİR EFENDİ «TOKADİ»

1206 = 1791

Tokat'da doğmuştur. Lâtîfeciliği ve hâzır-cevablılığı ile meşhûr olan bir Osmanlı edebiyatçısıdır. Arabların Ebû Nüvas'ı, Acemlerin Ubeydî Zâkânîsi, Fransızların Birun'u gibi hemen her sözünde hezel «şaka» ve mizah yolunu tutarmış. Tabiatı icabı olarak «şakaya» meyl etmeyip de mizaha olan düşkünlüğü kadar ciddi mes'elelere fikrini sarf etmesi lâzım gelseydi belki edebiyat târihimizde tek adam olma mertebesini kendisi kazanırdı. «Gitdi gevher idi gûya o maârif-i Kâni», «Her sözü ma'den-i cevher idi gitdi Kâni» mısra'larının gösterdiği 1206 târihinde İstanbul'da vefat etti. Kabri Eyyûb'de Feridun Paşa türbesinin sağ tarafındadır. Mezar taşında kısacâ: «Hüve'l-Bâkî Cennetmekân Ebûbekir Kânî Efendi rahmetullah. Sene 1206» ibaresi nakş olunmuştur. [Mürettep Dîvânı] ile «münşeâtı» vardır. Vefatına yakın ziyâretine gelmiş olan dostlarına «Benim mezar taşıma «El-Fâtiha» yazmayın. Ben Fâtiha dilencisi değilim», dediği meşhur olduğu gibi «Kırk yıllık yâni olur mu Kânî» sözü de lâtifeleri cümlesindendir. Üç lisanda inşâ ve nazım iktidarını, hâiz idi. Yaratılıştan şâir olmadığı ve şiirlerini ise ilmî kudretiyle söylediği cihetle nazmı nesri kadar sevimli değildir. Mevlevî tarikatına mensubdu. Bâzı vezirlerin dîvan kâtipliği vesâire gibi me'muriyetlerde bulunmuştur. «Hür fikirli ve hür vicdanlı insanların» başta gelenlerinden biri olduğuna Sadr-ı a'zam Muhammed Paşa'ya yazdığı kıymetli mektup şahiddir. Bu güzel mektup Ebû'z-Ziya'nın — [Nümûne-i Edebiyat] — ında yazılıdır. Hayâtının tafsîlâtı [«Edib» Târîhi] ndedir. [Münşeâtı] nın bir nüshası «Veliyyüddin Efendi» Kütüphânesinde vardır.

Beyitlerinden :

Fark etmiyen insan ne demek olduğun eyvah
Hayvan gelecekdir yine hayvan gidecekdir

*

Ârif edeb-âmuz olur her revîşinde
Âkıl hükm-i Hazret-i Hakka nazar eyler

*

Fıkr-i müstakbel ü mâziyi bırak ârif isen
Böyledir hâl-i zaman bir vâir imiş bir yok imiş

Mısra'larından :

Mutribâ sen aşka dâir bir havâ bilmez misin

*

Etdim seni ben Hazret-i Allah'a havâle

Hayâlî-i Buhârî'nin ârifler arasında meşhûr olanı :

Ey tîr-i gam-terâ dil-i uşşâk-nişâne
Halkı betû meşgul ü tû gaaib-i zimeyâne

matlâ'lı gazelini ârifâne bir sûretde tahmîs ettiği «Sefînetü's-Şuarâ» da yazılıdır.

KALÂYÎ REFÎ' EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1237 = 1821

Şâirlerden âşık bir zât olup İstanbul'ludur. Evvelce kumaşçı iken mesleğini terk ederek ilim tahsiline başlamış ve tarikat-ı aliyeden de feyz almıştır. 1273 H. târihinde vefat etti. Topkapı hâricinde Posta yolunda medfundur. Divânı basılmıştır. Sürûri ile muhâvereleri vardır.

Beyitlerinden :

Tâat-i bisyâra bakmazlar hulûsun var ise
Senden ancak bir rizâ-yi pâk-i Rahmandır gazez

*

Elbette komaz âşıkı şeb-i târ gam içre
Bir dilde tulû eylese mehtâb-ı mahabbet

KÂMİL YÛSUF PAŞA «ARABGİRÎ»

1293 = 1876

Vezirlerin en büyüklerinden olup Arabgir'de, «gökyeni» kadîm hâneden [âilesi] torunlarından şerefli bir devlet adamıdır. İlk tahsîlini tamamlayarak Mısır'a gitmiş, başarılı hizmetleri ve fevka'l-âde liyâkati üzerine Hidiv Mehmed Ali Paşa'ya dâmad olmuştur.

Bir zaman sonra İstanbul'a nakl edip vezirlik ve sadr-ı a'zamlıkla şereflendirildi. Basılmış olan münşiyâne ve hakimâne eserlerinden en çok tanınmış olan «Terceme-i Telemak»dır ki eski usûl nesrin en güzel nümûnelerindendir. 1293 târihinde vefat edip muhterem zevcesi Zeyneb Hanımefendi ile beraber Üsküdar'da yaptıрмаğa muvaffak oldukları Gurubâ Hastahânesi bitişiğindeki türbelerine defn edildi. İnsân-ı kâmil unvânına lââyık mümtaz bir şahsiyetti. İlmî servet gibi malî serveti de hadd-i kemâlde idi [zirveye çıkmıştı].

Kerem ve faziletiyle [iyilikleri ve yüksek ahlâkı ile] halkın hürmetine mazhar olmuştu. Hâl tercemesi akrabalarından İbnü'l-Emin Mahmûl Kemal Bey tarafından «Kemâlül-Kâmil» adıyla mükemmel bir sûrette yazılmış ve bâzı yazılariyle şiirleri yine adı geçen zat tarafından «Eser-i Kâmil Paşa» ismiyle ayrıca yayınlanmıştır.

Eserlerinin büyük kısmı Mühürdârî Muhammed Emîn Paşa merhûmun hânesinde yanmıştır.

Beyitlerinden :

**Hükûmet hikmet ile müsterektir
Vezîr olan hakîm olmak gerektir**

Bu beyit «Tâlîm-i Edebiyat»da Fuad Paşa merhûma âit gösteriliyorsa da Kâmil Paşa'nın eseri olduğu muhakkaktır.

Mısra'larından :

Katreden bahre ider ehl-i kulûb istidlâl

*

Emelin kalbi elem olduğunu bilmelidir.

KEN'AN BEY «MAR'AŞI»

1293 = 1876

Münşîlikle «nesir yazarlığı ile »şöhret kazanmış olup Mar'aşlı Kalender-zâde Süleyman Paşa'nın oğludur. Bâb-ı âlî'de mektupçulukla, âmedcilik (*) gibi mühim hizmetlerde bulunduktan sonra Şûrâ-yi Devlet âzâsı iken 1293 târihinde İstanbul'da vefat etti. Merkezefendi civarında medfundur. Şiire de intisabı vardır. «Gülşen-i Sühan», «Âsâr-ı Ken'an» isimleriyle münşiyâne yazıları basılmıştır.

(*) «Âmedcilik» kitabın sözlü kısmında beyan edilmiştir.

KEMAL AHMED PAŞA «İSTANBULÎ»
1304 = 1886

Osmanlı vezîrlerinden ve edebiyatçılarından olup aslen İstanbul'udur. Berlin ve Tahran elçilikleriyle Maârif ve Evkaf Nezâretlerinde bulunarak hizmet etmiştir. İslâm edebiyâtı ve husûsiyle Farsca'ya hakkıyla vâkıf olmakla beraber Fransız diliyle Batı ilimlerine de âşinâ, edib, şâir ve fevka'l-âde nâmuslu «yüksek ahlâk sâhibi» ve gönül ehli bir zât idi. Vefâtı 1304 de, kabri Süleymaniye Câmî-i Şerifi avlusundadır. Basılmış eserleri :

«Müntehabât-ı Şehnâme», «Risale-i Tâlîm-i Fârisî» ve «Risâle-i Kavâid-i Fârisiyye»den ibarettir.

Ârifâne beyitlerinden :

انساندر ممر و قوعات نیک و بد
صبرایت «کمال» محنته این نیز بگذرد

İnsandır memerr-i vukûât-ı nîk ü bed

Sabr et «Kemâl» mihnete-în-nîz be güzered

beyti hasb-i hâl-i keder-i didegândır.

Rahne-yâb olmaz yine dilde binâ-yi aşk-ı yâr

Perde-i sinemde çâk olsa giribânım gibi

*

Sen hirâsan ol tengî-i reh-i tedbîrden

Bak ne vüs'atler olur peydâ sana takdîrden

Farsca şiirleri de vardır.

KEMAL BEY
MEHMED NÂMIK KEMAL BEY
1305 = 1887

Edebiyatçıların en büyüklerinden olup dilimiz edebiyâtının yenileyicilerindendir. Bir bakımdan yeni ifade tarzının kurucusu ve yapıcısı sayılabilir. Her ne kadar Şinâsî merhum bu yeni yolun açılışında Kemal Bey'den ileri gitmişse de Kemal Bey'in ifade tarzındaki parlaklık kalpleri daha çok cezbedici olduğu için yazdığı şeyler yeni edebiyâtın alâka fôrmesine ve yayılmasına sebep olmuştur. Babası Yenişehir'li, anası Ko-

niçe'li iseler de kendisi 1256 târihinde Tekirdağ'ında doğmuştur. Sadr-ı a'zam Topal Osman Paşa'nın oğlu Ahmed RâtiP Paşa, onun oğlu Şemseddin Bey, onun oğlu Mustafa Âsım Bey'in oğludur. Arabca, Farsca ile Fransız dili ve edebiyatını öğrendikten sonra bir müddet Bâb-ı âlî terçeme kalemine devam etmiş, sonra da o vakit yeni doğmuş olan matbûat âlemine karışıp neşrettiği makalelerle umûmun rağbet ve hürmetini üzerine çekmiş ve arkadaşlarıyla beraber kurdukları «Yeni Osmanlılar Cemiyeti»nin gaayelerinin tahakkuku için Avrupa ya gidip senelerce orada kalmış, dönüşünde Magosa'ya sürülerek sonra da serbest bırakılmıştır. Bilâhare Şûrâ-yı Devlet âzalığına tâyin olunmuştur. Bundan sonra da mutasarrıflıkla Gelibolu, Sakız, Rodos'da bulunarak 1305 târihinde Rodos'da vefat etti. Cesedi Bolayır'a nakl olunarak Şehzâde Süleyman Paşa merhûmun yakınına defn edildi. Şiirlerinde «Nâmık» mahlâsını kullanırdı. Ebû'z-Ziya Tevfik Bey tarafından yazılan hal terçemesi basılmıştır.

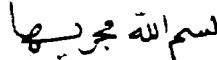
«Külliyât-ı Kemal »adiyle edebî eserleri aşağıdadır:

- 1 — Renan Müdâfaa-nâmesi.
- 2 — Kara Belâ: Beş fasıl üzerine mürettep bir fâciadır.
- 3 — Makaalât-ı Siyâsiyye ve Edebiyye «Rü'yâ».
- 4 — Vatan, Gülnihal, Âkif, Zavallı Çocuk.
- 4 — Eş'âr-ı Kemal.
- 6 — Celâleddin Harzemşah.
- 7 — Mekâtib-i Husûsiyyeden bir cild.
- 8 — Evrâk-ı Perişan Mecnûası.
- 9 — Müntehabât-ı Muharrerât-ı Resmîyye.
- 10 — Cezmî ve İntibah.
- 11 — Mekâtib-i Husûsiyyeden ikinci cild.
- 12 — Tâkib ve Tahrîb-i Harâbat Risaleleri vesâire.
- 13 — Târih-i Osmânî.

İşbu eserlerden bâzıları diğer lisanlara nakil ve terçeme olunmuştur. Bu cümleden olarak «Vatan yahut Silistre» tiyatrosu Mısır edebiyatçılarından Şeyh Muhammed İbni'l-Hayyât tarafından Arabca'ya terçeme olunmuştur.

Na't-ı Şerîfleri :

İdüp fülk-i cihan peymâ-yı dil azm-i yem-i mânâ

Açıldı bad-bân-ı aşk-ı

Zihî fülk-i cihan-peymay ki zeng-i bad-bânından

Gelir gülbank-ı بِسْمِ اللّٰهِ جَرِيًّا وَرَسِيًّا

Hoş-âmedn-i derûn-kim rûşenâdır her sevâdından
Kemâl-i kudret-i Bârî, meâl-i hikmet-i eşya

Sen ol mescûl-i âlemsin ki zülf ü ebruvânındır
Nitak-ı Kâ'be-i Ulyâ, revâk-ı Mescid-i Aksâ

Sen ol nûr-i cemâlüllah'sın kim hüsn ü aşkındır
Çerâğ-ı leyle-i isrâ, serâğ-ı kurb-i (ev ednâ)

Aceb bir Kâ'be-i ismetsin ey hûr-i behiştî kim
Olur hâk-i harîmin secdegâh-ı Âdem ü Havvâ

Aceb bir mushaf-ı hikmetsin ey feyz-i İlâhî kim
İder her nakş-ı hüsnün şerh-i râz-ı (Alleme'l-esmâ)

Kitâb-ı hüsnünün her safhası bir sûret-i i'câz
Hatt-ı ruhsârının her nüktesi bir âyet-i kübrâ

Felek «Beytü'l-Haram»-ı vuslatında zâir-i dâir
Melek «Bâbü's-Selâm»-ı himmetinde tâir-i mânâ

Olur kuddûsiyan âteşperest-i metn-i didârın
Zihî mihr-i tecellî-fer, zihî didâr-ı feyz-ârâ

Ukûl âşıftedir idrâk sırr-ı şân-ı zâtında
Tebârek zâtüke'l-akdes, Teâlâ şânüke'l-a'îâ

Vücûdun ferd-i mutlak, fîtratın hayretde imkân
Olur şâhid vücûd-ı zâtına dünyâ ve mâfihâ

İder mihr-i cemâlin rûşenâ her zerre-i âlem
Vücûd ancak senindir yâ İlâhe'l-ahsen âmennâ

Cemâlin ol perestiş-gâh-ı vahdetdir ki olmuştur.
Ham-ı ebrûsu mihrâb-ı salât-ı Hazret-i Mevlâ

Bürâk-ı himmetim mi'râc-ı sırr-ı feyz olup «Nâmık»

İrişdi sidre-i i'câza سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى

K A S İ D E

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetden
Çekildim izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetden

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetden
Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez iânetden

Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevîr ü mihnetden

Hakîr olduysa ümmet şânına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetden

Muîn-i zâlimin dünyada erbâb-ı denâetdir
Köpekdir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetden

Heman bir feyz-i bâkî terk ider bir zevk-i fânîye
Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhr'eden

Nedendir halkda tûl-i hayâta bunca ragbetler
Nedir insana bilmem menfeat hıfz-ı emânetden

Cihanda kendini her ferdden alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de âr eyler melâmetden

Felekden intikam almak demektir ehl-i idrâke
İdüp tezyîd-i gayret müstefid olmak nedâmetden

Durur ahkâm-ı nusret ittihâd-ı kalb-i milletde
Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilâf-ı re'y-i ümmetden

İder tedvîr-i âlem bir mekînin kuvve-i azmı
Cihan titrer sebât-ı pâ-y-i erbâb-ı metânetden

Kazâ her feyzini, her lûtfunu bir vakt için saklar
Fütûr etme sakın milletdeki za'f u betâetden

Değildir şîr-i der zencîre töhmet acz ü ikdâmı
Felekde baht utansın bînasib erbâb-ı himmetden

Zıyâ dûr ise evc-i rif'atinden ıztırâridir
Hicâb etsin tabiat yerde kalmış kaabiliyyetden

Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyânız kim
Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûn-i şehâdetden

Biz ol âlî himem erbâb-ı sa'y ü ictihâdız kim
Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten

Biz ol âli nihâdânız ki meydân-ı hamîyyetde
Bize hâk-i mezar ehven gelir bâk-i mezelletden
Ne gam pür âteş-i hevl olsa da gavgaa-yi hürriyyet
Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten
Kemend-i cangüdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahdır yine bin kerre zencîr-i esâretten
Felek her dürlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin
Kaçarsam kahbeyim millet yolunda bir azimetden
Anılsın meslekimde çekdiğim cevır ü meşakkatler
Ki ednâ zevk-i a'lâdır vezâretten, sadâretten
Vatan bir bîvefâ nâzende-i tannâze dönmüş kim
Ayırmaz sâdıkaan-ı aşkını âlâm-ı gurbetden
Müberrâyım recâ vü havfden indimde âlîdir
Vazîfem menfeatden hakkım ağrâz-ı hükûmetden
Civanmerdân-ı milletle hazer gavgaadan ey bîdâd
Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-i hamîyyetden
Ne mümkün zulm ile bîdâd ile imhâ-yı hürriyyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsın âdemîyyetden
Gönülde cevher-i elmasa benzer cevher-i gayret
Ezilmez şiddet-i tazyîkden te'sîr-i sıkletden
Ne efsunkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
Senindir şimdi cezb-i kalbe kudret setr-i hüsn etme
Cemâlin tâ ebed dûr olmasın enzâr-ı ümmetden
Ne yâr-ı cân imişsin âh ey ümmîd-i istikbâl
Cihânı sensin âzad eyliyen her ye's ü mihnetden
Senindir devr-i devlet hükümünü dünyaya infâz et
Hudâ ikbâlini hıfzeylesin her türlü âfetden
Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğim nâzende sahrâlar
Uyan ey yâreli şîr-i jiyan bu hâb-ı gafletten.

Hakîmâne gazelleri :

Herkesin ta'n eyliyen kâlâ-yı istîdâdına
Kârgâh-ı fıtratın târîz ider üstâdına

Neşve-i devletle olsun fahrın ey mest-i gurûr
Sen misin bâdî bu bezm-i âlemin icâdına

İhtirâz et rişte-i âyine-i sad-jâreden
Değme ehl-i inkisârın hâtır-ı nâşâdına

Bulmasın imdad yâ Rab rahmetinden tâ ebed
Sarf-ı makdûr etmiyen hem-cinsinin imdâdına

Tâ ki icrâ-yı teâvündür temeddünden murad
Farz olur islâhı her cem'iyetin efrâdına

İtmeyen ifnâ vücûdun eylemez ihyâ-yı mülk
Hod-perestîdir sebep her devletin berbâdına

Eyledi sermâye-i izzü seâdet devleti
Lânet olsun âlemin tavr-ı cefâ mu'tâdına

Bâis-i şekvâ bize hüzn-i umûmîdir «Kemâl»
Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdına.

Beyitlerinden :

Eczâ-yı beşer câlib-i tâcîl-i fenâdır
İbkaa-yı eser mûcib-i tahsîl-i bekaadır

*

Ma'rifet Hakkın ecl-i Sübhânîsidir
Gayretin hâmîsi ma'mûriyyetin bânîsidir
Dâim eyler zâhir ü bâtında taklib-i umûr
Sanki ahkâm-ı şuûnun sâni'-i sânisidir.

*

Girandır âşıkâ erbâb-ı aşkın ta'nı münkerden
Ehafdır seng-i a'dâ resm-i külden cism-i Mansûr'a

V Â V E Y L Â

Feminin rengi aks edip tenine
Yeni açmış güle misâl olmuş
İn'itâfiyle bak ne âl olmuş
Serv-i sîmîn safâlî gerdenine

O letâfetle ol nihâl-i revân
Giriyor göz yumunca rü'yâma
Benziyor ayni kendi hulyâma
Bu tasavvur dokundu sevdâma

Âh böyle gezer mi hiç cânan
Gül değil arkasında kanlı kefen
Sen misin sen misin ey garîb vatan!

Bu güzellikde hiç bu çağında
Yakışır mıydı hoynuna o kefen!
Cisminin her mesâmı yâre iken
Tutdun evlâdını kucağında...
Sen gidersen bizi kalır sanma
Şühedân oldu mevt ile handân
Sağ kalanlar durur mu hiç giryân
Tende yaşdan ziyadedir al kan
Söyleyen söylesin, sen aldanma:
Sen gidersen bütün helâk oluruz
Koynuna can atar da hâk oluruz.

Git vatan Kâ'be'de siyâha bürün
Bir kolun Ravza-i Nebî'ye uzat
Birini Kerbelâ'da meşhede at
Kâinata o hey'etinle görün!
O temâşâ ya Hakk da âşık olur
Göze bir âlem eyliyor izhâr
Ki cihandan büyük letâfeti var
O letâfet olunsa ger inkâr
Mezhebimce demek muvâfık olur:
Aç vatan göğsünü Îlâh'na aç
Şühedânı çıkar da ortaya saç!..

De ki yâ Rab! Bu Hüseyin'indir
Şu mübarek Habîb-i zîşânın
Şu kefensiz yatan şühedânın
Kimi Bedr'in, kimi Huneyn'indir
Tâzelensin mi kanlı yâreleri?
Mey dökülsün mü kabr-i eshâba
Yakışır mı sanem şu mihrâba
Haç mı konsun bedel şu mîzâna?
Dîninin kalmasın mı bir eseri-
Âdem evlâdı bir takım cânî
Senden alsın mı sâr-ı Şeytânî

KEMALEDDİN MAHMÛD EFENDİ «YENİŞEHİR FENÂRÎ»
1306 = 1888

Genç şâirlerden ince yaratılışa sâhip bir zât olup Yenişehir'lidir. Genç iken 1306 târihinde 26 yaşında Bursa'da vefat etti. Kabri Hz. Emîr caddesindeki mezarlığın sol tarafındadır. Terâne-i Tıflâne, Mektûbât-ı manzûme kısımlarını hâvî «Âsârım» ismindeki eseri Bursa matbaasında basılmıştır.

Kemâleddîn'in Mezar Taşı :

Bekaa mümkün değil hayfâ bu dünyayı iber telkîn
Ayırmaz nâresâ vü pîri asla eylemez ta'yîn

Civânım hâfız-ı Kur'ân idi hem sâhib-i irfân
İderdi ilmini hep halk-ı Mahmûd ü kerem tezyîn

Kemâl-i şî'r ü inşâsı devâvîn-i sevâbıktan
Kıldardı nazmı nazmen, nesri nesren terceme tedvîn

Tutup feyz-i müreccah her arûs-i vasl-ı azrâya
İderken haclegâh-ı dilber-i âtîsini te'mîn

Fenârî şehir-i şübbandan çerâğı söndürüp sarsar
Bin üç yüz altı sâlinde vefat etti Kemâleddîn

Beyitlerinden :

Her lâhza arz ider sana bin fikr-i intibah
Ahvâl-i âleme nazar-endâz-i ibret ol

*

Kesb-i feyz et kalma her bi-behrenin ilsânına
Merd için düşmek ölümdür düşmanın dâmânına

Vir cilâ-yi i'tilâ mir'ât-ı istikbâline
Bakma halk-ı âlemin tezyîf ü istihsânına

KÂZİM İBRAHİM PAŞA «FERÎK - KONİÇEVİ»
1307 = 1889

Çok dokunaklı yanık şiir söyleyen şâirlerden bir zât olup Peygamber Efendimizin (S.A.V.) Ehl-i Beyti'ne mahabbetinin şiddetiyle meşhûr olmuştur. Na't-ı şerifler ve kasideler inşâdiyle husûsiyle acıklı mersiyeler söylemekde asrının teki idi. Hicve dâir olan manzûmeleri de meşhûrdur.

Koniçe'de doğmuştur. Terbiye ve tahsili İstanbul'dadır. Matbû' eserleri, mersiyelerini toplayan «Mekaalid-i Aşk» ile «Dîvânçe-i Eş'âr»ından ibarettir. Muallim Nâci merhûmun söylediği «Göçtü ya Hayy diye Hassan gibi Kâzım Paşa» mücevher mısra'ının delâleti olan 1307 târihinde vefat etti. Üsküdar'da Hüdâî Hazretlerinin dergâh-ı şerifi avlusunda medfundur. Bedevî tarikatından hilâfet almış ve Celvetî tarikatından da tâc-ı şerif giymiştir.

Bir na'tından :

**Zemîn ü âsüman gûya sadefdir bahr-i vahdetde
Vücûdudur anın dürr-i yetîmi yâ Resûlellah.**

Diğer bir na'tından :

**Sen ol şâhinşeh-i levlâk-i mesnedsin ki bin Mûsâ
Asâ der keff-i kapunda pâs-bândır yâ Resûlellah.**

Beyitlerinden

**A'râz-ı lâfz içinde olur cevher-i mufad
Vahdet-i vücûd kesret-i eşyâda saklıdır**

*

**Kaabil midir envâr-ı safâ evliye işrâk
Ol sînde kim jeng-i sivâ olmaya mahzûf**

Mısra'larından :

Zâlîme merhamet ef'âyı sıyânet gibidir.

KEMAL İSMAİL SÂDİK PAŞA VECİHİ «PAŞA-ZÂDE»

A'yan Meclisi a'zâlarından fazilet sâhibi, edib bir zâtdır. 1310 târihinde vefat ederek Sultan Ahmed Câmî-i Şerifi karşısında yeniden yaptırdığı «Düğümlü Baba» zâviyesine defn olundu. Eserlerinin en büyüğü «Binbir Hadîs-i Şerif Şerhi» ile evliyâullahdan bazı yüksek zatların manzûm olarak hal tercemelerini anlatan matbû «Âsâr-ı Kemal» ile basılı olmayan «Tefsîr-i Sûre-i İhlâs», «Müflihıyn-i Hazîne», «Rûh-i Kemal», «Kitâb-ı Manzûm Şerh-i Delâil-i Şerif», «Şerh-i Fezâil-i Salâvat», manzûm «Menâkıb-ı Düğümlü Baba», manzûm «Hayrû'l-Kasas» vesâiredir. İşbu eserlerin hepsi diğer kitaplariyle beraber mezkûr zâviye kütüphânesindedir. Üç lisanda şiir inşâdında muktedir idi.

İmâm-ı Şâfiî Hazretlerinin münâcâtını tahmîsinden :

مولای باسمک حامداً اتضرع
وعلى النبى مصلياً استشفع
وعلى جميع الآل اتفع
یا من یرى ما فى الضمیر ولیسمع
انت المعد لكل ما يتوقع

Cenâb-ı Mevlânâ'nın münâcâtını tahmîsinden :

ای ملجأ هرائس وجان در مانده ام فریاد رس
ای ملجأ افتادگان در مانده ام فریاد رس
ای روز و شب روزی رسان در مانده ام فریاد رس
ای خالق هفت و آسمان در مانده ام فریاد رس
ای رزاق پیر و جان در مانده ام فریاد رس

Nâbî'nin na't-ı şerîfini tahmîsinden :

Resûl-i Hazret-i Rabb-i enâme hâkîpâdır bu

Hemîşe reşk-endâz-i cinân-ı pür-safâdır bu

Yüzün sür eyle ta'zîmî der-i lûtf-i atâdır bu

Sakın terk-i edebden kûy-i mahbûb-i Hudâ'dır bu

Nazargâh-ı İlâhîdir «makaam-ı Mustafâ»dır bu.

KÂMİL BEY «HERSEKLİ HACI MUHAMMED KÂMİL BEY»

1315 = 1897

Hersek Sancağına bağlı «Tirebin»li Hacı Abduilah Efendi'nin oğlu olup İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsîlini tamamladıktan sonra hâl tercemesi yukarıda geçen Hacı İbrahim Efendi merhûmun açtığı «Dârü't-Tâlim»e girerek Arab dilini öğrendi. Yetişmesinden sonra Sultan II. Abdül-Hamid'in Mâbeyinciliğine tâyin olunarak nâmusu ile dürüstlükle vazîfe gördü. 1315 târihinde vefat ederek Edirnekapısı hâricinde âilesi kabristanına defn olundu. Matbû' eserleri :

1 — «Metâliu'n-Nücûm:

أصحابي كالنجوم

«Benim sahâbilerim

yıldızlar gibidir...» hadîs-i şerîfini işâret ederek isimlendirdiği bu eserinin iki cildini neşre muvaffak olabilmıştır. «Üsdü'l-Gaabe» vesâire gibi eshâbın hal tercemelerinden bahseden ana kitablardan derlemek sûretiyle vücûde gelen bu eserin mevzûu eshâbın hal tercemelerine âid olup

ancak . ا ل ف harfini ikmâl edebilmiştir.

2 — «İkaazü'l-İhvan»: Ebû'l-Ferec İbni Cevzi'nin «Tenbîhü'n-Nâimü'l-Gamer alâ mevâsimi'l-Ömer» ismindeki risalesinin genişçe tercemesi olup ilk eseridir.

3 — «Terceme-i Muallekaat-ı Seb'a»: Lüzumlu tahlilleri de ihtivâ eden bu tercemenin dört cüz'ünü neşr edebilmiştir.

KÂMİLE HANIM «FATMA KÂMİLE HANIM BALIKESİRİ»

1339 = 1920

Balikesir'de Keşkek-zâde âilesinden, yaradılışdan şiir kaabiliyetine mâlik ümmetin sâlih - hayırlı kadınlarından bir hanımdır. Peygamber Efendimizin (S.A.V.) doğumuna dâir 1306 târihinde «Hâdi'l-Cinân» isminde âşkaane bir eseri intişar etti. Nakşibendî tarikatına mensûb idi. 1339 târihinde memleketinde vefat etti.

Şehzâde Cem şâirlerinden olup beraberce gurbet yoluna çıkmıştı. Mânîdar şiirleri vardır. «Ahmeru'l-Levn - Kırmızı renkli» olduğu için «Lâ'li» mahlâsını kullanmıştır. Ekseri şiirlerini irticâlen söylemiştir.

Beyitlerinden :

**Zâhidin fikrinde cennet, âşıkın didâr-ı yâr
Her kişinin lâ cerem bâşında bir sevdâsı var**

L İ V Â Y İ

Sultan I. Ahmed devri şâirlerinden ve Aziz Mahmûd Hüdâî Hazretlerinin müntesiblerindendir. Dîvânı Millet Kütüphanesinde mevcuddur.

Müretteb Dîvânı matlâ'ından :

Gösterir şehri aşka gitmeğe râh	Rehber-i lâ ilâhe illâllah
Uçurur mür-i gafleti gözden	Şehper-i lâ ilâhe illâllah
Sadef-i çeşmde dür bitirir	Gevher-i lâ ilâhe illâllah
Kalb-i uşşâkı mutmain eyler	Cevher-i lâ ilâhe illâllah
Meşâm-ı zâkiri muattar ider	Micmer-i lâ ilâhe illâllah.

«Bahr-i İrfan» ismindeki ahlâkî ve tasavvufî manzûmesi Üsküdar'da Selim Ağa Kütüphanesinde vardır. «Pend-i Attar»ı da terceme etmiştir.

LEVHÎ HASAN EFENDİ «BURSAVÎ»

1165 = 1751

Âlim şâirlerden bir zât olup Bursa'lıdır. Hasan Paşa Medresesi müderrisliğine nâil olmuştu. 1165 de vefat etti. Deveciler mezarlığında «Hasır-puş» yakınında medfundur. Millet Kütüphanesinde dîvanının bir nüshası vardır. Celvetiliğin ileri gelenlerinden İsmail Hakkı merhûmun dergâhı binasına söylediği selis «akıcı» târih aşağıdadır:

**Şeyh Hakkı Efendi tâle bekahü
Yaptı bir böyle dil-küşâ dergâh
Gülşen-i bûlbûlân-ı Celvetiyân
Hâlet-efzâ-yi âşık-ı âvah**

**Geldi târih için bu beyt-i acib
«Levhiyâ» sûy-i gaybden nâgâh
Oldu tekve kavî bi emr-i İlâh
Diyelim «Lâ ilâhe illâllah»**

Celvetî tarikatına müntesib olup şiirleri mutasavvıfânedir.
Bir gazeli :

Vücûd-i âleme mâhiyyet-i îcad olur bâis
Beli bu mücmeli tafsîle istûdad olur bâis

Tecelli birdir amma hadd ü gaayet yok
Kamû a'dâdı cem'a yek-beyek âhad olur bâis

Değil kisbî dil-i ârifde «allemallah» vehbîdir
Nihâyet in'ikâs mâye-i irşâd olur bâis

Hurûf-i âliyat esmâ-i Hakk Âdem kelâm oldu
Bu terkibatı nutka nev-be-nev îcad olur bâis

Hakaayık bir hakîkatdır ki «Levhî» ayn-i diğerdır
Zuhûr-i kesret-i emvâc-i bahre bâd olur bâis

Bir de «Mi'râciye» manzûmesi vardır.

LEYLÂ HANIM «İSTANBULİ»
1264 = 1847

İstanbul'dan yetişen Osmanlı şâirlerinin şöhretlilerinden olup Kazskerlerden Moralı-zâde Hâmid Efendi'nin kızıdır. Mürettep ve matbû Dîvânı vardır.

Evvelin zâidi sânisine oldu merhûm
Tûtî-i şekker-i eş'âr idi göçdü «Leylâ»
Kıldı erbâb-ı dili rihlet-i «Leylâ» Mecnûn

mısra'larının delâleti olan 1264 târihinde İstanbul'da vefat ederek Galata Mevlevihânesine defn olundu. Düşünmeden, birden bire şiir söylemekte mehâreti olup gaayet hâzır cevab ve sür'at-i intikal sâhibi idi. Tarikatca Mevlevî'dir.

Beyitlerinden :

«İncitme sen ahhâbını, incinmeye senden
Bu âlem-i fânide zarâfet budur işte.»

beyti meşhûr olduğu gibi münâcât ve mersiyeleleri de te'sirli ve yakıcıdır.

Huzûra varmağa bâr-ı günehten yok mecâlim âh
Şehâbetde dönüp kaddim kemâne yâ Resûlallah.

LEBİB MUHAMMED EFENDİ «İSTANBULİ»

1283 = 1866

Devlet adamlarından ve fazîlet sâhibi edebiyatçılardan olup Tophâne Ruznâmecisi Mustafa Efendi'nin oğludur. 1283 de İstanbul'da vefat etti. Eyüb'de Bostan İskeleyinde İmâret karşısında medfundur. Hayli şiirleri varsa da dîvan olarak tertib edilmemiştir.

Matbû' eserleri: Edebiyatdan Tuğrâî'nin «Lâmiyetü'l-Acem»inin şerhi ve muhâdârat ilminden «Cevâhir-i Mültekata» [Giritli Mustafa Nûri Efendi tarafından 1288 târihinde yazılan «Dürer-i Mültekata» ismindeki zeyli de basılmıştır.] «Tuhfe»nin bâzı kıt'alarına tazminat, Fuzûlî'nin Farsca «Sıhhat ü Maraz» risalesinin tercemesi ile Peygamber Efendimiz zamanındaki sokaklar misal getirilerek şehirlerin, müslümanlığın «temizlik» kaaidelerine uygun olarak genişletilmesi ve tanzîmi lüzûmuna dâir olan basılmamış risalesi eserleri cümlesindendir. Şeyh Abdullah Mühtedî'nin [Hristiyanlığın reddine dâir matbû' «Tuhfetü'l-Erîb fi redd-i ehli's-salib»] risalesini de beş bab zeyl etmek üzere «Bürhânü'l-hüdâ fi reddi'n-Nasârâ» ismiyle terceme etmiştir ki matbû değildir.

Sultan III. Selim Hân'ın bir na'tını tahmîsden :

Zerre hâk-i dergehi mahz-ı cilâdır çeşmîme
Her nigâh-ı refeti ayn-ı zıyâdır çeşmîme
Hâk-i pâ-yi devleti kühl-i safâdır çeşmîme
Cevher-i hâk-i kudûmu tütîyâdır çeşmîme
Belki mahşerde olur tahlise elde huccetin.

Sadd derûd ile tehîyyet ola cân-ı pâkine
Hâl-i râh-ı Ravza kâh-ı hânedân-ı pâkine
Yüz sürüp kemter «Lebîb» ol hânımân-ı pâkine
Bin salât ile selâm eyle revân-ı pâkine
Eyler «İlhâmî» recâ nakd-i şefâat-ruhsatın

Diğer beyitlerinden :

Değildir mevkı-i husn-i nazar jeng olsa âyine.
Bu yüzdendir ki daim lehçe-i hâsîd beşûş olmaz

*

Gerd-i gam etmez eser hiç hâtır-ı bî-kînde
Başka yüzdendir küdürret sûret-i âyinede.

*

Bir kimse değildir sırr-ı kaderden âgâh
Mâni' de mu'tî de Cenâb-ı Allah
Lazımsa da esbâba gönül rabt etmem

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

kıt'ası Lebîb-i kadîm'in olsa gerekdir.

LÂMÎ-İ ÇELEBÎ «MAHMÛD İBNİ OSMAN - BURSAVÎ»

938 = 1531

Bursa'nın medâr-ı iftihârı olan bu maârif alâmetlerini üzerinde taşıyan zat Osmanlı edebiyatçılarından eskilerinden ve Nakşibendî tarikatı ârif şeyhlerinden olup «Kabr ü cây-ı Lâmiî pür nûr bâd» ve «Lâmiî'nin ide Hak rûhunu şâd» mısra'larının delâleti olan 938 H. târihinde vefat etti. Nurlu kabri Bursa hisarı ortasında Ortapazar yakınında ceddî Nakkaş Ali Mescidi avlusundadır. Babası Osman Çelebi, Sultan Bâyezid'in hazîne defterdarı idi. Gerekli ilmî tahsîlini yaptıktan sonra İstanbul'da medfun Emir Buhârî'ye intisab etmişti. Gülşenî tarikatına da İlhamî Efendi vasıtasıyla nisbeti vardır. Nesri nazmından daha kuvvetlidir. Boş vakit geçirmeyen kalem sâhiblerindendir. Mevlânâ Câmî'nin «Nefehâtü'l-Üns» ve «Şevâhidü'n-Nübüvve» gibi başlıca eserlerini terceme ettiğinden ve kendisi de Nakşibendî tarikatından olmakla beraber fazîlet sâhibi olmuştu. Eserlerinin mensûr olanlarının meşhurları şunlardır:

«Terceme-i Nefehâtü'l-Üns», «Terceme-i Şevâhidü'n-Nübüvvet», «Şerefü'l-İnsan», «İbret-nümâ», «Menâkıb-ı Cenâb-ı Ali», «Münâzara-i bahar ü şitâ», «Münâzara-i nefis ü ruh», «Şerh-i Dibâce-i Gülistan», «Münşeât», «Miftâhu'n-necât fi Havassı's-suveri ve'l-âyât», «Şerh-i muamma-yi Esmâi'l-Husnâ», «Menâkıb-ı Üveyse'l-Karânî», «Mecmau'l-Letâif» olup manzûmelerinden bâzıları da şunlardır:

«Şem' ü Pervâne», «Maktel-i İmam-ı Hüseyin», «Şehr Engiz-i Bursa», «Gûy ü Çevgân», «Kıssa-i Edhem ü Hü mâ», «Ferhad-nâme», «Heft-Peyker», «Vâmık ü Azrâ», «Husn ü Dil», «Hird-nâme», «Câbir-nâme», «Veysi vü Ramîn», «Absal ü Salaman» ve «Manzûme-i Lûgât»dır. Divânının bir nüshası Hamîdiye Kütüphanesinde vardır.

1 — Terceme-i Nefehâtü'l-Üns : Mutasavvıflar ve tayfasının çeşitleri ve halleriyle makamlarından ve evliyâullah ile meşhûr velîlerin hal ter-

cemelerinden bahseden «Mvlânâ Câmî»nin Farsca mensûr eseridir. Birinci kısmı mutasavvıfların meşhur kitaplarından «Fütûhât-ı Mekkiyye», «Kûutü'l-Kulûb», «Avârifü'l-Maârif», «Keşfü'l-Mahcûb» gibi müteber eserlerden derlenmiştir. Çelebi merhum terceme sırasında husûsiyle nihâyetlerine doğru yerlerde bir hayli ilâveler yapmıştır. Matbû'dur.

2 — Şvâhidü'n-Nübüvvet: Bu da Mevlânâ Câmî'nin bir mukaddime ve yedi rükünden ibaret farsca olarak yazılmış meşhûr eseridir. Hâl tercemesi «Ulemâ Faslı»nda mezkûr Âhî-zâde Halîmî Efendi tarafından da terceme edilmiştir. Kâtip Çelebi'nin sözüne göre bu terceme Lâmiî'nin tercemesinden üstünmüş.

3 — Şerefü'l-İnsan: İnsanlığın şeref ve faziletlerinden bahs eden husûsiyle ahlâk ilmi noktasından istifadeyi mûcib Türkçe bir eser olup bir cildir. Matbû' değildir.

4 — İbret-nümâ: İbret verici bâzı hikâyeler ve sâireden bahseder olup esas itibariyle ahlâk ilmine âididir. Taş basması matbûu vardır.

5 — Münâzara-i Bahar ve Şitâ: Bu iki faslın [mevsimin] şâirâne münâzaralarını anlatan edebî bir eser olup matbûdur.

6 — Mecmau'l-Letâif - Letâif-nâme: Ekseriyeti itibariyle hezeli-yâtı (şaka ve lâtifeleri) andırır âdî şeylerden bahsedici olup gençliğinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Basılı değildir. (*)

7 — Şeh. rengiz-i Bursa: Matbûdur. Bursa'nın vasıflarından ,sularından, mesirelerinden bahseder.

8 — Maktel-i İmam Hüseyin: Cigerleri dağılayan Kerbelâ vak'asının mesnevî tarzında tasvîrinden ibaret olup aşıkane bir sûrette yazılmıştır. Musavver — resimli — bir nüshası Âşir Efendi kütüphânesinde vardır.

9 — Heft-Peyker: Hisse ve ders alınacak bir eserdir.

10 — Mir'âtü'l-Esma ve Câm-ı Cihan-nümâ: Mîr Hüseyin Nişâburî'nin 99 Esmâ-i Husnâ'ya âit olan yüz beytinin ârifâne bir sûrette genişçe terceme ve şerhidir.

11 — Gûy ü Çevgân: Manzûm bir eser olup mukaddimesinde:

Cenâb-ı Resûl Efendimizin meddâhı (övücüsü) Hassan'ı rû'yâda gördüm, işâretiyle yazdım, diyor.

(*) 955 târihinde maârifçilerden Serac İbni Abdullah tarafından mensûr olarak yazılmış beş bab üzerine mürettep «Mecmau'l-Letâif» isminde bir eser vardır ki bir nüshası Ayasofya Kütüphânesinde mevcuddur. Bir de 23'de Tire'de Abdü'l-Cebbâr oğlu Ahmed tarafından yazılmış «Tuhfetü'l-Letâif» adında ahlâk ve mev'izadan bahseden Türkçe bir eser vardır.

12 — Husn ü Dil: «Şebistân-ı Hayâl» yazarı «Fettâhî-i Nişâburî»nin eserinin tercemesidir.

13 — Veysî vü Râmîn: Fahrî-i Cürcânî'nin eserinin tercemesidir.
«Vâmık ü Azrâ» matlâ'ından :

استعذ الله من كيد الرّجيم - مستعين باسمه الرب الرحيم
حرز بسم الله در بر زر كليلد - فتح اولو آنكه قفل هراميد

Esteizüllâhe min keydi'r-racîm
Müsteînen bismîhi'r-Rabbî'r-rahîm
Hırz-ı «Bismillâh»dır ber zer kilid
Feth olur ânınla kufl-i her ümîd

«Salamân ü Absal» tercemesi matlâ'ından :

باسمك اللهم يا ذا الامتنان - انت برهان لاصحاب العيان
نحن نرجو امتك توفيق الحضور - عن صميم القلب في كل الامور

Bismikellahümme yâ ze'l-imtinân
Ente bürhânün lieshâbi'l-ayân
Nahnü nercû ümmetek tevfiku'l-huzûr
An samîmî'l-kalbi fi külli'l-ümûr

Ey gammın can bezminin sermâyesi
Cism ü can mihrinle rûşendir senin

Mihr ü mehdîr şem'-i husnün mâyesi
Yer ü gök husnünle gülşendir senin

Gün gibi sensin ne hâcet dür demek
Âlemin aynına nûr-i merdümün

Kisvet-i âdemde nûrundur alem
Sûret-i âlemde mühründür rakam

Sofra-i cûdunda ne sîmîn tabak
Gülşen-i lûtfunda hûr-i lâ'lin varak

Cân-ı sensin âşık-ı dil-hastenin
Nutku sensin vâle dem-bestenin

Cümle mevcûdât mihmânın senin
Zele bed-han ihsânın senin
Kadd-i Leyli çekdi hüsnünden alem
Oldu Mecnûn'un yeri deşt-i elem
Çün leb-i Şîrin'i kıldın şehd-fâm
Hûn-dil-i Ferhâd'ı etdi telh-kâm
Eyledin Azrâ'yı çünkim gül-izâr
Vâmık'ın çeşmini kıldın cûy-bâr
Gicenin rûzi vü şem'in sûzisün
Mihr-veş subhun cemâl-i efrûzusun
Ni'metinden zîr ü bâlâ behre'mend
Sana birdir nisbet-i pest ü bülend
Sensin ol nûr-i basît-i bî-gubâr
Sensin ol bahr-ı muhît-i bî-kenâr
Lem'asından ây ü gün pür-tâb ü fer
Katrâsından yîr ü gök gark-ı güher

«Manzûme-i Lügat» matlâından :

Yekî birdir Çalap Tanrı Hudâdır
Resûli cümle dilde Mustafâ'dır

Vefatına yakın söylediği rivayet edilen beyit :

«Lâmi'î» dil-i zevrakın girdâba saldın âh kîm
Yok kenâr-ı vasl-ı yâre rûz-i gârimdan meded

Beyitlerinden:

Sezâ-yı âteş olur hâr olanlar
İçer âb-ı revân gülzâr olanlar.

Şiirlerinden :

Kılmaz kerîm olanlar bâb-ı recâyı mesdûd
Etmez rahîm olanlar ehl-i niyâzi merdûd
Cem-kadr olanlar eyler mûrun kelâmın ısga
Mahmûd olanın olur ef'âlî cümle mahmûd

957 târihinde vefat ederek kendi yanına defn edilen oğlu Lem'î Der-vîş Muhammed Efendi de ilim ve şiir erbâbından «âlim ve şâir» bir zât olup arûz ve kaafiye ilminden «Bahrü'l-Evzan» isminde bir eseri vardır ki bir nüshası «Müze-i Osmanî» kütüphanesinde mevcuddur.

LÂYİHİ MUSTAFA EFENDİ «SİROZİ»

973 = 1565

Âlim şâirlerden ve Gülşenî tarikatı mensublarından bir zât olup Siroz'ludur. 973'de memleketinde vefat etti. Muhâdârat [edebiyat ve târihe âit fıkra ve hikâyeler] ilmine dâir kıymetli bir mecmûası ve şiire âit eserleri vardır.

LÂLİ DEDE «AYDINI»

980 = 1572

Anadan doğma dilsiz iken Horasan'lı Ali Dede himmetiyle dili çözülmüştür. 980'de memleketi olan Aydın'da vefat etti:

Rubâiyyâtından :

Lâli kulunu eyledi ol lü'lü'-i lâlâ
Feyz-i nefes-i himmet ile tûtî-i gûya
Mir'ât-ı kerâmetdir anın mâh-ı vücûdu
Yokluklar ile olsa nola ol şeh-i lâlâ

LÜTFİ SÂLİH EFENDİ

«ŞEYH SÂLİH EFENDİ SELÂNİKİ»

1306 = 1888

Halvetiye tarikatının Sinâniye kolu şeyhlerinden şâir, âşık bir zât olup Selânîk'lidir. 1306'da vefat ederek şeyhlik makamında bulunduğu Pazar Tekkesi nâmiyle mâruf Şeyh Ahmed Zührî Efendi dergâhındaki türbeye defn olundu .Mürettep Dîvânı ile adı geçen şeyhin menkıbelerine dâir «Gülşen-i Kerâmât» isminde mensûr bir esri vardır. Dîvânı, hâl tercemesi «Şeyhler Fashı»nda mezkûr Ali Örfî Efendi tarafından şerh edilmiştir. Yazı san'atına da intisabı vardı.

Nasihat verici bir gazelinden :

Meyl idüp âlâyiş-i dünyâya gel itme heves
Mürg-i can pervâz idüp bir gün kalır tenhâ kafes

Kârbân-ı âlem-i fânî koyup göçmekdedir
Tut kulağın dinle ne feryâd ider yâ hû ceres

Aldanıp virme gönül nakş-ı nigâr ü ziynete
Dildeki hubb-i sivâyı tîğ-i aşkın ile kes

Kûşe-i vahdete uzlet ile tecrîd eyleyüp

Ülfeti kes sende hergîz olmaya bîm-i ases

İtme zâyî' elde fırsat vâir iken vaktin sakın

«Lûtfiyâ» vuslat dilerseñ Hakkı zıkr et her nefes

MİHRÎ HANIM «FAHRÜ'N-NİSA - AMASYAVÎ»

912 = 1506

Fâtih Sultan Muhammed devri edebiyatçılarından ve eski Osmanlı şâirelerinin en değerlilerinden olup Amasyalı Mevlânâ Belâyî'nin kızıdır. İffeti, güzelliği ve cemâliyle mütenâsib idi. Şiirlerinin ekserisi Necâtî'ye nazîre tarzındadır. Konağı edebiyatçıların ve şâirlerin toplantı yeri idi. Mürettep Dîvânının bir nüshası Ayasofya Kütüphanesinde mevcuddur. Amasyalı olup genç yaşında vefat ettiğini fıkıh ve ferâize mteallik manzûm risaleleri de olduğunu Evliyâ Çelebi söylemektedir. 912'de Amasya'da vefat etti.

Divânının matlâ'ından :

**Yazdı can levhasına Bismillâh
Gösterir doğru yol bihamdillâh
Dü cihanda dolu durur lâ şekk
Ehl-i aşk dilerin müşerref ider
İr görür haste-dillere sıhhat**

**Kudret-i Lâ ilâhe illâllah
Himmet-i Lâ ilâhe illâllah
Şöhret-i Lâ ilâhe illâllah
Sohbet-i Lâ ilâhe illâllah
Şerhet-i Lâ ilâhe illâllah**

Beyitlerinden :

**İrdi çün âb-ı hayâta «Mihri» ölmez hasre dek
Gördü çün zulmet-i şebinde ayân İskenderî**

*

**Sen ki gülzâr-ı hayâtın gül-i nevrestesi-sin
Ne revâ ola ki her hâr ü hase yâr olasın**

«Zâtî»nin «Döne döne» redifli gazeline naziresinden :

**Hâk-i pâyine yüzün sürmek için şems ü kamer
Ser-i kûyüne gelir şâm ü seher döne döne**

MÜNİRÎ İBRAHİM ÇELEBÎ «AMASYAVÎ»

Âlim şâirlerden târihçi bir zât olup Amasyalıdır. 927 de vefat etti. «Dîvanı», «Fıkıhdan bir risalesi», «Tezkiretü'l-Vekaayî» isminde Osmanlı

Târîhi vardır. Tezkiresi'nin bir kısmı Bâyezid Câmî-i Şerîfi içindeki Veliyyüddin Efendi Kütüphânesinde mevcuttur.

892 de yazılmış «Mîhr ü Müşteri» manzûmesinin de bu zâtın olması kuvvetle muhtemeldir.

MESİHÎ «PİRİŞTİNELİ»

İlk devir şâirlerinden ve üstadlarından rind-meşrebli bir zât olup Piriştine'lidir. İsmi İsa olması münasebetiyle «Mesihî» mahlâsını seçmiştir. Şiirinde husûsî bir tarz sâhibidir.

Evvelce «Şâh Kulu» vak'asında şehîd olan Hâdım Ali Paşa'nın dîvan kâtipliğinde bulundu. Sonradan Yûnus Paşa'nın maiyyetine girdi. Mürettep Dîvânı Almanca'ya terceme edilmiştir. Bir nüshası Hamîdiye'de vardır. Bir de «Şehr-Engîz» yazmıştır. «Mesihî fevt şod» terkibinin delâleti olan 918 de sipâhî timariyle «sipâhî timarının sâhibi sıfatıyla bulunduğu» Bosna'da vefat etti.

Beyitlerinden :

Ey Yûsuf-ı sâni gel otur can gibi tende
Tenhâ koma Yâkub-ı dili beyti hazende

*

Hoş idi vuslat olsa âdetimiz
Lîk yok başta bu saâdetimiz
Halkı bir bir bitirdik ey sâkî
Dolu urmuşa döndü sohbetimiz

«Gülşen-i inşâ» üslûbunda açık ibârelerle «Gül-i Sad-Berk» ismiyle anılır yüz tane mektupları vardır ki inşâ kaaidelerini beyân eder .Bir nüshası Nûr-i Osmâniye Kütüphânesinde vardır. Meşhûr şâir Zâtî ile «Lâtife ve şaka yolu ile şiir yarışmaları» yaptığı «Lâtîfi Tezkiresi»nde yazılıdır.

MUIDÎ «KALKANDELENİ»

Âlim şâirlerden olup Kalkandelen'lidir. Uzun müddet Zenbilli Ali Efendi'nin muîdi «yardımcı - asistanı» olduğu için şiirlerinde «Muidî» mahlâsını kullanmıştır. Ömrünün sonlarında Mısır'da vefat etti. Üç kıt'a [cüz] Dîvânı ile «Şem' ü Pervâne» (*), «Cevâb-ı Penc-i Genç», Gül ü

(*) Zâtî ve Lâmilî Çelebi'nin de bu isimde manzûmeleri vardır.

Nevruz», «Vâmık ü Azrâ» isimlerinde manzûmeler ve «Kütüb-i Seb'ası» vardır. Şiirlerinde pek o kadar «güzellik» görülemezse de kelâmın nazmındaki iktidarı müsellemdir «teslîm edilmiştir.» Eserleri matbû değildir.

Bir gazelinden :

Tâliim naht olduğu çarh-ı sitemkerden midir?
Bâşıma bunca belâ dilden mi dilberden midir?

Aşk mıdır ya gül müdür bülbülleri nâlân iden
Nâlesi bezm ehlinin meyden mi sâgarden midir?

Defter-i uşşâka yazmışsın rakîbi turalım
Gel sen insâf eyle cânâ ol bu defterden midir?

Ey «Muidî» gece gündüz gülmeyip kan ağlamak
Kendi kendinden midir yoksa güzellerden midir?

MAKAALÎ MUSTAFA BEY «ALAŞEHİRİ»

992 = 1584

Meşhûr şâirlerden bir zât olup Alaşehir'lidir. Meşhûr münşi Veysi Efendi bu zâtın kızkardeşinin oğludur. Tahsîlini İstanbul'da Arab-zâde'den ikmâl etmiştir. 992 de vefât ederek âdirnekapısı hâricine defn olundu. Hasan Çelebi'nin sözünce Üsküdar'da medfundur. «Mürettep Divânı» olduğu «Keşfü'z-Zünûn»'da mezkûrdur.

Beyitlerinden :

«Makaalî» ta'n-ı a'dâdan ne gam erbâb-ı irfâne
Atarlar tâşı elbetde dirah-ı meyvedâr üzre

beyti atalar sözü hükmündedir.

Bir gazelinden :

Yârdan hursend ü a'dâdan melâmet-dîdeyiz
Şâkiriz gülden ü lâkin hârdan rencîdeyiz

Hâsılı çekdik girîbân-ı teallûkdan eli
Servi gibi gûşe-i uzletde dâmen-çîdeyiz

Biz ki nakş olduk «Makaalî» halka halka dağla
Rûy-i yâri görmeğe baştan ayağa dîdeyiz

Hasan Çelebi'nin Alaşehir'den bir Makaalî daha göstermesi zuhul eseri olsa gerekdir.

رامن همت دراز اما طلب کوناہ دست
رتبہ ادبار عالی پایہ اقبال پست

Sâmen-i himmet dıraz ammâ taleb gûnay-ı dest
Rûtbe-i idbâr âlî, pâye-i ikbâl pest

beyti, Fuzûlî'nin:

سایہ امید زائل آفتاب شوق کرم
رتبہ ادبار عالی پایہ تدبیر دوز

Sâye-i ümmîd zâil, âfitâb şevk-ı kerem
Rûtbe-i idbâr âlî, pâye-i tedbir-i dîn

beytinden iktibâs edilmiş veya tevârüd eseridir.

MEŞAMÎ «KONEVÎ»

993 = 1585

Mevlevî tarîkatına mensub ve şâirlerden bir zât olup Konya'lıdır. Zaimlerden «zeâmet sâhibi» iken mesleğini terk ederek derviş oldu. 993 de Konya'da vefat etti. Ârifâne ve âşıkaane şiirleri vardır. Meşhûr müsebbâ'nın matlâ'ından :

Şol dem ki rûh tâir-i kuds-âşiyân idi
Can bûlbûlüne gülşen-i vahdet mekân idi
Kân-ı hafâda cevher-i can bir nişan idi
Ketm-i ademde âlem ü âdem nihân idi
Halvetsarây-ı sirde gönül kâmrân idi
Bir cân idi heman ü bir ol yâr-ı cân idi.

[Bu «müsebbâ»ın tekmili «tamâmı» «Mârifet-nâme» ile Fâik Reşad Bey'in «Târih-i Edebiyât-ı Osmâniye» sinde zikredülmüştür.]

MERDÜMÎ ABDÜ'S-SELÂM EFENDÎ

Şâir kaadilerden fazilet sâhibi bir zât olup Budin Defterdârı İstanbul'lu Ali Çelebi'nin oğludur. Usûle göre tahsîlini ikmâlden sonra kâadilik mesleğine girdi. 956'da Üsküp Kaadisi idi. Mürettep Dîvânı ile «Tuhfetü's-Selâm» ismini verdiği «Âyât-ı Erbaîn - Kur'an'dan Kırk âyet» tercemeleri vardır.

Matlâ'ından :

Besmele çünkü İsm-i A'zamdır	Lâ cerem hırz-ı cân-ı âdemdir
Besmele kim tulsın-ı Sübhandır	Gerden-i küfre tığ-i berrandır
Besmele oldu âyet-i Kur'an	Gitmesin dilden eyle vird-i zebân
Besmele olsa ibtidâ-i suhan	Hayr olur âhir intihâ-yı suhan
Besmele'yle olur söze bünyâd	Besmele'dir iden sözü âbâd

Hasan Çelebi Tezkiresi'nde aşıkane bir gazeli zikrolunmuştur.

III. MURAD HAN «SULTAN»

1003 = 1594

Osmanlı pâdişahlarının şâirlerindendir. «Esrarnâme» (*), «Fütûhâtü's-Siyâm» isminde eserleri olduğu gibi nüshası Ayasofya Kütüphanesinde mahfûz olan bir de «Dîvân-ı Eş'âr»'ı (**) vardır. Vefatları 1003 de, türbeleri Ayasofya Câmî-i Şerifi yanındadır. Yazı san'atına da vâkıf idiler. Âlî Efendi «Menâkıb-ı Hünerverân»ını nâm-ı Hümmâyûnlarına tevşih eylemiştir.

Faziletli Diyâr-ı Bekirli Ali Emîri Efendi'nin kurulmasına muvaffak oldukları Millet Kütüphanesinde Arapça ve Farsça dîvanları olduğu gibi bir de Türkçe dîvanları vardır.

Na'tından :

Cemâlin bir nazar seyr eyliyen ey şâh-ı hûbân
Muhakkakdır kılur dünyâ vü ukbâdan istiğnâ

Nev'î Efendi'nin «Fusûs» şerhinde görülen mutasavvıfâne manzûmesinden :

(*) Şeyh Semseddin Sivasî tarafından şerh edilmiştir.

(**) Bu eserin bir de şerhi vardır.

و فرقا بعد فرق ثم فرقا
و وصل بعد وصل ثم وصل
و اسم بعد اسم ثم حقا
و حق كل ذات الحق فعلا

Bir gazelinden

Pâk-dâmen olarak tut yürü bir pâk eteğin
Câmiu'l-akl olup elden koma idrâk eteğin

MUSTAFA ÇELEBİ «KÜÇÜÇK - TOSYALI»

1004 = 1595

Âlim ve şâirlerden olup Tosya'lıdır. «Ahlâku's-Saltana» unvanlı ah-lâka müteallik bir eseri ile «Selciye» manzûmesi ve başka şiirleri vardır. Vefatı 1004 de, kabri İstanbul'da Kurşunlu türbededir. Şiirlerinde «Tûsî» mahlâsını kullanırdı.

Beyitlerinden :

Ser-i kûyünde olursa n'ola eşkim sâil
Su gibi ol bûy-i serv alçağa oldu mâil

MANTIKÎ AHMED EFENDÎ

1044 = 1634

Meşhûr şâirlerden ve kaadiler sınıfından olup Zeyneddin Nahcivânî'nin oğludur. Doğumu Şam'dadır. İstanbul'a gelişinden bir müddet sonra Haleb ve arkasından Şam kaadiliğine nâil olmuştur. 1044 de bir kıymet bilmezsin tezvîr ve iftirasiyle ve fakat

ارَابِلَاءَ مُؤَكَّلٍ بِالْمَطْفِقِ «Bütün belâlar mantığa, dile

musallattır», mazhariyetiyle katil edilerek vefât etti. Matbû Dîvânçesi şiirdeki kudretine delâlet eder.

OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

F. : 15

Beyitlerinden :

Sâyesin dervîş-i bî-berk ü nevâdan dûr iden
Saklasın ârâyiş-i tâbûta nahl-i kaametın

*

Can gitse de gitmez eser-i dâğ-ı mahabbet
Pervâne-i aşkın yanar üstünde çerâğ-ı

Haleb'e gidişini şu kıt'a ile nakl ediyor :

Şam'da bilmediler kıymetimi
Hicret etdim Halebü's-Şehbâya
Hârlerin çifte-i iz'âcından
İlticâ' etdim Öküz Paşa'ya.

MÜRİDÎ «AYDINÎ»

Yaradılışdan kudretli, mutasavvıf bir şâir olup «Pend-i Ricâl» ismindeki ahlâkî manzûmesinin nihâyetinde Aydın ilinden olduğunu zikretmektedir.

«Pend-i Ricâl»in mukaddimesi :

Hamd ol Allah'a ki Rahmandır
Hem Rahîm ü Mün'im ü Mennân'dır
Yerde gökde emr ânındır hükm ânın
Cân ü tende lûtf ânındır kahr ânın
Yokdur ana müdür, tâ vezîr
Ol dürür Sultân-ı Ekber bî nazîr
Kaldı âciz cümle efhâm ü ukûl
Zâtının künhünde ey Sâhib-i usûl

Hâl tercemesi yukarıda geçen «Dervîş Niyâzî»ye nazîre makamında yazdığı «Mansûrnâme-i Hallâc» mukaddimesi :

Evvel ânı idelim kim hakdır ol
Hayy ü Bâkî vâhid-i mutlakdır ol
Ol kim âlem yoğ iken vâr eyledi
Kudretin âlemde izhâr eyledi
Kudretinden zâhir oldu cümle iş
Hikmetiyle buldu âlem perverîş

Zâhir oldur, bâtm oldur bi gümân
Andan artık kimse yoktur câvidân
Mülk ânındır kul ânındır iş ânın
Cümle canlarda olan cümbüş ânın
Hem cihan fahrî «Muhammed Mustafâ»
Ol Habîbüllah ol kân-ı safâ

«Pend-i Ricâl» manzûmesinin bir nüshası fakir tarafından İzmir'de Kemeraltı Kütüphanesine hediye olunmuştur. «Mansûr-nâme»nin bir nüshası da Enderûn-î Hümâyûn'da Revan Odası Kütüphanesinde mevcuttur. Unkapanı'ndaki Emir Bukârî dergâh-ı şerifi kütüphanesinde «Mevlid-i Nebî» mermûasında bir de «Mevlid-i Şerif manzûmesi» bu âciz muharrir tarafından görülmüştür.

MEÂNÎ «İSTANBULÎ»

3

Kaadiler sınıfından ve 10. Hicret asrı şâirlerinden olup İstanbul'ludur. Şiirleri şühâne ve rindânedir.

Beyitlerinden :

Geç ey vâiz Sırat'ın havfın anma lûtf-i Hak çokdur
Geçenlerden işittik biz ki anda korkuluk yokdur.

*

Aşk ile kesb ider kişi irfân-ı câvidân
Akl âlet-i mülâhazadır arada heman

*

Kûyüne mülk-i dili vakf iderim dahl itme
Gönlümün sen mütevellisi değilsin sûfi

MİSALÎ HASAN ÇELEBİ «EDİRNEVÎ»

1017 = 1608

San'atkâr zümresinden iken kemâl kazanarak ilim sâhibleri arasına girmiştir. Basılmamış dîvânı vardır. Edirne'li olup «Hiç dehre misâli gelmiye hayfâ» mısra'ının delâleti olan 1017 de İstanbul'da vefat etti. Yenikapı Mevlevîhânesi geçidinde medfundur.

Beyitlerinden

Sende bir âlem var ey İskender-i Yûsûf-îka
Bakdığın mir'ât olur âyine-i âlem-nümâ

*

Koyup kûyünde gönlüm râh-ı aşkın ihtiyâr itdim
Gönül kalsın beğim yol kalmasın derler meseldir bu.

MUIDÎ MUHAMMED EFENDÎ «İSTANBULÎ»

Fazîlet sâhiblerinden Muid-zâde Efendi'nin oğludur. Hasan Çelebi Tezkiresi'nde mezkûr aşağıdaki gazeli mânîdar ve şâirânedir.

Nûş iden dil-teşne cânâ cür'a-i lâ'l-i terin
Âdın anmaz bir dahî âlemde âb-ı Kevserin

Almazam kûhl-i cilâyı nûr-i çeşmim aynıma
Tûtiyâ-yı dîde-i a'yân iken hâk-i deri'n

Arzû-yi bûy-i zülfündür şehâ sünbül gibi
Hâtırın her dem perişân eyliyen âşıkların

MEVKUFÂTÎ MUHAMMED EFENDÎ «MİDİLLİLÎ»

1065 = 1654

İlim ve kalem sâhiblerinden siyasî tarafı da bulunan bir zât olup Midilli adasındandır. Tafsîlâtı «Reisü'l-Küttâb - Hâriciye Nâzır»larının hâl tercemelerini açıklayan matbû' «Sefinetü'r-Rüesâ»da yazılı hâl tercemesinden anlaşıldığı üzere feleğin «sıcağını - soğuşunu» tatmış bahtsızlardandır. 1065 târihinde Beşir-Ağa'nın zulmiyle İzrik'de ecel-i kazâyâ uğradı. «Mevkûfât» ismiyle ma'rûf matbû' «Terceme-i Mülteka» himmet gösterdiği eseridir. «Telhîsu Câmi'l-Kebîr»i de terceme etmiştir ki bir nüshası Şehid Ali Paşa Kütüphanesinde, «Sadrü's-Şerîa»yı da terceme etmiştir ki bunun da nüshası Ayasofya Kütüphanesinde, «Mülteka» 1066 târihinde Mahmûd İbni Abdü'l-Vehhâb Hamîdî tarafından da cümle cümle terceme edilmişse de basılmamıştır. Mütercim «Hamîd ili» denilen İsparta sancağındandır.

MEZÂKÎ SÜLEYMAN DEDE «BOSNAVÎ»

1086 = 1675

Mevlevî şâirlerinin başta gelenlerinden olup Bosna'lıdır. «Çekildi bezm-i dünyadan Mezâkî» mısra'ının delâleti olan 1086'da Galata Mevlevihânesinde vefat etti. Neşâtî Dede'nin «sonra» redifli gazeline söylediği nazîreden :

**Sunar bir câm-ı memlû bîn tehî peymâneden sonra
Döner vefk-i murâd üzre felek ammâ neden sonra**

Mevlevî şâirleri içinde «Cevrî, Neşâtî, Fasîh Dede»den sonra birinci derecede bir şâir olup mürettep dîvânı vardır.

MÛSÂ EFENDÎ

Yaradılıştan şiir kaabiliyetine mâlik âlimlerden olup 1164 târîhinde Çırpan'da nâsîh iken ahlâk ve tasavvufdan bahseden «Nûrû'l-Vehhâc» isminde büyücek bir manzûme meydana getirmiştir. Manzûmelerinde kullandığı mahlâs «Emânî»dir. Başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır.

«Nûrû'l-Vehhâc»ın bir nüshası Yıldız Kütüphânesinde vardır. Matlâ'ı şudur:

حمدنا الله ذا النعماء ولا المنان الا هو
وصلينا على فوق الانبياء مولا هو

Hamedna'Allahe ze'n-na'mâi ve le l-mennân illâ hû
Ve salleynâ alâ fevkr'l-enbiyâi Mevlâ hû
Dahî bizden salât ile selâm olsun ale't-tevkîr
Onlar üzre kim anlardır o Şâha izz ü garrâ hû

الا يا ايها الاخوان سزيك چون دُر ايله مرجان
نشار ايدوب قيلام ديوان يذير انه ديكنوز ياهو

Elâ yâ eyyühe'l-ihvân sizin çün dür ile mercan
Nisâr idüp kılam dîvan-pezîrâne diyünüz yâ hû

MİRÎ HASAN EFENDİ «BUDİN - PEŞTELİ»

1102 = 1690

Âlimlerden ve nükteci şâirlerden olup Budin'lidir. «Alay Beyi-zâde» şöhretiyle tanınmıştır. 1102 de memleketinde vefat etti. Basılmamış mürettep divânı vardır.

Beyitlerinden :

Âşık olur mu hiç gamm-ı dildârdan cüdâ
Pervâne gibi şem'-i şerer-bârdan cüdâ
Kuds-i âşina-yı meclis-i kerûbiyan olur
Bir dil olunca perde-i pendazdan cüdâ

*

Pâderkil-i zindan-ı gam oldum kederim yok
Ser tâ be kadem-i âteş-i aşkım şererim yok
Pâkîze dil ü pâk nihâd ile celisim
Nâdân-ı denî hilkate asla nazarım yok

MÜNİF MUSTAFA EFENDİ «ANTAKYAVÎ»

1116 = 1743

Osmanlı şâirlerinin meşhûr ve muktedirlerinden olup Antakyalıdır. İstanbul'a gelişinde mâliye me'mûriyetine geçmiş idi Bir aralık elçi olarak İran'a gitti. Mürettep Dîvânı ve «manzûm - Hadis-i Erbaîn Şerhi» basılmıştır. 1156 H. târihinde vefat ederek Üsküdar'dan deniz kenariyle Haydarpaşa'ya giden yolun kenarına defn olundu. Şâirâne yaratılışının mahsûlü eseri olan bir rübâînin «Rabbi erini'l-Hakka ve zidnî ilmen» mısra'ını «mührüne» nakşetmişti.

Beyitlerinden :

Dimem ser-rişte-i maksûdu ehl-i câhdan bulsun
Gönül esbâba itmez ilticâ' Allah'dan bulsun

*

Rûşen-dilân-i nûr-i hakaayık bu âlemin
Her zerresin bir âyine-i pür iber bulur

*

Güft ü gû çok saded-i aşkda cumhûra göre
Hakkı kendinde ara mezheb-i Mansûr'a göre

Evvelce «Hezâri» mahlâsını kullanırdı. Hattâ bu mahlâsla mensûr «Fetihnâme-i Belgrad»ı vardır. Sonradan «Vak'a nüvîs Râşid Efendi»nin tensîbiyle «Münîf» mahlâsını almıştır.

Bir gazeli :

Ne mümkün istikaametle olan tezvîr bir yerde
Değildir kaabil-i ülfet kemân ü tîr bir yerde
Gören ol gamze-i merd ü mişikâr ü çeşm şûhun dir
Acebdir itmiş âmîzeş gazâl ü şîr bir yerde
Olur mu kâr-ger haylûlet-i tedbîr-i akl olsa
Eğer sûret-nümâ âyîne-i takdîr bir yerde
Gelür Allahü Ekber yâdıma mihrâb-ı elrûsî
Ne dem gûş eylerim âvâze-i tekbîr bir yerde
Maânî-i tecellî nâme-i tekvîne im'ân et
Nümâyân olmamıştır vesme-i tekrîr bir yerde
Olan remz-âşînâ-yı sohbet-i Hızr ü Kelîm anlar
Ki olmaz cem-i aşk ü akl-i pür-tedbîr bir yerde
«Münîfâ» hâk-i pâk-i şehr-İstanbul'dan gayri
Değil ebyât nazm itmek revâ ta'mîr bir yerde

III. MUSTAFA HAN «SULTAN»

1187 = 1773

Osmanlı pâdişahlarının şâirlerinden olup şiirde mahlûsları «İkbâlî»-dir. 1187 H. târihinde dünyadan ayrılarak Lâleli'de yaptırmış oldukları Câmî-i Şerîf yakınındaki türbelerine defn edildiler. Ramazân-ı Şerîfde yapılmakta olan «huzur dersler»ine zamanında başlanmıştı.

Bir münâcâtından :

Şimdilik «İkbâliyâ» daldım anûk-ı hayrete
Lûtf idüp destimi al yâ Rabbi düştüm kürbete
Dilersen koy Cahîme, dilersen Cennete
Enbiyâ-yı mürselîn icre hacîl itme beni

MEŞ'ALECİ-ZÂDE ES'AD BEY «İSTANBULÎ»

1208 = 1793

Erzurum vâililiğinde vefat eden Meş'aleci İbrahim Hıfzı Paşa'nın oğlu olup İstanbul'da yetişen değerli şâirlerdendir. Vefat târihi «Cennet iç-

re kıla Es'ad bey'i hemdem-i suadâ» mısra'ının me'hûmunca 1208 olup kabri Edirnekapısı hâricinde Otakçılar'da «Sırt Tekke» denilen yerdedir.

Beyitlerinden :

Öğren lisân-ı asr ü rûsum-i zamâneyi
Bak tab'-ı nâsa hâle münâsib tekellüm et

MEKKÎ MUHAMMED EFENDİ
«ŞEYHU'L-İSLÂM - İSTANBULÎ»

Âlimlerin ve şâirlerin ileri gelenlerindendir. Babası Mekke Mollası iken orada doğduğundan «Mekkî» mahlâsını benimsemiştir.

Eserleri: «Kasîde-i Bür'e'ye Tevessül ismiyle Şerh» ki Türkçe yazılan şerhlerin mufassal ve mükemmeliidir. «Evâil-i Beyzâviye Hâşiye», «Mebâhis-i hamd ü şükre müteallik Risale», «Mürşîdü'l-Vârisin» fî Ahvâli'l-Erbâin, Usûl-i Fıkıhdan aksâm-ı nazm-ı mübeyyin «risâle-i Türkiye», «Tavzihten mukaddemât-ı erbea üzerine risâle» ve «Mürettep Dîvan» olup vefatı 1212 târihinde, kabri Fâtih civârında Şeyhu'l-İslâm Bahâî Efendi türbesindedir. «Şeyhler Faslı»nda adı geçen Eşref-zâde İzzeddin Efendi'den, bu zâtın vefatında Neccar-zâde Muhanuned Sıddık Efendi'den tarîkata intisab etmiştir.

Beyitlerinden :

Bâlâ nişîn-i rif'at olan gerçi çoksa da
Bu âlem içre az bulunur ehl-i hâl olan

Mısra'larından :

Kitâb-ı fenn-i aşkı eylemek tefsîr müşkildir

MÜŞTAK MUSTAFA EFENDİ «ŞEYH - BİTLİSÎ»

1247 = 1831

Âşık şâirlerden ve Kaadiri tarikatı şeyhlerinden bir zât olup Bitlis'lidir. Bir aralık İstanbul'a gelerek Eyüb'de Selâmi Dergâhı şeyhliğinde bulundu. Bundan sonra memleketine dönüp 1247 târihinde Muş'da şehid olarak vefat etti. Mürettep matbû Dîvânı ile «Âsâr-ı Müştak Esrâr-ı Uşşâk», «Mektûbât-ı Kimyâ-yı Müştak» ve Farsca «Bahar-nâme» isimlerinde basılmış eserleri vardır.

Âşıkaane bir gazeli:

Esrâr-ı aşka mahrem olan bî-zebân olur
Remz ile pâdişâh-ı dile tercemân olur
Bir dil ki taht-gâh-ı şehinşâh-ı aşk ola
Mir'ât-ı husn-i pâk şeh-i lâ mekân olur
Bir sîne kim mükevvin-i esrâr-ı Hak ola
Reşk-âver-i neşîmen-i bâğ-ı cenân olur
Merdûd-i halk-ı âlem olan merd-i Hak-şînâs
Encâm-ı kâr mukbil-i her dû cihan olur
«Müştak» nûr-i lem'a-i didâr olan gönül
Şem'i harîm-i şensîne-i ârifân olur

MÂHİR NU'MAN BEY «EĞRİBOZİ»

1259 = 1843

Mevâliden «Kaadilerden» Eğriboz'lu Osman Reşid Bey'in oğludur. Zamanında şiir ve inşâda ileri gidenlerdendir. Kâtiplik hizmetiyle Bâb-ı âlî'de başarı ile hizmet etti. 1259'da vefat ederek Eyüb'de Bostan İskeleyi'nde imaret karşısında medfundur. «Münşeât» ve divânı matbû'dur.

Bir na'tından :

Eyâ Şâh-ı risâlet nûr-bahş-ı kün-fekânsın sen
Serîr-ârâ-yi bi'set pâdişâh-ı ins ü cansın sen
Vücûdün müntehabdır nüsha-i i'cazdan evvel
Hoşa dibâce bend-i safha-i âhir-zamansın sen

Bir gazelinden :

Eline girse de kâşâne-i ikbâl-i cihân
Rahne-yâb olmaya «Mâhir» sakın erkân-ı edeb

MESHÛRÎ AHMED EFENDÎ «SELÂNİKÎ»

1268 = 1851

Zamanında şiir ve inşâca ileri giden kalem kâtiplerinden olup tabiatı lâtifeciliğe meyyal, rind meşrepli bir zât idi. Divânı matbû'dur. 1268 târihinde memleketi olan Selânîk'de vefat etti. «Kalemerye» kapısı hâricinde medfundur.

Mısra'larından :

Âkılan tâ söz mahallin bulmadıkça söylemez

*

Devlet olmaz âdeme âlemde istiğnâ gibi

*

Mûcib-i sıhhat olur hastaya şâdî vü ferah

MAHVÎ MUHAMMED MUHYİDDİN EFENDİ «REHÂVÎ»

1289 = 1872

Üç lisanda inşâ ve şiire muktedir, faziletli bir şâir olup Erbil'dendir. Hâl tercemesi yukarıda geçen Zehavî Efendi'den icâzetlidir. 1289 târihinde İstanbul'da vefat etti. Eyüb'de Kâşgarî dergâhı yokuşunda medfundur. Eserleri :

«Müktesebât-ı Mahviyye»: Ahlâk ve tasavvufun hikmetlerinden bahs eder olup basılmamıştır. «Ravzatü'l-Maârif» risale-i mevkutedir «mecmûadır.» «Mazbûtatü'l-Fünûn» da bunun gibidir.

MUALLİM NÂCÎ ÖMER EFENDİ «İSTANBULÎ»

1310 = 1892

Aslen İstanbul'lu olup bir müddet ufak me'muriyetlerle taşrada bulunduktan sonra İstanbul'a dönüp edebî eserler neşrine başladı. Mekteb-ı Sultânî (*) ve hukukda edebiyat muallimliğinde bulunmuştur. Kırk dört yaşlarında iken 1310 ramazanında İstanbul'da vefat ederek Sultan Mahmûd-i Adlî «II. Mahmûd» türbesi avlusuna defn olundu.

Lisan ve edebiyat kaaidelerine vukufu şâirlikdeki kudretinden fazladır. Ömrünün sonlarında «Vak'a-nüvis-i Âl-i Osman» [Osmanlı Devleti resmî tarihçiliği] me'mûriyetiyle şereflendirilmiştir. Bu hizmete tâyîn olunmasını müteâkıb «Şeh-nâme» tarzında yazmaga başladığı Osmanlı Târihinden ancak bir kaç pâdşiah yazabilmiştir. Said Bey Efendi, Muallim Nâci hakkında: «Nâcî merhum esâsen bir fazilet ve edebiyat defnesi olduğu gibi şiirlerimizin hakikî letâfetini muhâfaza edenlerin arta kalanlarından olduğu cihetle dahî vefatı büyük zây'atdan olan dilimizin şirin sözlü, tatlı dilli bir şâirimizdi.» demişlerdi. Atâ Beyefendi de «Nesrindeki akıcılık ekseri tercemelerindeki muvaffakiyet, Osmanlı nahvine ettiği hizmet herkesce kabûl edilmiş olsa gerekdir» diyorlar.

(*) Galatasaray Lisesi

Matbû' eserleri :

«Muammâ-yı Îlâhî, «İ'câz-ı Kur'an», «İstîlâhat-ı Edebiyye», «Füruzan», «Âteşpâre», «Şerâre», İbnü'l-Gaazan», «Esâmî», «Mecmûa-i Muallim», «Muhammed Muzaffer Mecmûası», «Muallim» «Sânihâtü'l-Arab», «Medrese Hâtıraları», «Nevâdirü'l-Ekâbir», «Sânihâtü'l-Acem», «Mektuplarım», «Terceme-i emsâl-i Ali», «Lûgat-ı Osmâniye». «Sünbüle», «Sâibde Söz», «Tâlîm-i Kur'ân», «Nümûne-i Suhan», «İntikad». Beşir Fuad'la müşterek, «Şöyle - Böyle»: Şeyh Vasfi ile müşterek. «Ubeydiye», «Ter zera-kin»; Emil Zola'dan terceme. «Terkîb-i Bend», «Mütercim», «Hükmü'r-Rufâî».

İşbu eserlerden husûsiyle «Mecmûa-i Muallim» ve «İstîlâhat-ı Edebiyye» edebiyat kaaideleriyle meşgul olan zatlara lâzımdır.

Tevhîd-i Bârisinden :

Allah ki mûcid-i cihandır
Her dürlü nikabdan ayândır
Kesretde hezâr renge girmiş
Her mazhara başka renk vermiş
Bulmaz o tecelliyat gaayet
A'dâ nasıl bulur nihâyet
Tevhîdi sever o Hâlik-ı ruh
Birdir bir o bî niyâz-ı sübûh
Allah nedir deyince gaafil
Allah deyip hamûş olur dil

Beyitlerinden :

Dâmenin dest-i talebden koyma devlet-cûy isen
Ma'rifet erbâb-ı isti'dâda devlet-bahş olur

*

Hak-perestim arz-ı ihlâs ettiğim deîgâh bir
Bir nefes tevhîdden ayrılmadım Allah bir

*

İhtilâfâtıyla uğraşmakda dehrin zevk yok
Zevk anın mirsâd-ı ibretten temâşâsındadır

*

Ma'rifet iltifâta tâbidir
Müşterisiz meta' zâyi'dir

ESERLERİNE DAİR İZAHAT

1 — «İstîlâhat-ı Edebiyye»: İsmnin delâlet ettiği gibi edebiyat kaai-

deleri istılâhlarını açıklayan istifadeli bir eserdir. Maalesef yalnız bir cildini neşredebilmiştir.

2 — «Mecmûa-i Muallim»: Mekteb-i Sultani ve Hukukda okuttuğu Osmanlı Edebiyat derslerinin takrîrlerini, Osmanlı şâirlerinden bir haylisinin hâl tercemeleriyle seçilmiş şiirlerini, Arapça, Farsça, Fransızca'dan faydalı tercemeleri hâvî olup altmış cüz neşredilmiştir.

3 — «Esâmî»: Maa zeyl «Ekiyle beraber» 850 kadar meşhûr zâtın muhtasar müfid hâl tercemeleri beyanında olup bir cildir.

4 — «Lügat-ı Osmâniye - Lügat-ı Nâci»: Kâtiplere ve husûsiyle mektep talebelerine pek lüzumlu, istifade verici bir eser olup ikinci cildi, merhûmun dostlarından ve zamanımız edebiyatçılarından Müstecâbi-zâde İsmet Bey tarafından ikmâl edilmiştir.

5 — «Muallim»: Gündelik gazetelerden «Tercüman-ı Hakikat» gazetesini edebiyat muharriri iken yazdığı edebiyat tenkidlerini ihtivâ eder.

6 — «Emsâl-i Ali»: İmam Aliyyü'l-Mürtezâ kerremallahü vechehû ve (R.A.) Hazretlerinin heca harfleri sırasına göre vecîz ve hikmetli sözlerinin tercemeleri beyanında olup «Kitaphâne-i Ebû'z-Ziya» cüzleri arasında neşr olunmuştur.

7 — «Mûsâ ibni Ebî'l-Gaazan - Hamiyyet»: İbnü'l-Gaazan'ın hamiiyetini, kahramanlığını anlatan manzûm bir eserdir.

8 — «Sânihâtü'l-Arab»:

9 — «Sânihâtü'l-Acem»:

[Bu iki eser Arabca ve Farsca eserlerden manzûm ve mensûr bâzı tercemelerle edebî mütâleaları ihtivâ eder.]

10 — «Mektuplarım»: Dostlarına ve talebelerine yazdığı mektupları ihtivâ eder.

11 — «Sâibde sûz»: İran şâirlerinden, husûsiyle teşbih ve misâlleri ile, şöhrat kazanmış olan «Sâib» hakkında mütâlea ve tenkidleri ihtivâ eder.

12 — «Nevâdirü'l-Ekâbir»: Ümmetin büyüklerinin sözlerinden ve hâllerinden bahseder.

13 — «Âteş-pâre»: ,

14 — «Şerâre»: ve

15 — «Füruzan»: Şiirlerini toplayan risaleleridir.

16 — «Hükmü'r-Rufâi»: Tarikat piri Seyyid Ahmed Er-Rufâi'nin bâzı yüksek sözlerinin tercemelerini ihtivâ eder.

17 — «Sünbüle»: İlk kısmı bâzı mektuplarıyla, tercemelerden mürekkep, ikinci kısmı ise eser sâhibinin çocukluk hayatını tasvîr eder.

18 — «Muhammed Muzaffer Mecmûası»: Bir edebiyat kaaideleri mecmûası olup eksik kalmıştır.

19 — «Muammâ-yı İlâhî»: Bâzı Kur'an sûrelerinin başlangıcında olan «hurûf-i mukattaat» hakkında ümmetin büyüklerinin mütâlealarından hulâsa edilmiştir.

20 — «İ'caz-ı Kur'an»: Kur'an-ı Kerim'in i'câzına dâir faydalı ve kısa bir eserdir. Fahr-i Râzî'nin Fâtiha sûresi tefsirinde «Esrâr-ı akliyye» başlıklı hakîmâne bir makaalesinin hulâsa olarak tercemesidir.

21 — «Tefsir-i Sûre-i İhlâs»: Bu da başlıca «Tefsir-i Kebîr»den hulâsa edilmiştir.

22 — «Zâtü'n-Nitakayn - İbn-i Zübeyr»: Manzûm târihi bir vak'adır.

23 — «Demdeme»: Recâi-zâde Ekrem Bey'in «Zemzeme» isimindeki eserine karşı yazılmış bir intikad mecmûasıdır.

24 — «Muhâberat ve Muhaverat»: Ahmed Mithat Efendi ile muhâverelerini ihtivâ eden mektuplardan müteşekkildir.

25 — «Hurde fûruş»: Edebiyat kaaidelerinde ve faydalarından bahseder.

26 — Osmanlı Şâirleri»: Osmanlı şâirlerinden «Ahmed Paşa, Bâkî, Seyhu'l-İslâm Yahya Efendi, Hâkanî Muhammed Bey, Hoca Neş'et, Seyyid Vehbî, Sünbülzâde Vehbî, Nev'i-zâde Atâyi, Ahmed Mantıkî, Seyhu'l-İslâm Abdullah Vassaf Efendi, Antakya'lı Münîf, Süleyman Nahîfî, Seyhu'l-İslâm Ârif Hikmet Bey»in hâl tercemeleriyle seçilmiş şiirlerini ihtivâ eder. İki cüz'ü neşrolunabilmiştir.

27 — «Heder»: İstibdat devrini tasvir eden dört fasıl üzerine tertiplenmiş tiyatro eseridir.

28 — «Târih-i Âl-i Osman»: Yalnız mukaddimeyi muhtevî olup bir nüshası Yıldız Sarayı Kütüphanesinde vardır.

Ey mezar-ı Türk safvethânesin
İftihâr et, ey sarây-ı mânevî
Ey Süleyman Şâh! Minnetdârınız
Oldu ihlâsıyla fahr-i dud-deman
Âferin Ertuğrul'a, yârânına
Şânımız Osman'sız olmaz, şanlıyız
Vâkıa Osmanlı'lıkdır şanlılık

Hâb-gâh-ı şahsın, şâhânesin
Şâh-ı Türkân sende olmuş münzevî
Şâkir-i evlâd-ı feyz-âsârınız
Oğlun Ertuğrul gibi bir kahraman
Âferin Ertuğrul'a, Osmân'ına
Bunca milyon halk hep Osmanlı'yız
Bilmeli ammâ nedir Osmanlılık

«Gaazî Ertuğrul Bey manzûmesinden»:

Ey Fırat ey nîme-i Şattu'l-Arab, Sende mevc urmakda hem gam
hem tarab
Derken, etdin huzne müstağrak beni Kurb-i Sıffeyn'den geçer gördüm
seni

Emr-i aşka inkiyâd etdim yine, Haydar-ı Kerrâr'ı yâd etdim yine
Rehgüzârındır diyâr-ı Kerbelâ, Yâd olunsun şebriyâr-ı Kerbelâ
Kerbelâ yâd ile can âgâh olur Her nefes yâ âh yâ Allah olur
İşte en hayret fezâ burhanla, Ba'dezân lâzım mı gitmek Bâbil'e?
Bak ne istigrâka sevk ettin beni, Göz yaşı zann cıliyor çeşmim seni!

*

Zikre şâyândır Fırat'ın her yeri Ben ki bir Türk'üm unutmam
Ca'beri.
Türk olan ni'met-şinâs olmak gerek Var yeri gitsem «Mezâr-ı Türk»e
dek.

MAHMÛD CELÂLEDDİN PAŞA «İSTANBULÎ

Çorlu'lu Ali Paşa torunlarından. Resmî kitâbetteki kalem kudreti müsellemlerle «herkesce kabûl edilmiş» olup İstanbul'lıdır. Pek genç iken Bâb-ı Âlî'de yazı hizmetlerinde kullanılarak bilâhare mâliye ve nâfia nezâretleriyle vâililik gibi mühim devlet işlerinde bulundu. 1316 târihinde İstanbul'da vefat etti. Beşiktaş'da Yahyâ Efendi dergâhında medfunur. Matbû' eserleri: «Ravzatü'l-Kâmiliyn» ismindeki «Şerhu Şefik-nâme» ile «Münşeât» ve «Mecmûa-i Eş'âr»dır. Bir de «Mir'ât-ı Hakikat» isminde 1293 Osmanlı - Rus harbinin, vesâireyi bildiren üç cüz matbû' târihçesi vardır. «Şefik-nâme» evvelce Abdullah Muhammed İbni Ahmed isminde bir zat tarafından da şerh olunmuştur. Bir nüshası Yeni Câmi Kütüphânesinde mevcuttur. «Şefik-nâme» Osmanlı Edebiyat târihi nâmına yalnız bir kere görülecek eserlerden olup zamanımızda taklîde şâyân değildir. «Şefik-nâme» ile Hacı Şef'k Efendi hakkında «Târihçiler Fash»nda lâzım gelen izahat verilmiştir.

Beyitlerinden :

Mir'ât-ı dil ki sûret-i ihlâsı gösterir
Vârestedir ukûsu riyâ vü rüsûmdan

Mısra'larından :

Bir misâfir-hânedir insâna bu köhne ribat

MAKBÛLE LEM'AN HANIM «İSTANBULÎ»

1316 = 1898

Zamanımızda İstanbul'da yetişen Osmanlı edibelerinin en meşhûrlarından sayılmış, nazım ve nesirdeki iktidarı herkesce kabûl edilmişti.

1316 târihinde vefat etmiş ve Hazret-i Hâlid civarında Siyavuş Paşa türbesi yakınında rahmet-i İlahiyyeye tevdi kılınmıştır. Merhûme mâbeyn-i hümayûn mensublarından ve sâlih müslümanlardan Hacı İbrahim Efendi'nin kızı ve Şûrâ-yi Devlet eski başkâtibi Fuad Bey'in zevcesidir. İslâm ve Osmanlı ahlâkına tam mânasiyle uygun olarak, kadınlardan ilk kıymetli eser neşreden kendisi olduğu gibi vefatından sonra gerek zevci ve gerek «kendi nev'inin kızları » tarafından hazırlanan mensûr ve manzûm mersiyelerden bir kitap vücûde gelmiştir ki buna ilk muvaffak olan da merhûme-i müşârün ileyhâdır.

Merhûmenin hayâtının çoğu hastalıkla geçmiş ve eserlerinin mühim bir kısmını o hâlinde yazmıştır. Cenâb-ı Hakk'a tevekkülüne, sabır ve tahammülüne zevcinin yazdığı mersiyelerden şu kıt'a dahî delâlet eder:

Kıt'a :

Sabr ile me'lûf idi etmezdi asla ıstikâ
Görmemişken istirâhat doğduğu günden beri
Hazret-i Allah'ın eşfakından ümmîd cıyerim
Cennet-i Adn oldu nûr-i dide Lem'an'ın yeri

Manzûm ve mensûr eserlerinden bir kısmı «Ma'kes-i Hayâl» adıyla basılmıştır.

Fuzûlî'nin bir mısra'ını terbi' ederek «dörtlü bendler yaparak» yazdığı «Subh-i Saâdet» unvanlı şiirinden:

İrdi mi'râc-ı şerîfin tâ harîm-i izzete
Tâkati yetmezdi Cibrîl'in bu rütbe rif'ate
Nezd-i pâk-i Kibriyâda bak şu makbûliyyete
Hâke indi gökden istikbâl için Kur'an sana.

Bir na'tından :

Ulüvv-i pâylene «ümmî» demekdir en celî isbât
Beşer tedrise kudret mi bulurdu zâtını heyhât
Yine kadrin kadr-i âlî teallüm etdiğin âyât
Senin üstâdın Allah'ü azîmü's-şândır bizzat
Anın çün hâce-i kevn ü mekânsın yâ Resûlellah.

«Kadınlık» adlı manzûmesinden :

İderse ilim ile eş'âra rağbet
Kadınlarca olur bir başka ziynet
Dirâyetden alır nûr-i melâhat
Yürür bir intizâm üzre maîşei

**Biçilmiş câmedir nisâya tahsîl
Verir husn-i idâre husne kıymet
Fakat yazmak gerek ahlâka dâir
Kalem tutmaklığa kim olsa kaadır**

MÜNİF MUHAMMED PAŞA «AYINTABÎ»

1328 = 1910

Osmanlı vezîrlerinden fazîletli bir zât olup Ayıntab'lıdır. Tahsîl ve terbiyesi doğduğu yerle Şam ve Mısır'dadır. Sonradan Berlin Üniversitesi'ne giderek ilim ve fen tahsîlini tamamladı.

Maârif ve Ticaret Nâzırlıklarıyla İran elçiliğinde başarıyla hizmet etti. Üç lisandan başka batı lisanlarından da Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rumca'yı mükemmel sûrette konuşur - yazardı. Çok yaşayan, uzun ömürlü olanlardan bir zâttır. 1328 târihinde Üsküdar köylerinden Erenköyü'nde vefat ederek Sahrâ-yi Cedîd kabristanına defnolundu.

Matbû eserleri :

1 — Destân-i Âl-i Osmânî, 2 — Telhîs-i Hikmet-i Hukuk, 3 — Medhal-i İlm-i Hukuk, 4 — İlm-i Servet, 5 — Hikmet-i Hukuk: [Mekteb-i Hukuk derslerinden müteşekkildir.]

Basılmamış eserleri :

- 1 — Edebiyat: Yedi küçük cildten mürekkebirdir.
- 2 — İlm-i Ahlâk,
- 3 — İlm-i Rûh,
- 4 — Belâgat-ı Türkiye,
- 5 — Türkçe Mantık,
- 6 — Arabca Kelâm-ı Kibar,
- 7 — Mecnûa-i Eş'ârım,
- 8 — Mantık Dersleri,
- 9 — Fârisî İstîlâhat,
- 10 — Müştakkat-ı Türkiye,
- 11 — Fuad ve Ali Paşa'larla Kâmil Bey'in sözleri,
- 12 — Mülâhazât-ı Hıkemîyye,
- 13 — Muhâverât-ı Hıkemîyye,
- 14 — İştikak-ı Lûgat-ı Osmânî,
- 15 — İran Hâtırâtı,
- 16 — İbni Batuta Seyâhatnâmesinden çıkarılmış Türkçe bir kısım,
- 17 — Türk, Arab ve Fars dillerinde mevcut lûgaat-ı Yûnânîyye,
- 18 — İstîlâhât-ı Türkiye,

- 19 — İngiltere Târihi: Sonundan noksan olup kendi el yazısı ile yazma nüshası Millet Kütüphânesindedir.
20 — Makaamât-ı Harîrî'den yirminci makaame-i Fârûkiye'nin tercemesi.
21 — Belâgat-ı Fiil yâhut Belâgat-ı Cismâniye.
22 — Avrupa seyahati esnasında İstanbul'a yazılan bâzı tahrîrat.

Terkib-i Bendi :

Mekteb ki feyz-bahşîdir ebnâ-yi ümmetin
Mekteb ki haclegâhıdır ebkâr-ı fikretin
Mekteb ki mehd-i rif'atidir her cemâatin
Mekteb ki kasr-ı şevketidir mülk ü milletin
Mekteb ki rahlegâhıdır âyât-ı nusretin
Mekteb ki en mühimmidir esbâb-ı servetin
Mekteb ki sâye saldıǵı verdîr hakîkatın
Mekteb ki cilvegâhıdır esrâr-ı hilkatın
Sermâye-i saâdetidir dîn ü devletin
Bu müddeâ müsellemdir şer' u hikmetin

Mekteb deyip geçme ki kudsîdir ol makam
Sükkânına müessisine eyle ihtirâm
Beytû's-şeref sezâdır ana olsa idi nam
Nâkıs gelenler anda olur lâ cerem tamam
Lâyık değil mi dense ana kible-i enâm
Maksûd ise eğer sana bir kâ'be-i merâm
Ol cânib-i mübâreke vaktiyle et hırâm
Kesb-i kemâle subh ü mesâ eyle ihtimâm
Ammâ mizâc-ı asra muvâfık da olmalı
Hem ihtiyâc-ı halka mutâbık da olmalı.

Ma'mûrelerde bir nice âli binâ olur
Dâhilleri müzeyyen olur dil-küşâ olur
Sükkânı ilm ü mârifetde âşinâ olur
Hem sa'y ü istikaamet ile aǵniya olur
Emn ü refah şâmil-i bay ü gedâ olur
Her şeyde intizam eseri rûnümâ olur
Gözleri ziya-yı hikmet ile rûşenâ olur
Diller hemîşe masdar-ı şükr ü senâ olur
Mekteb değil de yâ nedir esbâbı bunların
Kaabil mi ehl-i cehl ola erbâbı bunların

Aç dîde-i basîreti âfâka kıl nazar
Pürdür zamanımızda acâyible ser-beser
Hem nev'imiz bu nüsha-i kübrâ olan beşer
Şimşek gibi bir âfeti emrine râm eder
Seyr-i serî' ile cevlangâh-ı bahr ü herr
Cevv-i havâya çıkmada şâhin-i tiz-per
Bahr-i muhît ka'rina da korkusuz iner
Yâ Rab daha neler yapacaktır daha neler

Mekteb değil mi menşe'i hep bu bedâyi'in
Ehl-i kemâle işte mükâfatı Sâni'in.

İster misin ki eyliyesin borcunu edâ
Borcun nedir senin anı gel öğren ibtidâ
Evvel Cenâb-ı Hakk'a ülü'l-emre sâniyâ
İt sıdk ile itâat ü ihlâs ile duâ
Bir de çalış ki bizde olan muhtelif kuvâ
Dâim ide merâtib-i a'lâya irtika
İtmez isen buna gereği gibi i'tinâ
Sıdk ü hulûs ü sa'yin olur cümleten hebâ

Bir çok daha vezâifi var nev'-i âdemin
Mektebde öğretir sana üstâd-ı ekremin.

Sen sanma kim bu sözleri hâşâ fesânedir
Yâ muktezâ-yi dâiye-i şâirânedir
Yâhut ki cerr-i menfeate bir bahânedir
Dersen eğer ki böyle değildir de yâ nedir
İhlâs ü sıdk ü hubb-i vatandan nişânedir
Teslîm-gerde-i ukalâ-yi zamânedir
Halkın yazık ki rağbeti nâm ü nişânedir
Bilmez cihanda mâye-i izz ü alânedir

Mekteb büyük hazînesidir cümle ni'metin
Miftâhı sa'y ü dikkati chl-i zekâvetin

Lâyık değil mi Rûhu'l-emîn olsa kâtibi
Kerûbiyân-ı arş-ı berîn olsa hâcibi
Şâhinşehân-ı rûy-i zemînde murâkibi
Ömrü füzûn ola ki bu mülkün de sâhibi
Takdîr eder ulüvv-i makaam-ı mekâtibi
Masrufdur hemîşe buna fikr-i sâkibi
Meşhûr hem müsellemin anın re'y-i sâibi
Memdûhdur sıfatı güzîde menâkibi

Yâ Rabbi Haşredek ola tahtında ber-karâr
Vâr ise düşmeni ola makhûr ü târ ü mâr.

MUHTAR EFENDİ «GİRİDİ AHMED MUHTAR EFENDİ»

Fazîlet ve kalem sâhiblerinden bir zât olup Girid'in Hanya şehrinde dünyaya gelmiştir. Tahsîlini ikmâlden sonra «Bât-ı Seraskerî» [Harbiye Nezâreti Dâiresi]ne girerek uzun müddet «Mektubî-i Seraskerî» me'muriyetinde ve hayâtının sonlarında bir seneden fazla «Şeyhu'l-Harem-i Nebevî mübârek hizmetinde bulundu. 1328 senesinde hasta olarak İstanbul'a gelişini müteâkıb vefat edip Molla Gürânî Câmi-i Şerîfi avlusuna defn olundu.

Eserleri hikmet-i İslâmiyye bakımından ehemmiyeti hâizdir.

Matbû' eserleri: «İstimdad», «Âdâbü'l-Mürîd», «Mîr'âtü's-Şuhûd li Seyyidi'l-Mevcûd», «Meâric-i Seb'a», «İntibah-ı kalb», «Sırâcü'l-Vehhâc fi leyleti'l-Mî'râc», «Mehâsin-i Ahlâk», «Mecâl-i Fikret»dir. Şeyh-i Ekber Hazretlerinin en ince eserlerinden «Şucûnü'l-Mescûn»u ile «Mevâkiü'n-Nücûm»unu terceme etmişse de basılmasına muvaffak olamamıştır. Hâl tercemesi «Şeyhler Fashı»nda mezkûr Baba Ni'metullah Hazretlerinin tefsirinin basılmasına himmet ve delâlet etmiştir. Uç dilin edebiyâtına ve husûsiyle Arabca'nın inceliklerine vâkıf olmakla beraber tasavvufa da âşinâ idi. Şiirleri ârifâne ve hakîmânedir. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî Hazretlerinin eserlerini rûhuna gıdâ yapmıştı.

Beyitlerinden :

Hâtır-şiken-i nefis ü hevâ olmağa sa'y et
Hâtır-şikenî olma sakın kimsenin ammâ

*

Lâ cerem rûşen-nigâh-ı pertev-i tahkîr olur
Mü'minü'l-gayb-ı «Hüve'r-Rahmân» sâhib-dilân

MAZHAR BEY

1328 = 1910

Mazhar Bey, ilme ve lisâna vukûfu, zekâsının genişliği, ifâdesinin tathlîğı sâyesinde lisâna pek iyi tasarruf eden genç maârifçilerimizden bir zattır. Merhum Emrullah Efendi tarafından ikinci def'a olarak, bir çok büyüklerin müşterek gayretiyle, meydana getirilmeğe teşebbüs edilen ve maal'esef birinci cildini müteâkıb ta'tîle uğrayan «Muhitü'l-Maârif» başmuharrirliğine seçilmiş olması merhum Mazhar Bey'in irfânının kudretine, iz'ânının derinliğine âdil şâhiddir. Matbû eserleri içinde gerek «Misbâhu'l-Felâk»ında, gerek «Zübde-i ilm-i Ahlâk»ında gösterdiği tertib ve güzellik, ihâta ve birlik hemen hemen emsalsizdir. Genç dene-

cek bir yaşta vefâtı büyük bir kayıptır. «Harrar» konsolosu Jünc, İstanbul'a doğru hareketinde tam vapura bineceği bir sırada 1328 H. senesinde vefat etmiş ve «Ceybûtî»de toprağa verilmiştir. Habesistan'da gerek hükûmet mahfillerinde, gerek yerli halk ve bilhassa müalümanlar arasında hürmet ve tâzime mazhar olması idâre, ahlâk, siyâset ve muamele itibariyle de pek kıymetli bir şahsiyet olduğuna delâlet eder. Yüksek bir muallim ve mürebbi kudret ve salâhiyetini de hâiz idi.

Merhûmun matbû eserleri :

- 1 — Amelî ve Nazari muhtasar Hendese
- 2 — Küçük Coğrafya
- 3 — İlm-i Hesap
- 4 — Kırâet-i Ahlâkiyye
- 5 — Küçük Osmanlı Sarfı
- 6 — Kamere Seyahat
- 7 — Kutba Seyahat
- 8 — Misbâhu'l-Felâh: «Mufasssal İlm-i Hal» I. Cild
- 9 — Zübde-i İlm-i Ahlâk: I. Cild

Basılı olmaya nelerleri :

- 1 — Misbâhu'l-Felâh: İkinci cild.
- 2 — Zübde-i ilm-i Ahlâk II. cild
- 3 — Mir'âtü'l-Hidâye II. cild
- 4 — Hikmet-i İslâmiye
- 5 — Ahkâm-ı Şer'iyyenin tıbbî tatbıkı
- 6 — Usûl-i İnşâ
- 7 — Fen Sahîfeleri.

MUSTAFA PAŞA

«DİNİ BÜTÜN MUSTAFA HİLMİ PAŞA - KAYSERİLİ»

Askeriyyenin edebiyatçılarından bir zât olup Kayseri'nin Tavlason köyünde Âteş Hâfız-zâde torunlarından. 1280 târihinde Mekteb-i Harbiyeden yetiştikten sonra muhârebelerde, daha sonra Askerî lise kitabeta muallimliğinde, daha sonraları Harbiye Nezâretinde vazifeler gördü. 1333 târihinde emekli iken vefat etti. Üsküdar'da Karaca Ahmed mezarlığında âilesi kabristanına defn edildi. 1292'de Harbiye matbaasında basılmış «Düstûrü'l-Mücâhidîn» isminde istifadeli bir eseri ve dindarâne «dindarca» bâzı manzûmeleri vardır.

Bir na't-ı şerifinden :

«Şehinşâh-ı İmamruk taht-nişin-i «erselnâk»
«Habîb-i Hazret-i Mevlâ mutâ-i hitta-i «Levlâk»
«Süren yüz âsitân-ı pâkine hiç feyz bulmaz mı
Anınçün arşa nisbetle geridir kıymet-i «Eflâk»

NESİMİ «SEYYİD ÖMER İMADEDDİN» (*)

820 = 1417

Âşıklardan ve eserleri Türk şiirine parlaklık veren «eski» devir şâir-
lerinde olupameşhur matbû' divânından başka bir de basılmamış divânı
vardır. Matbû' divânı noksandır. Tam nüshası Unumî Kütüphâne de me-
vucuttur. 909 târihinde «Sultan Ahmed Herevî» hattıyla güzel bir tâlik ya-
zıyla yazma bir nüshası da Ayasofya Kütüphânesindedir. Bu nüshada
Farsça şiirlerinin çoğu da yer almıştır. Müellifin el yazısı ile yazma Türk-
çe Divânının Erzurum'da Cennet-zâde Kütüphânesinde mahfuz olduğu
rivâyet edilmiştir. Meşrebi şathiyyât-ı sôfiyâneye mâil olduğu için, per-
deyi yıkan ve din edebine aykırı bâzı sözlerinden dolayı 820 târihin-
de Haleb'de idam edildiği kesinlikle rivâyet olunmuştur.

Husûsiyle Farsça şiirlerinden Hurûfilik mezhebinin kurucusu (**)
Fazlullah Hurûfî'den hilâfet almış olduğu anlaşıldığı için hakkında bir-
takım dedi-kodular yapılmışsa da birçok ârifler bu cümleden olarak Mes-
nevî şâirihî Sarı Abdullah Efendi, «Semerâtü'l-Fuad» ismindeki eserinde
aşk ve irfanlarına şehâdet etmektedir. Gaazî Murad Hudâvendigâr devrin-
de Bursa'ya kadar geldiği nakledilmiştir. Nusaybin'i olduğu yazma bir-
kitabın zahrında «arka tarafında» görüldü. (***)

Âşıkaane beyitlerinden :

Mansûr gibi cûşa gelir söyler «ene'l-hakk»
Her âşık-ı sâdık kî bu meyhaneye uğrar

(*) «Türkmâni cins ve Âmidi diyardır». Türkmenlerden ve Diyâr-ı bekirli-
dir. — Âşık Çelebi —.

(**) Şeyh-i Ekber Hazretlerinin «Fütûhât-ı Mekkiyye» vesâirede beyan ve
bahis buyardığı «hurûfat-ı âliyat - yüksek harfler» bu harflerden başka olup
ismi gibi yüksek ve toplayıcı bulunduğu erbabınca malûmdur.

(***) «Mecâkibü'l-Vâsîlin»'de Şah Ni'metullah Veli tarikatından olduğu fa-
kat «ilm-i hurûf» da vâkıf bulunduğu yazılıdır. «Künhü'l-Ahbar»'da da bu zât
hakkında pekçe izâhat vardır.

Farsça Dîvânından :

طالب توحید را باید قدم بر لا زدن
بعد از در عالم وحدت دمر لا زدن
رنك بوی از حقیقت از بدست آوردن
چون كل صد بر ك باید حیمه بر صحر ازدن
ای « نسیمی » بامقلد سرحق ضایع مكن
از تجلی در چه حاصل پیش نابینا زدن

Mansûr «ene'l-hakk» söyledi, hakdır sözü hak söyledi»,

demış olduğu gibi aşağıdaki manzûm cevâbı da kendisine nasihat eden kardeşi Handan'a gönderdiği rivâyet olunmuştur.

Deryâ-yı muhît cûşa geldi Kevn ile mekân hurûşa geldi
Sırr-ı ezel oldu âşikâre Âşık nice eylesin müdârâ
Yer-gök arası hak oldu mutlak Söyler deff ü çenk hep «ene'l-hakk»

Farsça Tercî-i Bendi matlâ'ından :

ما مظهر ذات كبر یایم - ما جام جم جهان نمایم
ای تشنه بیا که در حقیقت - ما آب حیات جانفزایم

ای در غلط از ره دوینی - ایا تو بجا و ما بجاییم
معلوم شود که غیر حق نیست - از چهره نقابا اگر کستاییم
ما را عدم و فنا نباشد - زان روی که عالم بقاییم
ای طالب صورت خدا - چون بکذری از دوی خداییم
شاهنشاه اعظمیم اگر چه - در کشور نیستی کداییم
رلمت چو دلیل ماست امروز - در سایه دولت هماییم
ظاهر شود آفتاب وحدت - از مشرق غیب اگر برآییم
در عالم بی چرا و بی چون - بیچون و چگونه چراییم
ای حاجه اگر تو شمس دینی - از روی حقیقت آنچه ماییم
ای ساقی رو چرو رما - لعل تو شراب کوثر ما
رخسار تو آفتاب عالم - گفتار تو شهرشکر ما
سودای در از کنت کنز - زلف تو نهاد در سر ما
فردوس نعیم جاودان نیست - بی وصل رخ تو در خور ما
در ظلمت آفرینش آمد - خورشید رخ تو رهبر ما
اندیشه نیست هیچ صورت - جز روی تو در برابر ما
کی دل بر ما قرار گیرد - تا هست رخ تو دلبر ما
در بحر محیط عشقت ای جان - پرورده شد ست کوهر ما
از مهر تو شد چو قلب مازر - شایسته سکه شد زر ما
ای مصحف بخت و فال دولت - مسعود شد از تو اختر ما
ای چوهرماز زوی معنی - نشناخته تو جوهر ما

Yârın cefâsı cümle vefâdır cefâ değil
Yârı cefâ kılur diyen ehl-i vefâ değil

Ol kimsenin kıblesi ey can sen olmadın
İrâğa düştü Kâ'be'den ehl-i safâ değil

Âşkın eğerçi âdını âkıl belâ komuş
Ni'me'l-belâdır ehline bi'se'l-belâ değil

NİZAMÎ-İ KONEVÎ

Fâtih Sultan Mehmed devrinde yetişen şâirlerin ileri gelenlerinden-
dir. Genç iken vefatı kemâle ermesine mânî oldu. Tezkire ve hâl terce-
mesi kitablarımızda Pâdişah Hazretlerinin dâvet-i hümayûnlarına uya-
rak İstanbul'a gelmekde iken yolda dünyadan ayrıldığı yazılmışsa da Se-
hî «Tezkire» sinde Karaman'lı olduğu ve tahsîl için İran'dan döndükten
sonra Konya'ya gelerek vefat ettiği bildirilmektedir. Türkçe şiirlerinden
başka Arabca ve Farsca şiirleri vardır. Hoca Hâfız Şîrâzî'nin ekseri ga-
zellerini tahmîs etmiştir ki Farsça şiirdeki kudretine delildir.

Şiirlerinden :

Kılmadan seyl-i fenâ ömür diyârını harâb

حدم العيش صبيا ومن العرصا

Huz mine'l-ayşi nasîben ve mine'l-omri nisâb

*

Ey «Nizâmî» vasla şâd olma vü hicrâna melûl
Kâinatın hâli çünkim inkılâb üstündedir

*

Haps-i tenden dili kurtar ne revadır ki ola
Mürg-i lâhûtî esîr-i kafes-i nâsûtî

NECATÎ BEY «EDİRNEVÎ»

Asıl isminin Nûh veya İsâ olmasında ihtilâf varsa da İsâ olması da-
ha kuvvetlidir. Edirne'de doğduğunu ve şöhretinin Kastamonu'da başla-
dığını «Riyâzî» tasrîh etmektedir. Osmanlı şiirinin kurucularından sayı-
lır. Ahmed Paşa'ya hayru'l-halef [hayırlı halef], Bâkî'ye selef «hayırlı

öncü» olmuştur. Dîvânı, eski Osmanlı şiiri için bir nümûne olup bâzı beyitleri şimdi bile beğenilecek mazmunları muhtevîdir. Basılmamış dîvânından başka «Leylâ ve Mecnûn» manzûmesi olduğu gibi bir de «Kim-yâ-i Saâdet» tercemesi olduğu rivayet olunmuştur. Fâtih zamanında yetmiş, Pâdişah Hazretleri adına birkaç kaside tanzîm etmiştir. Vefatı «Gitti Necâtî âh» terkibinin delâlet ettiği 914 târihi olup İstanbul'da Vefa'dan «Zeyrek»e giden yolda Hızır Bey merhûmunun medfun bulunduğu mescid makberesinde defn edilmiş olduğu Abdullah Eyyûbî'nin «Mecmûa-i Vefeyat»ında yazılıdır. Mümtaz talebesi Tezkire sâhibi Sehî Bey, üstadı için hânesi bitişiğinde bir türbe, bir de sebil yaptırmıştı. Ne yazık ki geçmişlerimiz ve onların eserleri hakkında bâzanı revâ gördüğümüz hüürnetsizlik ve kayıtsızlık neticesi olarak her iki binadan da nam ve nişan kalmamıştır. Şiirlerde mesel getirmek evvelâ bu zatda görölmüşdür. Bu itibarla Mevlânâ İdris-i Bitlisî «Heşt Behişt»de «Husrev-i Şuarâyı Rûm» unvânıyla yâd ediyor. «Münâzara-i Gül-ü Husrev» isminde bir mesnevîsi olduğu «Tezkire-i Sehî»de yazılıdır. «Gül ü Sabâ» ve «Mihr ü Mâh» adında iki manzum eseri olduğu rivayet edilmiştir. Şiirlerinden bir haylisi «Atâ» Târihinin beşinci cildinde mezkûrdur.

Beyitlerinden :

Şol ki aşk âtesinin şem'ine pervâne geçer
Şem-veş ömrü ânın yâna gelir yâna geçer

*

Neylesin gülzârı âşık, olmayınca gül'izâr
Bostan-ı cennete sûret veren dîvar imiş

Mısra'larından :

Zihî devlet zihî nûrun alâ nûr

*

Kimsenin haddi değil takdiri tağyîr eylemek

*

Ayağı yer mi basar zülfüne berdâr olanın

*

Öksüz oğlan göbeğin kendi keser

*

Cevre mâil olmasın yârı İlâhî kimsenin

NÛREDDİN EFENDİ

Bir mukaddime on meclis «bâb», bir hâtıme üzerine mürettep, manzûm «Maktel-i Huseyin» sâhibi, Resûl-i Ekrem Efendimizin (S.A.V.) ev-

lâdına âşık bir zâtdır. Eserinin sonunda Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın Karamürsel yakınında «Dil» adlı yerde yaptırdığı Câmî-i Şerîfin imam ve hatibi olduğunu ve Hacca giderken korsanlar tarafından esir edilecek Rodos adasında iki sene dört ay kal'ada ikaamete mahkûm olarak kaldığını ve Lârende'li Cemâl isminde yüksek bir zâtdan tarîkata intisâb ettiğini sâfiyâne bir lisanla anlatılmaktadır. Bu eser 1285 târihinde taş basması olarak «Vak'a-i Kerbelâ» ismiyle basılmışsa da isminin «Mak-tel-i Huseyin» olduğu bir kaç yerinde açıklanmıştır. Matlâ'ından:

Hamd sâbitdir sana ey pâdişâh-ı dû cihan
Hamd ideriz âşikâr ü hem nihân
Hamde lâıyk âlî zâtındır senin
Medh olan hem pâk sıfâtındır senin
Yoğ iken bu âlemi vâr eyledin
Kudretin bunlarda izhâr eyledin
Küllî mevcûdata maksûdun viren
Cümle gizlileri işidüp gören
Zâhir ü bâtın ü âhir hem ezel
Hayy ü kaadirsın kadîm ü lem yezel
Arş ü kürsî ây ü gün çarh-ı felek
Vahş ü tayr ü ins ü cîn hûr ü melek
Dâğ ü deryâ hem nebât-ağaç-taş
Dahî yer yüzünde olan kuru yaş
Cümle eşya hem mesciddir sana
Her birisi hamd ider dâim sana.

NAZMÎ MUHAMMED BEY «EDİRNEVÎ»

955 = 1548

Şiir san'atlarına vâkıf kudretli bir şâir olup Edirne'lidir. Kanûnî Sultan Süleyman zamanında ahkâm kâtiblerinden idi .(*) Sonra sipâhiler zümresine alındı. Bir nüshası Nûr-i Osmâniye'de mevcut olan «Mec-mau'n-nazâir» ismindeki büyük eserinde 930 târihine kadar geçen Osmanlı şâirlerinin nazîreleri ve bunlara söylediği nazîreleri zikredilmiştir. Bu eserini pâdişâhın yüksek huzurlarına takdim ederek iltifat ve ihsanlarına mazhar oldu. Bu eserinden başka şiire âit eserleri de vardır. «Vâhid-i Tebrizî»'nin «Risâle-i Arûz»unda olan bahirlerin her birinde «elif» kaafiyesinde birer gazel söyleyerek kendisi de birçok bahir icad etmiştir. 955 H. târihinde vefat etti.

(*) Te'lif târihi «Âhirü'l-kelim», ismi «Kesfû'l-Hicab»dır.

NİHALÎ İBRAHİM ÇELEBİ «EDİRNEVÎ»

1000 = 1591

Şâir Abdî'nin mümtaz talebesi olup Edirne'lidir. Sipâhî zümresinden iken mesleğini terk ile kanâat köşesine çekildi. 1000 târihinde Edirne'de vefat etti.

Beyitlerinden :

**Bîdâr olana devlet-i dîdâr olur nasîb
Açsın gözünü âşık olan gaflet etmesin.**

NİSÂRÎ «SİROZÎ»

Kaadiler sınıfından ve üç lisanda nazım söylemeğe muktedir şâirlerden olup Siroz'ludur. Dokuzuncu Hicret asrı şâirlerindendir. Hâfız Şîrâzî Divânına nazîre yazdığı «Gülşen-i Şuarâ»da zikredilmiştir.

NEVÎ YAHYA EFENDÎ «MALKARAVÎ»

Asrının allâmesi ve reîsü's-şuarâsı «şâirler reîsi» sayılan âlim, fazîlet ve hikmet sâhibi bir zât olup Malkara'lıdır. Şehzâdelerin öğretimiyle hayâtını geçirmiştir. Hâl tercemeleri «Şeyhler Faslı»nda yazılı Serhoş Bâlî ve Kurt Efendi'lerden tahsîl etmiştir. Ekseriyetle şiirleri mutasavvî-fâne ve hakîmânedir. Şâirlikce Bâkî ile aynı meslekendir. Fakat onunla aynı ayarda olamaz. Vefâtı «Yerin cennât ola Nevî Efendi», «Cinan güzârını cây etti Nevî» mısra'larının ve «Temmeti'n-Nevî» terkiibinin gösterdiği 1007 târihinde, kabri İstanbul'da Şeyh Vefa Câmî-i şerifi avlusundadır. Meşhûr eserleri Sultan III. Murad'ın emriyle yazmış olduğu mukaddimesinden anlaşılan Türkçe «Fusûsü'l-Hikem Şerhi» ile «Hâşiyey-i Evâil-i Mevâkıf», «Şerhu Risale-i Kudsiyye ii Mevlânâ Fenârî», «Muhassilü'l-Kelâm fi İlmi'l-Kelâm», «Tehâfüt-i Felâsife ve Heyakilü'n-Nûr Hâşiyeleri», «Nevâ-yi Uşşak», «Risale-i Kelâm-ı Nefsî», «Risâle-i İlmiyye», «Terceme-i Akaaid», «Risâle-i Mantık», «Şerh-i dû beyt-i Mesnevî», «Gevher-i Râz», «Sûre-i Mülk Tefsîri», «Risâle fi İlmi'l-Münâzara», «Hâce-i Cihânın Münşeâtının tercemesi», «Netâyicü'l-Fünûn» (*), «Manzûme-i Hasbihâl», «Münâzara-i Tûti-Bâ-zâğ» vesâire olup hemen hepsi de basılmamıştır. Divânı mürettep ise de nüshası nâdirdir. Bir nüshası Ha-

(*) Târih, hikmet, siyaset, hey'et - astronomi, kelâm, usûl, hilâf, tefsîr, tasavvuf, ta'bîr-i rü'yâ, refs ve efsun, tıb, felâhat [çiftçilik], tevhîd, nahiv, sarf, şiir, lûgat, hat [yazı san'atı], fıkıh gibi fenlerden bahseden Türkçe, istifadeyi mücîp bir eserdir.

mediye Kütüphanesinde vardır. Umûmî Kütüphanede Riza Paşa kitapları arasında bir de mufassal Türkçe «İsagoci Şerhi» vardır. Ayasofya Kütüphanesinde kendi el yazısı ile yazma «Fezâilü'l-Vüzerâ ve Hasâilü'l-Ümerâ» isminde Türkçe ufak bir eseri de vardır.

Bir gazelinden :

Mahabbetden garaz sanman ki Kays ü Vânuğ olmaktadır
Hüner bir hâlet ile vasl-ı yâre lâyük olmaktadır

Tamam oldu güzellik sanma Şirin ile Leylâ'da
Nice Leylâ bulunur erlik amma âşık olmaktadır

Çekip Mansûr'u dâre etdiler hâkisterin berbâd
Hüner akrân içinde her cihetden fâik olmaktadır

Bilinmez derdi çokdur mübtelâ-yı mihnet-i aşkın
Şifâ sâz olmada hikmet tabîbim hâzık olmaktadır

Bize «Nev'î» gerekmez zümre-i kaalîn makaalâtı
Garez şî'ri kişinin hasb-i hâlin nâtık olmaktadır

Bir gazelinden :

Câm-ı safâ gerekmez dünyâ-yı dûn elinden
Merdâneler şikârı almaz zebûn elinden

Dil safhasına bakdım etrâfı cümle meşrûh
Bildim bu nüsha çıkmış bir zûfünûn elinden

Ferhad yüz çevirdi dağlarda âh iderken
Yoksa değildi âciz bir bî sûtun elinden.

Beyitlerinden :

Zâhide mihrâb-ı mescid, ârife ebrû-yi yâr
Cilvegerdir pertev-i nûr-i Hudâ her gûşeden

*

Pençe-i şîr olsa pençen ânı eylerler şikest
Bu mesel-i meşhûrdur dest ber bâlâ-yı dest

*

Bu sâde nazmı chl-i sanâyi' beğenmese
«Nev'î» ne gam bizim sözümüz âşıkaanedir

*

«Nev'iyâ» lâzım değil olmak fülân ibni fülân
Mârifet kesb eyle tek bir âdem ol âdem gibi

Farsca beyitlerinden :

بهار عالم حسنش دل و جان تازه میدارد
برنگ اصحاب صورت را ببوار باب معی را

Mısra'larından :

Fark eylemiyen cevheri sarraf değildir

*

Âdet budur âhirde gelir bezme ekâbir

*

Gönüldendir şikâyet kimseden feryâdımız yoktur

*

Bir veche nâzırız görelim Hakk ne gösterir

*

Bende-i makbûlünü mevlâsı âzâd eylemez

*

Mest-i aşkim şöyle kim reftar güc, güftar güc

*

Bunun keyfiyeti târif olunmaz zevka dâirdir

Manzûme-i «Cevher-i Râz» matlâ'ından :

İdelim vâir iken mecâl-i makal

Hamd-i Mâbûd bî şebîh ü bî misâl

Fâiz-i cûy-bâr-i gülşen-i cûd

Bâsıt-ı zıll-i şâhisâr-ı vücûd

Nakş-perdâz-ı levh-i insânî

Hâce-i mekteb-i suhandânî

Münşî-i nokta vü hurûf ü kelâm

Hâlik-ı nutk u lâfz ü savt-peyâm

Zâtının cilvegâhı setr-i amâ

Ana irmez ukûl-i nâ-bîna

Hâk içinde cemad ana hâmid

Birliğine dû-kevn iki şâhid

NEHÂRÎ-ZÂDE «PERZERÎNÎ»

Âlim şâirlerden olup ismi Abdü'lMü'min, doğum yeri Perzerin'dir. Şehnâme bahrında «vezninde» Türkçe üç bin beyitli «Sâkinâme»siyle «Er-kân-ı Hams manzûmesi» ve «Âdâb-ı Mes'ûdî»ye hâşiyesi vardır. 10. Hicret asrında yaşayan «Nehârî» mahlâslı babası da şâirlerdendir.

«Tezkiretü's-Şuarâ» müellifi Kınalı-zâde Hasan Çelebi bu zâtın fikir za'fiyle mâlûl «sakat» olduğunu nakl ediyorsa da tahkika muhtacdır. Mesleği olan tedris yolunu terk ederek uzlete çekildi Perişan-sûret oldu «Perişan vaziyete düştü.»

NİKSARÎ MUHAMMED ÇELEBİ

1025 = 1616

Şâir kaadîlerden, fazîlet sâhibi, nüktedan bir zâtdır. Bir müddet kaadîlik mesleğinde dolaştıktan sonra 1025 de İstanbul'da vefat ederek Edirnekapısı hâricinde defn olundu. «Tefsîr-i Beyzâvî»ye, bâzı ilmî kitaplara ta'likatı ile mürettep dîvânı vardır.

Beyitlerinden :

Cilâ ver kalbine âyine-i âlem-nümâ eyle
Nedir âyine belki mazhar-ı sırr-ı Hudâ eyle
Sirişk-i çeşmi nakden nakd idüp pâzar-ı aşk eyle
Meta'-ı vasl ile dünya deġiş bey'-i vefâ eyle.

NERGİSÎ MUHAMMED EFENDÎ «BOSNAVÎ»

1044 = 1634

San'atlı ve gösterişli yazı yazan eski Osmanlı münşîlerinin yegânele-rindendir. Babası olan Nergisi Ahmed Efendi Bosna nâibi (Kaadî vekili) iken Bosna'da dünyaya gelmiştir.

Devrinde kitâbetinin sür'atiyle meşhûr tâlik yazıcılarından. Tah-sîlini ikmâlden sonra nâiblikle bir hayli seyâhat etti. «Kekbûze - Gebze» de attan düşerek «Âh bin kırk dörtde göçdü Nergisi» mısra'nının belirtildi-ği üzere vefat etti. (*) Eserlerinin en meşhûru ismine muzaf, mensûr,

(*) «Hat ve Hattâtan» da Eyüb'de Şeker-pâre türbesi yakınında medfun bulunduğu yazılı olduğu gibi «Riyâzi» Tezkiresi'nde de İstanbul'da vefat ettiği yazılıdır. Şeyhî ile «Eslâf» vesaire gibi eserlerde ise Gebze'de medfun olduğu

matbû, «Hamse» dir ki maal'esef mânânın lâfza îedâ edildiği eserler için nümûne olabilir.

«Nihâlistan», «İksîr-i Saâdet», «Meşâku'l-Uşşâk», «Kaanûnü'r-Reşad», «Gazevât-ı Müslime» isimleriyle beş fasıldan ibarettir. Bir de münşeâtı vardır. İmam Gazâlî'nin «Kimyâ-yı Saâdet»inden bir faslını terceme ederek «İksîr-i Devlet» ismini vermiştir. Bu eser sonradan basılmıştır ki ahlâk dersi muallimleri için faydalıdır. Bir de «Benaluka hâkimi iken Budin Vâlisi Mürteza Paşa'nın hâl tercemesine dâir beş vasıf üzerine «El Vafî'l-Kâmil fî Ahvâlî'l-vezîrî'l-âdil» ismiyle bir eser yazmıştır ki kendisinin el yazısı ile yazma nüshası Enderûn-i Hümâyûn'da Revan Köşkündedir.

Hakîmâne beyitlerinden :

Ne mâniler, ne sözler mündericdir safha-i dilde
Eğerçi sûret-i zâhirde hâmûşum kitâb-âsâ

*

Bedre değil nigâhı cihânın hilâledir
Naksa değil nazarları sanma kemâledir

NEF'Î ÖMER EFENDİ «ERZURUMÎ»

1041 = 1634

Hayâl ziyneti, ifadenin şiddeti, selâsetin «açıklığın» âhengi gibi edebî malzemelerin hepsini zâtında toplamış, husûsiyle kasîdecilikde ateşli şiir söyleyen tek şâir idi. «Nef'î» mahlâsı, şâir ve târihçi meşhûr Âlî Efendi'nin Erzurum Defterdarlığında bulunduğu zaman adı geçen zat tarafından kendisine lâkab olarak verilmiştir. «Muhteriu nazm ü bedîu'l-eser, Nâzım-ı esrâr-ı İlâhî Ömer» beyti merhûmun mühüründe menkuş imiş. Meşhûr ve matbû dîvanından başka Farsca basılı olmayan başka belîğ bir dîvânı ile «Siham-ı Kazâ (*)» ismindeki bir kısmı basılmamış bulunan eseri de şâirane kudretinin delili ise de son eseri mael'esef hicivlerle dolu gibidir. Harac muhâsebecisi iken muâsırı bulunan vezîrlerden Bayram Paşa'yı hicvinden dolayı ecel-i kazâyâ uğradı. Doğum yeri Hasankal'a

zîkr edilmiştir. Ayvansarâyî'nin «Vefeyâtında da Gebze'de Mustafa Paşa Câmi-i Şerîfi piş-gâhındaki «önündeki» mezarlıkta medfun olduğu beyan edilmiştir. Âcizâne yaptığım araştırmalara rağmen mezar taşı görülememiştir.

(*)

Gökden nazire indî siham-ı kazâsına
Nef'î diliyle uğradı Hakkın belâsına

olup vefatı «Âh kim kıydı felek Nef'i gibi üstâda», «Küş-târih katl şöd Nef'i» mısra'larının delâleti olan 1044 târihindedir. (*). Nef'i hakikaten vezin ve kaafiyeye fikrini uydurmayarak vezin ve kaafiyeyi fikrine hizmet ettiren nâdir şâirlerdendir. Her türlü edebî zarûretler içinde âhenk ve selâmetini kemâl-i metânetle «tam sağlamlıkla» muhâfaza etmiştir.

Naîmâ'nın rivâyet ettiği gibi boğdurulduktan sonra cesedi denize atılmıştır. Bâb-ı Âli'nin Sirkeci yolundaki kapısı hâricinde Nef'îye nisbet olunan kabrinin sonradan yapıldığı veyahut başkasının olduğu anlaşılmaktadır.

Farsca Dîvânının baş tarafından bir mikdârı vaktiyle çıkan «Hazîne-i Fünûn» mecmûasında yayınlanmıştır. «Ebû'z-Ziya Tevfik Bey» tarafından yazılan hâl tercemesi Ebû'z-Ziyâ'nın neşrettiği kitaplar arasında basılmıştır.

Sultan II. Osman vasfındaki kasîdesinden

Âferin ey rûz-i gârın şehsuvâr-ı safderi,
Arşa şimdengerû tîğ-i süreyyâ cevheri!

Pâre-i elmasdır, seng-i efsânın eyler ol,
Çarha çekme bir dahî şemşîr-i vâlâ gevheri!

Serfirâz etdin Livâü'l-Hamd-i dîn-i Ahmedî,
Düşmene gösterdin el-hak dest-bürd-i Hayder'î!

Tiğine n'ola yemîn eylerse rûh-i Murtezâ?
Bir gazâ etdin ki hoşnûd eyledin Peygamber'î!

Böyle âgaz eylesün şimdengirû elkaabına,
Câmi-i nüh-kubbe-i kevnin hatîb-i minberi!

Âfitâb-ı bahr ü berr, sâhib-kırân-ı şark ü garb,
Şehsuvâr-ı nâm-ver râyet-küşâ-yi safderi.

Âsümân-ı devletin hurşîd-i kudsi pertevi,
Bezm-gâh-ı şevketin cemşîd-i hurşîd efseri.

Nakd-i vakt-i saltanat, sermâye-i emn ü eman.
Dest-gîr-i dîn ü devlet, kâm-bahş-ı serveri.

(*) Nef'i merhum, Hak vergisi olan bu şâirâne kudretini hicivcilik vesâle gibi lüzumsuz ve İslâm ahlâkına aykırı manzûmelere sarf edeceğine manzûm Osmanlı Târihi yazmağa himmet gösterseydi elbette ikinci bir Şehnâme vücûda getirerek hem Osmanlı Edebiyatına, hem Osmanlı Târihine daha büyük hizmet etmiş olurdu fikrindeyiz.

Safder-i kişver-küşâ kim cenge çıktıkça olur,
Cebreîl «İnnâ Fâtahnâ» hân-tiğ ü miğferi.

Şehnişin-i nüh-revak-ı âsümandır mesnedi,
İyd-i gâh-ı heft-iklîm-i cihandır kişveri.

Yazsa vâsf-ı nûkhe-i hulkun verirdi âleme,
Girdi hâk-i pâ-yi hâme bû-yi müşk ezferi.

Kadr-i hâk-i gû-yi ahlâkın bilirdi rûz-i gâr
Birbirine eylese âğâşte müşk ü anberi.

Kâm-kârâ! Safderâ! Şâhenşehâ!
Ey serîr-i adl ü dâdın dâver-i dîn-perveri!

Sihr iderdim medhine geldikce ammâ neyleyim ,
Eylemiş Hak vâsfını kayd-ı tasavvurdan berî!

Gazellerinin en meşhûru şudur :

Ârif ol ehl-i dil ol rind-i kalender-meşreb ol
Ne müslümân-ı kavî, ne mülhid-i bî-mezheb ol

Akla mağrûr olma Eflâtun-i vakt olsan eğer
Bir edîb-i kâmilî gördükde tıfl-i mekteb ol

Âfitâb-ı âlem-ârâ gibi sür hâke yüzün
Kevkebe basdır cihanı hem yine bî kevkeb ol

Lâ mekân ol hem mahallinde yerin bekle yine
Gâh mihr-i âlem-ârâ kâh mâh-i nahşeb ol

Âşık ol ammâ alâyıktan berî et gönlünü
Ne hâm-ı gîsûye meftûn ne esîr-i gabgab ol

Hızr'a minnet çekme var sonra dil-i Nef'i gibi
Evvelâ âb-ı hayât-ı feyzile leb ber leb ol.

Farsca na'tından :

ای فخرجهان آفرینش - قربان توجان آفرینش
مقصود تو بودی و دگر هیچ - از نام نشان آفرینش

Beyitlerinden :

**Bâtıl hemîşe bâtl ve beyhûdedir velî
Müşkil budur ki sûret-i hakdan zuhûr ede.**

NÂİLÎ MUSTAFA EFENDÎ «KADÎM - İSTANBULÎ»

1077 = 1666

Üstad şâirlerden sayılarak hislerinin inceliği, hayâlinin nezâketi «ze-râfeti» ile tanınmıştır. Mazmunların seçimine, lâfızların tenkîhine «fazla ve lüzumsuz lâfızların ayıklanmasına» riâyeti vardır. Aslen İstanbul'lu olup «Nâil-i Cennet olan Nâilî-i nâdire-i fen», «Nâil-i Firdevs - bâdâ Nâ-ilî el-Fâtîha» mısra'larının gösterdiği 1077 târihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Kandilli'deki Sünbülî Dergâhı avlusunda medfûn olduğu, fakat sonradan yapılan yol genişletmesi sırasında Beyoğlu kabristanına nakl edildiği mevsûkan rivâyet olunmuştur. Mürettep divânı matbû ve meşhûrdur. Babası «Pîrî Halîfe»dir. Divânından Haîvetî tarikatına mün-tesib olduğu anlaşılmaktadır. Sâbit ve Nâzim Efendilerin üstâdıdır.

Matbû' divânının yazmasına göre sülûs derecede [üçde biri kadar] olduğu edebiyat tedkikçilerinden Ali Kemal Beyefendi'nin ifadeleri cüm-lesindendir.

Beyitlerinden :

**Şahsın istidâdı lûtf-i peykerinden bellidir
Kimyâ-yı kaabiliyet cevherinden bellidir**

*

**Hâmûş-i edeb ki küşâyîş-pezîr olur
Bir goncadır hadîka-i ahlâkdan kopar**

*

**Bırakma dâmenin elden muhabbetin ki ola
Kulun tekarrübü Mevlâsına veda'ı kadar
Kabûl-i aks eden âyine-i tecellâdan
Cemâl-i Hakk'ı görür husn-i îtikaadı kadar**

Hersek'li Ârif Hikmet Beyle Yenişehir'li Avni Bey başlıca terkipçi-lerindendir. Bununla beraber bu zatların tasavvufî şiirleri Nâilî'ye nis-betle daha renkli ve mânidârdır.

Bahâî'nin gazelini tahmîsi :

**Herâs-i fitne saldın dehre ey bîdâd neylersin
Kopardın yer yer âşûb-i kıyâmet-zâr neylersin
Perîşanlıklar etdin nev-benev-icad neylersin
Dağıtdın hâb-ı nâz-ı yârı ey feryâd neylersin
İdüp fitneyle dünyayı harâb-âbâd neylersin.**

Vücûdun eylemiş hikmet-şinâs-ı âlem-i bâlâ
Aristalis-i asr ü nakd-i vakt-i bu Ali Sînâ
Benânın hall-i râz-ı müşkilât-ı nabz idüp Hakka
İdersin gerçi her derde tabîbim bir devâ ammâ
Cünûn-i ehl-i aşk olunca mâder-zâd neylersin.

Nihandır bûy-i fitne târ-ı anber fâm-ı zülfünde
Nice subh-i kıyâmet muhtefîdir şâm-ı zülfünde
Dimâğ-âşiftedir can arzû-yi kâm-ı zülfünde
Dil-i mecrûhuma rahm eyle kalsın dâm-ı zülfünde
Şikeste-bâl olan mürgî idüp âzâd neylersin.

Zemîn-nat'-ı siyasetgâh-ı dil seyf-i kazâ mübrem
Zeban hâmûş-i hayret sîne sûzan dîdeler pür-nem
Hevâ-yı aşk şûr-efken mahabbet gaalib ü muhkem
Şehîd-i tîğ-i aşk-ı yârdır ser-cümle-i âlem
Urup şemşîre dest ey gamze-i cellâd neylersin

Bulup pervâze ruhsat rûz-gâre işveler saıdın
Perîşan itmeğe cem'iyyet-i uşşâka can atdın
Ne âl etdinse etdin mürğ-ı cânı dâme uğratdın
Varıp gîsû-yi zülf-i yâr birbirine katdın
Yine bir fitne tahrîk eyledin ey hâd neylersin.

Ne sûret-kim çekersin can bağışlarsın Mesîh-âsâ
Olur hayrân-ı kârın muşikâfat-i yed-i beyzâ
Bu san'atda ne erjeng ü ne mânîdir sana hemtâ
Güzel tasvîr idersin hâl ü hatt-ı dilberi ammâ
Füsûn ü işveye geldikde ey Bihzâd neylersin.

Olursun «Nâilî»-veş gördüğün mahbûbe efkende
Meta'-ı sabrını tâlân ider her tıfl-ı nâzende
Mahabbet gamm-ı fezâ esbâb-ı cem'iyyet perakende
«Behâyî»-veş değilsin kaabil-i feyz-i safâsında
Tekellûf ber-araf ey hâtır-ı nâşâd neylersin.

Mısra'larından :

Heves-i câh ile câhil mütelâşî görünür

*

Gelmesin eksik terâzide metâi kimsenin

*

Esrâr-ı Hak bilinmez imiş kıyl ü kaalden

*

Düşmez tabîb-i müşfika bîmardan girîz

*

Erbâb-ı aşkın elde değildir irâdeti

*

Merd-i râh olmayana zâd-ı sefer vermezler

*

Nâzır bulunma aybına âlemde kimsenin

*

Bedhâh-ı nâkesân bile olma kerîm isen.

NEŞÂTÎ AHMED DEDE «EDİRNEVÎ»

1085 = 1674

Edirne'den yetişen fazîlet sâhibi ve ârif Mevlevîlerden olup altmış sene kadar âşıkların irşâdı ve talebelerin öğretimi ile meşgul olarak yüze yakın şâir ders halkasında feyz almıştır ki Nâilî-i Kadîm, Fehîm, Nazîm bunlar arasındadır. «Neşâtî gitdi devrânın», «Neşâtî gitmegiyle eyledi mahzûn ahabî», «Neşâtî bezm-i fâniden çekildi bezm-i Firdevs'e», mısra'larının delâleti olan 1085 târihinde Edirne'de vefat etti. Mevlevîhâ-nede medfundur. Edebî eserlerinden «Hilye-i Enbiyâ» manzûmesinin basılmasına himmet olunmuştur. «Kavâid-i Dürriye» eserleri cümlesindedir. Gazelde ileri gelen şâirlerdendir. Dîvânının bir nüshası Millet Kütüphânesinde mevcuddur.

«Hilye-i Enbiyâ»şından :

Minnet Allah'a ki bâsad-iclâl

Oldu Âdem âlem-efrâz-ı cemâl

Eyleyip lûtf-la isâr-ı kerem

Cümleden oldu mükerrerem Âdem

Reş idüp nûrunu bâ-hikmet-i tâm

Buldu ol nûr ile Âdem ikrâm

Vech-i pâkinden olup tâb-endâz

Oldu mescûd-i melek bâ-i'zâz

Beyitlerinden :

Hâlet-i Sûr-i Serâfil-i nümâyân eyler

Âteşin nağme ile eylese neyler feryâd

NALİ MUHAMMED EFENDİ «KONEVİ»

1085 = 1674

Âlim şâirlerden bir zât olup Konya'lıdır. 1085 târihinde Selânik hâkimi iken vefat etti. Mahkeme civarında Seyfullah Efendi (*) Câmii mezarlığında medfundur. Mürettep Dîvânı ve «Tuhfetü'l-Emsâl» isminde lâtif hikâyeler anlatan manzûm bir eseri ve manzûm «Menâsik-i Hacc»ı vardır. Kur'ân-ı Kerîm'den yedi âyeti manzûm olarak tefsîr, ma'nâ-i şeriflerine münâsib birer hikâye ve peşinden ve arkasından birer münâcât ilâve ederek «Miftâh-ı Heft gâne» ismini verdiği bir eseri daha vardır. Şeyhu'l-İslâm Ali Efendi'ye aşağıdaki târihi vermişti: «Ma'denü'l-ilmî Aliyyün ve aleyhi'l-fetvâ» = «İlmin ma'deni Ali'dir ve fetvâ O'nun üzerinedir.»

«Tuhfetü'l-Emsâl» matlâ'ından :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - قَبْلَهُ مَا يَدْرُوَاتِ قَدِيمِ

Bismillâhirrahmânirrahîm - Kible nümâydır zât-ı kadîm

Besmele'nin bâ'sı eğer feth-i bâb - İtmese feth olmaz idi dört kitab

Olmasa memdûd eğer meyl-i «sîn» - Bulmaz idi kibleyi ehl-i yakîn

Rûzen-i mîm açmasa şems ü kamer - Bulmaz idi nûr-i ziyâdan eser

Nihâyetinden :

«Nâliyâ» hâsılı tuhfen bî şek
Fark-ı tahkîk-i mecâzide mahek
Dedi târih için ihvân-ı safâ
Ne aceb tuhfe-i dilkeş Hakka
Sene: 1082

Beyitlerinden :

Dil-i zârın nîgeh-i hasreti bir yerdedir
O da âgyâr ile kör tâlî'i bir yerdedir

(*) Bu câmi-i şerif ve mezarlık Sabri Paşa Caddesi denilen hükûmet cad-desinde ve hükûmete çıkarken sağ taraftaki sokak içinde ise de bugün yıkılmış bulunmaktadır.

NA'TÎ MUHAMMED EFENDÎ

1090 = 1679

Âlim şâirlerden bir zât olup Gelibolu'dandır. Tekirdağ Müftüsü iken 1090 târihinde vefat etti. Mürettep divânı ve evliyâullah'ın meşhurlarından «Sultan İbrahim Edhem»in menkıbelerini beyân eden bin beş yüz beyitli bir manzûmesi vardır.

Beyitlerinden :

**Bana sırr-ı menzil-i maksûda irmek hayli müşkildir
Meğer kim himmet-i Hızır ola bu vâdide hem-râhım.**

NÂZİK ABDULLAH EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1098 = 1686

Ârif şâirlerden fazilet sâhibi bir zât olup Bursa'lıdır. 1098 târihinde Konya kaadisi iken vefat etti. Şeyh-i Kebir Sadreddin Konevî yakınında medfundur. Mürettep Dîvânı ile «İnsân-ı Kâmil» (*) isminde bir eseri vardır. Fusûs şârihi Bosnalı Abdullah Efendi'den feyz almıştır.

Beyitlerinden :

**Şimdengerû tevhid ü fenâdır bana me'men
Yâ mu'tekif-i kuds ü yâ deyr-i Ferenegem
Maksûdun eğer dürr ü güherse ana bahrem
Mâhî ise sayd olmağa âmâde nehngim**

NÂKİD İBRAHİM EFENDÎ «YENİŞEHİR FENARÎ»

Orta dereceli şâirlerden ve Rumeli Yenişehir'ndendir. Tahsîlini ikmâl etmek üzere İstanbul'a hicret etti. Birgivi Mehmed Efendi'nin «Avâmil-i Cedid»ini «Şerh-i Sedid» adıyla şerh etmiş, Farsca kaaideleri toplayan 1127 târihinde «Nakd-i Nâkid» ismiyle üç bab bir hâtîme üzerine bir eser de te'lif etmiştir. Münâzara âdâb-ı fenninden «Mîr Ebû'l-Feth» üzerine de hâşiyesi vardır.

Bir na'tından :

**Ey sipahsalâr-ı hayl-i enbiyâ-i mürselîn
Vey Şehinşâh-ı gürûh-i evvelîn ü âhırîn**

(*) Gavs-ı A'zam Abdü'l-Kadir-i Geylânî torunlarından Abdü'l-Kerim Ceyli Hazretlerinin «El-İnsân-ı Kâmil fî ma'rifeti'l-evâl-ı ve'l-evâil» ismindeki matbû' ve meşhûr eseri başkadır.

NAİM İSMAİL EFENDİ «SARI NÂİB-ZÂDE - ÜSKÜDARİ»

1106 = 1694

Şiirleri mânidâr bir şâir olup Üsküdar'lıdır. Mahkeme kâtipliği ve müderrislikle hayâtını geçirdi. Mürettep Dîvânı ve «Gülzâr-ı Naim» isminde Mesnevî bahrında bir manzûmesi vardır. 1106 târihinde vefat etti.

Beyitlerinden :

Usandım ben bu bezmin hâsılı ehl-i rûsûmundan
Gönül derler benim bir bî-tekellûf gamkûsârım var

*

Ta'mîr-i Kâ'be hedm-i sanemhâne iş değil
Aç dîde-i basîreti kalb-i harâba bak

NÂBÎ YUSUF EFENDİ «REHAVÎ - URFA'LI»

1124 = 1712

Şâirler kaafilesinin başta gelenlerinden biri olan bu güzide şâirin doğum yeri,

«Hâkimiz Mevlididir Hazret-i İbrâhîm'in
«Nâbiyâ» rast makamında Rehâvî'yiz biz»

beytinde işaret ettiği üzere «Rehâ» diğer adıyla «Urfa»dır. Vefatı: «Zelîhâ-yı cihandan çekdi dâmân Yûsuf Nâbî» ta'miyedar mısra'ıyla - «Nâbî be-huzur âmed» ibaresinin delâleti olan 1124 H. târihindedir. Kabri Üsküdar'da Karacaahmed mezarlığında Miskinler Tekkesine giden yolun sol kenarındadır. Eserleri :

«Manzum Hadis-i Erbaîn Tercemesi», «Müretteb dîvânı ile «Hayr-âbad», «Hayriye» adlarındaki nasihat ve ahlâka müteallik manzûmeleri, «Tuhfetü'l-Haremeyn», «Zeyl-i Siyer-i Veysî», «Münşeât» ve 1082 târihindeki «Fetihnâme-i Kamanîçe»si, «Tuhfe-i Dilkeş-i Nâbî» ismindeki mensûr eserleridir. Husûsiyle mesel getirme husûsunda Osmanlı şâirlerinin arasında başta gelmektedir. Selâmet-i edâ cihetiyle [doğru ve düzgün cümle kurma bakımından] devrinde gerçekden eşsizdi.

Kaside'de Nef'î'den geri kahr, fakat gazelde üstündür.

Sâbit, Sâmi, Münif, Nazîm, Sadr-ı a'zam Râmi Muhammed Paşa, Târihçi Naîma, Şefik Efendi; Nâbî'den istifade eden edebiyatçıların ileri gelenlerindendir.

Medîne-i Münevvere'de «Ravza-i Mutahhare»ye asılmak üzere yazdığı güzel manzûmedir:

Sakin terk-i edebden kûy-i mahbûb-i Hudâ'dır bu
Nazargâh-ı İlâhîdir Makaam-ı Mustafâ'dır bu
Habîb-i Kibriyâ'nın hâb-gâhıdır hakikatde
Tefevvuk karde-i arş-ı Cenâb-ı Kibriyâ'dır bu
Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-i adem zâil
Amâdan açtı mevcûdat çeşmin tûtiyâdır bu
Felekde mâh-ı nev Bâbü's-Selâm'ın sine-çakıdır
Anın kandilidir hûr matlâ'ı nûr-i ziyâdır bu
Mürâât-ı edeb şartıyla gir «Nâbî» bu dergâha
Metâf-ı kudsiyândır bûse-gâh-ı enbiyâdır bu.

Beyitlerinden :

Yûsuf gibi envâ'-ı mihen çekmeğe mevkuf
Âsan değil ihvâna veliyyü'n-niâm olmak

*

Lâzım gelirdi serv ü çınar ola meyvedar
Fazl ü hünerde medhali olsa kıyâfetin

*

Bu âlem bir kitâb-ı hikmet endûz-i hakaayıkdır
Meâlin her kim istihraç ederse âferin-bâda

*

Tek olmasın kavâid-i ihlâs bertaraf
Mâni değil merâsime dâir kusûrumuz

*

Kimdir bizi men'eyliyecek bâğ-ı cinândan
Mevrûs-i pederdir gireriz hâne bizimdir

*

Lâf eyleme zebân-ı tefâhur-feşânile
Bâlâ-yı bâme çıkma çürük nerd-i-bân ile

*

Ebnâ-yi dehr her hünere âferin verir
Yâ Rab bu âferin ne tükenmez hazînedir

*

Değildir kâr ü bâr-ı câh mâni' kurb-i Yezdân'a
Hasîr-i âlet-i kurb itme zâhid bu riyâdan geç

*

Bakdım sutûr-i nüsha-i imkâna serteser
Yek harf nâ bekaaide yokdur meyânede

*

**Tâ geçmeyince medrese-i kıyl ü kaalden
Anlanmaz istılâhı kitâb-ı mahabbetin**

Mısra'larından :

Makaam-ı raste hâlel vermez keç-bîni-i neyzen

*

Binenler tez nüzûl eyler semend-i müsteâr üzre

*

İnsan odur ki ana bir söz ola bend-pâ

*

Ma'lûm olur ahvâli nehârın seherinden

«Hayriyye»den :

**Ey nihâl-i çemen ârâ-yı edeb
Sa'y kıl ilm-i şerife şeb ü rûz
Sıfat-ı Hazret-i Mevlâ'dır ilim
Matlab-ı ilme çalış ol a'lem
Bize emreyledi ol sâhib-i ilm
İlmiçün oldu şeh-i hıttâ-i nûr
İlimdir mâsitâ-i rûy-i vücûd
İlimdir mâide-i Rabbânî
İlimdir râbıtâ-i izz ü a'lâ
İlimdir zâbıtâ-i câh ü celâl
İlim bir lücce-i bî sâhildir
Cehle Hakk mevt dedi ilme hayât
Olma mahrûm-ı hayât-ı ebedî
Hazretin nâsa budur telkîni
İtme âr, öğren, oku ehlinden
Kandedir bî haber vaktinde habîr
Cehildir mâye-i şerm ü haclet
Cehildir âdeme zindân ü belâ
Cehildir mahz-ı adem-i ilm-i vücûd**

**Nûr-bahşâ-yi dil ü dîde-i ebb
Kalma hayvan sıfat ol ilm âmuz
Cümle evsa'dan â'lâdır ilim
«Farzdır» dedi Resûl-i Ekrem
Mehdden lâhde dek ol tâlib-i ilm
«Rabbi zidni» talebiyle me'mûr
İlimdir vâsıtâ-i bûd ü nebûd
İlimdir mevâibe-i Yezdânî
İlimdir bâis-i temkîn ü safâ
İlimdir râbıtâ-i birr ü nevâl
Onda âlim geçinen câhildir
Olma hem-hâl-i gürûh-i emvât
İlm ile fark ide gör nik ü bedî
«Utlübû'l-ilme velel bi's-sıyni»
Her şey'in ilmi güzel cehlinden
Mütesâvî değil a'mâ vü basîr
Cehildir mûris-i zillet ü nikbet
Ki düşenler göremez rûy-i rehâ
Hiç beraber mi olur bûd ü nebûd**

NESİB YÜSUF DEDE «KONEVİ»

1126 = 1714

·Seyyidler soyundan Şeyh Konevî isminde bir zâtın oğlu Mevlevî şâ-irlerinden bir zât olup Konya'lıdır. Memleketinde tahsîlini ikmâlden son-

ra İstanbul'a gelerek Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin olundu. Şiirleri ârifâne ve hakîmânedir. Vefâtı «Arş ola rûh-i Nesîb-i Mevlevî'ye cilvegâh» ta'miyedâr mısra'ının delâleti olan 1126 târihinde, kabri mezkûr dergâhdadır. Te'lif târihini bildiren «Rişte-i Cevâhir «1120» ismindeki matbû' eserinde İmam-ı Ali Hazretlerinin vecîz sözlerini ârifâne bir sûrette şerh etmiştir. Hat «yazı» san'atına da intisâbı «şukufu» olup zamanındaki tâlik yazıcılarının meşhurlarındandı.

«Olmaz» redifli hakîmâne gazeli :

**Derdi her bu'l-hevesin aşk ile efzûn olmaz
Her hevâ-pîşe hem efsâne-i mecnûn olmaz**
**Pâyî-mâl olmağla ehl-i dil olmaz nâkıs
Hâke de düşse yine kadr-i güher dûn olmaz**
**Hâlsiz kaal ile ırfân-ı Hudâ girmez cile
Mâl-i hulyâ ile müflis kişi kaarûn olmaz**
**Husn-i hulk olmaz imiş hûy-i redîye tebdîl
Müşk-i ezfer yine bir dahî dönüp hûn olmaz**
**Âşık-ı Hakk-ı Hudâ husn-i mecâza bakmaz
Âb-ı hayvânı bulan tâlib-i Ceyhûn olmaz**
**Sa'y bi-fâidedir olmıyacak istidad
Eblehân vizriş-i hikmetle Felâtun olmaz**
**Mahz sûretle «Nesîbâ» olamaz zât-ı nefis
Dürr olur sahte ammâ dürr-i meknûn olmaz**

Beyitlerinden :

**Devlet sarâyı pek tîz olur âşiyân-ı bûm
Ehl-i dilin derûnunu vîran edenlerin**

NA'TÎ MÜSTAFÂ BEY «DEFTERDAR HÜSEYİN PAŞA-ZÂDE»

1131 = 1718

Şiir ve inşâ erbâbından bir zât olup İstanbul'ludur. Silâhdar kâtibi iken 1131 de İstanbul'da vefat etti. Sinan Paşa medresesi hâricinde kardeşi Afvî Bey yanında medfundur. Mürettep Divânı ve «Kasîde-i Emâlî» tahmîsi vardır. Allâme İbni Kemal'in «Rücûu's-şeyhi ilâ sıbah» ismindeki tıbbî âit eserini de genişleterek terceme etmiştir.

Tahmîsinin matlâ'ından :

Zihî âsâr-ı feyz-i lâ yezâli — Serâser gavs edip bahr-i kemâlî

يقول العبد في بدأ الامالى - مزين ايليوب ملك مقالى

بتوحيد بنظم كالآلى

Yekûlül'-abdü fi bed'i'l-emâlî — Müzeyyen cileyip mülk-i makaalî
Bi tevhîdin bi nazmin ke'l-leâlî

Edhem-nâme» ismindeki manzûmesinin matlâ'ı:

Besmeleyle her işe kıl âgaz
İsm-i Haksız delhânın eyleme bâz
İsm-i Hakkı her işde derkâr et
Anı dâim dilinde tekrâr et.

NAZİM YAHYA EFENDİ «İSTANBULÎ»

Na't söylemede eşi ve benzeri bulunmayan meşhûr bir şâirdir. Doğum yeri İstanbul, tarikatı Mevlevîdir.

Şöhret kazanma zamanı Sultan IV. Muhammed'den Sultan III. Ahmed'e kadardır. Beş yüz sayfadan ibâret matbû divânının hemen üçde ikisi na't-ı şeriflerden ibaretdir. Edebiyatçıların üstadlarından bir zât Nazım Divânı hakkında: «O divan değil bir berât-ı gufrandır», buyurmuşlar ki el-hak pek doğrudur. Mûsikîde yed-i tülâ «tam ihtisas» sâhibi idi. «Dedi yâ Hayy göçdü Yahyâ-yı Nazım» mısra'nın delâlet ettiği 1139 H. târihinde dünyadan ayrıldığı «Tezkire-i Fatîne»de yazılıdır. Fakat kabrine dair Edirne'de yapılan araştırmalara rağmen bulunması mümkün olamamıştır

Na't-ı şerifinden :

Âfitâb-ı subh-i «mâ evhâ» Habîb-i Kibriyâ
Mâh-tâb-ı şâm-ı «ev ednâ» Habîb-i Kibriyâ
Cevher-i küll tâb ü sûz-i mihrinin pervânesi
Şem'-i bezm-i «Leyletü'l-Esrâ» Habîb-i Kibriyâ

Akl ol kayd-ı bend aşkının divânesi
Nâzenin-i Hazret-i Mevlâ Habîb-i Kibriyâ
«Ved-Duhâ» vâsf-ı gülî «Ve'l-Leyl» şerh-i Sünbülî
«Bâğ-ı «Yâ-Sîn» ravza-i «Tâhâ» Habîb-i Kibriyâ
Bülbül-i Levlâk» zâtı «Lî maallah» lânesi
Bezm-i kurba Tûtî-i gûya Habîb-i Kibriyâ
Sıdk ü adl ü hılm ü ilm-i zâtına mazhar idüp
Virdi çar erkâna fer hakka Habîb-i Kibriyâ
Çâr-yâr-ı bâ-safâdır hemdem-i kâşânesi
Sâhibü'l-Mi'râci Mevlânâ Habîb-i Kibriyâ
Âb-ı rûy-i ikbâlinin mâh-ı felek hasret-keşi
Bedr-i tâbân cihân-ârâ Habîb-i Kibriyâ
Gîsû-yi iclâlinin mihr-i münevver şânesi
Neyyir-i rahşân-ı bî hemtâ Habîb-i Kibriyâ
Bezm-gâh-ı sâgar-ı aşkı dil şu ride-gân
Neşve-bahş-ı âşık-ı şeydâ Habîb-i Kibriyâ
Kalb-i ârifdir şerâb-ı şevkının ham-hânesi
Sîne-çâk-i her dil-i dâna Habîb-i Kibriyâ
Kâse-i in'âmının şâh ü gedâ dil-teşnesi
Mest-i aşkı Hızr ile İsâ Habîb-i Kibriyâ
Bâde-i ihsânının ins ü melek mestânesi
Sadr-ı bezm-i sûret-i mânâ Habîb-i Kibriyâ
Cûy-bâr-ı cûdunun mâh-ı münevver gözesi
Teşnesi dünya ve mâfiha Habîb-i Kibriyâ
Mihr-i enver çeşme-sâr-ı lûtfunun peymânesi
Feyz-bahş-ı âlem-i bâlâ Habîb-i Kibriyâ
Arş-ı câh-ı kudretin evc-i eşnâ-yı rif'ati
Husrev-i kürsî-i istîgnâ Habîb-i Kibriyâ
Çarh-ı bâğ-ı şânının bir sebze-i bigânesi
Gülşen-i kurba çemen-pîra Habîb-i Kibriyâ
Kulzum-i esrâr-i hikmetdedir kudret-i sadef
Kân-güne gevher-i yektâ Habîb-i Kibriyâ
Genc-i irfân-ı kemâlin gevher-i yekdânesi
Bahr-ı râze lû lûy-i lâ lâ Habîb-i Kibriyâ

Ârifâne na'tlarından :

آفرینشدن سنك ذات شریفند مراد
كله دن شهر وجوده جست وجود كدر غرض

Âferini-şden senin zât-ı şerifindir murâd
Gelmeden şehr-i vücûde cest-i cûy'undur gazez

Diğer bir na'tından:

Ey ledûn mektebinin hâce-i ümmî lâkabi
Enbiyâ vü rüsûlün zîver-i tesbîh-i lebî

Beyitlerinden :

Sözün zehrâba nûşân-ı gama tiryâk-ı şevk eyle
Zebânın nîş-i âzar eyleme yârâna mârâna

*

Elbetde olur hâtime-i mushaf-ı ümmîd
İhlâs ki var Fâtiha-i niyyetimizde

*

Giryânım o hâletde ki dîdem bile bilmez
Dîdemden akan eşk-i dem-âdem bile bilmez

Mısra'larından :

Hüner nakş itmedir levh-i dile tasvîr-i cânânı

NEDİM AHMED EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1143 = 1730

Kaadilerden Merzifon'lu Muhammed Efendi'nin oğludur. Taklîde düşmeden söylediği şûh «neş'eli» şiirleriyle gazelcilikde Osmanlı şâirleri arasında mümtaz bir mevki' kazanmıştır. Divânı matbû' ve meşhûrdur. Lâkin perdeyi kaldırıp atan, hayâsızca şivesi, klâsik dâiresinden çıkarmış ve hafifliğe kaçan şiirlere düşkünlüğü sözlerinden ciddiyeti ve «yüksek vicdânî duyguları» gidermiştir. Zîra fikirleri aydınlatıcı, ahlâkı güzelleştirici, mânâyı kıymetlendirici ciddî bahisleri [mevzûları] hiç hâtıra ge-

tirmeyerek tabiatındaki fevka'l-âde kudreti şûh ve hafif şiiirlere hasretmiştir. Zira bir şâirin vicdanında en evvel terbiye edip geliştireceği yüksek duyguların birincisi mukaddes vatan sevgisi duygusu olmak lâzım gelir. Nedîm böyle bir yüksek duygunun kendisi gibi bir şâire yüklediği vazifeyi hâtırına getirip de arada bu yolda da şiiirler söylemeye himmet etmiş olsaydı hem akrânı içinde eriştiği Hak vergisi müstesnâ kudretin şükrünü asıl bir sûretde ödemeğe çalışmış, hem eserlerinden vatanseverlik yolunda da faydalanacak, gelecek nesillerin her vakitte her şekilde öğme ve ihtirâmına liyakat kazanmış olurdu. Sultan III. Ahmed'le Dâmad İbrahim Paşa'nın has «baş» nedimlerinden. Âdî bir sûretde terceme ettiği «Sahâifü'l-Ahbâr» tercemesi olan matbû «Müneccim-başı Târîhi» de eserleri cümlesindendir ki bu hizmetine teşekkür olunur. İbrahim Paşa vak'asında 1143 de damdan düşerek vefat etti. Hal tercemesi «Târihçiler Fashı»nda mezkûr İsmet Efendi merhûmun tahkikatına göre Ayaspaşa mahallesindeki Almanya Sefârethânesi karşısındaki kabristan-da Târihçi Fındıklı'lı Silâhdar Mehmed Ağa yanında medfundur.

Üsküdar'da Karaca Ahmed civârında Tunus Bağ'ı mezarlığında medfun olan Nedîm Efendi'nin müderrislerinden Nedîm Efendi olduğu da İsmet Efendi'nin tahkikatı cümlesindendir. Mezar taşındaki târihten de müderrislerden olduğu anlaşılmaktadır.

Hakîmâne beyitlerinden :

Defter-keş-i meâyib-i nâs olma merd isen
Kıl zâtını nazarlara mecmûa-i edeb

Şühâne beyitlerinden :

Hattın nazar-ı âşîka elbette girandır
Kıldı ağır ey gonca terâzû-yi mahabbet

NÂYÎ OSMAN DEDE «İSTANBULÎ»

İstanbul'da yetişen Mevlevî şâirlerinden olup Galata Mevlevihâne-sinde neyzenbaşı ve şeyh oldu. 1142 de vefat ederek mezkûr dergâha defn olundu. Her tarafda şöhret bulan ve sehl-i mümteni' kabîlinden olan «Mi'râciyye» manzûmesi gerçekden ârifâne ve âşîkaanedir. Peygamberlerin mucizelerinden bahseden «Ravzatü'l-İ'caz fi'l-mu'cizâtî'l-mümtaz» isminde manzum bir eseri de vardır ki bir nüshası «Müze-i Osmânî» kütüphânesinde mevcuddur. «Zübde-i Makalât-ı Şems» isminde bir eseri daha olduğu rivayet edilmiştir. Hâlen dergâhlarda okunan «Mi'râciye»

sinin san'atkârâne olan bestesi de kendisi tarafındandır. Mûsikî'ye dâir «Risâle-i Edvar»ı olduğu da [Sâlim Tezkiresi]nde mezkûrdur.

Matlâ'ından :

Evvel Allah âdını yâd eyleriz
Dilden olmuş kalbi dil-şâd eyleriz

Zikr-i Hakk'la nutku irşâd eyleriz
Her harâb-âbâdı âbâd eyleriz

Hazret-i Ahmed sıfâtın söyleriz
Mustafâ'nın mu'cizâtın söyleriz

Her kim eylerse Muhammed vasfını
Âkıbet mahmûd ider Hak ismini

Kim anın zât-ı şerifin âşikâr
Bâis-i mevcûd itdi girdigâr

Ânın için cümleden efdaldır ol
Ânın için ber-ter ü ekmeldir ol

Ânın için yâradıldı şeş-cihat
Arş ü fers ü heft-i deryâ hem nebat

Âna verdi Hakk hakaayık sırrını
Âna bildirdi dekaayık sırrını

Her ne kim ikram kıldı zâtına
Hazm idüp ikrâm bildi zâtına

NAHÎFÎ SÜLEYMAN EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1151 = 1738

Manzûm Mesnevî-i Şerîf Tercemesi (*) adını ebediyyen yaşatmağa vesile olan İstanbul'lu meşhûr bir şâirdir. Yazı san'atında da ihtisası vardır. «Hayâtının ilk çağında» meşhur Hattat Hâfız Osman Efendî'den sülûs ve neshî yazıları meşk ederek icazet almış ve sonraları tâlikde de mehâret kazanmıştı. Elçilik kâtipliğiyle İran'a gidip Acem şâir ve belâğatçıları ile fazla temâsından Farscada derinlik ve kemâl kazanmıştır. Macaristan'a gidip geldikten sonra şikk-ı sâni defterdârı olmuştu. «Mü-

(*) Bu yüksek eser güzel bir tâlik yazı ile mübarek metni ile beraber Mısır'da basılmıştır.

rettep Divan», «Hilyetü'l-Envâr», «Risale-i Hızriyye», «Terceme-i Şecere'ti'n-Nebevî el-Müsemmâ», «Âsaf-nâme», «Mevlid-i Nebî», «Hicret-nâme», «Tahmis-i Kaside-i Bür'e», «Tahmis-i Na't-ı Câmî», «Zahrü'l-Âhire», «Nasihâtü'l-Vüzerâ», «Manzûme-i Enfüs ü âfak eserleri cümlesindedir. Peygamber Efendimizin (S.A.V.) gazâlarını da Şeh-nâme» vezninde bin beyit kadar nazmetmiştir. İşbu çeşitli ve makbûl eserlerinden zamanın, mesleğinin kıymetini takdir eden irfan ve kalem erbâbından olduğu anlaşılıyor. Vefatı: Mezar taşında yazılı: «Bu Süleyman Nahîfî ruhuna el-fâtîha» mısra'nın gösterdiği 1151'de (*) kabri Topkapı hâricinden Maltepe'ye giden caddenin sol tarafında yol kenarındadır. İstanbul'lu şâirlerin yaradılışdan getirdiği kudret bakımından en büyüğüdür. «Kaside-i Bür'e» ile «Kaside-i Mudâriyye»yi de üç lisanda tahmis etmiştir ki her üçünün de matlâ'ları [Sâlim Tezkiresi]nde yazılıdır. Kendisinin el yazısı ile yazma Türkçe ve Arabca tahmîsi, İbnü'l-Emin Mahmûd Kemal Bey'in Kütüphânesinde fakîr tarafından görülmüştür. «Kaside-i Bür'e» tahmîsi «El-Cevâib» matbaasında basılmıştır. «Zahrü'l-Âhiret», Akaaid ve ahlâktan bahseden bir manzûmedir ki:

Vasf-ı şöret bu kitâb-ı fâhire

Oldu mülhem kalbe «Zahrü'l-Âhire»

beytiyle tasvîr etmektedir (**)

Mesnevî-i Şerîf Tercemesi mukaddimesinden:

بشنوازی چون حکایت می کند
از جدایشها شکایت می کند

Bîş nevez-ney çün hikâyet mî küned

Ez cüdâyîha şikâyet mî küned

Dinle neyden kim hikâyet itmede

Ayrılıklardan şikâyet itmede.

(*) Müstakim-zâde'nin söylediği târih

«Süleymân-ı devletin mûr-i Nahîfî uçdu me'vâya».

(**) Şeyh Ebû'n-Necib-i Sühreverdî'nin ahlâk ve siyasetden bahseden «Nehcü's-sülûk» ismindeki meşhur eserini terceme eden Gelibolu civarındaki Keşan [Bugünkü idarî bölünüşde Edirne Vilâyetine bağlı kaza merkezidir], 11 Muhammed Efendi de zamanına göre münşî ve siyâsî bir zat olup 1203 târihinde İstanbul'da vefat etti. Her bakımdan istifâdeye şâyân olan bu terceme matbû'dur.

کز نیستان تاملرا بریده اند
از فقیرام مردوزن نالیده اند

Der kamışlıklardan kopardılar beni
Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni

در نباید حال یخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید والسلام

Puhte hâlin fehm etsin mi hâm
İhtisar üzre gerek söz ve's-selâm

Beyitlerinden :

Hussâdın itme hiç nazar güft-ü gûsuna
Şir iltifat ider mi külâbın gulûvsuna

*

Lâzım değil inâyeti ehl-i tekebbürün
Bahşeyledim atâsını vech-i abûsuna (*)

*

Hakîm-i kâmile kâr-ı abes nakîsa verir
Hakikat ehline terk-i mecaz lâzımdır

Kıt'alarından :

Ey Hâlik-ı yektâ vü adîmü'l-eşbâh
Cûvende-i lûtf ü keremin bende vü şâh
Mahrûm ola hâşâ dürr-i ihsânından
Bir kul diye sıdk ile Allah Allah

(*) Şeyh Sa'dî'nin

عطای او بلقای او بخشیدم

sözünün tercemesidir.

OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

F. : 18

NEYLÎ AHMED EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1161 = 1748

İstanbul'dan yetişmiş şâirlerin en değerlilerinden fazilet sâhibi bir zât olup 1104 târîhinde dünyaya gelmiştir. Babası İstanbul kaadilerinden Mirza-zâde Muhammed Efendi isminde faziletli bir zâtdır. Tahsilini ciddî bir sûrette bitirdikten sonra müderrislik yoluna girerek bir müddet tâlim vazifesiyle meşgul oldu. Daha sonra kaadilik mesleğine girerek İzmir, Mısır ve Mekke mevleviyetlerinde [yüksek kaadilikleri]nde bulundu. 1149 târîhinde Anadolu ve 1159'da Rumeli Kazaskerliği rütbeleri-ne yükseldiyse de biraz sonraları hastalanarak istifaya mecbûr olup muâsır ve bütün cepheleriyle meslekdaşı olan Şeyhu'l-İslâm Çelebi-zâde Âsım Efendi'nin söylediği «Mirzâ-zâde Ahmed Neylî, sahn-ı Firdevs'e eyledi mesken» târîh-i mefhûmunca 1161 de vefat etti. Mezar taşında bu manzûme nakş olunmuş değildir. Üsküdar'da Tunus bağı'ndan Selimiye'-ye dönen caddenin sağ tarafında ve yol kenarında medfundur. Muallim Nâcî Efendi merhum «Mecmûa-i Muallim»de «Neylî Efendi iktidarı nisbetinde şöret bulamayan şâirlerimizden sayılır. Halk lisanında dolaşan bâzı beyitleri meşhûr «Lâedrî»nin olmak üzere telâkki edilir. Şiirleri toplansa dîvançe «küçük dîvan» denilemeyecek kadar büyük bir kitap teşkil eder» (*) diyorlar. Neylî'nin şâirliğinin derecesini — mesleğim olmadığı için — takdirde mâzûrum. Fakat mürettep dîvânının bir kaç nüshasını gördüm. Bunlar arasında Galata Mevlevihânesi ile Hâlis Efendi Kütüphânelerinde de vardır. Şâirliği hakkında da, Neylî, geçmiş şâirlerimizin pek çoğuna tercih olunur. Güzel düşünür, münakkah söyler, san'at göstermeye meyli ziyadece olduğu halde sözü câzibesiz düşmez, tabîatı nâzik, zarîf, fikri bayatlamış kelimelerle ifadedden sakıncıdır. Fakat bâzan İran mukallidliğine mağlûb olur, ifadesinde bulunuyorlar. Eserlerine dâir de Şâirler Tezkiresinden [Fatîn Tezkiresi]nde «Arabî ilimlere dâir haylice tasnifat ve te'lifâtı ve nice nice nefîs kitaplara selîs ifadeli hâşiyeleri ve fıkıh kitaplarına müteallık altmış adet hayrât-ı amîmetü'l-berekâtı olduğu» (**) yazılıysa da isimleri açıklanmamıştır. Görebildi-

(*) Muallim Nâcî merhûm'un beyânatının asıl metni şudur:

«Neylî Efendi iktidarı nisbetinde şöret bulamayan şâirlerimizden sayılır. Lisân-ı halkda dâir [dolaşan] bâzı ebyâtı meşhur «Lâedrî»nin olmak üzere telâkki edilir. Eş'arı toplansa dîvançe denilemeyecek kadar büyük bir kitap teşkil eder.»

(**) Fatîn Tezkiresi'ndeki ibârenin asıl metni de şudur:

«Ulûm-i Arabiyyeye dâir haylice tasnifat ve te'lifâtı ve nice nice kütüb-i nefîseye hâşiyeye selîsü'l-ifâdatı ve kütüb-i fıkhiyyeye altmış adet hayrât-ı amîmetü'l-berekâtı olduğu» yazılmışsa da isimleri açıklanmamıştır.

ğim eserleri aşağıdadır:

1 — Allâme Abdurrahman İbni Cevzi'nin «El-Vefâ fi Fezâilî'l-Mustafâ»sının «El-Evfâ fi Tercemeti'l-Vefâ» ismiyle tercemesi: Bir nüshası Nûr-i Osmaniye Kütüphanesinde vardır.

2 — Yavuz Sultan Selim Han'ın emriyle «Şeyh-i Mekki» şöhretiyle tanınmış Şeyh Muhammed İbni Muzaffer tarafından Farsca olarak yazılan «El-Cânibü'l-Garbî fi Hall-i Müşkilât-ı İbn-i Arabî» adlı eserin «El-Fazlü'l-Vehbî fi Tercemeti'l-Cânibî'l-Garbî» ismiyle tercemesi: Bunun da bir nüshası Ayasofya Kütüphanesinde vardır.

3 — Fazilet-nâme: Ahlâk ilmine dâir bir manzûmedir.

4 — Şerh-i manzûme-i Kavâidü'l-İrab.

5 — Mâ lâ büdde li'l-Eribi mine'l-meşhûri ve'l-garib: Edebiyatdaki değerinin burhânı olan bu kalın «hacımlı» eser meşhûr «Târih-i Vassaf»ın şerhidir. Bir nüshası Hâlis Efendi Kütüphanesinde vardır.

6 — Hacletü'l-Arus fi Târih-i Engürus: Zamanındaki Macaristan seferi hakkındadır.

7 — Divan: Malûm tarz üzeredir. Bir gazelinden Gülşenî tarikatına müntesib olduğu anlaşılır.

Beyitlerinden :

Gönül ağyâr için incinme yâre — Gül olmaz bağ-ı âlemdedir dikensiz

*

Hengâm-ı visâl âkıbet ağyâra da kalmaz
Encâma irer mevsim-i gül hâra da kalmaz

*

Kalmaz meyân-ı lücce-i mihnetde fîlk-i dil
Elbetde bir müsâade-i rûzigâr olur

*

Gönlün açar mezimmet-i hâr eyleyüp gülün
Gelsin bahar faslını seyr eyle bülbülün

Mısra'larından :

Şirler değme kemend-i efgene nahcîr olmaz

*

Ne dil-rübûde olaydık ne dil-rübâmız olaydı

NECİB MUSTAFA EFENDİ «SUYOLCU-ZÂDE - EYYÛBİ»

Şâirlerden ve meşhur hattatlardan olup Eyüb'lüdür. Mürettep Dîvânı ve «Devhatü'l-Küttâb» isminde heca harfleri sırasına göre hazırlanmış «Tezkire-i Hattâtîn»i vardır ki bir nüshası «Müze-i Osmanî» Kütüphânesinde mevcuddur. Bu eserde bir kaç tane de ressamın hal tercemesi mezkûrdur. 1171'de vefat etti. Eyüb'de Hamam arkasındaki yokuşun başında babasının yanına defn edildi.

Beyitlerinden :

**Olsa âyine-nümâyende-i rûy-i insan
Yüzü insân olur ammâ özü insan çımaz**

Mısra'larından :

Meseldir dinsizin ey dil gelir hakkından imansız

NEVRES ABDÛ'R-REZZAK EFENDİ «KADİM - KERKÜKİ»

1175 = 1761

Osmanlı şâir ve münşilerinin mâruflarından olup Kerkük'lüdür. Şâirliği mürettep dîvânından, eski tarz üzere münşiliği de 1304 târihinde İstanbul'da «Mebâligü'l-Hikem» - 1172 (*) ismiyle basılan «Münâcât-ı Hoca Abdullah el-Ensârî» tercemesinden anlaşılır. İstanbul'a gelerek mevâlî [kaadîler] sınıfına dâhil olmuştu. Bilâhare devlet büyüklerine dil uzatmak töhmetiyle evvelâ Resmo'ya, sonra sürgün yeri değiştirilerek Bursa'ya gönderilmiş ve arkasından serbest bırakılıp yine Bursa'ya ve «Mecmûatü't-Terâcüm»le «Vâsıf Târihi»ne göre Kütahya'ya Haşmet'le birlikte sürülmüştür. «Münşeâtı» da kitab hâline getirilmiş, fakat basılmamıştır. Hakîm oğlu Ali Paşa'nın Şah Tahmasb-ı Safevî ile muhârebeseine dâir yazdığı târihçe «Es'ad Efendi Kütüphânesinde mevcuddur. Nevres'in Ali Paşa kitapçısı olduğu Seyyid Vehbî'nin bir mektubunun başlığında da yazılıdır. «Mecmûatü't-Terâcüm» de, Hind hükümdarlarından [Selim Şâh târihi]nin tercemesi Nevres'in kalemiyle yazıldığını beyan ediyor. 1175'de Bursa'da vefat etti. Kabri Üftâde Hazretlerinin Câmi-i Şerifi karşısındaki mezarlıkta olup mezar taşı — silindir — biçiminde bir taşdır. Hâl tercemesi zamanımız edebiyatçılarından İbnü'l-Emin Mahmûd Kemal Beyefendi tarafından yazılmıştır.

(*) Bu eserin ismi, terceme târihini gösterir.

**Haclegâh-ı Husrev'i ol şeb ki tezyîn etdiler
Hûn-i Ferhâd-ı hınâ-yı pâ-y-i Şirin etdiler**

matlâ'lı aşağıdaki meşhur gazeli bir çok şâir tarafından tanzir ve tahmîs edilmiştir.

**Haclegâh-ı Husrev'i ol şeb ki tezyîn etdiler
Hûn-i Ferhâd'ı hınâ-yı pâ-y-i Şirin etdiler**

**Dağlarla verdiler ârâyış nev-sîneme
Âkıbet derdin şükür bir parça teskin etdiler**

**Çeşme-i hayvan değildir ârife girdâbdır
Hızr'ı ol ser-çeşmenin bâşında tekfîn etdiler**

**Çıkmadı bir nîm-ten kadd-i bülend-i himmete
Atlas-ı gerdûnu bir kaç kere tahmîn etdiler**

**Deyr de tevhîd eder zünnar bağlar Kâ'be'de
Ârife bu veçhile telkîn-i âyin etdiler**

**Ebrûvâne vesme çekdi hûblar gaafil mehâş
Ey dil-i miskîn yine şemşîri keskin etdiler**

**Ben o gün kesdim ümîdim Nevres-i âvâreden
Kâsib-i nâzîn ol şeh-i hunhârenin zîn etdiler**

Beyitlerinden :

**Kendi elimle yâre kesip verdiğim kalem
Fetvâ-yı hûn-i nâ-hakkımı yazdı ibtida**

**Mîzana ur görüşdüğün ahhâbı el-hazer
Rehber tasavvur eylediğin rehzen olmasın**

NÜZHET ÖMER EFENDİ «URFALI»

Fazilet sâhiblerinden ve şâirlerden bir zât olup [Reha - Urfa]'lıdır. Uzun müddet Râgıp Paşa'nın mühürdarlığında bulundu. Mürettep divânında Farsca şiirleri de mevcuddur. Şiirdeki tarzı Râgıp Paşa üslûbunu andırır. Bir de manzûm «Hadîs-i Erbaîn Şerhi» vardır. Mürşîdi Neccar - zâde Şeyh Rıza Efendi hakkında yazdığı «Menkıbe-i Evliyâiyye fî Ahvâl-i Rizâiyye» ismindeki menâkıb-nâmesi basılmıştır. 1192'de İstanbul'da vefat etti. Galata Mevlevîhânesinde medfundur. Bir de Râgıp Paşa'nın «Sefîne»si tarzında Arabca «Münâzehü'l-Ebsâr», «Terceme-i Merzi-

ban-nâme - Cevherü'l-Hikem» isminde muhâdaratdan [târih ve edebiyta âit fıkra ve hikâyeler] bir eseri vardır. «İlm-ı Ahkâm-ı Nücûm»a da [Yıldızların hükümleriyle alâkalı ilme] de vukufu vardı. Müslüman münec-cimlerden Muhammed Kaasım'ın Farsca yazılmış «Tenbîhâtü'l-Müneccimîn» ismindeki eserini terceme etmiştir.

Beyitlerinden :

Gönül den mebbas-i aşkda evvel âh olur peydâ
Belî her nüsha unvânında «Bismillâh» olur peydâ

*

Gitmez kulûb-i kaasiyeden nakş-ı infiâl
Seng üzre mürtesem olan âsar saht olur

*

Kendi aybın görmeğe ayb-ı kesân âyinedir
Halka ta'n itme hele bir kerre var gör sen seni

NEŞİB MUHAMMED EFENDİ «İKİ YAPRAKI-ZÂDE»

1204 = 1789

Aslen İstanbul'lu derviş tabiatlı bir şâirdir. Divânıyla münşiyâne eserleri basılmıştır. Mâliye Tezkireciliği vekâletinden azl olunmuş iken 1204'de vefat etti. Rumeli Hisarında Kayalar mezarlığında medfundur.

Beyitlerinden :

Birdir Hudâ bu sözdeyim olsa tenim dû-çâk
Söz bir Cenâb-ı Hâlik-ı kevn ü mekân bir

*

Mest-i hâb-ı gaflet olmaz mahrem pazâr-ı aşk
Ehl-i aşkın ahz â i'tâsı dem-i eshâr olur

*

Halk ider dâd ü sıted biz pür telâş ü bi-nisâb
Çâ-resûy-i âlemin biz onmadık dellâhyız

Mısra'larından :

Terâzûy-i dû-dest-i eshiya dirhem kabûl itmez

NÂŞİD İBRAHİM BEY «MORALI»

Râtib Ahmed Paşa'nın oğludur. Mora'da doğmuştur. Sultan III. Mustafa'nın Mâbeyinciliğinde bulunmuş ve adı geçen pâdişahın vefatında

Beylerbeyilikle Yenişehir'e gönderilmiştir. III. Selim Han'ın tahta çıkışında yakınları arasına girmiş ve Âmine Sultan'ın Kethudalığına tâyin olunmuştur. 1206 da vefat etti. Üsküdar'da Ayazma Câmi-i Şerifi avlusunda medfundur. Divânı basılmamıştır.

Bir gazelinden :

Kılma insâna hakaaretle nazar	Anla sırr-ı nüsha-i kübrâya bak
Olma dildâde nukuş-i zâhire	Sûrete meyl eyleme mânâya bak
İttihâdın sırrını idrâk için	İhtilâf-ı sûret-i eşyâya bak

NEŞ'ET SÜLEYMAN EFENDİ «HOCA EDİRNEVİ»

1222 = 1807

İlimleri tahsilden sonra İstanbul'da Molla Gürânî civarında aldığı konakda Farsca öğretimi ve Mesnevî okutmakla meşgul olurdu. Âmmenin «herkesin» husn-i zannına mazhar olan âriflerdendir. Edirne'de doğmuştur. Nakşibendî şeyhlerinden Bursa'lı Emin Efendi'ye müntesibdir.

Şiir ilim kuvvetiyle söylediği için bâzıları pek parlak değildir. Vefâtı «Neş'et Efendi göçlü cinan ola menzili» mısra'sının delâleti olan 1222 târihindedir. Kabri Topkapı hâricinde Maltepe Hastahânesi yolunda sağ tarafda Sakızağacı denilen set üstündedir. Matbû divânından başka «Tûfân-ı Ma'rifet »isminde bir eseriyle Nakşibendî sülûküne âit olup tercemesinin târihi «Tercemetü'l-aşk» terkîb-i menkûtu, «Meslekü'l-Envâr ve Menbau'l-Esrâr tercemesi vardır. Hâl tercemesi talebelerinden Pertev Efendi tarafından yazılmış ve Kethudâ-zâde talebelerinden Emin Efendi tarafından zeyli yazılmış ve basılmıştır:

Muhammesinden :

Bizim cevri felekden sekve vü bidâdımız yoktur
Adûdan hiç melâl-i bâtır-ı nâşâdımız yoktur
Şu kâfir baht-ı bedden isticâ mu'tadımız yoktur
Muhassal dost ü düşmenden tezallüm bâdımız yoktur
Gönüldendir şikâyet kimseden feryâdımız yoktur (*)

Meşhur na'tının girişinden :

Deryâ-dil olan ehl-i hüner katre-i feyzi
Besler şadef-i sînede dürr ü güher eyler

(*) Nev'i

Beyitlerinden :

Âdâb-ı aşk âşıkâ ancak niyâz imiş
Âyîn-i şevk-ı dilber-i tannâze nâz imiş

NÜRÎ EFENDİ «KOLAĞASI AHMED BEY-ZÂDE»

Hâl tercemesi «Şeyhler Faslı»nda mezkûr Hâşim Baba halifelerinden Salâcî-zâde müntesiblerinden ve mutasavvifâne şiirler yazan divan sâhibi şâirlerden olup Girid'in Kandiye kasabasındandır. Basılı olmayan divânı 1209'da toplanıp tertib edilmiştir.

Matlâ'ından :

تعالی الله اکبر حبذا سلطان بی همتا

Teâlâ Allahü Ekber habbezâ sultân-ı bî-hemtâ
Ki kıldı on sekiz bin âlemi bir emr ile inşâ
Zihî Sâni' ki ednâ sun'unun sırrına akl irmez
Ne denlû müşikâf olsa iderse hikmetin icrâ

NÜZHET OSMAN EFENDİ «BAKIRCILAR KETHUDASI - BURSAVÎ»
1227 = 1812

San'at ve meslek sâhiblerinden olduğu halde ilim tahsil etmiş ve bilâhare Bursa'lı Nakşibendî Şeyhi Emin Efendi'ye bağlanarak feyiz ve irfan sâhibi olmuş bir şâirdir. Bursa'lıdır. 1227'de memleketinde vefat etti. Molla Fenârî Câmî'inin batısında medfundur. Divânçesi basılmamıştır.

Bir gazelinden :

Ey gül'izâr nâliş-i dil bülbulânedir
Güftar-ı ehl-i aşk hemîn âşikaanedir
Evc-âşinâdır ehl-i mahabbet o rütbe kim
Mürg-i şikeste bâl-i dil-i arş-âşiyânedir

NESİBA TEVFİKA HANIM «İSTANBULÎ»
1260 = 1844

İstanbul şâirlerinden olup Şerif Paşa-zâde Said Sîret Beyin kızı ve hâl tercemesi ileride yazılı Nihad Beyin kızkardeşidir. Dîvânçesi vardır.

1260 târihinde İstanbul'da vefat etti. Kanlıca'da Atâ Efendi dergâhına defn edildi.

**Tir-i nîgehin eyledi öz cânıma te'sîr
Cânâ bu kemankeşlik ile pîr olasın pîr**

NAZÎF AHMED EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1275 = 1858

Faziletli şâirlerden ve kaadiler sınıfından olup Sahhaflar şeyhi-zâde Vak'a-nüvis Es'ad Efendi'nin kardeşi oğludur. 1252'de Takvîmhâne Nezâreti Vekâletine, 1268'de Mekke-i Mükerrreme yüksek kaadiliğine tâyin olunmuş idi. 1275 H. târihinde vefat etti. Eserleri. Kapdan Paşaların hâl tercemelerini bildiren «Sefînetü'l-Vüzerâ» ve nakîbü'l-eşrafların» (*) hâl tercemelerini açıklayan «Riyâzü'n-Nukabâ» (**) ile «Terceme-i Nisâbü'l-İhtisab», «Terceme-i Nuhbetü'l-Fiker», «Şerhu Mevâridü'l-Kelim», «Terceme-i Telhis-i Beânî», «Terceme-i Risâle-i Kevâkibî», «Terceme-i Tâlimi'l-Müteallim», «Terceme-i Tabâkat-ı Şernûbî», «Terceme-i Şerh-i Kaside-i Lâmiye», «Lûgat-ı Kaafiye» ve manzûm «Ser-Âgaz-ı Hıcaz», «Sür-nâme-i meserret-i Allâme»dir. Meşhûr Arabca hikâyelerden olup matbû' «Elfû'l-Leyli ve'l-Leyle» (***) ile matbû «Melikü's-seyfi Zü'l-yezn»in mütercimi de bu zâtdır. Sultan II. Mahmûd'un Edirne seyâhatine dair Arabca «Sefernâme» isminde bir risalesi de vardır.

Bir na'tından :

**Yâ Resûlellah Ravzan huld-i Cennetdir senin
Nutm-i can-bahşın serâser hayr ü hikmetdir senin.**

Bir de «Semârü'l-Kulûbî fi'l-Muzaf - ve'l-Mensûb»'u, «Ukûdü'l-Leâl fi Tercemeti'l-Emsâl» ismiyle terceme etmiştir ki bir nüshası Köprülü Kütüphanesinde.

(*) Bir nüshası Beşiktaş'da Yahya Efendi Kütüphanesinde vardır.

(**) «Elfû'l-Leyli ve'l-Leyle» mütercimi olmak üzere [Lâtîfi Tezkiresi]nde İshak Çelebi muâsırlarından Üsküb'lü Hevesi isminde bir şâir daha zikredilmiş- tir. Bu halde Nazîf Efendi II. mütercim olacaktır.

(***) «Sicill-i Osmânî»de Mısır'da vefat ettiği yazılmışsa da vesikalândırıl- mış değildir.

NIHAD BEY «İSTANBULİ»

1286 = 1869

Saîd Sîret Bey'in oğludur. İzzet Molla «Mihnet-keşan»da «Nihad'ım yanımda beraber idi. Refikim fakat ol hünerver idi» diye kendisinden bahseder. Molla'nın irfan sâhibi talebesidir. Mısır'a giderek Mehmed Ali ve İbrahim Paşaların hizmetinde bulunmuştur. Bilâhare İstanbul'a dönüp Ziraat ve Nâfia Meclisine âza olmuştur. 1286'da vefat ederek Kanlıca'da Şeyh Atâ Efendi Dergâhına defn olunmuştur. Hiciv söylemeği huy edindiği için halk kendisinden sakınırdı. «Mecmûa-i Gazeliyâtı» basılmıştır. Ciddî mevzûlardan ziyade hicivde mehâret göstermiştir. Şâirlikden ziyâde nedîmlikde şöhreti vardır.

Şiirlerinden :

Sükût idenler olur dâima selâmetde
Belâya uğrama çok söylemekden olur
Cihanda şimdi zerâfet müdâheneyle olur
Hamâkat olmaza olmaz demekden olur

*

Ümmîd-i râhat itme felekden sakın gönül
Mihnet-keş olma dehirde fikr-i muhâl ile

NAİLİ SÂLİH EFENDİ «MANASTIRİ»

1293 = 1876

Âlim şâirlerden rind meşrebli [kalender tabîatlı], ârif bir zât olup ilk tahsilini memleketi Manastır'da yapmış, İstanbul'da ikmâl etmiştir. Yazı san'atında da ihtisâsı vardır. Mürettep Divânı basılı değildir. Mualimlikle Mısır asîllerinden biriyle Mısır'a gidip 1293 târihinde orada vefat etti. Şiirleri şâirâne yaratılışının delîlidir. Tarikatca Mevlevî'dir. «Pend-i Attar»ın bir beytini beş beyt ile şerh ettiği eserinde «Kenz-i Nasâyih» ismini vermiş ve 1294 de Mısır'da basılmıştır.

Matlâ'ından :

Hamd-i bî-had ân Hudâ-yi pâk-râ
An ki îman dâd müştî hâk-râ
Evvel âhir âlemin hamdi tamânı
Zâtına mahsusdur Hakkın müdâm
Öyle kudret sâhibidir ol Hudâ
Bir avuç toprağa îman verdi tâ

Çün irâde itdi halk-ı âleme
Virdi sûret sûretinden Âdem'e
Tıyn'den halk itdi cism-i Âdem'i
Eyledi rûşen anınla âlemi
Oldu çün feyz-i ezel-sûret-pezîr
Nûr-i îman Âdem'i kıldı münîr

Beyitlerinden :

Ehl-i dil sine tehîy-i mey-i kâm olsa dahî
Neşve-i feyz-i safâ var dil-i pür-cûşunda

*

Mütekebbirlere kibr itme tasadduk sayılır
Zâlîme cevîr ü ezâ kılma ibâdet gibidir

NEVRES OSMAN EFENDİ «NEVRES-İ CEDÎT - SAKIZÎ»

1293 = 1876

Hâl tercemesi yukarıda geçen Bağdad Vâlisi Ali Rıza Paşa merhûmun bendelerinden Süleyman Efendi nâmında bir zâtın kölesi olup Sakızlıdır. Yusuf Kâmil Paşa tarafından bastırılan «Divân-ı Kebîr»inde üç lisan üzerine şiirleri vardır. Farsca şiirleri parlaktır. Fakat :

Demdir ey dil alayım destime levh ü kalemi
Şûr-i mâtem ile tecdîd ideyim köhne gamı
Tiğ-i hâmemle sipihrin ciğerin kan ideyim
Ben de icrâ ideyim kaaide-i muhteşemi

matlâ'lı mersiyesi meşhûr ve acıklıdır.

VI. ve II. Ordular Muhasebeciliğinde ve Zabtiye Nezâreti mektupçuluğunda da bulunmuş idi. Şuûruna bozukluk gelerek 1293'de emekliye ayrılmış iken İstanbul'da vefat etti. Üsküdar'da Karaca Ahmed mezarlığında medfundur. Mensûr eserlerinden bâzıları: «Mecmûatü't-Tareb alâ lîsânî'l-Edeb» ve ikinci hâmisî Serdâr-ı Ekrem Abdül-Kerîm Nâdir Paşa nâmına olarak «Eser-i Nâdir» isimleriyle basıldı. Bir de mukaddimesinde Şeyh Sa'dî'nin mufasssalca hâl tercemesi olmak üzere basılmamış «Gülistan Tercemesi» vardır.

Şuûruna noksanlık geldiği zaman timarhâneye konulmamış ve ka-
dirbilir Şehzâde Yûsuf İzzeddin Efendi merhûmun husûsî emirleriyle Haydarpaşa Hastahânesinde hazırlanan husûsî bir dâirede tedâvi altına alınmış ve şifaya kavuşmuştur. Hastalığının sebeblerinden biri bâzı kim-

selerden gördüğü dedi-kodu ve iftirâ olduğundan tedâvisi sırasında yazdığı şikâyet-nâmede «Ma'zûrum 1290» kelimesini târih düşürmüştür. Kendisini hastahaneye yağmurlu bir havada getirmişler, gök gürlemekte imiş, kapıdan içeri gireceği sırada durarak şu beyti söylemiş:

**Bu yağan yağmur değildir sanmayın gök gürüyor
Sille-i dâr-ı şifâdır âsüman ağlar bana**

Beyitlerinden :

**Sâf-meşreb iltifât-ı sâdeden hoşnud olur
Dil-nişin olmaz o sohbet kim gazez-âlûd olur**

*

**Çok riyâkâr var velî görünür
İbn-i Mülcem iken Ali görünür**

*

**Hâli bir bedd aslın ikbâle tahavvül etmesin
Çünkü müstakbelde ya fir'avn ya Nemrûd olur.**

NÂLÎ MOLLA HIZIR

1290 = 1873

Doğumu Süleymâniye'ye bağlı bir köyde, tahsîl ve terbiyesi Süleymaniye ile Karadağ kasabasındadır. Kürdce Divânı olduğu gibi üç lisan-da da bedî'i san'atlarla süslenmiş şiirleri vardır. 1290 târihlerinde hacc-ı şerîfden dönüşünde İstanbul'da kalarak zamanın âlim ve şâirlerinin takdiri, hürmet ve ikramlarına mazhar olmuştu. Bir müddet sonra vefat ederek Karaca Ahmed mezarlığına defn olundu.

Şühâne — neş'eli — şiirlerinden :

**Gehî tesbih ü geh bâde — Gehî nakş-ı ruh-i sâde
Senin derdinle dünyada — Neler çekdim neler çekdim**

NÜZHET EFENDİ «HASAN NÜZHET EFENDİ - DİLİ»

Meşhûr Sürûrî tavrında [gidişinde] bir şâir olup İstanbul'ludur. Tahsîlini ikmalden sonra Mâlîye kalemlerine girerek terfî ile Bağdad Maliye Müfettişliğine yükseldi. Bu me'mûriyetinde iken vefat edip İmâm-ı A'zam Hazretlerinin (R.A.) yakınına defn noldu. Sükûtî bir ömür geçirir, lâtifeleri tam yerinde sarf eder, sözlerindeki hiciv ve târiz dolayısıy-

le zamanının büyüklerini korkutmuş idi. «Letâif-i Esnaf» ismindeki mi-
zâhî eseri matbû münşeâtı, şiirleri, târihleri bilhâssa «Zayrûh» isimli
manzûm eseri basılmamıştır. Bu eserler arasında dikkat nazarını çeken
târihleridir. Bunlar arasında amcası Nûh Rıfkı Efendi'ye târihi:

**Ba'd-i âhi «Nüzhetâ» târih ile etdim vezân
«Nûh»-i cismi zevrakın sürdü adem deryâsına
1267 = 1850**

Nayzen İsmail Dede'ye târihi :

**Çıkdı bir târih-i seyr-âhenk nây-i aşkdan
Asdı İsmail Dede Mansûr'u tâk-ı Cennete**

NÜZHET MUHAMMED EFENDİ «DİLİ NÜZHET - SİVASI»

1304 = 1886

Edebiyatçılardan fazîlet sâhib ibir zât olup aslen Tatar, doğum ye-
ri itibâriyle Sivas'lıdır. Matbûat Müdürlüğü vesâire gibi bir hayli mü-
ham işlerde bulunarak şuûruna arada bozukluk geydi. 1304 de Sivas'da ve-
fat etti. Edebiyat kaaidelerinden bahseden «Muğni'l-Küttâb» edebî eser-
lerinin meşhûrudur. «Nüzhetü'l-Münşeât» ve «Mû'dilü'l-İmlâ ve Mükem-
milü'l-İnşâ» isminde inşâ ile alâkalı diğer iki eseri olduğu gibi esâsı tâ-
rihe müstenid millî bir vak'ayı tasvîr eden «Kırli Çıkı» adında ahlâka
müteallik bir eseri daha vardır. Eserlerinin hepsi de basılmamıştır. «Le-
tâifü'l-Muhâdarât» isminde muhâdarât ilminden basılmamış bir eseri de
vardır. İslâm âlimlerinden Hindli Rahmetullah Efendi merhûmun «İz-
hârü'l-hakk» ismindeki dinî eserinin I. cildini de terceme ve neşre mu-
vaffak olmuştur ki gerçekten mütâleaya şâyân dinî eserlerdendir.

NÂBÎ-ZÂDE NÂZİM BEY «İSTANBULÎ»

Şâirlerden ve erkân-ı harbiye kolağalarından kılıç ve kalem sâhibi
bir zât olup İstanbul'ludur. Basılmış, çeşitli eserlerinden bâzıları şunlar-
dır:

«Yeni Kimyâ», «Seyyie-i Tesâmuh», «Aynalı», «Esâtîr», «Müsâba-
ka», «Heves ettim», Mesâil-i riyaziyyeden Cebir» vesâiredir. İşbu eser-
lerden «Yeni Kimya» ile «Mesâil-i Riyaziyyeden Cebir» izahdan müstağ-
nıdır. «Seyyie-i Tesâmuh» edebiyat tenkidlerinden bahs eder. Usûlü dâ-

iresinde roman yazmağa çalışan muharrirlerimizdendir. Henüz genç yaşında iken 1307 târihinde İstanbul'da vefat etti. Miskinler Tekkesinden Saraçlar Çeşmesine giden caddenin üzerinde medfundur.

Vâlîde Ninnisi :

Yavruçuğum uykuya dal nâz ile
Cünbüş-i gevhâre-i i'zâz ile

Yat uyu ey tıfl-i safâ-perverim
Zevkına dünyâmı fedâ eylerim

Dal yine ezvâk ü hayâlâtına
Haydi meleklerle mülâkatına

Gönlümü sevgin uyutur ben seni
Ben seni taltîf iderim sen beni

Sen de büyürsün çocuğum bir zaman
Sen de bilirsin ne yamanmış cihan

Gaaile-i âlemi çekmek muhal
Şimdi uyu nâz ile âsûde hâl

*

Hubb-i vatan fikre ne revnak verir
Âdeme mâhiyetini bildirir

*

Şâhreh-i ma'rifete gitmeli
Kâ'be-i umrâna şitâb etmeli

NECMÎ ÖMER EFENDİ

1307 = 1889

Âşık şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. Kula redîf «ihtiyat» binbaşılığından emekli olduktan sonra uzun müddet Alâşehir'de ikaamet etmişti. 1307 de İstanbul'da vefat ederek Hırka-i Şerif civarına defn olundu. Önceden bastırdığı Dîvânından sonra bin beyit üzerine mürettep «Elfiye» ve on iki fasıl üzerine tertiplenmiş «Tuhfe-i Vahdet» isimlerinde manzûmeleri vardır. Fars lisânı üzerine de şiir söylemeğe muktedir olduğu dîvânı ile diğer manzûmelerinden anlaşılmaktadır.

Tuhfe-i Vahdet manzûmesinden :

Vahdet-i Hakkı teallümde makam
Münkasemdir heft-i tavra ey hüsnâm

**Evveli tevhîd-i ef'al dinlemiş
Sâni tevhîd-i sıfatdır anlamış**

**Sâlisi tevhîd-i Zât ey nûr-i ayn
Bundadır fevz ü necât ey nûr-i ayn**

**NEBİL BEY «HÂFİZ MUHAMMED NEBİL BEY»
1307 = 1889**

Hâl tercemesi ileride yazılı Nakîye hanımın kardeşi Mevlevî tarikatı müntesiblerinden rind meşrepli [derviş tabîatlı], ehl-i dil [gönül ehli] bir zâttır. «İrtihâl etdi Nebil Bey Adne» tâmiyedâr mısra'ının delâleti olan 1307 târihinde Ayvacık kazası mukavelât muharrirliğinde [noterliği] vefat etti. Aşıkaane bir mâceradan bahseden «Hicr ü Visâl» isminde basılmamış mesnevîsi ve «Dîvânçe-i Eş'âr»ı vardır.

Bir kıt'ası :

**Zâlimi bergeşte iden âhdır
Kalb-i mahlûka Hudâ âgâhdır
Bir kadem şehrâhdan itme udûl
Doğrunun yardımcısı Allah'dır**

**NÂCİM ABDURAHMAN EFENDİ «SÜLEYMANİYELİ»
1312 = 1894**

Üç lisânın edebiyâtına vâkîf muharrirlerden bir zât olup [Şehr-i zür - Süleymaniye]'lidir. 1312'de Harput'da vefat etti. Tarikatca Nakşibendi'dir. Heca harfleri sırasına göre tanzim edilmiş üç lisandan seçilmiş şiirlerini toplayan «Hediyetü'l-ümem ve Yenbûi'l-Hikem» ve «Gülzâr-ı Âsar» isimlerinde edebî eserleri, «Teshîlüt-Tahsil» isminde Arabca Nahiv risalesi vardır ki üçü de basılmıştır. Bir de kendi tasavvufî şiirlerinden :

**Biz âyineyiz sûret-i lâhût-nümâyız
Biz mazhar-ı eltâf-i Hudâ mest-i gedâyız**

matlâ'lı gazelini de şerh iderek bastırmıştır. Heca harfleri sayısınca seçtiği hadis-i şerîfleri de manzûm olarak Farsça şerh etmiştir.

NAİM BEY

1314 = 1896

Hâl tercemesi «Târihçiler Fashı»nda mezkûr meşhûr müellif Şemseddîn Sâmî Bey'in küçük kardeşi olup Fıraşer'de doğmuştur. İlk tahsîlini memleketinde, üst derecedeki öğrenimini de kardeşiyle beraber Yanya Rûm Jimnazyası'nda ikmâl ettikten sonra Arapça ve Farsçayı da husûsî muallimlerden öğrenmiştir. İstanbul'a gelişinde Maârif Nezâreti Teftiş ve Muâyene Encümeni âzalığine ve bir müddet sonra reisliğine tâyin olunmuş, bu me'mûriyetde iken 1314 târihinde vefat etmiştir. Merdivenköy'ünde Bektâşi Dergâhı kabristanına defn edilmiştir. Fıtraten şâir olup gençliğinde Farsça şiirlerle pek çok meşgul olmuş ve bunlardan bir kısmını «Tahayyülât» ismiyle bastırmıştır. Bilâhare bütün hayâtını, emelini, gaayesini millî dili olan Arnavutça'nın ihyâsına ve yükselmesine hasretmiştir.

Türkçe matbû' eserleri :

1 — Homer :Meşhur eski Yûnan şâiri Homer'in kısa hal tercemesiyle meşhur «İlyada»sının tercemesi. Bu eserin ancak iki formasını neşredebilmiştir.

2 — İhtirâat ve Keşfiyyat: Cep Kütüphânesi cüz'lerindendir.

3 — Kavâid-i Fârisiyye ber tarz-ı nevin: İsmi, müsemmâsını gösterir.

4 — Tahayyülât.

5 — Suhânâ-ı ber-güzîde.

Arnavutça matbû eserleri :

1 — Kerbelâ, 2 — İskender Bey, 3 — Yaz Çiçekleri ,4 — Eş'âr-ı Mütenevvîa.

Arnavutça basılı olmayan eserlerinden :

1 — Arnavutluk Târîhi.

NAKIYE ŞERİFE HANIM

1316 = 1898

Hâl tercemesi «Riyâziyeciler Fashı»nda yazılı Osman Sâib Efendi'nin kızı ve Şâire Şeref Hanımın hemşiresinin kızıdır. İstanbul'lu Osmanlı kadın edebiyatçılarından tanınmışlarından Farsça bilen bir edibe olup 18 sene «Dârü'l-Muallimat - Kız Muallim Mektebi» Farsça ve târih mu-

allimliklerinde bulunarak maârifin neşrine hizmet etmiştir. Vâlikesinin vefatından sonra teyzeleri, hâl tercemesi yukarıda geçen Şeref Hanım'ın tâlîm ve terbiyesi altında bulundu. Matbû eserlerinin başlıcası «Lûgat-ı Fârisî» ismindeki kitapla ekserîsi ahlâka müteallık faydalı makaalelerinden ibaretdir. Mevlevî Tarikatına intisabı vardı. «Cennet olsun câ Nâkiye Hanıma» mısra'ı menkutunun delâleti olan 1316'da vefat ederek Yenikapı Mevlevihânesinde Şeref Hanımın kabrine defn olundu.

Gazeliyâtından :

Bir dil olursa aşk ile şûride-cihan
Akl ile artık âşinâlığı muhâl olur

Farsça gazellerinden :

در شاخ سدره مرغی بودم دامر غافل - بر حرص دانه چینی از آشیان پرده

NÂSİH MAHMÛD EFENDİ

1320 = 1902

Âlim şâirlerden âşık ve mücâhid bir zât olup İstanbul'ludur. Fâtihde tahsîlini ikmâlden sonra bir müddet bâzı Şer'i mahkemelerin «mahâkim-i Şer'iyye» kâtipliğinde istihdam olunmuştur. Bîlâhare ömrünün arta kalan kısmını Bursa köylerinde imamlık ve Bursa'da inziva ile geçirip musannif şeyhlerden Şeyh İsmail Hakkı Hazretlerinin on binden fazla olan manzûmelerinin toplanması için vücûdunu ve parasını sarf edip neticede maksadına nâil oldu. Ve ismine de «Sebhatü's-Sâlikîn» ismini verdi. Fakat vefatından sonra bu yegâne kıymetli nüshanın hangi insafsız ve iz'ansızın elinde kaldığı anlaşılamadı. Dîvan teşkil edecek kadar şiiri varsa da mürettep dîvânı yoktur. 1320 târihinde Bursa'da kendisinin uzlet yeri olan Tahta-kal'a odalarının birinde vefat edip pek açık bir mânevî işâret üzerine Şeyh İsmâil Hakkı Hazretlerinin yakınına defn olundu.

NUSRET ALÎ BEY «YENİŞEHİR FENARÎ»

1330 = 1911

Zamanımızın namlı edebiyatçılarından Cenab Şahâbeddin Beyin küçük kardeşi olup Yenişehir'de doğmuştur. 1307'de istihkâm mülâzımlığı ile [teğmen] çıktıktan sonra muallim tâyîn olunarak vefatına kadar öğ-

OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

F. : 19

retim hizmetinde ve ilmi tedkiklerde bulundu. İnkılâbdan sonra kaymakamlıkla emekliye sevk edilmiştir. 1330 târihinde vefat ederek Fâtih'e defn olundu. Ana dili olan Türkçe ile Arap, Fars ve Fransız lisanlarının edebiyâtına da tam vukûfu vardı. Fransızca'dan terceme ettiği eserler arasında «Sergüzeşt-i Hûniyn» birinciliği kazanır. Bu eser Rusya'da «Nihilist» denilen yıkıcı, anarşist fırkanın şaşırtıcı şekildeki kuruluşu ile ihtilâlcî görüşlerini ve sırlarını anlatan acıklı ve heyecanlı bir hikâyedir. «Köçek - Bir Fâcia-i Vatanperverâne», «Makaalât-ı Târihiyye ve Edebiyye» eserleri cümlesindendir. Bir de «Benefşe» isminde edebî bir risalesi vardır. «Makaalât-ı Târihiyye ve Edebiyye» Osmanlı Târihinin mühim vak'alarına ve edebiyat tedkiklerine müteallıktır. Hayâtını ilim ve irfâna hasr eden maârif mücâhidlerindendir.

NİGÂR HANIM «BİNTİ OSMAN PAŞA»

İslâmiyeti kabûl etmiş Macar asıllı Osman Paşa merhûmun İstanbul'un yüksek ve kibar bir âile hanımı ile evlenmesinden meydana gelmiş, âdeta son çeyrek asırlık edebiyatımızın en yüksek bir şâir kadını idi. Matbû eserlerinden «Neyyiran» ile «Safâhat-ı Kalb»inde muntazam bir nazımcı iktidârını gösterdiği gibi «Aks-i Sadâ» ve «Efsus» adlı son eserlerinde de hassâsiyeti, hayâlciliği, hicran-severliği ile gerçekten yüksek bir şâire kudretini göstermiştir. Aynı zamanda lisâna âit malûmatı ve tekniği de yüksek idi. Fransızca, Almanca ve Rumca'ya tam vukufu ile meşhurdu. Annesi tarafından pek yüksek bir incelik tevarüs etmişti. 1334 senesi başlarında Hamidiye Etfal Hastahanesinde sıtmadan vefat etmiştir. Yukarıda ismi geçen matbû eserlerinden başka, birçok gazete ve mecmûalarda yayınlanmış şiir ve eserleri vardır.

«Aks-i Sadâ»sından bir parça :

Mevsimin subh-i nefha-dârında,	Gecenin sâye-râz târında,
Ömrümün her dem mesârında,	Her dem şevk u iğbirârında,
Gönlümün hâl-i bîkarârında,	Anarım sevdiğim seni anarım!

*

Gece vakf-ı sükûn olur deryâ,	Bir lisân-ı belîğ olur peydâ,
Mütekellim gibi bütün eşyâ...	Dereden aks iden o tatlı sadâ
Dile verdikçe meyl-i huzn ü bükâ	Anarım sevdiğim seni anarım!

Kezâ :

Seninle dinleyelim gel tabiatı, tenhâ,
Şu nağme-sâz olan eşcârı, rüzgârı: yem'i
Bütün terâne-i sevdâyı, nağme-i eleme,
Ki aşka olmada her dem nişâne-i garrâ;
Bu bir enîn-i tehassür gibi melâl-âver
Bu bir yemîn-i mahabbet ki dembedem inler.

*

Seninle söyleşelim gel menâkıb-ı aşkı
Cebelde, yan-yana, mehtâba karşı, ey dildâr ;
Bitirme, söyle melek söyle söyle it tekrâr
Bütün o ahd-i garâmı, terâne-i şevkı;
Şikâyet it bana benden, vefâsız add ile
Beni tazallûmun üzsün, fakat yine söyle.

NÂHİD TAHSİN BEY - «İSTANBULÎ»

1337 = 1918

Genç denecek yaşda iken vefat eden asrımız edebiyatçılarından olup İstanbul'ludur. Yüksek mektep tahsîlini ikmalden sonra öğretim ve eser te'lifi ile uğraşmağa başladı. İsimleri aşağıda yazılı matbû eserlerinden başka muhtelif mecmûalarda çeşitli makaleler neşrine muvaffak olmuştu. 1337 târihinde Büyükkada'da vefat ederek Ada kabristanına defn olundu.

Matbû eserleri :

- 1 — Rûh-i bî-kayd «Mecmûa-i Eş'âr»,
- 2 — Kösem Sultan,
- 3 — Bir Çiçek İki Böcek,
- 4 — Rakîybe.

NÂCÎ BEY «ALAY BEYÎ-ZÂDE»

1338 = 1919

Muallim Nâcî edebî mektebini tâkib edenlerin ileri gelenlerinden, yarıradılışca kudretli bir şâir olup Trabzon'ludur. Harbiye Nezâretinin sivil reislerinden idi. Bâzı mekteplerde edebiyat muallimliğinde bulundu. 1338 târihinde vefat etti. Merkez Efendi'ye defn edildi.

Matbû eserleri :

«Lisân-ı Kitâbet» isminde mensûr bir eseriyle «Neşîde» nâmında şiir mecmûasından ibarettir.

Bir na't-ı şerîfi :

Kibriyâ'nın Habîb-i müntehabî	Hilkat-ı her dû âlemin sebebi
Şeref-i ash izzet-i nesebî	Rif'at-ı zâtı siyret-i edebî
Fahr-i âlem Muhammedü'n-Arabî	
Matlâ'-ı nûr-i Hazret-i erham	Evvelin sun -i kâr-gâh-ı kerem
Harem-i Hakka vâsıl ü mahrem	Rûh-i Âdem nabiyy-i kudsi dem
Fahr-i âlem Muhammedü'n-Arabî	
Seyyid-i küll hulâsa-i mevcûd	Asl-ı eşyâ güzîde-i Mâbûd
Menşe'-i akdem-i zuhûr ü vücûd	«Kaabe kavseyn»'e mazhar ü mes'ûd
Fahr-i âlem Muhammedü'n-Arabî	

NÂCÎ ÖMER BEY

Esas olarak askeriyyeden yetişmiş; 314 sènesinden itibaren «Servet-i Fünûn» haftalık gazetesinde şiirlerinin neşrine başlamıştır. Mürettep ve matbû eseri yoktur.

İnce hisli, parlak muhayyileli bir şâir olduğuna eserleri delâlet etmektedir. Meşrûtiyet ve Hürriyet mücadelelerine iştirâk etmiş ve Avrupa'da bir iki sene kalarak fiil ve kalemiyle de bu yolda hizmet etmiştir. İnkılâbı müteâkıb şiirinin perisine veya mefkûresinin sevgilisine kavuşmuş gibi eser neşrine ve şiir terennümüne koşmuş; ve bu târihten itibaren Ömer Nâcî Bey Hürriyet ve Meşrûtiyetin, daha doğru bir tâbirle zavallı kalmış müslümanların vecd ve istiğrakla dolu bir hatîbi olmuştur. Hakikaten Şark ve Garbın farklarını, meziyet ve kusurlarını yüksek harsı [kültürü] sayesinde pek iyi anlamıştı. Beyan [ifâde] ve vicdânı, harekât ve hissiyatı birbirinin aynı, bu derece merd tabîatlı bir şâir ve hatîb pek az bulunur. Her zaman her yerde zulüm ve istibdada aleyhdar «krşı», mazlûm ve zayıfa tarafdâr çıkmıştır. «Mücâhid». «Vatansever» namlarına gerçekten hak kazanmıştır. Vefatı, Kerkûk harb cephelerinde kazandığı bir hastalık yüzündendir; zâten harp dışında da bütün vakitini Hakk ve vatan yolunda seyahat ve irşadla geçirmiştir. Aşağıdaki bir şiiri «Servet-i Fünûn»dan alınmıştır:

Zıyâlı gölgeler altında, zâhir ü bitâb,
Uyur neşâyid-i emvâcî mâvî bir denizin;
Semâda bir mütemevvic şelâle-i mehtab
Bütün tabîata serper reşâşe-i zerrin.

Nühüfte kalbi leyâlin, müşâfeh-i bîdâr,
Öter meşâciri numkunda kimsesiz bir kuş;
Uyur zılâl-i sükûnetde dâima bihûş,
Reyah-ı leyl ile mühtezz menâzır ü eşcâr...

Alîl cismine düvş-i mekîni bir kayanın
Olur neşimen-i hasret, garîb tenbâî;
Sorar semâlara bir şey ki rûhum anlayamam.

Uzakda, sâkin ü ulvî, tellâl-ı handanın
Ufuklarında uçar bir serâb-ı nâ-mer'î,
Öper sevâhili dâim feşafeş-i muzlîm...

OKÇU-ZÂDE MUHAMMED ŞÂHÎ BEY

1039 = 1629

Meşhûr münşilerden olup Okçu-zâde Muhammed Paşa'nın oğludur. Sultan III. Muhammed Han zamânında beşinci def'a olarak Divân-ı Hü-mâyûn tevki'i «nişan me'mûru» olmuş ve 1039 H. târihinde emekli iken İstanbul'da vefat etmiştir.

Eserleri: «Ahsenü'l-Hadis», «En-Nazmü'l-Mübîn fî Âyâtî'l-Erbain», «Câmiu'l-Gaayât», hadis ilminden Arapça «El-Makaamü Mahmûd» ile «Terceme-i Tuhfetü's-Salât li'l-Kâşifi» ve «Münşeât»ından ibarettir. İlim ve âlimin faziletlerine dair «Muhtârü'l-Ahbar» isminde bir eseri daha olduğu «Keşfü'z-Zunun»da zikredilmiştir. Nesri, nazmından daha kuvvetlidir. «Menşeü'l-İnşâ» adıyla anılan münşeâtı komşu hükümdarlara gönderilen yazıları toplamış olup otuz cüz kadardır. «Feridun Bey Münşeâtı» tarzında bir eser olduğu için edebî ve tarihî ehemmiyeti izahtan müstağnîdir.

Beyitlerinden :

Dil-i câhilde olmaz nûr-i irfan
Ki nâdânın olur kalbi de nâdân

Eserlerinden: «Ahsenü'l-Hadis», İkdâm matbaası tarafından basılmıştır. Kendi el yazısı ile yazma nüshası Nûr-i Osmâniye Kütüphanesinde-
dir. Diğerleri basılmamıştır. Arâzî hükümlerine «toprak nizâmına», mülkiyet mes'elelerine ve arâzî taksîmine dâir Kanunî Sultan Süleyman ta-

rafından yayınlanmış fermanlar çıkarılmış bir de «Kaanûn-i Cedid-i Arâzi»si vardır.

Adı geçen zat hâlen Divân-ı Hümâyunca mer'î ve mûteber olan resmî lâkapların tertipleycisidir.

Âyât-ı Erbaîn» ile «Kaanun-nâme»sinin nüshaları Nûr-i Osmâniye Kütüphânesinde, «Makaam-ı Mahmûd» Üsküdar'da Azîz Mahmûd Hüdâî Hazretlerinin kütüphânesindedir. «Ahsenü'l-Hadîs» ile «Âyât-ı Erbaîn» mukaddimesindeki medihlerden Hüdâî Hazretlerine tam bir ihlâs ile bağılı olduğu anlaşılmaktadır.

ÖMER SEYFEDDİN BEY

1319 senesi Harbiye Mektebinden yetişmiştir. İzmir ve Selânik matbûatında yazı hayatına başlamıştır. Sonradan İstanbul'a gelerek muhtelif gazete ve dergilerde edebî manzûmeler, millî makaaleler; ve bilhâssa gündün güne sâdeleşen, şakraklaşan bir üslûbla hikâyeler yazmıştır. Mûmtaz bir Türk hikâye yazarı ve romancısı olmak istidadını göstermiştir. Edebiyatımızın, lisânımızın kendi tabiat ve istiklâline sâhib olması fikrinde ısrarlı idi. İstikbâl herhalde devrinden daha fazla kendisini takdir edip yükseltecektir. Genç bir yaşta vefatı şüphesiz ki bir kayıptır.

Matbû eserleri: «Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi»dir. Bununla beraber gündelik, haftalık gazete ve dergilerde neşr edilen manzûmeleri, makaaleleri; husûsiyle hikâyeleri büyük bir cild teşkil edecek derecededir. Bir manzûmesi aşağıdadır; merhûmun Arapça, Farsça terkiplerin, arûz vezninin şiddetle terki taraftarı olduğu da unutulmamalıdır.

Nişanlı

Korularda bülbüllerin rü'yâsı
Odasında yalnız kalan şu esîr
Mâvî ipek divânına uzanmış,
Sessiz, sâkin, hıçkırıyor! Sebebi
Açılmayan güller ile süslenir;
Şu genç kızın nedir hazîn hulyâsı
Belki şimdi oralarda çarpışan,
Bir isimsiz kahraman... ..

Açılmayan güller ile süslenir;
Şu genç kızın nedir hazîn hulyâsı ?
Yuvasında hasta yatan kuş gibi
Söylenilmez! Ne acıklı saklayış...
Korularda bülbüllerin rü'yâsı
Odasında yalnız kalan şu esîr,
Şu genç kızın bilinmeyen hulyâsı,
Oralarda can vererek şân alan

PİRÎ MUHAMMED PAŞA

939 = 1532

Değerli vezirlerden ve Şeyh Cemâleddin Aksarâyî neslinden yüksek ahlâk sâhibi bir zât olup Karaman'lıdır. Devletçe tâyin olunduğu mühim me'mûriyetlerin hepsinde başarılı hizmetler gördü «Pîrî Paşa'nın mekânın Adn ide Hayy-i Vedûd» mısra'nın delâlet ettiği 939 H. târîhinde dünyadan ayrılarak Silivri'de yaptırmış olduğu Câmî-i Şerif avlusuna gömülmüştür. Mürettep Divançesi olup şiirlerinde «Remzî» mahlâsını kullanırlardı. Mesnevî-i Şerif'in bir kısmı ile «Şâhidî» manzûmesinin tek-mîlini «tamamını» «Tuhfe-i Mîr» ismiyle şerh etmiştir. Her ikisi de basılı değildir. İkbâlinin başlangıcından sonuna kadar cereyan eden hâdiseleri açıklayan müstakil bir eser yazıldığı «Hadikatü'l-Cevâmî'de mezkûrdur. İstanbul'da da hayrât eserleri vardır. Hasköy ile Halıcıoğlu arasındaki câmî' ile Molla Gürânî'deki Şeyh Cemâleddin İshak Karamânî için yaptırdığı dergâh ve Soğukkuyudaki medrese bu cümledendir.

Şiirlerinden :

Şeb-i zülfünde kalanlar zulûmât ile yürür
İrişen leblerine âb-ı hayât ile yürür
Zâhidî hasret-i mey söyle zebûn eyledi kim
Elde tesbîh ü asâsı salevât ile yürür.

PERTEV ALİ EFENDİ

1076 = 1665

İdare ve siyaset ilminin hikmetlerine vâkıf fikir ve kalem sâhiplerinden değerli bir zât olup Mora yarımadasındaki İstefe'lidir. Tahsîlini tamamladıktan sonra bir müddet Atina'ya müftü oldu. 1076 H. târîhinde İstefe'de vefat etti. İstefe Osmanlı idaresi zamanında Atina civarındaki Tep şehrine verilen isimdir. Sultan II. Osman nâmına ahlâk ve siyaset işlerinden bahseden iki bab üzerine hazırlanmış «Rabîu'l-Mülki ve Âdâb-i sülûki'l-Mülûk» adında ve Sultan Ahmed Hân'ın oğlu Sultan İbrâhim nâmına «Düstûrû'l-Vüzerâ» isminde kıymetli eserleri vardır. Bunların birer nüshası Nûr-i Osmaniye ile Husrev Paşa kütüphânelerindedir. «Düstûrû'l-Vüzerâ'nın ihtiva ettiği kısımlar aşağıdadır :

Birinci kısım: Büyük pâdişahlar ve ulu hâkanlar

İkinci kısım: Cenâb-ı Hakkın emâneti olan sipâhî ve reâyâ

Üçüncü kısım: Saygı gerekli emîrler, vezîrler ve hâkimler.

Bir nüshası Nûr-i Osmaniye kütüphânesinde mevcud olan «Rabîu'l-Mülk» iki bap üzerine hazırlanmıştır:

Birinci bap: Şanlı pâdişahlara tertîb-i âyân ve riâyet-i erkânda ehemm olan kavâid ve kavânin beyânındadır.

İkinci bap: Mülâzımân-ı Südde-i seniyye-i gerdun cenâplarına riâyeti elzem olan âdâb ve âyin beyânındadır. (*)

Bir de üç bâb üzerine tertiplenmiş «Tarikatü'l-Cihad» isminde cihâdın faziletlerine dâir Türkçe bir eseri vardır ki bir nüshası kendi kütüphânemde vardır. 1155 H. târihinde Atina müftüsü olan Hüseyin Efendi de değerli bir zat olup «İhlâs sûresi Tefsîrine» müteallık bir risalesi vardır.

PÎRÎ-ZÂDE MUHAMMED SÂHİB EFENDİ

1162 = 1748

Aslen İstanbul'lu olup ilmiye makamlarını dolaştıktan sonra Şeyhu'l-İslâmlık rütbesine yükselen değerli şâirlerden bir zâtdır. Yeniçeri ağalarından Pîrî Ağa'nın oğludur. Başlıca eserleri iki cild «Mukaddime-i İbni Haldun» tercemesi, fıkıhdan «Şerhu'l-Eşbah» ile «Mürettep Dîvan» vesâireden ibarettir. Bu eserlerin birincisi matbûdur ki gerçekten istifadeyi mücibdir. Vefatı 1162 H. târihinde, kabri ,Üsküdar'da Selimiye dergâhı karşısındadır.

Beyitlerinden :

Müsâvidir meges mîzân-ı adl-i Hakkda fil ile
Müsâvî olduğu mizan ile hak kul Muhammed'dir.

*

Bir gazeli :

Bir gün sehâb-ı feyz-i Hudâ reşha-bâr olur
Her dâğ-sîne bir gül-i âlâ bahâr olur
Kalmaz zemîn-i dilde gubâr-ı keder gider
Feyz-i nesim-i lûtf-i Hudâ âşikâr olur
Bahtın ne denlû siyâh ise olma muztarib
Âhir sevâd-i bâsıra-i itibâr olur
Künci belâda ser-begiribân-ı sabr olan
Gerden-firâz-ı âtîfet-i girdigâr olur
Sâhib-adûların dahî bu rûz-igârda
Evrâk-ı ayşî bir gün olur târümâr olur.

(*) Bu iki paragrafta geçen terkiplerin mânâsı kitabın sonundaki lûgatçe kısmında açıklanmıştır.

Değerli oğlu Şeyhu'l-İslâm Osman Sâhib Efendi de edîblerden olup vefatı «Osman sitem-dide» terkîbinin gösterdiği 1184 H. târihinde, kabri, Aksaray semtindeki Murad Paşa Câmii avlusunda ise de bil'âhare Üsküdar'da Selimiye karşısındaki âilesine âid kabristana nakl edilmiştir.

Revan Odası kütüphânesinde «Kaamûs»un on maddesine tâlikaatı hâvî bir eseri vardır.

Beyitlerinden :

**Gönül yap zâhidâ beyt-i Hudâ'dır tâat istersen
Muhakkaktır ki bâb-ı cenneti hâtır-şiken açmaz.**

PERTEV MUHAMMED SAİD PAŞA

1253 = 1837

Şiir ve inşâdaki kudretiyle tanınmış vezirlerden olup İzmit yakınındaki Darıca'da doğmuştur. Mülkiye nâzırlığından azıl ve 1253 H. târihinde Edirne'ye sürgün edilerek orada ecel-i kazâ ile vefat etmiştir İstanbul yolunda Seyyid Celâl türbe-i şerîfesi bitişiğinde medfundur.

Şiirlerinden :

**Yek cür'a ile öyle harâb eyle îlâhî
Fark etmiyeyim haşre kadar menzil ü râhı**

nakarâtını hâvî olan âşıkane münâcâtı ile vefatından biraz evvel nazm ettiği rivâyet olunan;

«Uzandı leyle-i hasret, yetiş yâ Şems-i Tebrîzî»

mısra'lı kıt'ası acıklıdır.

Âkif Paşa ile arasındaki rekabeti «Tabsıra»dan anlaşılmaktadır. Üsküdar'da Selimiye dergâhında mükemmel bir kütüphânesi vardır. Dîvânı basılmıştır. Edirne'de bulunduğu sırada macerasını anlatan «Kuru Kafa» adıyla bir risale yazmışsa da nüshasını bulamadığını torunu Aziz Beyefendi söylemiştir.

Hâl tercemesi «Şeyhler Faslı»nda yazılı Behçet Ali Efendiye müte-sibdir. Meşhur siyaset adamı Mustafa Reşid Paşa'yı her bakımdan takdîr ederek yükselmesine delâlet etmesi kadir-bilirliğinin şahididir. «Tab-sıra»da bu zât hakkındaki ifadelerde gazez ve husûmet kokusu vardır.

Mısra'larından :

Nâ-becâ hâhişe yok şer'-i mahabbetde mesâğ

*

Gül denir her güle ammâ gül-i ra'nâ başka.

PERTEV EDHEM PAŞA

1289 = 1872

Edîblerin başta gelenlerinden olup Erzurum'ludur. Mathû eserleri «İtlaku'l-Efkâr fî Akdi'l-Ebkâr» ile (*) «Hâb-nâme» ve «Av'ave»dir. 1289 H. târihinde Kastamonu vâlisi iken vefat etmiştir. Şark ve Garb edebiyâtına tam vukufu vardı.

Eski edîblerin tarzını kendine mahsûs denecek, yâni zamanına göre seve seve okunabilecek üslûba tahvîl etmiş ve yazılarının çoğunda «mizâcının şuhluğunu [neş'e ve oynaklığını], sözdeki» iktidarını göstermiştir.

Âlî Paşa'nın oğlu Fuad Bey ve Ârifî Paşa ile müşterek «Emrû'l-Acîb fî Târih-i Ehli's-Salîb» isminde bir Haçlı Seferleri târihi vardır ki, yalnız bir cildi basılmıştır.

Wiktor Hugo'dan terceme ettiği «Tıfl-i Nâim» başlıklı manzûmesiyle Jan Jak RUSO'nun bir kaç şiirinin tercemeleri hakikaten hoş giden yeni bir üslûbla kaleme alınmıştır.

«Tıfl-ı Nâim» tercemesinden :

Bir tıfl-ı melekzâd ü nevzâde
Gehvâre-i ızz ü rif'at üzre
Yâ eylesün mü hâb-ı mûtad
Mâder kucağında râhat üzre

Âsûdedir âlem-i anâdan
Yokdur haberi o mâcerâdan
Göz yumduğu demde mâsivâdan
Lâhûta olur nezâret üzre.

REVANÎ İLYAS ÇELEBİ

Âlim şâirlerden ve Yavuz Sultan Selim Hân'ın nedimlerinden bir zât olup Edirne'lidir. Mürettep Dîvânı ile «İşret-nâme», «Câmiu'n-Nasâyih» vesâireyi derleyen «hamse»si vardır. «Cinandan yana can atdı Revânî» mısra'ının delâleti olan 930 H. târihinde İstanbul'da vefat etti. Vefa'dan

(*) Birden fazla kadınla evlenmenin aleyhinde bulunan Avrupa'lının anlayışını redd için yazılan kıymetli eserlerdendir.

Bozdoğan Kemeri'ne paralel Fâtih'e giden caddenin sağ tarafında **Kırk-**
çeşme civarında yaptırdığı mescid avlusunda medfundur.

«İşret-nâme»sinden:

Ele al sâkıya ol câm-ı aşkı
Yine mest eyle gel bed-nâm-ı aşkı
Yine bir bezme vir gel zîb ü ziynet
Ki âlem halkı andan ala ibret

RAHMÎ PÎR MUHAMMED ÇELEBÎ

975 = 1567

Tanınmış şâirlerden olup Bursa'lıdır. Bursa - Yenişehir'inde müder-
ris iken «Cân-ı Rahmî'ye rahmet» mısra'ının delâleti olan 975 H. târihin-
de vefat etti. Yahya Beyin «Şâh ü Gedâsı»na «Şâh ü Derviş» ismindeki
naziresiyle bir hayli şiirleri olduğu gibi Molla Câmî'nin «Tuhfetü'l-Ah-
râr»ını da terceme ve şerh etmiştir ki her ikisi de basılı değildir. Celâl-
zâde Sâlih Çelebi'den icâzetlidir. Hilâlî'nin «Şâh ü Derviş» manzûmesini
manzûm olarak genişçe terceme etmiş, «Şâh ü Gedâ» ismini vermiştir.

Tercî-i Bend'i matlâ'ından :

Gamm-ı dünyâ ile ey dil nice bir-zâr olalım
Varalım mu'tekif-i gûşe-i humâr olalım
Sâkıy ü mutrib-i gül-çehre ile yâr olalım
Zâhid-i huşk-i sûzünden yürü bîzâr olalım
Aşk evsâfına gel mazhar-ı âsar olalım
Âteş-i şevka yanup matlâ-ı envâr olalım
Gülşen-i râzı bulup mahrem-i esrâr olalım
«Mantıku't-Tayr» okuyup mahrem-i Attâr olalım
Yine bir serd-i hevâ-bahşe hevâdâr olalım
Lâle-veş bâğ-ı mahabbetde dil-i efkâr olalım
Nakd-i cân ile visâline harîdâr olalım
Gayrı terk eyliyelim mâni'-i ağyâr olalım
Boynumuzdan atalım bârı sübûk-bâr olalım
Pâyine su gibi yüzler sürelim zâr olalım
Pâk-rû pâk-nazar âşık-ı dîdâr olalım.

Beyitlerinden :

Var fenâ-deştin temâşâ it açup ibret gözüñ
Nice İskender türâb olmuş nice dârâ yatır

*

Bî-basîret olamaz müdrik-i feyz-i didâr
Herkese nûr görünmez Cebel-i Mûsâ'da

*

Biten güller değildir hâk-sârî üzre Ferhad'ın
Açılmış cânib-i Şirin'e revzenler mezârında

*

Vücûd-i Vâcib'in mâhiyyetin idrâk eden ârif
Hakîkatde zuhûr-i mümkinâtı hep zılâl anlar

RİYAZÎ AHMED: İBNİ KAADÎ SİNAN

Değerli şâirlerden ve kaadîlerden olup Filibe'lidir. «Tezkire-i Şuarâ» müellifi Lâtîfî'nin zamanında memleketinde vefat etti. Fıkıhdan «Kaadîhan»ın müşkil mes'elelerini hall etmiş, Molla Câmî'nin «An kân hasen bud ne bud ez cihân-ı nişan» matlâ'lı gazelini «Keşfü'l-Hakaayık fî halli'l-Dekaayık» ismiyle şerh etmiştir.

Şiirlerinden :

Âteş-i hecre yakup gel alma âhım boynuna
Düşmesin zülfün gibi dûd-i siyâhım boynuna

RÛHÎ OSMAN BAĞDADÎ

1014 = 1605

Meşhur şâirlerden ve ârif Mevlevîlerden olup babası Bağdad Beylerbeyi Abbas Paşa'nın bendelerindendir.

Şiirleri fevka'l-âde hoş, hele «terkib-i bendi» (*) meşhûr ve mânalıdır. Seyâhate merâkı fazla olduğundan epeyce gezip dolaşmış, «Gitti Rûhî adem iklimine âh» mısra'nının ve «Rûhî fevt-şöd» terkibinin delâlet ettiği 1014 H. târihinde Şam'da dünyadan ayrılmıştır. Dîvânı basılmışsa da noksandır.

(*) Bu terkib-i bende birçok nazireler yapılmıştır ki meşhurları «Cevrî», «Sâmî», «Fehîm», «Kabûlî-i Edirnevî», «Abdî», «Nâcî» efendilerle «Leylâ Hanım» ve «Kandiye'li Ali Râşîd Efendi», «Âyetullah» ve «Receb Vahyî» beylerindir. Fakat en meşhûru «Ziyâ Paşa» merhumunkidir.

Fuzûlî'den isitifade etmiştir.

Beyitlerinden :

**Hâk ol ki Hudâ mertebeni eyliye âlî
Tâc-ı ser-i âlemdir, o kim hâk-i kademdir.**

Gazellerinin en meşhûru aşağıdadır :

**Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler
«Yevme lâ yenfeu»'da kalb-i selîm isterler
Berzah-ı havf ü recâdan geçe-gör nâkâm ol
Dem-i âhirde ne ümîd ü ne de bîm isterler
Unudup bildiğini ârif isen nâdân ol
Bezm-i vahdetde ne ilm ü ne alîm isterler
Âlem-i bî-meh ü hurşîd ü felekde hergîz
Ne mühendis ne müneccim ne hakîm isterler
Âlem-i keşf-i meânide çok esrâr açılır
Varamaz nefis-i gazûb anda halîm isterler
Harem-i mânîde bigâneye yol vermezler
Âşînâ-yı ezeli yâr-ı kadîm isterler
Sâkin-i dergeh-i teslîm-i rızâ ol dâim
Bermurâd etmeğe hizmetde mukîm isterler
Dergeh-i fakre varup dirliğini arz etme
Anda hergiz ne sipâhî, ne zaîm isterler
Cürmüne mu'terif ol tâate mağrûr olma
Ki şifâhâne-i hikmetde sakîm isterler
Âşık ol şerbet-i vasl istersen kim uşşâk
Çâresiz derd arayıp renc-i elim isterler
Ni'met-i zâhire dilbeste olan gürisneler
Müzd-i nân-pâreye cennât-ı naîm isterler
Kible-i mânâyı fehm eylemiyen kec-revler
Sehv ile secde edip ecr-i azîm isterler
Ezber et kıssa-i esrâr-ı dili ey «Rûhî»
Hâzır ol bezm-i Îlâhî'de nedîm isterler.**

RÂŞİD EFENDİ: «MOİLA FEYZİ-ZÂDE»

Sultan IV. Murad zamanında Enderûn-i Hümayun'da hazine başyazıcısı idi. Divançesinde mânîdar mısraları vardır. Bunlar arasında :

Her vakte bir bahâne bulur bî-namaz [beynemaz] olan

*

Memdûh olur mu kibr ü mizah i'tiyâd iden

*

Hâlîka râci'dir istihzâ sakın mezmûmdur

*

Uymayan kalbine kaali olur encâmı zelîl

*

Mutâbık olmayan maksad-makaaile olmada ma'ûn

*

Vicdânını tatbîk ide gör azb-i lisâna

*

Vefâdâr olmadan geçdik cefâkâr olmasa bârî

RİYAZÎ MUHAMMED EFENDİ

Âlim şâirlerden olup [«Bâğ-ı suhanın gül-i beyazı» — Söz bağının beyaz gülü] sitâyişine mazhardır. Şeriat ve edebiyat ilimleri ile «riyâziye ilimlerinden hikmet [fizik] ve kozmografyada mâhir idi. «Berkî»li Mustafa Efendi'nin oğludur.

Dîvânından başka «Durûb-i Emsâl-i Fârisiyye» [Fars Ata Sözleri], lûgat ilminin inceliklerine dâir «Düstûrû'l-Amel» ile «İhtisâr-ı İbni Haligân», «Keşfü'l-Hicab an vechi's-Savab», «Siyer», «Sâkî-nâme», «Risâletün fi ilmi'l-Beyan», «Sahâifü'l-Letâif fi enva'i'l-Ulûmi ve'l-Meârif» eserleri cümlesindendir. Ebû's-Suûd Efendi talebelerindendir. Dört yüz şâirin hâl tercemesini açıklayan «Riyâzü's-Suarâ» isimle yazdığı şâirler tezkiresinde şâir ile şâirlik taslayanların arasını ayırarak her şâirin iktidar dîvânını araştırarak edebiyattaki mevki'lerini tâyin ve ilân etmiştir. Mütâlea ettiğim tezkirelerin ekserisinden üstündür. Kabirlerin tâyini hususunda da hizmeti vardır. İbâresi «Hasan Çelebi» derecesinde muğlak ve çetrefilli değildir. Bir nüshası Nûr-i Osmaniye Kütüphanesinde mevcuttur.

Eserleri basılı değildir. «Kaamûsu'l-a'lâm»'da 1054 târihinde Tameşvar zeâmetine mutasarrıf iken adı geçen yerde vefat ettiği yazılıysa da

«Güldeste-i Riyâz-ı İrfan»da oğlu Mahmûd Efendinin hâl tercemesindeki «Mısr-ı Kaahire'den azl edilmiş iken 1054 de rahmete eren, «Tezkire-tü's-Şuarâ» ve «Düstürü'l-Amel» yazarı Riyâzî Muhammed Efendinin ibâresine ve «Şeyhî»nin de bu yoldaki ifadesine göre İstanbul'da vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Oğlu Rüstem Paşa müderrisi Abdü'l-Lâtif Efendi'nin de Sultan İbrâhim'in oğlu Sultan Muhammed Hân adına heca harfleri sırasına göre galatat ile evveliyat, özel isimlerin konulmasına dâir «Ebkârü'l-Ebkâr fi Keşfi'l-Gıtâi an Ebkârî'l-Efkâr» isminde bir eseri vardır. Bunun bir nüshası Umumî Kütüphâne Müdürü Faziletli İsmail Sâib Efendi'de vardır. Bu zâtın 1057 târîhinde kitap isimlerini bildiren «Mevzûatü'l-Ulûm» tarzında Arabça bir eseri daha vardır ki kendi eliyle yazılmış nüshası askeriyemizin değerli âlimlerinden Bağdad'lı İsmail Paşa Hazretlerinin kütüphânesindedir.

Beyitlerinden :

Neylesün bîçâre âşık dilde derd-i aşkını
Saklamak da müşkil ammâ keşf-i râz etmek de güç

Mısra'larından :

Böyle şâha kul olan ister mi âzâd olmağı

Sâkî-nâme matlâ'ından : [Bu eser 1136 beyittir.]

Bir mey ki olup cilâ-yi idrâk
Çirk-i kem ü keyfden ola pâk
Bir mey ki ânı çû zevk-i irfân
Bî-câm ü dehan içer harîfan

RÎF'ATÎ ABDÜ'L-HAYY ÇELEBÎ

1080 = 1669

Mevâliden [Kaadilerden] Sâdık Efendi'nin oğlu olup babasının mesleğinde giden değerli bir şâirdir. «Yûsuf ü Zelîha» ile «Leylî vü Mecnûn» manzûmeleri vardır. Yaklaşık olarak 1080 küsur târihlerinde İstanbul'da vefat etti.

Bir münâcâtından :

Yâ Rab kerem et inâyet eyle
Bir dil-şödeyim hidâyet eyle

**Yâ Rab kerem et ki derd-i mendim
Dermande vü râz ü müstemendim**

**Bir derd-keş-i nedîde çâre
Hûn-kerde ciğer harab-kâre**

RÜŞDÎ AHMED EFENDİ

1115 = 1703

Münşî ve şâir bir zât olup Mostar'lıdır. Mürettep Dîvânı basılı değildir. Defterdar Ahmed Paşa'nın maiyyetinde Mısır'a gitmişti.' Bundan sonra İstanbul'a dönerek «Adn ola Rüşdî Efendinin yeri» mısra'nın delâleti olan 1115 H. de vefat etti. Mevlevihâne kapısı hâricinde Merkez Efendi civarında medfundur.

Beyitlerinden :

**İrer bir sâhil-i maksûd aâhir fûlk-i dil kalmaz
Olur bir gün müsâid rûzigâr ammâ zamân ister**

*

**Pervâne-sıfat sa'y ide göre mahv-i vücûda
Dâhil olayım dersin eğer bezm-i şuhûda**

*

**Fikretmededir heybetini beyt-i Hudâ'nın
Beyhûde değil titrediği kible-nümânın**

Son beyit Şeyh İsmail Hakkı Hazretlerinin zevkine muvâfık düştüğü için takdîr ederek «Köprülü»deki dergâhına ta'lik yazı ile yazmış olduğu tarafımdan görülmüştür.

RIZA MUHAMMED EFENDİ

1083 - 1672

Edirne'den yetişen âlim şâirlerden olup «Zehî-i mar-zâde» adıyla tanınmıştır. Ömrünün sonlarında Uzunköprü müftülüğünde bulunarak 1083 H. târihinde Edirne'de vefat etti. Müfid ve muhtasar «kısa ve faydalı» «Tezkire-i Şuarâsı» ikdam matbaası tarafından basılmıştır. Mürettep Dîvânı basılmıştır.

Münâcâtından :

Hudâyâ izzetin hakkı duâmı müstecâb eyle
Serem bahr-i mahabbet içre gûya bir hubâb eyle
Süveydâ-yı derûnumda koma hiç gıll ü gış yâ Rab
Ki mir'ât-ı derûnum reşk-i feyz-i âfitâb eyle

RÂGİB ALİ EFENDİ
1193 = 1682

Âlim şâirlerden bir zât olup Bursa'lıdır. Gelibolu müftüsü iken 1193'-de vefat etti. Dîvan sâhibidir.

Beyitlerinden :

Erbâb-ı bezm eyledi şem'in safâsını
Ammâ cefâ vü cevri ni pervâne çekdi hep

Mısra'larından :

«Râgıb» bu fenâ mülküne rû'yada mı geldin?

RÂMÎ MUHAMMED PAŞA

Geçmiş edîbler içinde «Nef'î» ve «Nâbî» gibi ululardan olduğu hâlde adı, kadir ve kıymetinin gerektirdiği derecede şöhret bulamamış İstanbullu bir şâirdir. Yazı tarzı üstadı olan Nâbî çığırındadır.

Devlet hizmetine girerek «Reisü'l-küttâb» ve «Sadr-ı âzam» olmuştur. 1119 H. târihinde Rodos'da ecel-i kazâ ile dünyaya vedâ etti. Şiire âid eserleriyle siyaset işlerine müteallık yazıları ve nesirleri yağmaya uğramış, zâyî' olmuştur. Bursa'lı «Belîğ»in «Nuhbetü'l-Âsâr»ında dîvânı olduğu açıklanmıştır. Bu eserle «Tezkire-i Sâlim»de bir hayli şiiri yazılıdır.

Beyitlerinden :

Yok sînemizde zerre kadar kînemiz bizim
Mahsûd-i âfitabdır âyinemiz bizim
Olma kubâ-yi câh için ey dîde-hûn-efşân
Ter-dâmen etme hırka-i peşminemiz bizim

*

Dîdemiz gavta hûr-i lücce-i envâr-ı cemâl
Cismimiz ahger hâkister-i tûr eylemişiz.

1157 H. târihinde surre-i Hümayûn emânetiyle Hicaz'a gidip dönüş-
te «Vâdi-i Fâtıma» adlı yerde vefat eden oğlu Abdullah Re'fet Bey de
şâirlerdendir.

[Surra-i Hümayûn Emâneti: Hac münâsebetiyle her yıl Mek-
ke ve Medîne'ye pâdişah tarafından gönderilen para ve he-
diyeleri yerine ulaştırma me'mûriyeti'ne denir.]

RİZA - ŞEYH RİZA «NECCAR-ZÂDE» EFENDİ (*)

1159 = 1746

Manzûm kelâm ile meşhûr ola nulu şeyhler ve mutasavvıflar arasın-
da mümtaz bir mevkie sâhib bu âşık zat «Neccar-zâde» lâkabiyle tanın-
mıştır. Meşhûr «Nazım» gibi manzûmelerinin çoğunu Peygamber Efen-
dimizin medhiyeleriyle yüceltmıştır.

Beşiktaş'daki Nakşibendî dergâhının şeyhi idiler. Matbû büyük Dî-
vânı olduğu gibi Şeyh Ahmed Yekdest-i Mekki halifelerinden Üsküdar'lı
Seyyid Muhammed Ensârî'nin «Muhtasarü'l-Vejâyet» adlı eserini de
Türkçeye terceme etmiştir. «Nakşibendî-i Bektâşî» terkibinin ve «Âh göç-
dü Riza veliyyullah» mısra'-ı ta'miyedârı «muammâlı mısra'ı»nın delâ-
leti olan 1159 H. târihinde vefat ederek adı geçen dergâha defnolundu.
Tarîkat yoluna girişi Celvetî tâcı giymek sûretiyle Celvetiye mensubla-
rından Odabaşı Şeyhi Fenâî Mustafa Efendi vâsıtasıyledir. Bilâhare Edir-
ne'ye gidişinde Nakşibendî şeyhlerinden Arab-zâde Muhammed Alemlî
Efendi'den de Nakşî sülûkünü görerek hilâfet aldı. Mûsiki ilmine de vu-
kufu vardı. Oğlu Muhammed Sıddıyk Efendi de âriflerden bir zât olup
«Esfâr-ı Erbea» (**) isminde bir eseri vardır. Bu zâtın hal tercemesi mün-
tesiblerinden Ömer Fâik Efendi tarafından «Makaalât-ı Sıddıkiye» ismiy-
le yazılmıştır.

**Etmez nigâh-ı gayre olan âşinâ sana
Bigâne oldu şevkın ile mâ-sivâ bana**

Mısra'larından :

Merd-i meydân-ı rızâ'nın kârı eyvallahdır

(*) Menkıbeleri müridlerinden hâl tercemesi ileride yazılı Ömer Nüzhet
Efendi tarafından kaleme alınıp basılmıştır. Matbû risalenin kenarında Ahmed
Nüzhet gösteriliyorsa da içinde Ömer Nüzhet Efendidir. «Menâkıbnâmesinin is-
mi» «Menkıbe-i Evliya'ye fi Ahvâl-i Rizâiye»dir. Bu kitabda beyan olunduğuna
göre Şeyhin Dîvânı «Tuhtetü'l-İrsad», «Zuhûrât-ı Külliye», «Fütûhat-ı Ayniye»
adlarıyla unvanlanmış olup bir kısmı da unvansız kalmıştır.

(**) Molla Sadr-ı Şirâzî'nin eserlerinden olan «Esfâr-ı Erbea» başkadır.

Âşıkın hâl-i dil-zârını Allah bilür

*

Hasb-i hâlin itme her nâdâna arz

*

Hâyide suhan merd-i suhandâna yakışmaz

*

Lisân-ı aşkı bilir terceman bulunmadı hiç.

RÂSİH AHMED BEY

Şûh meşrepli «şen ve oynak tabîatlı» bir şâir olup Balıkesir'lidir. Müretteb Divânı basılmamıştır. Gazellerinin en meşhûru «Üstüne» redifli gazelidir :

Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne

Urma zahmın sîneme peykân peykân üstüne

Rîze-i elmas eğer her açtığı zahme o şûh

Lûtfu vâir olsun ider ihsân ihsân üstüne

Dilde gam var şimdilik sen gelme lûtf et ey sürûr

Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstüne

Yârdan mehcûr iken düşdük diyâr-ı gurbete

Dehr gösterdi bize hicrân hicrân üstüne

Hem mey içmez, hem güzel sevmez demişler hakkıma

Eylemişler «Râsih» bühtân bühtün üstüne .

Bu gazel [Safâyî Tezkiresi]yle [Şeyhî]'de Sofya'lı Râsih Yûsuf isminde bir şâire âid gösteriliyorsa da, [Sâlim Tezkiresi] hâl tercemesini yazdığımız işbu Balıkesir'li Râsih Ahmed Beyin cüduğunu beyan etmektedir. Es'ad Efendi kütüphanesinde «Bülgatü'l-Ahbab» isminde mensûr bir eseri vardır. 1118 H. târihinde Tekirdağ'ında vefat etti.

RÂKİM İBRAHİM EFENDİ

1163 = 1749

Şâir ve âlim bir zât olup Bursa'lıdır. Adı geçen şehirdeki Ali Paşa Câmiinin imamı ve Mahkeme-i Şer'iyye kâtibi idi. 1163 H. târihinde vefat etti. Pınarbaşı mezarlığında medfundur .Basılmamış [Dîvânçe]si ol-

duğu gibi fetih zamanından itibaren Bursa Hâkimlerinin hâl tercemelerine dâir bir eseri olduğu da «Gülzâr-ı Sulehâ»da yazılıdır. «Menâkıb-nâme-i Niyâzi-i Mısri» ve «Vâkıât-ı Mısri» isimlerinde eserleri de vardır.

Moralî-zâde Mustafa Lûtfî Efendinin matbû «Menâkıb-i Mısri»si burada hâl tercemesini yazdığımız zâtın eserinden derlenmiştir.

Bir de «Lûgat-i Hayâtü'l-Hayevan» isminde lûgata âid bir eseri vardır ki bir nüshası Bursa'da İncirli Dergâhı kütüphânesinde mevcuttur.

İshak Hocası Ahmed Efendi'nin talebelerinden ve Mevlevî şeyhlerinden şeyhi Muhammed Dede Efendi müntesiblerindendi.

Beyitlerinden :

Biter hâkinde tohm-ı aşkdan ânın hezâran gül
Biter hâkinde tohm-ı aşkdan ânın hezâran gül
Yazılsın defter-i a'mâle bir bir cevri cangâhı
Mahall-i dâva ancak «Râkıma» rûz-i cezâ kaldı.

Mısra'larından :

Nermî-i düşmenden eymen olmamış rûşen-dilân

RÂTİB AHMED PAŞA

1175 = 1761

Topal Osman Paşa'nın oğlu olup Yenişehir'de doğmuştur. Kapdan Paşalık makaamına ve pâdişâhın sıhrî hısımlığına mazhar olmuştur. Mora eyâleti vâlisi iken 1173 H. târihinde vefat etti. Mâretteb Dîvânçesi vardır. Şiirleri mutasavvıfâne ve şâiranedir. Yazı san'atında da ihtisâsı olduğundan hâl tercemesi «Tuhfetü'l-Hattâtin»de yazılmıştır.

Bu târihlerde Mora vâlileri Tırapolice'de ikaamet ederlerdi.

Beyitlerinden :

Gelince şâhid-i aşk-ı ezel arz-ı tecellâya
Dil-i bî-mâsivâ gûya ki döndü Tûr-i Sînâ'ya
İderdim mûrg-i dille yâre irsâl-i peyâm ammâ
Bu yerlerden kuş uçmaz neyleyim semt-i dil-ârâya.

RÂĞİB MUHAMMED PAŞA «KOCA RÂĞİB PAŞA»

1176 = 1762

Aslen İstanbul'lu şâir, hâkim ve değerli bir vezîrdir. Yaratılıştan hikmete istidadlı olduğundan âşıkane ve rindâne beyitleri nisbeten azdır.

Seçme şiirleri hakîmânedir. Hiç bir şâirimiz bu yolda kendisi kadar başarı gösterememiştir.

Paşa'nın gazelleri hakîkaten eski hikmetli şiirin en güzel nümûnesidir ki geçmişler içinde benzeri pek azdır.

Vefâtı 1176 H. târihinde, kabri İstanbul'da Koska'da yaptırdığı kütüphânelerinin yanındadır. [Sefine] ile [Dîvanı] basılmıştır.

Eserleri :

1 — «Sefînetü'r-Râgıb ve Defînetü'l-Matâlib»: Muhâzarât ilmine âid Arabça bir cild dolarak hazırlanmış kıymetli bir eser olup 1255 H. senesinde Bulak matbaasında basılmıştır. Paşa'nın himmetiyle kısa zamanda rütbeye nâil olan ve 1197 H. de Haremeyn Müfettişi iken vefat eden Musul Müftüsü Fahreddin-zâde Şâir Behçet Efendi'nin bu konuda basılmamış bir eseri vardır.

2 — «Mecmûa-i Râgıb Paşa»: Üç lisandan manzûm ve mensûr bir çok edebî eseri ve gizli ilimlerden bâzı maddeleri derleyen mathbû büyük bir cild olup yegâne nüshaları Umumî Kütüphâne ile Hamidiye Kütüphânesindedir. Edebiyat mütehasşısı için istifadeli bir eserdir.

3 — «Terceme-i matlâ'-ı Sa'deyn»: Mogol hanlarının sonuncusu olan Ebû Saîd Bahâdır Hân ile Timurlenk'in ilk zamanlarından bahseden Abdû'r-Rezzâk-ı Semerkandî'nin 704'den 854 târihine kadar yazdığı Farsça basılmamış târihinin tercemesidir. Nüshaları İstanbul kütüphânelerinin bâzılarında bu arada hâl tercemesini yazdığımız bu zâtın kendi kütüphânesinde mevcuddur.

4 — «Dîvan»: Baş tarafında bâzı resmî hulâsalarla resmî olmayan yazıları yer almış olup 1253 H. senesinde Bulak'da basılmıştır

5 — «Arûz Risalesi»: Arûz ilminin kaaidelerinden bahseden basılmamış bir risaledir.

6 — «Fethiyye-i Belgrad»: Dîvânının başında bulunan resmî telhisler [resmî hulâsalar] arasında yazılmıştır.

7 — «Tahkîk ve Tevfîk»: Sünnî ve oniki imam mezhepleri arasında ihtilâf ve anlaşmazlık mevzuu olan mes'eleleri çözüp uygunlaştırmak suretiyle her iki mezhebi ve dolayısıyla her iki İslâm devletini birbirine yaklaştırmak ve birleştirmek gaayesiyle hazırlanmıştır. Basılmamış olup bir nüshası Kütüphânesinde vardır.

Hakîmâne beyitlerinden :

Nâdir bulunur tıynet-i kâmilde lûsûr
Kem mâyeden eyler ne ki eylerse zuhûr

*

Eylemez îras husn-i ârâyış-i bed-tıynetin
Ziynet olmaz mâra endâmındaki nakş ü nigâr

*

Dil ki mecrûh ola memnûn-i nüvâziş olmaz
Zahm-ı âyinenin eyler mi kabûl merhem

*

Geh deyr ü gâh kâ'be gehi sû menâtda
Hak cûy-i kande olsa Hudâsın arar bulur

*

Husnî bâlâ ter ider câme düşünce cesban
Nev-arûs-i suhane revnak-ı ta'bîr verir

*

Olmayan mâye-i feyz-i ezelîden seyrâb
Âb-ı Hızr'ı yine Hızr olsa da rehber bulamaz

*

«Râgıbâ» dil eğlenir fikr-i visâl-i yâr ile
Âşık-ı gam-dîde kalmaz kalsa da tenhâ-garîb

*

Hakikat ehline tevfik-ı rehnümâ yetişir
Bu yolda sâlike Hızr istemez Hudâ yetişir

*

Hevâ-yi nefsdan sermâye-i izzetdir istiğnâ
Azîz olmazdı Yûsuf çekmese dâmen-i Zeliha'dan

*

Feyz-i Hakdır eserin bâisi esbâb değil
Dest-i cinnîde nigîn mühr-i Süleyman olmaz.

Mısra'larından :

Hezâr ahhâb olan ehl-i televvünden vefâ gelmez

*

Muzaffer vakt-i fırsatda adûdan intikam almaz

*

Eğer maksûd eserse mısra'-ı berceste kâfidir

*

Edeb mâni değil mi itirâz-ı sun'-i Biçûn'e

*

Dâvâ-i Mansûr ederdi her kişi dâr olmasa

Gazel :

Harâbâtı görenler her biri bir hâletin söyler
Biz safâsın nakl ider indân ü zâhid sıkletin söyler
Ser-âgaz eyledikce bahse bülbül revnak-ı gülden
Bezmede gulgul-i mîna mülk-i keyfiyyetin söyler
Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâk kaabil mi
Behişt andıkça zâhid ekl ü şürbün lezzetin söyler
Ne zabt-ı hâkim-i aklî, ne hukm-i zâbit-i şer'î
Cünûn iklimini geşt eyliyenler râhatın söyler
Meyân-ı güft ü gûda bedmenîş îkam eder kubhun
Şecâat arzederken merd-i kıbtî sirkatin söyler
Muvâfıkdır yine elbet mizâca şîve-i hikmet
Tabîbin olsa da kizb-i marîzin sıhhatin söyler
Perişan-hâtırında nükte-i serbeste-veş kaldı
Ne kimse hikmetin anlar, ne Râgıb illetin söyler

RİF'AT HÜSEYİN EFENDİ: «GÖKMÜŞ-ZÂDE»

1209 = 1794

Aşık şâirlerden ve ma'rifet sâhiblerinden bir zât olup 1209 H. târihinde Bursa'da doğmuştur.

Yükseklik ölçme ilmine dâir «Hulâsatü'l-İrtifâ» isminde bir eseri ve mürettep divânı vardır. Yazı san'atında da ihtisası vardır. Bursa'da vefat etmiştir.

Şiirlerinden :

Seherler dâima vakt-i safâ-yı ehl-i irfandır
Seherler vakt-i rahmetdir seherler vakt-i ihsandır
Seherde açılır gül-gonca-i eltâf-ı Yezdâni
Seherlerde hezârî ehl-i haldır şâd ü handândır
Seherde mazhar olmuşdur olanlar sırr-ı tevhîde
Seherde keşf olan sırra hakikat ehli hayrandır
Seherde yüz süren dergâh-ı Mevlâya bekâm oldu
Seherde hâb-ı gafletde olan sonra peşimandır
Seher vaktinde «Gökmüş-zâde Rif'at» olma gafletde
Seherlerde niyâz ehli olanlar lûtfâ şâyândır.

RESÎMÂ AHMED DEDE

1218 = 1803

Mevlevî şeyhleri şâirlerinden olup Üsküdar'lıdır. Bir aralık Yenişehir Mevlevihânesinde şeyhlik vazifesi yapmıştır. 1218 târihinde Üsküdar'da vefat etti. İnâdiye'de Selim Baba yakınında medfudur.

Mânidar şiirleri vardır. Bunlar arasında :

**Yakar pervâne kendin tâ olunca nâil-i vuslat
Ne hâletdir ki biçâre yine mahviyyetin bilmez**

**«Resîmâ» tıynet-i merdüm hemîşe müsteiddir bil
Küşâde bâb-ı himmet hep velî ehliyyetin bilmez**

R E Ş İ K

Şâir tezkirelerinde ismi görülemiyen oldukça değerli şâirlerden olup Tire'lidir. Memleketinde mahkeme kâtibi idi. Kendi eliyle yazma 1181 târihli «Mecmûa-i Eş'âr»ından alınan gazel aşağıdadır:

**Sürûr-i kalbe her dem rü'yet-i dildârdır bâis
Neşât-ı andelibe behçet-i gülzârdır bâis**

**Cihanda ehl-i dil dâim esîr-i dâm-ı mihnetdir
Belî tûtiyi hapse sekrin güftardır bâis**

**Tekarrub mümkün olmaz kesret-i ağıyardan yâre
Ki bülbül-nihâl gülden iftirâka hârdır bâis**

**«Reşîka» urmağa hep sûziş-i feryâd ü âhımla
Bu def sînemi bir âteşin ruhsârdır bâis.**

RÛHÎ MUSTAFA EFENDÎ

1213 = 1798

Fazîlet sâhibi şâirlerden bir zât olup Kilis'lidir. Münşeât ve divânı ile «Rûhu's-şurûh» isminde mufassal «Pend-i Attar» şerhi vardır. 1213'de Kilis'de vefat etti. Kaamûs mütercimi meşhûr Âsım Efendi bu zâtdan edebiyat tahsîl etmiştir.

RÂMİZ ABDULLAH PAŞA

1226 = 1811

Aslen Kırım'lı olup İstanbul'da ilim ve irfânını kemâle erdirdikten sonra bâzı devlet me'murluklarında bulunarak kaptan paşalığa kadar yük selmiştir. 1226 da mağdûr olarak vefat edip Ruscuk karşısındaki Yerköğ'ü kal'ası civarına defn olundu. Oğlu İzzet Beyin «Harita-i Kapûdânân-ı Deryâ» adlı eserinde mufassal hal tercemesi vardır.

Matbû' divançesinden :

**Nevâ yok bezm-i gurbetde figân ü âhdan gayrî
Kime dem-sâz olursun nâle-i cângâhdan gayrî**

beytiyle başlayan acıklı «Tercî-i Bend»iyle Mevlevî tarîkatı adamlarının mâlûmu olan «Hemân Muhammed'le Alî'dir Şems ü Mevnânâ» (*) mısra'-ı bercestesi irfânının delîlidir.

«Tercî-i Bend»i matlâ'ından :

**Nevâ yok bezm-i gurbetde figan ü âhdan gayrî
Kime dem-sâz olursun nâle-i cângâhdan gayrî
Ne hemdem var, ne sâkî pes dil-i gümrâhdan gayrî
Hatt-ı sâgarda yazmaz hayfla eyvâhdan gayrî
Bezmde lâle yok dâğ-ı dil-i âgâhdan gayrî
Gül ümîd vermez bûy-i ye's-i câhdan gayrî
Sefer etsem refik olmaz gubâr-ı râhdan gayrî
Karâr itsem yerim yok bezm-i şivegâhdan gayrî
Sorar yok hâtırım huzn ü gam-ı cângâhdan gayrî
Tesellî bahşeder yok tâlî-i bed-hâhdan gayrî**

Nakarat :

**Garîbim bikesim yokdur enîsim âhdan gayrî
Penâhım dest-i girim kalmadı Allah'ân gayrî**

Tercî-i bendleri beyitlerinden:

**Sun'-i Hakk'a dil uzatma sakınup nâ-bemahal
Kat'ider hançer-i «Lâ yüs'el ammâ yef'al»**

(*) Bu mısra'ı Şeyh Gaalib merhum tazmîn etmiştir ki Divânında yazılıdır.

**Feyz-i Hak mâye-i aşkı dil-i dânáda kodu
Nûr-i vahdet gibi mişkât-i mücellâda kodu**

*

**Gel ey nâsıh ko pendî hâl-i dilden bî-habersin sen
Benî dîvâne kıldı bir perî bilmem ne dersin sen.**

meşhûr beyti nâzımının 990'da vefat eden Bursa - Yenişehir'li Mevlevî «Şûrî» isminde bir şâir olduğu [Esrar Dede Tezkiresi]'yle [Riyâzü's-Şuarâ]'da yazılıdır.

Paşa merhûm'un bu beyti tazmin yolunda ayrıca bir «terci-i bendî» olduğu matbû [Dîvançe]'sinde görülür.

REŞİD BEY «YENİÇERİ AĞASI-ZÂDE»

Nükteci şâirlerden ve Sultan I. Mahmûd'un kilercilerindendir.

Şiirlerinden :

**Kimseyi dil-teng-i âzâr itme sultanlık budur
Kalb-i mûru taht-gâh eyle Süleymanlık budur
Gerçi her bir derde vardır bir tabib-i çâre-sâz
Nabz-gîr-i kalb-i mahzûn ol ki Lokmanlık budur.**

RE'FET MUHAMMED EFENDİ

1228 = 1813

Hoşsözlü şâirlerden olup Bursa'lıdır. Müderrislik mesleğine girerek İstanbul'a nakil ve hicret etti. 1228 H. târîhinde tâun hastalığından vefat etti. Basılmamış dîvançesi vardır. Şiirleri âşıkaanedir.

Şiirlerinden :

**Kûy-i yâri andılar dildâr geldi hâtıra
Cenneti vasf ettiler didâr geldi hâtıra
Zâhir oldu cennet-i rûyinde «Re'fet» nûr ü nâz
Yâri gördüm Tûr-i âteş-zâr geldi hâtıra.**

RÂŞİD MUHAMMED EFENDİ

1231 = 1815

Son devir şâirlerinden ve Nakşibendî tarîkatı mensublarından olup Bursa'lıdır. Hal tercemesi ileride yazılı Nüzhet Osman Efendi'nin oğlu-

dur. Bakırcılık san'atiyle meşgul oldu. 1231 H. târihinde vefat ederek Molla Fenârî Câmi-i Şerîfinin batısında babasının yanına defn edilmiştir. Mürettep Dîvañesi ve «Zübdetü'l-Vakaayi' der Belde-i Velîle-i Bursa» isminde Bursa'ya âid mufassal bir [vefeyatnâmesi] vardır.

**Ehl-i Hakk zerre havâdisle mükedder olmaz
Kıylü kaali de cihânın kuru kavgaadandır.**

Oğlu Hakkâk İzzet Osman Efendi de tatlı dilli şâirlerden bir zât olup dîvañesi vardır. 1281 H. târihinde İstanbul'da vefat ederek Topkapı hâricinde defn olundu. 1270'den 1400 senesine kadar doğacak çocuklara isim ve mahlâs ile isim verilecek çocukların doğum târihlerini gösterir mükemmel cedvelli bir de mecmûa tertib etmiştir. Hemşehrisi Şeyh Emin Zâik Efendi hakkındaki lâtifelerinden:

**Ben zemîn-i âsumân olsun direm âlem bu ya
Şeyh Emînî müslüman olsun direm âlem bu ya**

beyti meşhûrdur.

REFÎ MUHAMMED EFENDİ «ÂMİDÎ»

Meşhur dîvan sâhibi şâirlerden «Lebib Âmidî»'nin torunudur. Âlim şâirlerden bir zât olup mürettep dîvanı ve Şeyh Gaalib'in «Hüsni ü Aşk»-ına «Cân ü Cânân» isminde 3000 beyitli nazîresi vardır. 1231 H. târihinde İstanbul'da vefat etti. Üç lisanda şiir söylemeğe muktedir idi. Beytlerinden :

**«Refî» himmet-i yârân olursa feyz-resan
Lâtif olur suhanım cümle ârifâna düşer.**

RÂĞIB MUHAMMED PAŞA

Oğlu Nureddin Paşa'nın Busa vâililiği târihi olan 1276 târihinde basılan dîvanın mukaddimesinden anlaşıldığına göre Molla Muhammed Kemâleddin Koçhisari-zâde Ivaz Paşa ahfâdından Aydın'lı Hüseyin Beyin oğlu olup Şam'da doğmuştur. Üç lisanda inşâ ve nazma muktedir olan bu zât Nakşibendî tarikatına bağlıdır. 1244 de Konya'da vefat ederek Mevlânâ Hazretlerinin civarında toprağa verilmiştir.

Zamanı şâirleri arasında «II. Râğib Paşa» şöhretiyle tanınmıştır.

Bir gazelinden :

Tecellî-i zamana sabr kıl dilden telâşî sil

Ne gelse telh ü şîrin mâ-hazar her hâli ni'met bil

Medâr-ı râhat istersen bu dâr-ı tenknâyide

Darılma kimseye küsme zarûrî var mudârâ kıl

Bulur sermâye-i dânişle âdem revnak yoksa

Ziya vermez ne denlû zîver-i câm olsa boş kandil

Beyitlerinden :

Her dem itmezdi teveccüh ana arz-ı hâcat

Kible-i rûy-i kabûl olmasa mihrâb-ı hulûs

Bursa'da Üftâde Hazretlerinin türbe-i şerîfesine astırdığı levhasından :

Hazret-i Üftâde'dir üftâdegâna dest-res

Hâsıl olur sıdkla bunda olan her mültemes

Zerre-i Üftâde'yim envâr-ı Şems-i himmete

«Râgıb» oldum pertev-i feyz-i dile aldım kabes

RÜŞDÜ MUHAMMED PAŞA

1236 = 1820

Edib vezîrlerden bir zât olup Erzurum'ludur. Başlangıçta Dîvan efendiliği vesâire gibi kalem me'muriyetlerinde bulunduktan sonra vezîrlik rütbesiyle Rikâb-ı Hümâyûn kaymakamlığına yükselerek mühim hizmetler gördü. Sofya vâililiğine tâyinini müteâkıb 1236 H. târihinde Sofya'da vefat etti. Hoşa gidici nazmı renklidir. Nakşibendî tarîkatına bağlı idi.

Beyitlerinden :

Kayd-ı efkâr idemez dağdağa-i câh-ı emel

Bezm-i tefvîzde olan ârif-i sırr-ı kaderi

Ehl-i dâniş sitem-i dehr ile pâmâl olmaz

Görse Mecnûn bile hâk üzre bırakmaz güheri

Cânib-i Hakka giden tîr-i duâ-yi ihlâs

Getirir bezm-i İlâhî'den icâbet haberi

Bî-ivazdır kerem-i Hazret-i Bârî «Rüşdî»

Şâh olur mûra eğer olsa inâyet nazarı

Mısra'larından :

Şeb-i tarîk-ı gammın elbet olur bir sihri

RA'NÂ MUSTAFA EFENDİ

1248 = 1832

Ârif şâirlerden bir zât olup Nevrekop'ludur. Bir müddet Mısır'da Mehmed Ali ve İbrahim Paşa'ların hizmetlerinde bulunduktan sonra memleketine dönüp inzivaya çekilerek 1248 târihinde vefat etti.

Nazım ve nesirden mürekkep «Mir'ât-ı Haknümâ» isminde kendi el yazısı ile yazma Selânîk'de bulunan risalesinden tevhîd ve kelâm ilminin inceliklerine vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Adı geçen risalenin sonunda kazanmış mühründe «Înâyet-cûy-i der mevlâ muvahhid Mustafa Ra'nâ» imzasını da «Min efkârî'l-verâ Es-Seyyid Mustafa Ra'nâ an tariki Nakşibendî», ibareleri yazılıdır .

Mezkûr risaledeki beyitlerinden :

Bir neş'enin ki menşe'-i hubb-i velâ evlâ

Mevlâ olur meâdî çû-mahbûb-i kâinat

*

Âyet-i «men kâne»yi fehmetmeyen bîcâreler

Vasl-ı Hakda intizâr-ı va'de-i ferdâ çeker

Orta derecede Farsca şiir inşâdına da muktedir olduğu eserinden anlaşılmaktadır.

RÎZA ALİ PAŞA

1261 = 1845

Uzun müddet Bağdad Vâliliğinde bulunduğundan «Bağdad Vâlisi» ve Lâzistan'ın Rize tarafında doğduğu için de «Lâz Ali Riza Paşa» adıyla meşhur olup şiirleri metin ve hakîmânedir. Elinin açıklığı ve cömertliği ile de tanınmıştır. Şiirleri içinde hemen herkesce malûm olan aşağıdaki gazel bâzı şâirler tarafından tanzîr ve tahmîs edilmiştir.

1261 H. târihinde Şam vâlisi iken vefat etti. Peygamber Efendimizin müezzini Bilâl-i Habeşî'nin türbesi yakınına defn edildi.

Ârifâne beyitlerinden :

Hüner halvet-nişîn-i encümen olmakdandır yoksa

Kemingâh-ı riyâdır kûşegîr-i inzivâ olmak

Gazel :

Devr-i lâ'linde baş eğmem bâde-i gülfâme' ben
Sâye-i pîr-i mûganda minnet itmey câma ben
Anberin zülfün getirdi bâşıma sevdâları
Yoksa nerden düşünürdüm bu hayâl-i hâma ben
Hâlini gördüm esir oldum kemend-i zülfüne
Dâne için kendimi saldım düşürdüm dâme ben
Geh esir-i gurbet eyler geh enis-i gamm benî
Şaşmışım bilmem ne itsem bu dil-i nâkâma ben
Halk ile lâzımdır oldukça mümâşat eylemek
Ger bana uymazsa eyyam uyarım eyyâma ben
Kâ'be-i kûyün tavâf etmek için şâm ü seher
Hûn-i eşkimden büründüm bir kızıl ihrâma ben
Kûy-i gurbetde ne bir bildik ne bir gamhor var
Kim getirsin ger yazarsam yâra bilmem nâme ben
Eylerim «dârü's-Selâm»'ı kendime «beytü'l-hazen»
Hasret-i hâl-i siyâhınla gidersem Şâm'a ben
Telh-kâm olmaz senin şirin kelâmından «Rizâ»
Sen hemen eyle tekellüm râzıyım düşünâma ben

RÂSİM EFENDİ «FODLACI-ZÂDE»

1270 = 1853

Son devir şâirlerinden, Nakşibendî ve Halvetî tarikatı mensublarından ârif bir zât olup Üsküdarlıdır. Bir müddet sadr-ı âli mektupçuluğu ve sâire gibi kalemlerde başarı ile hizmet ederek inzivâyâ çekilmiş ve bu uzun zamanı ders okutma ve eser yazma ile geçirmiştir. Nesri de tath ve ruh okşayıcıdır.

1270 H. târihinde Üsküdar'da vefat etti. İnâdiye'de Selim Baba yakınındaki sâhada medfundur.

Sâat-i vâhidedir ömr-i cihân
Sâati, tâate sarf eyle hemân

*

Bir tazmîninden :

Hakikatde eğerçi nüsha-i kübrâ olup insan
Gönüldür menba'-ı irfân, şeriatdır ana mîzan

Bu mânâya ziyân olduğunu burhan idüp iz'an
Çıkar dilden dürûğ-i bî fûrûğî ol ki hak-gûyan
Kelâmından olur mâlûm kişinin kendi mikdârı

Şular kim ola bed-gû var ana atf-ı nigâh etme
Hakaayıkdan haberdar olmayanlarla olup bitme
Dil-ârazlık idüp renç itme hiç bir ferdi incitme
Koma ârif isen râh-ı sedâdı nâbecâ gitme
Kelâmından olur mâlûm kişinin kendi mikdârı.

Basılı olmayan eserleri aşağıdadır:

Dîvan «matbû dîvanından başka şâirâne bir tarzdadır.»

Kerâmât-ı evliyâ: Mensûr

Risâle-i muhâsebe-i nefis : Mensûr

Usûl ve vusûl: Mensûr

Durûb-i emsâl-i Osmâniye.

Lügat-ı Fârisiyye: Otuz bin kelimeyi toplamıştır.

Şerh-i Subha-i Sıbyan

Basılmış eserleri, mutasavvifâne dîvânı ile «Nasâyih-ı Şer'iyye» ve «Mev'ize» manzûmeleridir.

RESA MUSTAFA MAKSÛD EFENDİ

1259 = 1843

Şâir ve münşilerden ârif bir zât olup Ruscuk'ludur. İstanbul'a gelişinde dîvan efendiliği vesâire gibi kalem me'murluklarında bulundu. Sa'diye tarîkatı şeyhlerinden Edirne'de Taşlık Câmi-i Şerîfi avlusunda medfun Şeyh Ahmed Senârî'ye intisab etmiş olduğu «Münyetü'l-Mesâlik» isimindeki eserinde açıklanmıştır. «Kasîde-i Bür'e»'ye bir tahmîsi ve şiirlerine âid [Dîvançe]si vardır.

Hicaz'dan dönüşünde Hezargırad'a giderek 1259 H. târîhinde vefat etti.

Şiirleri âşıkaane ve ârifânedir. Tahmîsi basılmıştır.

Bir Gazeli :

Bir dil ki hâk-i Fahr-i rüsûl'den cilâ alır
Mîhr-i cihan-nümâ o gönülden ziyâ alır
Hikmet ne olduğun maraz-ı aşkda anlayan
Lokman olur o cümle giyahdan devâ alır

Beyitlerinden :

Vuslat-i yâr için ağıâre müdârâ eyler
Zehr içer âşık-ı dil-haste şifâ niyyetine.

Mısra'larından :

Râgıb bu fenâ mülküne rü'yâda mı geldin?

REŞİD MUSTAFA PAŞA «BÜYÜK REŞİD PAŞA»

Avrupa'nın Osmanlı Devleti hakkında yüz seneden beri beslediği yanlış inanış ve bozuk niyyetlerin tehlikesini herkesden evvel kavrayarak sebeplerinin kaldırılması için teşebbüse geçmiştir. Bu i'tibarla Osmanlı İmparatorluğunu büyük Avrupa devletleri sırasına geçirmek için devrin şartlarına ve icabına göre mülki idâremizde alınması lâzım gelen ıslâhat tedbirlerini «Tanzîmât-ı Hayriye (*)» adıyla ortaya koyarak icraatına başladığından dolayı Osmanlılar'ın veli-ni'metlerinden sayılmıştır. Mühim devlet işleriyle meşguliyeti arasında Osmanlı edebiyatına da

(*) Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat hareketi hakkında artık târihin hükmü değişmektedir. Dünkü resmi görüşe ve inkılâb târihçilerine göre M. Reşid Paşa «Koca Reşid Paşa'dır. Büyüktür. İmparatorluğu çöküntüden kurtarmanın iksirini keşfeden adamdır. Bu i'tibarla kahramandır.»

Yakın târihin sorumlu devlet adamları zaman içinde sahnedan çekilip siyasi ve resmi baskılar azaldıkça, fikir hürriyetine vurulan zincirler kırıldıkça bu konuda da hakikatin yüzü daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Bugün Mustafa Reşid Paşa ve arkadaşları ile tanzimat hareketi hakkındaki kıymet hükmü menfi bir yönde gelişmektedir.

Öyle ki; tanzimatçılar, mâneviyatçı - ahlâkçı ilim ve fikir adamları tarafından tenkid edildiği kadar; maddeci - Batıcı sosyalist yazarlar tarafından da esastan yanlışlar içinde ve Türk İmparatorluğuna zarar verici insanlar olarak itham edilmektedir.

Bu görüşümüzün delili olarak her iki cepheden birkaç yazarı ve eserlerini işaretle iktifa edeceğiz:

1. Eşref edib Fergan.
Avrupalılar Osmanlı Devletinin temellerini nasıl sarstılar?
2. Prof. Osman Turan.
3. İsmail Cem İpekçi.
Geri kalmışlığımızın târihi.
4. Doğan Avcıoğlu.
Türkiye'nin Düzeni
5. Necip Fâzıl Kısakürek
A — İdeolocya Örgüsü
B — Büyük Doğu Koleksiyonları.

gerçekten hizmet etmiş, husûsiyle devlet dilinin kulllanılışını büsbütün değiştirmiştir.

Beyitlerinden :

**Bî mehâbâ reh-i nâ refteye gitsem de ne var
Kahr-ı hasm eylemeğe elde asâdır hâmem**

beytiyle her şeyde kimseye benzememek şânından olan zamanın en büyüklerinden bulunduğunu beyân etmiştir.

Altıncı def'a sadr-ı âzamlığının yetmiş birinci günü olan 1274 târihinde İstanbul'da vefat etti. Okçular başında kendilerine yaptırılan türbelerinde toprağa verilmiştir. Edebî kudret ve siyasî hizmetlerinin âdil şâhidi olan yüksek eserleri «Bir Türk Diplomatinin evrâk-ı siyâsiyyesi» adıyla basılıp yayınlanmıştır. Baş tarafında mufassal hâl tercemesi de vardır. Encümen-i Dâniş'in «Osmanlı İlimler Akademisi» açılışında verdiği nutuklarından :

«Dünyada ilim ve mârifet gibi bir şeref ve meziyet olamaz. İnsanoğlunun şahsî istek ve ihtiyaçları, bunları te'mîne yarayan vâsıtalar sanâ-yi' ve maârifden başka bir şeyle elde edilemez. Her neye dâir olursa olsun ve her nerede bulunursa bulunsun hüner ve ma'rifetin kadr ü kıymeti inkâr olunamaz. Bu gördüğümüz servetler, insanların durumlarındaki intizam halk tabakası ile yüksek sınıflar arasındaki iyi münâsebetler hep hüner ve mârifetle meydana gelmiş değil midir?»

RİF'AT MUHAMMED SÂDİK PAŞA

1273 = 1856

Münşî ve siyasî bir zât olup İstanbul'ludur. Çeşitli siyasî me'mûriyetlerde bulunarak başarılı hizmetler görmüştür. 1273 târihinde İstanbul'da vefât etti. Eyüb'de Bostan İskeleyinde medfundur. Mezar taşında hâl tercemesi kısaca yazılıdır.

Basılmış eserleri: «Risâle-i Ahlâk» ile «Âsâr-ı Rif'at» isimindeki husûsî ve siyasî müsveddelerini muhtevî mecmûası ahlâkî, edebî, siyasî, istifadeli eserlerdendir. 1275 târihinde bir arada basılan «Rusya Muhârebesi Târîhi», «Avrupa'nın Ahvâline Dâir Risale», «İtalya Seyâhatnâmesi», «Kelimât-ı Nushiyye ve Müsellemeyi mutazammın Risale» isimlerinde ki mecmûasının mukaddimesinde mufassal hâl tercemesi vardır.

«Müntehabât-ı Âsâr-ı Rif'at» isimindeki matbû' mecmûaları da Kırım Harbi târihi ile mülkî idâre hakkında bâzı lâyihaları vesâir siyasî yazıları toplamıştır. «Risale-i Ahlâk» ilk okullarımızda okutulmakta olan hacım itibâriyle küçük, çok faydalı bir eserdir.

RECAÎ MUHAMMED ŞAKİR EFENDİ

1291 = 1874

Üç dilin edebiyatına vâkîf ve çeşitli İslâmî yazılarda mütehasşıs bir zât olup İstanbul'ludur. Tahsilini tamamladıktan sonra Takvîm-hâne Nezâreti, Âmedi Vekâleti vesâire gibi mühim me'mûriyetlerinde muvaffakiyetle hizmet ederek 1291-de İstanbul'da dünyadan göçtü. Eyüb'de Bostan İskeleyi Caddesinde medfundur.

Hâl tercemesini yazdığımız zâtın inşâdaki kudret ve hat san'atındaki mehâretinden başka mûsikîşinaslığı, Kâ'be örtüsü dokumak, mühür kazımak, kitab tehzîb ve cild yapmak gibi hünerleri de vardı.

İslâmî yazı çeşitleri içinde en çok muvaffakiyet gösterdiği nesih ve celîdîr. Adı geçenin nesre ve nazma âit eserleri ve tam hâl tercemesi kıymetli oğlu Ekrem Beyefendi tarafından hazırlanıp yazılmışsa da henüz basılmamıştır. İslâmiyet aleyhinde «Miftâhu'l-Esrar» isminde vaktiyle yayınlanmış Farsça bir risalenin içindekilerin saçma ve sakathğı hakkında kaleme aldığı eseri bitirememiştir. Meşhûr nesir yazarı Veysi'nin «Hâb-nâme»sine de nazîresi vardır.

Beyitlerinden :

Nevbâve bahş-ı kâm olamaz cest ü cûy-i hâm
Nahl-i talebde terk-i taleb berk ü bâr imiş.

RÎF'AT MUHAMMED BEY «ŞEHİD»

1275 = 1858

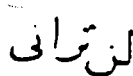
Bursa Belediye kâtibi iken sırf din gayreti ve vatanseverlik duygusu ile kırk sekiz yaşında olduğu halde Bursa Müstahfez Taburu'nâ arzusu üzerine nefer maaşıyle hizmet etmek üzere gönüllü zâbit yazılarak 1293 Osmanlı - Rus harbine iştirâk etmiştir. Bu savaşta Plevne civarındaki Telîç köyünde arslanlar gibi bir müdâfaadan sonra şehâdet şerbetini içen azîz ve şerefli babam feyz ve iftiharıma sebep olan pek azîz ve pek şerefli babam bu zâtdır.

Adı geçen şehîd 1275 senesinde Bursa'da vefat ederek Emîr Sultan Hazretleri medresesi karşısındaki caddenin sol tarafından medfun olan Üsküdarlı Seyyid Muhammed Emin Efendi-zâde Tuğgeneral «Mîrlivâ» Üsküdarlı Seyyid Muhammed Tâhir Paşa'nın büyük oğlu olup tahsilini Üsküdar ve İstanbul'da tamamladıktan sonra kâtiblik mesleğine girmiş

ve resmî vazifesinin dışındaki zamanlarda tefsîr, tasavvuf, kelâm, târih ve şiirle meşgul olmuştur. Nakşibendî tarikatına mensub bir rind ve lâûbâlî meşrepli, âşık, hakikat ilmine meftun, gönül sâhibi bir zât idi. Kıymetli bir hâtırası olan Dîvançeleri Resûl-i Ekrem Efendimizin güzel sıfatları, din büyüklerinin medhi ile ârifâne ve hakîmâne bir kaç gazellerini muhtevîdir.

Ârifâne na'atlarından :

Vücûd-i kâinâtın mükremisin yâ Resûlellah

Hitâb-ı mahremisin yâ Resûlellah

Gaazî Giray'ın meşhûr gazeline yazdığı nazîresinden :

**Âlemi seyr ideriz dilber-i dîlcû yerine
Ceng-i harbi ururuz nağme-i hoşgû yerine**

15 Mart 1293 senesi târihinde Allah yolunda mücâhid olarak harbe gidecekleri esnada Cenâb-ı Hakkın bu âciz kuluna hediye buyurdukları manzûm vasiyet-nâmelerinden:

**İlme sa'y it yürü ey tab'-ı selim
Seni âlim ide Allah-ı âlim**

**Ehl-i ilmin yeri bâlâ-ter olur
Şems-i veş evc-i muallâyı bulur**

**Sanma kim câhil olan insandır
Bâr-ı cehli taşıyan hayvandır**

**Vâris-i Ahmed olan âlimdir
Vuslat-i hakkı bulan âlimdir**

**İlmi târif idemem el-hâsıl
Bu nikâta yine âlim vâsıl**

**Kârın olsun hem-dem ilm ü kemâl
Hüner ehli bulur elbette kemâl**

**Her zaman abde ibâdet lâzım
Evc-i tâatde uç ey şehbâzım**

**Pederâne sana pendim açdım
Derc kıl gevher ü incû saçdım
Bu nasihat seni eyler irşâd
Beyt-i tab'ın ola dâim-âbad
Gerçi kim cümle sözüm nâmevzun
Elde yokdur ki gönül pek mahzûn
Tâhir'im yavrucuğum pend etdim
Seni ben Hâlikıma bend etdim.**

Muhterem vâlidem de Nakşibendî tarikatı mensublarından Bursa'lı Necîb Efendi'nin kızı Rahîme isminde hayırlı müslüman kadınlarından bir hanım idi ki 1319 Ramazan-ı şerifinde Bursa'da vefat ederek Nâib Deresinden Pınarbaşına gelen caddenin sağ tarafında Zından kapısı Mezarlığı denilen kabristanın caddeye bakan kenarında iki servi arasında büyük vâlidem Hatice hanımın kabrine defn olunmuştur. Necîb Efendi de bunlara pek yakın olarak yol kenarında medfundur.

RÂSÎH OSMAN EFENDÎ

1302 = 1884

İstanbul'dan yetişen ilim ve kalem sâhibi bir zât olup Enderun'lu Genç Ahmed Paşa'nın oğludur. Üç lisanla beraber Fransızca'ya da vâkıf idi. Tahsilini bitirdikten sonra kâtiplik işlerinde görevlendirildi. Son me'mûriyeti Orman Meclisi Başâzâlığı idi. 1302'de vefat etti. Ahlâkî ve edebî matbû' risaleleri vardır ki «Âsâr-i Hamîde-i Aklâm», «Mükâlemât-ı Edebiyye» bu cümledendir.

RAHMÎ EFENDÎ «HOCA»

1301 = 1883

Harput'ludur. İleri gelen âlim ve şâirlerdendir. 1301 de vefat ederek doğum yeri olan Harput'a bağlı «Hugî» köyü kabristanına gömülmüştür. Şiirlerinin toplanabilen kısmı 1303'de Harput'da basılmıştır. «Sa'dî'nin Bostanı»nı da terceme etmişse de basılı değildir.

Eserlerinden :

**Meyl eyleme câha gamm-ı âlemden ırak ol
Âsûde-nişîn-i harem-i künc-i ferâğ ol**

Takvâ libâsı ehl-i safâdır kabâ değil
Sûfîye safâ-yı kalb gerekdir abâ değil

*

Gül-i ümmîd-i küşâyış bulur olmaz mahrûm
Her seher aşk ile bülbül gibi feryâd idenin

*

Yâd eyledikçe hep selefin nîk-nâmını
Senden de böyle bir kalacak yâd-i gâra bak.

RÎF'AT BEY «KÂNÎ PAŞA-ZÂDE»

Osmanlılar'ın edib ve siyaset adamlarından olup İstanbul'da tahsili-
ni bitirdikten sonra bir müddet Petersburg elçilik kâtipliğinde ve son
me'mûriyeti olan Bursa Reji nâzırlığında bulunarak 1307 târihinde İs-
tanbul'da vefat etti. Merkez Efendi civarında babasının yanında medfun-
dur. Mensûr ve manzûm eserlerinden bir miktarı «Bârîka-i Edeb» adıyla
Bursa'da basılmıştır. «Hukuk-ı Düvel»e âid basılmış iki cild eseri de var-
dır ki 1290 târihinde basılan bu eser «Pradiye Fodere»nin «Hukuk» is-
miyle anılan eserinin tercemesidir. Bununla beraber bir çok ilâveleri de
vardır. Bu eseri tenkid yolunda Kemâl Bey'in «Muharrir» adındaki der-
gide birkaç mektubu yayınlanmıştır:

Kaabiliyyet şartdır diyenler olmuşlar muhik
İtmemişler ihtilâf ü olmamışlar müfterik
Bu hakikat üzre ehl-i hak cemîan müttetik
Kahırdan ikrah idenler lûtfâ olmaz müstehik
Müstaîd-i derd olanlar kaabil-i dermân olur.

RÂCÎ EFENDİ

1319 = 1901

Âlim şâirlerden bir zât olup Karînâbâd'a bağlı Molla Şeyh köyünden-
dir. İstanbul'da tahsili-
ni tamamladıktan sonra muhtelif yerlerde Rüşdi-
ye muallim-i evvelliği «müdürlüğü» hizmetlerinde ve uzun müddet Eski
Zağra müftülüğünde bulunarak 1315 târihinde Meclis-i Maârif-i Kebîr
âzalığına tâyin olundu. 1319 senesinde dünyaya vedâ etti. Hz. Hâlid el-
Ensârî (R.A.) civarında medfundur. Eserleri «Eser-i Aşk», «Hicret-nâme»,
«Bedreka», «İlzâm-ı Avam», «İlcâm-ı Hısam», «Dîvançe» isimlerinde man-

zûm, «Târihçe-i Vak'a-i Zağra», «Telhîsu'l-İnşâ» isimlerinde mensûr olup bunlardan «Telhîsu'l-İnşâ» ile «Târihçe» basılmıştır.

Beyitlerinden :

Makam-ı nâz ü istiğnâ fenâdan ictinâb ister
Bu yolda feyziyâb olmak dil-i bî-irtiyâb ister

RAHMÎ İBRAHİM EFENDİ

1312 = 1894

Değerli edîblerden yüksek ahlâklı bir zât olup Girid adasının Kandiye şehrindendir. İlk tahsîlini memleketinin âlimlerinden gördükten sonra kâtiplik mesleğine girmekle beraber öğrenimden de geri kalmamıştır. Bundan sonra çalıştığı rûsûmat me'murluklarında yükselerek İzmir, Edirne, Girid, Preveze ve Cidde rûsûmat müdürlüklerinde başarı ile hizmet etti. Cidde'de bulunduğu zaman Mekke - Medîne'yi ziyârete ve hacc-ı şerîf farızasını ifâyâ muvaffak oldu. 1312 târihinde İskenderûn rûsûmat müdürü iken vefat ederek vasiyyeti gereğince bir saat mesâfede bulunan «Belân» adlı yerdeki türbe civarına defn olundu. Üç lisanda nazımı ve nesir inşâsına muktedir fazîlet sâhibi bir edîb olup İzmir'de bulunduğu zaman Arabî ilimlerden tekmîl-i nûsah ederek «hepsini okuyup bitirerek» icazet almıştır.

Değerli Eserleri :

1 — «Vâsîtatü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk»: Tılemsan'da hükûmet kuran Zeyyat Oğulları hükümdarlarından Ebû Hamû Yûsuf oğlu Mûsâ'nın veliahdına yazdığı müteber bir eserdir. Siyâset ve idare ilminden bahseden Arapça bir eserin tercemesi olup 1296 târihinde İzmir'de basılmıştır.

2 — «Ferâidü'l-Fevâid»: Hâfız Dîvânî'nin şerhi olup basılmamıştır.

3 — «Âdâb-ı İnsan»: İmam Gazâlî'nin âdâb ve ahlâk mes'elelerinden bahseden «Bidâyetü'l-Hidâye» ismindeki risalesinin tercemesidir.

4 — «Terceme-i Risale-i Râbîta»: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin risalesinin tercemesidir. Bunlardan başka «İhyâü'l-Ulûm»u tercemeye başlamışsa da bitirmeye ömrü vefa etmemiştir.

Ârifâne gazellerinden :

Dil âşinâ-yı sırr-ı hüviyyet değil midir
Mücellâ-yı lem'a-i ehadiyyet değil midir

**Dil vâkıf-ı rümûz-i hıkem olsa çok değil
Üstâz-ı nüktedân-ı hakikat değil midir**

**Tâkey-hevâ-yi nefis ile şeytâna ittiba'
Bu hâletin nihâyeti cinnet değil midir**

**Bir nîm-nigâhı mülket-i dil pâdişâhının
«Rahmî» medâr-ı feyz ü saâdet değil midir**

RIZA BEY «ALİ RIZA BEY»

1321 = 1903

İlâhî sadâlı şâir adına hakkıyla lâıyk üstün edâlı bir şâir olup İstanbul'ludur. Mülkiye mektebinde tahsîlini bitirdikten sonra Manastır Vilâyetinde maıyyet me'murluğunu tamamlayıp Yanya Vilâyetine bağlı Iskırapar, Permüd, Margaliç ve Meçuh kaymakamlıklarında başarı ile hizmet edip vücudundaki ârizadan dolayı tedâvi için İstanbul'a gelmiş ve yaşı kırka varmadan 1321 H. târihinde dünyadan ayrılarak Südlüce'de Bâdemli dergâhı yakınında Karaağaç tarafında âilesine mahsûs olup duvarla çevrilmiş mezarlıkta toprağa verildi. Merhûm hakikatleri söyleyen bir şâir olmakla beraber nesirdeki kudreti de edebiyat nümûnesi sayılmağa lâyıktır. Şiirlerinin tamamını toplayan belâgatli divânı kardeşlik dolayısıyla elimde hürmetle mahfuzdur. Üç lisanda nazım inşâdına muktedir, temiz kalbli, ârif - âşık, doğruluğun ve vefakârlığın mücessem «misâli», hakîkata vâkıf bir zât idi. Şiirlerinin çoğu Hersek'li Ârif Hikmet Bey ve Yenişehir'li Avnî Bey tarzında muvahhidâne ve mutasavvifâne «tevhid tarzında ve tasavvufa âit» olup en parlakları tevhid ve na'tlar ile muhammes ve müseddes (beşlik ve altılık)larıdır.

«Münâcât-ı Abdullah Ensârî» ve «Tazarruât-ı Sinan Paşa üslûbundaki mensûr münâcâtı da ârifâne ve hakîmânedir.

Arapça «El-Mişkâtü'n-Necâti ilâ ehli's-Salâti fi Beyân-i Hakîkatî'd-Dâreyni», «Sırr-ı Sûreti'l-İhlâs», «Beyânü'l-Kemâli ilâ ehli'z-Zevâl», «Risâletü'l-Cûdi ilâ Ehli's-Şuhûdî fi Beyân-i sırrı'l-Hılkati ve't-Tekvîn», «Kî-tâbü't-Tevhîdi fi Sırrı'l-Mecîd» ile «Ganâimü'l-Gaazî fi Bilâdi'n-Niyâzî» ismiyle Türkçe Mısırlı Hazretlerinin üç gazelinin şerhini ihtivâ eden ve kendi el yazılarıyla yazma bulunan risaleleri de fakîrin elinde mahfûzdur.

Mensûr münâcâtından :

«İlâhî! Ben bu hevesât-ı fâniyeden tecerrüdle senden seni arzu et-

tim. Sille-hâr-ı «Len terânî» (I) oldum. Mazmûn-i şerif-i

مزرانی

ümîd-vâr ide durdu. Vaktâ ki tecellâ-yı zâtı, feyz bahş-i derûn oldu (kalbine feyiz girip tecelli edince) ef'âl ve sıfat ve zâtım bilcümle zebûn: ne kendimden ve ne de âlemînden bir nişan buldum. Ol dem ki zuhûr-ı feyzin ifâkat nisâr-i cenân oldu; gözümden her şey

کل يوم هو في شأن

(II) olmağa başladı. Bî-ihtiyar

أَنَا وَالْمُسْلِمِينَ

(III) güftâr-ı evvelînim oldu, (ilk sözüm oldu.) «Yâ

Rabbî bundan büyük ne ni'met diyebilirim. Bunun şükrünü ne türlü

(I) Len terânî... A'raf sûresi - âyet: 143. «Vaktâ ki Mûsâ (ibâdeti için tâyin ettiğimiz) vakıtda geldi, Rabbî ona (ilâhî sözünü) söyledi. (Mûsâ) dedi ki: «Rabbim, (cemâlini) göster bana, (ne olur) seni göreyim (1) buyurdu: «Beni kat'iyyen göremezsın, fakat şu dağa bak. Eğer o, yerinde durabilirse sen de beni görürsün.» Derken Rabbi o dağa tecelli edince (2) onu paramparça ediverdi. (3) Mûsa da baygın yere düştü. Ayılınca dedi ki: «Seni tenzih ederim. Tevbe etdim sana. Ben imân edenlerin ilkiyim.»

(1) Mûsâ aleyhisselâm Cenâb-ı Hakkın dünyâda görülemeyeceğini bildiği halde kendisine hücum eden istiyâk ile, taşan enva'-ı celâl ile istiğrak deryâsına dalarak böyle söyledi. [O, kelâm-ı İlâhiyi işidince âdetâ kendinin dünyâda olduğunu unutmuş, bir âhiret ve cennet hayâtına kavuştuğunu zann etmişti.] «Hâzin.»

(2) Rabbının nûru dağda zuhûr edince «İbn-i Abbas.» (R.A.)

(3) «Onu bir toprak hâline getiriverdi. «İbn-i Abbas.» (R.A.)

(II) (Yes'elühû men fissemâvâti vel'ardı külle yevmin hüve fi şe'nin.) Er-Rahmân sûresi, âyet: 29. Gökte ve yerde kim (ve ne) varsa ondan ister (1). O her gün (2) bir işdedir (3).

(1) Yâ diliyle, yâ hâliyle. İbâdete, rızka kuvvet vermesini, yarlıgamasını, vesâireyi hep ondan dilenir. (Beydâvî, Celâleyn, Medârik.)

(2) «Her ân» Beyzâvî, Celâleyn, Medârik.

(3) Diriltmek, öldürmek, aziz kılmak, zengin yapmak, hakir kılmak, fakir yapmak, duâ edene icâbet etmek. isteyene vermek, vesâire gibi ezelde takdir ettiklerine muvâfık olarak izhar buyuracağı bir emirdedir.

(III) (Ene evvelül müslimin) En'âm sûresi - âyet: 163. Ben de müslümanların ilkiyim.

ödeyebilirim; hayfâ ki bu hâl sâbit olmuyor, bunda karar edilmiyor. Tâtil-i eşyâ ve esbâba Dîn-i mübîn-i Muhammedî kaail ve ehl-i dil mâil olmadığından cemâl-i rubûbiyet ve rây-i hüviyetle istitâr-ı eşyâ

لِّلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ (IV) berûz intişâr ediyor.

Bir fırkattır kâinâtı kaplıyor, ehl-i aşkın gönlüne simli şişler saplıyor. Aman yâ Rabbi buna dayanacak yürek mi olur? Mededkârım ol, beni şu fırac âteşinden kurtar, ney gibi nâlânım, muhtâc-ı gufrânım.» (*)

Bir müseddesinden :

Sünbül-i feyz-i vahdetde delîl-i evliyâyız biz
Sürâğ-ı kurb-i «ev ednâ», çerâğ-ı «ve'd-Duhâ»yız biz
Serâirdân-ı Kur'ân-âşinâ-yı «He'l-Etâ»yız biz
Hulâsa vâris-i irfân-ı Fahrü'l-Enbiyâyız biz
Ziyâ-yı mihr-i aşkullah ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i âlem âşûb-i Hudâ'ya mübtelâyız biz.

O Allah ü azîmü's-şân ki vermiş reng ü bu hâke
Adîmü'l-asl olan â'yânı mazhar kılmış idrâke
Tenezzühden, teşebbühden berîdir sıgmaz eflâke
Görürsün vechini kılsan nazar her hangi hâşâ-ke
Ziyâ-yı mihr-i aşkullah ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i âlem âşûb-i Hudâ'ya mübtelâyız biz.

Salâbet bahş ider sun'-i kemâlin seng-i hârâya
Risâlet nakş iden mehdinde feyzin kalb-i İsâ'ya
Bulur tevhîd-i zâtınla vücûd iklim-i pîrâye
Bu ma'razda budur ancak ricalullah'a sermâye
Ziyâ-yı mihr-i aşkullah ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i âlem âşûb-i Hudâ'ya mübtelâyız biz.

(IV) (Limenil mülkûl yevm illâhîl vâhîdil kakhhâr.) El-Mü'min sûresi -
âyet: 16. [Allah buyurur] (1) «Bugün mülk kimindir?» [Yine kendisi cevap ve-
rir] (2) Bir olan, (her şey' hâkim ve) kakhhâr olan Allah'ındır.

(1) Celâleyn. Medârik.

(2) Celâleyn. Medârik.

(*) Kelimelerin açıklaması kitabın sonundaki lügatçe'dedir.

Biz ol rind-i Melâmîyiz ki virdik aşka î mân
Verâ-yı perde-i izzetde gördük vech-i cânânı
«Yedullah»a «Rızâ» biy'atle bulduk feyz-i irfânı
Mezâr-ı âkife misbâh olur bu nazm-ı nûrânî
Ziyâ-yı mihr-i aşkullah ile pertev-nümâyız biz
Cemâl-i âlem âşûb-i Hudâ'ya mübtelâyız biz.

Mezar taşına nakş edilmiş beyitlerinden vefat târihi aşağıdadır:

İki ihlâs ile târihi düşdü
Bu demde buldu Mevlâ'sm Rızâ Bey

RÂTİB BEY «HACI MAHMÛD RÂTİB BEY»

Yenişehir'e bağlı Fener'dendir. Muzika-i Hümâyûn'dan emekliye ayrılmıştır. Mutasavvifâne şiir söyleyenlerin en değerlilerindendir. 1317 de İstanbul'da vefat etmiştir. Kuzguncuk'da Nakkaş Mezarlığında babasının yanında medfundur. «İnek» manzûmesi nefis eserlerden sayılmaktadır. Bahâriye Mevlevî Şeyhi Nazîf Efendi'ye müntesib idi.

Eserlerinden :

Gelmez tegayyür aşlına birdir hakîkatı
Derya gerçi zâhir olur sad-hezâr-mevc

RİF'AT MUHAMMED BEY «MANASTIRLI»

1325 = 1907

Erkân-ı harb kaymakamlarından iken Haleb'de sürgün hayatı yaşayan kılıç ve kalem sâhibi bir zât olup Manastır'da doğmuştur. Babası Atina'nın müslüman muhâcirlerinden Râşid Efendi ismnide, alay kâtipliğinden emekliye ayrılmıştı. Mektebden mezun olduktan sonra bir müddet Harbiye Mektebinde muallimlikte, bilâhare geçen harbde Anadolu Ordû-yi Hümâyûnunda Gaazî Ahmed Muhtar Paşa'nın maiyyetinde, arkasından 3. ve 5. Ordû-yi Hümâyûnlarda hizmet görerek 1325'de Haleb'de vefat etti. Eserleri çeşitli olup meşhurları aşağıdadır:

1 — «Mecâmiu'l-edeb»: Eserlerinin en büyüğü ve değerlisi olup Osmanlı Edebiyat kaaidelerinden bahseder.

2 — «Çanta»: Askerlik konularında yazılmış makaleleridir.

- 3 — «Silm-i Rif'at»: Askerî konularda yazılmış makalelerini ihtivâ eder.
- 4 — «Kavâid-i Esâsiye-i Harbiye»
- 5 — «Hendese-i Hattîye»
- 6 — Münhaniyat-ı Müsta'mele»
- 7 — «Manzûm İlm-i Hâl»
- 8 — «Usûl-i Bedâyi'»
- 9 — «Tuhfetü'l-İslâm»: (Manzûm Peygamberler Târîhi ve Peygamberimizin Hayâtı)
- 10 — «Hâce-i Lisân-ı Osmânî»
- 11 — «Külliyât-ı Kavâid-i Osmâniye»
- 12 — «Hikâyât-ı Müntehabe»
- 13 — «Cevâhir-i Çihar-yâr ve Emsâl-i Kibâr»
- 14 — «Menâkıb-i Tabiiyyât»

Beyitlerinden :

**Nâr-i hasedi âb-ı mürüvvetle it itfâ
Kim nâr-ı hased kalbi yakar özge şererdir.**

RÂŞİD ALİ EFENDİ

Tasavvuf diline vâkıf şâirlerden ve Bektâşî tarikatı mensuplarından bir zât olup İstanbul'ludur. Muzika-i Hümâyundan emekli iken 1312 târihlerinde Üsküdar'da vefat etti. Çamlıca'da Selâmi Ali Efendi yakınında medfundur. Bursa'da «Mevlid-i Nebî nâzımı» Süleyman Çelebi önünden Çekirge'ye giden caddenin sağ tarafında medfun olan «Karagöz»ün mezar taşında yazılı gazel bu zâtın ârifâne eseridir:

Gazel :

**Nakş-i sun'un remz ider hüsnünde rü'yet perdesi
Hâce-i hükm-i ezeldendir hakikat perdesi**

**Sîreti sûretde mümkündür temâşâ eylemek
Hâil olmaz ayn-ı irfâna basîret perdesi**

**Her neye im'ân ile baksan olur iş âşikâr
Kılmış isti'lâ cihânı hâb-ı gaflet perdesi**

**Bu hayâl-i âlemi gözden geçirmekdir hüner
Nice Karagözleri mahv etdi sûret perdesi**

**Şem'-i aşka yandırıp tasvîr-i cisminde geçen
Âdemi âmed-şüd itmekte azîmet perdesi**

Hangi zılle ilticâ itsen fenâ bulmaz aceb
Oynadan üstâdı gör kurmuş muhabbet perdesi
Dergeh-i Âl-i Abâ'da müstekıym ol «Kemterî»
Gösterir vahdet ilin kalkdıkda kesret perdesi

Şiirdeki «mahlâsı» «Râşid» ve «Kemterî»dir.

RIZA PAŞA «HÜSEYİN RIZA PAŞA»

1322 = 1904

Âlim ve edib vezîrlerden bir zât olup İstanbul'da doğmuştur. Ramazan Oğullarından Ismet Paşa'nın oğludur.

Bilhassa Arap ve Fars edebiyatında ihtisas sâhibidir. Vilâyet vâlikleriyle nezâretlerde başarılı hizmetler yapmıştır. 1322 târihinde vefat ederek Üsküdar'da Doğancılar'da babasının yanına defn olundu. Rumeli-Hüsarı'nda ziyaret ettiğim kütüphânesi şark kütüphânelerinin güzel bir nümûnesidir.

Eserleri basılmamış olup kendi el yazısı ile görebildiklerim aşağıdadır:

- 1 — «Şezeratü'l-Beyânî fi Tercemeti müfredâtî'l-Kur'ân»: Tamamlamağa ömrü vefa etmemiştir.
- 2 — «Şerh-i Kasîde-i Tantarâniye»
- 3 — «Lübâbü'l-İntihab»: Arapça ve kısmen seçmeleri derlemiştir.
- 4 — «Uyûnü'l-Âsar fi Müntehabâtî'l-Eş'âr»: Farsçadır.
- 5 — «Desâtici'l-Fevâid»: Muhâdarât ilminden Türkçe mükemmel bir eserdir.
- 6 — «Defterçe-i Güftar»: Türkçe şiirlerinin mecmûasıdır.
- 7 — «Tahdiku'l-Hâtır der tefrîk-ı elfâz»: Lâfızların farklarına dair Türkçe mükemmel bir lügattır .
- 8 — «Metâlibü'l- Metâlib»: 12 matleb (konu) üzere muhâdara ilmine âid Türkçe bir eserdir.
- 9 — «Hemyân-ı Beyân»: Muhâdara (sohbet) ilminden Farsça bir eserdir.
- 10 — «Cerâbü'l-Edeb»: Muhâdarat ilminden beş cild üzerine hazırlanmış Arapça bir eserdir.
- 11 — «Mecmûa-i Edebiye»: Muhâdaratdan Arapçadır.
- 12 — «Zübdetü'l-Efkâr fi mehâsini mehâsini'l-Âsâr»: Arapçadır.
- 13 — «Destçe-i Fevâid»: Fevâid «faydaları» ve çeşitli kaaideleri derleyen bir mecmûadır.

14 — «Ravzatü'l-elhan fî Tebyîni Kıtâat-i Cinân»

15 — «Mecmûa-i Muhâdarât»

RÜŞDÜ PAŞA «AHMED RÜŞDÜ PAŞA»

1315 = 1897

Fazilet ve kalem sâhiblerinden bir zât olup Kedûs'de doğmuştur. Tahsilini bitirdikten sonra mülkiye hizmetlerine girerek mutasarrıflığa kadar yükseldi. 1315 târihinde İstanbul'da vefat etti.

Basılmış eserleri:

«Hall-i Mes'ele-i Tûfân», «Hakaayık-ı Kur'âniye'den Bir Nebze», «Tâyînü'l-Vezâif fî Hakkı'l-Müteşâbihât» ile Rahman sûresinin tefsirine müteallık «Terceme-i Hikmeti'l-Beyân fî Sûreti'r-Rahman» dır. Ana dilinden başka Arapça da konuşmağa ve yazmağa muktedir olup Kürdce ve Sırpça'ya da vâkıf idi.

RIZA EFENDİ «BURSA'LI ALİ RIZA EFENDİ»

1323 = 1905

İlim ve kalem sâhiblerinden ve Mevlevî tarîkatı mensublarından irfan nişânesi taşıyan bir zât olup Bursa'lıdır. Bursa'da Sıdkı-zâdeler denilen âiledendir. Yarım asırdan fazla mülkiye ve kalem hizmetlerinin muhtelif şû'belerinde dirâyet ve nâmusiyle başarılı vazifeler görmüştür. Mezar taşında yazılı: «Rıza Efendi çekip Hû çekildi me'vâya» mısra'-ı ta'miyedârının delâleti olan 1323 târihinde yerleşmiş bulunduğu Üsküdar'da vefat edip Selimiye Dergâh-ı şerîfine defn olundu. Hal tercemesi ileride yazılı Senih Efendi merhûmun büyük kardeşidir. Resmî ve hususî yazıları nesir yazılarına nümûne sayılmıştır.

Hâfıza kuvveti de hayret verecek derecede olup zamanında yüksek rütbeli devlet m'murlarının en kıdemlisi ve o târihde sayısı pek az olan A'yan Meclisi âzâsından ve çok yaşayanlardan (uzun ömürlü) yüksek bir zât idi. «Meslekhâne-i Hümâyûn» ismindeki târihi ve siyasî hakîmâne eseri istifadeye şâyândır. Bir aralık Kartal'da oturmasından dolayı «Kartal-nâme» isminde de bir eser daya yazmıştır ki her ikisi de basılı değildir.

RIZA SAFVET BEY

Meşhûr Şeyhu'l-İslâm Ebû's-Suûd Efendi torunlarından ünlü Hattat Vahdetî Efendi'nin oğludur. İlk tahsîlini gördükten sonra Divân-ı Hümâ-

yûn kalemine alınarak me'muriyet vazifesini yapmakla beraber Arap, ve Fars dili üzerindeki öğrenimini tamamladı.

**Rûh-i «Safvet» idüp de meyl-i ulâ
Vâsıl oldu rızâ-yı Mevlâ'ya**

târîhinin gösterdiği 1329 târîhinde kayıt kalemi mümeyyizi iken vefat ederek ulu ceddi Ebû's-Suûd Efendi'nin yanına defn olundu. Kaadirî ve Şâzelî tarikatlarından halîfelik almış, Mevlevîliğe de mahabbet besliyen halîm-selîm, takvâ sâhibi bir zâ tidi. Yazı san'atını Sâmi Efendi ile Muh-sin-zâde Abdullah Bey'den meşk etmiştir. Büyükçekmece Câmi-i Şerîfi-nin yazıları mehâreti eseridir. Türkçe bir oruç risalesi tertip ettiği gibi «Arûz-i Endelûsî»yi terceme etmiştir. Türkçe şiirlerinden bir kısmı «Ha-zîne-i Fünûn» ve «Terakkî» gazetelerinde yayınlanmıştır.

Bir münâcâtından :

**Ey vâkîf-ı esrâr ü hafiyyât olan Allah
Mevcûdün, Ehad, Vâcibün bizzat olan Allah
Tebîh ile tevhîd iderim zât-ı azîmin
Ey Hâlik-ı âsâr ü şuûnat olan Allah**

REFİK BEY «MUSTAFA REFİK BEY»

1331 = 1912

Osmanlı muharrirlerinden çalışkan bir zât olup İstanbul'ludur. 1331 târîhinde tedâvi için gittiği Viyana'da vefat etti.

Matbû' eserlerinden:

«Menâkıb-i Seyyâhîn», «Müntehabât», «Para'nın Serveti», «Hayâl İçinde Hakikat», «İnsan ve Hayvan üzerinde Mûsikînin Te'siri».

RÂŞİD EFENDİ «GİRİDİ ALİ RÂŞİD EFENDİ»

1336 = 1917

Edebiyatımızda eski tarzla yeni tarz arasında kendine mahsûs bir vüzûh ve tatlı ifade ile yazan irfan sâhibi bir zât olup Girid adasının Kandiye şehrendendir. Usûle göre tahsîlini bitirdikten sonra hükûmet iş-lerine girerek yükseldiği me'mûriyetlerde nâmus ve dirâyetle başarılı hizmetler gördü. 1336 târîhinde Çanakkale Mutasarrıflığından emekliye ayrılp yerleştiği Büyükçekmece'de vefat etti. Nesri nazmından daha kuvvetlidir.

Basılmış eserleri:

1 — «Safâü'l-kulûb»: Evliyâullah'ın hâl tercemelerinden bahseden «Tabâkat-ı Şa'rânî»'den terceme edilmiş olup Konya mektupçusu iken bastırmıştır.

2 — «Nümûne-i Hikmet»: İsmi müsemmâsına uygun ahlâk ve hikmetle alâkalı bir eser olup Trabzon mektupçusu iken bastırmıştır.

3 — «Terkîb-i Bend»: Gençliğinde Hanya'da bastırmıştır.

Matlâ'ı :

Sâkî getir ol bâdeyi kim neşve-resândır
Her katresi erbâb-ı dilin cânına candır

Sâkî yetiş imdâdına Allah için olsun
Zîra felek'in gerdişi-i nâsâzı yemandır

Boş durmasun elden ele devr eylesin akdâh
Sahbâ getirin mest olayım ân bu ândır

Esrâr-ı hakikat olamaz herkese rûşen
Hakkın nice hikmetleri vardır ki nihandır

Kaabil olamaz kaal ile takrîr-i serâir
Erbâb-ı dilin söylediği başka lisandır

Çeşm-i dil-i âgâha bu âlemde serâser
Esrâr-ı şuûnât-ı İlâhiyye iyandır

Birdir mütegayyir olamaz ehl-i hakaayık
Yek tavr-ı bekaa olmayan ahvâl-i zamandır

Mizân-ı ukûle sığamaz hikmet-i Mevlâ
Bu sıkleti dağlar çekemez hayli girandır

Varken sana temyîz gibi rehber-i vicdan
Vâdî-i dalâletde dolaşmak hezeyandır

Ref' oldu nikab-ı ser-i sırr-ı ehadiyyet
Keşşâf-ı ezel perde-ber-endâz-ı gümândır

İbretle bakan sun'-i Hudâ-yı Mûteâle
Hayrân olur elbet bu temâşâ-yı kemâle

RÂŞİD AŞKÎ BEY

1335 = 1916

Askeriye ediblerinden üç lisâna vâkıf bir zât olup Üsküdar'lıdır. 1299 târihinde Harbiye mektebinden çıktıktan sonra Kuleli Askerî Lisesinde

yazı «kitâbet» ve Harbiye'de Akaaid muallimliklerinde vazife gördü: 1335 senesinde albaylıktan emekliye ayrılarak vefat etti. Karacaahmed Mezarlığında medfundur. Gülşenî tarikatına bağlıdır.

Matbû' eserleri :

Mizânü'l-Makal: Mantık

Zübde-i Târih-i Enbiyâ

Nahv-ı Türki

Sarf-ı Türki

Sarf-ı Osmanî.

Harbiye Mektebinde okutup kaleme aldığı Türkçe İlm-i Kelâm dersleri basılmamış olup bu yolda istifadeyi mücib Osmanlı eserlerindendir.

REŞAD BEY «İHYA EFENDİ TORUNU FÂİK REŞAD BEY»

Hâl tercemesi mütehasşislarından münşî ve şâir bir zât olup İstanbul'ludur. Tahsilini tamamladıktan sonra evvelâ kalemlerde, arkasından maârif müdürlüğü vesâire gibi me'muriyetlerle vilâyetlerde bulunduktan sonra İstanbul'a geldi. Son me'mûriyeti olan «Takvim-i Vakaayi» müdürlüğünden emekliye ayrılmış, 1332'de vefat ederek Erenköyü'nde Sahrâ-yı Cedîd kabristanına defn olunmuştur. Edebiyat dünyasına kalemiyle hizmeti geçen ediblerdendir.

Basılmış eserleri :

1 — Târih-i Edebiyat-ı Osmâniye: Üç cildten meydana gelmiş olan bu eserin birinci cildi bir giriş ile on ikiye böldüğü, edebiyat devirlerimizden bir kısmını, ikinci cild geri kalan kısımları, üçüncü cild manzûm ve mensûr seçilmiş eserleri muhtevî olup yalnız birinci cildini yayınlamağa muvaffak olabilmıştır.

2 — Eslâf: İki cild üzerine mürettep olup Osmanlı âlim ve şâirlerinden bâzılarının hâl tercemelerini açıklar.

3 — Güldeste: Şiir mecmûasıdır.

4 — Hazîne-i Müntejabat

5 — Külliyyât-ı Letâif

6 — Kemâl ile Muhâberemiz

7 — Gencîne-i Letâif

8 — İnşâ ve Kitâbet

9 — Kırâet Dersleri

10 — Lûgat-ı Osmânî

11 — Sergüzeşt-i Sünûhî

12 — Amelî ve Nazarî Tâlim-i Kitâbet

REŞİD ÂKİF PAŞA

1338 = 1919

Hâl tercemesi ileride yazılı Kalkandelen'li Âkif Paşa'nın asil ve şerefli evlâdı olup son me'mûriyeti bulunan A'yân âzâlığında iken 1338 târihinde vefat ederek Fâtih'de babasının yanına defn olundu. Bulunduğu mühim devlet işlerinde dirâyet ve dürüstlük dairesinde vazife gördü. Dîvânı basılmamış olup şiirleri hakîmâne ve mutasavvıfânedir.

Bir gazeli :

Hod-perestân-ı zaman dünyâ ve mâfihâ arar
Bir bilen asl-ı vücûdu başka bir dünyâ arar
Dil ne sâkiden kaçır, ne câm-ı gam-fersâ arar
Meşreb-i ehl-i hakikat bir yed-i beyzâ arar
Fâriğ olmaz bir zaman derd-i taharrîden hayâl
Hilkatından, rihletinden maksad-ı aksâ arar
Bir cemîl ol bil nedir sırr-ı Cemâlüllah'ı kim
Dil-berandan âşıkaan-ı irfan müstesnâ arar
Serde nâr-ı aşk-ı ehlü'l-beyt yansın kim gönül
Hükm-i fermânı müeyyed nûrdan tuğra arar
Şimdi var sun bilmesün ebnâ-i âlem kadrini
Dem gelir elbet zaman - bir ma'delet-pîrâ arar
Nakilden evvel gerek insana feyz-i intikal
Ey «Reşid» erbâb-ı fikr elfazdan mânâ arar.

RAÛF BEY «M. RAÛF BEY»

1335 = 1916

Erkân-ı harbiye ferikliğinden «korgenerallüğinden» emekli Âtîf Paşa'nın oğludur. Böyle yüksek bir âileden yetiştiği gibi bizim memleketimizce de en yüksek bir derecede tahsîlini ikmâl etmiş, Mülkiye-i Şâhânen'den birincilikle şehâdetnâme almağa muvaffak olmuştur.

İlmî bakımdan kazandığı bu imtiyâzı ancak bu yolda fevka'l-âde bir isûdada mazhariyet sâyesinde Arabca, Farsca, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rusca, Rumca, Bulgarca gibi sekiz-dokuz lisâna vâkîf olmak ve kendi dilinde de nazım ve nesre kaadir bir derecede, âdetâ

nezin bir şâir, fazîletli bir edîb sayılacak şekilde derinlik sâhibi bulunmak sûretiyle de kendisini taclandırmıştır.

Birçok gazetede, bilhassa başmuharrirliğini yaptığı «Resimli Kitap»da muhtelif konularda, meslek ve çıgırlarda makaleleri, şiirleri vardır.

Edebiyatımızın sahne kısmıyla de meşguliyetten ayrıca zevk almıştır. Bu yolda «Pervâne», «Nikâhda Kerâmet Vardır», «Ateş ile Barut Arasında» adlı komedileri bulunduğu gibi; Râif Necdet Bey'le birlikte yazdıkları «Tiraje» isimindeki piyes de basılmış eserlerindendir.

Basılmış olan diğer eserleri de aşağıdadır:

Yunan-ı Kadîm Târîhi Edebiyatı

İtalyan Târîhi Edebiyatı

İngilizce'den terceme «Musavver Yârih-i İslâm»

Merhum Dârü'l-Fünûn «İstanbul Üniversitesi» Arab Edebiyatı muallimliğinde de bulunmuş, bu bakımdan da ilim ve maârifin yayılmasına çalışmıştır. Aşağıdaki manzûmesi şiirdeki kudretinin derecesini göstermeğe kâfidir:

Serâb-ı Hayâl :

Cemende râh-cû idim; garîb garîb-i şeb-neverd;
Bir itr-ı dil-rübâ tesâdüf etdi rehğüzârıma..
Ne nûkhet-i semendi bu, ne bûy-i canistan-verd
Açılmamışdı böyle bir çiçek hayâl-i zârıma..
Zılâl içinde taktım kesildi cüst ü cû ile,
Bu zühre-i bediayı bulup şegafle kokladım.
Hulûl edince subh-i nev nikaab-ı leyl-i hâile
Elimde bir sönük, soluk şükûfe gördüm ağladım.
Ne oldu gönlümü rübûde eyliyen şemîm-i nâz?..
Ne oldu? Belki kalb-i mahreminde gizlidir, dedim
Ve ke'sini tüveycini açup da bakmak istedim..
Kırıldı, düşdü pâyime, derîde oldu,
Tehîmiş âh pek tehî imiş bu kalb-i rahnedâr..
Sirişkbâr uzaklaşup da leyle etdim intizâr..

Merhûmun ahlâk ve hareketleri itibariyle de şefkat ve merhamet sâhiplerinden olduğuna bütün tanıyanları şahadet etmektedir. Genç yaşta vefatı millet ve memleket için elbette büyük bir kayıptır. 1335 senesi Martında vefat etmiş ve Haydarpaşa'daki âilesi kabristanına defn olunmuştur.

SENÂÎ MUHAMMED ÇELEBÎ

970 = 1562

Âlim şâirlerden ve ihlâs sâhiplerinden bir zât olup Manisa'lıdır. Bir aralık seyâhat âleminde ve kaadi nâipliği mesleğinde bulundu. Sonra Manisa'da Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzâdelerinden Sultan Mustafa'nın hocalığına me'mûr edilmiş, şehzâdenin Amasya'ya gidişinde beraberinde bulunmuştur. 970 H. târihinde Amasya'da vefat etti.

Eserleri:

«Şerh-i Maksûd», «Nistan-i zilâl der-berâber Şebistan-ı Hayâl», «Menâkıb-ı Emîr Sultan Muhammed Şemseddin-i Buhârî»dir ki bu son eseri matbû'dur. İşbu eser esasen mensûr ise de çoğu Türkçe olmak sûretiyle üç dilde yazılı bir çok manzûmeyi de hâvîdir. Adı geçen eserdeki bir na'tından :

**Muhammed âb-ı rûy-i enbiyâdır
Muhammed nûr-i çeşm-i etkîyâdır
Muhammed mürselinin hâtemidir
Kamû nâsın mükerrerrem-ekremidir.**

«Nistan»ın bir nüshası Yahyâ Efendi'de vardır.

SÂBÎT ALÂEDDİN EFENDÎ

Kaadiler sınıfından ve meşhur şâirlerden olup şiirde kendisine has bir tarz sâhibidir.

Şiirinde «ata sözleri» veya meşhur tâbirler getirmek birinci merâkıdır. Herkesin bildiği bir sözü öyle zarîfâne mazmunlarla «muhtevâ» nazm eder ki okundukça neş'elenmemek ve gülmemek elden gelmez. Bununla beraber o câzip sözleri arasında bâzı «zihafları da» vardır. Sırbistan'da bulunan «Özice» kasabasından olup tahsil ve terbiyesi İstanbul'dadır. Mürettep Dîvânından başka Selim Giray adına yazdığı basılı «Gazânâmesi» ile «Edhem ve Hü mâ», «Berbernâme», «Ömer ve Leys», «Mîrâciye» gibi şâirlerce makbûl mesnevîleri de vardır. Hamse-i Atâî'ye nazîre olarak başladığı eseri tamamlanmamıştır.

Mezar taşına nakş olunmuş «Adn-i Zibâ olan câyın Sâbitâ» mısraının delâleti olan 1124 H. târihinde vefat etmiştir. Kabri, Topkapı dışında Mektepe civarında Sarı Abdullah Efendi'nin ayak ucundadır. Son me'

mûriyeti Diyâr-ı Bekir mevleviyeti «yüksek kadılığı» oldu. Eserlerinin külliyyatını toplayan «Dîvân»ının nüshaları İstanbul kütüphânelerinin bâzılarında bir nüshası da Manastır kütüphânesinde mevcuddur. Tarikatca «Bayrâmî Melâmîliği»ne bağlıdır.

Meşhûr «Mi'râciye»sinden :

**Hoşa ferhunde ahter leyle-i mümtâz ü müstesnâ
Ki unvân-ı berat kadridir ser-i sûret-i İsrâ
İrişdi bir yere kim şes cihetle çâr unsur yok
Zemîn ü âsüman nâ-bûd arş ü fers nâ-peydâ
Ne evvel var ne âhir bir garîb âlemdir ol âlem
Lisân ü sem'ü nutk ü akl ü fehmin nâmı yok asla.**

Dilinde kekemelik olduğundan pek de doğru-dürüst söz söyliyemezmiş. Bu bakımdan münasebet düştükçe, «Ben söz söyliyemiyorum. Bereket versin kalemim biraz söylüyor, o da söylemese çatlardım», dermiş.

1198 H. târihinde İstanbul'da vefat eden «Mustafa Zârî» Efendi de âlim şâirlerden olup «Özice»lidir. «Dîvânı» ile «Gazâ-nâmesi» vardır.

SENÂÎ MUHAMMED EFENDÎ

Kaadiler sınıfından yüksek ahlâk sâhibi âlim bir zât olup Balıkesir'lidir. Kınalı-zâde Hasan Çelebi ile aynı devirde yaşamıştır. Mürettep Dîvânı ile «Ravzatü'l-Ebrâr» isminde manzûm bir eseri vardır. «Şevâhidü'n-Nübüvve»yi de terceme etmiştir ki bir nüshası Revan Odası Kütüphânesinde mevcuddur.

Beyitlerinden :

**Belâ-yi dehri Hud âçekdirirse gam yemeyiz
Visâl-i yâri nasîb eyliye Bârî**

*

**Uyanmaz şem'-i ikbâlîm görünmez ol kamer-tal'at
Beni bu kara günlerde koyan baht-ı siyâhımdır (*).**

(*) Yazmamış Kaadî vü Keşşâf ü Cerîr-i Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

nakaratını hâvi olan manzûmenin Edirne târihinde Zâtî Süleyman Efendi halîfelerinden Edirne'li Senâî'ye âid olduğu yazılıdır ki bilâhare gördüğüm «Dîvâ-

SERVET HASAN EFENDİ

1224 = 1285

1809 = 1868

Son devirde yetişen yaradılışca kuvvetli şâirlerden olup doğum yeri İzmir, ismi Hasan'dır. İsmiyle mahlâsı doğum târihi olan 1224 H. senesini gösterir.

Şiirdeki kaabiliyetine yukarıda adı geçen Sâbit Efendi'nin şâirler arasında meşhûr olan «Mi'râciyesi»ne yazdığı ve 1265 târihinde İzmir'de basılan tahmîsi şâhiddir.

Bundan başka bir dîvan teşkîl edecek kadar çeşitli şiirleri vardır 1285 H. târihinde İstanbul'da vefat ederek Kabataş'dan Beşiktaş'a giden caddenin sol tarafındaki kabristana defn olundu.

«Mi'râciye» tahmîsinin matlâ'ından :

**Kemâl-i iştîyâkından Cenâb-ı Hayy-i lâ yefnâ
Talebkâr-ı visâl-i nâzenîn oldu o şeb Mevlâ
Habîbin istedi bir gece dâvetci idüp İsrâ
Hoşa ferhunde ahter leyle-i mümtaz ü müstesnâ
Kî unvân-ı berat kadridir ser-i Sûrc-i İsrâ**

nında mütâleamdan geçmiştir.

Adı geçen manzûmeden :

Seni âlem sanma Arş-i muallâda arar
Kimi esmâda kimi gene-i muallâda arar

Kimi gökde kimi yerde kimi deryâda arar
Kimi havrâda kimi Âdem ü Havvâ'da arar

Kimi Makdis'de kimi Kâ'be-i Ulyâ'da arar
KİMİSİ deyre girip Lât ile Uzzâ'da arar

Kimi A'raf'da kimi cennet-i Me'vâ'da arar
Kimi dağda kimi bağda kimi sahrâda arar

Kimi Mecnûn olarak sûret-i Leylâ'da arar
Kimi Vâmık gibi ruhsâre-i Azrâ'da arar.

SÜLEYMAN ÇELEBİ «SÜLEYMAN DEDE»

825 = 1421

Babası Sultan I. Murad'ın vezîrlerinden Alimed Paşa, dedesi Şehzâde Süleyman Paşa'ya tebrik yazan Şeyh Mahmûd Efendi'dir. Lâtîfî'nin İvaz Paşa oğlu demesi yanlışlık eseridir.

Yıldırım Bâyezid Hân'ın imamı ve Emîr Sultan Hazretlerinin baş mürididir. Osmanlı şiirinin kurucularından sayılırlar (*). Hâlen eller üstünde tutulan, hürmet ve itibarda bulunan ve nazmı edebiyatçılar nazarında sehl-i mümteni' hükmünü alan [Mevlid-i Peygamberi] (**) men-

(*) Zamanımızın araştırmacı ilim adamlarından ve muharrirlerinden Ali Emîri Efendi'nin «Osmanlı Târih ve Edebiyat» mecmûalarının onbirinci nüshasında Süleyman Çelebi hakkında kıymetli malûmat vardır.

(**) Süleyman Çelebi'den evvel edebiyata dâir eser kalmamış gibidir. «Künhü'l-Ahbar» sâhibi Âli Efendi'nin sözüne göre:

«İlk üç Osmanlı Pâdişâhı zamanında bütün emel ve gaayeler gazâ yoluna mâtuf olmakla söz kıymetini bilenler Arapça'ya ve Farsça'ya âşînâ bulunmakla Osmanlı nazmı itibar görememiş, Mevlânâ Niyâzî ve Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmûd şiirle şöhet kazanmışlarsa da Timur'un meydana getirdiği karışalıkta divanları zâyi olmuştur.

«Velâyet gösterüp halka suya seccade salmışsın,
Bekaşın Rûmilî'nin dest-i takvâ ile almışsın»

beyti Şeyh Mahmûd'un Gaazi Süleyman Paşa'ya Rumeli fetihlerini tebrik için takdim ettiği kasidenin matlâ'ı imiş». (1) Osmanlı şâirlerinden birçok zat nazire yazma yolu ile Mevlid-i Şerif manzûmeleri kaleme almışlarsa da, herhalde âmmenin kabûlüne mazhar olan Cenâb-ı Hakkın ârif kulu ve Resûlullah'ın âşîkı Süleyman Dede merhûmunkidir.

Söz konusu nazireleri yazan zatların bazıları şunlardır:

Şeyh Şemseddin Sivasî, Beyzâde Mustafa Efendi, Keşfi-i Sarûhani, Manas-

(1) Künhü'l-Ahbâr sâhibi Âli Efendi'nin sözünün asıl metni şöyledir:

«Selâtin-i selâse-i pişin hazeratı zamanlarında âmâl-i umûmiyye cihet-i gazâyâ mâtuf olmağla ve kadr-dânân-ı sühan elsine-i Arabiyye ve Fârisiyyeye âşînâ bulunmağla nazm-ı Osmanî revaolanamamış ve Mevlânâ Niyâzî ve müşârûn-ileyh Süleyman Çelebi'nin ceddî Şeyh Mahmûd eş'arla iştihar bulmuşlar ise de herc ü merc-i Timûri'de divanları zâyi' olmuştur.

[Velâyet gösterüp halka suya seccade salmışsın
Yakasın Rûm-îlî'nin dest-i takvâ ile almışsın]

beyti Şeyh Mahmûd'un Süleyman Pâşâ-yı Gaazi'ye Rum-ili fütûhâtını tehniye için takdim eylediği kasidenin matlâ'-ı imiş»

kıbesi bu yüksek zâtındır. Bu manzûme-i şerîfenin ismi «Vesiletü'n-Necât» olduğu ve 812 târîhinde Bursa'da son bulduğu aslı nüshalarının sonunda yazılıdır. Vefatları «Râhatü'l-Ervah» terkibinin delâleti olan 825 târîhinde, mübarek kabirleri Bursa hâricinde Çekirge yolundadır. Nazma çekiliş sebebi «Güldeste-i Riyâz-ı İrfan»da ve zamanımız ilim adamlarından Hüseyin Vassaf Bey'in «Vesiletü'n-Necât» ismindeki risalesinde açıklanmıştır. Manzûme-i Şerîfenin mukaddimesinden bir kaç beyt teber-rûken aşağıya alınmıştır:

Allah âdın zikr idelim evvelâ
Vâcib oldu cümle işde her kula

Allah âdın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allah ana

Allah adı olsa her işin önü
Hergiz ebter olmaya ânın sonu

Her nefesde Allah âdın dî müdâm
Allah adıyla olur her iş tamâm.

tır'lı Rif'at Bey, İpsala'lı Ebu'l-Hayr, Akşemseddin-zâde Hamdullah Çelebi, Bur-salı Abdü'l-Kaadir Necib Efendi, Bursa'lı Kitapçı Mustafa Efendi, Bursa'lı Âkif Efendi, Salâhaddin-i Uşşâki, Edirne Müftüsü Muhammed Fevzi Efendi, Dâren-delî Bekaai, Hoca Refet Efendi, Kul Oğlu, Karesi'li Hasan Bahrî, Şeyh Sâlih Nihânî, Erzurum'lu Osman Serâceddin Efendi, Şeyh Selâmi, Keşfi-i Samakovî, Yâsincizâde Nûri Efendi, Muhammed Hasan Efendi, İbrahim Kadem Efendi, Osman Fevzi Efendi, Hüseyin Efendi, Vâli Abdurrahman Efendi, Gulâmi, Mü-rîdî-i Aydınî, İbrahim Nazif Karamani vesâiredir.

Nikaşekli merhûm Hâfız Sâlih Efendi tarafından manzûm olarak Boşnak-ca'ya terceme edilen nüsha 1311 de Üsküb'de basılmıştır. Rumca'ya terceme edilen yazma nüsha da bu fakîr tarafından görülmüştür. «Tercemâ-i Mevlûd alâ lisân-i Arnavud» ismiyle de Olgünlü Hâfız Ali Rıza Efendi tarafından Arnavud-ca'ya terceme olunmuş, 1295'de basılmıştır. «Manzûme-i Mevlûd fi Efdalî'l-Mev-cûd» ismiyle Velçetrinli Muhammed Tâhir Efendi tarafından Arnavudca'ya ter-ceme edilen diğer bir nüsha da Yıldız Kütüphanesindedir. Çerkes âlimlerinden Düzceli Abdurrahman Efendi tarafından Çerkesce'ye terceme edilen nüsha da 1332'de Osmanlı Matbaasında basılmıştır.

Dörtüüz seneden beri efâdıl
Bir söz dîmedi ana mûmâsıl

Tanzirine çok çalışdı yârân
Kaldı yine bîkr, misâl-i Kur'ân

«Mukaddime-i Harâbât»

SİNAN PAŞA «SİNANE'D-DİN YÛSUF»

Aklı ve nakli ilimlerde derin bilgi, sâhibi, faziletli, hakim ve edîb bir zât olup Bursa'da doğmuştur. Türkçe'de zamanının doğu edebiyatından taklid olunduğunu bildirmeyecek sûrette «doğu edebiyatından yaptığı taklidleri farkettermeyecek şekilde» iktibasda bulunanların birincisidir.

Bu bakımdan Osmanlı Edebiyatının ilk kurucusu sayılabilir. «Mürsel nesir» tarzında yazdığı müteber eser ki edîbler arasında «Tazarruât-ı Sinan Paşa» diye canları gibi muhâfaza olunmaktadır. Hemen hemen taklidi imkânsız denecek derecededir.

Babası Mevlâna Hızır Bey'in vefatından sonra bir müddet müderislik hizmeti yaptığı gibi Ali Kuşçu'dan, riyâziye ilimlerinin tahsili, pâdişah tarafından emr olunması üzerine talebelerinden Mevlânâ Lûtfî'yi gönderip bu vâsıta ile tahsil ederek Kaadî-zâde-i Rûmî'nin astronomiden Çağmini'ye yazdığı şerha hâşiyeler yaptı. Diğer eserleri, «Tezkiretü'l-Evliya», «Hidâye»den tahâret bahsine müteallık makbûr risalesidir. «Kaadî Beyzâvi» tefsirine de bir mikdar hâşiyesi ve «Meşâkık»ın «Cevâhir ve A'raz» bahislerini şerhine dâir de hâşiyesi vardır. Ahlâknâme - Nasihatnâme» ismi verilmesi lâzım gelen eserinin mukaddimesinde «Aşknâme» adında eseri de olduğu yazılıdır. Vefâtı: «Ve's-selâmü alâ menittebe'al-hüdâ» cümlesinin delâleti olan 891 H. târihinde, kabri Hazret-i Hâlid civârında Hatîb-zâde yakınındadır. Tasavvuf ilmini müntesibi bulundukları Şeyh Vefa Hazretlerinden öğrenmiştir. Elinin açıklığı ve cömertliği ile de tanınmıştır. El-hâsıl Paşa:

Hükûmet hikmet ile müşterekdir

Vezîr olan hakîm olmak gerekdir

düsturuna bağlı eşi pek az bulunan değerli şahsiyetlerdendir.

Nesirlerinden bir parça «Tazarruat»ından :

«İlâhî! Ben seni ne dil ile öveyim ki dil hakîkatın bahrında bir katre! İlâhî ben seni ne vücudla vasf ideyim ki vücûdum mihrin şuâında bir zerre! Her akl-i dirâk-cemâlin vâsfında tire! Eshâb-ı fûnûn ve şurûh izzetin havâşisinde mütelâşî! Erbâb-ı kulûb ve küşûf coberûtun haremünde bir bölük bigâne ve nâ şey ü besâyir, eshâb-ı akl-ı metîn ve basîret azametinin bahrının bir katresinden garik, havâtır-ı erbâb-ı rey hatîr ve fikret-celâlin âtesinin bir şerâriyle harîk! İlâhî! Sen ol Azizsin ki izzetin cemî-i eizzenin alnına makam-ı züll çekmiştir, ve sen ol Azîmsin ki cemî-i uzemânın yüzüne azametinin dâğ-ı sûreti basılmıştır. Sen ol kâmilisin ki cemî-i kâmillerin gözüne kemâl-i bî-nihâyetin hâk-i noksan etmiştir (*)».

(*) İbâredeki kelimelerin mânası kitabın sonundaki lügatçede görülecektir.

Şiirlerinden :

**Kalb-i mü'min ki arş-ı Rahman'dır
Anı yıkmak ziyâde tuğyandır.**

*

**Tevhîd-i Hudâ kitâba sığmaz
Tahrîri ânın hıtâba sığmaz.**

«Tezkiretü'l-Evliyâ'dan :

İmam Ca'fer Sâdık (R.A.):

«Birisi şol kıdve-i etkiyâ ve zübde-i asfiyâ, sultân-ı şeriat-i Nebeviye, burhân-ı tarikat-ı Mustafaviye âlim-i âmil ve fâzıl-ı kâmil meyve-i dil-i evliyâ, küşe- ciğer-i enbiyâ, zeyn-i âl-i Nebî ve fahr-i evlâd-ı Ali, ârif-i âşık Ebû Muhammed Hazret-i Ca'fer-i Sâdık (R.A.) ve erdahü ve ceale fi a'lâ gurefi'l-cinân-ı mesvâhü Hazret-i Ca'fer Sâdık cemî'-i meşâyihin kıdvesi idi. Ve zümre-i evliyâ'nın umdesi idi. Erbâb-ı şeriat yanında müselem idi ve eshâb-ı tarikat katında mükerrerrem idi. İmam-ı Hak idi ve muktedâ-yı mutlak idi. Ubbâd arasında mukaddem idi ve zühhâd arasında muazzam idi. Âriflerin mürtezâsı idi ve âşıkların pîş-vâsı idi. Sâhib-i dil ve zevk idi ve pür-safâ ve şevk idi. Kâşif-i hakaayık idi ve mübîn-i dekaayık idi. Meânî-i tefsîrde maârifi çok idi ve esrâr-ı tenzilde letâifine hadd yok idi. Mâcûn-ı tıynetî âb-ı deryâ-yı nübüvvetden idi ve terkib-i tabiatı asl-ı bürhan ve mahabbetden idi. Ceddi Resûl idi ve ceddesi Betûl Azrâ idi. (*)

Paşa'nın yukarıya çıkarılan eserlerinden anlaşılacağı üzere fikir metâneti, ifade san'atı, hikmet meyli gibi edebî güzelliklerin cümlesini hakkıyla hâiz olduğu tezâhür eder. Edebiyat nokta-i nazarından dahî bir milletin edebiyatı lisan hüviyeti demek olduğunu anlayarak fikir yürütmek lüzumunu herkesden evvel idrâk etmiş olmasına hükmedilmekte asla tereddüd edilmez.

SEHÎ BEY «EDİRNEVÎ»

955 = 1548

İlk devir şâirlerinden ve Necâtî'nin talebelerinden bir zât olup Edirne'lidir. Ali Şîr Nevâî'nin «Mecâlisü'n-Nefâis»ine taklîd sûretiyle «Heşt Behîşt» adıyla yazdığı şâirler tezkiresinde 216 şâir mezkûrdur. 955 târi-

(*) İbâredeki kelimelerin mânası kitabın sonundaki lügatçede görülecektir.

hinde Edirne'de vefat etti. Şâirler Tezkiresi münakkah ve kaafiyesiz bir tarzda yazılan eski eserlerdendir. Tezkire'nin hâtimesindeki manzûmesinden :

**Gel ey derd ehli âşık, olma gaafil
Duruş sa'y et k'ola tahsil-hâsıl
Yeter gam bahrına gavvâs oldun
Belâ bezminde çok rakkas oldun
Gider cân ü gönülde jenk ü pâsı
Dilersen bulasın gamdan halâsı**

Tezkire sonradan basılmıştır. Üstâdı Necâtî'nin mezar taşını yaptırmıştır; devrimizin ediblerinden Fâik Reşad Bey merhûm tarafından yazılan mufasssalca hâl tercemesi matbû tezkiresinin sonunda ilâve edilmiştir.

SÛRÛRÎ MUSTAFA EFENDÎ MUSLÎHUDDÎN»

969 = 1561

İlk devir şâir ve âlimlerinden olup Gelibolu'dandır. «Mesnevî-i Şerif» ile Sa'dî'nin «Gülistan»ını ve «Hâfız'ın Dîvânı»nı şerh etmiştir. Bununla beraber Farsca'nın derinliklerine âid bâzı noktalarda hatâları bulunur. Şâirlikte ilk devir şâirlerinin orta derecelilerindendir. Mürettep Dîvânı'ndan başka Arûz ve Kaafiye fenni ile edebiyat ıstılâhlarından bahseden «Bahrü'l-Maârif» isminde ediblerce makbûl bir eseri daha vardır. Vefâtı «Mireved bebehîşt» ve «Gitti cihân-ı Sûrûrî» terkiblerinin delâleti olan 969 târîhinde, kabri, Kasımpaşa semtinin Beyoğlu tarafında yaptırdığı mescid avlusunda'dır. Emîr Buhârî'nin dâmadı Mahmûd Çelebi'ye intisâbı vardır. Diğer eserleri:

«Hâşiye-i Tefsîr-i Beyzâvî», «Şerh-i Buhârî ilâ nısıf», «Hâşiye-i Evâil-ı Hidâye», «Hâşiye-i Telvîh», «Hâşiye-i İnâye», «Şerhu Misbah», «Şerhu muammeyât-ı Ali Kerremallahü Vecheh», «Şarhu Merah», «Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf», «Şerhu Mûciz mine't-Tıb», «Şerhu Muammeyât-ı Câmî», «Terceme-i Ravzatü'r-Reyyâhin fi Hikâyeti's-Sâlihîn», «Şerhu Şebistân-ı Hayâl», «Şerhu İsagoci», «Terceme-i Acâib-i Mahlûkat», «Terceme-i Zahîretü'l-Mülûk» vesâire gibi otuz parçadır ki en baştaki şerhlerden başkası basılmamıştır. «Zahîretü'l-Mülûk» 736 da vefat eden Seyyid Ali Hemedânî'nin Farsca olarak yazdığı eserdir ki ayrıldığı baplar aşağıdadır:

1 — İman, 2 — Ubûdiyyet, 3 — Mekârim-i Ahlâk, 4 — Hukuku'l-Vâlideyn, 5 — Ahkâmü's-Saltana, 6 — Saltanat-ı Mâneviyye, 7 — Emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i ani'l-münker, 8 — Şükrü ni'met, 9 — Sabr ale'l-Mesâib, 10 — Zemmi'l-kibri ve'l-gazabdır.

«Bahrü'l-Maârif» ismindeki eseri Osmanlı Edebiyatı ile meşgul olan zatlara lüzumlu eserlerdendir ki bir mukaddime, üç makale, bir hâtime üzerine tertib edilmiştir. Mukaddimesi arûz ve şiire âid ıstılahları, birinci makale bahirleri, ikinci makale şiir san'atlarını, üçüncü makale teşbihleri ve «Enisü'l-Uşşâk» mes'elelerini, hâtime şiir ilminin faydalarını anlatıcıdır.

Beyitlerinden :

**Dediler te'sir ider esmâ müsemmâda velî
Ey «Sürûrî» görmedim âlemd e handân olduğun**

Nûr-i Osmâniye Kütüphânesinde «Umûr Paşa» adına yazılmış Türkçe bir tefsiri de vardır. Kendi el yazısı ile yazma «Şebistân-ı Hayâl» şerhi de Şehzâde Câmî-i Şerîfî Kütüphânesindedir. «Terceme-i Kitâbü'l-Acâib ve'l-Garâib» ismindeki eserinin 147 parça resmi hâvi bir nüshası da Enderûn-î Hümâyûnda Revan Odası kütüphânesinde mevcuttur. Farsca bilen Osmanlı âlimlerinden Hacı Osman oğlu Ali isminde bir zât da «Gülistan»a âid «Miftâh-ı Gülistan» ismiyle beş fasıl üzerine mürettep bir eser yazmıştır ki fasılları aşağıdadır:

1 — Âyet, 2 — Ehâdis, 3 — Kelâm-ı Kibâr, 4 — Eş'âr-ı Arabiyye, 5 — Lügat.

Beyitlerinden :

**Cünûnum mübtelâ-yı zülf-i cânân olmayan bilmez
Perişân-hâtırın hâlin perişân olmayan bilmez.**

SULTAN SÜLEYMAN-I KAAUNÎ

Osmanlı pâdişahlarının en büyükleri içinde şiirleriyle de ileri gelenlerinden olup şiirlerinde «muhibbî» mahlâsını kullanırlardı. Bu mahlâsla yazdıkları divanları bilâhare merhûm Âdile Sultan tarafından bastırılıp yayınlattırılmıştır. Dünyadan ayrılışları «Şehîd-i râh-ı Hakk Sultan Süleyman» misra'ının gösterdiği 974 H. de, türbeleri Osmanlı mimâri san'atlarının eşsiz nümûnesi hükmünde olan câmi-ı şerifleri yanındadır.

Hakîmâne şiirlerinden :

**Halk içinde müteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi**

pek meşhûr olduğu gibi:

Kadd-i yârı kimi halkın serv okur kimi elîf
Cümleinin maksûdu bir amnâ rivâyet muhtelif
«Ehl-i irfânın sözü birdir ibâret muhtelif»

*

Ey «Muhibbî» yâr elinden bir kadeh nûş eyliye
Hızr elinden ger olursa âb-ı hayvân istemez

beyitleri de edibler arasında dillerde dolaşır. Tâlik yazı'da mehâretleri vardı. Bir de Farsca Divanları olduğu «Cevâhirü'l-Mülûk»de zikredilmiştir. Zamanlarında tertib olunan «Kaanünnâme»nin bir nüshası Nûr-i Osmaniye Kütüphânesindedir.

Meşhûr gazelleri :

Halk içinde mûteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

Saltanat dedikleri ancak cihan gavgaasıdır
Olmaya baht ü saâdet dünyada vahdet gibi

Ko bu iş ü işreti çün kim fenâdır âkıbet
Yâr-ı bâkî ister isen olmaya tâat gibi

Olsa kumlar sağışınca ömrüne hadd ü aded
Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâat gibi

Ger huzûr etmek dilersen ey «Muhibbî» fâriğ ol
Olmaya vahdet makaamı gûşe-i uzlet gibi.

SÂÎ MUSTAFA ÇELEBİ «NAKKAŞ»

1004 = 1595

Mîmârî san'atların bir şûbesi olan nakkaşlık san'atında mâhir, değerli bir şâir olup İstanbul'ludur. «Gitdi Sâî reh-i fenâya be kevn» mısra'nın delâleti olan 1004 H. târihinde vefat etti. Silivrikapı hâricinde medfundur. Osmanlı mimarlarının medâr-ı iftihârı bulunan meşhur Mîmar Sinan'ın hâl tercemesini yazmıştır. Sonradan İkdâm Matbaası tarafından «Tezkiretü'l-Bünyân» ismiyle basılmıştır. Bir de «Ravzatü's-Salâtin» isminde bir eseri olduğu Şehrî-zâde Saîd Efendi'nin «Nev-Peydâ» adındaki târihinde yazılıdır.

SEHÎNÎ MUHAMMED ÇELEBÎ

Değerli şâirlerden bir zât olup Bursa'lıdır. Resmî ilimleri Çivi-zâde'-den tamamladıktan sonra Kaadîlik mesleğine girmiştir. 1055 H. târihinde Bursa'da vefat ederek Hünkâr Köşkü civarındaki Temennâ denilen kabristana defn edildi. «Cam kitı nümâ» isminde kıymetli bir eseriyle «man-zûm Hadis-i Erbaîn» Tercemesi», Bursa'da medfûn olan velîlerin yüksek menkıbelerini anlatan mecmûası ve mürettep Dîvânı vardır. Dîvânının bir nüshası Eyüb'de Husrev Paşa kütüphanesinde mevcuddur. Eserleri basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Çeküp dest-i taarruz âlemin nezdîk ü dûrundan
Tehî kıl sâğar-ı âmâli sahbâ-yı sürûrundan
Çeküp germiyle serdîn nakd-i cân verdin ne kâm aldın
Bu gülzâr-ı fenânın meyve-i şîrin ü şûrundan

Mısra'larından :

Dil-i dânáda nişân-ı tama'-ı hâm olmaz.

SEBZÎ MUHAMMED EFENDÎ

1091 = 1680

Şâirlerden tabîatı lâtifeciliğe meyyâl bir zât olup Bursa'lıdır. Emîl Sultan müderrisi iken 1091'de vefat ederek Tuz Pazarı Muallimhânesi avlusuna defn edildi. Mürettep Dîvânı vardır.

Hâl tercemesi «Ulemâ Faslı»nda yazılı Dede Cengî'nin «Siyâsetnâme»sini de terceme etmiştir ki basılı değildir. Matbû tercemenin Şeyhu'l-İslâm Ârif Efendi'nin olduğunu zikretmiştik.

SÂMÎÎ ABDÜ'L-KERÎM EFENDÎ

Kaadilerden ve yazı dilimizi çok süsleyerek sun'î bir hâle getiren takımından olup «Abdü'l-Kerîm Efendi'ye Firdevs ola makam» mısra'ının delâlet ettiği 1096 H. târihinde İstanbul'da vefat etti. Şiire de intisâbı vardır.

Eserleri: «Zeyl-i Siyer-i Veysî», «Dîvân», «Münşeat» vesâîredir ki

basılmamışlardır. Eyüb civarında Hamam karşısındaki pencere içinde medfundur. Dîvânının bir nüshası «Enderûn-i Hümûyun»da Bağdad Köşkü kitapları arasında vardır.

Beyitlerinden :

Sübhasın zâhid aceb elde demâdem ne tutar
Öyle sad-pâre tehî-dâm ile âdem ne tutar

*

Kürsîde söyle vâir ise bir gayri müşkilin
Vâiz duhânı ağzına alma yanar dilin

SIRRÎ İBRAHİM EFENDİ

Şâirlerden güzel söz söylemesini bilen bir zât olup Üsküdar'lıdır. 1111 H. de Girit Defterdarı iken vefat etti. «Şakaayık» Zeyli «Şeyhi»de Üsküdar'da vefat ettiği yazılıdır. Hoca Nasreddin gibi lâtife ve nükteye meyyâl idi. Mürettep Dîvânı Hamîdiye'de vardır .

Beyitlerinden :

Sôfi esmâ çekdi yâre gördü kim te'siri yok
Başladı beyhûde nâm-ı dil-rühâyı çekmeğe

*

Gazabnâk olma peyderpey nigâh-ı bî-mehâbâdan
Ki şem'-i rûşene pervâne bî-pervâ hücum eyler

*

Ol âfetin mey-i aşkıyle mest imiş vâiz
Bize nasihat iden yâd-i gârı gördün mü ?

Gazellerinden :

Zâhid bu burûdetle eğer dûzaha girsen
Bir lüle duhân içmeğe âteş bulamazsın

*

Bugün dûzah nişânın söyle tahkik etti vâiz kim
Kıyâs ettin ki ânı şimdi gelmiştir Cehennemden

Mısra'larından :

Zümre-i irfân ile ünsiyyet et gel âdem öl

SÛZÎ-İ PERZERİNİ «SÛZÎ-İ NAKŞİBENDİ»

Âlim şâirlerden olup Perzerin'lidir. İlmyie mesleğini terk ederek Gaa-zi Mihal Bey Oğlu Ali ve Muhammed Beyler'in maiyyetinde bulundu..

Bunların gazâlarını mesnevî tarzında onbeş bin beyitle «Remel Bahr»ında manzûm olarak yazmıştır. Başka şiirleri de vardır. Eserleri matbû' değildir. Matbû' Sûzî Dîvanı Şeyh Şemseddîn Sivâsî torunlarından Ahmed Sûzî Efendi'nindir.

Beyitlerinden :

Mahabbet şem'ini câna delil et
Dil-i sûzânı ol şem'a fitil et.

*

Bulunmaz şimdi bir sâfi derûn-yâr
Meğer âbın kim anda nazar var.

Perzerin'de yaptırmış olduğu câmiin avlusunda medfundur. Yetim hakkı yiyen bir kaadiye hitâben yazdığı manzûme aşağıdadır:

Ey kaadî sana dâvacı Yezdân olacaktır
Mahşer arasatında ki dîvân olacaktır

Haşr içre sicillât-ı amel çün bula inza
Rüşvet rakamı nâmene unvân olacaktır

Devrinde yetûmin ki gözü yaşı revandır
Bir gün seni gark etmeğe ummân olacaktır

Rüşvet kemiğin durmaz ilik gibi emersin
Karnın yarı olup bir gün ilik kan olacaktır

Bu sâzı ki sen perdeler altında çalarsın
Sanma ki anın nağmesi pinhân olacaktır.

Mısra'larından :

Mahabbet bir kefi Dâvûd'dur pulâdı mûm eyler

SÂCİDÎ ALÎ EFENDİ

1035 = 1625

Âlim şâirlerden bir zât olup Boğaziçinde Yeniköy'de doğmuştur. Ak Mahmûd ve Kara Halil Efendiler gibi değerli zatlardan tahsilini tamamlayarak nâiblik hizmeti gördükten sonra Şeyhu'l-İslâm Yenişehir'li Abdullâh Efendi'nin fetvâ emînliğinde bulundu. 1035 H. de İstanbul'da vefat etti. Fahriye tarzında bir gazelinden:

Olsa bîkr-i kalemin haclene ârâ-yi suhan
Döşenir makdem-i tâbîrine dîbâ-yi suhan

Ser-i engüşt-i dil-i mûsikâfımla benim
Hâl olur ukde-i işkâl muammâ-yi suhan

Can bulur kaahb-ı fersûde-i tarz-ı «Veysi»
Melek-i İsâ nefesim eylese inşâ-yi suhan.

SÂMÎ MUSTAFA BEY

1146 = 1733

Gazelcilikde ileri giden şâirlerden olup «Arpa Emîni-zâde» şöhretiyle tanınmıştır. Yazı san'atında tam bir mehâreti vardı. Çeşitli yazı san'atlarından sülûs, nesih, ta'lîk'da mütehasıs olduğu gibi bir nev'i «Şikest-i ta'lik» (*) meydana getirmiştir. Sultan I. Mahmûd zamanında «Vak'a-nüvis»lik yapanlardandır. 1146 H. de İstanbul'da vefat etti. Ali Paşa-yı Cedîd kabristan'ında medfundur. Divânı basılmıştır.

Bir gazeli:

Fark-ı mâhiyyet-i dil çeşm-i temâşâdandır
Pertev-nîk ü beâ âyînc-i esmâdandır

Revzen-i hâneyi sermâde küşâd etmekdir
Serdî-i bezm-i edeb hande-i bîcâdandır

Hâzır ol bezm-i mükâfata eyâ mest-i gurûr
Rahne-i seng-i siyeh penbe-i minâdandır

Sâf-ı dil tire nihâdâna olur feyz-resân
Güher efsânî-i sâhil-kef-i deryâdandır.

«Sâmiyâ» hâne ber-endâzî-i dil hem çû hubab
Cûşîş-i mevce-i seylâbe-i sahbâdandır.

Beyitlerinden :

Nedir sûdî bu pâzâr-ı fenâda celb-i emvâlin
Gınâ vermez meta'-ı müsteârı dûş-i delâlin

*

Bîhûde itme ehl-i ri'yâdan ümmîd-i feyz
İtmez dirahht-i huşk nümâdan semer zuhûr

(*) «Tâlik» kırması, tâlik'ı andırır bir yazı şekli.

Her kârda âkîl gözedir semt-i suhûlet
Engüşt-i hîred ukde-i düşvâra yapışmaz

Mısra'larından :

Hüsn-i hulk âdeme sermâye-i âsâyış olur

*

Îşârâtı bedeldir güft ü gûya merdüm-i lâ'lin

*

Telâş-ı hırs-ı bîcâ âdemi mahrûm-i kâm eyler

Tercî-i Bendi'nin matlâ'ı :

Sôfi gibi zann etme bizi sübha bedestiz
Biz dâne şümâr-ı güher-i ahd-i «Elest»'iz

Bâzı zatlar:

Hâzır ol bezm-i mükâfata eyâ mest-i gurûr
Rahne-i seng-i siyeh penbe-i minâdandır

beytinin mânâsızlığına hükmederler. Bâzıları da zaç yağı şişesi kapağına konulan pamuğun demir üzerine vaz'olunduğu halde mermerde hâsıl olan gedik veyahut büyük kayalar üzerinde meydana gelen pamuğa benzer, onların bilâhare kayanın arasına sızarak zamanın geçmesiyle kayada yarık peydâ ettiğini belirterek mânânın mevcûdiyetini ileri sürerler ki bu ikinci yorum daha muvâfıktır.

SEYYİD VEHBİ HÜSEYİN EFENDİ

1149 = 1736

Osmanlı şâirlerinin üstünlerinden olup İstanbul'ludur. Müderrislik mesleğine girerek Halep mevleviyetine «yüksek kaadiliğine» nâil olmuştu. Hacc vazîfesini ifadan sonra «Âh Vehbî-i hüner-pîşe cihandan gitdi» mısra'ının gösterdiği 1149 H. târîhinde İstanbul'da vefat etti. Cerrahpaşa yakınında Canbaziye Mescidi avlusunda medfundur. Şiirde Sünbül-zâde'den üstündür. Mürettep dîvânından başka bir de «Sürnâmesi» vardır. Fâizî'nin tamamlayamadığı «Leylâ ve Mecnûn» manzûmesini de bitirmiştir. Eserleri basılmamıştır. «Vehbî» mahlâsı Edebiyat Muallimi Neylî Efendi tarafından kullanılmıştır.

Beyitlerinden :

Her biri bir revzen-i kasr-ı tecelliyât olur
Kim ki eyler sînesin bin pâre Allah aşkına

Müstağnî-i irşâd olur erbâb-ı basîret
Sükkân-ı harem neyler imiş kible-nümâyı

*

Sen de aklın vâr ise bir neşve tahsîl et yürü
Âlemin ta'n etme tiryâkisine ayyâşına

*

Misâl-i bahr derûnunda saklayıp güherin
Hüner-nümâlığa meyl itme vâr ise hünerin

*

Âdem odur ki itneye tağyîr vaz'ını
İkbâl ü baht kendine yâr olmuş olmamış

Mısra'larından :

Âdeme kendi ayağı ile devlet gelmez

*

Dâva sübut bulmaz olursa güvâh-mest

*

Bahşîş-i nâ-bemakal cûddan olmaz ma'dûd

Meşhûr rivâyete göre Sultan III. Ahmed Bâb-ı Hümâyûn hâricinde-ki nefis çeşmesi için târih olmak üzere:

«Besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle duâ»

mısra'ını tanzîm etmiş olduğu halde dört eksik gelmişti. Vehbî bunu:

«Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle duâ»

şekline çevirerek hesâbı tamamladıktan sonra bu vezin ve kaafiyede mısra' sâhibinin pâdişahlık vasıflarını ögen bir de kasîde yazmıştır.

SÂLİM MUHAMMED EMİN EFENDİ «MİRZA-ZÂDE»

1156 = 1743

Fazîlet sâhibi şâirlerden ve kazaskerlerden olup İstanbul'ludur. Mesnevîleri ruhlu ve süslüdür. 1156 H. târihinde Trablus-Şam ile Şam arasında «Mefrık»da vefat etti. Şehzâde civarında Bozdoğan Kemeri yakınındaki Kalenderhâne sokağında babasının kabri yanına kendi ismine âid bir mezar taşı dikildi

Eserleri: «Terceme-i Akaaid-i Tahavî», «Mâhiyyetü'l-Uşşak», «Tezki-retü's-Şuarâ», «Türkî ve Fârisî Lügat», «Terceme-i Lügat-ı Vessaf», «Şerhu Risale-i Huseynîye mine'l-âdâb», «Neylü'r-Reşad fi Emri'l-Cihad», «Nahiv ile Mantıktan birer metin ile Şerhleri» vesâiredir. Eserlerinden «Tezkiresi»yle «Neylü'r-Reşad»ı basılmıştır.

Beyitlerinden:

**Zerreler nâciz iken arz-ı vücûd eyler yine
Âleme envâr hurşid-i cihan-ârâ ile**

«Tezkire-i Şuarâ»sı İkdâm Matbaası tarafından basılmıştır. İbaresî eski tarz üzere külfetli bir nesirle yazılmıştır. Matbû «Tezkire-i Fatîr» bunun zeylidir. Kendi el yazısı ile yazma nüshası Hâlis Efendi kütüphanesinde. «Neylü'r-Reşad», cihâdın faziletlerine dâir Türkçe yazılan eserlerin büyüklerinden olup on yedi fasıl üzerine tertib edilmiştir. 1294 de basılmıştır.

Meşhur âlim Aynî'nin «İkdü'l-Ceman» ismindeki ünlü umumî târihinin on bir cildini de terceme etmiştir ki sekiz cildi Nûr-i Osmaniye Kütüphanesinde mevcuttur.

Bir de sarf ve nahiv kaaidelerinden bahseden «Selâmetü'l-İnsan fi Muhafazatı'l-Lisan» isminde bir eseri vardır. Bunun kendi el yazısı ile yazma nüshası Âşîr Efendi Kütüphanesinde.

SÜNBU'L-ZÂDE VEHBÎ MUHAMMED EFENDÎ

1224 = 1809

Âlim ve şâirlerden meşhûr bir zât olup Mar'aş'lıdır. Bir aralık elçilik yoluyla İran'a da gitmişti. «Gülşen-i Cennet ola mesken-i Sünbül-zâde». «Gülşen-i Cenneti me'vâ kıla Sünbül-zâde» ve «Cennet olsun rûhuna Vehbî Efendi'nin mekân» mısra'larının gösterdiği 1224 H. târihinde İstanbul'da vefat ederek Edirnekapısı hâricinde Topçular'a defn olundu. Şiiri ilim kuvvetiyle söylenmiş olduğundan o kadar güzel olmamakla beraber mevzun söz söyleme hususunda Osmanlı şâirlerinin birincilerinden sayılır.

Matbû' eserleri :

«Tuhfe», «Nuhbe» (*) adlı biri Farsca, diğeri Arapca iki lûgat manzûme-

(*) Son asır âlimlerinden Yayıköylü Ahmed Resîd Efendi'nin mükemmel ve matbû' şerhi olduğu «Ulemâ Fash»nda zikr edilmiştir.

siyle Nâbî'nin «Hayriye»sine nazîre olmak üzere oğlu adına yazdığı «Lâ-tîfe» ismindeki nasihatnâmesi ve Mürettep Dîvânı ile «Şevk-engîz» nâmındaki hikâyet-nâmesinden ibarettir.

1184 târihinde «İkdü'l-Ceman»dan bir kısmını da terceme etmiştir ki bir nüshası Es'ad Efendi kütüphânesinde vardır.

Beyitlerinden :

İden her kârını mîzân-ı insâf ile sencîde
Bu pazarda fenâda sûd görmezse ziyân çekmez

*

Sirkat-i şî'r edene kat'-ı zebân lâzımdır
Böyledir şer'-i belâgatde fetâvâ-yı suhan

*

Mısra'larından :

Yûsuf olsan da zamâne seni mîzana çeker

*

Humar-âlûdegânın sıkletin pîr-i mügan çekmez

*

Devr-i ebvâb eyleyip olma cihanda derbeder
Dergeh-i Bârî dururken itme gayra intisâb

Dedesi Mar'âş Müftüsü Muhammed Efendi de âlimlerden bir zât olup «Şerhu'l-Eşbâhi el-Müsemma bi tevfikî'l-Îlâh», «Nûru'l-Ayn», «Kitâbü't-Tenzihat» isimlerinde fıkıhdan eserleri vardır.

SEKBANBAŞI «KOCA SEKBAN»

1223 = 1808

Akıllı, hamiyetli Yeniçeri reislerinden ve hakikaten değerli münşîlerimizdendir. Nizâm-ı Cedîd'i benimseyen «Hulâsatü'l-Kelâm fi Reddî'l-Avâm» adıyla Sultan IV. Mustafa'ya takdim ettiği lâyihası fikrimizi isbâta kâfidir. İfade tarzı bir babanın evlâda ettiği hitâba benzer; parlak değil, sevimli değil, safsatalı değil lâkin vicdanîdir; mâkuldür. Terbiye edicidir. Vefâtı Sultan II. Mahmûd'un saltanatının başlarında yâni 1223 târihlernidedir. İfadesi akıcı olduğundan Âkif Paşa'ya verilen edebiyatımızı yenileştirme şerefi hemen Koca Sekbanbaşî'ya âid olsa caizdir. Lâyihasının bir kısmı «Nümûne-i Edebiyat-ı Osmâniye»de yer almıştır. Gaa-yet metin ve hakîmâne bir siyâsî anlayışa sâhip olduğu Nizâm-ı Cedîd'i tutmasından anlaşılmaktadır.

SULTAN III. SELİM

Osmanlı İmparatorluğunun siyaset, askerlik, maârif sâhalarında yenileşme ve ıslâhat devresine girmesine çalışan mağrûr pâdişah'tır. Diğer haslet ve meziyetlerinden başka şiir ve mûsikîde de tam bir ihtisasları olup «İlhâmî» mahlâsını kullanırlardı. Mürettep - müzehheb «yaldızlanmış» dîvanları Yıldız kütüphanesinde. Bir kısmı da Atâ Târîhi'nin dördüncü cildinde yazılıdır. Şâhâne gazellerinden en meşhûru «Ağlar» redifli olanıdır. «Firdevs'i etdi Mevlâ Sultan Selim'e Me'vâ», «Hayf cevri devr ile Sultan Selim oldu şehîd» mısra'larının delâleti olan 1223 de, kabri Lâleli'de cennetmekân babaları yanındadır.

Şiirlerinden:

Yapıştım dâmen-i pâk-i rızâ'ya herçi bâd-âbâd
Sarıldım hâk-i pâk-i Mustafâ'ya herçi bâd-âbâd

Zuhûrât-ı şuûna tâb ü tâkatsız kalup bîdâd
Sığındım dergeh-i zât-ı Hudâ'ya herçi bâd-âbâd.

SÜRÛRÎ OSMAN EFENDİ «MÜVERRİH»

1299 = 1881

Son asır şâirlerinden olup Atina'lıdır. Evvelce «Huznî» mahlâsını kullanırdı. İstanbul'a geldikten sonra Sünbül-zâde Vehbî Efendi'ye ket-hudâ oldu. Tabiatı hezel söylemeğe «şakaya - lâtifeye» ve hicve (*) meyyâl idi. «Sürûrî'nin vefâtı, mûcib-i hüzn oldu ehıbbâya», «Sürûrî reft ez dünya» mısra'larının gösterdiği 1299 târihinde İstanbul'da vefat etti. Edirnekapısı hâricinde Topçular'da Sünbül-zâde'nin yanında medfundur. Dîvânı basılmıştır. Sürûrî'nin doğumu, memleketinden çıkışı, babasının vefâtı, Rebîu'l-evvel'in beşinde vâkı' olmuştur 1299 târihinde basılan «Sürûrî Mecmûası» adlı eserde târihlerinin en seçme parçaları yazılmıştır.

(*) «Sürûrî'nin hezeliyatı çekilir belâlardan değildir. Kendisi bu veçhile ne kadar şâyân-ı muâhaze görölse bir şey denilemez. Bunların bâzıları bir mecbûriye tüzerine söylenilmiş olabilirse de gûya sırf eğlence üzerine yazılmışları dahi vardır. Halbuki kendisinin aleyhinde hicviyeler neşr etmiş olan eşhâsa âli-cenâbâne bir sûretde mukaabele etmek elbette büyüklüğe daha muvâfık düşerdi. Mecbûriyetsiz hezeliyat yapmak için hiçbir sebep-i sahîh bulunamaz. Erbâb-ı kalemin dâima ahlâk-ı umûmiyeyi ıslâh ve il'lâya çalışmaları en mühim vezâif-i medeniyedendir.» [Muallim Nâci]

Beyitlerinden :

Derûnun tîre eyler dûd-i gaflet bezm-i âlemde
Sakın fânûs-veş devr etme her şem'-i merâm üzre

Mısra'larından :

Yük değıldir kendine hammâla sırtında semer

SAİD MUHAMMED EFENDİ «ŞEYH - BABA EFENDİ-ZÂDE»
1288 = 1871

Bursa şâir şeyhlerinden ve Nakşibendî tarikatı âriflerinden olup «Baba Efendi-zâde» adıyla tanınmıştır. Türkçe ve husûsiyle Farsca şiirleri takdire şâyândır. Dünyadan ayrılışı 1288 de, kabri hükûmet konağı civarındaki dergâhlarındadır. Şiirlerinin bir kısmı vaktiyle Bursa'da «Nîlüfer» ismindeki dergide yayınlanmıştı. Basılmamış mürettep dîvânı vardır. Nakşibendî büyüklerinden Mekke'de medfûn Hindistan'lı Muhammed Cân Efendi'den halîfelik almıştır.

Beyitlerinden :

Âdemi gerçi Zelihâ-yı emel eyler azîz
Yûsufistân-ı belâdır hep derv-i dîşân-ı aşk

Ali Rıza Paşa'nın meşhur gazelini tahmîsinden :

Sıdk-ı dâvâyı gerekdir gerçi isbât eylemek
Hüsn-i emiziş ile hem hasmı ilzâm eylemek
İtmeyüp tahkîr herkesle müvâlât eylemek
Halkla lâzımdır oldukça mümâşât eylemek
Ger bana uymazsa eyyâm uyarım eyyâma ben.

Farsca şiirlerinden :

تو با سبب و علائق بسته دل - کی ره از رحمت این آب و گل
از سبب بگذر مسبب را بدان - همچو خریادر و عاجز ممان
رو قفس بشکن مشو محبوس تن - مرغ لاهوتی بان سو بال زن
امدی از عالم بالا فرود - بار پر بر لانه اصلی خود

Kendisinden bahsettiğimiz merhûmun kardeşi olup 1318'de Bursa'da vefat ederek kardeşinin yanına gömülen Şeyh Hacı Baha Efendi'nin de şiir kaabiliyeti zikre ve kayda şâyândır. Aşağıdaki beyitler son zamanlarında yazdığı bir kasidesinden alınmıştır:

**Ey olan bâde-i ikbâl-i muvakkat ile mest
Âkıbet eyliyecekdir seni bu hâlin pest**

**Niye bu rütbe tefahur niye bu kibr ü gurûr
Bir gün elbet ideceksin bu güzergahden ubûr**

**Nice Dârâ vü Skenderleri itmiş imhâ
Köhne dünya bizi de itmede bir bir ifnâ**

**Arz-ı hâl eyleme mahlûkuna Hâlık var iken
Sonra gül sandığın elbette olur sana diken**

SIRRI RÂHİLE HANIM

Meşhûr Osmanlı şâirelerinden olup Diyâr-ı Bekir'lidir. Üç dilin şırine vukufu, ziyaret için Irak'a seyâhati, Kaadirî tarikatına intisâbı vardır. 290'da İstanbul'a gelerek eski Sadr-ı âzam Yûsuf Kâmil Paşa merhûmun irfan meclisi olan konaklarında yerleşmiş ve İstanbul şâirleri arasında şöhret kazanmıştır. Şiire âit eserlerinden bâzıları «Harâbât»da yazılıdır. 1294 târîhinde vefat ederek Edirnekapısı hâricinde Otakçılar semtindeki Kaadirî dergâhına defn olundu.

Beyitlerinden :

**Âşinâlar seng-i ta'n-endâz olurlar her taraf
Vâkıf olsa hâlîme bigâneler ağlar bana**

Bir mersiyesinden :

**Ferâgat gelmişim fânî cihandan hasm-ı cânândır
Ne bilsün mihr-i-bânlık resmin ol kim aslı nâdândır**

**Felek dilhânım üzre dönmedi bergeşte devrandır
Nihâl-i nâzeninimden cüdâ hâlim perîşandır**

**Benim gönlüm kızıl gül goncası veş dop-dolu kandır
Açılmak ihtiyâr itmez eğer yüz bin bahâr olsa**

SÂMÎ ABDURRAHMAN PAŞA

1295 = 1878

Osmanlı Devleti'nin en büyük vezîrlerinden, âlim ve edîblerden yüksek dereceli bir zât olup Mora'ya bağlı Tırapolice kasabasında doğmuştur. 239 da Mısır'a göçmüş ve Mehmed Ali Paşa'nın maiyyetinde senelerce hizmet etmiştir. 265 de Mısır hizmetinden ayrılarak evvelâ Tırhala mutasarrıflığına, bundan sonra da müteaddit ve mühim me'muriyetlere tâyin olunmuştur. 295 de vefat edip Sultân II. Mahmûd türbesine defn olundu. Dinî ilimlerde, İslâm hûkemiyyatında, şiir ve nesirde tam mehâreti olup matbû «Münşeât» ve şiirleriyle dinî akîdelerimize, merâsim ve insânî münâsebetlere dâir «Rumûzü'l-Hikem» adıyla hakîmâne bir eseri, bir de «Kişver-i Derûn» isminde ahlâktan bahseden risâlesi vardır. Bu risale 1312 târihinde Arab edîblerinden Trablus-Şam'lı Abdü'l-Lâtîf Efendi tarafından Arabca'ya çevrilmiş ve basılmıştır.

Eski Sadr-ı âzam Fuad Paşa hakkında söylediği ârifâne manzûmedir:

**Ey zâir-i sâhib nefes
Hubb-i sıvâdan meyli kes
Dünyada kalmaz hiç kes
Allah bes bâkî heves.**

Her ten biter bir derd ile
Geh germ ile geh serd ile
Uğraşmağa her ferd ile
Değmez bu dünyâ-yı ehas.

**Ben de Fuâd-ı asr idim
Fass-ı nigîn-i sadr idim
Nakş-i Hümâyûn-satr idim
Gösterdi çarh rûy-i abes**

Dil-haste oldum bir zaman
Tedrîc ile bitdi tuvan
Uçdu nihâyet mürğ-ı cân
Çünkü harâb oldu kafes

**Söndü çerâğ-ı âfiyet
Zulmetde kaldı şeş cihet
Açıldı subh-i âhiret
Envâr-ı Hakk'dan muktebes**

Buldum o dem Sübhânımı
Arz eyledim ısyânımı
Matlûb idüp gufrânımı
Bahmetle oldu dâd-res

Yâ Rab bu abd-i rû-siyâh
İtdimse de yüz bin günâh
Dergâhını itdim penâh
Afvındır ancak mültemes

Târihidir ism-i Gafûr
Lâbüd ider sırr-ı zuhûr
Afv olunur her bir kusûr
Allah bes bâkî heves (*)

Kıymetli babası Halveti'liğin ârif şeyhlerinden Şeyh Necîb Efendi'nin de hakîmâne manzûmeleri vardır. Bu cümleden olarak:

Olur sâhil-res-i maksûd elbet zevrak-ı ümmîd
Salınsın bahr-i efkâra dil eyyâm-dârımdır.

SAİD PAŞA «DİYAR-I BEKİR'Lİ»

1308 = 1890

Osmanlı ediblerinin en büyüklerinden fazîletli, tarihçi, hıkmîet sâhibi yüksek bir zâtdır. En son me'mûriyeti olan Mardin Mutasarrıflığında 1308 senesinde vefat etti. Matbû' eserleri: «Mizânü'l-Edeb», «Divânçe-i Eş'ar», «Mir'ât-ı Sıhhat», «Türkçe Hulâsa-i Mantık», «Nuhbetü'l-Emsâl», «Tabsiretü'l-İnsan» ile Hz. Âdem'in yaratılışından yakın zamana kadar cereyan eden vak'aları toplamış bulunan dokuz ciltten ibaret «Mir'âtü'l-İber» ismindeki umûmî târihidir. Hakîmâne şiirlerinden:

«Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni»

nakaratlı güzel manzûmesi mükemmel bir ahlâk dersidir. «Mizânü'l-Edeb», Osmanlı Edebiyatı adına dilimizde yazılan eserlerin mühimlerindendir.

Hakîmâne gazellerinden :

Kâmilin ednâ kusûru der'akab meşhûr olur
Bedirde cüz'î kusûr olsa hemen manzûr olur

(*) Sekizinci kıt'a Fuad Paşa'nın vefat târihine delâlet eder.

Cümleden tahsîl-i hoşnûdu ne mümkün hâkime
Sulhu câiz olmaz ol kavmin ki nâ mahsûr olur
Vakt-i ikbâlinde kaasırdır kibârın himmeti
Mürtefî oldukça şemsin sâyesi maksûr olur
Husn-i sıyt eshâbını her yerde eyler dil-hırâş
Mevkî'-i tahdîş-i mutrih sîne-i sentûr olur
İztırâb-ı nişden itmez hazer nûş isteyen
Me'hazı şehd-i lezîzin hâne-i zenbûr olur
Kaabiliyyet kahr ile mahv olmaz ehlinden «Saîd»
Rîk-i sâfi âteş-i sûzan ile billûr olur

Beyitlerinden :

Gizli kalmaz sû'-i a'mâli isâet ehlinin
Dehirde her gûş esamm, her dîde nâ-bînâ değil

*

Hakk u bâtıl nûr-i adl ile nümâyândır «Saîd»
Fark olunmaz nîk ü bed gitse nazardan âfitâb

Mısra'larından :

Nâ-kaabil için pend-i hakîmâne ne hâcet

Ahlâk manzûmesi :

Sen usandırma eli, el de usandırmaz seni
Hilekârlık eyleme kimse dolandırmaz seni
Dest-i a'dâdan soğuk su içme kandırmaz seni
Korkma düşmenden ki âteş olsa yandırmaz seni
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

Hep geçer âlemde hiç bir hâlete yokdur sükûn
Zevka bak değmez teessüf itmeğe dünyâ-yı dîn
İstikaamet şerr-i a'dâdan seni eyler masûn
Hakl ider eshâb-ı sıdkın hasmını elbet zebûn
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

İster isen hıfz ide ırzın Hudâ-yı Lemyezel
İrzına a'dâ-yı bedhâhın bile verme halel
Tâ ezelden söylenür halkın dilinde bu mesel
Celb ider elbetde insâna mükâfatı amel
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

Gırrelenmez rûz-i ikbâlin görüp ehl-i hıred
Her günü bir kadr ider tâkîb her sebtî ehad
Seyl-i mevt itdikde berbâd ömrü baht itmez meded
Böyle âteş-meşreb olma hâk olur bir gün cesed
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

Halkı tahrîb eyleyip de kendin âbâd eyleme
Bu cihanda ev yapıp ukbâyı berbâd eyleme
Nef'in zâlim-i bî-rahme imdâd eyleme
Âlemi tenfir iden ahvâli mu'tâd eyleme
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

Seyyiât insâna nefs-i kemterininden gelir
Her hacâlet Âdeme sût-i karîninden gelir
İzzet ü zillet mekâna hep mekîninden gelir
İstikaamet müstakiymü'l-hâle dîninden gelir
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

Düşmeni tezlîl için hiyleyle etme iştigal
Hüsn-i efkâra olur hâil cihanda sût-i hâl
Yüz suyu dökme teessüf çekme itme kıyl ü kaal
Sen sakiym olma virir maksûdun elbet Zül-Celâl
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

At riyâyı elden ıslâha çalış ef'âlini
Boşboğazlık itme ta'dîl eyle kıyl ü kaalini
Sen ne dürlü saklayım dersin de sût-i hâlini
Hakk Teâlâ senden a'lemdir senin ahvâlini
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

Hâline şeytan güler gördükde sende gafleti
Üstüne güldürme öyle düşmen-i bed-sîreti
Hâin olma vir emânetle cihâna şöhreti
Herkesin destindedir âlemde zill ü rif'ati
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

Zâmin ü kâfil olan erzâka Hâlıkdır sana
Mâsivâyâ serfüru' itmek ne lâyıkdır sana
İzdirabı celb iden meyl-i alâyıkdır sana
Gayr için düşme lisân-ı nâsa yazıktır sana
Müstakiym ol Hazret-i Allah utandırmaz seni.

En son manzûm eserlerinden :

Seherden neşr ider envârını Hurşid-i âlemtâb
Nümâyândır Kerîmü'l-halkın isti'dâdı neş'etde
Televvündür olan noksân-ı kadr ü rağbete hâdî
Müsâvî mi olur pîrûze vü elmas kıymetde.

SA'DULLAH RÂMÎ PAŞA ES'AD MUHLİS PAŞA-ZÂDE
1309 = 1891

İnşâ ve Osmanlı edebiyâtı ile Fransız dilindeki iktidârı herkesce kabûl edilen Osmanlı vezîrlerinden, Şinâsi, Ziyâ Paşa, N. Kemâl Bey gibi yeni edebiyatımızın kurucularından sayılmıştır. 1254 de Erzurum'da doğmuştur. Birçok me'mûriyetlerde bulunduktan sonra Viyana Elçiliğinde iken 1309 târihinde havagazı ile intihâr etmek sûretiyle dünyadan ayrıldı. Cenâzesi İstanbul'a getirilerek Sultan II. Mahmûd Türbesi avlusuna defnedildi. Edebî eserleri Osmanlı edebiyatını süslemektedir. Birkaç kıymetli mektubu «Nümûne-i Edebiyât-ı Osmâniye»de yazılıdır. Yazılarında kendine mahsûs şivesi hemen hemen taklîdî imkânsız sehl-i mümteni'lerden, münakkah ve veciz yazmaktaki kudreti ise herkese müyesser olamıyan edebî husûsiyetlerdendir. Eski Dâhiliye Nâzırı merhum Saîd Efendi-zâde Muhammed Gaalib Bey tarafından «Sa'dullah Paşa Mezarından Bir Nidâ» adıyla hâl tercemesi ve menkıbeleri sonradan neşr olunmuştur. Neşre ve şiire âid eserlerinin tertib ve neşr edilmemesi teessüre lâyıktır. Lamartin'in «Lak» başlıklı manzûmesini nazmen terceme etmiştir ki eserlerinin en güzellerinden sayılmaktadır.

Beyitlerinden :

Zaman zamân-ı terakkî. cihan cihân-ı ulûm
Olur mu cehl ile kaaîm bekaa-yı cem'îyyât

Hakikî Görüş :

ONDOKUZUNCU ASIR

Erişti evc-i kemâlâta nûr-i idrâkât
Yetişti rütbe-i imkâna kısm-ı mümteniât
Besâit oldu mürekkeb, mürekkeb oldu basît
Bedâhet oldu tecâribile hayli meçhûlât
Meçâz oldu hakikat, hakikat oldu mecâz
Yıkıldı belki esâsından eski ma'lûmât

Mebâhis-i felek ü arz ü hikmet ü kimyâ
Değil vesâvis-i ezhan vehm ü temsîlât

Mesâil-i nazariyye tecârib oldu sened
Erişti hadd-i yakîne fusûl-i zanniyât

Ukûl-i zâhire sâid fezâ-yı ecrâma
Kuvâ-yi câzibe kaanûnî pâye-i mirkât

Nüfûs-i fâkire nâzil kıâre-i arza
Delîl-i mebbas-i tekvîn defâyin-i tabakat

Hevâ vü berk ü zıyâ ü buhâr ü mıkknâtis
Yed-i tasarruf-ı insanda unsur-i harekât

Zıyâ, hayâlen iken şimdi bilfiil sâiy
Zılâl, zâil iken şimdi zîver-i mir'ât

Sadâ, hesâb-ı mesâfâtta muhbir-i sâdık
Buhar, zulmet-i tenvîrde ebde'-i âyât

Cihât-ı erbea'ya berk-nâkıl-i ahbâr
Buhar, bahr ü herr üstünde hâzır nakliyât

Tefâhur eylemesin mi bu asır, a'sâra
Kısaltdı bu'd-i zamân ü mekânı muhtereât

Ne kaldı çeşme-i hayvân, ne dârû-yi sührâb
Ne kaldı nüsha-i efsûn, ne hıkem-i tılsimiyât

Ne kaldı sa'd-ı tavâlî' ne kaldı nahs-i kırân
Ne kaldı reml ü kehânet, ne kaldı cıfriyât

Ne var hümâda seâdet, ne var şeâmet-i bûm
Mukayyed asl-ı irâdâta cümle mec'ûlât

Ne atlas-âlemi hâmil, ne zühre fâil-i kül
Değil ukûl-i Felâtun usûl-i tekvînat

Ne kaldı zann-ı tenâsuh, ne kaldı nâr-ı Mecûs
Değil ukûle ekaanûm kıble-i hâcât

Esâs-ı hikmet-i asr oldu vahdet-i Bârî
Teammüm eyledi aslû'l-usûl mu'tekadât

Bulur gider cihet-i vahdetin umûm milel
Vücûd-i vahdeti müsbet olunca ma'kûlât

Hüdûd-i hakk ü vezâif muayyen ü sâbit
Ne kaldı cebr ü tegallüb, ne kaldı keyfiyât

Hukuk-i şahs ü tasarruf masûn taarruzdan
Verildi âlem-i umrâna başka tensikat

Ne Amr Zeyd'in esiri ne Zeyd Amr'a veli
Müesses üss-i müsâvata nass-ı mevzûat

Münevver eyledi ezhânı intişâr-ı ulûm
Mükemmel eyledi noksânı feyz-i mathûat

Megârib oldu derîga metâli-i irfan
Ne kaldı şöhet-i Rûm ü Arab, ne Mısır ü Herat

Zaman zamân-ı terakkî, cihan cihân-ı ulûm
Olur mu cehl ile kaabil bekaa-yi cem'ıyyât

SÂLİM SÜLEYMAN BEY «ÜSKÜDÂRÎ»

Zamanımızda eski tarz üzere şiir söylemekle şöhet kazanan iktidar sâhiblerinden ve Mevlevî tarikatı mensublarından bir zât olup Üsküdar'lıdır. Eski Sadr-ı âzam Sofu Muhammed Paşa sülâlesindendir. Mâliye Düyûn-ı Umûmiye Şu'besi halifelerinden idi. Nesirdeki kudreti de şiiri derecesinde idi. 1311 de Üsküdar'da vefat etti. Tunusbağı'ndan Karaca Ahmed'e giden caddenin ortasında ve sağ tarafında yol üzerinde medfunur. Basılmamış Divânı vardır.

Beyitlerinden :

Reviyyetle zafer kaabil mi küh-i lûkmet-i Hakka
Sen ister İbn-i Sîna, ister Eflâtûn-i Yûnân ol.

*

Enîs-i bezmin olsun âşinâ yâd olmasın dersen
Gammin fâş eyleme a'dâyı dilşâd olmasın dersen

*

Libâs-ı aklı tathîr eyle havz-ı şer'-i garrâdan
Leked-kûb-i hurûş-i seyl-i ilhâd olmasın dersen

Verme vücûd-i nefsine ey mukbil-i zaîm
İkbâledir perestîşi halkın sana değil

Bir gülnihâl ol ki hezârı hazânı yok
Bir âşinâyı bul ki hezâr-âşinâ değil.

SIRRI PAŞA «GİRİDİ»

1313 = 1895

Osmanlılar'ın vezîr ve edîblerinden fazîletli bir zât olup Girid'in Kandıye kasabasında doğmuştur. Tahsîlini tamamladıktan sonra mektupçuluk, mutasarrıflık, vâililik gibi mühim hizmetlerde bulunarak en son me'mûriyeti olan Diyâr-ı Bekir Vâililiğinden izinle ayrılarak İstanbul'a gelişinden biraz sonra yâni 1313 de vefat etti. Sultan Mahmûd Türbesi avlusunda medfundur. Nesri nazımından üstün idi. Matbû' eserleri şunlardır:

«Sırr-ı Kur'ân», «Ahsenü'l-Kasas», «Sırr-ı Fûrkan», «Sırr-ı İnsan», «Sırr-ı Tenzîl», «Sırr-ı İstivâ», «Rü'yet-i Bârî Hakkında Risale», «Şerh-i Akaaid ve Hâşiyelerinin Tercemesi», «Nakdû'l-Kelâm fi Akaaidi'l-İslâm», «Ârâû Milel», «Rûh», «Nûrû'l-Hüdâ Limenih tedâ», «Mektûbât-ı Sırrı Paşa», «Galatat», «Nümûne-i Adâlet».

Beyitlerinden :

Zâlimlere mehl olmasa matlûb-i îlâhî
Bir demde yakar âlemi mazlûmların âhı

*

Kâfi bana bilmek beni hiç bilmesin âlem
Zira büyük âfetdir o şöhret neme lâzım

*

Zâtî gerek yüz aklığ yoksa ne eylesen
Olmaz siyahî-i ezeli şüste âb ile.

Eserlerine dâir kısa izâhat :

- 1 — «Sırr-ı Kur'ân»,
- 2 — «Ahsenü'l-Kasas»,
- 3 — «Sırr-ı Furkan»,
- 4 — «Sırr-ı Tenzîl»,
- 5 — «Sırr-ı İstivâ».

Bu eserlerin hepsi İmam Fahreddin-i Râzî'nin «Tefsîr-i Kebîr»i esas kaynak tutularak Kur'ân-ı Kerim'den muhtelif sûrelerin faydalı, kısa terceme ve tefsîrlerine dâirdir.

6 — «Rü'yet-i Bârî Hakkında Risâle»: Cenâb-ı Hakkı âhiret gününde görmenin mümkün olup olmadığına dâir İlm-i Kelâm âlimleriyle Mu'tezile mezhebinin görüşlerinden hulâsa edilmiş bir eserdir.

7 — «Şerh-i Akaaid ve Hâşiyelerinin Tercemeleri»: Nesefî'nin Akaaid Şerhi Allâme Taftâzânî ile Hâşiyelerinden olan Isam - Siyelkûtî ve sâire gibilerin eserlerinin tercemeleridir.

8 — «Nakdü'l-Kelâm fî Akaaidi'l-İslâm»: Akaaid şerhi Allâme Taf-tâzânî ile Hayâlî, Siyelkûtî vesâireden hulâsa edilmiş münakkah bir ke-lâm ve Akaaid kitâbıdır.

9 — «Ârâü Mîlel»: Bu da «Nakdü'l-Kelâm» tarzında yazılmış bir eserdir.

10 — «Rûh»: Rûh hakkında büyük İslâm âlimleriyle bâzı filozofların görüşleri beyânındadır.

11 — «Nûrû'l-Hüdâ Limenihtedâ»: Üçlü ilâh sisteminin bâtıllığına ve bugün elde mevcûd İncillerin tahrîf edilmiş olduğuna dâirdir.

12 — «Mektûbât»: Resmî ve Hususî mektuplarını muhtevîdir.

13 — «Galatat»: Allâme İbn-i Kemâl'in «Galatat» risalesine bâzı mad-delerin ilâvesinden meydana gelen bir risaledir. Fazîletli Vezir Münîf Paşa'nın muhakemeli bir takrîzini hâvîdir.

SEDAĞ ALİ BEY «CEVDET PAŞA-ZÂDE»

1318 = 1900

Meşhûr fazîletli âlim Cevdet Paşa'nın fazîlet sâhibi oğludur. Edebî ilimlerle riyâziyede söz sâhibi idi. İsimleri aşağıda gösterilen matbû' eser-lerinden başka gazete ve mecmûalarla da bir çok kıymetli eserleri neşr olunmuştur. Genç denecek bir yaşta 1318 târihinde vefat ederek baba-sının yanına defn olundu. «Mizânü'l-Ukûl fi'l-Mantık ve'l-Usûl» ve «Li-sânü'l-Mîzan» isimlerindeki eserleri dilimizde «Mantık»a dâir yazılan eserlerin mühimlerinden.

«Arûz-i Osmânî Risalesi» de Osmanlı şiiri ile meşgul olanlar için is-tifadeyi mûcibdir.

Fransız matematikçilerinden Sonne'nin «Hesâb-ı Tefâzulî ve Tama-mı = Diferansiyel Hesab ve Tamamı» adlı kitabını da terceme etmiştir ki kendi eliyle yazma nüshası bu âciz muharrir tarafından Osmanlı Dâ-rü'l-fünûn Kütüphânesine hediye olunmuştur. «Kavâidü't-Tahavvülât fî Harekât-i Zerrât» isminde riyaziye ile alakalı kıymetli bir eseri de var-dır.

SENİH SÜLEYMAN EFENDİ «BURSAVÎ»

1318 = 1900

Osmanlı şâirlerinden gönül sâhibi, Mevlevî tarikatına bağlı bir zât olup Bursa'da doğmuştur. Son me'mûriyeti olan Askerî Tekaaüd Sandığı Nezâretinden emekli iken mezar taşında yazılı «Senih Efendi'nin oldu mekânı Huld-i Naîm» ta'miyedâr mısra-ının delâleti olan 1318 târihinde

OSMANLI MÜELLİFLERİ - C: 2

Üsküdar'da vefat etti. Selimiye Dergâhı avlusunda kardeşinin yanında medfundur. Mürettep Dîvânı matbû' ve meşhûrdur. Yanık mersiyeleri ve :

**Diyâr-ı gurbete düştüm vatandan ayrıldım
Vatan gözümde değil âh senden ayrıldım**

muhammesi gibi lâtif şiirleri vardır.

Beyitlerinden :

**Dîdeler dîdârına itmez kifâyet şevkdan
Dağlar kim sîne de köz köz-i nigh-bândır**

*

**Dilde kim aşk ola izmârı olur mu kaabil
Şem'in elbet görünür şu'lesi fânûsundan**

SÜLEYMAN PAŞA «İSTANBULÎ»

1308 = 1890

Faziletli müşîrlerden «mareşal» bir zât olup İstanbul'ludur. Harbiye Mektebinden çıktıktan sonra küçük-büyük tâyin olunduğu askerî kıt'alarda dirâyet ve şecâat göstermiştir. Askerî Mektepler Nezâretinde iken askerî rüşdiye mektepleri ile muallimlerini yetiştiren mektepleri açmış ve bu yolda pek çok ilerleme eserleri göstermiştir. Evvelâ Karadağ'da 1293'de, bundan sonra Osmanlı - Rus Harbinde Şıpkâ'da Başkumandan olarak kahramanca savaşlar yaptı. Fakat Sultan Abdü'l-Azîz'in tahttan indirilmesi olayında bulunduğundan dolayı harbin sonunda garîb bir sûretde muhâkeme altına alınarak rütbesi sökölüp Bağdat'da ikaamete me'mûr edildi ve 14 sene orada sürgün kaldı. 1308'de vefat ederek Oniki İmamdan İmam Mûsâ Kâzım Hazretlerinin câmii içinde bulunan Ebû Yûsuf Hazretlerinin mescid-i şerîfleri girişi kısmına defn edildi.

Eserleri aşağıdadır :

1 — «Mebâni'l-İnşâ»: Osmanlı edebiyat kaaidelerini bildiren bir eser olup iki cild üzerine tertip edilmiştir.

2 — «Târih-i Âlem»: Hazret-i Âdem'in yaratılışından İslâmiyetin doğuşuna kadar olup bir büyük cildir.

3 — «Sarf-ı Türki»

4 — «İlm-i Hâl-i Sağîr»

5 — «Umdetü'l-Hakaayık»: 1293 Osmanlı - Rus Harbine dâir mufassal târihtir.

6 — «Terceme-i Risale-i İrâde-i Cüz'iyye»: Akkirmânî risalesinin tercemesidir.

7 — «İlm-i Hâl-i Kebîr»

8 — «Hiss-i İnkılâb»: Sultan Abdü'l-Azîz'in hal'ıyla Sultan Murad'ın tahta çıkışından bahseder. Bâzı şiirleri de olup mahlâsı «Hüsnu»dür.

Beyitlerinden :

**Hırs ü âz eshâbına vermez kesel şügl-i cihan
Bârı arttıkça beşâset gösterir hamallar.**

Oğlu Sâmî Bey tarafından «Süleyman Paşa Muhâkemesi» adıyla 1328 de neşr olunan büyük eserde Süleyman Paşa'nın hâl tercemesi, siyâsî hayâtı vesâiresi tafsîlâtıyla yazılmıştır. «Târih-i Âlem»den dolayı 1875'de Paris'de toplanan Coğrafya kongresinde kendisine ikinci rütbe bir madalya verilmiştir.

«Umdetü'l-Hakaayık»: 1293 Osmanlı - Rus muhârebesini tenkid yolunda vaktiyle yazılmış ve «Ceride-i Askeriyye» ile yayınlanmış «Harb-i Ahir ve İstihkâmât» adındaki eseri tenkid maksadiyle kaleme alınmış 3 bin sayfadan fazla bir kitabdır ki mükemmel harîtalari da muhtevîdir.

SELÂNİKLİ TEVÎK EFENDİ

1328 = 1910

Osmanlı muharrirlerinin çalışkan ve kudretlilerinden olup otuz küsur sene matbûat dünyasında husûsiyle müteaddid makaleleriyle kalem hizmetinde bulunmuştur. 1328 târihinde tedâvi için Viyana'da iken vefat etmiş, na'şî Selâniğe getirilmiştir.

Terceme ettiği başlıca romanlar: «Serseri Yahûdî», «Korkunç Sefîne», «Müthiş Korsanlar», «Şehr-i Sâbîh», «Roman Cüzdanı» vesâiredir. Târihî bilgisi de genişti. Muhtelif dillerden derileyip topladığı birkaç parça târihe âid eserlerini neşre muvaffak olamamıştır. Yalnız «Musavver Hindistan Seyâhatnâmesi» isimindeki târihî eserinden birkaç cüz ve «İslâhat-ı Osmâniye Târihi» adlı eserinden de iki cüz neşrolunmuştur.

SELİM SÂBİT EFENDİ «İSTANBULİ»

Ediblerin âlimlerinden bir zât olup Edirne vilâyeti dâhilindeki «Vize»lidir. (*) Uzun müddet Mâârif Nezâretinde ve mektep muallimlikie-

(*) «Vize» bugünkü idâri taksimatda kırıklareli vilâyetinin kazâsıdır.

rinde başarılı hizmetler yaptı. 1326 senesinde vefat ederek Eyüb'de Kâş-gârî dergâhı yakınında âilesine mahsûs mezarlığa defn olundu. Üç lisanın edebiyatıyla Avrupa dillerinden Fransızca'ya vâkîf idi. Yeni usûl üzere ilk öğretim ve rüşdiye programlarına uygun müteaddit risaleler neşrine muvaffak oldu. Edebiyat kaaidelerinden bahseden «Miyârü'l-Kelâm» ile «Muhtasar Sarf-ı Osmânî», «Muhtasar Nahv-i Osmanî», «Muhtasar Târih-i Osmanî» gibi faydalı risaleleri vardır. Hâl tercemesi yukarıda geçen Hoca Tahsîn ile birlikte tâlîm ve tahsîl gaayesiyle Paris'e gönderilerek altı sene ders görüp şehâdetnâme almış ve aynı zamanda Paris Mekteb-i Osmanîsi Osmanlı - Türk dili muallimliğini yapmıştı.

SAİD EFENDİ «MUHAMMED SAİD EFENDİ»

1337 = 1918

Osmanlı - Türk dilinin kaaidelerinin inceliklerine vâkîf tam maârifçi bir zât olup İstanbul'ludur. Âlet ilimlerini ve yüksek dinî ilimleri Rusçuklu Şeyh Mustafa Efendi'den, Arab Edebiyatını da vaktiyle İstanbul'da açılan «El-Cevâib» Matbaasında Arab edebiyatcısı Ahmed Fâris Efendi'den öğrenmiştir. Uzun müddet yüksek mekteplerde ahlâk ilmi ve Osmanlı Türk dilini okuttu. Zihni, geniş bir sûretde, üç lisanın edebiyâtına mahsûs, ender rastlanan faydalı bilgilere sâhipti. 1337 senesinde emekli iken vefat ederek Eyüb'de âilesine mahsus kabristana defn olundu.

Matbû' eserleri :

- 1 — Vezâifü'l-İnas
- 2 — Ahlâk-ı Hamîde
- 3 — Ma'kes-i Fazîlet
- 4 — Terceme-i «El-Münkızu mine'd-Dalâl»: Hâl tercemesi «Ulemâ Faslı»nda yazılı Zihni Efendi ile ortak olarak yapılmıştır.
- 5 — Terceme-i« Etvâku'z-Zeheb»: Zihni Efendi ile ortaklaşa yapılmıştır.
- 6 — «Terceme-i Tuhfetü'l-Erîb fî Reddi Ehli's-Salîb»: Zihni Efendi ile ortak olarak hazırlanmıştır.

SÂMÎ BEY «SÜLEYMAN PAŞAZÂDE»

1337 = 1918

Sâmî Bey fazîlet ve ilmiyle, azim ve savaşıllığı ile meşhûr Müşîr Süleyman Paşa'nın oğludur. 1283 H. târihinde İstanbul'da doğmuş, ilk, or-

ta ve yüksek tahsillerini pek iyi derece ile bitirmiş ve âilesinden yüksek bir dinî ve millî terbiye almağa muvaffak olmuş nezih ve muntazam bir üslûb sâhibi kıymetli bir şâirdir.

Merhûmun yüksek ahlâkı ilmî kemâlâtı ile mütenâsib ve hattâ daha yüksek bir derecede idi. «İlm-i Terbiye-i Etfâl» adlı, terceme ve derleme sûretiyle bir eseri olduğu gibi «Frobel ve Pastaloci usûllerinde tâlim ve terbiye dersleri» isminde de gerçekten değerli bir matbû' tercemeleri vardır.

Müşterek «Kaamûs-i Terbiye» ve yalnız başına «Muhtasar Kaamûs-i Felsefe» isimli bitmemiş ve basılmamış geride bıraktığı eserleri vardır. Bu itibarla Sâmi Bey hem iyi bir âlim-şâir, hem de mütefekkir bir terbiyecidir. Muhtelif mecmûalarda dergilerde birçok parlak şiirleri, edebî ve terbiyevî makaleleri vardır. İsmine nisbetle kadir ve kıymet bilen arkadaşlarından Nâil Reşid Bey tarafından «Sâmi Bey» unvanlı bir eser meydana getirilmiş ve merhûmun hemen hemen bütün şiirleri ve bir kısım makaleleri bu külliyâta konulduğu gibi, kendisiyle aynı devirde yaşayan fikir ve kalem sâhiblerinin de adı geçen hakkındaki ihtisasları toplanıp esere ilâve olunmuştur.

Vefat târihi 1337 olup Eyüb'de medfundur.

Meşhûr bir şiiri aşağıdadır :

HAKİKAT

Yıllarca hakikat diye rûh-i heşeriyet
Bir nûr aramış ka'r-ı semâvât ü zemînde...

Yıllarca, asırlarca... Fakat nûr-i hakikat
Kalmış yine zîr-i tutuk-i muhteşeminde.

Bir lem'a-i ümmîd ile ba'zan şeb-i efkâr
Yanmış ve tutuşmuş gibi... derken yine sönmüş.

Çarpışmış ezelden beri îmân ile inkâr
Varlık bile, vicdan bile bir hiçliğe dönmüş.

Ey zulmet-i âsâr ile gümrâh olan insan!
Gel nûr-i hakikat sana, her dem sana tâbân...

Ey kardeşim, ey kalb-i elem-dîde vü mecrûh,
Gel, arş-ı hakikat sana, her dem sana meftûh...

Gel, kendine bak! İşte hakikat sen o ,varsın;
Nefsinde bedîdar o hakikat ki ararsın!

SAİD BEY «KEMAL PAŞA-ZÂDE MUHAMMED SAİD BEY»
1339 = 1920

Zamanımız yazarlarının başta gelenlerinden, beş lisan, «Arabca, Farsca, Türkçe, Fransızca, Almanca» edebiyâtına vâkıf bir zât olup hâl tercemesi ileride yazılı Ahmed Kemâl Paşa'nın oğludur.

Memleketimizin irfan ve edebiyat hayâtında bir gazete muharriri sıfatıyla pek çok hizmeti ve faaliyeti geçmiş şan ve şöhret kazanmış bir muharrir, bir münşidir. Yazdığı eserlerde inşâ ve edebiyat kaaidelerine fevka'l-âde dikkat ettiğinden gazete sütunlarında görülen makaleleri bile üslûb nokta-i nazarından bir husûsiyeti, bir titizliği hâizdir. Üslûbu biraz çetin, zincirleme ibâreler ve uzun cümlelerle biraz fazla bezenmiş olmakla beraber yine muntazam, metin ve parlaktır. Eski «Tarik», eski «Vakit» gazetelerinin baş sütunlarında «İcmâl-i Ahvâl» umumî başlığı altında siyâsî konularda ve lisan bahislerindeki münâkaşa ve mübâhase-leriyle de edebiyatta olan vukufu ve derinliği herkesce kabûl edilmişti. Fransızca'dan hakkıyla tercemeye vâkıf olduğuna da müteaddit tercemeleri, bu arada «Galatat-ı Terceme» isimindeki eseri şâhiddir.

1318'de Şûrâ-yi Devlet Bidâyet Mahkemesi Reisi iken Yemen'e sürülmüş ve Meşrûtiyet'in başında İstanbul'a gelerek Tanzimat Dâiresi Reîsliği'ne tâyin olunmuş, birkaç sene sonra yaş haddi kanununa tâbî tutularak emekliye sevk edilmiştir. 1339'da vefat ederek Süleymaniye'de babasının yanına defn olundu.

Matbû 'eserleri :

1 — Fezâil-i Ahlâkiyye	7 — Mehâkim
2 — Garâib-i Âdâdt-ı Akvâm	8 — Hukuk-i Düvel
3 — Galatat-ı Terceme	9 — Teşhîr-i İzmihlâl
4 — Dârü'l-Kütüb	10 — Usûl-i Mes'ûliyet-i Vükelâ
5 — Sefirler ve Şehbenderler	11 — Vezâif-i Adliye-i Etibba
6 — Teşebbüsât-ı Cürmiyye	12 — Usûl-i Maişet-i İnsan
13 — 1301 ve 1302 senelerinde Mekteb-i Hukuk'da okuttukları «Hukuk-i Siyâsiyye-i Osmâniyye» Maârif Nezâreti adına yazmakta olduğu Fransızca'dan Türkçe'ye büyük kıt'ada [büyük boyda] «Kaamûs-i Saîd» isimindeki mühim eserin ikmâlîne maa'l-esef muvaffak olamayıp ancak 22 formasını neşredebilmiştir. Son forma «a-n» harfine kadardır.	

Şiirlerinden :

Ahlâk iledir kemâl-i Âdem
Ahlâk iledir nizâm-ı âlem

**Ahlâka nazar edilmeyince
Semt-i edebe gidilmeyince
Âlemde nice maârif ehli
Tercih ediyor ulûma cehli.**

SARICA KEMAL «BERGAMAVÎ»

Osmanlı şiirinin kurucularından sayılmış fazîlet sâhibi bir edib olup Bergama'lıdır. Fâtih Hazretlerinin vezîrlerinden kılıç ve kalemi aynı mahâretle kullanmağa muvaffak olan Velî Mahmûd Paşa tarafından tam mânasiyle takdir olunarak Edirne civarındaki Hasköy'de yaptırdığı medreseye müderris tâyin olunmuştu. Divânı ile «Mûcem fi Âsâr-i Mülûk-i Acem» tercemesi olan «Tercümân-ı Belâgat» isminde muğlâk bir eseri vardır ki her ikisi de basılmamıştır.

Beyitlerinden :

**Bülbülün feryâdı haddinden dürür gülden değil
Âşkın efgaanı lâ'linden dürür müliden değil.**

«Mû'cem» altı yüzde yaşıyan ilim adamlarından Fazlullah İbni Abdullah'ın Taberistan hâkimi adına yazdığı Farsca bir eserdir. Terceme Mahmûd Paşa'nın emriyle meydana gelmiştir.

SABÂYÎ HAYREDDİN ÇELEBÎ

Şeyh Vefâ Hazretlerinin mânevî terbiyesiyle yetişmiş irfan sâhibi bir şâir olup Edirne'lidir. Tâbiîn'in en hayırlılarından Üveyse'l-Karânî Hazretleri hakkında «Üveysnâmesi», Nişâburlu Kâtibînin «Şütür ü Huc-re» ismindeki uzun kasîdesine nazîresi ve Arnavut Koca Dâvud Paşa'nın Bosna gazâlarını anlatan onbeş bin beyitli manzûmesi ile mürettep Divânı vardır.

Beyitlerinden :

**Bülbül-i şûrîdeden gülzâra erişmez zarar
Bâğ-bâna sen heman bostânı ayırıktan sakın.**

SÂLİH EFENDÎ «CELÂL-ZÂDE»

Edebiyatçıların faziletliilerinden ve Osmanlı târihçilerinden bir zât olup hâl tercemesi «C» harfinde yazılı Celâl-zâde Koca Nişancı Mustafa

Bey'in küçük kardeşidir. İklîm-i Rûm'un allâmesi İbn-i Kemâl ve Pâdişah hocası Hayreddin Efendi gibi büyüklerden tahsîlini tamamladıktan sonra müderrislik hizmetine başlayıp İstanbul ve Edirne medreselerinde icâzet vermeye muvaffak olmuştur. Bilâhare kaadilik mesleğine girerek Haleb, Şam ve Mısır'da şer'î vazîfeler gördü. İstanbul'a dönüşünü müteâkıb inzivâya çekilerek emekliye ayrılmış ve Nişancı'da yaptırdığı hânesinde eser te'lifiyle uğraşmıştır. «Kabr-i Sâlih Cennet ol ayâ İlâh» mısra'sının delâleti olan 973 târihinde dünyadan ayrılıp kardeşi yanına defn edildi. Merhûm ilim ve faziletiyle tanındığı gibi cömertlik ve elinin açıklığı ile de anılmıştır. Bu bakımdan gerek akrabâ ve hısımlarından, gerek komşu mahallelerden bir çok muhtâca yardımı canına minnet bilen ehl-i İslâmın cömertlerinden idi.

Eserleri :

1 — Terceme-i Câmiu'l-Hikâyat ve Lâmiu'r-Rivâyat: Eserin aslı Cemâleddin Muhammed Avfi'nin Vezîr-i a'zam Nizâmül-Mülk nâmına yazdığı Farsca târihi ve ahlâki müteber bir eser olup gerek aslı, gerek tercemesi İstanbul kütüphânelerinde vardır. Kendi el yazısı ile yazma terceme Hekîmoğlu Kütüphânesindedir.

2 — «Târih-i Mısır-ı Cedid»: Meşhur Arab târihçilerinden Takıyyüddin Ahmed Makrizî'nin sadece «Hitat-ı Makrizî» ismiyle de mâruf olan «El-Mevâiz ve'l-İtibar bi zikri'l-Hitât ve'l-İsar»ını başlıca kaynak sayarak yazmıştır. Bir nüshası Topkapı sarayında Revan Köşkü dolabında vardır.

3 — «Kitâbü'l-Muhtasar fi Ahvâli'l-Beşer»: Allâme Süyûtî'nin «Husnû'l-Münâzara fi Ahbâri Mısri'l-Kaahire»siyle başka müteber eserlerden derleme sûretiyle yazmıştır ki Mısır âsâr-ı atıkasına «eski eserlerine» dâir de bir hayli faydalı malûmat içinde bulunmaktadır.

4 — «Târih-i Bedun - Budin, yâni Budapeşte»: Kendi el yazısı ile yazma bir nüshası Revan Köşkü dolabındadır.

5 — «Fetihnâme-i Rados»: Bir nüshası Viyana'da İmparatorluk kütüphânesindedir.

6 — «Divân»: Malûm usûl üzere olup bir nüshası Ayasofya kütüphânesindedir.

7 — «Manzûme-i Leyli vü Mecnûn»: Birbirinin arkasından vefat eden iki oğlunun üzüntüsü ile yazdığı için yanık ve içli parçaları vardır.

8 — Hâşiye alâ Şerh-i Miftah.

9 — Hâşiye alâ Şerh-i Mevâkıf.

10 — Hâşiye alâ Sadri'sh-Şeria.

11 — Hâşiye alâ Islâh ve İzâh.

12 — Behmen Şah ibni Firuz Şah.

13 — Münşeât.

14 — «Mohaçnâme»: Kaanûnî Sultan Süleyman'ın Mohaç seferini anlatan bir târihtir.

Ömrünün sonlarında gözleri görmediği halde hâfızasında mevcut bilgilerden not ettirme sûretiyle Osmanlı âlimlerinin eğlenceli fıkralarını nâdir bulunan lâtifelerini ve şakalarını toplayıp kitap hâlinde hazırlamağa başlamışsa da tamamlamağa ömrü vefa etmemiştir.

Aşağıdaki gazel, ihtiyarlığında nazm ettiği şiirlerindendir ki rûhî hâllerini göstermesi itibariyle buraya alınmıştır:

Âhir oldu ömür çün geçti hevâ şimden-gerû
Neyleyim el verdiğim dünya bana şimden-gerû
Ben cihan sevdâlarından çekdim el ey müddeî
Ser-beser gavgaa-yı dehri al sana şimden-gerû
Pîrlik hengâmı geldi gitti eyyâm-ı şebâb
Sû gibi dil-i tıflî akmaz her yana şimden-gerû
Tâir-i kudsî-i rûh andı tecerrüd âlemin
Cîfe-i dünya gamı düşmez ana şimden-gerû
Bir gün âgâh olmadın düş gibi geçti ma mezâ
«Sâliha» hâlin n olur bâri ana şimden-gerû.

SAMTÎ DEDE KONYAVÎ»

973 = 1565

Mevlevî şâir ve âriflerinden olup Konya'lıdır. 1040 târihinde Şam Mevlevihânesinde vefat etti. Şiirlerinin en meşhûru aşağıdaki Farsca rubâî ile tercemesi olan rubâîdir:

پیدا و نهان تو بوده من غافل
اندر دل و جان تو بوده من غافل
من درد و جان ترا نشان من جسم
خود جلاله جهان تو بوده من غافل

Bu rubâî'nin tercemesi şudur :

**Ben bilmez idim gizli ayân hep sen imişsin
Tenlerde vü canlarda nihan hep sen imişsin**

**Senden bu cihân içre nişân ister idim ben
Âhir bunu bildim ki cihan hep sen imişsin.**

Bâzıları bu rubâîyi Mevlânâ Hazretlerinin büyük oğlu Sultan Velede'ye âit gösterirlerse de zamanımızın edebiyatçılarının âriflerinden Muhammed Velede Çelebî Efendi'nin edebî tahkikatı neticesinde de sâbit olduğu üzere Samti Dede'ye âit bulunduğu ortaya çıkmıştır.

**SABRÎ «MUHAMMED ŞERİF SABRÎ - EDİRNEVÎ»
1055 = 1645**

Sultan IV. Murad'ın nedimlerinden ve kaadiler sınıfından Nefî ile muâsır «aynı devirde yaşamış» belâgat sâhibi bir şâirdir. Şâirlerden Edirne'li Hilmî Ahmed Efendi'nin oğludur. Matbû divânı olup inşâ ve kasîdede mâhir idi. Şiirdeki kudreti Nefî tarafından takdir olunmuştur. «Husn-i Dil» isminde bir manzûmesi vardır. 1055'de İstanbul'da vefat etti. Edirnekapısı dışarısındaki Emîr Buhârî Dergâhı civarında medfunur. Garîbdir ki, kasîdesinden bir mısra'ını Nefî tazmin ettiği sırada mısra' «Şerif Sabrî»yi hâvî olduğu için «Bikavli Sabrî-i Şâkir» demiş. Kemâl Bey merhûm ise Nefî'nin bu sözünden «Sabrî»ye «Sabrî-i Şâkir» denildiğini zannederek «Tahrîb-i Harâbât'da birkaç yerde Sabrî-i Şâkir sözünü tekrar etmiş olması üzerine o zamandan beri Şerif Sabrî ismi Sabrî-i Şâkir olup kalmıştır. Hattâ «Divânı» da bu unvân ile basılmış olduğu faziletli şâirlerden Diyâr-ı Bekir'li Ali Emîrî Efendi'nin tahkikatından anlaşılmıştır.

Beyitlerinden :

**Salsun sefîne-i dîli bahr-i melâmete
Deryâ-şînâs-ı aşk ü hevâdan sakınmasun**

*

**Âdem bu bezm-i devr-i dil-ârâya bir gelir
Bil kadr-i ömrünü kişi dünyaya bir gelir**

Mısra'larından :

Geç o meclisten ki anda feyz-i imkân olmaya

*

Geçti kılıçtan fiten-i rüzgâr
Seyf-i yedullah olup âşikâr

matlâ'lı Nef'i'yâne «Nef'i üslûblu» kasidesi meşhûrdur.

SABÛHÎ AHMED DEDE «TOKADÎ»
1057 = 1647

Babası Tokat'lı olup kendisi İstanbul'da doğmuştur. Tahsîl ve terbiyesi İstanbul ve Konya'dadır. Nef'i, Fehîm-i Kadîm, Nâilî-i Kadîm kendisinden istifade etmiştir. Farsca, Türkçe dîvanları vardır. 1057 târihinde şeyhi bulunduğu Yenikapı Mevlevihânesinde vefat etti.

Tercî-i Bendinin matlâ'ından :

Ey tılsım-ı hazîne-i envâr
Vey muhît-i cevâhir-i esrâr

Ey zemîn ü zamâne maksûdî
Vey güzîn-i netice-i her-kâr.

*

Ey gönül sûreti ko sûrete gel cân taleb et
Aşk bahrına dalıp gevher-i irfan taleb et

Gezme beyhûde hevâyle geçirme ömrün
Ehl-i irgana eriş kâmil insan taleb et

Künc-i gamda koma Ya'kûb-i dîli zâr ü hazîn
Mısr-ı tende yürü var Yûsuf-ı Ken'an taleb et

Kande baksan ânı gör her kimi bilsen ânı bil
Kande varsan ana var dergeh-i sultan taleb et

Cism-i zulmânî olur perde-i ser çeşme-i can
Sen bu zulmetde dilâ çeşme-i hayvan taleb et

Sûrete bakılmakla mânâ bulunmaz zâhid
Ol büt-i safderi gör himmet-i merdân taleb et

Ehl-i dil, ârif olup Cennet-i dîdâra değış
Dimezem tâatle ravza-i Rıdvân taleb et

Sûretin durma sadef parelerin ile şikest
Lâ'l-i zî kıymet-i irfâna yetiş kân taleb et

Gayr-bîn olsa nazar, andan edip kat'-ı nazar
Çeşm-i Hakk-bîn ile ol rü'yet-i cânân taleb et

Nice bir bağlaya inkâr ipi esfelde seni
Kat'edip ol reseni rûtbe-i şâhân taleb et
Ehl-i inkâr ile yâr olma «Sabûhi» zinhâr
Etme İblis'e nazar sûret-i Rahman taleb et.

Bir nüshası Yenikapı Mevlevîhânesinde mevcûd olan «İhtiyârât-ı Mesnevî» ismindeki eserini Şam'da iken yazmıştır ki Alemî Dede'nin «Şerh-i Cezîre-i Mevleviye»sine nazîredir.

SÂHİB İSMAİL DEDE

Yüksek bir şâirlik kaabiliyetine sâhip ârif ve âşık bir zât olup Bursa'lıdır. «Tezkire-i Sâlim»in nakline göre:

«Evâhir-i hâlinde terk-i dünya ve kat'-ı alâka-i mâsiva eyleyüp tarîk-ı Mevleviye'den ahz-ı yed-i inâbet birle terk-i cübbe ve destar (*) ederek seyâhate çıkmış ve sonunda Üsküdar'a yerleşmişti. Tertibine muvaffak olduğu «Dîvân-ı Kebîr»in bir nüshası Millet Kütüphanesinde mevcûd olup şiirlerinde «Nedim» tavrı da görülmektedir.

Bir gazeli :

Çeşm-i dilde âşkın eşk-i nevâsı başkadır
Mülket-i aşkın belî âb ü havâsı başkadır

Sûd-mend olmaz ilâc-ı hâzık-ı hikmet-şinâs
Derd-i mihr-i ehl-i husnün ibtilâsı başkadır.

Döndürür girdâb-ı gamın fülk-i dilin bulmaz kenar
Garka-i bahr-i mahabbet âşinâsı başkadır

Rûşen olmaz şüste-i hâkister-i aşk olmasa
Cevher-i âyîne-i kalbin cilâsı başkadır

Çîn-i ebrû gösterir ol âfet amma hançeri
[Râ] gibi girmiş kemer-bende o râ'sı başkadır

Anlasan kendi ayâğıyle gelir dil zevkını
Bezm-i sahbâ-hânenin zâhid safâsı başkadır

(*) Tezkire-i Sâlim'in nakline göre: Gençliğinde dünya işleri ve eşyadan alâkasını kesip Mevlevî tarikatına girip el alarak cübbe ve sarığı terketmiş, seyâhat yolunu tutmuş, sonunda Üsküdar'a yerleşmiştir.

Bendeki baht-ı müdebbir olmaz andan şu'le yâb
Şem'-i mahfil zîb-i ikbâlin zıyâsı başkadır

Âfitâb-ı husnünü görsem perestîş eylerim
Ehl-i aşkın kible-i hâcet revâsı başkadır

Hasretinle hûn-i dil nûş eyleyip gamm ekl ider
Haste-i aşkın şehâ şûrb ü gıdâsı başkadır

Bûy-i zülfün müşke benzetmiş ol âhû-yi hutun
Veche teşbihi güzel ammâ hatâsı başkadır

Gerçi her şâir verir bir gûne husn eş'ârına
Lîk nazm-ı «Sâhib»in husn-i edâsı başkadır.

SUBHÎ MUHAMMED ALÎ ÇELEBÎ «BURSAVÎ»

Hicretin onuncu asrı şâir ve âlimlerindendir. Tahsîlini bitirdikten sonra kaadîlik mesleğine girmiş, bundan sonra da tasavvuf yoluna intisâb etmiş, şâir, ârif bir zât olup Bursa'lıdır. Hâl tercemesi «Şeyhler Faslı»nda mezkûr Memî Can Efendi'ye bağlanarak İstanbul'da inzivâyâ çekildi. Fâtih Câmî-i Şerifinde Mesnevî okuturdu. Ârifâne ve şâirâne Türkçe ve Farsça şiirleri, manzûm «Esmâ-i Husnâ Şerhi», «Pür kâr ü Kalem» isminde mesnevîsi ve Azmî-zâde ile musâhabe ve şiir yarışmaları vardır.

Türkçe Beyitlerinden :

Tiğ-i aşk-ı yâr ile cism olmayınca pür-şikâf
Âfitâb-ı aşkdan gelmez derûne inkişâf

Farsca beyitlerinden :

حاجیان ره عشقیم ومقیم عرفات
عرفاتی که نشان میدهد از ذات وصفات
ز اثر کعبه دل کرده فدا جان و سرش
بر در دوست نباشد بواسط حاجات

S A F H İ

Şâirler Tezkiresi yazarlarından Sâlim Efendi'nin muâsırı «çağdaşı» âlim şâirlerden hoş sözlü bir şâir olup Kula'ya bağlı Emre Sultan köyündendir. Tahsîl ve terbiyesi İstanbul'dadır.

Sâlim Tezkiresi'nde yazılı bir gazel:

**Celî hattır keşide ebruvan husnün kitâbından
Muammâ-yı tegaafüldür müjen ikrâr bânından**

**Nem-i eşkimle perverde gül-i sad-berk her-dâğem
Çekîdedir bu bâğın şebnem-i feyz-i sehâbından**

**Gözümde keştî-i âteş görünür zevrak-ı sahbâ
Sirişk-i mevc-i tûfân hîz-i aşkın iltihâbından**

**Bilir nabz-âşinâyân derd-i mutrib nîdügün dilden
Devâ sâzende-i hikmet iken târ-ı rebâbından**

**Olursa çeşme-i hurşîd âlem-tâb ile memlû
Ümîd-i feyz-i sâfi itme «Safî» gam şerâbından**

SIDKI MUSTAFA EFENDİ

1185 = 1771

Kethudâ kaleminden yetişmiş mârifet sâhiblerinden bir zât olup İstanbul'ludur. Defter Emîni Vekil iken 1183 de vefat etti. Üç lisanda manzûm ve mensûr lâfız ve muammaları toplayan «Mecmûa-i Hafîza» isminde bir eseri ve bâzı şiirleri vardır.

SÂLİH EFENDİ

1166 = 1752

Âlim şâirlerden Farsca'yı iyi bilen, hattat bir zât olup İstanbul'ludur. Tahsîlini tamamladıktan sonra kazâlik mesleğine girmiş ve Nakşibendî tarikatı büyüklerinden Murad Buhârî'ye intisâb etmişti. 1166 târihinde dünyadan ayrılarak Eyüb'de İdris Köşkündeki Çeşme arkasında bulunan kabristana defn edildi. Mürettep Dîvânı ve «Sâib» Dîvânına şerhi vardır. Sülûs ve neshî yazıyı Âbid Çelebi Mescidinin imamı ve mektebinin muallimi Celvetî tarikatı âriflerinden Muhammed Zaifi Efendi'den meşk etmiştir.

SİDKİ EMETULLAH HANIM «İSTANBULİ»

1175 = 1761

Zamanında «Emetullah Hanım» denmesiyle dünyaca tanınan yiğit üslûblu kadının şiirde kullandığı mahlâsıdır.

Mürettep Dîvânı ile «Mecmau'l-Ahyâr», «Genc-i Envâr» isminde mu-
tasavvîfâne manzûmeleri ve bâzı risaleleri varsa da basılı değildir. Ve-
fatı «Sıdkı Fâzıl» terkibinin gösterdiği 1115 târihinde, kabri Edirneka-
pısı hâricinde Emîr. Buhârî zâviyesi civarında, babası Kaametî-zâde Mu-
hammed Efendi yanındadır. Bayrâmî tarîkatı büyüklerinden Himmet
Efendi'ye intisâbı vardır. «Hadikatü'l-Cevâmî»de Ümmî Sinan-zâde Ha-
san Efendi'ye intisab ettiği yazılıdır. Hemsîresi olup 1175 de vefat ede-
rek yanına defn olunan Fâize Fâtıma Hanım da Osmanlı şâirelerinden-
dir.

Şiirlerinden :

**Hafta geçmez kûyüne mihmân iden sensin beni
Belki her şeb subha dek nâlân iden sensin beni**

**Dest-i tedbîrinle çâk olsun mu dâmân-ı firâk
Âfitâb-ı hüsnüne hayrân iden sensin beni**

Babasına söylediği târih :

Kaametî-zâde'ye a'lâ-yı İrem ola mekân «1089»

Himmet Efendi'ye :

Bugün Himmet Efendi Adn'î kıldı kendûye me'vâ

SABİH AHMED EFENDİ

1198 = 1783

Şâir ve inşâ yazarlarından Farsça'ya vâkıf bir zât olup İstanbul'lu-
dur. «Tokaadi Şeyh Emîn Efendi» müntesiblerindendi. 1198 târihinde ve-
fat etti. Üsküdar'da medfundur. Meşhûr Şâir Örfî'nin Dîvânını şerh et-
miştir. Mürettep Dîvânı da vardır. Bir na'tından :

**Butûnun matlâ'ı subh-i hüviyyet yâ Resûlellah
Şuûnun mihr-i âlemâtâb-ı rahmet yâ Resûlellah.**

SABRÎ EFENDÎ «MUHAMMED EMİN SABRÎ EFENDÎ»

1299 = 1880

Orta derecede Osmanlı şâirlerinden bir zât olup Mora'nın Anaboli kasabası eşrafındandır. Küçük yaşında iken çiçek hastalığından gözleri görmez olmuştur. Dîvânı şâir ve münşîlerden Bursa'lı Eşref Beyin himmetiyle 1299 târihinde Bursa'da basılmıştır. «Rümûzü'l-Hikem» müellifi Sâmi Paşa merhûmun babası Tırapoliceî Şeyh Necîb Efendi ile şiir yarışmaları vardır. Dîvânından başka Türkçe, Farsca, Rumca «Tuhfe-i Vehbî»ye nazîreler yazmıştır.

Dîvânının matlâ'ından :

Nikaab-endâz olunca çehre-i esrâr-ı «Bismillâh»

Serâpâ âlemi tenvîr ider ruhsâr-ı «Bismillâh»

Olur tâ safha-i lâhûtiyâne pertevi zâhir

•Zıyâ küster olunca mihr-i pür envâr-ı «Bismillâh»

Letâfet-yâb ider gülşensarây-ı âlem-i kudsî

Nevâ-yı bülbül-i hoş lehce-i gülzâr-ı «Bismillâh»

Olur her nokta-i müşkini hâl-i ârız-i gufrân

Rakam-küster olunca kilik-i anber-bâr-ı «Bismillâh»

İder gîsû-yi huran-ı behîştî mû-bemû ta'tîyr

Şemîm-i anberin âsâr-ı sünbülzâr-ı «Bismillâh»

Rikâbında olur nâmûs-i Ekber peyk-i câ-bük-rev

Alem kaldırsa bir yerde sipehsâlâr-ı «Bismillâh»

SÂİB AHMED EFENDÎ

1305 = 1887

İlim adamlarından Farsca'ya vâkıf bir zât olup İstanbul'ludur. Tahsilini tamamladıktan sonra devlet hizmetine girerek «Âmidî - Diyâr-ı Bekir» kalemi halîfeliğine yükseldi. 1305 târihinde vefat edip Beşiktaş'da Yahyâ Efendi türbesi avlusuna defn olundu.

Eserleri :

1 — Terceme-i Gülistan: Sâde bir dille yapılmış vâkıfâne bir tercemedir.

2 — Terceme-i Nân ü Halva: Basılı değildir.

3 — Dîvânçe.

4 — Şiirde de kaabiliyet sâhibi olduğuna, manzûm tercemeleriyle Umumî Kütüphâne kapısı üstündeki târih şâhiddir.

SAFVET NESİBE HANIM «İSTANBULİ»

1253 = 1837

Osmanlı şâirelerinin değerlilerinden olup Beğlikci Muhib Efendi'nin kızıdır. 1253 târihinde İstanbul'da vefat ederek Hazret-i Hâlid civarında babasının yanına defn olundu. Basılmamış müretteb dîvançesi vardır.

Beyitlerinden :

«Safvetâ» râz-ı dilin kimseye izhâr etme
Gün olur yardım ider bir dil-âgâh sana.

SÂDIK MUHAMMED EFENDİ «ANTAKYA MÜFTÜSÜ»

1276 = 1859

Antakya Müftüsü Ahmed Efendi'nin oğludur. 22 yaşında iken Arabî ilimlerden icâzet alarak senelerce ilmin yayılmasına hizmet etmiştir. Bir tefsîr-i şerif yazmağa başlamışsa da bitirmeğe muvaffak olamamıştır. Antakya müftüsü iken 1276 târihinde vefat etti. Şiirde mahlâsı «Sıdkı»dır. Eserlerinin en meşhûr edebiyatçılar arasında malûm olan «Mekremetlû yazılır mı bize ey kilk-i debîr» manzûmesidir (*). Diğer şiirlerinde akıcılık ve letâfet yoktur. Haleb vâlilerinden Süleyman Paşa'nın dîvân efendisi Haleb'li Mû'tî-zâde Ahmed Efendi tarafından bile «mekremetlû» unvânı yazılmış bulunduğundan, Sâdik Muhammed Efendi'nin muka-bele olarak yazdığı bu meşhûr «Tercî-i Bend»in bir kısmı aşağıda gösterilmiştir:

(*) Sâdik Muhammed Efendi, Rusya muhârebesi sırasında «Kaside-i Târihiyye» yazıp Şeyhu'l-İslâm Ârif Hikmet Bey vasıtasıyla Sultan Abdü'l-Mecîd Hân'a takdim etmiştir. Bu münâsebetle pâdişah tarafından kendisine «faziletlû» unvânıyla müftilik tevcih edilmiştir. «Mekremetlû», müderrisler hakkında kullanan unvandır. «Faziletlû» ise İstanbul ve Haremeyn pâyelilerine verilen daha yüksek bir lâkabdır.

Süleyman Re'fet Paşa'nın Haleb vâliliğinde bulunduğu sırada yazdırdığı bir mektupta divan kâtibinin sözü geçen zâta «faziletlû» yerine «mekremetlû» unvânını kullanmasından dolayı reddiye olarak yazdığı manzûme edebiyatçılar arasında şöhretine sebep olmuştur.

«Son Asır Türk Şâirleri» — İbnü'l-Emin M. Kemal İnal

Resm-i unvân-ı mekâtîb-i dîde tahrîr
Araz-ı rütbeye nisbetle olunmuş tasvîr
Yine haysiyyet-i zâtîye olunmaz tenkîr
Hakk-ı haysiyetimizden eğer oldunsa habîr
Mekremetlû yazılır mı bize ey kilk-i debîr

Öyle bir sâde müderris değiliz nıhrîriz
Ak sakallı hâceyiz ilm ü hünerde pîriz
Akl ü nakli biliriz muktedir-i takrîriz
Yapmışız Hazret-i Kur'ân'a mufasssal tefsîr
Mekremetlû yazılır mı bize ey kilk-i debîr

Halka tebliğ ile ferman şeh-i kevneyni
Vüzerâ-yı şeh-i dünyaya şebîhiz aynı
Emr ü nehy eyliyerek fasl ideriz mâbeyni
Olmuşuz şer'le fetvâya buyurmakda vezîr
Mekremetlû yazılır mı bize ey kilk-i debîr

Etmîşiz nice' makaamât-ı ulûmu tahkîk
Şerh-i îzâh ü meânîye havâşî ta'lik
Hâsılı vârid olup Hazret-i Hakk'dan tevîk
Olmuşuz devlet-i ilmiyye-i ulyâda müşîr
Mekremetlû yazılır mı bize ey kilk-i debîr

Biz bu devletde cevâhir gibi kıymetlû idik
Nezd-i erbâb-ı fezâilde fazîletlû idik
İmdi bu râğbet ile neşrede himmetlû idik
Hâliyâ evc-i fazîletde iken bî taksîr
Mekremetlû yazılır mı bize ey kilk-i debîr

SAFVET MUSTAFA EFENDİ «İSTANBULİ»

Son asır şâirlerinden ve Mevlevî tarîkatı mensublarından olup Galata'lıdır .Hayâtının ilk devrelerinde yorgancılık etmiştir. «Cevâhir-i Mültekata» sâhibi Lebîb Efendi'nin himmetiyle Tophâne Ruzname Kalemîne alınarak nihâyet karantina başkâtibi olmuştur. 1284 târihlerinde İstanbul'da vefat etti. Yenikapı Mevlevîhânesi civarında medfundur. Tırnakçı-zâde Ziver Bey haklarında şu târihi söylemiştir: «Safvet ola ukbâda karîn Hassân'e».

Bir hikâyeden çıkarılmış olan Berenje manzûmesi en değerli eseridir. Gazellerinin en meşhûru «Âlem bu yâ» redifli olanıdır. Bu cümleden olarak :

Görme ahkar kimseyi cânâ kadr-i meçhûldür
Hakkın ednâ bendesi a'lâ olur âlem bu ya

Keşf-i mir'ât-ı serâir eyleme ahhâba da
Belki bir sûret ile a'dâ olur âlem bu ya

Âb-ı rûyin dökme her nahl-i pelîdin pâyine
Meyve-i matleb ya olmaz ya olur âlem bu ya

Hazret-i Şâh-ı Velâyet hakkında nazm ettiği âşıkane istimdadından:

Ağlasun iki gözüm aşr-ı muharrem aşkına
Gönlümü mihrinle yandır mâh-ı mâtem aşkına
İltifât et «Safvet»e Sıbteyn-i Ekrem aşkına
Dergeh-i ihsânına geldim dahilek yâ Alî.

SIDKI EFENDİ
«HASİRÎ-ZÂDE ŞEYH SÜLEYMAN SIDKI EFENDİ»
1253 = 1873

Mutasavvıf şâirlerden bir zât olup Sütlüce'deki Sa'dî Dergâh-ı Şerifi şeyhi Mustafa İzzî Efendi'nin oğlu ve halifesidir. Divançe teşkil edecek kadar şiirleri vardır. Mezkûr dergâhda ondört sene şeyhlikden sonra «Şeyh Süleyman'ın makaamın eyliye Mevlâ cinân» tarih-i menkutunun delâlet ettiği 1253 senesinde vefat etti.

Ârifâne bir gazeli :

Gönül envâr-ı hurşîd-i hakikatden münevverdir
Anıncün sırr-ı remz-i «Alleme'l-esmâ»ya mazhardır

Hicab ancak yine kendi özündür yoksa ey gaafil
Tecelliyât-ı vahdet serteser âlemde azherdir

Hemen sen mürğ-i cânın lâne sâz-ı bâğa teslim et
Gelir gam çekme asla rızk-ı maksûmun mukarrerdir

Tecellî-i celâl eylerse me'yûs-i atâ olma
Teselliyât-ı envâr-ı cemâl elbet mukarrerdir

Gel imdi hâk-i pây-i Şeyhî kuhl-i dide kıl «Sıdkı»
Tarık-ı aşk-ı Hakk'da rehnümâdır sâna rehberdir.

Hasan Rızâ ve Ahmed Muhtar Efendilerle İsmail Necâ Paşa isimlerindeki değerli evlâdları da babalarının mesleğine bağlı ve şiir kaabiliyetine sâhibdirler. 1302 târîhinde âhiûete intikal eden Rızâ Efendi ve 1329'da dünyadan ayrılan Muhtar Efendi adı geçen dergâhda babaları yanına, 1312'de vefat eden Necâ Paşa da Yûsuf Sineçâk-i Mevlevî yakınına defn olundular.

Rızâ Efendi'nin bir na't-ı şerifinden :

**Kudûmun Hak Teâlâ'dan atâdır yâ Resûlellah
Zuhûrun derd-i isyâna devâdır yâ Resûlellah
Hevâ-yı nefis ile müstağrak deryâ-yı ihsânım
Elim tut düşmüşüm hâlim hebâdır yâ Resûlellah.**

Necâ Paşa'nın bir gazelinden :

**Mihr-i rûyundan mı tâbım, âteş-i dilden midir?
Bûlbûlün feryâdı bilmem hâr mı, yâ gülден midir?**

Ahmed Muhtar Efendi'nin bir na't-ı şerifinden :

**Usât-ı ümmetinden bir zelilim yâ Resûlellah
Sadâ-i cürmle gaayet alilim yâ Resûlellah
Hevâ-yı nefisile ömrüm geçirdim cyledim zâyî
Recâ-yı afve yüzüm yok hacilim yâ Resûlellah.**

SAFÂ İSMAIL BEY «TRABZONİ»

1319 = 1901

Zamanımız ediblerinin mümtazlarından olup babası Trabzon'ludur. Kendisi Mekke-i Mûkerreme'de doğmuştur. Muallim Nâcî «Şâir-i mâderzâd = Anadan doğma şâir» ismini verdiğiinden o namla meşhûr olmuştur. Bu da işret kurbanı olan şâirlerdendir. Tahsîl ve terbiyesi «Dârü'sşafaka»dadır. 1319 târîhinde Sivas'da sürgünde iken vefat etti. Garibler Mezarlığında medfundur. Hâl tercemesi küçük kardeşi Ali Kâmi Bey tarafından neşr olunan «Hissiyat» isimindeki şiirleri mecmûasının baş tarafında yazılmıştır. Matbû' eserleri: «Sünûhat», «Huz mâ safâ da' mâ keder», «Mülâhazât-ı Edebiyye», «Mevlid-i Pederi Ziyâret», «Mağdûre-i Sevdâ», «Mensiyyat», «İntâk-ı Hakkın Tahmîsi.

Şiirlerinden :

Ülû'l-erbâba karşı nâsiyen mir'ât-ı kalbindir
Delâlet eylemez ca'li beşâset safvet-i bâle
Şerâfette asâlet fazl-i zâtiden ibâretidir
Faziletdir şeref-bahşâ olan ecdâd ü ensâle
Cihanda en büyük bir hîle varsa doğru olmaktır
Birader aldanırsın kimseyi kalkışma iğfâle

Mısra'larından :

Mukdim insâna olur avn-i îlâhî rehber

*

O rütbe ketm-i esrâr eyle kim ser vîr de sır verme

1318'de vefat ederek Üsküdar'da Karaca Ahmed mezarlığına defn olunan ortanca kardeşi Vefâ Ahmed Bey de şâirlerden bir zât idi. Bunun da hâl tercemesi Ali Kâmi Bey tarafından neşr olunan «Eş'âr-ı Vefâ» isimindeki risâlede mezkûrdur.

SÂFÎ-İ ÜSKÜDÂRÎ

1319 = 1901

Nükteci şâirlerden bir zât olup şâirlerden Muhammed Emîn Nüzhet Efendi'nin oğludur. Yanya'da doğmuştur. 1319'da Haleb'de vefat etti. Haleb Mektupçu muavinliğiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Hükûmet konağı civarındaki Cebile kabristanında medfundur. Manastırlı Rifat Bey hakkında şu târihi söylemiştir:

Çıkıp Cem söyledi târih-i fevtin
Safâ-yı cennete azm etti Sâfî

Vefatı sırasında kırk bir yaşında idi. Şiirleri tekellüfden âzâdedir. Matbû' eserlerinden en meşhûru, «İslâm-ı Hazret-i Ömer» isimindeki mesnevisidir. Diğerleri «Cidâl-i Sa'dî bâ müddei», «Şî'r-i Sâfî», «Kavâid-i Fârisiyye»dir.

Şiirlerinden :

Terk-i gafletse ey gönül maksâd
Zevk-ı vahdetse muntelhâ-yı emel
Bârigâh-ı Cenâb-ı Mevlâyı
Ârama âsümanda kendine gel

*

Diyemez oldum eyleyip ta'yîn
Bu da vârim şu da diyârımdır
Vâr ise mâlik olduğum bir şey
Yeri meçhûl olan mezârımdır

*

Benimle yâr meğer yekvücûd imiş Sâfi
Felekde gafleti seyr et ki ben beni ararım

ŞAH ÇELEBİ «AFYON KARAHİSARİ»

780 = 1378

Germiyanlı İlyas Paşa evlâdından ve Karahisar Çelebilerinden bir zât olup 780 senesi sonlarında Kula'da vefat etti. Esrar Dede Tezkiresinde Farsca olarak yazılmış âşıkane bir na'tı zikredilmiştir.

Matlâ'ından :

جزمالت چون درون پاك را محبوب نیست
بس بعقل اسباب حسن جوهرت محبوب نیست

Cüz cemâlet çün derûn-i pâk râ mahbûb nîst
Bes be akl-i esbab husn-i cevheret mahbûb nîst

ŞEYHÎ «YÜSUF SİNAN GERMİYANİ»

826 = 1422

İlk devir Osmanlı şâir ve tabiblerinden olup «Şeyhî» mahlâsı Hacı Bayram Velî Hazretleri tarafından verilmiştir. Çelebi Sultan Muhammed ve Sultan II .Murad devirlerinde yaşamıştır. Seyyid Nesîmi ile Bursa'da buluştukları lâtifî tarafından rivayet edilmiştir. 826 H. târihinde vefat etti. Kütahya yakınında medfûn olduğu kesinlikle bildirilmekte ise de yeri belirli değildir. Şiire âid kaaideleri Ahmedî'den öğrenmiştir. Şiirlerinin lâfzında o kadar güzellik yoksa da mesnevîleri üstadcadır. «Hab-nâme-i Attâr»ı manzûm olarak terceme etmiştir ki bir nüshası Manisa'da Murâdiye Kütüphânesinde vardır. Sultan Murad'ın emriyle Şeyh Nizâmî'nin «Penc-i Genc» ismiyle mâruf «Hamse»sinden «Husrev ü Şîrin»

nl hikâyesinin Trk nazmına başlamış ise de ikmâline muvaffak olamayıp kızkardeşinin oğlu «Hurşîd ü Ferah-şâd» nâzımı Cemâlî tamamlamıştır. Tahsîlini tamamlamak için İran'a giderek Seyyid şerif ile ders arkadaşlığı yaptığı «Sehî Tezkiresi»nde mezkûrdur. Kendisine zulüm ve fenalık yapmak isteyen bâzı kötü niyetlileri teşhir eden «Hâr-nâme» isminde bir manzûmesiyle Mürettep Divânı vardır. 901 de vefat edip Eyüb'de medfun olan diğer yeğeni Molla Kaasım Azarî de değerli şâirlerden bir zât idi. «şerh-i Mevâkîf»ın İlâhiyat bahsine hâşiyesi, Molla Ltfî'nin «Seb-i şîdad» isimli suâllerine cevâbı ile Trk ve Farsca şiirleri de vardır.

Beyitlerinden :

Gl yüzün mecmasından nice kim defter düzer
Verir evrâkın yele çok nshasın ebter düzer

Mesnevîlerinden :

Kadrini bil ömrünün ey b'l-heves
Bir dem imiş hoş gr ânı bîr nefes
Sd  ziyân n yeme dünya gamın
Gam yer isen bâri ye ukbâ gamın

«Husrev  şîrin» manzûmesinin matlâ'ı :

بـحمد الواحد الاحـد القـديم - وبـسم الله ذى المن العـظيم
سـلام الله يا خـير الانـام - عـليك و النـبـيـن الكـرام

Bihamdi'l-Vâhidi'l-Ehadi'l-Kadîm
Ve Bismillâhi zi'l-mennî'l-Azîm

Selâm'u-Allah'i yâ hayre'l-enâm
Aleyke ve'n-Nebîyyîne'l-Kirâm

Hudâ'ya bize tevfikı refîk et
Makaam-ı Hakka tahkîkî tarik et

Açık tut hikmet- tevhîd bâbın
Gözümden götürüp taklîd hâbın

Yakîynin nûrunu câna çerâğ et
Gönülden zulmet-i şekki ırâğ et.

Husrev ü Şîrin'inden :

**Zihî hiss kim özündedir hayâtı
Kamû fânî vü Bâkiy pâk-i Zâtî
Zihî kaadir ki ana halk-ı kevneyn
Ola ehven ki sana tarfetü'l-ayn**

Şiir ve inşâda şöhreti «Şeyhî», tabâbetde şöhreti de «Hakîm Sinan» dır.

«Kenzü'l-Menâfi' fî Ahvâli'l-Emzice ve't-Tabâyî» isminde tıbbâ âid bir eseri vardır. 804 târihinde bir nüshasını çıkardığı «Neynâme» adlı eseri Beşiktaş'da Yahyâ Efendi kütüphânesindedir. Bir de «Dürerü'l-Akaaid ve Gurer ü külli sâik ve kaaaid» isminde Türkçe mensûr bir eseri vardır ki bir nüshası Hâlis Efendi kütüphânesinde mevcuddur.

Mukaddimesindeki beyitlerinden :

**Can çerâğında «Şeyhî» aldanma
Ne kadar yansa buliserdir ufûl**

ŞERİFÎ-İ ÂMİDİ

920 = 1519 .

Üç lisan edebiyâtına vâkıf kuvvetli bir şâir olup «Diyâr-ı Bekir - Âmid»lidir. Yaklaşık olarak 920 H. târihlerinde Mısır'da vefat etti. Sultan Cem'in yakınlarındandı. Tûs'lu Fırdevsî'nin meşhûr «Şehnâme»sini manzûm olarak terceme edip Sultan Gavri'ye takdim ettiği zaman her bir beyt terceme başına birer dinar «hediye» nâil olmuştur. Tercemenin bir kısmı zamanımız ilim adamlarından «Diyâr-ı Bekir'li Ali Emîrî Efendi Hazretlerinde mevcuddur. Tercemenin mukaddimesinden :

**Götür dâim dile ismin Allah'ın (İlâh'ın)
Ki ânın zikri mahv ider günâhın**

**O kim dilden gidermez Tanrı âdın
İki âlemde ol bulur murâdın**

Hamidiye Kütüphânesinde mevcut, beyan ve bedi' ilimlerinden bahs eden Sinan Paşa adına Türkçe yazılan «Hadîkatü'l-Fünûn» sâhibi Şerifi'nin de bu zat olması muhtemeldir.

Bir de yazılış târihi 986 olan «Şevâhidü's-Sühedâ» ismindeki Türkçe eserin müellifi de Şerifi mahlâşlı bir zât ise de Diyâr-ı Bekir'li Şerifi

olmasına târîh müsâid olmadığı gibi eserinde yazdığı «Seyyid Ahmed Şerîfî el-Ma'rûf bi Kaadî Şerîf ibni's-Seyyid Muhammed» künyesi de başka bir zât olduğunu göstermektedir. Mezkûr eser iki kısım üzerine tertib edilmiş olup birinci kısım mesâib-i enbiyâ «Peygamberlerin başına gelen musîbetler», ikinci kısım Ehl-i Beyt'in uğradığı belâlardır ki «Fuzûlî'nin «Hadikatü's-Suadâ»sı tarzındadır. Sonunda Sultan III. Murad ile musâhibi Şemsi Paşa'yı zikretmektedir.

ŞÂMÎ MUSTAFA BEY

Sultan II. Bâyezid devrinde Sancak beyliği hizmetinde bulunan meşhûr şâirlerdendir. Zamanında «Şamlı oğlu» şöhretiyle tanınmıştır. Divânı basılı değildir.

Beyitlerinden :

Yetmez mi temâşâ-yi cemâl elde sunarsın
Ey âşık-ı mihnet-zede buldukça bunarsın

beyti meşhûrdur.

ŞEHDÎ MUHAMMED ÇELEBÎ «AMASYAVÎ»

Fâtih Sultan Muhammed Han devri şâirlerinden olup Amasya'lıdır. Fâtih Hazretlerinin fetihlerini anlatan, Tûs'lu Firdevsî'nin «Şehnâme»sine benzeterek kırk bin beyti muhtevî olan bir Osmanlı târîhi yazmağa başlamış, fakat tamamlamağa ömrü vefa etmiyerek ancak on bin beytini hazırlayabilmiştir.

Eserin matlâ'ı şudur :

بنام خداوند داد اریاک
بر آرنده آتش و آب و خال

Benâm-ı Hudâvend-i dâd er-i pâk
Ber-ârende-i âteşi vü âb ü hâk

Amasya'da medfundur. Kardeşi Şermî Osman Çelebi de âlim ve şâirlerdendir.

ŞEM'İ ŞEM'ULLAH «PERZERİNİ»

1000 = 1591

Perzerin'li, ders okutmakla yaşayan bir mutasavvıf idi. Şeyh Vefa Hazretlerinin kaymakam ve halîfesi Ali Dede'nin halifelerindendir.

Hayâtının sonlarında harâbâtîlik «meyhâne» âlemine müptelâ oldu. «Mesnevî-i Şerîf»e, «Dîvân-ı Hâfız»a, «Gülistan»a, «Bostan»a, «Pend-i Attâr»a, «Sebhatü'l-Ebrâr»a, «Bahâristan»a, «Tuhfetü'l-Ahrâr»a, «Mantıku't-Tayr»a şerhler yazarak ad bırakmıştır. Vefa yakınında inzivaya çekildi. Vefatı 1.000 dedir. Kendi el yazısı ile yazma Mesnevî şerhi Şehzâde Câmi-i Şerîfi kütüphânesindedir. Üsküdar'da Rûmî Muhammed Paşa Câmi-i Şerîfi'nin kible tarafındaki avlu kapısı dışarısında medfundur.

Kitâbesi:

**Rûşen etsin hâne-i kalbin Hudâ
Şem'î'nin rûhuna kim kıla duâ**

«Ayvansarâyî»nin «Vefeyât»ında Vefa'da veyâhut Üsküdar'da medfun olduğu yazılıdır.

Âşıkaane gazellerinden :

**Râzıyım her ne iderse bana serv-i semenim
Tiğ-i müjgân ile sad-pâre kılar sa bedenim
Beni öldürmeğe âr eylemiş ol sîm-tenim
Varayım yalvarayım boynuma takup kefenim
Hulle-i cennet olursa çekeyim çâk ideyim
Dem-i vuslatda bana hâil olan pîrchenim
«Şem'î»yim gûşe-i meyhâneyi vermem feleğe
Gülşen-i bâğ-ı İrem'den bana yeğdir vatanım**

Bu gazel kitabı bastırmanın gafleti eseri olarak başka bir Şem'î'nin dîvânına konulmuştur.

Beyitlerinden :

**Dost medhinden ne hâsıl, zemm-i düşmenden ne gamm
Fâriğ ü âzâdeyim birdir yanımda medh ü zemm .**

«Tuhfetü'l-Âşıkiyn» isminde otuz bab üzerine mürettep ahlâk ve tasavvufdan bahseden 986 da yazılmış Türkçe mensûr bir eseri de vardır ki nüshası Şehîd Ali Paşa Kütüphânesindedir.

ŞÛRÎ-İ MECZÛB

990 = 1582

Mevlevî âriflerinden rind meşrebli «derviş tabiatlı» bir zât olup Bursa Yenişehir'ndendir. «Sîne-çâk»den Mesnevî'nin sırlarını aldıktan sonra bir müddet hâli perîşan denecek bir tecelliye mazhar olarak seyahat etti. Bundan sonra ayılıp kendine gelerek bir zaman Şam Mevlevîhânesinde ikaamet etti. Bu esnada Rûhî, Mezâkî, Samtî gibi âşık şâirler kendisinden istifade ettiler. Vefatı 990'dadır.

Meşhûr Tercî-i Bend'inin matlâ'ından :

Kevn bir âyine-i ibret-nümâdır pür-suver
În'ikâsâtına aldanma sakın kılma nazar
Lâ'l-i rengîn görünür bakdıkda her seng ü meder
Nâzır-ı Hakk olmağa eşyada ey nûr-i basar
Peyrev-i erbâb-ı fakr ol tâ olasın dîde-ver
Sırr-ı eşyâyı kemâhiye bilmek istersen eğer
Mekteb-i irfâna gel zinhâr olma bî-haber

Beyitlerinden :

Gel ey nâsıh ko-pendi hâl-i dilden bî-habersin sen
Benî dîvâne kıldı ol perî bilmem ne dersin sen

ŞUHÛDÎ DEDE «MUĞLAVÎ»

1000 = 1591

Hâl tercemesi geçen Şâhidî İbrahim Dede Hazretlerinin oğludur. [Esrâr Dede Tezkiresi]nde manevî evlâdı olmak üzere kayıtlıdır. Kırk küsur sene Muğla Mevlevîhânesinde babasının yerinde şeyhlik yaparak bin târihinde Muğla'da vefat etti. [Âşık Çelebi Tezkiresi]nde aşağıdaki kıt'aları yazılıdır:

Dehânın fikri dilde gonca-i gülzâr-ı cânımdır
Hayâl-i serv-i kaddin hayliden hâtır-nişânımdır
Fırak-ı lâ'l-nâbınla belâ bezmine ey sâkî
Demâdem eşk-i gülgünüm şarâb-ı erguvânımdır.

ŞEFÎ DEDE «KEFEVÎ»

1082 = 1671

Mevlevî şâirlerinden olup Kefe'lidir. Resmî ilimleri tahsilden sonra Konya'da Molla Hünkâr Hazretlerinin eşigine yüz sürücü olmuştur. 1082 târihinde bekaa âlemine göçtü.

Şiirlerinden :

Dil rişte-i peyvend-i hilâl olmadı mı?

Şâyeste-i ikbâl-i visâl olmadı mı?

Kaabil mi değil vashına ermek yoksa

Ben kuluna ihsâna mecâl olmadı mı?

rubâisiyle,

Zebân olsa ser-i gûyende her mûyım mücâb olmaz

Sükût etmek gibi âlemde nâdâna cevâb olmaz

beyti meşhûrdur.

Ş E H İ D İ

Mevlevî âşıklarından olup Edirne'lidir. 1082 de vefat etti. Neşâtî. De-de müridlerindendir. «Tezkire-i Esrâr»da mezkûr muhammesinin mat-lâ'ından :

Mir'ât-ı musaffâ mı değil rûy-i dil-ârâ

Kim görmiyesin anda bugün Hakkı hüveydâ

Bu pendimi gûş eyle gönül kim budur evlâ

Dil verdiği sıdk ile ver cân ki zîra

مَنْ مَاتَ مِنَ الْعَشْقِ فَقَدْ مَاتَ شَهِيدًا

Men mâte mine'l-aşkî fekad mâte şehîdâ

ŞUÛRÎ HASAN EFENDÎ «ÇELEBÎ»

1105 = 1693

Osmanlı edîblerinin faziletliyelerinden olup Haleb'lidir. İstanbul'da Mâliye Dâiresi halîfelerinden iken «Suhte dil» terkîbinin delâleti olan 1105 târihinde vefat etti. Edirnekapısı hâricinde medfundur. Ayvansa-

rayh'nın «Vefeyât»ında Üsküdar'da medfun olduğu yazılıdır. Eserlerinin en meşhûru on iki senede tamamladığı «Feraheng-i Şuûrî - Nevâl-i Fudâlâ» (*) ismindeki yirmi iki bin beş yüz elli kelimeyi ihtivâ eden lûgattır ki beş yüz kadar şâirin eserlerinden mısâl göstererek hazırlamıştır. Farsca'daki tam vukufuna kat'î huccettir. Diğer eserleri, «Mürettep Divân», «Terceme-i Pend-i Attâr» ile Riyâzî'nin Farsca'da nâdir olarak bulunan ata sözleri ıstılâhlarını ve istiareleri açıklıyan «Düstûrül-Amel»ine yaptığı zeyl'den ibarettir.

«Ta'dilü'l-Emzice» isminde Osmanlı vezirlerinden Ahmed Paşa nâmına yazılmış tıbdan bir eseri daha vardır. «Feraheng»den mâadâsı basılı değildir.

Şiirlerinden :

Ettiği dâ'vâya kaadir olmadır şart-ı hüner
Âdemi rûsvây eder isbâta acz-i kudreti

Dem ura ilm ü maârifden ide aks-i zuhûr
Mevt evlâdır ana var ise âr ü gayreti

Aczin ikrâr eylemek hayli hünerdir ârife
Bilmediğin bilmemek cehliyle olur şöreti

ŞÂBAN-ZÂDE MUHAMMED MUHTEŞEM EFENDİ

1104 = 1692

Fazilet sâhibi edîblerden bir zât olup üç lisânın edebiyâtına vâkıfır. Âlimlerden Şa'bân Efendi'nin kardeşi Harem Efendi'nin oğludur. Amcası yanında tâlîm ve terbiye gördüğünden Şa'ban-zâde şöretiyle tanınmıştır. 1104 târihinde Edirne'de vefat ederek Kaadirihâne önünde Selçuk Hâtun Câmîi sâhasına defn olundu. Eserlerinden kendi el yazısı ile yazma «Mazharül-Eşkâl fî Beyâni Lûgaati'l-Mesnevî» ismindeki kitâbının bir nüshası Çorlu'lu Ali Paşa Kütüphanesindeir.

(*) Farsca'daki kelimelerin inceliklerine dâir Osmanlı âlimlerinden İnegöllü Mevlânâ Mustafa İbni Muhammed'in de birinci kısmı isimler, ikinci kısmı masdarlar, üçüncü kısmı Farsca kaaidelerden bahseden «Câmiü'l-Fürs» isminde büyük bir eseri vardır ki 91 târihinde yazılmış bir nüshası İstanbul'da Köprülü kütüphanesinde tarafımdan görülmüştür.

Mevlevî büyüklerinden Hatib Rüstem Dede'nin «Vesiletü'l-Makaasîd ilâ Ah-senî'l-Merâsîd» isminde Farsca bir lûgatı vardır ki kendi söylediği «Berât-ı Münîr» târihinin delâleti olan 903 de yazılmıştır. Üç bap, bir hâtîme üzerine mürettep bulunan bu eserde her bahisde evvelâ Türkçe manzûm Farsca kaaideleri yazılıp sonra tafsîlât verilmiştir.

«Musannifek» adıyla mârûf Ali İbni's-Şahrud Bestâmi'nin Velî Mahmûd Paşa'ya armağan ettiği «Tuhfe-i Mahmûdiye»sini de «Tuhfe-i Mahmûd-i Muhteşem» ismiyle ustaca bir sûretde terceme etmiştir ki basılmıştır. Bu eser aşağıdaki on bâb üzerine tertûb edilmiştir:

1 — Fazîlet-i ilim ve ulemâ»: İlmin ve âlimlerin fazîleti.

2 — «Muâşeret ve ahvâl-i vüzerâ ve ümerâ»: Birlikte yaşama ve iyi geçinmenin prensipleri ile vezîr ve emirlerin hâlleri.

3 — «Tehzîb-i Ahlâk»: Ahlâkı düzeltme.

4 — «Fazîlet ve şeref-i cûd ü sehâ»: Fazîlet ve cömertlik ile elâkîlığının şerefi.

5 — «Tevbe ve nedâmet».

6 — «Husûl-i murâdât için sa'y ü verziş»: Dileklerin elde edilmesi için çalışma ve gayret.

7 — «Edâ-yi hukuk-i veliyy-i ni'met»: Velîni'metin hukukunun yerine getirilmesi.

8 — «Vikaaye»: Koruma.

9 — «Adl».

10 — «Emr-i bi'l-Mâruf ve nehy-i anil-münker»: İyiliklerin emri ve kötülüklerin yasaklanması.

Bir de kılıç ve kalem münâzarası hakkında edebî bir risalesi ve sekiz bab üzerine tertiplenmiş «Âdâbü'l-Hukkâm»ı vardır.

Oğlu Abdullah Efendi'nin de «Ahzenü'l-Haber min Kelâmi Seyyidi'l-Beşer» isminde Türkçe kırk hadis şerhi vardır ki bir nüshası Es'ad Efendi Kütüphanesinde. Her râvînin hal tercemesi zikredilmiştir.

ŞİNASÎ MUHAMMED ÇELEBÎ «İSTANBULÎ»

1114 = 1702

Tatlı dilli şâirlerden olup İstanbul'ludur. «Ruznâmecî-zâde» şöhretiyle tanınmıştır. 1114 de İstanbul'da vefat etti. «Tezkire-i Safâyî» ile «Şeyhî»de Edirne'de vefat ettiği yazılıdır. Fasîh-i Mevlevî'nin talebesidir.

Derûni âşinâ ol sûretâ bigâne sansunlar

Aceb zîba revîşdir âkıl ol dîvâne sansunlar (*)

meşhur beytinin söyleyicisi olan Şînâsî-i Mevlevî başkadır.

(*) Semâhâne-i Edeb, S. 119'da:

Derûni âşinâ ol zâhiren bigâne sansunlar

Bu bir ra'nâ revîşdir âkıl ol dîvâne sansunlar

şeklinde görülmektedir.

Beyitlerinden :

Bahtı siyah olunca Şinâsî bir âdemin
Tûtî'ye dam kursa şikârı gurâb olur.

*

Menâfî'den eser yoktur ne rûhânî, ne cismanî
Zamâne âdeminden şimdi yebrûhu's-sanem yeğdir.

Mısra'larından :

Lâlenin nakşın görüp ümmîd-i bû itmez gönül

*

Âteşe nezdik olan lâbüdd olur ruhsâr surh

ŞEMSEDDİN MUHAMMED EFENDÎ

1206 = 1791

Kaadirî tarikatı şeyhlerinden 1206 da Kıbrıs adasının Magosa kasa-basında sürgünde iken vefat eden Mustafâ Âhî Efendinin halifelerinden olup Kayseri'lidir. 1227 de İstanbul'da vefat etti. Hırka-i Şerif yakınındaki Muhyî Efendi Dergâhında medfundur. Mürettep Divânı vardır. Aşâğdaki müseddes şâirâne kaabiliyetinin delilidir.

Hüve'l-Muîn

Iztırâbı terk et ey dil Hakkı dâim eyle yâd
Sakınup ihsân-ı abd-i âciz ile olma şâd
İrişüp lûtf-i Hudâ bir gün olursun ber-murâd
Geldi bir pîr-i Hudâ bu beyti kıldı gûşe yâd
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır.

Kul eğer ihsânını kat'eylese çekme elem
Ol dahî muhtâc-ı bâb-ı Zü'l-atâ vü Zü'l-kerem
Bağlanup bâb-ı Hudâ'ya koma dilde hemm ü gamm
Vird edin subh u mesâ bu beyti sen gel dembedem
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır.

«Fî's-semâi rizkuküm» nass-ı kerîm mev'ûd iken
Hazne-i gaybında kısmet ettiği mevcûd iken
Cümleye rızkın verici Ol ganî Ma'bûd iken
Kuluna muhtâc ider mi Yâradan hoşnûd iken
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır.

Hâlikim ettiği kısmet bil tehallûf eylemez
Eylese vakti hulûl asla tevakkuf eylemez
Hakka teslîm-i vücûd iden teessüf eylemez
Öyle bir kân-ı keremdir va'dına hulf eylemez
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır. t

Matbah-ı ihsânın açmış on sekiz bin âleme
Bezl idüp eltâf-ı hânın âleme vü âdeme
Hem gınâ ile sehâvet bahş iden ol «Hâtem»'e
Her gedâ vü şâh anın muhtâcıdır sen gam yeme
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır.

Zâhir ü bâtın tecellî Zât-ı a'lâdan gelir
Cümle ef'âl ü şuûnun sırrı esmâdan gelir
Sanma kim erzâk-ı âlem şâh ü dârâdan gelir
Herkesin rızkı hele «Nahnü kasemnâ»dan gelir
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır.

Mevc-i deryâ gibidir esbâba sarf etsen şuûr
Biri mahv olur biri der'akab eyler zuhûr
Aynı değil mahv olanın mislidir hulan nüşûr
Tarfetü'l-ayn içre bak sen gör ne seyranlar olur
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır.

Rızk için efkâra düşüp «Şemsiyâ» etme telâş
Çün mukadderden ziyâde olamaz etme savaş
Sa'y ile mümkün değildir hâsılı akl-i maâş
Sen tevekkül eyle bâb-ı Hakka teslîm eyle bâş
Bir kapuyu bend iderse bin kapu eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi «Fâtihu'l-Ebvâb»dır.

ŞÂKİR AHMED PAŞA «TRABZONİ»

1234 = 1818

Şiirlerinden anlaşıldığına göre faziletli bir zât olup Trabzon'ludur. İlmiye yolundan ayrılıp mülkiye mesleğine geçmiş, vezirlik rütbesini elde ederek Mora Vâililiğinde bulunmuş ve 1234 târihinde yerleşmiş bulunduğu Gelibolu'da vefat ederek İstanbul'da Eyüb Sultan'da Bostan İskeleyi'nde Mihrişah türbesi hâricinde Küçük Hüseyin Paşa'nın kabri bitişiğine defn olunmuştur. «Esmâ-i Husnâ» ve Kur'ân sûreleri ile peygamberimizin (S.A.V.) nesebini manzûm olarak beyân ettiği eseri Takvîm-hâne-i Âmire'de basılmıştır. Bir de «Add-i Âyi'l-Kur'ân» isminde Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin sayısı hakkında basılmamış bir manzûmesi vardır. Şiirleri ârifâne ve hakîmânedir.

Sözü geçen manzûmeden :

**Besdir erbâb-ı fikrete bu hitâb
Bî-bekaadır bu menzil ey ahab
«Fettekullahe yâ üli'l-elbâb»**

**Muktezâ-yi hadîsi kıl tizkâr
«Ve devâü'z-zünûbi el-İstiğfâr»
Çek halâyıktan eli, kat'et alâikden dili
«Şâkirâ» imdâd-ı Rabbânî sana besdir fakat**

ŞEFKAT EFENDİ «ABDÜ'L-FETTAH ŞEFKAT EFENDİ»

1242 = 1826

İlim ve kalem sâhiblerinden bir zât olup Bağdad'lıdır. Bir müddet Kırım Hânlarının mayyetinde, daha sonra İstanbul'da Eflâk ve Buğdan Beyleri'nin kâtipliğinde vazife görmüş ve yaşlanması üzerine kendi arzusu ile emekliye ayrılmış ve Kuruçeşme'deki hânesinde inzivâyâ çekilerek 1242 târihinde vefat etmiş ve Kuruçeşme Mezarlığına defn olunmuştur. Divançesi ve Yûsuf Ziya Paşa'dan - Alemdar Mustafa Paşa'ya kadar «Hadikatü'l-Vüzerâ» zeyli, Peygamber Efendimiz'in mübarek vasıfları ile Ehl-i Beyt'in yüksek menkıbelerinden bahseden Mesnevî tarzında büyücek bir manzûmesi ve bir «Tezkire-i Şuarâ»sı vardır. Eserlerinden «Hadikatü'l-Vüzerâ», «Zeyli» diğer zeyillerle beraber basılmıştır. «Tezkire»nin nüshası da Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesinde mevcuttur.

Peygamber Efendimizin hayâtına âid [Siyer-i Nebevî] manzûmesinden :

مطلع دیباجہ نظم کریم
اولدی بسم الله الرحمن الرحیم

Matlâ'-ı dîbâce-i nazm-ı Kerîm
Oldu «Bismillâhirrahîmânirrahîm»

Hey'et-i tuğrâ-yi menşûr-i İlâh
Nakş-ı «Bismillâh»dır bî-iştibâh

Tâ ki tenfiz ide ol emr-i güzîn
Nass ile tebliğ hukm-i mürselîn

Âleme necm-i hidâyet olalar
Rehber-i râh-ı inâyet olalar

ŞÂKİR MUHAMMED EFENDİ

Aslı İstanbul'lu değerli şâirlerden olup Enderûn-i Hümâyûn'da tahsîl ve terbiye görmüştür. Sarâ-yi Hümâyûn'da «Livâ-yi Şerîf» Şeyhliği hizmetinde iken 1252 târihinde İstanbul'da vefat ederek Hazret-i Hâlid yakınındaki mezarlığa defn olundu. Eserleri; bir nüshası Es'ad Efendi Kütüphânesinde mevcûd «Manzûm Mesnevî-i Şerîf Tercemesi » ile «Şerh-i Bahâristan» ve «Dîvânı»ndan ibarettir. Erzincanlı Hızır ibni Mustafa'nın da «Bahâristan Şerhi» vardır.

Beyitlerinden :

Ey dîde-i hûnâbe-i Şâkir bu ne girye
Te'sîr-i nigâr eylemeyen gam neme lâzım

ŞEREF HANIM

1264 = 1847

Mathû' dîvan sâhibesi Şeref Hanım'dır ki Şeyhu'l-İslâm Âşir Efendi merhûmun torunlarından Şâir Nebîl bey merhûmun kızıdır. Yanık mersiyeleri, âşıkaane münâcat ve kasîdeleri vardır. 1264 târihinde vefat

ederek Yenikapı Mevlevihânesinde Çınaraltına defn olundu. Mevlevî tarikatına mensubdur.

Bir münâcâtından :

Yâ İlâhî değilim müstehakk ihsân eyle
Kerem ü lûtfunu hakkımda firâvân eyle
Na't ü mersiye, münâcât ü sitâyişlerimi
Sebeb-i mağfiret et zîver-i divân eyle

Bir kasidesinden :

Terfî-i kemâlâtına yetmez mi bu şöhet
Ednâ kulu olmak dû-cihanda olur elbet
Dâmâd-ı Nebî şîr-i Hudâ Şâh-ı velâyet
Kurbiyyetine bir yol ararım rûz ü şeb elbet
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-ı Alî'den.

ŞEVKET MUHAMMED EFENDİ «İSTANBULÎ»

Faziletli kâtiplerden bir zât olup İstanbul'ludur. Firârî Ahmed Paşa'ya Divan Efendisi olmuştu. Birinci Ordu muhâsebecisi, bilâhare kapu kethudâsı olup 1248 de vefat etti. «Ahterî-i Kebîr» hacmında «Eser-i Şevket» isminde matbû' lûgat kitâbı vardır ki ekseriyeti itibariyle Arabca Farsca ve Türk dilindeki kelimelerden lâfız ve yazıdaki cinaslı müşterek kelime ve lâfızlardan sayılan lûgatların [sözlerin] târif ve tefrîkına dâiridir.

«Gülistan»a nazîre makaamında «Sünbülîstan»ı ve şiirde de kaabiliyeti vardır.

ŞİNASİ İBRAHİM EFENDİ «İSTANBULÎ»

1288 = 1871

Edebiyatçıların en büyüklerinden olup Osmanlı Türk dilinin sadeleşmesine ve ifade usûlünün yeni bir tarza çevrilmesine en fazla çalışanların biri ve belki yeni edebiyatımızın kurucusu ve kemâle erdiricisidir.

İstanbul'da Tophane civarında Bolu'lu bir topçu yüzbaşısının oğlu olarak dünyaya gelen Şinâsî; Arab, Fars dillerini tahsilden sonra Tophâne Mektûbî odası kâtipleri mesleğine dâhil olmuş ve arkasından Fransızca'yı öğrenip yeni ilimlerin tahsili için Paris'e gitmişti. İstanbul'a dönüşünde bâzı me'mûriyetlerde bulunmuşsa da istifade edemiyerek niha-

yet «Tasvîr-i Efkâr» adıyla bir gazete çıkarmağa başlamıştır. «Resmî olmayan Osmanlı gazetelerinin birincisi olan bu yayın vâsıtası ile yeni fikirlerin neşrine ve tâtîmine çok hizmetler etmiştir.

1288 târîhinde genç yaşında vefat etti. Beyoğlu'nda Almanya elçiliği karşısındaki mezarlığa defn edildi. Kendi neşriyatından başka bâzı eser ve şiirlerini, «Tasvîr-i Efkâr»dan seçilmiş bir kısım yazılarını Ebûz-Ziyâ Tevfik Bey de neşretmiştir. «Sicill-i Osmânî»de aslen Bitlis'li olduğu yazılmışsa da vesîkalı değildir. Babası Bolu'dan, vâlidesi İstanbul'dandır.

Tevhîd'inden :

M Ü N Â C Â T

Hak Teâlâ azamet âleminin pâdişehi
Lâ-mekândır olamaz devletinin taht-gehi .

Hasdır Zât-ı İlâhî'sine mülk-i ezeli
Bî-hudûd anda olan kevkeb-i lem yezeli

Eser-i hikmetidir yerle gökûn bünyâdı
Dolu boş cümle yed-i kudretinin îcâdı

İzzet ü şânını takdîs kılar cümle melek
Eğilir secde ider piş-i celâlinde felek

Emr-i vech üzre yer eyler gece gündüz hareket
Değişir tâzelenir mevsim-i feyz ü bereket

Pertev-i rahmetinin lem'asıdır ayla güneş
Tab'-ı hışmından alır alsa cehennem âteş

Şerer-i heybet-i ulviyyesidir yıldızlar
Onların şu'lesi gök kubbesini yaldızlar

Kimi sâbit, kimi seyyar bitakdîr-i kadîr
Tanrı'nın varlığına her biri burhân-ı münîr

Varlığın bilme ne hâcet küre-i âlem ile
Yeter isbâtına halk ettiği bir zerre bile

Göremez zâtını mahlûkunun âdî nazarı
Hisseder nûrunu ammâ ki basîret basarı

Vahdet-i zâtına aklımca şehâdet lâzım
Cân ü gönülümle münâcât ü ibâdet lâzım

Neş'e-i şevk ile âyâtına tapmak dilerim
Anla var Hâlikıma gayri ne yapmak dilerim

Ey Şinâsî! İçimi havf-ı îlâhî dağlar
Sûretim gerçi güler kalb gözüm kan ağlar
Eder ısyânıma gönümde nedân'et galebe
Neyleyim yüz bulamam ye's ile afvım talebe
Ne dedim? Tevbeler olsun bu da fi'l-i şerdir
Benim özrüm günehimden iki kat bed-terdir
Nûr-i rahmet niye güldürmeye rûy-i siyehim
Tanrı'nın mağfiretinden de büyük mü günehim
Bî-nihâye keremi âleme şâmil mi değil
Yoksa âlemde kulu âleme dâhîl mi değil
Kulunun za'fına nisbet çoğ ise noksânı
Ya onun kahrına gaalib mi değil ihsânı
Sehvine oldu sebep acz-i tabîi kulunun
Hem odur âlem-i ma'nîde şefîi kulunun
Beni afv eylemeğe fazl-ı îlâhîsi yeter
Sanma — hâşâ — kerem-i nâ-mütenâhîsi biter

Aşağıdaki cümleler ki hükümler ideğişmez birer hikmet ve hakikat düstûru değerindedir. «Mebhûsetün annâ» (1) tartışması sırasında îrad ettiği sözlerindendir:

«Senedi bâtıl olur, bâtıl olan dâvânın.»

«Mümeyyiz ki bir hâkimdir ,müddeî sıfatında görünür ise gazez-i hâlisden veya temyîz-i nâkîsdan ârî değildir.» (2)

«Fenn-i edeb bir ma'rifetdir ki insâna haslet âmûz-i edeb olduğu için edeb ve ehli, edîb tesmîye kılınmıştır. (3)

«Bir eserin ki sâniî insân ola, mümkün müdür ki anda noksan olmaya.» (4)

«Eser-i makbûl eser-i mâkul ile sâbit olmak lâzım gelir. (5)

«Mizâha mizâh ile mukabele etmek, şerre şer ile mücâzat kabîlindedir.» (6)

(1) «Bahsî geçmiş.»

(2) Hâkim ,hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden ayırdedicidir. Dâvâcı sıfatında görünürse kötü niyetden veya yanlış hüküm vermekden sıyrılmaz.

(3) Edebiyat öyle bir mârifetdir ki insâna edeb ve terbiyeyi öğretici olduğu için «edeb»; sâhibi de «edîb» ismini almıştır.

(4) Bir eserin ki yapıcısı insandır. Onda noksan olmaması mümkün değildir.

(5) Makbûl eser aklın eseriyle sâbit olmak lâzım gelir.

(6) Mizâha mizah ile mukaabele etmek, şerre şer ile mücâzat «cezâ vermek» kabîlindedir.

Hakikatden başka bir şeyle tatmin olmadığı şiirlerinde bile görülür:

**Himmet az olsa dahî fâide küllî görünür
İhtiyâcata muvâfık gelen ef'ale çalıŖ.**

*

**Mâhiyeti isbât eden âsâr-ı ameldir
Mikdârına nisbetle kiŖi hayr ü Ŗer eyler**

beyitleri bu hakikatın birer Ŗâhididir.

Nef'i'nin «Kasîde-i Râiyesi»ni tanzîr sırasında :

**Tevfik refik olmayıcak fâide yoktur
Her kim burada akla uyarsa zarar eyler**

beytine karŖı;

**Hak yol aramak vâcibedir akl-ı selîme
Tevfikını isterse Hudâ râhber eyler**

**Mahrûm ise tevfikın eğer fâidesinden
Yâ aczini gördükce mi âdem zarar eyler**

**Her vâkıa bir ders-i hıkemdir nazarında
Her derd ü belâdan dahî ahz ü iber eyler**

beyitlerini inŖâd ve iki yüz elli sene sonra kimsenin hâtır ve hayâlinden geçmemiŖ bir tarzda — biraz da alay edercesine — Ŗâirin mezârı üzerinde hakikatı telkinle Nef'i'nin rûhunu irŖâd ve Ŗâd etmiŖtir.

Merhûmun ilmî ve siyasî hayâtı ile alâkalı hâl tercemesi «Mecmûa-i Ebû'z-Ziyâ»nın 105. sayısından itibaren birkaç nüshada «Ŗinâsî'nin Eyyâm-ı Ahîre-i Hayâtı» baŖlığıyla vâkıfâne bir sûretde yazılmıŖtır. Yukarıdaki «Cümle-i âtiye...» ile baŖlayan ifâdeler de oradan nakl edilmiŖtir.

ŖEMS OSMAN EFENDİ «ŖEYH ÜSKÜDÂRİ»

1311 = 1893

Mutasavvıf edebiyatçıların en büyüklerinden ve Kaadiri tarikatının ulu âriflerinden parlak ifâdeli bir mürŖid olup Üsküdar'lıdır. Vefatları târihi «Eyledi Osman Efendi azm-i dergâh-ı bekaa» mısra'nın delâleti olan 1311 H. târîhindedir. Mübârek kabirleri Üsküdar'da İnâdiye'den Karaca Ahmed'e giden caddenin sağ tarafındadır. Dîvanları hakikaten ârifâne ve Ŗâirânedir. Maal'esef basılması henüz müyesser olmamıŖtır.

Beyitlerinden :

Olur fakr ü fenâ ehlinde kayd-ı bîş ü kem-nâbûd
Ümîd-i lûtf-i nev-peydâ hirâs-ı kahr ü gamm-nâbûd

Visâl-i subh-i didâr ile isbât-ı vücûd eyler
Misâl-i şem' olanlar aşk ile sertâ kadem-nâbûd

Döne döne redifli gazellerinden :

Cûylar girye edüp na'ra urur muğ-i hezâr
Raks ider pîr-i felek vecd ile bî-sabr ü karâr

Kimi bisavt ü hurûf kimi pür-nâle vü zâr
Zikr ider Hakkı cihan zir ü zeber döne döne

«Kenzü'l-Maânî» ve «Şem' ü Şebistan» isimlerinde iki muhakkıkane manzûmeleri de olduğu rivâyet edilmiştir.

Görünür tâbiş-i didar gönülden gönüle
Berk urur pertev-i envâr gönülden gönüle

Mütekaabil iki mir'ât-ı musaffâ'ya adîl
Aks ider hâlet-i ahyâr gönülden gönüle

Zâkiri vâsıl ider Hazret-i mezkûre tamam
Nûr-i bâlâ rev-i ezkâr gönülden gönüle

Devr-i sahbâ-yı surâhî vü piyâle gibidir
Dökülür neş'e-i esrar gönülden gönüle

Dem-i âheng-i ney şâhla Mansûr'a dönüp
Rabt olur sohbet-i ahrâr gönülden gönüle

Tarz ü etvâr-ı hamûşânede bî-savt ü hurûf
Vahy olur mâni-yi güftar gönülden gönüle

Yeter ey Şems yeter lâfla keşf-i esrâr
Keşf odur kim gide esrar gönülden gönüle

ŞEMSEDDİN MUHAMMED BEY «ÜSKÜDÂRİ»

1318 = 1900

Aslen İstanbul'lu olup zamanımız muharrirlerinin çalışanlarından-
dı. 1318 târîhinde Üsküdar'da vefat etti. Karaca Ahmed Mezarlığında
Miskinler Tekkesi karşısında babası Bahriye subaylarından Kaymakam

Yûsuf Beyin kabri yanında medfundur. Çocukların okumalarını kolaylaştırma ve ahlâklarını düzeltme ile alâkalı on kadar risalesi vardır ki en meşhûru lisânımızdaki elif-baların mükemmellerinden olan «Anahtar» ile «Çocuklara Kılavuz» adlı risalelerdir. Eserlerin en büyüğü olan «Lûgat-ı Şemseddin» ismindeki eserinin birinci cildinin neşrine muvaffak olmuştur. «Mekteb» ve «Çocuklara», «Arkadaş», «Mücâzât», «Tedbirde Kusura», «Ramazan Hediyesi», «Çocukların Cum'a Günü Mektebi», «Kendim ettim kendim buldum», «Çocukların Gece Eğlencesi» adlarında ahlâk ve edebiyâta dâir faydalardan bahseden basılmış mecmûaları bir de «Arkadaş» isminde bir gazetesi vardır.

ŞİD ENVERÎ BEY «İSTANBULÎ»

1319 = 1901

İstanbul'dan yetişen şâir ve mûsikîşinasların seçkinlerindendir. Ne yazık ki mesleğindeki kudretinden tam istifade olunacak bir çağda iken işret kurbânı olarak 1319 târihinde İstanbul'da vefat etti. Hz. Eyyûb civarında medfundur. Eserleri, tamamlanmamış «Kaafîle - Mûsikîşinâsân-ı Osmânî» ile «Târîh-i Enbiyâ» ve «İngilizce'den terceme» Barlof'un «Milyonları», Fransızca'dan terceme «Rafael», «Terâne», «Şekspir'in Hamlet'i», «Kızlar Mektebi»dir. Birinci eserinden mâadâsı basılmıştır. Otuz sekiz şarkı bestelemiştir. Fars, Fransız, Alman ve İngiliz dillerine vâkıf, gaa-yet zekî bir genç idi.

Tahmîsinden :

Fâş idüp esrâr-ı aşkı olma yârından cüdâ
Eyleme şeydâ gibi ikbâl-i ömrün berhavâ
Olmak istersen eğer hem-bezm-i yâr-i dil-rübâ
Olmasın cânân dahî âgâh hâlinden rizâ
Râz-ı aşkı sakla genc-i sîne cânın gibi

ŞEYH ALÎ VASFÎ EFENDİ «İSTANBULÎ»

1328 = 1910

Nakşibendî âlimlerinden ve nazmının kudreti ile seçilen belîğ şâirlerden, üç lisânın edebiyatına vâkıf bir zât olup İstanbul'ludur. «Kefevî» Dergâhında şeyh sıfatıyla tarikat mensublarına, muhtelif mekteplerde muallim olarak da gençliğimize ve maârifimize hayırlı hizmetleri vardır. 1328 H. târihinde ansızın vefat ederek Fâtih yakınında Zincirlikuyu

civarında babasının medfun bulunduğu Draman Câmii avlusuna defn olundu. Hâl tercemesi ileride yazılı Muallim Nâcî Efendi'nin sâdık arkadaşısı ve meslekdaşı idi.

Matbû eserleri :

1 — «Feyz-âbâd»: Büyük İslâm edîblerinden bâzılarının seçilmiş eserlerinin tercemeleriyle çeşitli şiirleri muhtevîdir.

2 — «Bârîka»: Yavuz Sultan Selim Hân'ın Farsca şiirlerinden bâzılarının tercemelerini toplamıştır.

3 — «Hikemiyât-ı İslâmiye».

4 — «Münşeât».

5 — «Sarf-ı Osmânî».

6 — «Nahv-ı Osmanî».

7 — «Sevâtî».

8 — «Matâli».

9 — «Bedâyi».

10 — «Levâmî».

11 — «Cezebât».

12 — «Şöyle - Böyle»: Muallim Nâcî Efendi ile müştereken yazılmıştır.

«Cezebât» isimli eserinin mukaddimesi :

Husn-i tabîata [zevk güzelliğine] mâlik olan bir Osmanlı, Arab ve Acem şiirlerini anlayacak kadar bilgi sâhibi bulunmalıdır ki tam bir şâir olabilsin.

Böyle bir edebî kudrete mâlik olmayıp da yalnız husn-i tabîata «zevk güzelliğine» sâhib bulunanlar güzel söz bulsalar da doğru yazamazlar.

Zamanımızda pek çok erbâb-ı tabîat [kaabiliyet sâhibi] var. Bunların ekseriyetinin edebî kemalâtları pek mahdud olduğundan sözleri hatâdan sâlim değildir. İçlerinde öyleleri de vardır ki Türkçe kelimeleri bile doğru yazmaktan âcizdirler. Mâlik oldukları husn-i tabîat ile beraber kemâl sâhibi olsalardı, edîb unvanını almağa gerçekten hak kazanırlardı.

Güzel söz bulmak için güzel düşünmek lâzım ise güzel yazmak için güzel okumak elzemdir.

Bir Osmanlı'nın Batı edebiyatına vukufu olsa da Arab ve Acem şiirlerinden haberdar bulunmasa tam bir şâir olamaz. Vâkıa Batı edebiyatına vukuf, fikrin genişlemesine yardım ederse de Osmanlıca'yı doğru yazmağa hiç bir vakit hizmet etmez. Zira edebiyatçı geçinen bâzı heveskârlarımızın yazdıkları manzûmeler kelimelerin terekübü cihetiyle doğru olmak şöyle dursun Osmanlı Türkçesinin şivesine muvafık bile değildir. Bunlar Batı edebiyatı ile kaynaştıkları kadar İslâmî edebiyat kitaplarının yabancı olması elbette mükemmel olurlardı.

Elbette Arabca, Farsca gibi zengin iki lisânın edebiyâtına vâkıf olan bir Osmanlı şâiri Batı eserlerine de âşinâ olursa, değil Türkler'de, fernklerde bile benzeri az bulunur. Şiirde mânânın letâfeti «güzelliği» lâzım ise, lâfızların fesâhati vâcibdir «şarttır.» Hiç Arab ve Acem eserlerinde galat «yanlış »bir kelime görülmüş mü? Bunların eserlerinde galat bir kelimeye tesâdüf edilse bile Osmanlı şâirlerine nisbetle binde bir mertebesindedir. Lisânın mîzânı şiirdir. Doğru olmayan mîzan «terâzi» bir işe yaramadığı gibi, fasîh olmayan bir eser de vezınli olsa da kemâl sâhibleri yanında şiirden sayılamaz. Şiir zaman ve mekâna muvâfık olmakla beraber asıl olmalıdır. Nâzikâne şiirleri âdice söz söylemekten ibaret zann edenler kelâmın inceliklerine âşinâ olmayan şâir taslaklarıdır ki boş fikirlerini birer edebiyat düsturu zann ederler. Halbuki nâzikâne şiirler, bunların zann ettikleri gibi bâzı İstanbul'luların sohbetleri sırasında görülen ifade tarzı ile husûl bulmuş olamaz. Şiirde fikrin yüksekliği matlûbdur.

İster nâzikâne, ister asılce olsun, yüksek fikirleri ihtivâ etmiyen şiirlerin hiç bir meziyeti olamaz. Hele zevk-ı selîme muvâfık olmayan bayagi şiirler yoksulların arz-ı hâli gibi beş para etmez. Himmet erbâbı hiç yoksulluk gösterir mi?

شعر گفتن کرچه در سفتن بود
لیک فهمیدن به از گفتن بود

ŞUAYB BEY «AHMED ŞUAYB BEY - İSTANBULİ»

İstanbul'da doğmuş ve zamanına göre en yüksek ve mükemmel bir tahsil görmüştür. Kendisini haftalık «Servet-i Fünûn» mecmûasındaki felsefî, târihî, ictimai devamlı makaleleriyle tanıtmış; az zaman içinde makalelerinin konusunun ehemmiyeti ve ifadesinin güzelliği sayesinde haklı bir şöhrete mazhar olmuştur. Son devir gençleri içinde Batı dünyasının ictimai «sosyal» ilimleri en (ihâtalı) geniş bir yolda inceleme ve araştırmaya, tasvîr ve tebliğe en iyi muvaffak olabilmüş mümtaz bir sîma hükmünü alarak tanınmıştır. Hürriyetin ilânı ile kurucuları arasında bulunmuş olduğu «Ulûm-i İktisâdiye ve İctimâiye Mecmûası» isimli aylık dergide de yine bağlı olduğu felsefe mektebine uygun olmak üzere târihî ve ictimai serî makaleleri görülmüş, «Servet-i Fünûn»daki makaleleri «Hayat ve Kitaplar» unvânı altında ayrıca kitap şeklinde basılıp

yayınlanarak ciddî mütâlea ve isabetli muhakeme sâhibleri tarafından rağbet ve alâka ile karşılanmıştır. Vefatını müteâkıp «Hukuk-i İdare» isimindeki eseri de basılmıştır. Gerçekten kendisinin nev'-i şahsına münhasır orijinal «en yeni» ve ciddî bir yolda belâgat sâhibi müdekkik ve muhakkık bir edîb olduğu her fikir ve makalesinden apaçık anlaşılmaktadır. Araştırma ve incelemelerinin sermayesinden, vatan evlâdının, memleket gençliğinin, ilim ve mârifet âşıklarının, tamamıyla istifade edeceği bir zamanda aramızdan ayrılışı hakikaten büyük bir millî kayıptır. Dârü'l-Fünûn Hukuk Şu'besi muallimliğinde bulundurulmuş olduğu düşünülürse bu kaybın genişlik kazanacağı tabiidir. 1328 H. senesinin sonlarında Bekaa âlemine göçerek Eyüb'de Bostan İskeleyi mezarlığına defn edildi.

ŞÂKİR EFENDİ HÂFİZ

«MUHAMMED ŞÂKİR İBNİ İBRAHİM HİLMİ EFENDİ»

Üç lisânın edebiyâtına vâkıf bir zât olup babası Ayıntab'lıdır. Kendisinin doğumu İstanbul'da Hobyar mahallesindedir. Tahsîlini bitirdikten sonra kalem hizmetlerinde bulundu. 1326 târihinde vefât ederek Beykoz'da YUŞA' (A.S.) makamına defn olundu. Edebî meslekdaşları arasında «Firdevsî-i Kudsî», «Şehrâme nevîs», «Mesnevî-hân» vasıflarıyla anılırdı. Meşhur «Emsâl-i Meydânî»yi «Menbau'z-Zılâl-i meânî Mecmau'l-Emsâl-i Meydânî» ismiyle ve dört cilt üzerine terceme etmiştir. Bunun kendisinin el yazısı ile 1289 târihinde yazılmış bir takımı tarafımdan görülmüştür. Şiir Divânı da vardır. Başka eserleri de olduğu anlaşılmaktadır.

ŞEYH RIZÂ EFENDİ

1326 = 1908

Kaadirî Tarikatı şeyhlerinin en büyüklerinden, hâl tercemesi geçen Abdurrahman Tâlibânî Hazretlerinin küçük oğlu olup Süleymaniye'ye bağlı Bâziyan'da doğmuştur. Ana dili olan kürdce ile üç lisanda olan şâirâne şöhreti ve bilhassa hiciv sâhasındaki fevka'l-âde kudreti herkesce kabûl edilmiştir. Matbû' Divânı yoksa da, şiirlerinin ekseriyeti bütün Irak ve Güney-Doğu Anadolu'da yayılmış ve âdeta dillerin virdi olmuştur. 1326 târihinde Bağdat'da vefat ederek Abdül-Kadir-i Geylânî Hazretleri civarına defn olunmuştur. Aşağıdaki kıt'ası mezar taşının kitâbesidir:

يَا رَسُولَ اللَّهِ جِهَةٌ بِأَسَدٍ وَبِأَسَدٍ
دَاخِلُ جَنَّتِ شَوْمُ دُرِّ زَمْرَةٍ أَحْبَابِ تَوْ
أَوْرُودِ دَرَجَتِ وَمِنْ دَرَجَتِ كِي رَوَاسِ
أَوْسَكِ أَصْحَابِ كَهْفِ وَمِنْ أَصْحَابِ تَوْ

ŞÂKİR EFENDİ «FERÂİZCİ-ZÂDE MUHAMMED ŞÂKİR EFENDİ»

1329 = 1911

Kalem sâhiblerinden mütefekkir ve çalışkan bir zât olup Bursa'lıdır. Me'mûriyet hayâtına girerek evvelâ Bursa Mektûbî Kalemi mümeyyizliğinde, müteâkıben «Kırk-Kilise - Kırklareli» tahrîrat müdürlüğünde başarıyla hizmet etti ve 1329 târîhinde memleketinde vefat etti. Büyük İstasyon civarında Fâik Bey Medresesi'nin karşısındaki mezarlığa defn edildi.

Şahsî teşebbüsü ile kurduğu Ferâizci-zâde Matbaasında, hâl tercemesi «K» harfinde mezkûr olan Kemâleddîn Fenârî ile ortak olarak «Nîlüfer» ismindeki istifadeli mecmûanın iki senesini Kemal Efendi ile beraberce ,adı geçen vefatı üzerine üç senesini de tek başına çıkarmağa muvaffak olmuştur. Bir de «İngilizler'in Kutb-i Şimâlî'ye Seyâhat-ı Fevka'l-âdeleri» isminde bir eseri vardır.

İki-üç sene araştırmadan sonra 363 büyük sayfa tutan «Persenk» ismini verdiği eserinin mevzûu, harflerin islâhına âid olup bu yolda meşgul zevat için istifadeyi mûcib bir eserdir. «Persenk harf lisan âdemi Şükûfe nisar zebân-ı Umûmî ve Osmânî» ismini verdiği bu eserinde «Türk dilinin Âdem'e âit lisan ve bütün dillerin menşei olduğuna dâir» açıklamalar da vardır.

Başlangıcındaki kıt'ası :

Hamd-i Hakk'dır dilimdeki persenk

Öyle hakdır ki yok ona bir denk

Başladım Hakk âdiyle tâ alsın

Her sözüüm doğrulukda renk

«Persenk»in fihristi yerinde olmak üzere «Gündoğdu» ismiyle üç cüz risale neşr etmiştir.

TİRELİ Dervîş Hâletî

1012 = 1603

Mevlevî tarîkatı şâirlerinden ve sipâhî sınıfından olup Mevlânâ Hazretlerinin menkıbelerini nazm etmiş ve Yahya Beyin «Usûl»üne, «Aslû'l-Usûl» adıyla manzûm bir nazire yazmıştır .Bir de «Divân»ı vardır ki bir nüshası Hamidiye ile Orhan Gaazî kütüphânelerinde mevcuddur. Her ikisi de basılmamıştır. «Âh Dervîş Hâletî Geçti» mısra'sının delâleti olan 1012 H. târihinde vefat etti.

Beyitlerinden :

Pâk it kalbini yürü ney gibi Hâletî
Keşf ola sana nidüğü esrâr-ı Mesnevî

*

Yokdur bir murâd ü nihâl emel deyû
Bâğ-ı cihanda çekme elem hep olur biter

TABÎ Dervîş AHMED MEVLEVÎ

1100 = 1688

Şiirlerine parlaklık veren şâirlerden olup Afyon-Karahisar'lıdır. Terbiye ve feyzi Sultan Dîvânî dergâhındadır. 1100 H. târihinde vefat etti. Yenice'li Hayâlî Beyin şiirlerine nazîreleri ve basılmamış «Divânı» vardır. Gazellerinden :

Tarîk-ı aşka girmez bî-ser-ü-pâ olmayan kimse
Erişmez menzil-i temkine şeydâ olmayan kimse

Harâbât erlerinin anlamaz remzi'r-rümûzundan
Giriüp pâzâr-ı aşka mest ü rüsvâ olmayan kimse

Eli ermez dekaayık dürrüne bahr-ı hakaayıkdan
Dil-i âvâresi vüs'atde deryâ olmayan kimse

Ne bilsün leyle-i İsrâ'da olan vecd ü hâlâtı
Enîs-i Sûre-i «Yâ-Sîn» ü «Tâhâ» olmayan kimse

Ebed Sîmürgunun görmez ne yüzden itdiğin pervâz
Ezel kaaf-ı kîdemde tâb-ı Ankaa olmayan kimse

TECELLİ ABDÜ'L-KAADİR EFENDİ

Osmanlı şâirlerinin orta derecelilerinden olup Perzerin'lidir. 1100 H. târihinde Osmanlı ordusu ile Sofya'da iken vefat etti. Mürettep Divânı basılı değilse de noktasız «Divançesi» basılmıştır.

TÂİB AHMED EFENDİ «OSMAN-ZÂDE»

1136 = 1723

Değerli şâirlerden ve tâarihçilerden olup kıt'a ve tâarih söylemekdeki meharetiyle şöhet bulmuş İstanbul'lu bir şâirdir. Divânı basılı değildir. Mısır yüksek kaadiliğinde iken Çelebi-zâde İsmâil Âsım Efendi'nin «Âh peyderpey idüp Âsım didem, Göçdü Osman-zâde Tâib âh âh» târihiyle, «Olunca Tâib Ahmed buldu mesken sadr-ı me'vâyı» mısra'nının delâleti olan 1136 H. târihinde vefat etti. Mısır vâlisi tarafından zehirlendiği Râmiz Tezkiresinde mezkûrdur. Hâl tercemesi İbnü'l-Emin Mahmûd Kemal Beyefendi tarafından yazılmıştır. Eserleri; Osmanlı Devletinin kuruluşundan Sultan III. Ahmed devrine kadar geçen Osmanlı vezirlerinin hâl tercemelerini anlatan «Hadikatü'l-Vüzerâ» (*) ile «Hadikatü'l-Mülûk», yâni «İcmâl-i Tevârih-i Selâtiyn-i Âl-i Osman», «Telhîsu'l-Hukem», «İcâz-ı Nasâyihu'l-Hukemâ», «Mürettep Divânı», «Menâkıb-i İmam-ı A'zam» gibi kitaplardır. «Meşâriku'l-Envâr» tercemesini ve «Meşârik-ı Şerif» tercemesini tehzîb ve ıslâh «düzeltmesi ve güzelleştirmesi», «Ahlâk-ı Muhsinî», «Nasâyihu'l-Mülûk» ve «Hümâyun-nâme» gibi ünlü eserleri ve Âlî merhumun «Mecâlisü'l-Edeb» adındaki eserini de tehlîs etmiştir. «Mevlânâ Hüseyin Kâşif»'in ahlâk ilmine dâir olan eserini de terceme ve Sultan III. Ahmed adına armağan etmiştir ki bu eser «Ahlâk-ı Ahmedî» ismiyle meşhurdur. Eserlerinden «Hadikatü'l-Mülûk», «Hadikatü'l-Vüzerâ», «Telhîsü'l-hukem», «Ahlâk-ı Ahmedî» matbû'dur. «Ahlâk-ı Alâi»yi de telhîs ve tenkîh ederek «kısaltarak» «Hulâsatü'l-Ahlâk» adıyla

(*) Bu esere yazılan zeyiller «ekler» aşağıdadır: Bunlardan «Verdü'l-Hadâik»den başkaları «Hadîka» ile beraber bir yerde hurûfat basmasıyle, «Verdü'l-Hadâik» da taş basmasıyla ayrıca basılmıştır.

1 — Reisü'l-Küttâb «Hâriciye Nâzırı» Dilâver Ağa-zâde Ömer Vahid Efendi tarafından olup 1172 H. târihine kadardır.

2 — Ahmed Câvid Bey tarafından olup Râgıp Paşa merhumdan başlayarak Sultan III. Selim'in vezirlerinden Yûsuf Zıyâ Paşa devrine kadardır.

3 — Bağdad'lı Abdü'l-Fettah Şefkat Efendi tarafından olup Alemdâr Mustafa Paşa'ya kadardır.

4 — «Verdü'l-Hadâik» adıyla «Rif'at Efendi» merhum tarafından yazılan zeyildir ki «Yûsuf Zıyâ Paşa»dan başlayarak Yûsuf Kâmil Paşa'ya kadardır.

bir risale yazmıştır. «Envâr-ı Süheylî»yi de «Zübdetü'l-Eshar» ismiyle telhîs etmiştir. Sıhhate dâir kırk hadis-i şerîfi manzûm ve mensûr olarak şerh etmiştir ki ismi «Sıhhat-âbâd»dır. Bir nüshası Hamîdiye'de vardır. «Meşârik» tercemesinin ismi «Ahmedü'l-Âsar» dır ki bir nüshası Beşir Ağa Kütüphanesinde dir.

Beyitlerinden :

**Olur ise eğer mîzân-ı temyîz-i sühan-derkâr
Bilinür herkesin ol dem kemâlâtiyle noksânı**

TEVFİK MUHAMMED EFENDİ

1311 = 1893

Şâir ve münşilerden ve mizah yazarlarından olup aslen İstanbul'lu-
dur. «Çaylâk» ve «Çopur Tevfik» nâmiyle tanınmıştır. Tabiatı lâtifeye
ve mîzaha meyyal olmakla bu yolda pek çok eser yazmıştır. Târih ve
hâl tercemeleri türüne de vukûfu vardır.

Matbû eserleri : «Kaafî-i Şuarâ» ismindeki «Yâd-i gâr-ı Macar»,
Osmanlı meşhurları cüz'lerinden «Barbaros Hayreddîn Paşa», «Âsâr-ı Pe-
rişân», «Zeyl-i Letâifü'l-İnşâ», «Nevâdirü'z-Zürefâ», «İstanbul'da Bir Se-
ne», «Hazîne-i Letâif», «Bu Adam»dır. «Çaylâk» isminde mizahla alâkalı
bir gazete neşr ettiği gibi vaktiyle bir müddet neşr olunan «Asır», «Te-
rakkî», «Letâif-i Âsar» gazetelerine de muharrirlik etmiştir. 1311 de ve-
fat ederek vasiyyeti üzerine Çamlıca'da Yalnız Servi'de Çakal Dağı me-
zarlığına defn olundu. «Kaafî-i Şuarâ» «D» harfine kadar basılmıştır.
Akhisar'lı Mevlânâ Hasan Kâfî'nin «Nizâmü'l-âlem»ini de kısaltıp ter-
ceme ederek bastırmıştır.

TARZÎ MUHAMMED EFENDİ «ZAĞRALI»

Kaadilerden ve söz bilen şâirlerden bir zât olup Zağra'lıdır. Şiirleri
âşıkaane bir tarzdadır. 1060 târihinde vefat etti.

Âşıkaane bir gazeli :

**Biz bezm-i mahabbetde bu dem hemdem-i aşkız
Bigâne kıyâs eyleme biz mahrem-i aşkız**

**Cânan yoluna harc ıderiz nakd-i sirîşki
Sarf eylemede mâmeleki Hâtem-i aşkız**

Zâhid bize ta'n eyleme bu şekl-i fenâda
Biz tâc ü kabâ terkin uran Edhem-i aşkız
Bu hangâh içre bizi kim görse abâ-pûş
Mestâne sanur gerçi bizi sersem-i aşkız
«Tarzî» bize ta'n eyliyemez kimse cihanda
Biz rind-i melâmet-zede-i âlem-i aşkız.

TÂHİR ABDULLAH ÇELEBİ «BURSAVÎ»
1088 = 1677

Dîvan sâhibi bir şâir olup Bursa'lıdır. Dîvânı basılmamıştır. «Vakt-i İntikal» terkîbinin gösterdiği 1088 de memleketinde vefat etti.

Beyitlerinden :

Bî minnet-i rehber erişir menzile bî-pâk
Merdân-ı Hudâ keşmekeş-i rehberi neyler

*

Sakın meyletme her hüsne hakikat umma her mehden
Ala gör destine dâmânını bir pâk-dâmânın

Mısra'larından :

Mest-i câm-ı aşk olan cürm ü güneş bilmez nedir

TÂLİB MUHAMMED EFENDİ «BURSAVÎ»
1118 = 1706

Söz üstâdı tavsîfine liyâkat gösteren şâirlerden olup Bursa'lıdır. Erzurum kaadîsi iken «Tâlibâ şâd ola rûhun Fâtiha» mısra'ının delâleti olan 1118 de vefat etti. Dîvânı basılmamıştır. Mûsikîye de intisâbı vardır. Dîvânında mevcut Farsca gazellerinde «Âzîm» mahlâsını seçtiği anlaşılmaktadır.

Çeşm-i insaf gibi kâmile nûzan olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz

Gönüldür sıdk-ı dâvâ-yı hulûsa şâhid-i âdil
Meyân-ı rast-gûyân-ı mahabbetde yemin olmaz

*

Âyine-sıfat seyr olamazsın bu suverden
Etsen ne kadar âlem-i dünyâyı temâşâ
Bir dîdede kim nûr-i hakikat ola eyler
Âyine-i imrûzda ferdâyı temâşâ

*

Maksûd mâcerâyı ayân etmedir heman
Ey eşk-i çeşm arada sen bir bahânesin

*

Gam-hor hâl-i diğer ü dem-sâz başkadır
Yârân-ı ıyş başka vü hem-râz başkadır

TÂHİR MUHAMMED EFENDİ

1128 = 1715

Üç lisanda inşâ ve şiire muktedir faziletli bir şâirdir. 1128 târîhinde Kudüs nâipliğinden «Kaadî vekillîğinden» azlını müteâkıb İstanbul'da vefat etti. Edirnekapısı hâricinde Emîr Buhârî zâviyesi civarında medfunur. İhlâs Sûresine biri Arabca, diğeri Türkçe iki tefsiri ve müretteb Dîvançesi vardır. Üçü de matbû' değildir. Hâl tercemesi «Târihçiler Faslı»nda yazılı Üsküb'lü Muhammed Emin Efendi'nin torunudur.

TAYYAR MAHMÛD PAŞA «SAMSÛNÎ»

1223 = 1711

Şâir vezîrlerden olup Trabzon vâlisi Canikli Battal Hüseyin Paşa'nın oğludur. «Ankaa-yı rûh-i Tayyar ukbâya kıldı pervâz» mısra'nın delâlet-i olan 1223'de Hacıoğlu-Pazarı'nda ecel-i kazâyı uğradı. Kesik başı İstanbul'a getirilerek Eyüb'de Hasib Efendi dergâhı avlusuna defn edildi. Hatâsı ve öldürülmesinin sebebi Şâni-zâde târihinin birinci cildinde açıklanmıştır. Mürettep Dîvânı varsa da basılmamıştır. Şiirleri hikmetli ve rindcedir.

Beyitlerinden :

Etmedim tahsîl reng ü bûy-i matleb çarhda
Çekmeyince hâr-ı gamdan sad-ccfâ mânend-i gül

*

Bahşî-i bemahal cûddan olmaz mâdud
Safer ma'kûsiyle artar mı hesâb-ı erkam

*

Envâr-ı feyze mazhar olur kalbi sâf olan
Almakda mâh mihr-i cihantâbdan fûrûğ

Ketm eyle sırr-ı aşkı ki dil rûşenâ ola
Mahfice aldı âyine sîmâbdan fûrûğ

«Tezkire-i Fatîn»de yazılı gazelinin matlâ'ı:

Derdimiz cânâna söylenmiş devâ söylenmemiş
Mâcerâ söylenmiş amma müddeâ söylenmemiş.

TÂHİR AHMED EFENDİ «HANÎF-ZÂDE - İSTANBULÎ»

1217 = 1802

Fazîlet sâhiblerinden ve kitâbiyat «bibliyoğrafya» âlimlerinden bir zât olup «Ulemâ Faslı»nda hâl tercemesi yazılı Hanîf İbrahim Efendi'nin oğludur. «Sefînetü'l-Kasâid ve Defînetü'l-Fevâid» isminde Tire Kütüphânesinde bir manzûm müntehabât «Seçme Yazılar Antoloji» mecmûası vardır. «Âsâr-ı Nev» ismindeki «Keşfü'z-Zunûn»a olan ilâvesi de aslı ve Lâtince'ye tercemesiyle beraber Almanya'da Lâyibzig'de basılmıştır. 1217 de İstanbul'da vefat etti.

TÂHİR SELÂM MUHAMMED BEY «İSTANBULÎ»

1260 = 1844

Fazîlet sâhibi edîblerden bir zât olup İstanbul'ludur. Bâzı yüksek makamlarda bulunduktan sonra «Tâhir Selâm Bey bugün Dârü's-Selâm'a gitdi» mısra'nın delâleti olan 1260 târihinde İstanbul'da vefat etti. Eyübde Tokmak-Tepe'de medfundur. Eserleri :

Fıkıhdan «Kudûrî», edebiyat ilimlerinden «Makaamât-ı Harîrî» ve Molla Isam'ın eserlerinden «Mîzânü'l-Edeb» tercemelerinden ibarettir. «Mîzânü'l-Edeb» tercemesi basılmıştır. Farsca şiirleri de vardır. Münşeâtıyla Dîvânı Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi tarafından tertib olunmuştur. Basılmamıştır. «Garâmiyât» konusunda söylediği şiirlerin en güzellerinden olan:

Gül gibi pür-tarâvet olmuşsun
Reng ü bûden ibâret olmuşsun

Seni ey nev-nihal görmiyeli
Büyümüş serv-i kaamet olmuşsun

beyitleri şiirdeki kudretinin delilidir. Bu gazel, vefatından altmış dört sene sonra «İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemal Bey»in teklifiyle birçok şâir tarafından tanzîr olunmuştur.

Beyitlerinden :

«Selâm» uzatma sözü kıssayı diraz etme
Yeter yeter keselim pek uzandı mebbas-i zülf

*

Hergiz yapılmasun dil-i vîrân-ı ehl-i derd
Yâ Rab o eski şehre yeni âlet olmasın

TÂLİB MUSTAFA EFENDİ «ÂMİDİ»

1289 = 1872

Diyâr-ı Bekir'den yetişen tatlı dilli şâirlerdendir. Kazâ kaymakamlıklarında görevlendirilerek bilâhare emekliye ayrılmış ve 1289 da vefat etmiştir. Diyâr-ı Bekir'de Dilberler Sekisi adlı yerde medfundur. Hezel ve hiciv tarzında ileri gitmiştir. Bir hicivyesiyle Bezirgân Kamanto hakkındaki kasidesi pek hoştur.

TÂHİR MUHAMMED BEY «MENEMENLİ-ZÂDE - ADANALI»

1320 = 1902

Adana yöresindeki Menemenli hânedâmına [âilesine] mensûb olup Adana'da doğmuştur. Çocukluk çağında İstanbul'a gelerek Soğuk-Çeşme Askeri Rüşdiyesi'nde tahsiline başlamış, Mülkiye mektebinde tamamlamıştır. Bundan sonra bâzı dâirelerde görevlendirilmiş ve Adana, Aydın, Selânik Maârif Müdürlüklerinde başarıyla vazife görmüş ve Maârif Nezâret-i Celilesi mektubî ve mühimme kalemleri müdürlüğüne getirilmiştir. 1320 târihinde daha genç denecek bir yaşta iken dünyadan ayrılarak Üsküdar'da Karaca Ahmed Türbesi ilerisinde âilesine mahsûs kabristana defn edilmiştir. Şâir ve münşidir.

Matbû eserleri: «Osmanlı Edebiyatı», «Elharî», «Yâd-ı Mâzî», «Osmanlı Coğrafyası» ile «Gayret» adındaki dergidir. «Güneş» ve «Hâver» gibi bâzı dergilerde makaleleri vardır.

Hezârân ye's ü huzne gark ider efkâr ü enzârı
Sükût-âmîz bir kabrin nihânı nâle vü zârı
Bu bir manzûmedir mu'ez ki meftûn eyler efkârı
İşitmez dinleyen, seyr eyliyen anlar o eş'ârı
Sükûtu bir mezârın bir derin feryâddır müdhiş

Mezâristân-ı isti'lâ eden samt ü sükûnetdir
Sükûnet pür-gırîv ü nâledir bilmem ne hâletdir
Ki herbir nâle mükemmel bir ders-i ibretidir
Ne hikmetdir o kim zulmetli bir nûr-i hakîkatdir
Sükûtu bir mezârın bir derin feryâddır müdhîş.

Görüp bir seng-i câmid bî-lisandır sanma ey insan
Onun vardır lâhî bir lisânı kim olur hayran
Dem-i vahdetde istiğrakda gûş eyliyen vicdan
Saçar fevvâre-âsâ nâle her serv-i mezâristan
Sükûtu bir mezârın bir derin feryâddır müdhîş.

Birinci eseri Recâî-zâde Mahmûd Ekrem Bey'in «Tâlim-i Edebiyat»ı tarzında edebiyat kaaidelerini öğreten münakkah bir edebî eser olup Osmanlı Edebiyatı ile meşgul olanlara istifade vericidir.

Vaktiyle «Güneş» ismiyle neşr olunan bir edebiyat dergisinde çıkan «Tevhîd ve Mûnâcâtı»:

Yâ Rabbi ne kadar azîmsin sen
Âlem dolu hikmetinle yâ Rab
Her şeyde görünmede vücûdun
Her şey ediyor seni hüveydâ
Bir şey göremem ki bu cihanda
San'atlarını görünce insan
Bakdıkça edersin ey kerem-kâr
Ey cehl ile gafletin penâhı
Bir kere düşün nedir bu âlem
Kim verdi cihâna bu nizâmı
İnsâna kim etti aklı ihsân
Kim verdi türâba feyz-i isbât
Etdikçe bu şeyleri tefekkür
Bir sâhib-i fikr olan ne kaabil
Kaabil mi? Olur mu idi eşyâ
Bilfarz şu seng-i etsin icad
Bilfarz olunsun öyle icad
Bilfarz olunsun öyle icad
Olsun diyelim bütün bu şeyler
Etmiş diyelim terekküb-i âlem
Hep bir yere toplanıp da zerrât
Kimdir ya iden o zerreyi halk
Elbet ona bir müessir elze m
Kimdir ya O sensin işte yâ Rab

Yâ Rabbi ne kadar kerîmsin sen
Zâtın ile kudretinle yâd
«Mâhiyet-i Vâcibü's-sücûdun»
Âyine-i kudretindir eşyâ
Hiç zâtını görmeyim ben anda
Olmaz mı bakıp bakıp da hayrân
Hayretler içinde arz-ı dîdâr
Ey münkir-i kudret-i İlâhî
Hayretde kalır bakınca âdem
Ecrâmdaki o intizâmı
Nerden buldu bu rûhu insan
Kim etdi cihânı yokdan isbât
Etmez mi vücûd-i Hakk tekarrür
Olsun adem-i ilâhe kaabil
Bir Sâni' olmasa idi peydâ
Bir hayli tesadûf ile tûfân
Şu gördüğümüz azim ekvân
Herşey ki olur bize nümâyân
Sensiz sensiz vücûd-perver
Hep böyle tesadûf ile bir dem
Etmiş diyelim cihânı isbat
Elbet düşünür bu şey'i de halk
Teslîm eder bu şey'i âdem
Hallâk-ı cihâniyân olan Rab.

U S Ū L İ

Ârif şâirlerden olup Vardar Yenicesi'ndedir. Mısır'a giderek Şeyh İbrahim Gülşenî Hazretlerine intisabından bir müddet sonra memleketine dönüp inzivâya çekilmiştir. Basılı olmayan divânında ârifâne ve şâirâne bir hayli beyitler vardır.

«Vâh kim gitdi Usûlî derd-i mend» mısra'ının gösterdiği 945 H. târîhinde Yenice'de vefat etti.

Beyitlerinden :

**Bir nefes çıkmaz gam-ı aşkın gönülden ey sanem
Sanki ol sevdâyı kalbimde süveydâ eyledin**

*

**Esnâma mesken eyleme beytü'l-Makdis'i
Tasvîr-i gayre kılma mahal kalb-i akdesi**

Mısra'larından :

Vâizin nâr-ı cehennem dediği firkat imiş

*

Kudretim yok hâlimi arz etmeğe cânânıma

Bir gazelinden :

**Vücûd-i mutlakın bahri ne mevcî kim eder peydâ
«Ene'l-Hakk» sırrını söyler eğer mahfî eğer peydâ**

**Bu bâğın ger hakikatde suyu bir bâğ-bânı bir
Velî olmuş hakaayıkdan nice yüz bin şecer peydâ**

**Nazar kıl nev'-i insâna kimi zehr ü kimi şeker
Aceb hikmet bir ağaçda olur türlü semer peydâ**

**VÂHİDÎ ABDÜ'L-VÂHİD ÇELEBÎ
«KARADÂVÛD-ZÂDE - İSTANBULÎ»**

Hâl tercemesi «Ulemâ Faslı»nda mezkûr Kara Dâvûd Efendi'nin torunudur. İlmiye yolunda epeyce rütbe kazandıktan sonra Zeyniye tarikatına girerek uzlete çekildi. Kaanûnî Sultan Süleyman devri şâirlerinin seçkinlerindendir. Hakîm oğlu Ali Paşa Kütüphânesinde «Saâdet-nâme»

isminde mensûr, ahlâkî ve tasavvufî bir eseriyle «Şifâü's-Sadr» nâmında diğerk bir eseri vardır.

VUSÛLÎ MUHAMMED EFENDÎ «MOLLA ÇELEBÎ - İSTANBULÎ»

998 = 1589

Âlim şâirlerden bir zât olup hâl tercemesi yukarıda geçen «Hubbî Hanım»ın dâmâdı olduğı için «Hubbî Mollası» şöhretiyle de tanınmıştı. Nâib «Kaadî vekili» olarak epeyce seyâhatden sonra kazaskerlik rütbesine nâil oldu. 998 târihinde İstanbul'da vefat etti. Eyüb civarında Debbağhâne karşısında kayın vâlidesi yanında medfundur. Mürettep divânı vardır. İmam Tartûşî'nin «Sırâcü'l-Vehhâc»ını «Bedia» ismiyle terceme ettiğı gibi [Şeyh-i Kebir = Büyük Şeyh] Sadreddin Konevî halifelerinden Fahreddin-i Irâkî'nin tasavvufdan «Lemeât» ismindeki meşhur eserini de terceme etmiştir. Fındıklı Câmii'nin bânîsidir. «Hadîkatü'l-Cevâmi'» de zevci olduğuna dair bulunan ifadeyi «Meşâhirü'n-Nisâ» dâmâdı olmak üzere tashih ediyor. Sultan II. Selim nâmına kısmen manzûm ve kısmen mensûr «Cihad-nâme» isminde bir eseri de vardır ki bir nüshası «Müze-i Hümayûn» Kütüphanesinde mevcuddur.

Manzûm parçasından :

Niyyetin oldu gazâ feth ü zafer kârın ola
Evliyâ askeri her yerde nigehdârın ola

Umarım Hızır Nebî rehber ü serdârın ola
Düşmenin kal'alardan kal' kıl âsârın ola

Eyledin azm-i sefer lûtf-i Hudâ yârin ola
Himem-i ehl-i nazar kaafîle-sâlârın ola

Beyitlerinden :

Aldanıp âl rakîbe deme râz-ı aşkı
Verme ey dil sakın îmânını şeytân eline

VÂLİHÎ «KURT-ZÂDE - EDİRNEVÎ»

1008 = 1599

Eski şâirler tarzında güzel şiirler söyleyen şâirlerden olup Edirne'lidir. (*) Resmî ilimleri tahsîl ettikten sonra Mısır'a gidip İbrahim Gülşenî

(*) Hasan Çelebi sözüne göre, Uzunköprü «Cisr-i Ergene»dendir.

Hazretlerinin oğlu Seyyid Hayâlî'ye intisabla tarikatın mertebelerini «derecelerini» tamamlayarak Edirne'ye dönmüş, va'z ve irşadla meşgul olmuştur. Mürettep divânı vardır. 1008'de memleketi olan Üsküb'de vefat eden, aynı nâmı taşıyan Üsküb'lü Divan sâhibi Vâlihî Ahmed Çelebi'nin (*) bulduğu «Mâte Kutbü'l-ârifin» mevzûn terkibinin delâleti olan 994 târihinde vefat etti. Tunca kenarında Şeyh Şuca' zâviyesinde medfundur.

Beyitlerinden :

Nakş-ı cevrin girye gönlümden yumaz

لايزيل الماء نقستاً في الحجر

Lâ yezilü'l-mâ'ü nakşen fi'l-hacer

*

Eğer ârif isen itme hakikat sırrını ifşâ

Kelâm-ı hakk çıkardı başdan Hallâc-ı Mansûr'u

VEYSÎ EFENDÎ «AKŞEHİRLÎ»

969 = 1561

1037 = 1627

Eski tarz münşîlerinin reîsi ve piri makamında olup Muhammed Efendi adında Alaşehir'li bir kaadînin fazilet sâhibi oğlu olarak tanınmış bu zat hâl tercemesi yukarıda geçen Makaalî'nin kızkardeşinin oğludur.

969 târihinde Alaşehir'de doğmuştur. İlk tahsîlini memleketinde yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek tanınmış âlimlerden Sâlih ve Ahmed Efendilerden ilimleri ikmâlden sonra nâiblik «kaadîlik vekilliği» mesleğine girip başlangıçta Mısır ülkesinde; Reşid vesâirede, Anadolu bölgesinde; Akhisar, Tire, Alaşehir'de ve Rumeli'nde; Siroz, Tekfurdağı «Tekirdağ», Üsküb, Gümölcine'de şer'î vazifeler gördü. Üsküb'de sekizinci kaadî nâibliği târihi olan 1037 H. de vefat edip Komanova Caddesindeki mezarlığa defn olundu. Vefatına dair zamanındaki şâirler tarafından söylenen târihlerin en meşhûru «Şakaayık-Zeyli» sâhibi Nev'î-zâde Atâî Efendi'nin şu beytidir:

(*) Beyitlerinden:

Alâka eylemek vech-i Hudâ'dan gayre zâiddir

Cemâl-i lâ yezâle âşıkım Allah şâhiddir

*

Dâvî-yi fazl-ı peder etme Mesih-âdem isen

Şeref-i nesl ile fahr eyleme ger âdem isen

**«Veysî» ki olmuş idi tegazzülde bî bedel
Tâyîn sâl-i fevtine târihîdr «gazel»**

Ziyâret ettiğim «kare prizma» şeklindeki mezar taşında ise vefat tâ-rihi olmak üzere Koca Veysî'yi Cennet'in kapısında bırakan şu âdî beyt kazanmıştır:

**Dedi ahhâbın biri târihîni
Cân-ı Veysî gitdi bâb-ı Cennete.**

Hüdâî Hazretlerine hürmetkâr ve bağılı idi. Edîbâne eserleri aşağıdadır:

1 — Dürretü't-Tâc fî Siyreti Sâhibi'l-Mi'râc: Eserlerinin en meşhûr olup sâdece «Siyer-i Veysî» nâmiyle mârufdur.

Mekke ve Medîne ismiyle iki kısma ayrılmış olan bu eserinin tamamlanmasına ömrü vefâ etmediğinden «Gazve-i Bedir»e [Bedir muharebesine] kadar yazabilmiştir. Mekke kısmının kendi yazısı ile olan nüshası Enderûn-i Hümâyûn'da Revan Odası Kütüphânesindedir. Bilâhare Şâir Nâbi ile Nazmî-zâde-i Bağdâdî tarafından zeyli yazılmıştır ki asliyle Nâbi'nin zeyli basılmıştır.

2 — Düstûru'l-Amel: «Şehâdet-nâme» ismiyle de anılan bu eserin mevzûu, İslâmiyetin altı esâsının mubâhat [övünme] ve münâzaralarına dâir dinî, hıkemî bir takım makaleleri ihtivâ eden üç cüz kadar müteber bir eser olup basılmıştır.

3 — Hâb-nâme: «Evvel zamanda mı âlem mâmûr ve âbadân idi» nakaratı altında târihî, ahlâkî, hıkemî ibretle dolu bir takım sayılan misallerden ibaret olup basılmıştır.

4 — Tevbe-nâme: Matlâ'ı şu:

«Yeter ey dil heves-i zülf-i siyehkâr yeter»

olan ibret verici bir manzûmedir. Bu manzûmede :

«Peyrev oldum o sühan-pervere itdim tevbe

Dâima seyr-i reh-i amd ü hatâ olduğuna»

beytindeki sühan-perverden maksad:

«Tevbe yâ Rab hatâ yoluna gittiklerime

Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime»

beytinin söyleyicisi Zeyniye tarîkatı pîri Zeyneddin Hâfi Hazretlerinin baş halifelerinden Şeyh Abdurrahîm Merzifonî'dir.

5 — Merece'l-Bahreyn: Kaamûs sâhibi Neceddin Firuz-âbâdî'nin «Sihah fi'l-Lûgat» yazarı Ebî Nasr İsmail İbni Hammâd el-Cevherî'ye ettiği itirazlara cevaplarıdır ki lûgat ilminin incelikleriyle meşgul olanlara

istifadeli eserlerden olan bu kitap basılı değildir. Müellifinin el yazısıyla olan nüshası Râgıb Paşa Kütüphânesindedir.

- 6 — Fütûh-ı Mısır: İsminden de anlaşıldığı üzere Mısır fetihlerini anlatan târihî bir eserdir ki ancak Mısır fâtihî Amr ibni Âs'ın vak'alarını muhtevî olup basılmamıştır.

7 — Vâkıa-nâme: Zamânın ahvâlini tenkîd yolunda yazılmış bir eser olup basılmamıştır.

8 — Dîvan: Malûm tarz üzerine tertiplenmiş olup basılmamıştır.

9 — Münşeât: Münşilere has mektuplarından büyük kısmını toplamış olup basılmıştır.

10 — Gurretü'l-asr fî Tefsîr-i Sûreti'n-Nasr: Kendisinin eliyle yazılmış nüshası askeriye âlimlerinden merhum Bağdad'lı İsmâil Paşa'nın Kütüphânesindedir.

11 — Hediyyetü'l-Muhlisıyn ve Tezkiretü'l-Muhsinîn:

Akaaid ve ahlâka dâir olup basılmamıştır.

Beyitlerinden :

Bezm-i ikbâlini târ eylemesün derse felek

Kişi yaktığı çerâğ üstüne pervâne gerek

*

Felekden gûşimâl-i gam görüp zâr oldular dâim

Şular kim il sözüne uydular çeng ü rebâb-âsâ

İlmî üstünlükleri ve edebiyattaki kudreti herkesce kabûl edilmiş olan bu zâtın yazı tarzı, gerçi — zamanın îcâbı dolayısıyla — muğlâk ve lûgat meydâna getirici ise de öyle Nergisî vesâire gibi düğümlü, ruhsuz ve tatsız değildir. Mânîdar, metîn ve hikmetle karışık. Bununla beraber yine zamanımız için taklîde şâyan değildir.

Edebî iktidarı herkesce teslim edilmiş olan bu zât edebî kudretinin bir kısmını lisânımızın sâdeleştirilmesine ve kaaidelerinin kitap hâline getirilmesine sarf etmiş olsaydı istikbâl için hizmetleri daha şükrâne lâ-yık olacağı şüphesizdi. Doğum yeri olan Alaşehir'de Şeyh Sinan mahallesinde kendisine nisbet olunan bir hâne müşâhede olunmaktadır.

VA'DÎ MUHAMMED ÇELEBÎ «BURSAVÎ»

1059 = 1649

Yaradılıştan kudretli bir şâir olup Bursa'lıdır. Mahkeme kâtibi iken «Va'dî, bin elli dokuzda eyledi hayf intikal» mısra'ının delâleti olan 1059 da vefât ederek Şerefüddîn Câmî-i Şerîfi avlusuna defn olundu. Mürettep Dîvânının bir nüshası Yıldız Kütüphânesinde vardır:

Bir gazeli :

Göntül ne çeşm-i bîdâr ü ne baht-i huft e isterler
Rumûz-i aşka vâkıf bir dil-i âlüfte isterler

Gubâr-ı dâmen olma rehrevân-ı aşka ey sofî
Mahabbet şahrehında gerd-i gamdan refte isterler

Koparma mühre-i dâğın ki şehr-âyîn-i ismetde
Nahl-bendân-ı istîgnâ gül-i ne şüküfte isterler

Geçirme gözden eşkım gevherin küstah ey gaafil
Mahabbet çâr-sûyunda dürr-i nâsüfte isterler

Değildir kaabil-i feyz-i mahabbet her gönül «Va'dî»
Dimâğ-ı uhte isterler dil-i âşüfte isterler.

VECDÎ ABDÜ'L-BÂKÎ BEY

Gazel söylemekde ileri giden şâirlerden olup İstanbul'ludur. Tahsili ve yükselmesi Dîvân-ı Hümâyûn kalemindedir. Sadr-ı âzam Köprülü Muhammed Paşa'nın teveccüh ve iltifatına nâil olarak beğlikçi makamına erişti. 1071 ramazanında İstanbul'da şehir olarak vefat etti. Dîvançesi 1289 ve 1308 de ilk def'a basılmıştır. Kendi yazısı ile «Mecmûa-i Eş'âr»ı Bâyezid Câmîindeki Veliyyüddîn Efendi Kütüphânesinde mevcuttur.

Bir beyti :

Kâ'be-cûyân-ı mahabbet-i Hızr'ı rehber eylemez
Secdegâh-ı ehl-i dil hâk-i derinden bellidir.

Yenişehir - Fenar Mevlevihânesi şeyhi iken 1080 de vefat eden dîvan sâhibi Debre'li Vecdî de Mevlevî şeyhleri şâirlerindendir.

VİŞNE-ZÂDE İZZETİ MUHAMMED EFENDİ «İSTANBULİ»

1092 = 1681

Şeyhu'l-İslâm Zekerîyyâ Efendi'nin ikinci oğlu ve meşhûr Şâir Yahyâ Efendi'nin küçük kardeşi olup «Vişne Efendi» lâkabiyle tanınmış mevâlidin «yüksek rütbeli kaadilerden» lûtfullah Efendi'nin oğludur. İlmiye rütbelerinin yükseği olan kazaskerlik rütbesine nâil olarak 1092 de vefat etti. Dedesi Zekerîyya Efendi türbesinde medfundur. Mürettep dîvânı ile «Keşfü'z-Zunûn»a bir mikdar ilâveleri ve Kaaf-zâde'nin «Züb-detü'l-Eş'âr»ına zeyli vardır.

Rubâilerinden :

Her dîde terhûn ile cevşân olmaz
Her dil gam-ı aşk ile hurûşan olmaz
Her hûn-i ciğer terbiyet-i lâ'l itmez
Her seng-i siyah lâ'l-i bedahşân olmaz

Beyitlerinden :

Fırkatde kan ağlarız ümmîd-i vasl ile
Yâd eyleriz bu demleri bir zamân olur

VAHÎD MUHAMMED ÇELEBÎ «SOFYAVÎ»

1094 = 1682

Kudretli Osmanlı şâirlerinden olup Sofya'lıdır. Ömrünün sonlarında Bursa'da Mahkeme-i Şer'iyye kâtipliğinde bulunmuştu. Şiirleri parlakdır. 1094 de vefat ederek Pınarbaşı kabristanının Üftâde Hazretleri dergâhı yoluna defn olundu.

Beyitlerinden :

Bezm-i emelde âhir olur fire rûzigâr
Mânend-i şem'-pîşe iden hod-nümâlığı

VÂLÎ ABDURRAHMAN EFENDÎ «ANKARAVÎ»

Âlim şâirlerden ve Bayrâmî tarîkatı müntesiblerinden bir zât olup Ankara'lıdır. İlmini kemâle erdirmek için İstanbul'a gelerek Minkaarî-zâde'den tahsîlini tamamlayıp Kazasker oldu. 1107 târihinde İstanbul'da vefat etti. Mürettep Dîvânı ve «Mevlid-i Nebî» manzûmesi vardır.

Mevlid manzûmesi matlâ'ından :

Ey Hudâ'dan lûtf ü ihsân isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel
Cennet içre hûr ü gilmân isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlullah'a gel

«Vâlî-i Kadîm»in de 998 târihinde nazmettiği «Hadîs-i Erbaîn» manzûmesi vardır ki bir nüshası Âşir Efendi Kütüphanesinde.

VAHYÎ MUHAMMED EFENDÎ «BALAT ŞEYHÎ-ZÂDE İSTANBULÎ»
1130 = 1717

Sünbûliye tarîkatı şeyhlerinden nazımcılığı ile meşhûr, vecd ve hâl sâhibi bir zâtdır. Sultan Selim Han Câmîinde kürsî şeyhi idi. 1130 da vefat ederek Eğrikapı hâricinde Silâh-hâne'ye bitişik kabristandan ileri doğru giden yol üzerinde babasının yanına defn olundu. Mürettep dîvânı vardır. Oğlu Muhammed Feyzullah Efendi'nin de dîvânı ve «va'z ve nasîhata dâir» bir eseri vardır.

Çehre sây-ı resm-i pâ-yi Ahmed-i Muhtâr olan
Neşveyâb-ı feyz olup ser-tâ kadem envâr olur

Hâk-i pâ-yi şâh-ı «mâ zâğ»ı edenler tûtiyâ
Durbîn-i bî-nazîr-i âlem-i esrâr olur.

«Nevâdirü'z-zurafâ» mecmûasında kuşların isimleri ile kuşçuların ıstılâhları üzerine Bağdad Vâlisi Ali Rıza Paşa'ya eski tarzda uzun arızası vardır.

VASSAF ABDULLAH EFENDÎ «ŞEYHU'L-İSLÂM AKHİSARÎ»

Şeyhu'l-İslâmlık makamına yükselen fazilet sâhiblerinden üstün ah-lâklı bir zât olup hâl tercemesi yukarıda geçen İbni İsâ-yı Saruhânî to-runlarından, İlk tahsilini doğum yeri olan Akhisar'da (*) yapıp İstanbul'a gelerek tahsilini tamamladıktan sonra Fenârî Hâşiyecisi meşhûr âlimlerden Kara Halil Efendi'ye dâmat oldu. Bundan sonra nâiblik «kaadîlik» mesleğine girerek Selânik, Mısır yüksek kaadîliklerinde şer'î vazîfeler gördü. Bir aralık devlet tarafından uhdesine tevdi' buyurulan ilmî bir vazîfeyi ifa için İran ve Mâverâü'n-Nehir'e gitti.

Dönüşünü müteâkıb mükâfat olarak uhdesine Anadolu, daha sonra Rumeli Kazaskerliği rütbeleri tevcih buyuruldu. 1168 târihinde yüksek Şeyhu'l-İslâmlık makamına nâil oldu. Fakat yaşlılığından ileri gelen tâkatsizliği dolayısıyla beş ay sonra Emirgândaki yahısında inzivaya çekildi. Bu şekilde yaşarken «mevt-i âlim - mevt-i âlem» terkîbi ile «İtdi Abdullah Efendi Cennet-i Adn'i makarr» mücevher mısra'nın delâlet ettiği 1174 târihinde yüz yaşına yakın bir yaşta dünyadan ayrıldı. Hazret-i Hâ-

(*) «Kaside-i Bür'e»yi «İklidü's-Sâde» ismiyle manzûm olarak terceme eden Hâfız İsmail Nazif İbni Muhammed Efendi de Akhisar'dan yetişen âlim şâirlerdendir.

lid (R.A.) civarında Siyavuş Paşa türbesi yakınına defn edildi. Oğlu Muhammed ve torunu Muhammed Şerif Efendiler de Şeyhu'l-İslâmlık makamına nâil olan fazîlet sâhiblerindendirler. Tâlik yazısını yazanlar arasında sayılan hattatlardandır.

Mürettep divâncesinden başka bin beş yüz beyti toplayan «Hayâl-i Behçet-âbâd» unvanlı nasihat verici şâirâne bir manzûmesiyle kelâm ilminden «Zemzeme» isminde mensur değerli bir eseri vardır. Nahiv ilminden meşhûr «Kâfiye»yi de manzûm olarak terceme etmiş ve «İrşâd-ı Ezkiyâ» ismini vermiştir. Bundan başka kelâm san'atlarının güzelliği nümûnesi makamında meşhur «Unvânü's-Şeref» kasidesine de (*) bir naziresi vardır ki Arab edebiyatındaki kuvvetinin şâhid ve burhânıdır (**). Muallim Nâci Efendi merhumun «Hayâl-i Behçet-âbâd» manzûmesi hakkındaki ifadesi aşağıya nakl olunmuştur:

«Bâzı eshâb-ı nühâ [zekâ sâhibleri] Şeyh Gaalib'in meşhur «Hüsn ü Aşk» manzûmesi bir dereceye kadar olsun bu esere takliden yazılmış olduğunu iddia etmek isterler.»

«Hayâl-i Behçet-âbâd»ın bir parçasından :

Ey tâlib-i izz ü câh-ı sermed	Rağbetkün-i devlet-i ser-âmed
Her âcize şefkat et şefi' ol	Mahîûka tevâzu' et refi' ol
Hükmün vereyim deyip sudûrun	Beyhûde uçurma gel huzûrun
İfrâta da varmasın o hâlet	Tâ o'maya mûcib-i hakaret
Dildâde-i şevk isen rızâya	İkramda tâbi' ol Hudâ'ya
Âhir yine hâk olur bu tenler	Bilmem neye kibr ider idenler

Diğer :

Evkaatını cyleme izâat	Nâdân ile etme akd-i sohbət
İrfâna bulunsun intisâbın	Bil kadrini kaabil-i hitâbın
Olsan o makûleye mülâkî	Ya meclise gelse ittifâkî
Pend eyleyün itme nefsin itâb	Mesdûd-i yed-i kazâdır ol bâb

(*) «Unvânü's-Şeref» manzûmesi: 837 târihinde vefat eden meşhur âlim ve ediblerden Şerefeddin ibni'l-Makarri İsmail Yemeni'nin meşhur eseridir ki bir satırda beş ilmi toplamıştır. Yâni düz okunduğu halde bir ilim ve her satırın birinci kelimeleri dik olarak boyuna okunsa diğer bir ilim, üçüncü kelimeler keza (bunun gibi), boyuna okunsa başka bir ibâre ile diğer bir ilim ifade eder. Ve hâkezâ (ve bunun gibi).

(**) İşbu nazire: Hikmet, mantık, kelâm, nahiv, Farsca hikâyeleri, Türkçe hikâyeleri toplamış olarak altı ilimden bahsedici olup 1279 târihinde Matbaa-i Âmire'de basılmıştır.

Sâir beyitlerinden :

Bilinmez ârifin mevtinden evvel kadr-i âsârı
Mahakk-i hâk ile sencidedir dürr-i hîred-mendî

VASFÎ ALÎ GAALÎB EFENDÎ «NAZİLLÎ»

1216 = 1801

Uşşâkî şeyhlerinden Abdullah Salâhaddîn Efendi Hazretlerinin baş halifelerinden Nazillî'de medfun Şeyh Muhammed Zühdi Efendi'nin faziletiyle mâruf oğlu olup üç lisanda şiirleri ve İlâhiyatı vardır. Uzun müddet Nazillî'de âşıkların irşâdı ve kırk dört sene müftülük vazifesiyle meşgul olarak 1216 târihinde vefat etti. Muhammed Zühdi Efendi'nin halifelerinden biri de Karacasu'da medfun olan dîvan sâhibi Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi'dir. Vafî Efendi'nin âşıkaane na'tlarından bir Na't-ı şerîfi :

Bilâ-şek hâk-i pâyin kimyâdır yâ Resûlellah
Uyûn-i âşıkaane tûtiyâdır yâ Resûlellah

Günâhım olsa mânend hezâran kûh-i kaaf-âsâ
Nigâhım olsa bir dem hep hebâdır yâ Resûlellah

Behişt-i heştî tezyîn eyleyen nûr-i zuhûrundur
Ziyâsı nûr-i zâtından nümâdır yâ Resûlellah

Azâb-ı dûzahı çekmez sana ümmet olan âdem

فَرَضَى sana Hakkdan bir atâdır yâ Resûlellah

Ümid-i Vafî-i âciz kapunda hende olmaktır
Ki bâş ü can sanâ ancak fedâdır yâ Resûlellah

Rüşdî Efendi'nin bir manzûmesinden :

Gel dilâ kesretten el çek ehl-i Hakkın yârı bir

Anla إِلَّا وَجْهَهُ remzin kıl nazar didârı bir

Sil gönlünden mâsivâyı vahdetin etvârı bir
Gir muvahhid bezmine sen gör ki her bir vârı bir.

VÂSIF OSMAN BEY «ENDERÛNÎ - İSTANBULÎ»

1240 = 1824

Arnavut Halil Paşa'nın akrabâsından olup Enderûn-i Hümâyûn'da yetiştirilerek sonradan emekliye ayrılmış, 1240 târihinde İstanbul'da fânî âleme veda' ederek Eyüb'de Zal Paşa Câmîi karşısındaki dergâha defn olunmuştur. Matbû' ve mürettep dîvânı vardır. Vâsıf'ın şöhret kazanmasına, şûh [neş'eli] tabîatının mahsûlü olan şiirlerⁱⁿⁱⁿin sâde ve hoş a gidici görünmesi sebep olmuştur. Na't ve kasîdelerinden ekserisi yaratılış itibariyle şâir olduğuna delâlet eder. Bununla beraber eserlerinde «za'f-ı te'lif» vesâire gibi bâzı edebî kusurlar görülür. En hoş şiiri şarkılarıdır.

Bir münâcâtından :

Kimin var birliğinde ıstibâhı — Cihânın Hâlikı sensin İlâhî
Zelîl itme bu abd-i rû-siyâhı — Aman ey pâdişahlar pâdişâhı

Muhammesinden :

Şehrâh-ı mahabbet ki tarîk-ı ezelimdir
Ser-menzil-i aşk eski mekân ü mahalimdir
Yoldan koyan ammâ beni tûl-i emelimdir
Bu çâk-i girihâna sebep kendi elimdir
Hep çekdiçeğim kendi ceza-yı amelimdir

Bir müseddesinden :

Kim olur zor ile maksûduna rehyâb-ı zafer
Gelür elbetde zuhûra ne ise hükm-i kader
Hakka tefvîz-i umûr et ne elem çek ne keder
Kıl sözüm ârif isen gûş-i kabûlüne güher
Mihneti kendine zevk itmedir âlemde hüner
Gam ü şâdi-i felek böyle gelür böyle gider.

Beyitlerinden :

«Vâsıf» sebat râh-ı mahabbetde şartdır
Yokdur tarîk-ı aşkda râğbet döneklere

*

Gayret komayor der de eder gıybet aâğâz
İfşâ-yı uyûb etme midir gayret-i ahbâb

Mısra'larından :

Âteş kenarı kış gününün lâlezâridir.

VASFÎ EFENDÎ «SEYYİD ALÎ VASFÎ EFENDÎ - İSTANBULÎ»

1314 = 1896

Fazilet ve kalem sâhiblerinden Kaadirî tarîkatına müntesib ârif bir zât olup İstanbul'ludur. Son me'mûriyeti olan Şûrâ-yı Devlet başkâtipliğinde iken 1314 de vefat ederek Sünbül Efendi türbes ibitişiğindeki kabristana defn edildi. «Kasîde-i Münferice»ye Türkçe mufasssal bir şerhi, meânî ilminden tazmîn bahsine dâir risalesi, Halvetî tarikatı kollarından Bekriyye şûmesinin kurucusu Mustafa El-Bekrî Hazretlerinin «Salvât-ı Meşîşiyîye» şerhinin tercemesi ve başka eserleri vardır. Bir de Şeyh Mustafa-yı Münâvî'nin tertibi eseri olan «Salevât-ı şerife»yi Yanyalı Şeyh Ahmed Efendi işâretiyle terceme ve şerh etmiştir. Eserlerinin bâzısında künyesini «Tekeli-zâde» olarak yazmıştır.

Bir na'tından :

**Ey Nebiyy-i feyz-bahş-ı dû-cihân
Kim dahîlânın bulurken fevz-i can
Ben dahîlek-tâb ki idem figan
Kalmadı dilde tahammûlden nişan
Gel yetiş imdâd-ı «Vasfî»ye aman.**

VEHBÎ HAMÎD EFENDÎ «İSTANBULÎ»

Hâl tercemesi «Ulemâ Fashı»nda yazılı Adapazar'lı Muhammed Hil-mî Efendi'nin oğlu olup edebiyat kaaidelerini iyi bilen bir münşidir.

Gümölcine'li Hocadan tahsîlini ikmâlden sonra icâzet aldı. Muharrirlikde olan kalem kudretini ilk def'a Yemen Vilâyet gazetesiyle isbat etmiştir. İstanbul'a geliştinden sonra «Tarîk» ve «Ceride-i Bahriyye» gazeteleri başmuharrirliklerini yaptı. Başlıca matbû' eserleri: «Meşâhir-i İslâm» ismindeki üç cild olan hâl tercemeleri kitâbıdır. «Medrese-i Fünûn» ismiyle Türkçe ve Arabca bir de mecmûası [dergisi] vardır. İki cild Yemen Târîhi de olduğu vefatından «Mâlûmât» gazetesinde neşr edilen hâl tercemesinde görülmüştür. Yazı tarzı biraz ıstılâhlı olmakla beraber metindir. 1320 târihinde kalb sektesinden vefat ederek Rumelihi-sarındaki Kayalar mezarlığına defn olundu. Son me'mûriyeti Meclis-i Nâfia başkâtipliği idi.

VECİHÎ BEY «İSTANBULÎ»

1321 = 1903

Güzîde Osmanlı muharrirlerinden olup İstanbul'ludur. Vezîrlerden Vecihî Paşa-zâde Aziz Bey'in oğludur. Mühendishâne-i Berrî Hümâyûn

[Kara Mühendishânesi] da ve istihkâm sınıfında tahsîlini ikmâl ettikten sonra resmî vazîfesine devam etmekle beraber matbûat âlemine de girdi. «Mihr-i Dil, Mehcûre, Hikmet, Müjgân, Mes'ûde, Âkif, Feryad, Hasta, Harâbe, Halîme, Çoban Kızı, Nedâmet, Hurrem Bey, Sâil, Melek, Sevdâ-yı Ma'sûmâne » isimlerinde millî, ahlâkî, hikmetli romanlarıyla «Tersalya Târih-i Harbi» ve «Târih-i İslâm» (*) gibi târihî eserleri basılmıştır. Kendisi esasen münşî olmakla beraber ayrıca şiire, mûsikîye, ressamlığa da intisâbı vardı. 1321 târihinde genç yaşında iken İstanbul'da vefat ederek Rumelihisarı kabristanına defn olundu. Vefatında kolağası [önyüzbaşı] idi.

YAVUZ SULTAN SELİM HAN

926 = 1519

Şiir söylemede de kudret sâhibi üstün bir kahramandır. Üç lisandan husûsiyle Farsca şiirleri meşhûr İran şâirleri derecesinde âhenkdâr ve güzeldir. Farsca şiirlerinin bir kısmını hâvî olan Dîvânçe de sonradan basıldığı gibi bir kısmı da asrımız edebiyatçılarından Şeyh Vafî Efendi tarafından terceme edilip bastırılarak «Bârîka» ismi verilmiştir. 305 parça şiirini hâvî olan Farsca dîvanları büyük boyda ve tâlik harflerle gaayet lâtîf ve süslü şekilde Eski Almanya İmparatoru haşmetli II. Wilhelm tarafından 1904 milâdî târihinde Berlin'de bastırılmıştır. Birer nüshası Yıldız, Müze-i Osmanî Kütüphanelerinde vardır. Dünyadan ayrılışları 926 târihinde, türbe-i şerîfeleri nâm-ı hümayûnlarıyla anılan câmi-i şerîf yanındadır. İran ile muhârebelerinden yüksek maksadları «Beher cem'-iyyet-i dilhast perîşânî-i ma» mısra'ıyla de işâret buyurdıkları üzere ittihâd-ı İslâm dâvâsının tahakkuku idi. Niyetleri ve fikirleri, kahramanlıkları, davranışları Kemal Bey merhumun «Evrâk-ı Perîşân»ında açıklandığı gibi Osmanlı târihlerinde de mezkûrdur.

Türkçe şiirlerinden :

Merdüm-i dideme bilmem ne füsûn etdi felek

Giryemi kıldı füzûn eşkimi hûn etdi felek

Şîrler pençe-i kahrında olurken lerzan

Beni bir gözleri âhûya zebûn etdi felek

kasîdesi meşhûrdur.

(*) Bu eserini tamamlayamamıştır. 563 sayfa tutan matbû' 1. cildin 252. sayfasından aşağısı Muhammed Hâlid Bey tarafından ikmâl edilmiştir. Bir de piyes tarzında basılmamış «Endülüs» manzûmesi vardır.

YAHYA BEY «DUKAKÎN-ZÂDE»

990 = 1582

Kuzey Arnavutluk'tan İstanbul'a gelerek sipâhî zümresine girmiştir. Lâtîfî İstanbul'lu, Muallim Nâcî Taşlıca'lı olduğunu rivayet ediyor. Fakat «Hamse»sinde kendisinin soyunun Dudakîn beylerine dayandığını beyân ettiğine göre her ikisi de doğru değildir (*). Bundan sonra Cenâb-ı Hakkın ermiş kullarından Muhammed Dede'ye intisâb ederek inzivâya çekilmiştir. Kılıç ve kalemî aynı ustalıkla kullanan belâğat sâhibi şâirlerdendir. Üç lisanda şiir söylemeğe muktedir olup Hayâlî Bey'le şiir yarışmaları vardır. Eserlerinin en meşhûr ahlâk ve tasavvufdan bahseden mesnevî tarzında olan «Gencîne-i Râz»dır. «Şâh ü Gedâ», «Gülşen-i Envâr», «Yûsuf ü Zeliha», «Nâz ü Niyâz», «Usûl-nâme» unvanlarını taşıyan manzûmeleriyle «Gül-i Sad-berk der Mûcizât-ı Enbiyâ» şiirdeki kudretinin delilidir. 990 târihlerinde Bosna eyâletinde bulunan İzornik civarındaki Loznice'de vefat etti. «Hadîkatü'l-Cevâmî»de İstanbul'da Silivrikapısı hâricinde medfun olduğu ve yine bu zâtın yazma «Mecmûa-i Vefeyât»ında Vardar Yenice'sinde vefat ettiği yazılmışsa da her ikisi de mevsuk değildir. Şiirlerinde husûsiyle mesneviyât tarzında olanlar okşayıcı, sâde ve ahlâkîdir. «Şâh ü Gedâ» ile «Yûsuf ü Zeliha»sı matbû'dur. «Gencîne-i Râz»a âlim şâirlerden Aksaraylı Nûrî'nin «Seb'a-i Seyyâre» ismiyle iki bin beyitli bir zeyli olduğu [Hasan Çelebi Tezkiresi]'nde mezkûrdur.

«Gencîne-i Râz»ın yedinci makaalesinden :

Şerefi ilm iledir insânın	Farkı yok câhil ile hayvânın
Ulemâ bülbül-i hoş-gû gibidir	Cühelâ zâğ-ı siyeh-rû gibidir
Âlemin ziynetidir ehl-i kemâl	Ziynet-i encüm ü seyyâre misâl

«Şâh ü Gedâ» matlâ'ından :

Satr-ı Bismillâh ey ülü'l-elbâb
Oldu miftâh-ı kufl-i bâb-ı kitâb
Dilde yazılsa ger o nakş-ı rûsûm
Keşf ola aynıyle şems-i ulûm

«Usûl-nâme» matlâ'ından :

(*) Arnavut aslı olupdur aslın
Kılıcıyle dirilür her faslın
Nola ol tâife-i şiir-efken
Kılsa şâhın gibi Taşlık'da vatan

Gel ey nây-i hâme figan eyle gel
Kitâb-ı usûlü beyân eyle gel

Nevâ-yı sarîrin eder dâima
Gönül levh-i mahfûzunu pür-sadâ.

Kemâl ehli destinde şebbaz var
Meâlî hü mâsın kılur âşikâr

Eder doğruluk lûtfâ mazhar seni
Tutar eller üstünde iller seni.

Garâmiyât konusunda da güzel şiirler söylemiştir. Bunlar arasında aşağıdaki beyitleri nefis eserlerindendir:

Dâr-ı dünya deli gönlüm gibi vîran olsa
Ne cihan olsa ne can olsa, ne hicran olsa

Kâşki sevdiğimi sevse bütün halk-ı cihan
Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa.

Meşhûr beyitlerinden :

Halkı rencîde iden âlemde
Kendi rencîde olur son demde.

YAHYA EFENDİ «ŞEYHU'L-İSLÂM - İSTANBULÎ»

1015 = 1606

Şâirlik bakımından şeyhu'l-İslâmların hepsiyle, şâirlerin pek çoğuna tercih olunan faziletli bir şâirdir. Şiirleri Bâkî tarzında ince mazmûnları hâvîdir. Nedim'in şiirlerindeki letâfeti hâiz olmakla beraber metânetce de aşağı değildir. Siyâset ilmine ve idare san'atına da vâkıf idi. Vefatı 1015 de, kabri İstanbul'da Çarşamba'da babası Zekeriyya Efendi yanındadır. Eserleri basılmamış olup aşağıdadır:

«Ferâiz Manzûmesi», «Fetâvâ», «Tahmîs-i Kasîde-i Bür'e», «Nigâristan Tercemesi», bir de «Suatan II. Osman vak'alarına dâir târihçesi» vardır ki bir nüshası Enderûn-i Hümayûn'da Revan Odası kütüphânesinde mevcuddur. Divânı bilâhare Maârif Nezâret-i Celilesi tarafından teşkîi olunan «Âsâr-ı Müfide» Kütüphânesi arasında basıldı. Başında mezkûr kütüphâne Encümeni'nin muhterem âzasından İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemal Beyefendi tarafından yazılan mufasssal hal tercemesi yer almıştır.

Beyitlerinden :

Hudâ kerîmdir elbette eylemez mahrûm
Merâmına erişir her kişi Hudâ diyerek

*

Bir dile Yahya dokunsa pertev-i feyz-i Hudâ
Zerre-i nâciz iken hurşîd-i âlem-tâb olur

*

Gül ü mül bezmine meyl etme sözüm tut Yahyâ
Ne cefâ-dide-i hâr ol, ne gam-âlûd-i humâr

Mısra'larından :

Garez bir neşve tahsîl eylemekdir bezm-i âlemde

*

Âlemde bir çerâğ uyandır ki sönmesin

*

Âşkın safâsı yok değil amma cefası çok

*

Taklîd-i zâğ kebk-i hurâmânı güldürür

*

Meftûhdur erbâb-ı dile bâb-ı mahabbet

*

Korkarım Cennet'de de uşşak râhat görmeye

*

Andelibi yılda bir nevrurdur dilşâd eden

*

Genc-i istîgnâ gibi bir gûşe-i râhat mı var

*

Âdeme cübbe vü destârı kerâmet mi verir

*

Bâde-i gâfletle medhûş olmayan itmez galat

*

Hudâ settârdır ta'n itme rinde ayb-bîn olma

*

Hâl müşkildir eğer uymazsa hâle kaalimiz

YÜSRÎ AHMED EFENDÎ «İSTANBULÎ»

1105 = 1693

İstanbul'dan yetişen yaradılıştan kudretli şâirlerden ve kaadiler zümresindendir. Şam Kaadisi iken 1105 târihinde vefat etti. Sâlihî'yede med-

fundur. Üç lisanda inşa ve nazma muktedir şâirlerden olup «Sadri's-Şerîa»ya tâlikaatı, müdevven dîvânı ile münşeâtı, «Mükeffeyât-ı Hamse - Esmârü'l-Eshar» unvanlı risalesi ve manzûm nasîhat-nâmesi vardır.

Beyitlerinden :

**Kays'a Leylâ idi Mevlâ talebinde rehber
Sen de tut semt-i mecâzî deliden uslu haber**

*

**Derdimiz cânâna söylenmiş devâ söylenmemiş
Mâcerâ söylenmiş amma müddeâ söylenmemiş**

*

**Düzgün de olsa dinletemez bezm-i yârda
Sâz-ı niyâzı, ehl-i hevâ hep bozuk çalar.**

ZÂTÎ İVAZ ÇELEBİ (*)

876 = 1471

953 = 1546

Meşhûr şâirlerden olup Balıkesir'lidir. Eski üstazlardan sayılmıştır. Şiirleri bir üslûbda olmayıp içlerinde pek mânâlıları olduğu gibi pek âdîleri de vardır.

«Suhanver geçdi» cümlesinin delâlet ettiği 953 H. târîhinde İstanbul'da vefat etti. Edirnekapısı hâricinde Eyüb'e gidecek yol üzerinde medfunur.

[Sehi Tezkiresi]nde «3000» gâzeli, «500» kasîdesi, «12.000» beyitli, bahr-i Hezec'de [Şem'ü Pervâne]si olduğu yazılıdır. Remel bahrinde «Ahmed ü Mahmûd» manzûmesi, «Ferahnâme», «Fâl-i Kur'ân», «Mecmau'l-Letâif» unvanlı manzûmeleri de vardır ki hiç biri basılı değildir. Şeyh Vefâ tarikatına mensûbdur. Dîvânı, Hamîdiye Kütüphanesinde vardır.

Bâkî edebî tarzının âmil ve müessiridir. Meselcilikte Necâtî gibi mîsilsizdir. Birçok sözleri ata sözleri hükmüne girmiştir.

Gazellerinin en meşhûru,

**Ayağı yer mi basar zülfüne berdâr olanın
Zevk u şevk ile verir cân ü seri döne döne**

meşhûr beytini hâvî olanıdır.

Birçok şâir tarafından tanzîr ve tahmîs edilmiştir.

(*) «İvaz» doğum târihi olan 876 yı bildirir. [Sehi Tezkiresi]nde ismi «Yah-sî» olarak kayıtlıdır.

Beyitlerinden :

Ne güzel vâkıdır bak ki açup can gözünü
Hâb-ı gafletde geçen ömrümü rü'ya gördüm
Zâhidâ aç gözünü aşk ile gir meydâna
Âşıkın menzilini arşdan a'lâ gördüm.

Mısra'larından :

Bir değirmendir cihan, her kimse bekler nevbetin
*
Sıhhatim, ömrüm, hayât-ı câvidânımsın benim

Meşhûr na'tı :

Kaametın ey bostan-ı lâ mekân pîrâyesi
Nurdan bir servdir düşmez zemîne sâyesi
Yûsuf'u gerçi görenler ellerini kesdiler
Gün yüzün gördü senin şakk oldu âyin âyesi
Menzilin tîr-i duâ-veş mâverâ-yi nüh-sipîhr
Kadrinin arş-ı muallâdan muallâ pâyesi
Evvelü âhir nazîrin yok senin zâtın dürür
Hatm-i cümle enbiyâ kevn ü mekânın vâyesi
Âhiret pâzârına vardıkda eyler fâide
Nakd-i aşkıdır ânın ki server-i sermâyesi
Bâğ-ı cennetde ümîdi bû-dürür ki «Zâtî»nin
Cümle mü'minlerle ol server ola hem-sâyesi.

ZİKRÎ İBRAHİM EFENDİ

1183 = 1769

Ârif şâirlerden bir zât olup Sırbistan'daki Özice'dendir. Tahsîlini tamamaladıktan sonra Bosna'ya yerleşti. 1183 H. de vefat etti. Halvetî tarikatına mensubdur. Zamanında «Küçükaga» şöhretiyle tanınmıştır. «Mevridü'l-Vusûl fî Mevlidi'r-Resûl» ismiyle mevlid-i şerif şerhiyle, mürettep Divânı ve bâzı risaleleri vardır. Aşk redifli gazelinden :

Cûş idelim beyt-i kalbimde ham sahbâ-yi aşk
Bir aceb hâlet getirdi bâşıma sevdâ-yi aşk.

Bir kıt'ası :

**Benim nûş etdiğim zâhid mey-i gülgûn imiş sanma
Bu bir hûnâbe-i hasretle memlû câm-ı işretdir.**

**Bu gülşende seni bülbül gibi zâr eyliyen «Zikrî»
Diyâr-ı gurbet ü derd ü gamın ü âlâm-ı mihnetdir.**

ZÂİK MUHAMMED EMİN EFENDİ «ŞEYH»

1269 = 1852

Halvetî tarikatından Mısriyye kolu şeyhlerinden; rind meşrepli «der-viş tabiatlı» şâir ve fâzıl bir zât olup Bursa'lıdır. Mürettep Dîvânında bulunan kasîde ve târihler şâirâne kaabiliyetinin delilidir. En çok hiciv ve mîzah yolunda kudret göstermiştir. Şâirâne lâtifeleri pek çoksa da zabt olunamamıştır.

Kıbrıslı-zâde İsmail Hakkı Efendi'nin nazm ettiği «Zâik-ı Devran tatdı cür'a-i câm-ı ecel» mısra'ını ndelâleti olan 1269 H. târihinde Bursa'da vefat etti. Mısri tekkesine defn edildi.

Bursa'lı Saatci İsmail Dede'ye söylediği hiciv manzûmesi ile kendi hânesi ve mart hakkındaki hicivleri lâtife tarzındaki şiirlerinin en hoşlarındanır.

Gazellerinden :

**Heves-i aşk-ı yâr var dilde
Sayd olunmaz şikâr var dilde
Mest-i câm-ı şarâb-ı aşk olalı
Tâ be-mahşer humâr var dilde**

*

**Henüz hatm olmadan resm-i muhabbet gıybeti hâzır
Bu haslet nâsa ekser bâis-i izz ü şeref olmuş**

*

**Çıkınca ehl-i fesâdın salâhla nâmı
Elinde bâde görürlerse âbdır derler**

1319 H. târihinde vefât eden kızı Şerife Zibâ hanımın da şiirleri vardır. Mısırlı Zeynep Hanımefendi merhûmenin kâtipliğini yaptığından «Kâtip Hanım» adıyla tanınmıştır.

Oğlu Hakkı Efendi de şâir idi. «Kaafî-i Şuarâ»'da yazılı gazelerinden:

**Râhib-i deyr-i mecâzım kim be feyz-i aşk-ı pâk
Vecd ü hâl-i tab'ıma bâdî dem-i nâkûs olur.**

ZİHNÎ EFENDİ İBNÎ OSMAN

1276 = 1859

Bayburd'da doğdu. Medresede okudu. Bir aralık ticaretle meşgul oldu. 1232 H. târihinde İstanbul'a geldi. Bâzı vezirlerin kâtipliğini yaptı. «54»'de Hicaz'a, arkasından Akkâ'ya, daha sonra Mısır'a gitti. Dört sene sonra İstanbul'a dönerek kazâ kaymakamlıklarında istihdam olundu. 76'da Bayburd'a giderken Trabzon civarında «Olasa» köyünde 63 yaşında vefat ederek oraya def nolundu. Şiirlerini ihtivâ eden Dîvânı 1293'de İstanbul'da basıldı. «Sergüzeşt-nâme-i Zihnî» isimindeki manzûm eseri basılmamıştır. Hâl tercemesini bu eserde anlatmış, birçok adamı hiciv ve tezlîl «tahkîr» etmiştir.

Bir de Bayburd eşrâf-zâdelerinden Abdullah Beyin mâceralarını «Hikâye-i Garîbe [1261] adıyla mensûr olarak yazmıştır ki risalenin ismi, yazılışına târihtir. Bu da basılmamıştır, nüshası da pek az bulunmaktadır. Parmak hesabıyla söylediği şiirler, dîvânına alınmamıştır. Halbuki en güzel sözleri onlardır.

Misâl :

Vardım ki yurdundan ayak götürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otâğı
Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sâkiler meclisden çekmiş ayâğı

Kangî dağda bulsam ben o meralı
Kangî yerde görsem çeşm-i gazali
Avcılardan kaçmış ceylân misâli
Gitmiş dağdan dağa yokdur durâğı

Lâleyi sünbülü gülü hâr almış
Zevk u şevk ehlini âh ü zâr almış
Süleyman tahtını sanki mâr almış
Gama tebdil olmuş ülfetin câğı

«Zihnî» derd elinden her zaman ağlar
Vardım ki bağ ağlar bâğıbân ağlar
Sümbüller perişân güller kan ağlar
Şeydâ bülbül terk ideli bu bâğı.

Mufasssal hâl tercemesini İbnü'l-Emin Mâhîmud Kemal Bey yazmıştır. «Terceme-i hâlin Terceme-i Hâli» başlığı ile eklediği fıkralar, kadirbilirlik yüzünden çekilen derdlere bir ibret misâli teşkil etmektedir.

ZEYNEB HANIM «ZEYNÜ'N-NİSÂ»

879 = 1474

Değerli Osmanlı şâirlerinden olup Amasya'lı «Kara Belâî Muhammed Çelebi»'nin kızı ve kaadilerden İshak Fehmî Çelebi'nin zevcesidir. Fâtih Sultan Muhammed Hân devrinde şöhet bulan meşhûr şâire Mihrî ile muâsır «çağdaş» idi. Şiirdeki kudreti bakımından Fıtnat Hanım'a denk gibidir. Türkçe - Farsca beyitlerle mülemmâ olan dîvanını Fâtih Hazretlerine takdîm ederek şâirliğini isbat etmiş ve mükâfata mazhar olmuştur. Bir nüshası Ayasofya Kütüphânesinde vardır.

879 târihinde memleketi olan Amasy'da vefat etti. Selâmet Hâtun ci-vârında medfûndur.

Beyitlerinden :

Âb-ı hayat olmayacak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızır ile seyr-i Sikender et

«Zeyneb» ko meyli zînet-i dünyâya zen gibi
Merdâne-vâr-ı sâde olup terk-i zîver et.

ZÎVER «AHMED SÂDİK» PAŞA

1860 = 1277

Şâir vezîrlerden malûmatlı bir zât olup İstanbul'ludur. 1277 târihinde Harem-i Nebevî şeyhi iken vefat etti. Cennetü'l-Baki'de Nakşibendî büyüklerinden Hoca Muhammed Parsa'nın yakınında medfundur. Hâl tercemesi yukarıda geçen Osman Salâhaddin Efendi'ye intisab etmiştir.

Dîvanının bir nüshası «Âsâr-ı Zîver Paşa» ismindeki matbû eserinde münşeâtıyla beraber yayınlandığı gibi zeylî [eki] mâhiyetinde olan bir kısmı da «Zeyl-i Âsâr-ı Zîver Paşa» adıyla basılmıştır. Üç lisanla beraber Fransızca'ya da vâkıf idi.

«Adem» redifli na'tından :

Na't-ı pâkin idelim Mefhar-i Mevcûdâtın
Kim vücûdün idemez makbere nâ'mâ-yı adem

Hayy iken kabirde ol Şâh-ı «leamrûk» ki Hudâ
Nâzik endâmını eyler mi kefen-âsâ-yı adem

«Zîver» itsün ana her-bâr salât ile selâm
Ki vücûdudur ânın bâis-i imhâ-yı adem.

Kozmoğrafya'ya dâir kuyruklu yıldızlardan bahseden basılmamış bir risalesi de vardır.

ZÜHDÎ EFENDÎ «HÂFİZ MUHAMMED ZÜHDÎ EFENDÎ»

1332 = 1913

Kırâet ilmine vâkıf Kur'ân-ı Kerîm hâfızlarından ve üç lisanın edebiyâtından haberdar değerli şâirlerden irfan sâhibi bir zât olup Trabzonlu'dur. Tahsîlini bitirdikten sonra hayâtı boyunca ders okutma ve yazı ile meşgul olmuştur. Halvetî tarîkatına mensubdur.

1332 târîhinde İstanbul'a giderken «Vakf-ı Kebîr» önlerinde sulara gark olan vapurda bütün âilesi efradiyle beraber rahmet deryâsına karıştı. Talebelerinden ve Trabzon'un çalışkan ve kadir-şinas muharrirlerinden Hamamî-zâde İhsan Bey'in söylediği târîh aşağıdadır:

**Şâir-i ârifdi Hâfız Zühdi-i deryâ dil âh
Eyledi bahr-i felâketde garîkan irtihâl**

**Mevce-i eşkimle yazdım cevherin târîhini
Zühdi Efendi'ye cây oldu yem-i gufrân bu sâl.**

Eserleri :

1 — Mir'âtü'l-Mülûk: Trabzon Târîhi muharriri Şâkir Efendi'nin «Şevketnâme-i Osmânî» başlıklı târihe âid manzûmesinin tahmîsidir.

2 — Nevbâve: Gençlik çağında yazdığı şiirleridir.

3 — Mecnûa-i Zühdi: Pek çoğu mensur olan eserlerden seçilmiş tercemelerin açıklamasıdır.

4 — Defter-i Esâmî-i Ricâl: Erkek isim ve mahlâslarını bildiren risaledir.

5 — Nazmü's-Siyer: Peygamber Efendimizin (S.A.V.) gazâlarını anlatan mesnevî tarzında büyük bir manzûmedir.

6 — Ziyetül-Efide: Hikmete âid manzûm ve mensûr parçaları hâvidir.

7 — Temkîn: 1325 de bir sene neşrettiği edebî - siyasî mecnûadır.

8 — Hediye-i Vatan: En son eseri olup muhtelif gazetelere yazdığı makalelerin bir kısmını muhtevîdir. İşbu eserleri ntamamı Trabzon matbaalarında basılmıştır. Bunlardan başka basılmamış şiir Dîvânı ve bâzı makaleleriyle Muntehabât [Seçmeler] mecnûası vardır.

ZAİFÎ MUHAMMED EFENDİ

Fâtih zamanında şöhret kazana nşâirlerden olup Gelibolu'dandır. II. Murad'ın gazâlarını manzûm olarak yazmıştır. Aşağıdaki beyit o manzûmedendir.

«Zaîfî» sâna bu mânâ ne yüzden hâsıl olmuştur
Meğer maksûdunu buldun hakikat cümle eşyâdan

Aşağıdaki beyitler de şiirleri cümlesindendir:

Ey bâd-ı sabâ lûtf idüp ol câna haber ver
Bu ben kulunun hâlini Sultâna haber ver
Hem mûr-cefen olduğunu hâke beraber
Ol tahtı yüce bahtı Süleymân'a haber ver.

ZAİFÎ EFENDİ «ZAİFÎ PİR MUHAMMED İBNİ EVROS İBNİ NÜREDDİN KARATOVALI»

960 = 1552

Faziletli şâirlerden olup Üsküb'e bağlı Karatovalıdır. Tahsîl ve terbiyesi İstanbul'dadır. 960 küsur târihlerinde vefat etti. En meşhûr eseri «Gülîstan» şerhidir. Enderûn-i Hümâyûnda Revan Odası Kütüphânesinde «Bâğ-ı Behîşt», «Gülşen-i Sîmürg», «Bostân-ı Nasâyih», «Sabrû'l-Mesâib», «Cevâhîrnâme», «Sergüzeşt», «Gülşen-i Mülûk», «Sebzistan» isimlerindeki eserlerini muhtevî bir mecmûa vardır.

ZİYÂİ YÛSUF ÇELEBİ

950 = 1543

Âlim şâirlerden bir zât olup Hamîd ili [İsparta]'ndendir. 950 târihlerinde vefat etti. Mesnevîleri diğer şiirlerinden üstündür.

«Yûsuf ü Zelîha» manzûmesinden :

Çün ire âkıla bir kâr-ı müşkil
Ki düşvâr ola andan kâr-ı âkıl
İde aklına bir aklı dahî yâr
Ki ola sehl ana ol kâr-ı düşvâr

ZAMİRÎ AHMED EFENDİ «İSTANBULÎ»

Fazîlet sâhibi şâirlerden bir zât olup İstanbul'ludur. 1058 de Eyüb el-Ensârî müderrisi iken vefat etti. Mürettep Dîvânı ve «Celâl Hâşiyesi» vardır. Üç lisanda şiir söylemeğe muktediri.

**Bu nev-baharda ancak açıldı lâle-i dâğ
Küşâd-ı gonca-i dil kaldı bir bahâra dahî.**

ZAMİRÎ MUHAMMED SÂDİK EFENDİ

Kâtiplik hizmeti yapan âlimlerden bir zât olup İstanbul'ludur. Tersâne de reisü'l-küttâb olmuştu. 1205 de «Hulâsa-i A'mâl-i Sâlihîyn» ve Hadîka-i Suadâ-i Sâdikîyn» isminde bir eser meydana getirmiştir. Bir de «Ahsenül-Kelâmi ve Hulâsatü'n-Nizam» adında bir eseri vardır. Her ikisi de Yahya Efendi Kütüphanesinde mevcuttur.

ZİYA PAŞA «ABDÜ'L-HAMİD ZİYA PAŞA»

Edebiyatçıların ve şâirlerin en büyüklerinden olup doğumu ve tahsili İstanbul'dadır. Şark dilleri ve edebiyâtına tam vukufıyla beraber Fransız dil ve edebiyâtına da vâkıf nüktedan bir edîbdî. Bâzı yüksek makamlarda bulunduktan sonra Adana Vâliliğinde iken 1295 târihinde vefat etti. Üç lisanda yazılan şiirlerden seçme «Harâbat» ismiyle üç cildten ibaret büyük bir mecmûasıyla bâzı edebî makaleleri ve tercemeleri, şiir mecmûaları, iki cildten ibaret «Endülüs Târîhi», bir cild «Engizisyon Târîhçesi», «Tuhfe-i Vehbî»'ye nazîresi vardır. Şiirlerinin en meşhûr ve en güzeli «Terkîb-i Bend» ve «Tercî-i Bend»idir. Sûriye'nin en büyük edîblerinden eski Haleb meb'ûsu Muhammed Beşîrül-Gazzî tarafından «Hadâiku'r-Rind» ismiyle manzûm olarak Arabcaya terceme edilmiş ve 1316 târihinde Mısır'da basılmıştır. Ebû'z-Ziya Tevfik Beyin açıklamasına göre hangi kıymet bilmezsin elinde kaldığı bilinmeyen «Telemak» tercemesiyle «Lafonten»in manzûm olarak tercemeleri varmış.

Beyitlerinden :

**Mânend-i şecer nâbit olur sâbit olanlar
Herhangi işin ehli isen anda sebât et.**

*

**İnsâna sadâkat yakışır görse de ikrâh
Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah**

Sâbit kadem ol merkez-i me'mûn-i rızâda
Vâreste olup dâire-i havf ü recâdan

*

Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan

*

Anlar ki verir lâf ile dünyaya nizâmât
Bin dürlü teseyyüb bulunur hânelerinde

*

Âyinesi işdir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde

*

Zâlim yine bir zulme giriftâr olur âhir
Elbette olur ev yıkanın hânesi vîran

*

Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-dûz palan ursan eşek yine eşektir

*

Nev'-i insan haşredek ta'zîm iderler âdına
Kim fedâ-yı nefis iderse cinsinin imdâdına

Paşa merhûmu yakından tanıyan irfan sâhiblerinden ünlü şâir Muhammed Nâzım Paşa tarafından yazılan hâl tercemesi mütâleamdan geçmiştir ve basılmak üzeredir. Nâzım Paşa'nın beyânına göre Jan Jak Russo'nun «Emil» ismindeki eserinin tercemesi reji komiseri Nûrî Bey'de, «Defter-i A'mâl» ismindeki hâl tercemesi de Âbidîn Paşada kalmıştır.

ZUHÛRÎ MUHAMMED EFENDÎ «KARA ÇELEBÎ-ZÂDE»

1042 = 1632

Kazaskerlerden ve âlim şâirlerden bir zât olup Kara Çelebi-zâde Abdü'l-Aziz Efendi'nin kardeşidir. 1042 de vefat etti. Eyüb civarında medfundur. Mürettep divânı vardır.

Gazellerinden :

Kanâat gûşesinde şîr-i nerdir mûri söyletsen
Hümâ-yi evc-i istiğnâ geçer usfûri söyletsen
Ne şehd-i canfezânın lezzeti vardır dimâğında
Nedir feryâdı iz'ân eylesen zenbûri söyletsen
Ne çenberlerde hallac olduğun bir bir beyân etse
Ne söyler görsen ey dildârda Mansûr'u söyletsen.

ZARÎF MUHAMMED EFENDÎ «İSTANBULÎ»
1115 = 1606

Söz söylemesini bilen şâirlerden olup İstanbul'ludur. Yeniçeri kâtipliği vazifesiyle meşgul oldu. 1115 târîhinde Girid Adasında Resmo'da vefat etti.

Beyitlerinden :

Misâl-i şem' safvet kesb ider sûzân olan her şeb
Bulur feyz-i sabûhî tâ-seher giryân olan her şeb

Bulur mu mâ-hazar hiç bûy-i zülf-i yârdan gayri
Ziyâfethâne-i âmâlde mihmân olan her şeb.

